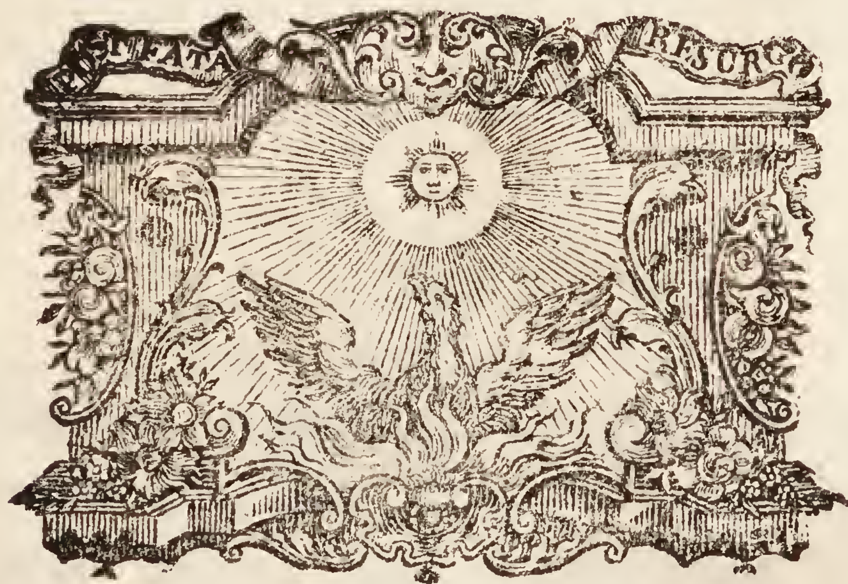
JO. FRANCISCI SCARDONÆ
PHIL. ET MEDIC. RHODIGINI

APHORISMI DE COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS

Uberrimis commentariis, atque animadverſionibus illuſtrati,

Quibus quæſtiones ſingulæ, quæ cum in theoriam, tum in praxim medicam cadunt, hodie maxime illuſtres, ſedulo pertractantur, diſcutiunturque

DE MORBIS MULIERUM.

Archangeli Crispillani

PATAVII, Typis Seminarii. MDCCLVIII.

Apud Joannem Manfrè.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

WELLCOME
MEDICAL
LIBRARY

TRIUMVIRO LITTERARIO PRÆSTANTISSIMO

MARCO FOSCARENO

EQUITI, ATQUE ÆDIS DIVI MARCI

EX MERITO PROCURATORI.

Jo. Franciſcus Scardona

F.

Uoniam vulgari, communique omnium conſenſu decretum eſt, eos qui ſcripta ſua publici judicii aleæ committunt, poſſe eadem Egregiis Viris, quibus aut plurimum debent, aut quos ſumma veneratione proſequuntur dicando, commendandoque grati animi officia perſolvere, vel cultus, atque obſervan-

tiæ ſuæ diuturnitati conſulere, & quantum fieri per eos poteſt ad immortalitatem producere, non immerito putavi fore, ut te unum præ cæteris deligerem, Senator Ampliſſime, cujus Illuſtri, ac Magno Nomini vigiliarum huncce mearum fructum inſcribendo, utramque adimplere partem mihi liceret. Cultum, atque obſervantiam virtutibus tuis debeo præclariſſimis, gratitudinem beneficiis. Hæc autem, aut illa percenſere numerando, aut explicare dicendo eo libentius prætermitto, quod ſolius Nominis celebritate omnia in conſpectum prodeant. Simul enim ac libro aperto Lectores in illud inciderint, alii continuo legationem Viennenſem illam tuam commemorabunt, alii & Romanam adjungent, & alteram alii ad Sardiniæ Regem, quibus tibi ex Auguſtiſſimi Senatus Veneti Decreto commendatis, ſumma cum laude, & communi omnium adprobatione perfunctus es: alii & morum elegantiam prædicabunt tuam, ſincerum Reipublicæ amorem, doctrinæ copiam, atque ſelectiſſimæ eruditionis, eloquentiam ſummam, litterarumque, quibus ſingularem in modum inſtrueris, & exornaris cultum inſignem: ac teſtabuntur hiſce de meritis Civium omnium ſtudio Procuratoria dignitate inſignitum eſſe, & Venetam Hiſtoriam (vetus jam tuæ Gentis decus, & ornamentum) ſcribere juſſum, & graviſſimos Magiſtratus indeſinenter occupare, & maximam optimarum diſciplinarum curam gerere: immo propter naturæ unionem, & virtutis de tuo quoque Genere recordabuntur, cujus Nobilitas in primordiis Reipublicæ latet, de Majoribus quoque tuis, qui nobilibus editis ingenii, & doctrinæ monumentis, qui pace, qui bello, qui religionis cultu clariſſimi effecerunt, ut nulla prope Ætas non aliquo Foſcarenorum exemplo floruerit. Me quoque fortunatum nuncupabunt, quod in tua me clientela eſſe facile intelligent, quæ quidem gloria non aliunde profecto, quam

ex

ex ſingulari humanitate tua originem duxit, propter quam Nobiliſſimæ jam tuæ Domus Emphyteuta noviſſimo dominio firmatus inter addictiſſimos tui ſervos benigne receptus ſum, cui propterea nulla re honorifica magis, ac decora perfrui datum eſt, quam tua liberali protectione, favore, benevolentia. Illud igitur abs te enixe obſecro, atque obteſtor, ut munus hocce meum, licet ſplendore, atque amplitudine tua minus dignum, in qualecumque obſervantiæ erga te meæ, ſummæque debitionis argumentum humaniter excipias, atque eo ſaltem minime deſpiciendum putes, quod tuo Nomine decoratum. Vale, & Reipublicæ Venetæ, & Litteris diu te incolumen ſerva.

Dat. Rhodigio idibus Novembris an. 1758.

AD

AD LECTOREM.

UM in publica litterarum, & facultatum Academia Rhodigina non ita pridem Augustissimi Senatus Veneti Decreto confirmata, Præclarissimorum Præsidum, Sociorumque omnium consensu, Medicinam tradendi munus mihi sit demandatum, dissertationes habui quasdam de Mulierum morbis cum ob alias causas, tum ob hanc potissimum elaboratas, ut ineditum a me aliquod, quodque præ manibus hominum haudquaquam esset recitando, Audientium aures minus fatigarem. Hacce de re factum est, ut totam eorum Ethiologiam, ac Therapeiam trium fere annorum cursu penitus absolverim. Ubi id plerisque Amicorum innotuit, ut jam in aphorismos easdem digererem, eosque commentariis illustrarem eadem plane servata methodo, quam in editionibus aliorum librorum de morbis cavitatum, & febribus adhibui, sicque prælo subjicerem, typisque committerem authores mihi fuerunt. En veterem illam cantilenam in scenam denuo, qua non gravium modo rerum, sed etiam levissimarum Scriptores uti solent *: cui causæ parcendum esse,* quod eam nimis multi occuparint, & in fidei suspicionem adduxerint *egregie nos admonuit eloquentissimus Jacobus Abbas Facciolatus; cujus quidem sententia nihil adhuc magnificentius dictum.* (a) *Altera est igitur assignanda, & quidem potior. Eam paucis habeto. Cum priorem Morborum editionem evulgarim, vidi in catalogo librorum, qui quot annis prodire solent in Trevoux memoriis ex Gallico in Italum sermonem traductis* (b) *animadversum, defectu aliquo rem mihi propositam laborare. Cum enim de morbis capitis, pectoris, & imi ventris agere pollicitus fuerim, nonnullorum æthiologiam silentio de industria præteriisse visum fuit: speciatim affectionem hystericam, Chlorosim, Tympanitidem, ac propterea dictum affectionem hystericam æque ac hypocondriacam considerandam, Chlorosim esse delirii melancholici speciem, de quibus actum est: Quoad Tympanitidem vero spectat, quæ atrocissima hydropis species est, cujusque causas quærere non parum negotii subtilioris ingenii Medicis facescit, optandum esse, ut ejus tractationem unico capite comprehenderem, atque in eam spem facile adduci, me febrium, aliorumque morborum tractationi intentum (quod jam in priore editione declaraveram) posse tandem hominum curiositatem explere. Expleta jam erit propriis capitibus, ut videre unusquisque facile potest sequenti pagina: ac de Tympanitide speciatim loquendo, Capite septimo, in quo de tympanitico uteri hydrope agendo, insignem quæstionem de Tympanitidis causis generalibus ad trutinam, ut ajunt, revocavimus, & nostram, quæcumque fuerit, mentem aperuimus. His quoque addas velim in morbis medii ventris de Cordis palpitatione, de Syncope allatas ob causas minime egisse; in iisdem vero imi ventris, de cœliaco fluxu, de ani hæmorrhoidibus, aliisque,*

ne

(*a*) Jacobi Facciolati Orationes. Patavii 1729. Typis Seminarii. Ad Lectorem.

(*b*) Tomo 55. Parte 2. n. 218. pag. 94. In Venezia Appresso Antonio Groppo 1747.

ne verbum quidem ; quibus morbis cum gravidæ præsertim Mulieres obnoxiæ fiant, neque inutile prorsus, neque injucundum visum fuit eorum morborum causas, & remedia, & in non gravidis contemplari, ut inde nostram in gravidis sententiam afferremus. Qua sorte viderint alii. Illud interim abs te, Lector Optime, oro, atque obsecro, ut cum nonnulli errores M. S. descriptionis defectu in hanc editionem irrepserint, non prius ejusce lectioni te dedas, nisi aliquo modo præcipuos saltem correxeris, ut in sequentibus correctionibus. Sic enim fiet, ut quæ nullo aut sermonis lepore, aut exquisitioris doctrinæ elegantia conscripta sunt, minus tibi displiceant. Vale.

IN-

INDEX CAPITUM

Quæ in hoc Volumine continentur.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

Avendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del *P. Fr. Francesco Antonio Mantoa Inquisitore Generale del Santo Officio di Padova*, nel Libro intitolato: *Jo. Francisci Scardonæ, Aphorismi de cognoscendis & curandis morbis Uberrimis commentariis, atque animadversionibus illustrati, quibus quæstiones singulæ, quæ cum in theoriam, tum in praxim medicam cadunt hodie maxime illustres sedulo pertractantur, discutiunturque De Morbis Mulierum*; non v' esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimenti per Attestato del Secretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Giovanni Manfrè Stampatore di Venezia*, che possa esere stampato, presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. 25. Marzo 1758.

(*Gio. Emo Proc. Ref.*
(
(*Alvise Mocenigo IV. Cav. Proc. Ref.*

Registrato in Libro a carte 33. al num. 271.

Giacomo Zuccato Segr.

Adi Primo Aprile 1758.
Registrato nel Mag. Eccell. degli Esecutori contro la Bestemmia.

Francesco Bianchi Segr.

JO.

APHORISMI DE COGNOSCENDIS, ET CURANDIS MORBIS.

DE MORBIS MULIERUM.

CAPUT I.

De Menſtruo ſanguinis fluxu in genere.

I. Enſtruus ſanguinis fluxus feminis familiaris ut plurimum in ſecundo ſeptenario critico quaſi naturæ motu incipit, & deſinit in ſeptimo.

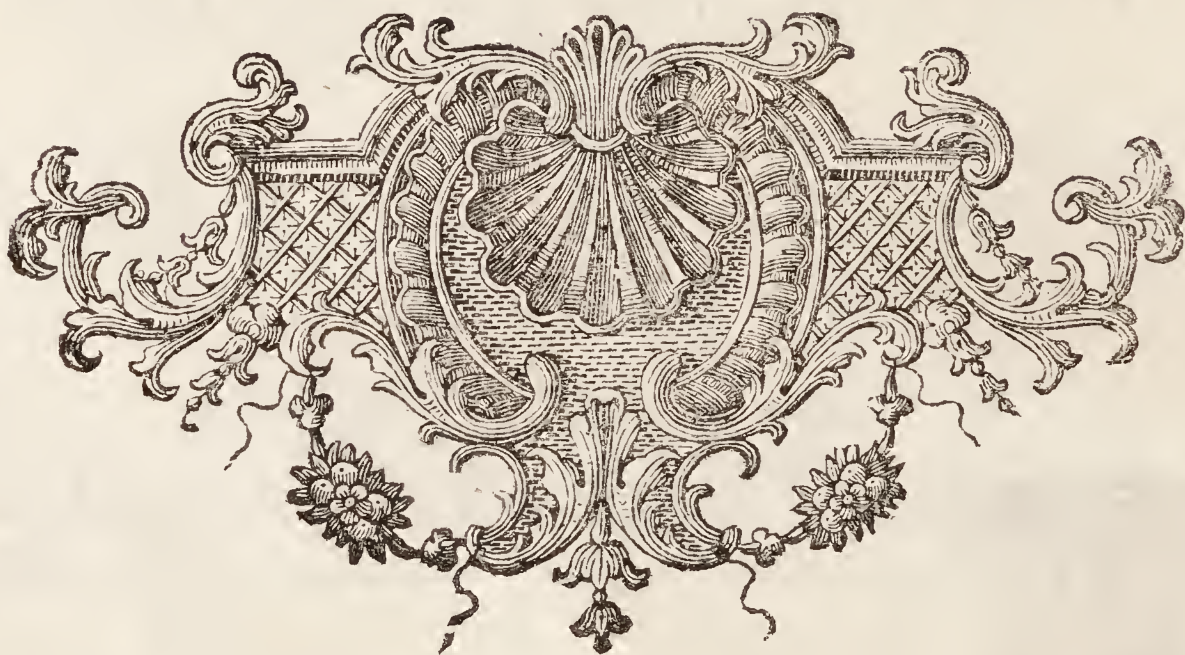
II. Solet autem eum præcedere in puellis præſertim nondum purgatis dolor lancinans, & diſtendens partium vicinarum ad lumbos, ad pubem, ad inguina, crurum laſſitudo tenſiva, & gravativa, arteriarum pulſatio, anhelitus gravis, inſolita quædam motio in pulſu, & mammarum turgentia.

III. Comitatur vero in ſanis Mulieribus ſanguinis rubicundi, & floridi plus minus ad unciarum XX pondus excretio, quæ triduo plerunque abſolvitur, citiuſque, aut ocyus pro temperamenti, regionis, victus, motus, & ætatis varietate revertitur, niſi gravidæ fiant, aut

lactantes, in quibus aut plane desinit, aut mirum in modum minuitur.

IV. Hæc fere omnia evenire ob peculiarem quamdam plethoram in feminis elaboratam cum peculiari uteri, ejusque vaginæ constitutione conjunctam, qua sanguis ad capillaria hujusce, aut illius partis vasa majore impetu, atque velocitate feratur, eaque facilius distendantur, aperianturque facile judicaverim, cum probe noverim Aortam descendentem, omnesque inferiores partes latius patere in feminis, quam in viris, vasorum laxitatem insignem, & miram tortuositatem.

V. Si parem vasorum hæmorrhoidalium constitutionem, & habitum sortiantur viri, quid mirum si singulis fere mensibus & ipsi similem sanguinis excretionem patiantur?

COMMENTARIA ATQUE ANIMADVERSIONES IN APHORISMOS

DE COGNOSCENDIS, & CURANDIS MORBIS.

DE MORBIS MULIERUM

CAPUT I.

I. M*Enstruus sanguinis fluxus feminis familiaris .*] Fluxus sanguinis ab utero singulis mensibus periodice emanans menstruæ potissimum purgationi nomen dedit , quæ a nonnullis etiam appellari solet , quod ejus ope feminarum corpora a superfluo , & inutili sanguine exonerantur . Earum quoque flores ab aliis dicuntur analogia egregie sumpta ab arboribus , quæ cum fructus non edant , nisi prius flores emiserint , ita Mulierem nunquam gravidam fieri , nisi menstruas purgationes , quasi flores habuerit , perhibetur . Quod autem solæ Mulieres peculiarem excretionem sanguinis per uterum , eamque magis opimam , quam simiæ aut alia Animalia patiantur , docere olim visus est Aristoteles . (*a*) Immo si Plinium audimus (*b*) solas feminas præ cæteris omnibus Animalibus menstruis obnoxias esse certo certius affirmare non dubitavit . Idque ita verum successu temporis visum est plerisque , ut nullum hac de re suspicioni locum reliquerint .

Ut plurimum in secundo septenario &c.] Quod menstrua in secundo septenario , seu decimo quarto anno puellis veniant , & desinant in septimo , anno scilicet 49. non ita constans est , ut naturæ lusus hac in re minime sequantur . Observationes tamen de virginibus novem aut decem annorum menstruatis rarissimæ sunt , quemadmodum & illæ de Mulieribus , quarum menses ultra quinquaginta producantur . Quæ leguntur de menstruis in ætate annorum 62. & 65. in A. N. C. (*c*) 72. in Bartholino (*d*) 78. in Hildano (*e*) 81. in Kerkringio (*f*) 82. in Lanzono (*g*) 84. in Schenchio (*h*) 90. in A. N. C. (*i*) 103. in Saxonia (*k*) & Solenandro (*l*) parvi faciendæ , cum evacuationes , quæ ultra septimum septenarium , aut quinquagesimum quintum annum ut summum producuntur mensium nomine insigniri nullatenus debeant , sed irregularium , quæ a morbo aliquo proficiscuntur , quæque propterea sympto-

(a) *Hist. animant. lib. 9. cap. 2.* (b) *lib. 7. cap. 15.* (c) *Dec. 2. an. 1. obs. 165. Dec. 3. an. 5. 6. obs. 91.* (d) *Epist. Cent. 2. epist. 86.* (e) *Cent. 2. obst. 61.* (f) *Obs. anat. 88.* (g) *Animadvers. var. 33. p. 178.* (h) *Obs. lib. 4.* (i) *Dec. 2. an. 6. obs. 145.* (k) *Prælect. Patav. p. 3. cap. 23.* (l) *Cons. Med. sect. 15. n. 41.*

ptomaticæ ſunt, ac illæ quæ vel ad menſes, & annos plures perdurant nulla interpoſita mora, ut illius Mulieris profluvium, cujus mentio fit in Sacra Scriptura a Salvatore noſtro per vim miraculi profligatum, ut præ cæteris cl. Mauriceau teſtatus eſt, (*m*) Qua in re ſane quamvis ſit probe conſideranda cujuſque mulieris idioſyncraſia, & temperamentum, unde pituitoſæ, frigidæ, & melancholicæ ſerius hoc fluxu laborant, citius e contra ſalaciores, vegetioreſque, concipere tamen oportet machinam hominis viventis, ejuſque partes ita conſtructas, ut cum ſeptenario numero notabilem ſemper, & illuſtrem interdum cum ſanitatis periculo junctam mutationem ſubeant: hinc ter ſeptima hebdomade fœtus ſeſe in utero movet, ſexies ſeptima ad exitum paratus eſt, ſeptimo menſe dentire incipit, ſeptimo ætatis anno dentes decidunt: vigeſimo primo corpus debitam ſtaturam acquirit, reliqui anni tantum ad ejuſdem robur acquirendum, & animi perfectionem impetrandam inſerviunt, in nono ſeptenario ſenectus incipit cum virium languore, corporis macie, memoriæ debilitate, ſenſuum hebetudine cum diſpoſitione ad chronicos morbos, ac mortis periculo: hinc etiam infantes ſeptimo, & decimo quarto menſe in magnum vitæ diſcrimen ob variorum dentium eruptionem adduci videmus: ſeptimo anno lumbricis facilius laborare: annum vigeſimum primum ad trigeſimum uſque quintum juvenibus valde infenſum: ingraveſcentem ætatem, & decrepitam certis quibuſdam morbis obnoxiam, ut de criticis diebus, ſive decretoriis mentionem relinquam, qui mutationem quamdam in pejus, aut melius afferunt, & pari ratione ſeptenario numero continentur. Quid igitur mirum videatur decimo quarto anno plerunque Menſtrua puellis comparere, non ſecus ac in virilibus teſtibus ſemen generari incipit, eaſque ad generationem aptas reddi, unde maximam in toto corpore patiuntur alterationem, vel ex eo maxime conſpicuum, quod non ſolum lanugo in Veneris monte apparet, vox gravior efficitur, mammæ turgent, & una cum ſanguinis per pudenda excretione libidinis æſtu conflagrant: e contrario ſeptimo ſeptenario Menſium fluxum cum generandi impotentia ceſſare; unde iis morbis obnoxiæ fiunt, qui a perturbato motu ſanguinis proficiſcuntur. Cujuſce cauſæ defenſionem nolim credas ita me ſuſcipere, ut aliquid efficaciæ ſeptenario annorum numero tribuam, quemadmodum Pythagoras arbitratus eſt, aliique ipſum ſequuti obſervationibus ducti ſeptem eſſe planetas, ſeptem metalla, ſeptem ultra pedes hominem minime excreſcere; ſeptem opus eſſe Menſibus, ut fœtus in utero Matris perficiatur; ut ſeptem Græciæ Sapientes ſilentio prætercam, ſeptem Mundi admirationes, ſeptem ludorum Circenſium ſolemnitates, ſeptem Duces conquirendis Thebis ſelectos, aliaque id genus a Varrone commemorata ad hanc ipſam ſententiam confirmandam. Haud enim ignoro vim omnem, quæ mutationem in corpora inducit non a numero ſeptenario, ut numero provenire, qui & forma caret, & ab omni materia abſtractus nec agere quidquam poteſt, nec pati: multo minus ab Aſtrorum potentia, & malignorum planetarum conjunctionibus, præſertim Saturni, qui ſingulis ſeptem annis ad quadraturam, vel ſaltem ad contrarium ſuæ naturæ ſignum pervenit, quæ futilia Aſtrologorum figmenta ſunt nec ratione, nec experientia confirmata, ſed a quadam mutatione, quæ neceſſario in corporibus per certum ac determinatum motum efficitur, quique motus ſal-

(m) *Oper. Med. Chirur. to.* 1. *cap. X.*

saltem sensibilis nonnisi certo ac determinato tempore absolvitur, voluitque Sapientissimus rerum Conditor numero septenario adstringere. Hinc cum circa decimum quartum annum major alimenti copia ingeratur, atque in stomacho citius subigatur, & multo major copia sanguinis ingeneretur, quam quæ nutriendo corpori inserviat, solent plerunque Menses prodire: Cum circa quinquagesimum fibræ rigidiores evadant, minima capillarium vasorum oscula occludantur, atque oscillatio prompta vasorum languescat, a qua fluidorum motus, omnesque excretiones proficiscuntur, plerunque deficiunt. Sed hac de re si quis curiosius doceri velit Fridericum Hoffmanum adeat (*n*), qui argumentum sic pertractavit, ut omnem eruditionis aviditatem valeat explere.

II. *Solet autem eum præcedere in puellis præsertim nondum purgatis dolor &c.*] Nihil Astrorum potentiæ, & malignorum planetarum conjunctionibus tribuendum esse paulo ante animadvertimus: idque utile quamprimis est, & necessarium ad confutandam illorum sententiam, qui cum Aristotele Menstrui fluxus periodos a Lunæ motu, ejusque actione, & dominio, quod habere creditur in corporibus humidis, cujusmodi fere est Muliebre, commenti sunt juxta vulgatum illud: *Luna vetus vetulas, juvenes nova Luna repurgat:* Præterquamquod non in ea rationum inopia versamur, ut non aliunde ad afferendum in Lunæ Phasibus refundendum non esse Menstruum sanguinis fluxum, argumenta conquirere valeamus. Si enim a Lunæ actione produceretur, omnes Mulieres eodem die afficerentur hoc fluxu, siquidem Luna eodem modo se haberet respectu ad omnes Mulieres hujus, aut illius Civitatis, & loci: quod tamen experientiæ minime respondet, cum menstrui fluxus periodus in aliis sit quindecim dierum, in aliis viginti, in aliis triginta, quadraginta, & ultra. Deinceps qua ratione, aut modo dicamus Lunam agere in feminas, si pressionem velimus excipere a sua potissimum gravitate inductam, qua Maris æstus a plurimis explicatur? Verum tali hypothesi admissa, ecquis explicare se posse credat, quomodo suppressis Menstruis, innumeris symptomatibus vexentur Mulieres, cum hæc solum tempore alterius Lunæ prementis sævire deberent. Hisce adde Lunæ dominium in corporibus solum femineis admittere velle, nullum fere in viribus, & præcipue in iis, qui vitam agunt sedentariam, & quasi femineam, ridiculum esse. Quibus sane rite perpensis ex Recentioribus plerique Grafius, Bayleus, Etmullerus, quos ipse cl. Mauriceau sequutus est (*o*) eo facile adducti sunt, ut crederent menstruæ purgationis causam esse sanguinis fermentationem præter naturam auctam, qui velocius circulationem efficiens viarum uteri extrema ita distendat, ut eorum oscula aperiendo in uteri ipsius cavitatem tandem exoneretur. Fermentationem porro vi cujusdam liquidi ex sanguine in uteri partibus derivati excitari facile sibi in animum inducunt, quod a calore naturali, & intestino motu particularum, ex quibus constat periodice exaltatum, & vires idoneas adeptum ad sese insinuandum, altiusque vias sanguinis penetrandas, universam massam exagitat, perque vias uteri ad sese aperiendum aptiores exitum parat, ut in musto, aliisque fermentescentibus liquoribus experimur, qui fermentationis tempore ex debilioribus dolii partibus facile elabuntur. Perbelle concinnata hypothesi omnia fere phænomena declarare nituntur. Neque arduum ipsis,

(n) *Dissert. Phys. Medic. XIII.* (o) *Loc. cit.*

psis, atque insolens visum unquam fuit explicare ope ejus fermenti, quomodo solæ Mulieres, non viri Menstrua patiantur, & quomodo periodice eadem recurrant, quia videlicet spatio unius Mensis idem fermentum ad eam turgescentiam pervenit, ut in sanguine eam valeat excitare fermentationem, qua vasa sanguifera aperiantur, & sanguinis sequatur expulsio. Ubi observationibus edoceantur impedita quacumque ex causa circa uterum excretione sanguinem turgescentem periodice per nares, vomitum, pulmones, hæmorrhoides, mammas, aliaque loca prodire, ac Mulieres antequam Menstrua compareant, dolore lancinante, & distendente circa lumbos corripi, crurum lassitudine tensiva, & gravativa, arteriarum hypogastricarum tensione, aliisque supra enarratis symptomatibus, nec non eorum fluxum iis potissimum medicamentis cieri, quæ sanguinis turgescentiam, atque orgasmum concitant, uti sunt acria, salina, volatilia, valde amara, aloetica, aliaque id genus: deficere e contra, aut plurimum saltem retardari a viscidis acidis, aliisque, quibus sanguinis fermentatio cohibetur, in cacheticis, ac melancholicis sanguine ad turgescendum minus prompto præditis, aut penitus sisti, aut insigniter diminui, ita in opinione recreantur, foventur, confirmantur, ut alias non facile amplexuros esse polliceantur. Cum ita res habeat, vereor ne quæ adversus Willisium, & Chymicos alibi attulimus (*p*) nullum in sanguine fermentationis vestigium apparere ostendentes deinceps ejus principia dubia adhuc esse, & controversa circulationem sanguinis maximo eidem esse impedimento, nullum demum ejus effectum, quantumvis connitaris conspici posse, eorum stomachum moveant, atque indignationem. Verum cum mihi potissimum propositum sit ea, quæ si vera non sunt (quænam autem ejuscemodi?) ad veritatem saltem propius accedunt, conjecturis persequi, cur iis blandiar nullatenus video. Nulla enim ratione tale speciale fermentum probatur, aut anatomice demonstratur, nec quid causæ esse possit, cur prægnantes, nutrices, & juniores puellæ fere nunquam purgentur, declaratur, ut alia plura mittam, quæ contra fermenta commentus est Charletonus (*q*), qui a curiosioribus consulendus. Utinam cum suam sententiam exponit non aliis praeterea rationibus præter eas, quas ex Bayleo accepit, uteretur. Sic enim omnis eorum memoria evanuisset, nec nobis liquor ille objiceretur, qui in glandulis uteri separatus, ac stato tempore turgescens, atque in velociorem motum adigens, & rarefaciens, uterique vasa plus æquo distendens viam Mensibus aperit, qui si rite ad trutinam, ut ajunt, revocetur, cum iis æque, ut egregie notat Freindius, a veritate abhorret, ideoque iisdem fere rationum momentis, quæ contra fermenta afferri solent ejiciendus. Sed ut omnia paucis complectar, symptomata quibus Menstruantes Mulieres exercentur ita ne nos in eas angustias compellant, ut seclu so quocumque speciali fermento, aut liquore in utero genito explicare nullatenus valeamus? Nisi ob aliam causam aliter sentiant in eam spem facile adducor, ut credam, ubi aliam sententiam noverint, quam cum veram esse ratio evincit, tum anatomicæ observationes confirmant, in eam quoque priore relicta sint pedibus ituri. Sed hanc infra videbimus.

Comitatur vero in sanis Mulieribus sanguinis rubicundi, & floridi &c.]

Ga-

(p) *Aph. de cogn. & cur. mor. lib.* 4. *com.* XI.

(q) *Lib. de Catam.*

Galenus, aliique illum ſequuti (*r*) in ea fuerunt opinione, ut crederent, ſanguinem menſtruum eſſe maſſæ ſanguineæ excrementum, unde oriri exiſtimarunt a caloris debilitate, qui cum in feminis minor ſit, quam in viris, in illis propterea potius, quam in iſtis generari ſunt arbitrati. Quod diligenter tenentes nonnulli Plinio addicti ſanguine menſtruo nil monſtruoſius haud dubie affirmarunt, quoniam ſolo ipſius vapore, aut contactu vinum recens aceſcere facile contingit, ſemina ſterilia reddi, arborum germen perire, fructus exſiccari, molles plantas areſcere, ſpeculorum cryſtalla ſolo feminarum aſpectu fœdari, cultri acutiem contundi, nitidas eboris opes vileſcere, apes emori, æs, ferrum derepente rubiginem contrahere, aerem inſici, & Canes, qui eodem veſcuntur, rabie corripi. Quæ ſane omnia ſi vera eſſent, egregie conjicit laudatus Mauriceau futurum fore, ut homines ad feminarum conſuetudinem, ac familiaritatem non tam facile, ut moris eſt, ſe adjungerent, excretionis, quæ fit ex utero impudicę, ac celtica lue inſigniter infectæ meretricis cogitatione, animus exhorreſceret. Verum præterquamquod Veterum opinio ejici poteſt hoc uno, vel altero, quod ſi menſtrui ſanguinis generatio a calore debili copioſe cumulante excrementa proficiſceretur, aliqui etiam viri ipſis feminis frigidiores menſtruo fluxu corriperentur. Accedit præterea per ſe corruere obſervatione certa, conſtantique excreti ſanguinis menſtrui, qui non eſt pravis qualitatibus refertus, ſed ejuſdem plane conditionis in ſanis Mulieribus, ac omnium venarum, & arteriarum, ideſt perfecte concoctus, ſubactus, & ad naturam puri ſanguinis redactus, valde rubicundus, & floridus, & qualis, ut notat Hippocrates, (*ſ*) e vena ſecta victimæ recenter mactatæ cruor effluit, inquiens: *Procedit autem ſanguis velut a Victima, & cito congelatur, ſi ſana fuerit Mulier*, cum notum omnibus ſit, planeque perſpectum ſubitam ſanguinis congelationem bonum eſſe ſanitatis inditium, illudque Victimarum, quoniam ad ſacrificia, quæ & bene valerent, & pulchritudine excellerent Animalia ab Antiquis adhiberi ſolebant, optimum erat, ut Ariſtoteles ipſe teſtatus eſt. Quod ſi aliqua interdum in qualitate diverſitas contingit, ut ad lympham propius, quam ad ſanguinem accedat, aut ſi ſanguinis formam adhuc retinet, pravus tamen ſit, & vitio aliquo coinquinatus, & ferme inter venena referendus, ut Plinius prętendit, cur id potius non repetas ex admixtione nonnullarum ſordium, quas ſecum trahit potiſſimum, cum in uteri cavitate aliqua de cauſa plus æquo moratur, atque vix ac ex propriis vaſis effluit, minime excernitur, ſeu aliunde ducto contagio, ut viri cl. Mauriceau, Freindius, Hoffmannus aliique teſtati ſunt.

Plus minus ad unciarum XX. pondus excretio, quæ triduo plerunque abſolvitur &c.] Certa ſanguinis periodice ex utero fluentis quantitas determinari nequit. Hippocrates, qui in Græcia ſcripſit, *Moderati*, inquit, (*t*) *ſunt Menſes in omni Muliere ſana prodeuntes, ut duarum Heminarum Atticarum menſuram excedant, paulo plures, vel parciores*. Cum hemina juxta Varandæum ſit novem unciarum pondus, cum quo ferme conſentit Verheienius unciarum circiter decem efficiens, patet ad unciarum XX pondus ſanguinem menſtruum plus minus excerni. Idem Hippocrates loco citato triduo etiam plerunque abſolvi ſtatuit. Verum quemadmodum quoad quantitatem, ita quoad

(r) *Lib* 2. *de ſem. &* 14. *de uſu part.* (ſ) *Lib.* 1. *de morb. Mul. ſect.* 15.
(t) *De morb. Mulier. lib.* 1. 5. 15.

quoad durationis tempus & recursionis varii interdum naturæ lusus solent contingere. Differentia potissimum desumitur a temperamento. Sanguineæ enim, & biliosæ plus sanguinis effundunt citiusque, quam obesæ, & frigidiores naturæ feminæ. Idem dicendum de iis, quæ calidiores regiones incolunt præ iis, quæ frigidiorem: De iis quoque, quæ gulæ deditæ sunt, & otio liberius indulgentes præ iis, quæ tenui victu, aut multo exercitio utuntur. Si ætatis florem nondum adeptæ sint, eo major sanguinis quantitas evacuatur, quod magis ad ipsum properant, permanet æqualis florente ætate, ætate vero declinante sensim sensimque minuitur. Neque sane observationibus obest, quod cum rationibus firmis validisque minime consentiant. Cum enim in temperamentis sanguineis sanguinis motus placidus, & æquabilis sit, neque plus æquo lentescens, aut vehemens, ipsius vero partes optime inter se mixtæ sint, ac temperatæ, fibræ vero mediocris tensionis, & duritiei, quid mirum si facile quoque secretiones omnes, excretionesque peraguntur? Multo vero facilius peragentur, si celerior, & vehementior sit sanguinis motus; ejus vero consistentia ad tenuitatem vergat, atque ad exilissima quæque vasorum orificia pervadenda, aut subtilissimos quosque meatus, ac poros permeandos idonea, quod temperamentis biliosis solemne est, in quibus cum partes sulphureæ sint exaltatæ, & copiosæ, spiritus agiliores, acrioresque, salaces facile evadunt Mulieres, bisque propterea in mense, ut observat Duretus (*u*) & aliquando absque sanitatis noxa purgantur. Quod æque affirmari non potest de obesis, & frigidioris naturæ feminis, in quibus cum vasa parva sint, fibræ vero teneræ, & laxæ, hinc tardior, & segnior sit sanguinis motus, humoresque crassi, viscidi, & lenti, difficilius quoque per meatus, & poros secretionibus, excretionibusque dicatos elabi contingit, atque extra corporis confinia educi. Si de regione sermo sit, in qua aer calidus prædominatur, cum elasticæ humorum partes, ac præsertim aereæ ab exteriore aere, sibique contranitente parum comprimantur sese facile expandunt, agilius moventur, cæterasque commovent, exsolvunt, attenuant, dissipant, unde expanduntur, turgent, atque ea ratione agitantur, ut non solum subtiliores earum partes difflentur, sed crassiores etiam, & ipse sanguis per vasa facillime elabatur. Si vero regio ea sit, ut frigidus aer eam claram faciat, humores densiores fieri perspicuum est, tardioresque ad motum, unde difficilior eorum excretio. Si de cibo opiparo loquimur, ecquis nesciat plus alimentitiæ substantiæ ingeri, quam ad solidarum partium attritionem, fluidarum absumtionem præcavendam spirituumque jacturam reparandam sit necessaria, ideoque plenius corpus nutriendo materiem sanguini ea ratione suppeditare, qua copiosius per vasa uteri excernatur? Quid si otio indulgeant mulieres, & vitam agant prorsus sedentariam, unde seri ipsius perspirabilis excretio plurimum imminuatur? Cum vero tenui victu utuntur, & quantum satis est ad vitam sustentandam, non ad satietatem, aut famem ipsam sedandam, an cumulari possit sanguis ea quantitate, ut copiosiori sanguinis excretioni impetum det, viderint alii. Quid si nimis exerceantur? Jam vero spiritus dissipari, partium robur infringi, fluidiores mitioresque humorum partes disperdi, hinc languescente fibrarum elatere, crassioribusque remanentibus humorum particulis non promptam, ac facilem eorum excretionem, sed congestiones potius, atque infar-
ctus

(u) *In Holler.* 255.

ctus uteri subsequi manifestissima res est. In ætate, quæ pubertatem sequitur, adolescentia nimirum, quæ ad vigesimum quintum annum extenditur, cum cordis impetus, & inde consequens sanguinis celeritas in dies singulos augeatur, quid mirum, si major quoque sanguinis quantitas evacuetur, quo magis ad juventutem properatur, in qua solet plerunque ea vis, atque impetus solidarum partium, atque inde consequens fluidarum motus servari, qui in consistente ætate sensim, sensimque languescit, unde excretio quoque, quæ æqualis antea dictis de causis permanebat, paulatim diminuitur.

Nisi gravidæ fiant, aut lactantes in quibus &c.] Si Rodericum a Castro (*x*) Hildanum (*z*) Stalpartium vander Wiel (*a*) Columbum (*b*) Deventerum (*c*) Cummium (*d*) Dionis (*e*) Mauriceau (*f*) aliosque eximios scriptores consulimus, exempla mulierum contemplanda Physicis exhibuerunt, quæ licet prægnantes interdum usque ad septimum mensem, & toto gravidationis tempore sanguinis fluxui obnoxiæ fuerunt, qui cum moderatus fuerit, nec ultra consuetos dies extensus nec matri, nec fętui quidquam attulit detrimenti: unde Hippocratis aphorismus dicentis (*g*) *Si Mulieri utero gerenti purgationes eant, impossibile est fętum esse sanum*, ad eas Mulieres referendus videtur, quæ plenius, & uberius, quam par est menstrua patiuntur, ut facile principes ejusdem interpretes Hollerius, Heurnius, Valesius, De Gorter, Mauriceau, Dionis, De Graaf egregie ostenderunt. Quin imo si mulier multo sanguine abundet, & matri, & fętui conferre supra laudati Mauriceau, de Gorter, nec non cl. Tozzi testati sunt, unde egregie conjicit cl. Pastà (*h*) Solenandri mulierem, quæ gravidationis tempore majorem sanguinis copiam, quam ante ejiciebat, quin de perturbata salute conquereretur in illum ordinem esse cooptandam. Quod enim cum multis ac frequentibus, tum certis, ac constantibus observationibus compertum est, clare aperit juxta ordinarias naturæ leges in gravidis mulieribus menstrua deficere, aut saltem tertio elapso mense non reperiri. Neque hujusce rei ratio in arduo posita. Cum enim conceptione peracta vasa uteri turgere incipiant, copiosioremque succum effundere, qui a calore loci motuque ad eam partium tenuitatem redigitur, qua sese in fæcundatum ovulum nulli uteri parti adhærens insinuare possit, atque ejus substantiam altius penetrando ipsum distendere, & augere, embryonemque in eo contentum nutrire, perspicuum est, quo major nutritii humoris quantitas ad uterum affluit, eo magis in universa sanguinis massa id ipsum deficere, quod cruentæ excretioni impetum dabat, sicque sanguine per turgida, ac distenta uteri vasa circulum suum libere conficiente menstruorum fluxum cessare, aut saltem eo usque solum diminuta progredi, dum ovulo in dies singulos increscente placentæ rudimenta conspicua fiunt, uteri capacitas ipsius mole impletur, tenuissima vascula ab utero ovulo circumquaque applicato admittuntur, & nutritus succus ab eodem transcolatus in fętus umbelicalem venam transmittitur pro majore fętus nutritione necessarius. Quæ si minus arrideant iis, qui nutritionem fętus aliquam saltem magnitudi-

 nem

(x) *De morb. Mulier. lib.* 2. *cap.* 11. (z) *C.* 5. *obs.* 41. (a) *Obser. cent.* 1. *obs.* 76. (b) *De format. fęt. l.* 12. (c) *De art. obstetric. p.* 1. *cap.* 33.
(d) *Medic. sept.* 37. (e) *Traitè des accouchemens liv.* 2. *chap.* 12.
(f) *Tom.* 1. *lib.* 1 *cap.* 20. (g) *Sect.* 5. *aph.* 61.
(h) *Discorso Medic. Chirur. n.* 1.

nem adepti a liquore Amnii, cui circumfunditur ore hausto, vi stomachi concocto, succisque bilioso, pancreatico, & intestinali in Chylum subacto per vasa lactea in sanguinem transeunte, reliquo in fæces lentas intestinorum motu ad anum usque propellendas abeunte repetunt, ii sane egregiis observationibus minime destituuntur, Graafii præsertim asserentis liquorem illum in membranis ovi diu ante conceptum existere, post factum conceptum accrescere, primis mensibus copiosiorem esse, instante partu imminui, & interdum penitus absumi: nec non Heisteri in fetu æsophagum, & ventriculum eodem refertum vidisse haud dubie affirmantis: auctoritate demum Hippocratis, qui in libro de carnibus hæc habet: *Si quis*, inquit, *interroget quomodo hoc quis sciat, quod, fetus in utero trahit, & sugit, illi sic respondendum est: Pueri nascuntur stercus in intestinis habentes, & ubi nati fuerint, celerrime ventrem tum homines, tum pecudes exonerant, atque non haberent stercus, nisi in utero suxissent.* Quibus quamvis responderi posset, fetus interdum sine capite in lucem edi, & nonnullos infantes ore, naribusque obturatis, quo satis superque constat, fetum per os solummodo non nutriri, ut præclare notat Freindius; non est tamen cur multum pugnemus, præsertim cum & Harvæus & laudatus Graafius docentes huncce humorem in Amnio reperiri, antequam fetus & mingere, & sudare queat suspicionem de excrementitia ejusdem natura, ut Veterum plerique crediderunt, tollant omnem; At & illi mihi concedant quod volo necesse est, liquoris hujusce materiam ex universa sanguinis massa in vasa uterina derivari, præparari ibi, sensim ab utero per poros membranarum in cavum Amnii adigi, humorem ibidem contentum similem separare, vasa embrii replere, ampliare, extendere, donec membris organisque digestionis perfectionem nactis ab ore fetus hauriatur, ideoque deficiente ea sanguinis copia, quæ ad vasa uterina delata menstrua ciebat, eadem deficere. Idem plane dicendum de lactantibus. Quamvis enim Schenky, Pecqueti, Hoffmanni aliorumque opinionem libens complectar, qui lactis materiam non ex sanguine, sed ex Chylo derivari statuunt præclaris ducti observationibus, quibus compertum est eam lactis copiam a nutricibus emitti, quæ cum sanguinis dispendio conciliari vix potest, deinceps si non multo post a pastu calidus potus ab iisdem sumatur, insignis lactis ad mammas excursus sensum percipi, paucas vero horas a pastu optimum reddi, purgantia demum infantem purgare, crocum flavo colore chylum lacteum inficere, aliaque plura in cibis assumpta ad nutricum mammas deferri, cur iis tamen blandiar, cum ad credendum vehementer adducuntur, antequam Chylus sanguini commisceatur in subclaviis immediate per ramum ductus thoracici, qui non in subclavio canali, sed quasi furtim axillam versus inter Thoracis musculos divertens ad mammas tendit, illuc deferri, nullatenus video, cum res aliud monstret. Videmus siquidem omni alimento jamdiu in perfectum sanguinem mutato, nihilominus Lac in mammis generari ex inedia nutricum, & obsidionibus, ut Hoegelandius testatus est: deinceps lacti sæpe sanguinem succedere, cum in nimia lactione nutrices exsuguntur, argumento prope certissimo materiam lactis non per vias peculiares, sed una cum sanguine ad mammas deferri, ac consueta ratione per mammarias glandulas secretionis gratia a natura mirabili structura conditas separari. Cui quidem sententiæ vel ex eo plurimum ponderis accedit, quod Hippocrates: *Si Mulier*, inquit, *quæ nec peperit*,

neque

neque gravida est lac habet, huic menstrua deficiunt. Cur enim deficiant, nisi sanguis eidem materiam præbeat convenientissimam? Cum autem sanguis lacti materiam præbeat, quid mirum si in lactantibus ob insigne Chyli, & sanguinis dispendium, menstrua non reperiantur?

IV. *Hæc fere omnia evenire ob peculiarem quamdam plethoram &c.*] Quæ hactenus diximus apprime faciunt ad illorum defensionem, qui non aliam præter plethoram menstrui fluxus causam agnoverunt: quæ quidem doctrina novum inventum non est, cum Galenus in libro de venæ sectione adversus Erasistratum primus omnium, eamdem medicis contemplandam reliquerit. Quoniam obscura, & mutila successu temporis subtilioris ingenii medicis visa fuit, in ea potissimum illustranda multorum voluntas non defuit, ac Pitcarnii (*i*) Hoffmanni (*k*) Boerhaavii (*l*) Freindii (*m*) solertia plurimum enituit. Et sane vix in oppositam ire poterit sententiam, qui illud vel leviter tantum mente volutaverit, sanguinem in feminis magis redundare, quam in viris, ac facilius in iis accervari: quod quidem suadere videtur longe mollior, ac laxior feminarum habitus, quam sit virorum, ut egregie docuit Hippocrates, (*n*) unde omnes cavitates, cellulæ, & vasa in his facilius distenduntur, replentur, humoresque aggregantur, ut idem alibi ostendit (*o*). Cujusce rei argumentum præclarissimum præbet membrana adiposa in feminis crassissima, ac citius earum incrementum, quam fiat in viris, non aliunde repetendum, quam ex majore liquidi copia, ex qua solidæ partes conflantur, ita ut minori tempore, æquale, vel æquali tempore amplius nutrimentum inde hauriri queat, ut idem Hippocrates arguit (*p*), ac luculenter demonstravit Pitcarnius (*q*). Quoniam vero fibræ quo molliores, laxioresque sunt, eo etiam minore efficacia sunt instructæ ad impellendum, quo vero magis firmæ, & solidæ, eo etiam ad impellendum sunt magis idoneæ, sequitur hinc, ut in feminis tardior sit, & languidior fluidorum progressio, ac propterea debilior, mollior, ac minor pulsus, quam sit in viris, ut ipse Galenus testatus est. (*r*) Quæ languida fluidorum progressio dici vix potest, quantum eorum copiæ aggregandæ tribuat, atque excretionum parcitati. Hanc autem parcitatem excretionum efficit etiam vasorum, quibus donantur mulieres, angustia. Qualis enim est vasis secretorii capacitas, talis est materiæ, & humidi consumptio; hinc cum major sit capillarium vasorum angustia, nil mirum videri debet longe minus perspirare mulieres, quam viros: Cum vero minus perspirent, longe majorem sanguinis, & humorum copiam aggregare Hoffmannus egregie animadvertit. Hisce addas velim mulieres minus corpus exercere solitas, quam viros, ideoque plethoram etiam ob hanc causam excitari, ut Hippocrates, & Galenus statuerunt, si Sanctorium (quem quis non audiat?) audimus (*f*) cujus experimentis compertum est exercitio corpora leviora fieri: solidæ enim partes robustiores fiunt, sanguinis, & spitituum motus augetur, hinc partes excrementitias ad cribra glandularum facilius expelli contingit, ibique separatas, præcipitatas, & a seroso latice absortas vel per urinam, vel per sudorem extra corporis con-

B 2

(i) *Obser. de fluxu menstruo*. (k) *Medic. syst. T.* 1. (l) *Institut. Medic. de Menstr.* (m) *Emmenolog. Cap.* 3. (n) *De natur. puer.* 5. 6.
(o) *De morb. Mulier.* 1. *s.* 11. (p) *Ibidem*. (q) *Loc. cit.*
(r) *De caus. puls.* 3. 21. (f) *s.* 5. 9.

confinia educi, unde optime Hippocrates (*t*) labore aliquid humoris abduci adnotavit. Hisce igitur de causis ubi feminæ adeptæ fere terminum sui incrementi plus boni humoris conficere incipiunt, quam alendo corpori requiritur, magis etiam implent vasa uterina, distendunt, atque ea ratione afficiunt, qua sanguis ex ipsis in cavitatem stillet, lubricetur os uteri, laxetur, & eo usque profluat, quo diminuta ejus copia minus premantur, magis propterea sese contrahentibus vasis, sanguis retineatur, sola pars seri crassior dimittatur, tandem lympha lubricandis partibus a natura comparata, atque successu temporis majore sanguinis, & humorum copia aggregata in vasa semel dilatata deponatur, & hinc vario in variis tempore menstrua subsequantur, ut præ cæteris Boerhaavius opinatus est. Quod hæc plenitudo menstrui fluxus sit causa, præterquamquod ea omnia suadere videntur, quæ in explicatione quarumdam affectionum, quæ menstruantibus mulieribus propriæ esse solent, supra attulimus, cur videlicet feminæ copiosius nutritæ, minus exercitatæ, macilentæ, & mollioris texturæ copiosiorem sanguinis copiam fundant, contra vero obesæ, multum exercitatæ, & rusticæ parciorem habeant hujusmodi fluxum, quoniam scilicet minorem istæ præ illis congerant sanguinis copiam; cur incipiant plerunque Menses circa decimum quartum annum, quia videlicet hoc tempore plus sanguinis ingeneratur, quam nutriendo corpori inserviat, cessat circa quinquagesimum deficiente plenitudine cruentæ excretionis causa; cur gravidæ, & lactantes ut plurimum non purgentur, nisi sanguine plurimum turgeant, quod scilicet sanguinis plenitudinem efficiens in prolis alimentum impendatur, alia etiam in promptu sunt. Atque his quidem intelligi facile potest cur eæ, quæ largiores hæmorrhagias, longam inediam, puerperium, vel insignes evacuationes antea passæ sunt, aut quæ diuturniori morbo convaluerunt, quibus omnis plenitudo tollitur, vel parcius, vel nihil omnino purgentur; cur retentus menstruus cruor dilatatis aliis vasculis varias sibi vias faciat, atque ex iis periodice exeat.

Cum peculiari uteri, & vaginæ constitutione conjuncta. Ex quibus canalibus utrum ex iis, qui ad uterum, an qui ad vaginam feruntur, sanguis menstruus affluat, lis est inter Medicos, & Anatomicos longe maxima. Quæstionem de medio omnem sustulisse sibi visi sunt olim Hieronimus Mercurialis, & Daniel Taurius, qui rem prorsus abditam, atque incertam esse affirmare non dubitarunt. Quibus tamen acquiescere non potuerunt scriptores magni, & docti, quorum alii sanguinem menstruum ab utero ejusque parietibus prodire sunt arbitrati, alii vero e vagina destillare rem satis claram, atque observationibus suffultam haud intuto pronuntiarunt. Priorem sententiam tenent Vesalius, Higmorus, Spigelius, Graafius, Littrius, aliam vero Primerosius, Columbus, Ronfincius, Bonhius, Bergerus, Verducius, aliique. Atque ii quidem concinne sibi dicere videntur, cum imaginantur fetus nutrimentum, quod toto gestationis tempore a materno sanguine desumitur, per uterum potissimum percolari, eodemque ex loco illum ipsum sanguinem, qui post partum locorum nomine insignitur foras elabi, atque illum quidem ex vasis, quorum oscula in utero, non in vagina hiare compertum est. Quibus sane de rebus fieri facili negotio posse conjiciuntur ut instante menstruorum fluxu lumborum dolore Mulieres exerceantur, quem mi-

(t) *De morb. Mul.* I. II.

minime eo loco perciperent, si vasa vaginæ non uteri afficerentur. Cum Hippocratis aphorismum, quem supra attulimus (*Si mulieri utero gerenti purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum*:) sedulo contemplantur, continere se vix ulla ratione possunt, quin abortus metum irrideant, quotiescumque sanguis in prægnantibus erumpit. Si enim menstrua ex vaginæ vasis evacuentur, tantum abesse existimant, ut fetus periclitetur, ut dempta nimia sanguinis copia magis magisque in utero firmetur, ea prorsus ratione, qua matura venæ sectione in plethoricis mulieribus abortus præcavetur. Cum Morgagnium præclarissimum audiunt; (*u*) qui in Virgine menstruo sanguine profluente interempta, pluribusque aliis cadaveribus, quibus non ita pridem menstruus sanguis profluxerat accuratissima observatione instituta nihil in vagina, aut uteri cervice deprehendisse testatur, quod cruorem ex ejus parietibus prodiisse significaret: contra vero uteri fundum sanguineis maculis ita undique conspersum, ut mediocri expulsione cruentas guttas elicere nihil prorsus negotii esset, cum vero id in vagina, aut uteri cervice pari prorsus ratione tentaretur, rem votis minime respondisse; aut Graafii (*x*) aut Sanctorini (*z*) observationes legunt, quin alia hujusce rei argumenta percurrant, satis se habere sibi in animum inducunt, ut sanguinem menstruum ab uteri vasis tamquam rivulum a fonte promanare non ad suspicandum, sed ad credendum vehementissime adducantur. His vero quemadmodum explicandæ sint observationes illorum, qui contrariam sustinent opinionem, Columbi præsertim, qui (*a*) in anatome publice instituta cujusdam feminæ, cui menstrua fluebant, quod filium vita interfecerit capitis supplicio damnatæ, vasa omnia, quæ in uteri cervicem desinunt sanguine plena, ac magis turgida, quam quæ ad uteri fundum deferuntur, deprehendit, viderint alii. Quid de Govey sentire possint (*b*), qui cum sustineat sanguinem menstruum ex sola vagina prodire, illud se in cadaveribus observasse scribit, plane non assequor. A vagina certe interdum stillare menstrua præclare ostendunt prægnantes mulieres, quæ periodice primis saltem mensibus purgantur, quæ cum sanguine abundent nullam non modo noxam percipiunt, nec ullam fetui inferunt, sed melius, quam ante & ipsæ habere solent, & prolem erigere, ut supra animadvertimus. Periodicam hanc purgationem velim adversarii probe distinguant a sanguinis profluviis, quæ & multo copiosiora esse solent, & sæpe grumis, deliquiis, aliisque molestis symptomatibus comitata, quibus fit, ut toto gravidationis tempore, præsertim vero extremis ipsius Mensibus sint eadem discriminis plena, atque periculi. Illam enim non a fundo uteri erumpere censendum est, qui a placenta ipsius parietibus adhærente clauditur perfectissime (ut infra videbimus) sed a ramis quibusdam provido naturæ consilio a vasis spermaticis provenientibus, quorum alter ad uteri fundum excurrit, ut menstruis gravida non existente muliere viam paret, alter vero in ipsius cervicem terminatur, ut concurrente simul aliquo alio ramo, qui a vasis hipogastricis proficiscens illuc defertur gravidationis tempore plethorica existente muliere, eadem commode, & citra abortionis periculum erumpant, ut cl. Mauriceau, quem cl. la Molne, aliique gravissimi Scriptores secuti sunt, de-

(u) *Adv. Anat.* 1. *pag.* 4. 5. (x) *Eph. Nat. Cur. Cent.* 5. *ob.* 24.
(z) *Morg. adver. anat.* 4. *p.* 48. (a) *Lib.* 6. *Anat.*
(b) *Veritab. Chirurg. p.* 398.

demonstravit (*c*). Quæ cum dico facile conjicio non defuturos, quibus hæc philosophandi ratio displiceat, atque Dionis præsertim, qui prædictos ramos a cl. Mauriceau commemoratos non solum libens minime concedit, verum etiam non omnibus uteri partibus, sed alterutri tantum adhærescere placentam, ut ipse Graafius testatus est, existimat, hinc sanguinem, si copia peccet ex iis ipsis vasis effluere posse, ex quibus menstruatim excernitur in non gravidis, quin fętus ullum detrimentum patiatur, si moderate effluat, & per illam uteri partem, quæ omnino a placenta libera est, ad credendum vehementer adducitur. Cum tamen Derelincurtius (*d*) certis observationibus compertum habuerit internæ uteri superficiei chorium ubique adhærere viribus insigne, ut Littrius ostendit (*e*), nihil sane suppetit, cur priorem sententiam relinquam. Si enim in utero fiat sanguinis eruptio, fieri minus vix posse videtur, quin effusi in eodem sanguinis fluctuatio fętum a placenta divellat, atque inde consequens succedat abortus. Atque hinc peti potest ratio cur periodice fluentibus menstruis in gravidis Mulieribus, quæ sanguine abundant minime abortiant, abortiant utique, & interdum in mortis discrimine prope certissimo constituantur, ut ipse Dionis ostendit, (*f*) si sanguinis profluviis corripiantur, quoniam illam a vaginæ vasis, hæc vero ab uterinis demittuntur. Quæ omnia observationibus quoque Joan. Heurny (*g*) ita egregie respondent, ut pro singulorum opinionibus aperiendis fulciendisque necesse non sit argumenta repetere, quæ penes suos auctores satis exculta inveniuntur, sed ex iis, quæ in qualibet probabilia maxime sunt veritati propiorem eruere, atque citra ullius erroris suspicionem affirmare, cum plura ad uterum excurrant vasa, quam ad vaginam, & spermatica, quæ ovarium perreptant valde flexuosa sint, uberius quidem ex uterinis vasis, præsertim in iis, quæ pepererunt propter vias liberius patentes, sed ex vagina quoque uno eodemque tempore menstrua fluere posse, interdum ex sola vagina, ut egregii viri Mauriceau, Morgagnius, Vaterus, Heisterus, Freindius, Hoffmannus sunt arbitrati.

Qua sanguis ad capillaria hujusce, aut illius partis vasa.] Num vero ex arteriolis, an ex venis prodeant ardua quoque, atque difficilis quæstio est. Si nonnullos audimus, qui arteriolarum evanescentium angustiam sedulo contemplantur, qua sanguinem in latera vehementius impelli contingit, ii ex arteriis potius, quam ex venis menstrua prodire arbitrantur, quæ latiores cum fiant, majus sanguini spatium ad excurrendum concedunt, quam ut eorum orificia recludant, hinc sanguis floridus, & rubicundus egreditur, quique ad apertas venas referri minus apte posse videtur. Alii e contra animadvertentes guttatim fluxum succedere, ex venis potius, quam arteriolis deducunt, præsertim cum flatus venis uterinis immissus in cavum uteri, & vaginæ impelli commodissime possit, & venarum tunicæ facilius, quam arteriarum latera aperiantur, ut Fantonus experimentis didicit (*h*). Quid hac in re sentiam pronuntiare vix audeo. Utcumque tamen alii venas, alii arterias accusaverint, ex ipso fluxu, qui guttatim succedit, haud crediderim intutum pronuntiare cum laudato Freindio ex capillaribus certe,

(c) *Lib.* 1. *de morb. gravid.* (d) *De fętu hum. chor.*
(e) *Mem. del' Acad. Paris.* 1701. (f) *Loc. cit. ch.* 13.
(g) *Com. lib.* 5. *aph. Hipp.* 60.
(h) *Anat. corp. hum.*

te, non ex majoribus ramis propelli, nihil interesse judicans utrum venis, an vero arteriis sanguis foras egrediatur.

Majore impetu, atque velocitate feratur.] Sententia de menstruo sanguinis fluxu a plethora repetendo, quamvis & certis, & intellectu facillimis principiis sit innixa, suis tamen oppositionibus & ipsa non caret. Has præ cæteris labore, atque industria excogitavit Charletonus, ut suam conjecturam firmaret. Eæ autem sunt fere, quas trado. Menstruantur interdum profusa sanguinis evacuatione, interdum consueta macilentæ, & tabidæ, in quibus aut plenitudo infra mediocritatem consistit, aut plane desinit, & si in nonnullis sit valde insignis, non solum impedimento ipsa sit, quo minus Menses emanent, sed nulla ratio sit, propter quam aliis hæmorrhagiis per vasa ventriculi, pulmonum, aliaque occasionem non præbeat. Ita rationes quæcumque excogitari possunt pro plethora videtut subvertisse. Verumtamen quamvis liceat ingenioso viro objicere primum ex iis, quæ in OEconomia Animali tradidit (*i*) magnam sibi contradictionem involvere, cum macilentos magnis venis, plurimoque sanguine donari docet, ideoque liberaliorem venæ sectionem ferre, Animalia vero fame enecta, hominesque tabe consumptos plurimum sanguinis etiam post obitum in venis habere: dum historiam affert (*k*) ab Hippocrate relatam de viro, qui morbo ad extremam usque maciem extenuatus, & in dies magis magisque tabescens repetita venæ sectione cum fructu fuit pertractatus: plethoram per se spectatam nequaquam Menses supprimere, sed tunc solum, cum aut vasa angustiora sunt, & majus proportionaliter impedimentum afferunt fluento sanguini, unde segniter moveri cogitur, atque hinc lentescere ea ratione, qua tenujores ejus partes cum crassioribus firmiter adhærescentes capillarium obstructionem pariant, vel quod lentior cum sit sanguis suapte natura, & ejus particulæ tenaciter inter se cohæreant, adeoque magnitudine excrescant, per ostiola capillarium vasorum minime traduci possit, unde eorum obstructio exoritur, atque hinc menstrui fluxus suppressio excitatur: ubi demum obstructio altas radices egerit, aut plus quam par est plethora increscat, sanguinem per alios canales puta ventriculi, narium, pulmonum viam sibi sternere: sed quoniam id muneris ab aliis Scriptoribus, præsertim vero a Freindio impletum est, alia volens prætermitto, atque cum ex allatis rebus constet sanguinem in feminis magis redundare, quam in viris, atque in iis facilius accervari, meæ debitionis potissimum esse sentio demonstrare, cur sanguis ad uteri vasa majore impetu, & velocitate feratur in feminis, quam in viris, & vasa facilius distendantur, recludanturque, quam cetera omnia inferiorum partium vasa. Ubi enim harum rerum rationes invenerimus, jam confecta res erit: difficultates, quæ contra plethoram afferri solent, aut subtilius excogitatæ Mensium causæ per se corruent.

Cum probe noverim Aortam descendentem, omnesque inferiores partes latius patere in feminis, quam in viris &c.] Id autem me nulla meliori ratione assequi posse sum arbitratus, quam sedula contemplatione Aortæ descendentis, quæ multo amplior in feminis, quam in viris reperitur, pluresque in illis, quam istis habet ramorum divisiones provido quidem naturæ consilio, cum sanguinem ad uterum ferre debeat, quod in viris non

(i) *Exercit.* 5. *sect.* 3. (k) *Sect.* 6.

non accidit, & ad reliquas circa ipsum, & infra ipsum partes, quæ in Mulieribus multo ampliores observantur. Si pelvis capacitatem inspicias, majorem eam facile deprehendes: os enim sacrum, & os cocygis latiora natura efformavit, & magis extrorsum porrecta, uti & ossa innominata, quæ a se invicem quoque remota sunt, & eminentiæ inferiores ossis pubis magis extrorsum vergunt. Si crura intuearis pro cæterarum partium ratione crassiora in feminis, quam in viris facile apparebunt. Quæ quidem omnia maximi esse momenti ad efficiendum, ut sanguis ad inferiores partes majore impetu, & velocitate feratur in feminis, quam in viris etiam me tacente facile omnes intelligunt: impetu quidem quia majore copia, ob plures ramorum divisiones sanguis defertur. Cum enim impetus sit massa multiplicata per velocitatem, ut alibi ostendimus, (*l*) liquido constat, quo major sanguinis copia ad inferiores partes velocius accurrit, eo etiam accurrere majore impetu: velocius autem eo fluida accurrunt, ubi minorem inveniunt resistentiam, quæ pro ratione capacitatis vasorum, & partium eadem prementium minuitur. Cum igitur Aorta descendens amplior sit, amplioresque partes omnes, quæ circa uterum, & infra ipsum locantur, velocitatem, quam per Aortam descendentem sanguis acquirit eundo, eamdem fere semper æqualem servare, dum inferiorum partium vias remetitur manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quod si uteri vasa contempleris tam arteriosa, quam venosa ex spermaticis, & hypogastricis orta, quæ non recto cursu, sed varie contorta, curva, & quasi serpentinis ductibus perreptant, non solum eo saluberrimo naturæ artificio, ut in gravidis Mulieribus sensim utero crescente, uterus ipse sine vasorum disruptionis metu distendi possit, sed ut expeditus sanguinis regressus per venas non parum impediatur, cur ambigas, quin constituendum sit, uteri vasa præ ceteris facilius distendi, & aperiri oportere? Quid quod membranæ quæ internam, & externam uteri superficiem cingunt, & in quas vasa varie inseruntur, atque disseminantur adipe omnino carent, & crassitie, atque inde consequens omni fulcro destituuntur, quo validiori distensioni obsistant, & difficilius aperiantur, ut cætera inferiorum partium vasa musculis munita, atque pinguedine, aut quorum extremitates libero aeri exponuntur? Neque silentio præteriri debet pendulum esse uteri situm, & ipsius venas valvulis carere, quibus sane ad credendum vehementer adducimur, quemadmodum omnem fluidi perpendicularem ascensum, ita sanguinis per longum venarum ductum varie contortum, & curvum ad superiores partes perpendiculari via cursum valde esse difficilem, & sicut a valvulis in aliis corporis partibus expeditior sanguinis progressus per venas cietur, ita per uterinas iis destitutas non parum impediri, atque hinc sensim sensimque in utero, aut vagina tamquam commodissimo diverticulo aggestum, eorum minima vasa sic distendere, ut aperiantur tandem, & viam ei sternant convenientissimam. Hinc nil mirum si instantibus Menstruis purgationibus dolor, calor, pondus persentiantur in lumbis ad pubem, ad inguina, febricula, aut insolita quædam motio in pulsu excitetur, ac demum turgeant mammæ. Hæc enim omnia ex vasorum uteri, & adjacentium distensione oriri, cum quibus mammaria vasa communionem habent adeo manifestum est, ut nil sit manifestius.

V.

(l) *Lib. 1. aph. cap. 9. com. x.*

V. *Si parem vasorum hæmorrhoidalium constitutionem, & habitum sortiantur viri &c.*] Qui plethoram menstruæ purgationis causam non esse pugnacissime sustinent, habent id etiam, quo eamdem oppugnent, quod scilicet viri sani otiose, & opipare viventes obnoxii non fiant simili sanguinis excretioni per hæmorrhoides, & si deficiat excretio cur iisdem, vel consimilibus hæmorrhagiis, & malis non corripiantur, quibus feminæ afficiuntur, quæ consuetis temporibus non menstruantur, quas non per hæmorroides tantum purgari frequentius accidit, ut cl. viri Sennertus (*m*) & Bonettus (*n*) deprehenderunt, sed etiam per nares, per poros cutaneos, per urinam, per tussim, per pollicem, indicem, per digitos demum, ut Borrichius (*o*) Dolæus (*p*) Salmuthius (*q*) Hoecchstetterus (*r*) Platerus (*ſ*) Zacutus (*t*) Mercatus (*u*) aliique in philosoph. Transact. (*x*) certis observationibus compertum habuerunt. Qui quanta in obscuritate versentur vix explicari dicendo potest. Licet enim ab illis fuerim, viros otiosos, & opipare viventes hæmorrhoidalem fluxum interdum non pati, non tamen propterea omnino concesserim aliquam per certa intervalla plenitudinem minime habere, qua eorum corpora pondere augentur, quæ ut notavit eximius Sanctorius circa finem mensis per urinam copiosiorem, & turbidiorem solvitur, qua reddita & corporis lassitudo, & capitis gravitas, aliaque fluxum istum præcedentia sedantur. Pæterquamquod deerunt ne exempla virorum, qui periodicis sanguinis profluviis correpti fuerunt? Eximios testes profero Amatum Lusitanum (*z*) Bartholinum (*a*) qui per hæmorrhoides statam evacuationem adnotarunt, Salmuthium (*b*) qui non solum periodicæ hæmophtoe, & mictus sanguinei meminit, sed eodem prohibito virum in summam pectoris angustiam, & compressionem, maximamque spirandi difficultatem incidisse, eaque paucos intra dies extinctum esse testatus est. Quid quod periodica evacuatione in ejusmodi viris suppressa non modo sanitas pervertitur, sed eadem prorsus, ac quæ in feminis, quibus menstrua deficiunt mala excitantur, & si suppressio diutius persistat plane hysterici fiant, ut egregie animadvertit Freindius? Quapropter illud citra ullius erroris suspicionem cum Friderico Hoffmanno affirmari posse videtur, si viri laxiorem, flexiorem, ac molliorem fibrarum structuram, vasorumque exilitatem æque ac feminæ sortiantur, cum plus humoris conficiant, quam alendo, & nutriendo corpori requiritur, non solum juniores adhuc narium hæmorrhagiis obnoxios fieri, vel etiam ad hæmophtisim proclives, sed adultiores factos hæmorrhoidalem fluxum experiri, qui non minus largus, & frequens est, quam salutaris, si insignis sanguinis copia in vasis aggeritur, dummodo tamen ex prava viscerum Abdominis constitutione minime proficiscatur, nec cachexiæ, malo hypochondriaco, aut hydropi superveniat, quo casu noxius sæpe esse consuevit.

(m) *Prax. lib.* 3. (n) *Med. sept.* 36. (o) *Med. sept.* 37.
(p) *636.* (q) *c.* 3. *obs.* 36. (r) *Dec.* 2. *cas.* 6.
(ſ) *Obs. Medic. lib.* 3. (t) *Prax. hist.* 1. 3. (u) *Morb. Mulier.* 469.
(x) *n.* 171. & 272. (z) *lib.* 5. 3. (a) 1. 3.
(b) *cap.* 2. 3. & 18. & *cap.* 3. 47.

CAPUT II.

De Mensium suppressione.

I. QUemadmodum sanguine menstruo moderate fluente optima incolumitas feminarum exsurgit, ita eodem præternaturaliter deficiente, aut exeunte plurimi morbi præsto sunt.

II. Defici autem præternaturaliter contingit primo vitio sanguinis, si nimia copia peccet cum viscoditate, & lentore conjuncta, vel si sola crassitie, viscoditate, & lentore, vel contra etiamsi fluidus, ac solutus acribus tamen, ac pungentibus particulis imbutus sit: deinceps vitio vasorum si obstruantur a materia crassa, viscida, & mucosa, ab acri nimis tenuique convellantur, comprimantur a tumore, nimia pinguedine, si coalescant, si plus æquo crassa & compacta sint, si laxitate peccent.

III. His porro occasionem præbent aer valde frigidus susceptus, immersiones corporis in aqua frigida, aquæ frigidæ copiosæ potio; e contra aer cloacarum, & paludum effluviis infectus, humidus, si ficciori præsertim assuetæ sint, ciborum acidorum, crassorum, viscidorumque abusus, exercitationes vehementes, & diuturnæ, somnus immodicus, subitus timor, mœror animi, tristitia, evacuationes quæcumque sanguinis, & humorum.

IV. Suppressis præternaturalirer mensibus floridus faciei color pallidus, & fœdus evadit, de doloribus vagis queruntur Mulieres, de pulsationibus in regione uteri primis saltem temporibus, de tumore, qui minime durus, nec valde extensus est, quemque interdum inferiorum partium tumores excipiunt, de respiratione anhelosa præsertim in Scalarum ascensu, cordis palpitatione, de lassitudine totius corporis, de mœrore, tristitia, caloris, & frigoris vicissitudine, aliisque symptomatibus, quæ in dies singulos augentur, quo diutius subsistunt menses.

V. Præternaturalis mensium suppressio a graviditate probe est distinguenda: in hac enim & color plerunque naturalis servatur, & si nausea, aut vomitu, aliisque jam dictis symptomatibus vexentur Mulieres, in dies paulatim mitescunt, quo magis ad nonum accedunt mensem, dum interim & venter æqualiter attollitur, & in maximum durum tumorem elevatur, motus & situs infantis admota ad ventrem manu sen-

fenſibiliter percipitur, & os uteri peritæ obſtetrici clauſum apparet.

VI. Si Mulierem videris carnoſam, rubicundam, atque opipare viventem, venis admodum diſtentis in fronte, brachiis, cruribus donatam, pulſum pleniorem habentem velocioremque cum dolore circa uteri regionem tenſivo, eam nimia plenitudine ſanguinis cum vaſorum tenacitate laborare certo certius tenendum: inanitate e contra ſi venis vix conſpicuis prædita, ſi contumaces morbos, diuturnam inediam, ciborum faſtidium paſſa fuerit.

VII. Si temperamenti melancholici, aut pituitoſi ſit femina, eaque alvum ſtypticam habeat, urinas crudas, appetitum proſtratum, in ſomnum proclivitate, obtuſo capitis dolore vexetur, eam vitio ſanguinis craſſi, viſcidique ægrotare facile judicandum.

VIII. Temperamentum calidum, & ſiccum, æſtus inſignis corporis, urinæ rufæ, croceæ, diarrhœæ bilioſæ, urentes capitis dolores, vigiliæ intenſæ, aliaque ejuſmodi acredinem, ac fuſionem ſanguinis deſignabunt.

IX. Sputum ſanguinis, hæmorrhagia narium, hæmorrhoidum perturbatum ſanguinis motum patefacient.

X. Suppreſſio menſium ab externa aliqua cauſa tolli facilius plerunque ſolet, quam quæ ex mala ſanguinis conſtitutione, aut ſolidorum vitio enaſcitur.

XI. Ubi noveris nimiam vaſorum plenitudinem cum eorumdem adſtrictione conjunctam, fomenta tepida ventri applicentur, balnea pedibus inſtituantur, eaque herbis, & floribus emollientibus alterata quatuor vel quinque dies ante conſuetum purgationis tempus, frictiones lenes, & humidæ coxis adhibeantur, clyſteres emollientes injiciantur.

XII. Si dolores urgeant, etiam venæ ſectio primum ex brachio, mox pede celebretur, nec non oleum amygdal. dul. s. i. r. e. ad ℥ *6.* aut ad ℥ 1. quotidie exhibeatur. Idem faciendum ſi acres nimis, ſummeque tenues peccent humores.

XIII. Ubi e contra ex inanitate ſola nutrientia, atque corpus inſtaurantia adhibenda ſuaderem, neque ad alia deveniendum, niſi contumaci jam reddita ſuppreſſione aliquod aliud ſanguinis, aut ſolidorum vitium ſe prodat.

XIV. Ubi ſanguis craſſitie peccet, viſciditate, & lentore, aut vaſa uteri a materia mucoſa ſint obſtructa, præmiſſa venæ ſectione ex brachio primum, mox pede, purgans ex tartar. ſolub. ʒ 2. rhabarb. el.

 pul.

pul. ʒ 5. ſacchar. rubr. q. ſ. ex juſculo tenerioris pulli exhibeatur: addito ſi fortiori opus ſit dejectione diagrydio ad gr. X circiter. Infuſio in hunc fere modum parata ſubſtitui poteſt. ℞. Rhabarb. el. pul. ʒ 2. Tartar. ſolub. ʒ 1. aq. font. q. ſ. f. ſ. a. infuſio: colaturæ addat ſyrup. roſat. ſolut. ad ℥ 2. vel 3. circiter.

XV. Sequentibus vero diebus decoctio theiformis ex radic. rub. tinctor. fœnicul. petroſel. ſerpil. pule. dictam. cret. cum pulverib. ex arcan. duplicat. tartar. vitriol. ſal. artemiſ. tamariſc. a ℈ 1. ad ʒ 5. addito ſyrupo capillor. vener. vel melius ſyrupo Fernel. cum rhabarb. per VIII. circiter dies quotidie horis medicis propinetur.

XVI. Tum prædicta infuſio, aut pulveres purgantes repetantur, nec non ſucceſſive alterantia pro ſecunda, & tertia vice ſi opus fuerit.

XVII. Hiſce martialia ſuccedant in ſubſtantia quidem aloeticis, & gummoſis mixta cachexia vigente, & pulſus languore. E. G. ℞. Limatur. mart. ſ. ſuper lapid. porphyrit. lævig. ʒ 2. croc. optim. pul. ℈ 2. gum. ſagapen. ʒ 3. alo. ſuccotrin. ʒ 2. S. M. cum ſyrupo de cichor. cum rhabarb. q. ſ. f. pillulæ n. XXXX. dentur IIII. quotidie cum prædicta decoctione.

XVIII. Levior erit in gracilioribus tinctura martis tartariz. a ℈ 1. ad 4. ex aqua pule. vel capill. vener. ad Lib. ſ. purgando qualibet octava die pillulis de tribus cum rhabarb. vel electuar. de hiera cum croco.

XIX. Eorum loco ſi hyſtericis ſpaſmis, aut hæmorrhagiis obnoxiæ ſint Mulieres boli ex ſal. volat. ſuccin. borac. miner. a. ℈ 1. ex tract. ſabin. ʒ 1. mane quotidie ad pondus ſemiſſæ dracmæ præſcribantur, vel ex ſapon. venet. ʒ 2. bulb. recent. ar. as. fætid. ʒ 5. f. pillulæ ad idem pondus exhibendæ ſuperbibendo decoctionem theiformem artemiſ. centaur. baccar. juniper. addito ſyrup. artemiſ. aut capillor. vener. q. ſ. ad gratum ſaporem.

XX. Aquæ acidulæ in pertinaci morbo opportuno tempore præſtantiſſimæ.

XXI. Hæc omnia penitus proſcribenda, ubi acres nimis, ſummeque tenues peccent humores. Tunc enim præter oleum amygdal. dulc. & clyſteres emollientes ſola juſcula alterata herbis refrigerantibus portulac. cichor. endiv. borragi. taraxac; Vere autem earum ſucci ex juſculo pulli, vel cum ſero lactis deſtillati viſa ſunt convenire: Æſtiva tempeſtate balnea aquæ dulcis, aquæ Nocerianæ, autumnali tandem

lac

lac ex decoctione radic. chin. diu usurpandum opportunissima. In hoc casu cibi sint juscula avenacea, hordeacea, potus aqua simplex, vel siti urgente succo limonum, ribesiorum, berberum alterata: vigiliis vero urgentibus emulsiones semin. quat. frigidor. & similia.

XXII. Si a tumore comprimantur vasa debitis remediis auferendus.

CAPUT II.

De Mensium suppressione.

I. *QUemadmodum sanguine menstruo moderate fluente optima incolumitas feminarum exsurgit &c*] Quamdiu moderato, & libero sanguinis motu per vasa aptum redditur humanum corpus ad actiones omnes obeundas, tandiu sanum reputatur, ut propterea sanitas ea corporis constitutio, qua actionum omnium integritas conservatur definiri jure merito possit. Hinc quo liberior, & moderatior est sanguinis circuitus, non solum felicius, alacrius, & promptius functiones omnes exercentur, sed sanguis ipse ad munera sua edenda, & ad vitam conservandam per suum huncce circularem motum idoneus redditur, quatenus scilicet ejus particulæ variis virium momentis novum continuo motum acquirunt, nisum, rotationem, nec non attritionem, attenuationem perpetuo patiuntur, atque inter se homogeneæ maxime evadunt; unde totius massæ fluiditas, calor mitis, & benignus, rubicundus color, atque ea tenuitas emergit, qua omnibus vasis accommodari queat, capillaribus præsertim quæ vel levi quacumque de causa ob mutuam particularum sanguinis concretionem obstruerentur ea prorsus ratione, qua sanguinem e venis eductum, licet nil ei deesse sinamus, quod antea habebat, cessante cordis, & arteriarum motu concrescere, atque in teterrimam putredinem abire deprehendimus. Liber autem sanguinis circuitus cum a certa proportione inter sanguinis ipsius quantitatem, & vasorum, ac fibrarum robur dependeat, ita quidem, ut si nimis ille abundet, hæ plus æquo distrahantur, atque propterea eidem regendo, ac debita velocitate pellendo pares non sint, si vero nimium deficiat ob spirituum inopiam motrices fibræ ita languescant, ut fluidorum motus ferme sistatur, perspicuum est, si prædicta proportio per superflui sanguinis evacuationem in feminis menstruantibus servetur, earum quoque sanitatem se bene habituram, ut Galenus supra laudatus adversus Erasistratum scribens testatus est, inquiens: *Nonne natura ipsa Mulieres cunctas evacuat sanguine superfluo singulis Mensibus foras effuso? quippe muliebre genus, quod domi ageret, neque vehementibus laboribus exerceretur, neque sub claro sole viveret, & propterea quamplurimos humores coacervaret, oportebat, opinor evacuationem hujusce plenitudinis, tamquam remedium a natura datum accipere:* atque alibi a nobis est demonstratum (*c*). Ea vero ex adverso sublata & plenitudine ob suppressam evacuationem inducta liberum sanguinis circulum impediri contingit, cordis vasorumque contractionem infringi, atque hinc humorum stagnationes, congestiones, viscerumque obstructiones subsequi, atque contumacissimos morbos pro differentia partium differen-

(c) *Aph. lia. 4. cap. 6. com. 3.*

ferentes oriri, ut Jo. Lanoius (*d*) de puellis menſtruam purgationem ſerius, quam par eſt patientibus præclare oſtendit, atque Hoffmannus omnibus etiam proveƈtioris ætatis feminis accidere teſtatur, quotieſcumque menſium fluxus quacumque ex cauſa ſufflaminatur, & ſanguis, qui per uterum excerni debebat, aut in capite ſtagnat, & graves dolores, vertigines, deliria, & interdum apoplexias concitat, aut in præcordiis, & aſthma, tuſſim, ſanguinis ſputum, ſyncopem parit, aut in ventriculo, & inteſtinis, & vomitus cruentos, præcordiorum anxietates, inflationes producit, aut in imi ventris viſceribus, & cachexiam, iƈterum, ſcorbutum, hyſtericam affeƈtionem, aut in aliis & alios morbos procreat, quos non ſolum percenſendo numeravit explicavitque diligentiſſime per ſolam plethoram Freindius, & Hoffmannus ipſe loco citato, ſed de iis omnibus, iiſque medendi methodo ex inſtituto egit in nobili diſſertatione (*De ignorantia uteri ſtruƈturæ multorum in praxi errorum fonte*) quibus quemadmodum iterum recenſendis immorari non decet, ita brevitatis cauſa alia volentes, ea de induſtria præterimus. Quid enim ſi fluant immoderate? Cum nimirum una cum ſanguine pars aliqua ſucci nutritii, aut ſaltem proxima ejuſdem materia ſecernatur, corpus in tabem, & maraſmum incidere crebris obſervationibus compertum eſt, ut Mortonus in nobili ſua pthiſiologia demonſtravit; cum vero conjunƈtio partium ſanguinis, & ſpirituum auferatur, ita quidem ut ille, modo in unum, modo in alium muſculum confuſe, & inordinate influat, hi vero aut tremorem, & oſcillationem nervorum non excitent, aut motum a rebus ſenſibilibus impreſſum ad Cerebrum deferre non valeant, & motum, & ſenſum depravari, interdum aboleri adeo manifeſtum eſt, ut explicatione minime indigeat. Quid ſi neutrum horum contingat, ſed volatilibus, ſubtilibuſque particulis e maſſa ſanguinea extra corporis confinia eduƈtis, ac ſpiritibus diſſipatis ſolidarum partium, ac præſertim ad chyli elaborationem perfeƈtionemque concurrentium tonus vel penitus labefaƈtetur, vel plurimum ſaltem langueſcat, ideoque chylus primum, tum ſanguis ſeroſus aqueuſque generetur, cordis vero ac vaſorum omnium robur, vis, atque elaterium labefaƈtetur, atque hinc congrua tollatur ſanguinis mixtio, ſeroſæque partes a reliquarum nexu ſecedant, atque per laxatas tunicas tranſudent, & in cavitates effundantur? Cachexiam, hydropem, aliaque ejuſmodi mala exoriri adeo clara res eſt, ut nulla ſit clarior. Hinc reƈtiſſime ab Hippocrate diƈtum: (*e*) *Si menſtrua plura fiant accidunt morbi, & ſi non fiant ex utero morbi contingunt*; ſapienterque ad eumdem Hippocratem ſcripſit Democritus (*f*): *Huic autem vicina mater puerorum vehemens illud malum infinitarum ærumnarum in muliere cauſa uterus ipſe latitat*.

II. *Defici autem præternaturaliter contingit primo vitio ſanguinis, ſi nimia copia peccet cum viſciditate, & lentore conjunƈta &c.*] Naturaliter, & præternaturaliter menſes ſupprimi ſolent. Naturaliter ſupprimuntur in convaleſcentibus, in quibus maſſæ ſanguineæ quantitas non ſolum minuitur, ſed ſpirituoſis, ac mobilibus partibus diſſipatis ejus velocitas ad uteri vaſa plane langueſcit. Idem dicendum de aliquibus virginibus religioſis, ac longa inedia & jejunio extenuatis, quæ lautioris viƈtus ratione ſunt gubernandæ. Poſt largas quaſcumque humorum evacuationes, & potiſſimum

(d) *Epiſt. med. lib.* 1. 21. (e) *Aph.* 57. *ſec.* 5.
(f) *lib. de natur. human.*

ſimum ſanguinis hæmorrhagias menſes quoque deficiunt. Deficit enim ea ſanguinis copia, qua fluxus promovetur. Hinc duas vel tres periodos poſt partum menſes intermittunt, quia nempe, ut adnotavit Freindius, pene exhauſti ſunt humores & tunc maſſa ſanguinea ſolum reſtat reſtauranda. Idem dicendum de largis ſudoribus, de ulceribus, de fonticulis, quibus non immediate quidem, ſed mediate ſanguinis maſſa imminuitur, & inſuper quædam illius excrementitiæ ſordes expurgantur, quo caſu iis occurrendum. In ſenioribus demum, in gravidis, & lactantibus, ut ſupra animadvertimus ſupprimuntur, & ſatis recte is loqui videatur, qui in omnibus hiſce caſibus ſuppreſſos menſes minime promovendos eſſe affirmet, cum citra ullius noxæ periculum ſupprimuntur. Menſium igitur ſuppreſſio præternaturalis adeſſe dicitur, quando in femina, ut notat Riverius, ætate matura, quæ nec lactat, nec gravida eſt, ſanguinis per uterum evacuatio, quæ naturaliter ſingulis menſibus fieri conſuevit, rarius, aut parcius procedit, aut omnino ſupprimitur. Quoad cauſas vero præternaturalis menſium ſuppreſſionis duplex eſſe videtur, ſanguinis nempe vitium, & vitium vaſorum. Sanguinis vitium quod attinet, non defuere Scriptores magni, & docti, quos inter Riverius, & Etmullerus eminent, qui in quantitate, qualitate, motu conſtituerunt. Quantitate quidem peccare viſum iis fuit aucta vel imminuta. Aucta ſi nimia copia in venis redundet: tunc enim venas nimium diſtendit, ut ſeſe contrahere nequeant ad expulſionem, quemadmodum Iſchuria nonnunquam oritur a nimia, qua veſica diſtenditur, urina. Quæ omnia etſi ſatis probare videantur hanc ſuppreſſionis cauſam non commentitie aſſignatam fuiſſe, attamen non levia ſunt, quæ eidem nos quoque acquieſcere non ſinant. Primo enim qui rem paulo diligentius expenderit, difficillime eo adduci poterit, ut credat id, quod veſicæ contingit ab urina nimium diſtentæ, vaſis uterinis ſanguine turgidis, & valde plenis evenire. Veſica enim membrana ex fibris carneis inſignis roboris varie contexta firmatur, quæ ad cervicem copioſiores muſculum formant ſphincterem dictum ad opportunam ejuſdem conſtrictionem, hinc difficillime perrumpenda. Vaſorum uteri latera non ſolum non muſculoſa, ſed ne muſculis quidem munita, ideoque rupturæ facile obnoxia. Id paulo accuratius penſitanti patere facile poteſt, veſicæ latera etiamſi nimia urina diſtendantur, minime perrumpi poſſe, perrumpi utique debere uterina vaſa a ſuperfluo ſanguine impetu, & velocitate ea decurrente, ut ſuperiore capite oſtendimus, quæ abeſſe omnino in urina ad veſicam delata tam nota res eſt, quam quæ notiſſima. Ea enim ſola vi agit, qua fluida quævis pollent latera ita diſtendendi, ut ea ſe contrahendi virtutem amittant, atque per ipſius orificium urinam foras ejiciendi, non prius denuo acquirendam, quam tunicæ muſculoſæ vis urinæ ponderi præpolleat, aut urina, quæ eamdem infringit cathetere eliciatur. Quibus de cauſis nulla ſententia tot ſectatores mereri viſa eſt, quot ea invenit, qua ſtatutum fuit duce Freindio cauſam ſuppreſſionis huiuſce deberi aut vaſis plus æquo adſtrictis, atque illud fluenti ſanguini impedimentum afferentibus, quo conſiſtere in iiſdem cogatur, & obſtructiones parere, (de quo infra) vel alicui qualitatum cum plethora conjunctæ, e quibus nulla æque ad hanc rem inſtructa videtur, ac viſciditas, & lentor, ut ſupra a nobis eſt demonſtratum. De imminuta quantitate nihil longius dicendum videtur, cum pauco, & imminuto ſanguine in corpore retento ad illius nutritionem, menſes

ses supprimi debere lippis æque, ac tonsoribus notum sit plus, quam ipsorum digiti, & ungues.

Vel si sola crassitie, viscidítate & lentore.] Quomodo sola crassities, viscíditas, & lentor præternaturalem mensium suppressionem ciere valeat, facillime innotescet, si ejusmodi qualitatum naturam prius explicuero. Crassos igitur humores eos esse censendum est, qui particulis constant majoribus, quam poros, & meatus corporis a natura definitos pervadere possint, altiusque se insinuando extra corpus elabi: lentos & viscidos, qui repugnantiam ad fluendum sortiuntur majorem, quam eorum natura requirat. Illi ob niniam partium magnitudinem inepti ad penetrandum perangustos meatus, & poros corporum constituuntur: hi vero non ob solam partium magnitudinem, sed etiam ob earum superficiem, figuram, densitatem materiæ, aliasque ejusmodi causas ad libere fluendum impares. Quibus differentiis accuratissime, & per varia experimenta describendis, quia decora ingenia non defuerunt, quæ incredibili contentione, atque improbo labore quæsiverunt, inveneruntque aquam multo lentiorem esse aere, meatus tamen corporis aeri impervios pervadere, hydrargyrum & aere, & aqua multo viscidiorem esse, meatus tamen pervadere, quos neque aer, neque aqua ipsa transire valet, argumento prope certissimo fluida aliis multo fluidiora, ac penetrantiora esse posse, simul tamen viscidiora, atque densiora, ideo satis erit memorare sanguinem crassitie peccantem minimis nostri corporis vasis, ac ductibus permeandis idoneum non esse, lentore vero ac viscíditate per vasa etiam majora segniter admodum, tardeque moveri, hinc cum ad secretiones, excretionesque cujusvis generis uberes, & perrenes mediocri fluidorum tenuitate, & æquabili, moderatoque sanguinis circulo opus sit, ad sanguinis vero excretionem per uterum etiam majore ejus velocitate, & impetu ad uterina vasa, sanguine nimis crasso, & viscido existente priores imminui, hanc vero supprimi debere luce clarius apparet.

Vel contra etiamsi fluidus, ac solutus, acribus tamen, ac pungentibus particulis imbutus sit.] Crassis, viscidisque humoribus nimis tenues, fusi, ac soluti contrarii sunt. Tenues quidem humores eos esse nemo ignorat, qui partibus constant minoribus, quam angustissimorum meatuum, ac pororum capacitas requirat, quos citissime permeando nec contineri in vasis possunt, nec suis fungi muneribus: fusos vero, qui ad fluendum promptiores sunt, quam muneris, quo fungi debent, necessitas velit. Illi ob partium tenuitatem per angustissimos poros corporum, ac meatus facillime elabuntur: hi vero non ob solam partium tenuitatem, sed ob earum superficiem, figuram, raritatem materiæ, aliasque causas ad libere fluendum apti constituuntur. Quo loco quæri a multis potest, utrum sanguis nimia tenuitate peccans, & fluiditate menstruo sanguinis fluxu sistendo, aut saltem insigniter retardando sit opportunus, an vero eidem vehementer promovendo. Si enim perpendamus sanguinem nimis tenuem, & fluidum per tunicas vasorum facile transmitti, habemus quæ protenso veluti digito commonstrant non solum excretiones sanguinis, ideoque etiam menstrui ex apertis vasorum orificiis oriri oportere, sed etiam in lateralia lymphatica sese insinuando, altiusque penetrando inflammationes, abscessus, ulcera subsequi. Cum vero nimis velocem per vasa fluere pensitamus, extra omnem dubitationis aleam positum videtur incalescere debere, & per insensibilem

tran-

transſpirationem exſolvi, hinc eam plethoram facile tolli, a qua menſtrui ſanguinis excretionem repetendam eſſe dictum eſt, ut ſiccitas corporis, macies, phthiſis, aliaque mala, quæ ejuſmodi ſanguinis conſtitutionibus ſuperveniunt abunde ſatis, atque evidenter oſtendunt, quæque alimenti licet in modica quantitate non ſolum ad partes delati, ſed quod appoſitum iiſdem eſt continenter abrepti inditio ſunt manifeſtiſſimo, ſi quod aliud. Quæ licet plurimum veritatis in ſe continere videantur, quid ni tamen liceat aſſerere cum ad ſecretiones, excretioneſque cujuſvis generis, ut paulo ante a nobis dictum eſt, mediocri fluidorum tenuitate, & æquabili, moderatoque ſanguinis circulo opus ſit, illud facile conſequi, ut tenuitate peccante cum ſumma ejus velocitate conjuncta, ſecretiones excretioneſque omnes imminuantur, aut etiam omnino cohibeantur? Quid quod velocius quam par eſt fluente ſanguine, ita teratur, fundaturque, ut tenues, volatiles, ſubtiles, pungenteſque particulæ a reliquarum nexu ſecedant, ſuique juris factæ nerveas vaſorum fibras mordeant, irritent, convellant, eorumque extremitates anguſtiores efficiant, quam ſanguini libera circulatione trajiciendo ſufficiant? Ad probandum autem ulterius rem hancce ita ſe habere, favent potiſſimum obſervationes cum multæ ac frequentes, tum certæ ac conſtantes, quibus compertum eſt, menſes ſæpiſſime ſupprimi in mulieribus aduſti ſtrigoſique corporis, ad iram ſumme proclivibus, verbo dixerim, biliosi temperamenti, in quibus ea adeſt fibrarum tenſio, robur, ac vis elaſtica vaſorum, ac viſcerum, quibus ſanguis magna velocitate movetur, teritur, funditur, unde ſulphureæ, agiliores, ſubtiliores, acrioreſque partes exaltantur, quæ nerveas fibras mordendo, ac proritando inſignes ubique ſpaſmos, ac convulſiones excitant, atque hinc graviſſimos morbos tolli neſcios, niſi effrænes ſolidorum impetus ſedentur, atque humoribus placida tranquillitas concilietur.

Deinceps vitio vaſorum, ſi obſtruantur a materia craſſa, viſcida & mucoſa &c.] Cum de febribus ageremus (*g*) oſtendimus ſanguinis curſum in hepate ob peculiarem vaſis advehentis ſtructuram, quod vena eſt arteriæ munus gerentis minus promptum, & expeditum eſſe. Hinc ab hoc difficili tranſitu ſanguinis per venam Portæ ad Hepar ſtagnationes, infarctus, alioſque innumeros morbos lentos, & chronicos in viſceribus cum ea vena communicantibus proficiſci: ſanguinem, qui per celluloſam Lienis ſtructuram movetur difficilius progredi, non ſecus ac in omento, & utero ob frequentes vaſorum plexus. Nil ergo facilius contingere poſſe videtur, quam ut lentæ, mucoſæque quiſquiliæ ſanguinem conſpurcantes extrema vaſculorum uteri capillamenta penetrare, ac libere trajicere nequeant, aut in minimis glandularum folliculis ſubſiſtant, aggeranturque, atque hinc eorum obſtructiones excitent, quæ menſtrui ſanguinis excretionem ſingulis Menſibus eo uſque impediant, quo referentur.

Ab acri nimis tenuique convellantur.] Vid. quæ paulo ante de ſanguine plus æquo tenui, & ſoluto dicta ſunt.

Comprimantur a tumore.] Vel ſi in ſolis viſceribus imi ventris utero excepto obſtructiones altas radices egerint, fieri minus poſſe videtur, quin vaſculorum, aut folliculorum tunicæ diſtendantur, diſtentæ vero tumorem efficiant, qui partis magnitudinem augendo uteri ipſius vaſa ea ratione compri-

D

(g) *Lib.* 4. *com.* 4.

primere valet, qua libera ſanguinis excretio præpediatur.

Quid ſi in utero ipſo eadem fere contingant? Pro varia nimirum infarcientis humoris conditione variam tumoris naturam proficiſci ſcirhoſi ſcilicet, cancroſi; quorum ille duritie & renitentia in uteri regione illius circumſcriptionem referente, atque dolore acerbiſſimo, punctorio, & lancinante ſe prodit, alter vero prædicta ſymptomatum ſævitie comitatus ægram exercet, perſpicuum eſt. Si vero obſtructiones uteri vaſorum ſæpius excitant menſium ſuppreſſiones, ſi tumores etiam aliarum partium ad eam magnitudinem adaucti, qua vaſa eadem comprimantur, quanto magis ipſius partis tumores?

Nimia pinguedine.] Inter præcipuas ſterilitatis cauſas adnotante cl. Mauriceau interni uteri orificii anguſtia major, quam peni virili admittendo ſufficiat, aut ejus coarctatio inſignis ob membranam internam aliquam, aut externam ibi appoſitam ob tumorem, callum, aut aliquod aliud uterum ea ratione comprimens, qua ſatis apte dilatari nequeat ad ſemen recipiendum, eminent. Quod poſtremum mulieribus valde pinguibus accidere ratione omenti ad inſignem molem adaucti teſtatus eſt Hippocrates (*h*) inquiens: *Quæ præter naturam craſſæ non concipiunt, iis os uteri ab omento comprimitur, & priuſquam extenuentur, non concipiunt.* Quid igitur vetat, quominus exiſtimemus ab hac eadem cauſa capillaribus uteri vaſis compreſſis, etiam ſi congeſta ſit in feminis major ſanguinis copia, quam vaſorum capacitas poſtulet, in iis tamquam commodo ipſi diverticulo nequaquam colligi poſſe, accumulari, atque ea ratione eodem replere, atque infarcire, qua eorum extremitates diſtentæ aperiantur tandem, & ſanguinem effundant?

Si coaleſcant, ſi plus æquo craſſa, & compacta ſint &c.] Idem dicendum ſi vaſa coaleſcant (quod deterrimum morbi genus conſtituit) ut dilatari non poſſint, quemadmodum opus eſt ad ſuperfluum ſanguinem recipiendum, nedum certo, ſtatoque tempore aperiri. Quid ſi plus æquo craſſa, & compacta ſint, vel laxitate peccent? Cum nimirum vaſa, ac viſcera adeo denſa, & dura ſint, ut a fluido, quod in iis continetur, parum, aut nihil contrahantur, aut ſint adeo mollia, ut dilatata ab eodem fluido ſe contrahere non valeant, in utroque caſu vaſa ſanguinem ciere eo motu non poſſunt, per quem ſanguis per arterias ad uteri vaſcula deferatur, eaque aperiat pro opportuna menſium effuſione.

III. *His porro occaſionem præbent aer valde frigidus ſuſceptus &c.*] Uti aere æſtuante, & calido, minuſque gravi, & elaſtico non ſolum fibras relaxari contingit, atque per minutiores ſanguiferorum truncos lentius ſanguinem progredi, atque propterea iis magis diſtentis per laterales ramulos humores difficilius ſecerni, ſuiſque ex loculis exprimi, ſed expandi eos quoque, turgere, ac ſi nimius fuerit, vehementius agitari, ita ſi moderate frigidus ſit, noſtri corporis fibras mirifice intendit, & roborat, hinc robuſtius idem evadere, actioneſque omnes vegetiores fieri experimur. Cum vero omnis fibrarum vis, omniſque actio in fluida exerceatur, circularem, & inteſtinum eorum motum moderando, ſecretioneſque item, excretioneſque promovendo, aut retardando, illud plane conſequitur, ut moderate frigido exiſtente aere, ſolidaſque partes intendente, ac roborante, ſanguinis circuitus per pulmones, & reliqua viſcera expeditior, atque celerior fiat, ſecretioneſque omnes,

(h) *ſect. 6. 46.*

mnes, atque excretiones etiam ſanguinis ex utero felicius peragantur. Si ergo immodicum frigus fuerit, nimiam fibrarum tenſionem oriri, arctius vaſa conſtringi, & rigeſcere neceſſe eſt, & ſanguinem, humoreſque denſiores fieri tardioreſque ad motum, unde facilior eſt eorum in vaſis ſtagnatio, atque inde conſequens minor vis, atque impetus in eorum extremitates, ut aperiantur, diſſiliant, & cruorem effundant. Non alias ob cauſas paucitatem, ſuppreſſionemque menſium aeri frigido Hippocratem tribuiſſe facile judicaverim, quam & in ſeptemtrionalibus popularem eſſe tradidit. (*i*)

Immerſiones corporis in aqua frigida, aquæ frigidæ copioſæ potio.] Neque ad alias cauſas referri aptius poſſe videtur ſuppreſſio menſium, quæ immerſioni in aqua frigida, vel aquæ frigidæ potioni ſupervenit. Licet enim a frigida aqua externis corporis partibus, utero illæſo, infeſta, atque cutis poros obſtruente inſenſibilis perſpiratio cohibeatur, atque hinc major humorum copia per uterum excernenda ſuppeti debere videatur, difficillimum tamen eſt (ne vix ulla ratione fieri poſſe dicam) ut unius partis obrigeſcentibus fibris, aliæ quoque licet longe diſſitæ ſimili vitio non afficiantur, & ſi per rigeſcentes poros cutis nonnullarum ſordium maſſam ſanguinis conſpurcantium evacuatio impeditur, eadem ratione uteri vaſis conſtrictis menſtrui ſanguinis excretio non præpediatur. An novum videatur immerſione pedum in aqua tepida emollientibus plantis alterata, relaxatiſque inferiorum partium fibris, ac vaſis majorem capacitatem adeptis ſanguinem ad eas vehementius allici, atque hinc menſium ſuppreſſiones ab dictis fontibus prodeuntes feliciſſime profligari? Quid quod & a capite, aliiſque ſuperioribus partibus iiſdem de cauſis avocato ſanguine, ac nimia fibrarum tenſione ceſſante, quamplurimi capitis morbi, deliria, convulſiones, aliique ægros dire exercentes præcaveantur? Obrigeſcentibus vero vi frigoris externis partibus uteri, vaſa ea ratione intacta manere, ut copioſior habeatur ſanguinis menſtrui evacuatio haud equidem tutum crediderim pronuntiare. De noxis copioſæ aquæ frigidæ vix ulla ſuppetunt quæ dicam, cum eadem fauces, guttur, ventriculum, inteſtina, vicinaſque partes affici, atque minimas capillares arterias eaſdem partes perreptantes convelli, anguſtioreſque fieri, quam ſanguini utcumque conſtituto rapida circulatione trajiciendo ſufficiant, atque hinc faucium, aliarumque partium inflammationes, alioſque graviſſimos morbos ſubſequi alibi oſtendimus (*k*). Iliacæ paſſiones, cardialgiæ, dyſenteriæ cum torminibus ii fere ſunt morbi, quos æſtuante præſertim corpore aqua frigida ingurgitata adnotarunt viri clariſſimi Rhodius, Bonettus aliique in M. N. C. ut mortem ipſam a Boyleo, & Foreſto commemoratam ſileam non ad alias cauſas, quam ad ſpaſmum, & conſtrictionem vaſorum tantam, ut non ſolum per ea libere ſatis moveatur ſanguis, ſed ipſius motus, in quo vita conſiſtit, plane ſiſtatur, referendam. Quid igitur mirum, ſi a potione copioſæ aquæ frigidæ uteri ipſius vaſa ea ratione conſtringi dicamus, ut ſanguini menſtruo exitus denegetur, unde lentor poſtea, ac viſciditas ipſius ſanguinis proficiſcitur, qua ſuppreſſio menſium excitatur, ut Hippocrates teſtatus eſt (*l*).

E contra aer cloacarum, & paludum effluviis infectus, humidus, ſi ſicciori præſertim aſſuetæ ſint &c.] Nemo ignorat optimum eſſe aerem ad valetudinem

D 2 con-

(i) *De aere* 48. (k) *lib.* 2. *cap.* 1. *com.* 3. *lib.* 3. *cap.* 4. *com.* 2.
(l) *De aq.* 5. 7.

conservandam, qui purus est, & in omnibus suis qualitatibus temperatus. Purum autem esse, si nec stagnorum, nec paludum, nec mineralium pravis qualitatibus infectus sit, neque ex cloacis, neque ex alliorum, aut leguminum putredine, aut fimo vitium contraxerit, manifesta res est. Quibus pro singulari in homines providentia permotus D. O. M. (*m*) omnia ea quæ labe quadam forte aerem inficere possunt ceu impura, ac vitio aliquo coinquinata proscripsit, eorumque usum interdixit. Quo etiam spectant quæ de inspectione Sacerdotali leprosorum (*n*) proponuntur. Hæc enim ob metum, ne ex pravis halitibus, qui ex corporibus eorum, qui lepra premuntur veluti a magna humorum corruptione prodeunte aer infectus simili vitio vicinos afficeret a cętu hominum separatus fuit. Ut autem feminis menstruantibus sit maxime infestus aer prædictis qualitatibus instructus facit non solum salinarum, acidarum, acrium, atque erodentium particularum copia, quarum illis solidæ partes adstringuntur, & coagulatio fluidis conciliatur, aliis e contra solidæ partes vellicantur, aut roduntur, fluidæ vero acriores fiunt, attenuantur plus quam par est, & dissolvuntur, & a quibus mensium suppressio oriri potest, aut immodicum eorum profluvium, sed minor ejus elasticitas, & gravitas, qua solidas partes relaxari contingit, & infirmiores reddi, atque hinc sanguinis circuitum per pulmones, & reliquas partes, præsertim vero per minutiores sanguiferorum truncos lentius procedere, sed humores ipsos, & sanguinem densiorem fieri, tardioremque ad motum, unde facilis eorum in vasis stagnatio, congestio, atque inde consequens menstruorum defectus. Quod eo magis evenire censendum est, si Cęlum mutarint mulieres, atque ab aere sicciori, tenuiorique C. M. fere est ille, qui in locis montanis a ventis perflatur, ad humidiorem se crassioremque contulerint, quique cloacarum, & paludum effluviis inficitur. Dici enim vix potest in aeris delectu quantum proficiat non solum temperamenti, & morborum cognitio, sed ipsius consuetudinis. Hinc quemadmodum frigidiores, humidioresque temperamento in aere sicco, & tenui salubriter vivunt, qui calidis, & siccis infestus est, & siccitas, ac tenuitas aeris quibusdam morbis est salutaris, quibus nocet summopere ejus crassities, atque humiditas, ita qui in sicciori, tenujorique commode vixerunt, si ad crassiorem densioremque transierint non parum læduntur. Clara hæc detrimenta fecit Nostalgia morbus Helvetiorum maxime proprius, per quem longe a patria profecti redeundi in patriam desiderio fere incredibili tenentur, & nisi facultas detur męrore primum capiuntur summo, & perpetuo, ad hunc accedunt somni interrupti, vigiliæ, virium prostratio, innappetentia, nausea, mox febres, quibus facile cotabescunt. De eo quidem, ut alibi dictum est (*o*) latino sermone ad Academiam Bononiensem scripsit Jo. Jacob. Scheuchzerus, atque ejusce morbi causam ad aeris pressionem, & temperiem, qua fit, ut perturbetur fibrarum corporis, indeque fluidorum motus, unde animi, & corporis ægritudo, aptissime retulit.

Ciborum acidorum, crassorum, viscidorumque abusus.] Optima ac temperata alimenta ea communiter reputantur, quorum principia eadem sunt, quæ sanguinis, & chyli, aut parum ab ipsis natura, & mixtionis modo discrepantia. Ejusmodi sunt vitulinæ, bovinæ, aliæque similes animantium præser-

(m) *Levit. XI. v.* 35. (n) *Ibid.* 13. *v.* 8.
(o) *Aph. lib.* 1. *cap.* 6. *com.* 13.

ſertim juniorum carnes, quæ ex partibus oleoſis, & ſubtiliore terræ, & aquæ portione ſcatent, quæ mixta inter ſe, ac temperata gelatinam quamdam ſubtiliſſimam ſanguini analogam conſtituunt, unde facile a ſtomacho ſubigi contingit, bonumque ſanguinem ingenerari. Si quis quærat utrum acida in horum cenſu ſint reponenda, ei ſit pro reſponſo, acida mitiora, & moderate exhibita languentem appetitum excitando, nec non nimium humorum fervorem compeſcendo, eique debitam temperiem, ac denſitatem conciliando in iis præſertim conſtitutionibus, in quibus humores ad fuſionem, & colliquationem ſunt proni, non parum proficere. Cęterum ſi valde acida ſint, & plus quam deceat aſſumantur, humores facile coagulando non parum eſſe infeſta, cum ea humoribus tarditas, atque coagulatio concilietur, a qua inter cęteros morbos ipſa menſtruorum ſuppreſſio proficiſcitur. Infeſta hac eadem de cauſa ſunt craſſa, ac viſcida c. m. ſunt carnes vetuſtiorum animantium fumo induratæ, ſalitæ, & ſimilia; quibus compactior eſt, & nimis arcta, & rigida partium textura, quæque nonniſi difficulter a ſtomacho teruntur, & ſubiguntur, unde crudus in ſtomacho, viſcidusque chylus elaboratur, qui ſanguinem ingrediens eumdem ſimili vitio inquinat, atque propterea materiam ſpiritibus ejuſdem plane indolis præbens illud tandem omnino efficit, ut ſegnius hiſce ac tardius in fibras influentibus ea ratione imminuatur ſanguinis circulatio, ac vaſa laxentur, ut menſes ſupprimantur.

Exercitationes vehementes, & diuturnæ.] Commoda, quæ ex moderata exercitatione in homines emanant plurima ſunt, atque eximia. Partes enim ſolidas robuſtiores fieri experimur, quemcumque ſanguinis, & ſpirituum motum augeri, hinc virium robur intendi, nutritionem, augmentationem facilius perfici, ſanguinem ab excrementis per emunctoria a natura comparata eductis expurgari, hinc graviſſimos morbos præcaveri. Quod Eccleſiaſticus docere viſus eſt inquiens (*p*) *In omnibus operibus tuis eſto promptus, & ulla infirmitas non obveniet tibi.* Unde Paulus iis qui exercere ſe nolunt, ciborum uſum diſſuadet inquiens: *Quod ſi quis non velit operari, neque comedito.* Si vero de magnis laboribus, atque exercitationibus ſermo ſit, quamvis muſculis ſeſe nimis frequenter, & fortiter contrahentibus & relaxantibus ſanguis exagitari, & fundi videatur, atque hinc menſium profluvium promoveri, ſi tamen eæ vehementes ſint, ac diuturnæ, ſpiritus facile diſſipantur, partium robur infringitur, fluidiores, mitioreſque humorum particulæ diſperduntur, ſanguis craſſus, ac lentus evadit ea ratione, qua in capillaribus ſtagnans menſtruorum ſuppreſſionem procreet.

Somnus immodicus.] Moderati ſomni utilitates neque ſatis explicare dicendo poſſumus, neque percenſere numerando. Spiritus enim, & vires reſtaurari contingit, coctiones perfici, humores benigniores fieri, omneſque ægritudines obliviose deleri, id quod Hippocrates indicavit (*q*) inquiens: *Labor articulis, & carnibus, cibus vero, & ſomnus viſceribus*, atque Eccleſiaſticus ipſe (*r*) *Dulcis eſt ſomnus illius, qui ſervit*: quibus verbis ſi peritiſſimum morum Magiſtrum Syracidem conſulamus, ſignificatur potiſſimum ſomnum iis præſertim, quorum vires diuturnis, aſſiduiſque laboribus ſummopere fatigatæ ſunt dulcem eſſe, ideſt vires corporis mirifice recreantem. Ab immodico

(p) *Cap.* 31. *v.* 25. (q) *In Epid.*
(r) *Cap.* 5. *v.* 12.

dico somno torpidi, & minus expediti ad motus spiritus evadunt, ut segnities, & torpor corporis, mentis stupor, & memoriæ læsio clare evincunt, humores torpescunt, & magna excrementorum copia in universo corpore accumulatur, quibus imminuto sanguinis motu, & oborta visciditate, atque lentore, menses supprimuntur.

Subitus timor, mœror animi, tristitia &c.] Cum insignis sit animi vis ad spirituum animalium motum, atque influxum in nervos, & ad omnes, quę inde in universo corpore consequuntur actiones firmandas, nihil esse opportunius ad efficiendum, ut functiones omnes corporis peragantur, animi tranquillitate perspicuum est. Hinc egregie sapientissimus Salomon (*f*) *Animus lætus bene afficit vultum*: & alibi (*t*): *Læti animo sunt convivium juge*, perinde ac si diceret, qui læto sunt animo melius se habere, quam si lautissimis epulis fruerentur: unde Ecclesiasticus ipse: *Lætitia cordis est vita ipsa hominis, & exultatio producit dies vitæ*. Mirum autem subito animi terrore non solum sic dissipari spiritus, ut cor viribus destitutum sanguinem segniter admodum, lenteque moveat, atque hinc quamplurimos morbos ab imminuto sanguinis motu, atque impetu prodeuntes progignat, cujusmodi fere est mensium suppressio, de qua loquimur, sed cęco furore hac illac ruentes convulsionem fibrarum cerebri ea ratione excitare, ut ductus, ac meatus secretioni, ac derivationi spirituum comparati occludantur, unde Apoplexia, & mors, ut præclaris observationibus ducti Aretæi, Galeni, Bonetti, Fidelis, Plinii, Raygeri, Valerii Maximi & Sacrarum litterarum alibi a nobis est demonstratum. Vis spirituum secretionem, & sanguinis motum retardandi maxime elucet in tristitia, ac mœrore, unde partes debito eorumdem influxu destitutæ languescunt, circulatio sanguinis pervertitur, atque hinc mensium suppressio inter innumeros alios morbos ab hoc fonte prodeuntes, oboritur. Hinc apte Hippocrates: (*u*) *Si timor, ac mœstitia diutius perseverent, melancholiam adesse* pronuntiat, in qua pulsus rarus, & facies pallida observatur, imminuti sanguinis motus, ejusque impetus inditio manifestissimo, si quod aliud. Hinc fateor me justis laudibus æquare non valere, quod adversus animi męrorem tristitiamque tradidit Salomon (*x*). Dolore animi spiritus frangitur. *Sicut tinea vestimento, ita tristitia nocet cordi*: ut illud silentio prætercam, quod in eamdem rem tradidit Syracides: *Ne tradas tristitiæ animum tuum, neque angas te ipsum consilio: Dilige animum tuum, & consolare cor tuum, tristitiamque procul a te pelle*.

Evacuationes quæcumque sanguinis, & humorum.] Vid. cap. 2. com. 1.

IV. *Suppressis præternaturaliter mensibus floridus faciei color pallidus, & fœdus evadit &c.*] Sabella Romana, ut ex Martiali liquet a sole cavebat diligentissime propter cerusam, qua sibi vultum pingere solebat; Fabulla autem a pluvia, propterea quod emplastro veluti quodam faciem oblinire; Poppea demum quamdam oleosi fuci speciem invenit, quod ejus vultum cooperiret perfectissime, crustaque obduceret tandiu duratura, quamdiu lacte, quod eam paulatim avelleret ablueretur, mirabili prorsus candore relicto, unde ubique vel in ipso exilio insignem asellarum cętum secum advehendum curabat, eoque nobili comitatu, inquit Juvenalis, vel subter polum.

(f) *Proverb. cap.* 15. *v.* 13. (t) *Ibid. ver.* 15.
(u) *Aph.* 6. 23. (x) *Cap.* 13. & 15.
(y) *Cap.* 30. *psal.* 21.

lum Iperboreum videri facile ambiisset. Nisi igitur cum iis feminis res sit, quæ eo nervos industriæ omnes intendunt, ut pulchritudine excellant, etiamsi aut naturæ defectu, aut morbi vi parum spectabiles sint, Romanas illas pessimo consilio imitantibus, pallidus, & fędus faciei color, subflavus scilicet, subviridis, aut alio modo depravatus raro fallit in diagnosi præternaturalis mensium suppressionis, in virginibus præsertim, quæ nondum eosdem expertæ sunt, aut inordinate, & parcius quam par est patiuntur. Id ubi contigerit Chlorosis emergit, seu ut aliis placet morbus virgineus, & febris alba, de qua maxime egit Hippocrates (*a*) nihilque aliud esse videtur, quam cachexiæ species, iisdem fere, quibus cachexia signis se prodens (qua de re erit infra dicendi locus) atque pro causa potissimum agnoscens insignem viscidorum, lentorumque humorum copiam a præpedito libero sanguinis per vasa primum uteri, mox universi corporis excursu, quo omne secretionum, atque excretionum opus labefactari penitus contingit, aut plurimum saltem imminui: hinc variæ indolis sordes excrementitias extra corporis confinia secundum naturæ leges ejiciendas intus retentas sanguinem, serum, ac succum nutritium inficere, unde pallidus, subviridis, aut flavescens color cum nutritionis depravatione.

De doloribus vagis queruntur Mulieres, de pulsationibus in regione uteri &c.] Non possunt autem subsistere menses quin ob impeditum liberum sanguinis excursum uteri vasa plus æquo distendantur, atque hinc tremor nervearum fibrarum, quibus eadem contexta sunt vehementior excitetur, atque inde consequens tristis sensatio, ac dolor in regione uteri subsequatur, qui pulsativus plerunque est, quia videlicet vasa majoris capacitatis, ac diametri in violenta distensione diu manere non possunt, quin eam ægre ferentia contrahantur, impediantque ne sanguis per vasa minima fluat, unde nitens ille quaquaversus arterias validius urgeat, sicque pulsatio percipiatur. Quod autem primis solum temporibus id contingat facit sanguinis redundantia, qui nondum vitium contraxit lentoris, ac visciditatis, atque inde consequens validior ejus in latera vasorum impulsus. Viscido lentoque evadente sanguine, licet ejus copia eadem permaneat, aut parcius separari spiritus perspicuum est, aut non ejus energiæ, ut a cerebro per nervos in affectas partes influentes eas valeant motiones solidarum partium inducere, quibus sanguis majore vi, atque impetu in tunicas nitatur, sed languidas solum, ac debiles, unde temporis successu pulsationes evanescunt.

De tumore qui minime durus, nec valde extensus est.] Turgidis sanguine vasis fieri minus potest, quin uterus distendatur, atque intumescat, unde tumor in Abdomine apparet, qui quoniam a restitante sanguine ortum traducit, nec valde durus, nec valde extensus est, nisi sanguinis particulæ languescente earum circuitu tenacius inter se cohæreant, & vasculorum, aut folliculorum tunicas ita distendant, ut tumorem aut scirhosum, aut cancrosum procreent, quem duritie, & renitentia in uteri regione illius circumscriptionem referente dignosci supra animadvertimus. Quod autem inferiorum partium tumores subsequantur in causa est potissimum difficilior, & tardior ab his sanguinis ad cor recursus, minor ad humores illuc delatos discutiendos, impellendos cordis, & arteriarum vis, unde hærere facile coguntur, hinc tumores.

De

(a) *Lib. de virg. morb.*

De respiratione anhelosa præsertim in scalarum assensu cordis palpitatione.] Restitante jam sanguine in uteri vasis, atque in dies singulos tota massa lentescente, in ipsis capillaribus pulmonum vasis hærere eumdem facile contingit, aut serius quam par est moveri, hinc vesiculis bronchialibus ea ratione compressis, qua aer ingredi libere, & expelli nequeat difficilem, & anhelosam respirationem, præsertim in scalarum ascensu exoriri. Diaphragma enim sursum intra thoracem protruditur, atque pectoris cavitas in angustius spatium redigitur, unde pulmones ægre admodum, nec quantum satis ad aerem facile recipiendum, emittendumque expanduntur, unde respirationis difficultas. Fit hinc, ut sanguinis circulatio perturbetur, cumque parcius e. g. ab auricula in sinum cordis infundatur, deficiente ejusdem sanguinis adversus cordis impetum resistentia major ille sit, & pectus magis urgeat, unde cordis palpitatio.

De lassitudine totius corporis, de mœrore, tristitia.] Lentescente sanguine, & segnius quam par est circulum suum per universa vasa corporis conficiente, ea non solum mirum in modum distendantur necesse est, atque membranæ, quibus eadem contexta sunt, distrahantur, dolorisque sensus excitetur universum corpus exercens, sed cum parcior fiat spirituum in Cerebro secretio, & per nerveos ductus in partes omnes influxus, in omnibus actionibus tarditas insignis, & difficultas oboritur, gravesque, melancholicæ, & meditabundæ evadunt Mulieres.

Caloris, & frigoris vicissitudines.] Aptius ne, quam ad toties inculcatum lentorem retuleris, qui quandoque a vi cordis, & arteriarum resolvitur reficiturque eo prorsus modo, quo intermittentes febres oriri alibi a nobis est demonstratum. (*b*) Immo si Freindium audimus hæc ipsa caloris, & frigoris vicissitudo nihil aliud esse videtur, quam febricula gradu licet multo remissiore, intermittens, sanguinis in iis, quibus supprimuntur menses argumentum prope certissimum: unde in tertiis mensibus si mulieri non prodierint, febrem erraticam, & horrorem accedere scribit Hippocrates (*c*) ac quartanam subsequi testatur Forestus (*d*).

V. *Præternaturalis mensium suppressio a graviditate probe est distinguenda: in hac enim & color plerunque naturalis &c.*] Deficientes menses ex relatione ægrotantium tutissime innotescunt, nisi res forte sit cum callidis Mulieribus, quæ sui criminis consciæ Medicos decipere nituntur oppillatas esse haud dubie affirmantes, in eam spem adductæ remediis aperientibus, & Menses revocantibus pertractatas facile immaturum fętum edituras, sicque intactas virgines judicari, cum adeo impudicæ fuerint, ut viros fere ad coitum invitarint. Quapropter præternaturalis mensium suppressio a graviditate probe est distinguenda. Quæ res licet ardua, ac difficilis sit, cum omnia fere symptomata, quæ præternaturalem mensium suppressionem comitantur, & in gravidis observentur, nec prorsus desint observationes de virginibus lac in mammis habentibus, studioso tamen, ac circumspecto Medico abesse non potest, quo tuto veniat in cognitionem erroris, atque de illibato candore judicium ferat. Si enim in præternaturali mensium suppressione color corporis ad cachexiam vergit, in gravidis solet esse naturalis, cum sanguis in nutrimentum fętus absumptus eam plenitudinem minime inducat, qua ipsius circui-

tus

(b) *Lib.* 4. *de feb.* (c) *De Mul. morb.* 14.
(d) 3. 34.

tus perturbetur, ac lentæ pravæque ſordes cumulentur ſanguinem ipſum, ſerum, & ſuccum nutritium inficientes, ſpirituum vero ſecretio præpediatur, aut plurimum ſaltem langueſcat, unde etiam ad actiones promptitudo, & hilaritas eadem ſervatur. Si vero forte contingat, ut aliqua ſit ſuperflui ſanguinis copia, cum totus primis ſaltem menſibus abſumi non poſſit, quæ vaſa plus æquo diſtendens, aut nerveas eorum fibras varia ratione afficiens, & cæteras humorum ſecretiones aliquatenus lædens, unde ſuccus præſertim digeſtivus nimis craſſus, acris, aut ſalſus evadit, nonnulla excitet ſymptomata, ut nauſeam, vomitum, malaciam, picam, aliaque ejuſmodi, eo facile res cedit, ut fętu grandiore jam facto, ac multo plus ſanguinis abſumente, omnis diſtenſio, irritatio, morſus, aut alia ſimilis affectio tollatur, ſecretiones reliquæ, excretioneſque reſtaurentur, ſicque omne id quod gravidis oneri eſt, atque moleſtiæ penitus evaneſcat.

Dum interim & venter æqualiter attollitur, & in maximum durum tumorem elevatur &c.] Mulieris graviditas ſi proprie ſumatur adnotante cl. Mauriceau, nil aliud eſſe videtur, quam tumor a fętu in utero contento excitatus. Tumor in conceptus primordiis ne vel lynceo quidem oculo apparere poteſt, cum id quod utero continetur adeo mole exiguum ſit, ut pro nihilo haberi jure merito poſſit. Id quod etiam puellis, quibus menſtrua deficiunt commune eſt: hoc tamen diſcrimine, quod augeſcens in dies ſingulos in hiſce mollis eſt, nec valde extenſus, in gravidis vero quoniam a fętu dependet carne, & oſſibus conſtante durus percipitur, & habita ratione temporis maximus evadit. Ad probandum autem ulterius rem ita ſe habere, nemo a nobis merito poſtulaverit, ut pronuntiemus, quid debeatur infantis motui, & ſitui. Cum enim ſenſibiliter, admota ad ventrem manu, percipiatur, dubitationem graviditatis omnem tollere manifeſta res eſt. Vel enim totus moveatur infans, univerſo ſcilicet corpore, vel aliqua ſui parte, capite nimirum, brachio, pede, is motus percipitur, qui in obſtructis ob menſtruorum defectum adeſſe non poteſt. Licet enim inter initia valde exiguus ſit, & ei ferme ſimilis, quem paſſeres edunt, dum exitum ſibi ex teſtis ovorum parant, in dies tamen ſingulos ſic augetur, ut fœtu magnitudinem adepto, uterus ab ipſius pondere liberari cogatur, ut partus tempore accidere ſolet.

Et os uteri peritæ obſtetrici clauſum apparet.] Uti cæteris graviditatis ſignis tantum fidendum, quantum par eſt, ita interno uteri orificio perfectiſſime clauſo tantum tribuit cl. Mauriceau, ut ſi quid veroſimilis in controverſiis de notis graviditatis ſperandum, ab hoc uno ſperari jure merito poſſe haud dubie affirmarit. Quo loco quæſtio occurrit. Si enim Spigelium audimus, uterum in gravidis hiare confidenter ſcribit, tantoque magis, quanto partui ſunt viciniores. Atque ſuam quidem opinionem Hippocratis auctoritate confirmat dicentis: (e) *Quæ utero gerunt, iis os uteri connivet.* Idem fere ſentit cl. Graafius hiare docens, quatenus primis geſtationis menſibus eamdem apertionem ſervat, claudi vero quatenus ab humore mucoſo ſenſim a cervicis veſiculis quaſi rotundis, aut ovalibus diverſæ magnitudinis extillante, ut præſtantiſſimi Morgagnii obſervationibus compertum eſt (f) Alii e contra, quos præcl. Auctor ſequutus eſt ab illis diſſentiunt, atque aliter Hippocratem interpretantes uterum perfectiſſime claudi conſtituunt.

E Cor-

(e) 5. *aph.* 51. (f) *Ad. anat. tab.* 3. *& alibi.*

Cornarius enim (*g*) aphorismum sic vertit: *Quæcumque uterum gestant, his osculum uterorum clausum est:* eamque sententiam sustinent ejusdem interpretes accuratissimi Galenus, Hollerius, Valesius, Cardanus, Heurnius, Mercurialis, Tozzi, Huquetus, aliique. Inter anatomicos vero Vesalius (*h*) Dionis (*i*) aliique (*k*) qui de interno uteri orificio verba facientes in gravidis adeo restrictum esse putarunt, ut vix turunda immitti queat. Quid vero Andream Laurentium commemorem (*l*), aut Bartholinum (*m*), aut Derelincurtium (*n*) aliosque eximios Scriptores, qui ita exacte claudi constituerunt, ut vix ac ne vix quidem acui via, aditusque præbeatur? Si ita res habeat, licet crediderim durum ventris tumorem, aliaque jam recensita symptomata non parvi facienda in graviditatis diagnosi constituenda; si simul sumantur, infantis tamen motum, & os uteri peritæ obstetrici ita clausum apparens, ut nulla quidem durities, distensio vero insignis uteri corporis percipiatur facile principem obtinere locum judicaverim.

VI. *Si Mulierem videris carnosam, rubicundam, atque opipare viventem &c.*] Animadvertendum est etiam, an menses præternaturaliter supprimantur sanguinis vitio, vel vasorum culpa, & si sanguinis vitio, an ob plethoram cum viscíditate conjunctam, an ob solam crassitiem, aliasque pravas qualitates: si vero vasorum culpa, an ob eorum obstructionem, adstrictionem, aliaque vitia, in quibus summe studiosum, & circumspectum esse Medicum decet, ut si aliquando languido corpori apta satis medela non succurrit, id non naturæ quidem, quæ singulis malis singularia opposuit antidota, sed nec hominibus ipsis imputetur, qui omnia exacte non cognoverint. Si igitur carnosa, rubicunda, atque opipare vivens sit Mulier, quod satis superque esse videtur ad eam sanguini materiem suppeditandam, qua ipsius plenitudo excitetur, aut magis increscat, si venis admodum distentis donetur, quod turgentiæ inditium est, si pulsum pleniorem habeat, qui ab insigni copia sanguinis e corde per arterias in universum corpus diffuso proficiscitur, velocioremque, quod uberiorem spirituum secretionem arguit a majore sanguinis quantitate prodeuntem, atque propterea insignem eorum ad influendum promptitudinem, ad sanguinis cursum accelerandum, cur scrutinio insudare ad aliam præter nimiam sanguinis copiam suppressionis causam inquirendam? Sed nonnulli fortasse objicient in quacumque mensium suppressione nimiam sanguinis copiam esse oportere, cum eadem sit naturalis mensium excretionis causa, quæ eo magis augeri videtur, quo diutius eorum suppressio persistit. Recte illi quidem. Velim tamen diligenter attendant ad ea, quæ superiori capite ostendimus, plethoram per se spectatam, nisi accedat ejus crassities, visciditas, & lentor, aut vasorum tenacitas nunquam menses supprimere. Quoniam vero crassities, visciditas, & lentor illud est sanguinis vitium, quod ejus motum retardat, spirituosas, volatilioresque partes ita irretit, ut ad corticales cerebri glandulas delatæ, materiem spiritibus agilibus, mobilibus præbere non valeant opportunissimam, illud profecto consequitur, ut nec floridus faciei color appareat, nec pulsus validior adsit, ac frequentior, nec dolor insignis circa uteri regionem percipiatur, sed tunc solum,

(g) *Pag.* 610. *edit. Basil.* 1558. (h) *De format. fœt.*
(i) *Des parties naturel de la femm.* (k) *Fabricius &c.*
(l) *Obs. anat. lib.* 2. (m) *Anat.* 4. *renovat. lib.* 1.
(n) *De concept. perioch.* 21.

lum, cum nondum vitiata sanguinis crasi, vasorum tenacitas peccat, aut aliquod aliud eorum vitium, quod sanguinis excretionem prohibet: Quod si diuturnius fuerit, cum vasa ita turgescant, ut sanguini libera circulatione trajiciendo plus æquo distracta ineptæ partes constituantur, tenaciter inter se cohærebunt ejus particulæ, parcioresque, & minus agiles ac mobiles spiritus in Cerebro secernentur, unde fibrarum laxitas, lentor, ac visciditas sanguinis excitabitur iis ipsis symptomatibus impetum datura, quæ ab hoc eodem fonte exoriri infra dicemus.

VII. *Si temperamenti melancholici, aut pituitosi sit femina, eaque alvum &c.*] Temperamentum vitia sanguinis, & humorum plerunque sequuntur. Cum igitur in temperamento melancholico, seu frigido, & sicco terrestres, salinæ, fixioresque particulæ excedant, sanguinis, & humorum motus lentus sit, crassitudo autem insignis, atque hinc spiritus segniores separentur, illud facile consequitur, ut qui ejusmodi temperamento sunt præditi in morbos a viscido, coactoque sanguine prodeuntes labantur: neque prorsus diversos ii, qui pituitoso, seu frigido, & humido donantur; cui illud etiam accedit, ut fibræ laxitate peccent, hinc sanguinis motus tardior sit, languidior, ac spiritus torpidi secernantur. Hinc nil mirum feminas, quæ ejusmodi temperamenta sortitæ sunt mensium defectu vitio sanguinis crassi, viscidique plerunque corripi. Arguit id in primis alvus styptica non aliunde, quam ab impedita, aut saltem majorem in modum diminuta salivæ, & qui a glandulis ventriculi, & intestinorum extillat pancreatici, biliosique succi, qui ad alvi lubricitatem commode inserviunt, secretione; arguit id ipsum appetitus prostratus inertiæ, ac visciditatis gastricorum succorum argumentum prope certissimum; id urinæ crudæ, cum serosæ tantum, tenuioresque partes elabantur, crassiores fixioresque remaneant; id in somnum proclivitas a viscidis lentisque humoribus cerebri glandulas ita infarcientibus, ut ejus pori, ductus, ac meatus spiritibus in nervos prompte percolandis, derivandisque inepta constituantur; id consequenter obtusus capitis dolor, aliaque ejusmodi, ut rem sedulo ad trutinam, ut ajunt, revocanti apparere facile potest.

VIII. *Temperamentum calidum, & siccum, æstus insignis corporis &c.*] Cum in temperamento calido, & sicco, sive bilioso sulphureæ partes sint exaltatæ, & copiosæ, sanguinis, & humorum motus celerior sit, & vehementior, tenuitas vero non parva, atque hinc spiritus agiliores, acrioresque, si forte contingat, ut feminæ ejusmodi temperamento donatæ in mensium suppressionem incidant, justus statim subrepit timor, ne acredo sanguinis, atque fusio eidem occasionem dederit. Quæ res clarius apparebit, si æstus insignis corporis adsit non aliunde, quam a velociore sanguinis circulatione repetendus, qua tenues, volatilesque particulæ a reliquarum nexu solutæ, atque in universam massam diffusæ ejus calorem, furoremque intendunt, si urinæ rufæ, & croceæ appareant, prædictarum particularum prædominii, atque agitationis insignis inditio manifestissimo, si quod aliud; si diarrheæ biliosæ ab iis ipsis, quæ in organis a natura comparatis separantur, & dum ad intestina appellunt, tum copia, tum acrimonia eadem ita sollicitant, ut frequentiori jam facto peristaltico motu per alvum præcipitentur. Cum id ipsum efficiant in cerebri glandulis, ac membranis, has quidem pungendo acriter, mordendoque, illas vero ne collabantur, & flaccescant,

ſcant, extimulando, nil mirum & urentes capitis dolores, & vigilias, aliaque ejuſmodi ſymptomata exoriri.

IX. *Sputum ſanguinis, hæmorrhagia narium, hæmorrhoidum perturbatum motum &c.*] Mulieres, quibus menſtruæ purgationes ſuppreſſæ ſunt ſingulis fere menſibus ſputo ſanguinis obnoxias fieri Proſperi Alpini, & Hippocratis ducti auctoritate alibi oſtendimus (*o*). Sanguinem etiam a menſium regurgitatione ex inſuetis locis critice excerni ultraquamquod & Horſtii, & Schenkii, & Hollerii, & Jo. Khodii obſervationibus inſtructi docuimus ad demonſtrandum ſolliciti hæmorrhagias ab hoc fonte prodeuntes, quia plenitudinem ſanguinis pro cauſa agnoſcunt, qua remota nimiam quoque vaſorum diſtentionem tolli contingit, atque hinc ſanguinis, effuſionem ſiſti, periculi expertes eſſe, accedit præterea opinionem hancce aliorum etiam maxime nobilium Medicorum teſtimonio ſuperiori capite ita firmaſſe (*p*) ut nullus hac de re ambigendi locus videatur. Ubi igitur ſputum ſanguinis, narium hæmorrhagiæ, aliæque ſimiles ſanguinis excretiones in iis deprehendantur, quibus menſtrua deficiunt, quid aliud conjiciendum reſtat, quam ſanguinis motum propter vaſorum uteri impedimenta ad illas partes, ex quibus exit, pronum eſſe magis, atque acclivem.

X. *Suppreſſio Menſium ab externa aliqua cauſa tolli facilius plerumque ſolet &c.*] Menſium ſuppreſſio quacunque ex cauſa naſcatur ſemper periculoſa eſt, atque tam multos graveſque morbos progignere valet, ut ſupra demonſtravimus, ut ſalubre ſit medicorum conſilium ad quaſcumque mulieres quocumque morbo laborantes vocentur de menſium ſtatu eas ſemper interrogare, an ſuppreſſi ſint, an diminuti, an debite fluant, an periodice. Periculi autem magnitudo a cauſis eam facientibus, foventibuſque potiſſimum eſt deſumenda. Quid enim ſi ab externa aliqua cauſa accidentaliter deficiant menſes? Facile eos quidem revocari poſſe ſuadere videtur nulla præcedens ſanguinis dyſcraſia, quæ prius corrigenda, quam ad ſanguinis fluxum promovendum attendatur, nullum uteri, vel vaſorum vitium, quod prius tolendum. Quoniam vero ſolidorum vitia difficilius ſolvuntur, atque in iis ipſis ſolvendis operæ pretium eſt curationem univerſalem inſtituere, præparando ſcilicet, & educendo ab univerſo corpore pravos humores, a quibus eadem proficiſcuntur, aut foventur, hinc eſt, ipſam menſium ſuppreſſionem ab hoc fonte prodeuntem difficiliorem eſſe ea, quæ a fluidorum vitiis enaſcitur. Ad ſolidorum vitia tumores, aliique uteri morbi referuntur. Curationis difficultas in his tractandis augetur, quod fruſtra medici operam conſumunt in ſola adhibenda curatione univerſali, niſi topicis utantur affectis partibus applicandis, quod præterquamquod difficillimum, eſt etiam interdum morbo deterius.

XI. *Ubi noveris nimiam vaſorum plenitudinem cum eorumdem adſtrictione conjunctam fomenta tepida ventri applicentur &c.*] Uti prognoſis, ita curatio juxta cauſarum varietatem verſanda. Ubi plenitudo nimia ſanguinis cum vaſorum adſtrictione conjuncta ſuppreſſioni occaſionem dederit, id enixe curandum eſt, ut vaſa cum mole ſanguinis iiſdem contenta comparata majorem cum illa rationem habeant, ſive ut plethora particularis tollatur. Plethora enim univerſalis per ſe ſpectata nunquam menſes ſupprimere valet,

(o) *Aph. lib. 2. com. 4.*

let, ut supra demonstratum est, sed tunc solum, cum particularis vasorum uteri accedit, vel sanguinis depravata qualitas. De hac infra dicemus. Ad eam porro tollendam Hippocrates remedia proposuit externa fere omnia. Ejusmodi sunt balnea, fomenta ex herbis, & floribus emollientibus parata: balnea quidem pedibus commode applicantur, fomenta ventri, eaque tepida, ut fibræ relaxentur, sicque majus sanguini spatium ad fluendum in vasis concedatur, quo facile eorum oscula aperiri contingit, & menses suppressos revocari. Idem præstant frictiones, & humidæ oleo amygdalino manu oblinita coxis adhibitæ, quæ etiam ad revocandum sanguinem ad inferiores partes commode inserviunt, ubi fibræ tamen, & vasa prius fuerint relaxata. Neque imparis sunt efficaciæ clysteres emollientes, quæ viribus integris crassis intestinis, & adjacenti utero applicantur.

XII. *Si dolores urgeant etiam venæ sectio primum ex brachio, mox pede &c.*] Phlebotomiam jam nimiæ plenitudinis esse remedium Hippocratis, Galeni aliorumque Medicorum ducti auctoritate contra nonnullorum, ac speciatim Helmontii opinionem ita alibi ostendimus, ut nullus hac de re ambigendi locus videatur. Quæri tamen potest utrum cessante nimia sanguinis plenitudine, causa etiam menses efficiens, quam in plethora consistere dictum est, ea ratione languescat, qua optato fine potiri postea non valeamus. Ad quæ satis apte is respondere posse videatur, qui plethoræ alterius particularis meminerit, seu vasorum uteri, quæ plus æquo adstricta sunt, & ad superfluum sanguinem excipiendum, & transmittendum inepta, atque hinc affirmarit detracto sanguine vasa omnia, ac consequenter ipsa uterina minus distendi, minus distenta facilius, ac promptius sese movendo aptas partes constitui, atque propterea sanguini ibidem aggesto, ac cumulato qua data porta extra corporis confinia per comparata a natura orificia ejiciendo, expellendoque nequaquam impares, etiamsi mora jam facta obstructionem effecerit, quia videlicet minus impedimenti ante obstructionem relinquitur, quæ idcirco a fluente superatur, ut in inflammationibus imminentibus, aut etiam factis experimur. Quæ quidem emolumenta in ægras mulieres redundare certo certius habendum, si superiorum partium venæ primum secentur, mox inferiorum. Qua in re nunquam fere illos audiendos traderem, qui cum Galeno (*p*) audito mensium suppressionis nomine statim venas tali secandas imperant (quos inter eminet Zacutus Lusitanus, & Hieronymus Mercurialis, quorum ille (*q*) in suppressione mensium cum summa plenitudine conjuncta mittendum tantum esse sanguinem ex venis inferioribus acriter sustinet, hic vero (*r*) in nullo unquam casu ad promovendos menses venam cubiti secandam tradit,) sed Aetium (*s*), & Paulum Ægynetam (*t*), quos præ cæteris tuentur Rodericus a Castro (*u*) Lazarus Riverius (*x*) Raymundus Jo. Fortis (*z*) Franciscus Mauriceau (*a*) Pompeus Saccus (*b*), qui in Mulieribus quæ ob plenitudinem non purgantur copiose sanguinem mittere ex cubito, mox ex talo consueverunt. Quamvis enim vel

(p) *Cur. per V. S. c.* 11. 19. (q) *De Medic. Princip. Hist. lib.* 1. *quæst.* 45.
(r) *De morb. Mulier. lib.* 4. *de vit. Mens. in defectu.* (s) *Tetrab.* 4. *sect.* 4. *cap.* 57. (t) *De re Medic. lib.* 3. *cap.* 51. (u) *In schol. lib.* 1. *p.* 2. *de univers. morb. Mulier. medic.* (x) *Prax. Medic. lib.* 15. *cap.* 2. *de suppr. Mens. & obs. cent.* i. *obs.* 2. (z) *De Mens. suppressione.*
(a) *Delle malattie delle Donne lib.* 3. *cap.* 10. (b) *Lib. de morb. virgin.*

vel ipse non ægre concesserim misso e talo sanguine copiosiorem sanguinis derivationem in vasa uterina, quæ a vena cava pariter ac saphæna ortum traducunt, ideoque fluido largius influente majorem fieri vasorum distentionem, atque faciliorem viam sanguini aperiri posse, id tamen evenire solum, cum nulla, præexistente nimia plenitudine universali, & particulari ex vasorum uteri constrictione prodeunte, cumque ab externa aliqua causa, frigore puta, timore, aliisque similibus menses subito, atque improviso sistuntur, raptusque fit sanguinis ad superiores partes, facile equidem judicaverim, quia nempe in mensibus fluentibus abest supradicta uteri plenitudo vias obstruens, per quas sanguis fluere debet. Ne autem id ipsius sententiæ patronis æque concedam in proposito casu valde plethoricæ mulieris, quæque doloribus in uteri regione exercetur constrictionis vasorum, aut obstructionis argumentum prope certissimum, id potissimum facit, quod ab aperta inferiorum partium vena, uberior sanguinis copia ad affectam partem, & vasa plus æquo constricta derivatur, unde maxime in iisdem lentescit obstructiones fovendo, ac confirmando. Neque vero rationibus id abest, quod cum observationibus cl. virorum minime consentiat. Celebris est illa Riverii (*c*), cujus meminit Etmullerus de quadam illa muliere, cui quoties vena maleoli secabatur, menses deerant, dum vero ex brachii vena sanguis educeretur, eo largius fluebant. Quid enim ni liceat conjectari mulierem illam adeo plethoricam fuisse, ut aucto sanguinis cursu ad uteri vasa per inferiorum venarum sectionem, ea ratione eadem distenderentur, qua eorum obstructio augeretur? Educto sanguine e superioribus venis plenitudinem universalem, & particularem imminui perspicuum est, hinc uteri vasis facilius sese contrahentibus, sanguinem ibidem aggestum excerni. Quid si frustra priore adhibita sectione altera subsequatur, & sanguis ad inferiora retrahatur præcipue circa tempus, quo prius laborans purgari consueverat? Mensium fluxum redire manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Hæc fere Freindii sententia, qui Lindani doctrinam ab Etmullero relatam tempora distinguenda docentis, in quibus vena secanda sit, illustravit. Si Galenum minori veneratione prosequens id non solum præstandum tradidisset, ubi cum plenitudine conjunctus est lentor sanguinis, sed etiam cum plethora solitaria peccat, dubium revera omne, quo ex loco mittendus sit sanguis in mensium suppressione sustulisset. Qua in re Jacobi Placentini in Gymnasio Patavino Professoris præstantissimi solertia plurimum enituit, qui Freindium carpens, propterea quod in muliere solitaria plethora laborante venas inferiores secandas docuit, ceteras quidem arterias corporis a distensione liberatas sese validius contrahentes minori quantitati sanguinis majorem velocitatem tribuere affirmat, ac sanguinem majus in illis momentum acquirere; At cum sectis venis inferioribus nimis magna copia sanguinis a cæteris arteriis infundatur in arterias uteri, has ita distendi, vix ut, ac ne vix quidem movere sanguinem possint pugnacissime sustinet (*d*); hinc nec eumdem exprimere, quemadmodum in cæteris vasis, & emunctoriis contingit, quorum secretiones, ubi præter modum distenta sunt, prohiberi, & sisti perspicuum est. Cujus quidem sententia nihil adhuc magnificentius dictum.

Nec

(c) *Cent. i. hist. 2.* (d) *Dissertatio de vena, quæ in morbis particularium partium sit salutarius incidenda pag. 104. Pat. edit. 1756.*

Nec non oleum amygdal. dulc. s. i. r. e ad ℥ vi., aut ad ℥ i. quotidie &c.] Nihil catharticis medicamentis esse efficacius ad suppressos menses revocandos tradiderunt Veteres fere, ac Recentiotes Medici, qui Hippocratem docentem (*e*) purgationem necessariam esse, sequuti sunt. Quoniam purgantia vel in materiam excernendam solum agunt, quæ in intestinis, aut ad summum in eorum fistulis folliculisque ad exitum paratior continetur, vel in ipsa intestina ea leniter stimulando, quorum in censu veniunt Mel, Cassia, Manna, Uvæ corinthiacæ, aliaque similia, vel ipsa intestina acrius irritant, eorumque tum peristalticum motum ad crebriores corrugationes, tum etiam glandulosos folliculos, pancreaticum, & biliarium ductum ad humores suos uberius secernendos vehementius sollicitant, immo in venas lacteas, & inde in sanguinem invecta ejus crasim immutant solvendo fere, ac colliquando, quorum in classe numerantur omnia aloetica, aut ex Scammonio, Elaterio, & nonnullis Mercurii præparationibus desumpta, quæri solet, quænam speciatim sint adhibenda, ut suppressis Mulieribus apta satis medela succurramus. Medentium curiositatem explevit Freindius omnium actionem ad examen sedulo revocans, statuensque mitia purgantia, quæque in primas vias agunt eas stimulando, uti ad excreta ibidem aggesta, & ad exitum parata ejicienda commode inserviunt, ita ad sanguinis vitia corrigenda, quibus Menses sistuntur, ejusque cum impetum adaugendum, tum compagem attenuandam ea ratione, qua uterina vasa latius distendat parum, aut nihil omnino prodesse. Ita longius progressus non lenientia, sed purgantia stricte dicta usurpanda esse existimat, etiamsi Mulieres, quibus suppressa sunt Menstrua imbecilles fuerint, quas catharsim satis validam sustinere posse, præsertim si operatione peracta exhibeatur paregoricum, haud dubie affirmat. Fateor me justis laudibus æquare non posse, quæ de purgantium actione in suppressione Mensium tradidit præclarus Auctor. Parcat tamen si in suam non eo sententiam cum docet, eadem in omnibus nulla habita causarum ratione esse adhibenda. Quid enim si nimia plenitudo peccet cum vasorum uteri constrictione conjuncta, aut acres nimis, summeque tenues humores sint exaltati? Ecquis nesciat purgantia stricte dicta partes solidas extimulare, extimulatas partes frequenter se fortiterque movere, sanguinem exagitare, fundere, expandere, atque hinc suppressionis causam augere, aut confirmare? Maxima propterea cautione opus esse in iis exhibendis traderem, neque iis utendum, nisi in iis casibus, in quibus magnus viscidorum humorum apparatus adest, ita ut in proposito casu nimis plethoricæ Mulieris, & præternaturalis vasorum uteri constrictionis, aut acris sanguinis dyscrasiæ solum oleum amygd. dulc. aut aliud quodvis mite, ac benignum relaxans, atque acrium humorum spicula obtundens illud sit evacuantis remedii genus, ut si in summa dolorum angustia sperandum, id ab hoc uno remedii genere sperari jure merito possit.

XIII. *Ubi e contra ex inanitate sola nutrientia, atque corpus instaurantia adhibenda &c*] Vid. com. in aph. 2.

XIV. *Ubi sanguis crassitie peccet, viscidítate, & lentore &c.*] *præmissa venæ sectione ex brachio &c. purgans ex tatar. solub. &c.*] A Freindio libentissime fuerim, si menses a sanguinis lentore, & viscíditate supprimantur

(e) 5. *aph.* 36. *Nat. Mul.* 20.

mantur, aut vasorum uteri obstructione: quo casu massa sanguinea attenuanda, ejus motus accelerandus, primæ viæ probe ab excrementitiis sordibus expurgandæ, ulteriores stagnationes in vasculis minimis, & cavitatibus prohibendæ, demum fibrarum tonus roborandus. Quas indicationes ut assequamur, præterquamquod superiorum venarum sectio, non inferiorum instituenda, ut tradidit laudatus Placentini (*f*), ne crassamenta sanguinis in vasa uteri sectione venarum inferiorum promota, eo magis obstruant, & Menses magis cohibeant, aut saltem prius incidendæ venæ superiores, deinde inferiores, ut solutis per sectas superiores venas crassamentis sanguinis, viæ eorumdem Mensium aperiantur, purgantia præterea, ut dicitur, per epicrasim commode, utiliterque exhibentur, atque illa quidem ex tartaro solubili, Rhabarbaro, Scammonia, aliisque similibus desumpta, quæ varia forma exhibita optimam edunt operationem. Rhabarbarum cur cæteris omnibus anteponam ea ratio potissimum facit, quod non solum excrementitios humores primis viis, hisque proximis visceribus inhærentes abstergit, viamque aliis medicamentis sternit, sed nimis laxas uteri, aliorumque viscerum partes ea sui parte, quæ roborandi, adstringendique vim habet ad pristinum elaterii statum restituit, unde quod crassum est attenuari contingit, quod subsistit dimoveri, atque hac ratione ea præjudicia deleri, quæ Menses retenti minantur, quique aliis gravioribus affectibus viam parant.

XV. *Sequentibus vero diebus decoctio theiformis ex radic. rub. tinctor. fœniculi &c.*] Notissimæ sunt quinque radices aperientes dictæ Asparagi, Apii, Fœniculi, Petroselini, & Rusci, a quibus parum differre videntur Marrubium alb. Rubia tinctor, & aliæ, quæ diureticarum nomine veniunt, quarum operandi rationem si quæras, eam ad salis cujusdem fixioris genus terreis, aut activis principiis plus minus implicitum aptissime referas, quo sanguinis motum accelerari contingit, tartareas, viscidas, mucosasque congestiones tenuioribus, ac fluidioribus partibus in arctam nimis, compactamque sanguinis massam invectis dissolvi, ac pravas, vitiosasque sordes per urinæ vias eliminari. Virtus hæc maxime elucet in salibus tartareis, præsertim vero illis, qui salsam nacti sunt naturam: cujusmodi sunt sal ille salsus, qui ex capite mortuo aquæ fortis ex nitro, & vitriolo paratæ extractus arcanum duplicatum dicitur, aut alter ille ex sale tartari, & spiritibus vitrioli portione emergens tartarus vitriolatus nuncupatus, aliique similes, terra foliata tartari, tartarus solubilis, qui quod humores digerant, atque ad evacuationem disponant digesticorum nomine veniunt: a quibus parum differunt, qui ex cineribus quarumdam plantarum combustarum per lixivium extrahuntur, cujusmodi sunt Artemisia, Tamarisc. Absynt. Centaur. min. Agrimon. quique crassis viscidisque sordibus attenuandis, incidendis, laxatis solidarum partium fibris roborandis opportunissimi existunt.

XVI. *Tum prædicta infusio, aut pulveres purgantes repetantur.*] Quod alibi adnotatum est (*h*) non posse in chronicis morbis totum peccantem humorem una purgantis pharmaci exhibitione educi, præsertim si prius rite præparatus non fuerit, aptissime cadit in hunc locum. Hinc nil mirum digestivorum,

(f) *Loc. cit.* (g) *Vid. lib.* 3. *cap.* 7. *com.* 16., *nec non cap.* 8. *com.* x. *&* 13.

(h) *Lib.* 3. *cap.* x. *com.* 15.

vorum, lixiviosorumque salium usui purgantis usum esse intermiscendum, ut sensim sensimque præparati humores avocentur, expellanturque. Quæ purgandi ratio cum in longioribus morbis a crasso, viscidoque oriundis commodissima sit æque, ac tutissima, & in suppressione Mensium ab eodem fere fonte prodeunte adhibendam esse luce clarius apparet.

XVII. *Hisce martialia succedant in substantia quidem aloeticis &c. cachexia vigente &c.*] Præstantissimum remedium pro Mensibus suppressis revocandis est Mars, & omnia ex illo parata medicamenta. Quod non aliunde repetendum est, quam ex eo quod absorbet Mars, & potentissime corrigit aciditatem omnem infestam, mucosas quisquilias atterit, solidarum partium fibras ad assueta munia apta reddit, coctiones restaurat, sanguinis ac spirituum crasim firmat, unde vividius, ac celerius sese contrahentibus solidis, aucto circulari sanguinis motu vasorum uteri obstructionem reserari necesse est, atque hinc prodeuntem Mensium suppressionem tolli. Solidarum partium rigiditatem, ac tensionem augere martialia, vel ex eo maxime apparet, quod post illorum usum vel in iis, qui cachexia laborant pallidus faciei, & totius corporis color in rutilum, & pulsus valde debilis, & languidus in fortem, ac febrilem mutetur; quod animadvertere utile quamprimis, & necessarium est, cum maxima inde emolumenta, aut gravissima incommoda in ægras Mulieres emanare queant. Quid enim si Martialia exhibeantur cachexia non vigente, ac pulsus languore? Nonne justus subrepit timor, ne solidarum partium fibras, ac membranas plus æquo adstringendo ineptas assuetis muniis partes constituant, obstructiones vasorum uteri, atque hinc oriundam Mensium suppressionem augeant, aut confirment? Jam de Martialibus in substantia exhibendis sermonem esse etiam me tacente facile omnes intelligunt; limatura scilicet Martis, Croco Martis aperiente, aut adstringente, quæ omnia viribus suis integris operantur, & plus minus adstringendi potius, quam roborandi virtute donantur (i). Quid si aloeticis, gummosis, crocatis medicamentis uniantur? Aloem nimirum partium valde volatilium tum salinarum, tum sulphurearum copia donari certis experimentis compertum est (k). Ab his potissimum facultatem pendere pituitam tenacem, ac viscidam ventriculi parietibus adhærentem incidendi, resolvendique, simulque crassas, viscidasque sordes, quæ in ventriculo, intestinis, inque proximis visceribus stabulantur detergendi, atque hinc ortas obstructiones, & Mensium suppressionem tollendi pro certo habendum. Sulphurearum particularum copiam, quæ cum salinis ea ratione conjunctæ sunt, qua opus est ad discutiendum, attenuandum, abstergendum, viscerum imi ventris obstructiones, uteri præsertim reserandas sortitum esse gummi Sagapenum, nec plane dissimilem Crocum citato loco demonstratum est. Hinc citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur remedium ab hisce fere, aut similibus rebus desumptum tantæ esse virtutis cachexia vigente, & pulsuum languore, ut si quid in pertinaci Mensium suppressione sperandum, ab hoc uno sperari jure merito possit.

XVIII. *Levior erit in gracilioribus tinctura Martis tartariz. &c.*] Si forte verendum sit, ne a Martialibus in substantia exhibitis addito fibris stimulo, commotisque nimium humoribus, tenuibus præsertim, qui ad motum paratiores sunt, dolores, tormina, febris excitentur, id quod in graciliori stru-

(i) *Lib.* 3. *cap. x. com.* 18. (k) *Lib.* 2. *cap.* 5. *com.* 14.

ſtructura præditis præſertim contigit, ſubſtitui poſſunt tincturæ ex Marte; ac illæ maxime, quæ conjugio tartareorum eliciuntur (ut illa, quæ tartarizata dicitur,) quæ cum blande adſtringendi, ſeu corroborandi, ſimulque craſſas, viſcidaſque ſordes detergendi virtute donentur, dici vix poteſt, quam tuto inveteratis viſcerum obſtructionibus, atque hinc prodeunti Menſium ſuppreſſioni ſubveniant.

Purgando qualibet octava die pillulis de tribus &c.] Animadvertendum nunquam adhibenda Martialia, ni ſimul purgatio per epicraſim inſtituatur, quoties eadem purgantibus mixta non ſint, quidquid opinetur cl. Sydenhamus; quia non ſolum humores pravi, vitioſique, ac ſordes in primis viis, inque proximis viſceribus inhærentes concoctæ, & præparatæ ſucceſſive educuntur, verum quia periculum eſſet, ut a particulis Martis in corpore retentis induceretur aliqua partium, ac præſertim pulmonum læſio. Id autem facere pillulis de tribus, aut Electuario de hiera cum croco commodiſſimum eſſe ratione aloes præſertim, quæ in compoſitionem recipitur, adeo manifeſtum eſt, ut nihil ſit manifeſtius.

XIX. *Eorum loco ſi hyſtericis ſpaſmis, aut hæmorrhagiis obnoxiæ ſint Mulieres, ſint boli ex ſal. volat. ſuccin. &c.*] Cum prædictas pillulas aloeticas juveni viginti quinque circiter annorum exhibuiſſem hyſtericis ſpaſmis obnoxiæ, & cruento ſputo periodice recurrenti, eo ſcilicet tempore, quo menſtrua antequam deficerent, comparere ſolebant, novi non parum detrimenti offendiſſe. Dolores enim, & ſpaſmi hyſterici increbuerunt, ac ſputum cruentum, cum jam Menſium tempus adeſſet copioſius effluxit; quibus ſane de rebus factum eſt, ut ad ea potius animum, curamque converterem, quæ ceu ſpecifica paſſim ab Auctoribus commendantur, quorum in cenſu veniunt ſuccinum, ſabina, & ſimilia, quibus aliquandiu ante conſuetum purgationis tempus adhibitis de doloribus, & ſpaſmis minus queſtam eſſe animadverti, ſputum cruentum evanuiſſe, ac Menſes ad ſex circiter dies perdurantes rediiſſe, iiſque ſucceſſive poſt aliquod tempus repetitis proxima periodo denuo fluxiſſe Menſes, & juvenem ſanitati reſtitutam fuiſſe. Cum varios hoſce eventus ad examen ſedulo pro ingenii modulo revocarem, memini Aloem valde acutis, penetrantibus, ſcindentibus fętam eſſe particulis, Sagapenum, Crocum, & ſimilia multis ſulphureis partibus cum ſalinis arte conjunctis conſtare, limaturam ferri vi, atque impetu in membranas agere, earumque rigiditatem ac tenſionem augere; hinc nil mirum in juvene doloribus, & ſpaſmis hyſtericis & ſputo cruento loco Menſium obnoxia omnia recruduiſſe. Cum e contra ſuccini, ſabinæ, ac ſimilium virtutes quærerem, tenuibus quidem plus minus, ſubtilibuſque particulis conſtare deprehendi, ita tamen cum craſſiore inertique portione conjunctis, ut non ſolum debilia pulmonum vaſa ſcindere valeant, membranas proritare, ſanguinem plus æquo exagitare, ac fundere, ſed ea ratione operari, ut craſſis mucoſiſque quiſquiliis uteri vias infarcientibus attenuatis, ſolidiſque partibus in crebriores, validioreſque contractiones adactis, ſpiritibus blanda exoptanda tranquillitate conciliata ſanguinis fluxus ex utero reverteretur, ſicque cruentæ excretionis ex ore occaſio deficeret, hyſterici, & convulſivi morbi ſedarentur. Quod poſtremum ſuccino præſertim debetur, ejuſque ſali volatili, cujus præſtantiam in morbis hyſtericis, & convulſivis qui non cognoſcit, medicinam cognoſcit plane nullam. Ex eo ſale, & ſale

vola-

volatili Corn. Cer. ſpiritu volatili Corn. Cer. ſolutis liquor ille conficitur Cornu Cervi ſuccinatus in Epilepſia infantum tantopere commendatus.

Vel ex ſapon. venet..... bulb. recent. ar. &c.] Saponacea ratione duplicis principii quo conſtant, ſalini videlicet fixioris, & olei intime uniti in arctam nimis, & compactam humorum texturam facile ſeſe inſinuare, facile etiam cum aquoſis, ſalinis, oleoſiſque eorum partibus commiſceri, inter quas dum fluunt univerſæ quoque ſanguinis maſſæ fluorem conciliant, alibi a nobis demonſtratum eſt. (*l*) Si de bulbo recentis agri ſermo ſit, ecquis neſciat ratione particularum tenujum, & volatilium mucum viſcidum tenaces, lentoſque ſuccos primas vias, ac proxima viſcida, atque uterum infarcientes egregie incidere, attenuare, reſolvere, hinc in menſium ſuppreſſione, atque hyſtericis morbis, qui a ſuccorum lentore dependent feliciter uſurpari, ut cl. Geoffroy luculenter oſtendit. Quod & de artemiſia plane intelligendum, quæ ratione ſalis cujuſdam eſſentialis ammoniacalis non paucis ſulphureis, terreiſque particulis conjuncti uteri ſordes egregie abſtergit, ejus elaterem intendit, adeoque eximii uſus eſt in ſuffocationibus hyſtericis, in partu difficili, in menſium, ac Lochiorum ſuppreſſione. His pares fortitum eſſe vires Centaurium minus, & Juniperi baccas obſervationibus cum multis ac frequentibus, tum certis, ac conſtantibus deprehenſum eſt: illud quidem propter ſalem quemdam lixivioſum acri, craſſoque oleo conjunctum, quo viſcidi humores inciduntur, obſtructiones viſcerum, ac conſequenter uteri reſerantur, has vero vi oleoi cujuſdam tum tenuis tum craſſi, tum etiam fixi, ut præcitatus Auctor teſtatur, quod ad reſolvendum, attenuandum, abſtergendum, roborandum eſt opportuniſſimum, unde in Menſium ſuppreſſione, uterique affectionibus a ſanguinis viſciditate, craſſitie, fibrarumque atonia, aut imbecillitate, quacumque ratione exhibeantur, commodiſſimæ.

XX. *Aquæ acidulæ in pertinaci morbo opportuno tempore præſtantiſſimæ.* Vid. lib. 3. cap. x. com. 19.

XXI. *Hæc omnia penitus proſcribenda, ubi acres nimis, ſummeque tenues peccent humores. Tunc enim præter oleum amygdal. dulc. &c.*] Diverſam omnino a priore methodum inſtituendam eſſe ad ſuppreſſionem menſium, quæ a nervearum fibrarum ſenſili nimis conſtitutione, atque hinc earumdem proclivitate inſigni in ſpaſmodicas ſtricturas exoritur ob humores tenues, acres plus æquo mordentes, ac proritantes, adeo manifeſta res eſt, ut nulla ſit manifeſtior. Salibus alchalicis, lixivioſis, purgantibus, aloeticis, martialibus corpus magis magiſque exſiccatur, fibroſo generi ſtimuli adduntur, ſulphureæ partes mirum in modum atteruntur, exſolvunturque, fluida concitatiori motu cientur, quibus vehementiores, & non ordinatas uteri contractiones excitari neceſſe eſt, & ſuppreſſionem augeri, aut confirmari. Solum igitur illa, quæ convulſivas contractiones laxant, ac mulcent, quæ humorum acredinem temperant, atque obtundunt, nutritioque rore humectant eximiam præſtare operam nunquam non ſemper conſueverunt: hinc præterquamquod oleum amygdal. dulc. præſto eſt etiam in parca doſi ſingulis noctibus per menſes aliquot exhibitum, ut experientia præſertim Hamiltonus didicit, & ratio ſuadere videtur, ſtricturas ſcilicet emolliendo, ramoſiſque ſuis partibus acres vellicanteſque humores involvendo, irretiendo, atque

(l) *Aph. lib. 3. cap. 3. com. 17.*

atque ad alvum præcipitando, tum Clyſteres, quibus totum inteſtinorum canalem, ac viſcera imi ventris uterum præſertim proxime inhærentem balnei ad inſtar refrigerari contingit, relaxari, humores continuo ad alvum allici, atque hinc nervoſum genus recreari, ac fluidorum maſſam temperari, accurrunt etiam primo vere juſcula quarumdam plantarum, quæ nitroſo ſale, aut ſale ammoniacali, qui nitrum quoddam inchoatum dici poteſt, fętæ ſunt, quæque, ut alibi oſtendimus, (*m*) nimium fervorem motumque compeſcendo, & blandiſſime attenuando, ſimulque acrium, atque vellicantium humorum excretionem per inſignes urinæ vias eliminando agunt. Ejuſmodi ſunt Portulaca, Cichorium, Endivia, aliæque ſimiles, quarum decoctiones juſculis tenerioris pulli, vel ſucci ſimplices, vel melius ſero lactis ſubacti, & diſtillati eximiam operam præſtant. Demulcet enim ſerum oleoſis partibus, aquoſis diluit, terreis abſorbet, & ſeri copiam augendo bilioſos, aduſtoſque humores per urinæ vias extra corporis confinia educit.

Æſtiva tempeſtate balnea aquæ dulcis, aquæ Nocerianæ &c.] Virtus univerſi corporis fibras exſuccas nimis aridaſque relaxandi, emolliendi, acreſque ſimul ac vellicantes humorum particulas ad corporis peripheriam alliciendi, perque apertos cutis poros ejiciendi maxime elucet in balneis, ut alibi a nobis fuit demonſtratum (*n*). Quid de aquæ Nocerianæ viribus dicam nihil omnino ſuppetit, cum præteriero copia, qua ingeruntur, tubulos omnes, ductus, atque emiſſaria humorum ſecretionibus, excretionibuſque dicata majorem in modum relaxari, atque aperiri conſtet, acres, erodenteſque particulas diſſociari a ſe invicem, ac disjungi, terra, qua fętæ ſunt calcaria imbibi, ideoque ad vellicandum, ac mordendum ineptas conſtitui, & qua data porta extra corporis confinia educi. Nil lacte præſtantius eſſe ad irritationes omnes, & abhinc prodeuntes nervearum fibrarum convulſivas contractiones ſedandas, ad læves politaſque particulas in ſanguinem introducendas, acres erodenteſque obtundendas, cicurandaſque lippis æque, ac tonſoribus notum eſt plus, quam ipſorum digiti, atque ungues. Quid igitur hiſce diutius immorari?

CAP.

(m) *Lib.* 3. *cap.* 8. *com.* 19.
(n) *Lib.* 3. *cap.* 8. *com.* 20.

C A P. III.

De Uteri hæmorrhagia.

I. SI Mulierem videris menstruum sanguinem statis periodis largius effundentem, vel frequentius, quam antea soleret, vel nunquam intermisse cum virium debilitate insigni, extremorum frigore, faciei pallore, anxietate circa præcordia, quam stomachi cruditas, cachexia, fluor albus, lenta febris, macies subsequuntur, eam uteri hæmorrhagia laborare censendum est.

II. Quæ tunc contingit, cum vasa uterina plus æquo dehiscunt, vel disrumpuntur, vel eroduntur, sanguis vero plus æquo abundans ad uteri vasa nimis concitato motu defertur, vel raritate nimia peccat, vel tenuitate, & fusione, vel acrimonia.

III. His porro occasionem præbent suppressi diu Menses, abortus, qui a primis usque ad septimum Mensem contingunt, partus contra naturam, difficiles, laboriosi, placenta in utero post partum relicta, aut coactus condensatusque sanguis, aut violenta, & subita ipsius placentæ avulsio, aut fœtus vehemens eruptio, ciborum acrium, aromaticorum, vini meracioris, atque ardentium liquorum abusus, motus violenti in plethoricis Mulieribus, graviora animi pathemata, ira præsertim insignis.

IV. Fluxus sanguinis qui floridus sit, & rubicundus in feminis plethoricis, aut grumosus, & niger post suppressos diu Menses minus periculi portendit in juvenibus, quam corruptus, mucidus, fœtidus, ichorosus interdum per stillas cum dolore, & acrimonia, mox frustulis solidis apparentibus large effluens.

V. Si gravida sit Mulier, nisi fœtum edat plerunque lethalis, quemadmodum si a secundina retenta, aut alio extraneo corpore fluxus nascatur.

VI. Ubi morbus a nimia plenitudine exoriatur, viresque constent, sola venæ sectio in brachio large celebrata est præstantissima, etiamsi gravida sit Mulier, parcius & repetitis vicibus, si vires infirmæ, immo sæpius recurrente morbo, cachexia vigente, aut etiam phlebotomiæ vim eludente, quod in biliosis præsertim experimur, solæ cucurbitulæ infra mammas commode applicantur, ad scapulas,

ad

ad brachia : immo ſi vires penitus exhauſtæ ſint, vincula ſupra genua injiciantur, & ad brachia, aut balneo aquæ tepidæ, cui modicum vini admixtum fuerit brachia eadem immergantur, vel ſi libet frictiones aſperæ ad dictas partes inſtituantur.

VII. Interim ubi ſanguis raritate peccat, & expanſione, fluxus autem mitis ſit, licet immodicus reſpectu ad conſuetam quantitatem, præmiſſo ad alvum ſolvendam ſi opus ſit ſero lactis Tamarindato, aut Caſſia cum pulpa Tamarindorum, aut quod tutius eſt Clyſteribus ex lacte kalybeato, ſucco hordes, & butyro paratis, eximii erit uſus nitrum puriſſimum, nitrum corallatum a ʒ .s. ad ʒ i. ex decocto plantaginis, portulacæ, burſæ paſtoris, urticæ, acetoſæ, aut aquis ſtillatitiis earumdem plantarum. Aqua pariter deſtillata ex ſpermate ranarum nitro puriſſimo ſauciata præſtantiſſima ad ℥ .s. cui aqua Sperniolæ Crollii opportune ſubſtitui poteſt : ut fungum Melitenſem prætercam, qui a ʒ .s. ad ʒ i. in omni hæmorrhagia tutiſſimus eſt. Radice Ipecuacan. vomitum excitatum bene ceſiſſe in nobili quadam deprehendi. Quid ſi in iis, quæ ad vomendum proclives ſunt, adhibeatur, ubi res & occaſio fert?

VIII. Si vero fluxus ab hoc fonte proficiſcens adeo vehemens ſit, ut in mortis diſcrimine prope certiſſimo Mulieres verſentur, nullus vero dolor, aut ſpaſmus inſignis prohibeat ad ipſum Helvetii ſpecificum a ℈ ad .s. deveniendum, quod omni bihorio, aut quadrihorio ſi levior ſit hæmorrhagia, exhibeatur.

IX. Dum interim in priore caſu ſpongiæ aqua fabrorum frigida, aut aceto imbutæ regioni hypogaſtricæ, aut lumbis applicitæ conferre viſæ ſunt, nec non injectiones in uterum ex aqua plantaginis, quercus, & roſarum cum albumine ovorum conquaſſato uſque dum in ſpumam abierit : in graviori altero tam pro fomento, quam pro injectione ſucco hyppociſtidis, aut plantaginis ſoluto utendum, decocto myrti, balauſtiorum, corticis granatorum, quibus parum aluminis, & vitrioli, aut lapidis hæmatitid. ſolutum ſit : in graviſſimo tandem ipſo ſpecifico Helvetii, aut colcothare vitrioli, aut lapide medicamentoſo Crollii aqua ſtyptica Lemerii, Rabelii, aut aliis ejuſmodi ſolutis: lumbis vero Cerata adſtringentia applicanda.

X. Aqua quæ loco potus ordinarii adhibetur in hoc caſu ſit frigida ſyrupo aciditatis citri, ribium, berberum, de roſis ſiccis, & guttis aliquot ſpiritus nitri, aut vitrioli alterata.

XI. Si acrimonia, tenuitas, fusio sit morbi causa, tunc Electuarium ex semin. papaver. alb. ʒ ii. bol. armen. corallor. præp. a ʒ i. .s. facchar. rosat. ℥ i. ad ii exibeatur.

XII. Quatuor post prandium horas dentur pillulæ ex radic. bistortæ, tormentillæ a ʒ s. cum syrupo de rosis siccis paratæ: dum pulmentis miscetur masticne, gumi arabicum, & tragacanthum.

XIII. Injectiones ex succo plantaginis, sedi, portulacæ, caudæ equinæ, florum hypperici fiant, aut pessaria ex iisdem succis, & cornu cervi usto, farina amyli triticei, gum. arabico, tragacantho, terra sigillata, vel similibus lineis pannis subactis intrudantur.

XIV. Si dolores, spasmi, ac vigiliæ Mulieres exerceant, vires vero derepente, ac penitus exhaustæ non sint, tinctura corallor. ad ʒ i. cum laudano cytoniato ad gut. x. ex aq. suc. plantaginis, urticæ, tormentillæ eximii usus. Melior adhuc tamen tinctura corallorum anodyna Helvetii a gut. x. ad xx. ex aqua aurantiorum viridium.

XV. Ubi res præ vehementi evacuatione in angusto sit posita etiam opium ipsum torrefactum a gr. vi. ad xii. cum lapid. hæmatit. ℈ i. & conservæ rosarum antiq. q. s. præstantissimum.

XVI. Extrinsecus in hoc casu applicetur regioni uteri Ceratum ex Tacamahaca ad ℥ i., quod addito opio, & camphora a. ad ʒ .s. cum spiritu vitrioli reformatum sit.

XVII. Si varices, ulcus uteri chronico morbo ansam dederint potiones vulnerariæ diu instituendæ ex fol. poligon. virg. aureæ veronic. consolid. flor. millefol. hipperic. bellid. majoris radic. tormentil. bistort. cum extremitatibus pedum vituli coctæ additis gelatinis corn. Cervi, quibus primo vere substituantur succi ex iisdem plantis eliciti, & sero lactis cum carnibus juniorum animalium, cancris fluviatilibus, & ranis destillati.

XVIII. His aquæ B. Virginis in agro Patavino succedant, vel nisi fęcundas esse Mulieres expediat, Brandulenses in Mutinensi ditione, quæ omnium efficacissimæ. Moderatis tamen haustibus omnes exhibendæ. Tandem lac primum Asininum, mox Vaccinum aqua plantaginis coctum diu exhibendum.

XIX. Si tamen obstructionibus viscerum imi ventris laboret, cachetica sit Mulier, rhabarbarum torrefactum ad ℈ i. cum croco Mart. adstringente ad ℈ s. ex succo condensato absynt. aut si gracilis sit Mu-

Mulier ex ſero lactis caprili quotidie prius adhibendum : qualibet vero octava die leniter purgandum levi rhabarbari infuſione.

XX. Victus ratio ſit ex carnibus, & juſculis extremitatum Animalium, eorumque gelatinis annorum curſu uſurpandis, ſit ex pulmentis avenæ, horyzæ, quæ diluta ſint, quibuſque acrimonia, aut tenuitate ſanguinis peccante prædictus pulvis gum. arabic. tragacanth. quotide addatur; æſtu vero & fervore ſanguinis acetoſa, endivia, lactuca, cicerbita. Potus ſit ex vino auſtero lentiſco, ſantalis rubris, ac citrinis alterato, in quo ferrum candens extinctum ſit, aut ſi calida Mulier fuerit ex aqua Noceræ cum uqua plantaginis Kalybeata, cui terra bolaris Noceræ addatur. Decumbat ægrotans ad nares elevata, humilis ad caput in ſtratio non ex plumis, aut lana, ſed ex paleis, in cubiculo moderate frigido, corpore non minus, quam animo quieta, præſertim ſi ejuſdem curis prius ægrotaverit.

C A P. III.

De Uteri hæmorrhagia.

I. *SI Mulierem videris menſtruum ſanguinem ſtatis periodis largius effundentem &c. cum virium debilitate inſigni &c.*] Contrarius effectus Menſium ſuppreſſioni eſt eorumdem fluxus immodicus, nempe quando in tanta copia ſanguis excernitur, ut totius corporis languor ſequatur. Niſi id fere contingat vix ac ne vix quidem nimius eſt cenſendus, nec remediis ſanguinem ſiſtentibus coercendus : a ſanguinis enim quantitate nullus ſanguinis fluxus eſt metiendus, ſed a virium robore, temperamento, vitæ genere. Videmus ſiquidem plethoricas, alacriores, ſalaciores, & ſpirituoſas Mulieres inſignem ſanguinis quantitatem ſine noxa quandoque excernere, cum aliæ graciliores, mestæ, & melancholicæ multo minorem ejiciant, ſummum autem virium, aliarumque functionum diſcrimen patiantur. Cujuſce rei cauſam non aliunde repetendam eſſe, quam a ſanguinis inopia, ne in dubitationem quidem auſit revocare, qui ſedulo perpendat deficiente ſanguine proximam exhauriri materiem ſpirituum animalium, iiſque propterea parcius in nervos a Cerebro influentibus non ſolum Muſculorum omnium motui voluntario inſervientium actionem langueſcere oportere, ſed cordis præſertim robur infringi, qui tantis virium momentis inſtructus eſſe debet ad ſuperandas tot reſiſtentias, quot ſanguinis curſui obſiſtunt.

Extremorum frigore, faciei pallore, anxietate &c.] Quo ſane conſequitur, ut impari ad eas reddito, ſanguinis motus in partibus longe ab eodem diſſitis langueſcat, & in extremis frigus, in facie pallor ſubſequatur : unde optime dictum ab Hippocrate : (o) *Cum parcior ſanguis ſit in corpore neceſ-* *ſe*

(o) *Lib. de morb. Mulierum.*

se est ipsam esse pallidam: & alibi: *Decolor erit*, *quamdiu sic habuerit*: Ac Listerus (*p*) *ex multo*, inquit, *sanguine effuso æger pallescere solet ad plures Menses*, *annosque*: ut silentio prætereeam cl. Freindii opinionem, qui retardato in capillaribus vasis sanguinis motu propter languescentem cordis, ac sanguinis vim in extremis oriri frigus, in facie pallorem haud dubie affirmavit. Quid quod si in ipsius cordis ventriculis retardetur, laboris quemdam & anxietatis sensum ad præcordia inducat, si interdum penitus subsistat animi defectus tamdiu duraturus exoriatur, quamdiu novo spirituum fluxu vigoretur, sanguinisque cursus utcumque languidus restituatur, & quæ ex hoc potissimum fonte derivare solent functiones omnes animales, atque vitales labefactentur? Quid quod deficiente sanguinis copia, atque una spirituum eorundem, placidus regularisque nerveorum filamentorum motus perturbetur, ut plus spirituum influat in unum Musculum, quam in Antagonistam, sicque quædam vasorum sanguiferorum in Musculos tendentium extrema oscula constringantur, quædam magis, quam naturæ ordo postulet dilatentur, per hæc plus sanguinis in easdem fibras confluat, per illa parcius, interdum ejusdem liber excursus omnino intercipiatur, ac propterea quidam Musculi spiritibus, & liquido arterioso uberius influentibus inflentur, tendantur, quidam utriusque liquidi influxu destituti flaccescant, relaxentur, unde corporis convulsio sequitur, quam ad copiosum sanguinis fluxum, quocumque modo contingat, aptissime retulit Hippocrates (*q*), confirmaruntque viri præstantissimi Martianus, Bellinius, aliique.

Stomachi cruditas, *cachexia*, *fluor albus*.] Sanguine, ac spiritibus hac ratione dissipatis, volatilibus nempe subtilibusque particulis e massa sanguinea extra corporis confinia eductis, solidarum partium, ac primum quidem ad Chyli elaborationem perfectionemque concurrentium tonum vel penitus labefactari, vel plurimum saltem languescere perspicuum est; hinc non solum stomachi cruditatem oriri, sed chylum primum, tum sanguinem aqueum serosumque generari, cordis vero, ac vasorum omnium robore, vi, atque elatere cessante congruam tolli sanguinis mixtionem, serosas partes a reliquarum nexu secedere, per laxatas tunicas transudare, in cavitates effundi, atque una cum albo fluore cachexiam, atque hydropem subsequi.

Lenta febris, *macies*.] Facto jam albo fluore, vel sanguine loturæ carnium simili exeunte succum pariter nutritium excerni nemo inficias ire ausit, qui sedulo perpendat, non solum a vasis sanguiferis quacumque demum ratione affectis, sed a quacumque glandula, per quam crassiores sanguinis partes, tenujorem etiam aliquam partem secerni, nisi hæc vel inter se, vel cum aliis partibus cohæreat sanguinis. Quoniam vero, ut alibi demonstratum est (*r*) nutritius succus inter fluida tenuissima nostri corporis recensendus, qui minutissimos quosque meatus, ac poros pervadit, ut nerveas partes nutriat, quoniam præterea subtiles ejus particulæ neque inter se cohærent, neque cum aliis sanguinis partibus, multæque per ipsas glandulas Cerebri secernuntur, ac succus idem nutritius tenuissimus est si quis alius, consequitur, ut vel in secretionibus naturalibus una cum aliis sanguinis partibus pars aliqua ejusdem succi, aut proxima saltem ejusdem

 ma-

(p) *De humor. cap.* 46. (q) 3. *aph.* 5.
(r) *lib.* 4. *cap.* 4. *com.* 3.

materia secernatur: multo magis in sanguinis hæmorrhagia larga, ac perenni, atque hinc salinis partibus exaltatis, suique juris factis eam sanguinis acrimoniam, fusionem, colliquationemque promoveri necesse est, quæ non solum cor, & arterias mordere valet, spiritusque commovendo pulsum celerem, ac frequentem reddere, sed pinguedinem ipsam, & carnem rodere, unde ægræ una cum hectica, seu lenta febri contabescant.

II. *Quæ tunc contingit, cum vasa uterina plus æquo dehiscunt vel &c.*] Tot modis nimium, & immodicum fluxum mensium cieri, quot cæteræ quæcumque sanguinis hæmorrhagiæ, Veteres fere Medici uno ore affirmarunt, per anastomosim scilicet, seu extremorum osculorum, vel venularum, vel arteriolarum uteri apertionem, per diæresim, seu divisionem, & solutam unitatem, per diapidisim, seu rarefactionem canalium, qua fit, ut sanguis ex eorumdem tunicis quasi transcolatus exsudet, per rixim, sive rupturam, per diaprosim tandem sive erosionem. Immo scrutinio illustres viri insudarunt ad inquirendas causas iisdem producendis idoneas, quas hic nec percensere numerando operæ pretium esse ducimus, nec explicare dicendo, ad ea potissimum animum, curamque vertentes, quæ alibi diximus (*f*) controversiam priore fere modo ad trutinam ut ajunt revocantes, atque pro Anastomosi pugnantes postquam observationes alias anatomicas, atque experimenta cl. virorum ad eamdem firmandam adhibuimus, præclarum exemplum afferentes sanguinis, qui ex Mulieribus menstruantibus ex utero certo statoque tempore erumpit, quando scilicet tanta copia aggestus est, ut ab arteriis in venas libere transmitti nequeat, unde lateraliter impetum faciens in vasa lymphatica tenui tantum, & fluxili lymphæ a natura comparata transfertur, eadem aperit, atque mensium fluxum progignit. Quibus sane apparet non immerito Anastomosim inter immodici mensium fluxus causas recensere veteres Scriptores conatos fuisse, & laudabiliores Neotericorum conjecturas super aliis excogitatis principiis non adeo firmas esse, clarasque, ut levi negotio convelli nullatenus possint, neque sine ratione dictum a nobis tunc ipsum contingere, cum vasa uterina plus æquo dehiscunt, quandoquidem moderate, & secundum naturæ leges aperta moderatam etiam, & naturalem sanguinis excretionem moliuntur.

Vel disrumpuntur, vel eroduntur.] Quandoquidem per Anastomosim immodicum mensium fluxum cieri posse ostendimus: videndum est an aliis etiam modis a Veteribus excogitatis excitari queat. De diæresi, seu soluta unitate ambigendum non est, cum a secante, incidente, aut pungente quovis corpore oriri citato loco ostenderimus. De diapidisi jure ambigendum, neque audiendos hac in re Veteres traderem, qui altius illam, ac subtilius repetere conati sunt a raro corporis habitu, a carnium mollitie, a cibi, & potus usu sero multiplicando idonei, præsertim vero a sanguine diluto, & seroso, qui facile in linteis dignoscitur. Præterquam enim quod serosam tantum sanguinis partem exprimi posse a vasis sanguiferis absque ulla solutione continui Richardi Lovveri experimento ducti objicere possumus, illud præterea non facile assequimur, quomodo per rarefactas vasorum sanguiferorum tunicas sanguis parte sui globulosa tanta copia erumpere possit, ut hinc insignis virium debilitas, extremorum frigus, faciei pallor, animi deliquia, hydropes, aliaque recensita symptomata, quibus immodicus mensium fluxus stipatur,

pro-

(*f*) *Lib.* 2. *cap.* 2. *com.* 2.

proficiſcantur. Neque nos aliter ſuadere valet aſſertum, poſſe in Scorbuticis affectionibus ſanguinem ad eam redigi tenuitatem, ut per tenues nimis, ac laxas vaſorum tunicas una cum globulis dilabatur. In his enim tanta eſt ſalium acerrimorum, ac fere cauſticorum copia, ut vaſorum minimorum eroſio facile ſubſequatur, verendumque propterea eſt, ne hiſce fere de cauſis allatus ab ipſis modus claudicet, atque dum ſenſus fallaci rerum imagine decipientes ſequuntur, genuinam morbi rationem non aſſequantur.

Sanguis vero plus æquo abundans ad uteri vaſa nimis concitato motu fertur.] Ignorare nemo poteſt, quæ menſes naturaliter ciere valent, ea quoque ſi vehementius operentur immodicum eorumdem fluxum progignere poſſe. Quoniam vero naturalis menſtrui fluxus cauſam plenitudinem eſſe diximus, quæ in feminis debitum incrementum adeptis major eſt, quam in viris, eamque potiſſimum ſanguinis, qui propter peculiarem uteri, aliarumque partium conſtitutionem ad inferiores partes majore impetu, & velocitate defertur, cumque vaſa uteri offendit laxa, tortuoſa, parum munita, eadem diſtendit, aperitque, plenitudinem hinc excedentem, ac concitatiorem ſanguinis motum ad uteri vaſa, quam opus ſit, ut aperiantur ea ratione, qua ſuperflui ſolum ſanguinis quantitas ejiciatur, uteri hæmorrhagiæ progignendæ opportuniſſima exiſtere manifeſtius quidem eſt, quam ut ullis rationibus poſſit comprobari. Quid enim facilius, quam ut ea præter modum diſtenta, & concitato nimis motu relaxata non ſolum ita aperiantur, ut ceſſante etiam ſuperflui ſanguinis copia via aditusque eidem ſucceſſive fluenti minime præcludatur, ſed diſrumpantur, ſicque cruentæ excretionis occaſio nunquam deficiat?

Vel raritate nimia peccat, vel tenuitate, & fuſione, vel acrimonia.] Plenitudinem tunc fieri dicimus, cum moles ſanguinis cum vaſis continentibus comparata nimis magnam cum illis rationem habet: quod duplici modo contingit: vel enim vaſorum diametro non mutato moles ſanguinis augetur, vel non mutata mole ſanguinis vaſorum diameter anguſtior redditur, unde duplex plenitudinis differentia emergit, quarum illa ad vaſa, hæc vero ex vaſis dici conſuevit. De mole autem ſanguinis loquendo majorem fieri poſſe apparet majore facta materia, & mole ſanguinis, hoc eſt re ipſa multo ſanguine in arteriis, & venis exiſtente a nutrimenti copia, a ſuppreſſis evacuationibus aliiſque cauſis aggeſto; vel eadem remanente materie majore facta tantum ejus mole, ſanguine videlicet eo orgaſmo rareſcente, & expanſione, ut ejus ratio perinde ac ſi materies ſimul, & moles augeretur ad vaſa continentia nimis magna fiat, ac moleſtiam in ſubjectis præſertim delicatioribus faciat. Illam ad vaſa veram, & abſolutam, hanc vero apparentem appellari notum omnibus eſt, planeque perſpectum. Alterutra vero, aut utraque ſimul contingat, partes rubras ſanguinis in lymphatica arterioſa facile trudi, ruptiſque vaſis ſanguinem liberaliter effundi, atque hinc immodicum menſium fluxum oriri tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Quid ſi tenuitate peccet, & fuſione? Jam qui diapedeſim dari ſuſtineant, niſi ad fluidum nimis, fuſumque ſanguinem confugiant, ita ſibi omnem Scriptores fidem adimunt, ut rei tenebras affudiſſe potius, quam veram integramque fluxus naturam detexiſſe videantur. Qua enim ratione, aut modo fieri poſſe dicamus, ut nulla facta laceratione, & divulſione membranarum lentior, ac viſcidior ſanguis per dilatatos tantum meatus, & po-

ros trasmittatur , & fluat ? Quid quod tenuiores tantum , & serosæ partes elabantur ? Cum vero ab hoc fonte prodeuntes hæmorrhagiæ uteri contingunt, eæ non ad dilatationem, ac rarefactionem membranarum , sed ad erosionem sunt referendæ. Neque justissimæ suspicionis causa deerit: siquidem cum sanguinis fluiditas , & fusio sit promptitudo ad fluendum tanta , ut suis fungi muneribus nequeat , magnumque robur ac elasticam vim vasorum pro causa agnoscat, a quibus sanguis nimia velocitate motus valde teritur, funditurque; labores magnos, exercitationesque corporis, quibus musculi in frequentiores vehementioresque contractiones adacti ipsum exagitant, & fundunt, nec non calida, acria, aromatica, aliaque ejusmodi, quę aut vasa, ac viscera mordent, & in crebriores fortioresque contractiones adigunt, vel sanguinem ipsum incidunt, & solvunt, fieri minus potest, quin acres, volatiles, sulphureæ particulæ exaltentur, atque erosiones, ulcera præsertim partium , per quas menstruatim excernitur sanguis progignat, unde immodicus mensium fluxus . Id ubi diligenter teneas minus miraberis vim hanc humoribus acredine revera peccantibus tribuisse, quorum interdum quidem est in solidas partes agere eas extimulando, ac convellendo ea ratione, ut alibi annuimus (*t*), qua secretiones omnes, excretionesque, ideoque sanguinis ex utero imminuantur , sed plerunque eorumque naturæ maxime proprium exedere, corrumpere, unde hæmorrhagiæ, ulcera præsto sunt.

III. *His porro occasionem præbent suppressi diu menses* .] Vel augeatur materia sanguinis, seu sanguis re ipsa multus in arteriis, & venis existat, vel ejus moles tantum , seu sanguis orgasmo rarescat, & expansione, vel capacitas tantum vasorum minuatur non mutata materie , & mole sanguinis , hæc aut in omnibus vasis contingunt, aut in aliquibus tantum, unde emergunt duo maxime insignes plenitudinis differentiæ, universalis scilicet, & particularis dictæ. Utramque in mulieribus, quibus menses diu supprimuntur, elaborari certo certius habendum : universalem quidem quia corpus certo statoque tempore a superfluo sanguine , qui dictis de causis congeritur minime exoneratur: particularem vero , quia sanguis ad uteri vasa tamquam ad proprium receptaculum delatus, nec refluens a fortioribus vasis in debiliora truditur, in iis autem quiescit omnino, aut segniter movetur , atque ibidem paulatim congestus tumorem, & plenitudinem creat , qua fit , ut a novo continuo affluente sanguine vasa tandem nimis distenta aperiantur , disrumpanturque, unde menses diu suppressi confertim , ac citatius magno mulierum discrimine erumpant .

Abortus qui a primis usque ad septimum mensem contingunt .] Nemo ignorat, id quod a muliere ejicitur post concubitum , & seminis virilis effusionem , si primis fere diebus contingat, quod tam brevi temporis spatio consistentiam nondum in utero acquisiverit, ipsius seminis fluxum dici ; si quod ejicitur falsum germen est, quod plerunque circa finem prioris mensis , & alterius exordium contingit , quodque diu in utero detentum in molas degenerat (de quibus infra) expulsionem, si tandem tunc cum fętus primordia re ipsa existunt, ac vitam utcumque levem is ducere incipit ante tempus a natura constitutum exeat, abortum nuncupari manifesta res est . Circa autem id tempus quæstio est . Omnes tamen uno ore consentiunt, ordinarios gestationis terminos septimum interdum , præsertim vero nonum mensem con-

(t) Cap. 2.

constituere. Fœtum octavo mense exeuntem vitam vix, ac ne vix quidem agere docere olim visus est Hippocrates, ideoque ad abortum referendum. Cum enim septimus mensis, si ipsum audimus, prior sit legitimi partus terminus, cumque viam sibi, exitumque parare septimo mense cunctis viribus cogatur, si forte contingat, ut in nisuum partem octavo Mense vocetur, atque in lucem prodeat, ita infirmus, imbecillis, ac languidus iteratis laboribus redditur, ut cito plerunque spiritum reddat, quod in septimo mense nullatenus accidit, cum antea vanis, & inutilibus conatibus obnoxius non fuerit. Ita Veterum Medicorum quamplurimi ad partus terminos statuendos pronis adeo animis conversi sunt, ut hoc juxta allatas conjecturas constituto omne ferme punctum tulisse sibi viderentur. Non defuere tamen successu temporis viri præclarissimi, qui ad causas partus diligenter attendentes, quas in utero potissimum præ vi ponderis, ac molis irritato ad majorem distensionem ferendam impari, nec non in musculorum imi ventris, ac diaphragmatis compressione, non vero in fœtu propter nutrimenti, aut aeris necessitatem exitum sibi violenter quærente, recalcitrante, & membranas, quibus aquæ continentur, disrumpente, & caput in pelvim, & os uteri dilatatum agente constituerunt, qui inanem, ac nullius plane momenti illorum sententiam brevibus decreverunt. Inter hos eminet cl. Mauriceau, qui ea potissimum ratione ad id asserendum ductum esse scio, quod animadverterit cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus observationibus eo fetus esse robustiores, quo magis ad tempus a natura constitutum properant, pluresque octimestres vivere, quam qui septimum solum mensem attigerunt, atque longe diversa ratione Hippocratis, aliorumque Scriptorum opinionem de partu octimestri interpretatus est, quam ne longior sim, legi ex fonte malo, quam hic referri. (*u*) Quæ si ita se habent, luce clarius apparet, abortum a partu septimestri, vel octimestri, vel ipso notante Hoffmanno (*x*) probe esse distinguendum, qui plerunque inter secundum, & tertium, interdum etiam inter tertium, & quartum, rarius inter quintum, & sextum prægnationis tempus succedit. Qui quoniam causas præternaturales agnoscit spasmodicos videlicet uteri, aliarumque partium adjacentium motus, ac stricturas, quibus sanguis ad uterum plerunque circa id tempus, quo alias menstrua fluere consueverunt, plus æquo urgetur, illud facile consequitur, ut una cum fetu larga sanguinis ex uteri ipsius vasculis violenter disruptis profusio habeatur tandiu duratura, quamdiu vasa eadem perfectissime coalescant. Quod cum raro præ irruentis sanguinis impetu contingat, fit ut perennis quasi fluxus habeatur sanguinis a diuturnis, ac repetitis hæmorrhagiis serosi facti, diluti, ac fere aquosi iis omnibus affectionibus stipatus, quæ immodicum mensium fluxum comitantur.

Partus contra naturam, difficiles, laboriosi. Ut partus naturalis ac legitimus dici mereatur, scire oportet, non solum tempore a natura constituto opus esse, ut fetus exeat, sed ipsius promptitudine ad exeundum, nulloque symptomate alicujus momenti comitante, ut vivus sit etiam, ut bene situs, atque arvo muliebri accommodatus. Id postremum capitis vertice ad uteri os internum, & facie ad matris os Cocygis obverso perbelle contingit. Capite enim, quæ crassior est corporis pars uteri os transeunte, reliquæ omnes eamdem viam facillime remetiuntur, quin varie inflexæ, aut alia ratione re-

(u) *Lib.* 2. *cap.* 5. (x) *Tom.* 4. *p.* 3. *cap.* 11.

repositæ liberum fętus exitum præcludant. Nisi id autem contingat, dici vix potest quanto in discrimine fętus versentur, & mulieres. Labores, conatus, nisus insignes præsto sunt testantibus Hippocrate (z) Mauriceau (a) La Mothe (b) aliisque præclarissimis viris, quibus adeo insignia sanguinis profluvia superveniunt, ut vires hinc prolabantur omnino, atque in mortis discrimine prope certissimo constituantur, ut La Mothe pariter (c) Mauriceau (d) nec non Bonetti (e) observationibus compertum est. Quæ quamvis de omnibus, & singulis mulieribus nullo temperamenti habito discrimine affirmari queant, ut autem de plethoricis, atque biliosis, potuque vini generosi, cibisque acribus, atque aromaticis abutentibus, quæque sanguinis missionem graviditatis tempore neglexerunt affirmari jure merito possit, ut cl. Juncherus testatus est (f) facit potissimum toties inculcata plenitudo, aut fluiditas, & fusio, qua fit, ut ad affectam partem uterum nempe, quem spasmi, ac convulsiones exercent vi atque impetu irruente sanguine, ejus vascula plus æquo dehiscant, disrumpantur, erodantur. Constans præterea plurimorum sententia Mauriceau, & Dionis præeuntibus, etiamsi partus naturalis sit, laboriosus tamen, ac difficilis ob grandiores fętus exeuntes iisdem plane periculis obnoxios fieri. Cum enim ejusmodi fętus magnis crassisque placentis donentur, quæ vasis amplis æque, capacibusque sunt præditæ, hisque vasa uteri sint proportionalia, id tandem contingit, ut ex iis ipsis uteri vasis avulsa placenta, ex eorum orificiis plus æquo patentibus apertisque sanguis ea copia, atque impetu erumpat, ut disrumpantur tandem, cumque coalescere nequeant, uteri hæmorrhagiæ largæ, & diuturnæ occasionem præbeant.

Placenta in utero post partum relicta, aut coactus, condensatusque sanguis.] Quid si placenta, aut aliqua ipsius pars post partum in utero maneat, aut sanguis coactus condensatusque, quique polypum, aut falsum germen, aut molam æmuletur, ut a cl. viris Mauriceau, Dionis, Mesnard, Etmullero adnotatum est? Cum nempe ejusmodi corpora ita uteri parietes distendant, ut naturalem extremorum vasculorum, quæ placentæ avulsione aperta servantur corrugationem, atque coarctationem impediant, aut eosdem in continuas nunquam intermissas, easque effrænes contractiones sollicitent, quibus sanguis vi, atque impetu ex apertis eorum orificiis ejicitur, insignes hæmorrhagias oriri oportere, ut cl. Juncherus animadvertit, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Has hæmorrhagias per intervalla repetere, nec prius desinere, quam ejecta foras una vel altera massa carnosa pugni interdum magnitudine molam referente ostendit cl. Hoffmannus, (g) easque non solum ad integram placentam, sed ad nonnullas ejusdem lacinias, & succum nutritium in iis per calorem condensatura, non secus ac carnes luxuriantes in sauciatis partibus gignuntur, aptissime retulit.

Aut violenta, & subita placentæ avulsio.] Quid si placenta ipsa cito nimis, ac violenter ab obstetrice avellatur? Deerit ne suspicionis causa, internas uteri membranas minime scissas ac disruptas iri, ut a cl. Langio (h) Et-

(z) *De morb. mul.* (a) *Obs.* 240. & *lib.* 2. *cap.* 1.
(b) *Reflex. p.* 723. *obs.* 403. (c) *refl. p.* 614. & 723.
(d) *Obs.* 230. (e) *Sepulchret. anat. lib.* 3. *sect.* 38. *ob.* 12.
(f) *Conspect. phisiol. t.* 1. *tab.* 15. (g) *T.* 4. *p.* 2. *cap.* 4. (h) *Disp. I.* 4. 1.

Etmullero (*i*) Waldchmidt (*k*), & quod magis est una cum ipsis adnotante cl. Hoffmanno insignem vasculorum sanguiferorum numerum, quibus eædem intertextæ sunt? Si constet id evenire, cur non immodicum sanguinis profluvium exoriri dicemus, ut cl. Mauriceau arbitratus est? Quid si uteri membranæ, a quibus nullo cogente placenta avellitur, sed sola vi naturalis contractionis, quam carneæ uteri fibræ exercent, nec non ope pressionis, quam mulier doloribus vexata adversus uterum facit molliori, ac delicatiori structura sint præditæ, aut ipsa ipsarum fibrarum uteri contractio cum mulieris premente nisu conjuncta adeo vehemens sit, ac effrænis, ut non ea ratione adversus placentam operetur, qua opus est, ut paulatim, ac leniter avellatur, sed tota quanta est derepente scindatur? Multiplici quidem conjectura assequi datum, mulieres in eodem discrimine versari, ut a cl. Andrea Pasta demonstratum est, qui sanguinis profluvia ex utero in gravidis diligentissime pertractavit, si quis alius.

Ciborum acrium, aromaticorum, vini meracioris &c.] Quidquid præterea attenuare, solvere, exagitare, fundere valet, id immodico mensium fluxui remotissime progignendo opportunissimum existit. Inter cætera eminent cibi acres, aromatici, quique plurimo sale volatili oleoso abundant, tum quia vasa, ac viscera mordent, & ad sese contrahendum crebro, & fortiter extimulant, tum quia humores ipsos incidunt, & particulas sanguinis acuunt, unde calor, & nimia turgentia in ipso excitatur. Vinum, atque ardentes liquores eadem fere facultate donantur. Irritandi enim summa vi pollent, qua solidas partes extimulari contingit, in crebriores validioresque contractiones agi, hinc humores attenuari, exsolvi. Quid quod salia, ac sulphura resoluta, quibus componuntur, modica aquæ quantitate temperata simul ac ingesta sunt ita a calore exaltantur, ut magno quaquaversum impetu irrumpant, humores commoveant, exagitent, exsolvant? Quid non exsolvunt labores, exercitationesque corporis, quibus musculi ad sese frequenter, ac fortiter contrahendum sollicitantur? Sentio jam quantum mihi discriminis restet cum iis, qui longius progressi acidos spirituum ardentium sales, sulphureis exaltatis particulis sanguinem cogere, laboribus vero, exercitationibusque corporis, si longæ fuerint, & diuturnæ dissipari spiritus, partium robur infringi, fluidiores partes humorum disperdi, hinc languescente partium tono, crassioribusque particulis remanentibus non hæmorrhagias, ac profluvia, sed infarctus congestionesque oriri oportere haud dubie affirmarunt. Recte illi quidem: dummodo tamen plethoricæ non sint mulieres, quo casu maximopere verendum est, ne aucta parumper sanguinis materie, aut expansione, & motu sanguinis magnum ruptionis vasorum periculum immineat, aut cum crassioribus acrioribus etiam relictis particulis, corrosionis.

Graviora animi pathemata, ira præsertim insignis.] Si hominem vehementi ira correptum contemplemur, nonne ejus caput furore quodam affici apparet, turbari mentem, vehementer respirare, incalescere, rubere, tremore quodam vibrari, ejusque cor, & arterias vehementius pulsare? Pronum prę terea ex effectibus colligere, in ira spiritus, cor, arterias vehementer, & inæqualiter commoveri, sanguinem exagitari, in bilem converti, atque ea ratione fundi, qua uteri hæmorrhagiæ facile subsequantur. Saltem illud minus fieri posse videtur, quin spiritibus cęco furore, ac impetu hac illac irru-

(i) *Collegi pract. sec.* 8. *cap.* 2. (k) *De morb. mul. lib.* 4.

ruentibus quædam partes plus æquo contrahantur, quædam relaxentur, hinc propterea ſanguis ad uterum facile urgeatur, atque uteri profluvium proficiſcatur, ut hyſtericis, & hypochondriacis feminis, & quæ tenerioris ſunt, proclivioriſque naturæ ad animi commotiones accidere Hoffmannus oſtendit. (*l*)

IV. *Fluxus ſanguinis, qui floridus ſit, & rubicundus in feminis plethoricis &c.*] Quaſcumque ſanguinis hæmorrhagias eſſe periculoſas tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Lethales enim morbos afferre ſecum ſolent, hydropes ſcilicet, cachexias, inappetentias, ſtomachi cruditates, quibus univerſo ſanguini labes communicatur non leve negotium Medico allatura. Periculi magnitudinem auget uterina, quæ, ut notat Riverius, non ſolum individuo, ſed etiam ſpeciei noxia eſt. Variare tamen eadem ſolet pro varietate cauſarum, ex quibus efficitur, excretique ſanguinis indole. Quæ ex apertis plus æquo vaſis, aut etiam diſruptis originem mutuatur, quod plerunque in feminis plethoricis, & multo ſanguine refertis contingit præcedentibus cauſis externis, abortu contra naturam, vel difficili aliiſque ſupra recenſitis nullam ſanguini labem inferentibus, ſolet quidem inſignem ſanguinis copiam effundere, ſanguine autem, ac viſceribus optime conſtitutis citius ſaneſcere. Vim animis addit cruoris obſervatio, qui floridus, & rubicundus apparet nullius cachochymiæ, aut Scorbuticæ, & Venereæ luis inditio maniſeſtiſſimo, vel etiamſi grumoſus, aut ater ſit, diu tamen ſuppreſſos antea menſes pro cauſa agnoſcat, qua collectus nimia copia ſanguis, & vaſis ſubſiſtens in grumos abit, atrumque colorem induit, quæ quoniam ipſius ſanguinis fluxu minuitur, juſta ſpes ſubrepit morbum etiam feliciſſime profligatum iri, niſi forte annoſiores ſint feminæ, ſexagenariæ circiter, quæ cum ſubito, & improviſo immenſam ſanguinis quantitatem ex utero excernant, juncta tandem febre periclitantur, ut idem Hoffmannus ſe vidiſſe teſtatus eſt. (*m*)

Quam mucidus, corruptus, fętidus, ichoroſus interdum per ſtillas cum dolore, & acrimonia.] Contra res habet, ſi ſanguis pravis qualitatibus infectus appareat cachochymiæ pravorumque ſuccorum, vel unius alicujus infeſtæ luis, aut ſphaceloſæ corruptionis argumentum prope certiſſimum: cujus exemplum affert Heurnius in notis ad aphoriſmum Hippocratis, & quidem 56. ſec. 5. *Vidi* inquit, *nobilem matronam, quæ profluvio uteri extabuit, & tanto fętore effundebatur, ut nullus non exiſtimaret alvo venire. Sed hic fœtor longe alvum ſuperabat. Exiſtimo totum ejus uterum in teterrimum tabum eliquatum una effuſum fuiſſe. Languebat hæc mirum in modum, ac quaſi lethargo ſtupebat mente, lente obiit intolerabilibus fętoribus, ego ſane nihil fętidius unquam olfeci.* Quo ſatis conſtat curationem ea felicitate evenire non poſſe, qua in ſe fieri experiri ſolent illæ mulieres, quæ nullo inſigni ſanguinis, aut viſceris vitio laborarunt. Spem dejicit obſervatio eumdem paulatim, & per ſtillas effluere cum ſenſu doloris, & acrimoniæ, quibus ulceratio in utero facta judicatur, quæ non facile ad cicatricem perducitur: multo magis ſi fruſtula quædam ſolida cum magna ſanguinis effuſione ejiciantur, quibus aucta exulceratio arguitur tolli plerunque neſcia.

V. *Si gravida ſit mulier, niſi fętum edat plerunque lethalis.*] Gravidam mulierem immodico menſium fluxu correptam ſaneſcere non poſſe ni fętum edat

(l) *Loc. cit.* 5. 7. (m) *Loc. cit. ſec.* 6.

edat, non ita constans est, ut observationes præclarissimorum virorum contrarium minime evincant. Ita Solenander (*n*) de muliere quadam narrat, quæ cum ad partum proxime accederet immodico sanguinis profluvio laborans sanitati restituta est. Schenchius etiam (*o*) observationem affert ab Horstio communicatam de Nobili quadam muliere, quæ cum longo itinere per alpes curru suscepto in enormem fluxum sanguinis incidisset, curata est: ut aliam & Boerhaavii silentio prætercam, & quamplures Mauriceau, & de Blegnii, quibus luce clarius apparet, mulieres satis vegetas, & plethoricas immodicum, & diuturnum sanguinis fluxum ferre posse, quin immaturum fętum edant, dummodo is tamen a placentæ avulsione ex uteri membranis minime oriatur, atque aliquod temporis spatium vacuum relinquat, aut saltem quoad quantitatem sit inæqualis. Secus nisi abortus opportuno tempore contingat, & antequam fractæ sint vires, ut a D. de la Mothe (*p*) demonstratum est, in mortis discrimine prope certissimo easdem versari tenendum. Quo loco fateor me justis laudibus æquare non posse celebriorum medentium consilium, (*q*) qui ne cito una cum fętu mater intereat statim fętum ipsum manu periti chirurgi extrahendum suadent. Cum enim natura ad id præstandum sit impar, si forte auxilii spem in doloribus sitam velimus, ut uteri orificio notabiliter dilatato operatio juvetur, justus subrepit timor, ne optato fine potiri valeamus. Cum partes solidæ præ mulierum languore, sanguinisque fluxu molles sint, illud emolumenti sequitur, licet nullius momenti ex cl. James sententia, si cum detrimentis conferetur, quę hinc emanarunt, ut & facilius, & tutius operatio succedat. Fętu operatione Chirurgica excluso contrahentibus sese uteri fibris, ipsa ipsarum contractione aperta vasa coarctari contingit, atque hinc uteri hæmorrhagiam cæteroquin lethalem arceri. Quid si aut placenta diu in utero relinquatur, aut ejus frustula, quæ postea in deformes massas molas dictas ex Hoffmanni, & Ruyschii sententia excrescant, aut polypus, falsumque germen, aut aliud extraneum corpus morbo occasionem dederit? Nisi aut provido naturæ robore, aut arte chirurgica ejiciantur, in eodem mortis discrimine versari manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quæ cum dico facile conjicio non defuturos, quibus hæc dicendi ratio displiceat, iis potissimum, qui Veteres sequuti (*r*) in ea sunt opinione, ut credant secundinam in utero relictam paucos intra dies corruptam ac putrescentem paulatim ejici, nec in molas aliasque massas concrescere. His tamen quemadmodum explicandæ sint observationes, quæ in E. N. C. (*s*) extant placentæ in frustula post quadraginta, & ultra dies ex utero ejectæ, aut alterius, ex iisdem E. N. C. constat (*t*) quæ per annum, & dimidium in utero retenta arida tandem, & sicca foras prosiliit, aliæque aut Kerkringii, quæ placentam quatuor post menses (*u*) integram, & incorruptam eductam memorat, aut Ruyschii, qui (*x*) eamdem solum occasione alterius partus erupisse affirmavit, viderint alii. Conjiciant ii quidem secundinas eas vere

(n) *Consil. med. sec.* 5. *con.* 15. (o) *Obs. Med. lib.* 4. *obs.* 19.
(p) *Des achoucem. liv.* 3. *chap.* 5.
(q) *Jam. Dictionaer. univers. de medecin. Chir. &c. t.* 1.
(r) *Giornal. Oltramont.* (s) *Dec.* 2. *an.* 1. *obs.* 84.
(t) *loc. cit. obs.* 31. (u) *obs.* 36. (x) *A. E. L.*

nequaquam fuiſſe, ſed corpora eiſdem analoga, cujuſmodi fere ſunt concretiones ex concreſcente ſanguinis parte qui in uterum effunditur. At fateantur & ipſi tandem neceſſe eſt, quod alii volunt, ſecundinas vere fuiſſe atque adeo a corruptione liberas in utero diu ſervatas, quod ab aere intactæ non fuerint, ut ipſi fętui eadem fere de cauſa contigit, quod ſatis ſuperque eſſe videtur ad confirmandam illorum ſententiam, qui a ſecundinis, aut earum fruſtulis in utero remanentibus diuturnas uteri hæmorrhagias repetentes, niſi opportune ejiciantur, incurabiles pronuntiarunt.

VI. *Ubi morbus a nimia plenitudine exoriatur, vireſque conſtent, ſola venæ ſectio ex brachio large celebrata.*] Optimum auxilium ad uteri hæmorrhagias profligandas reperiri in venæ ſectione & Ludovici Mercati (z), & Roderici a Caſtro, (*a*) & Raymundi Jo. Fortis (*b*) & Lazari Riverii, (*c*) & Jacobi Meſnard (*d*) teſtimonio conſtat. Nullum vero eadem aut efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius eſſe remedium docere olim viſus eſt Hollerius (*e*) inquiens. *Multas vidimus, quæ detracto ſanguine multo e vena convaluerunt, cum nullis aliis remediis poſſet reprimi fluxus ſanguinis.* Quo loco animadverti velim venæ ſectionem poſſe nimio menſium fluxu laborantibus opem ferre vel cauſas removendo, vel ſanguinem ad alia loca repellendo, vel utrumque ſimul præſtando. Cum inter cauſas immodici menſium fluxus non poſtremum locum obtineat plenitudo, ſeu tanta materia, & moles ſanguinis, ut vaſa ſupra modum diſtendat, relaxet, diſrumpat, hæc omnia detrimenta tutiſſime, ac promptiſſime tollere venæ ſectionem adeo manifeſtum eſt, ut nihil ſit manifeſtius. A vero autem non abhorret multum operæ laudiſque in hac ægritudine tollenda deberi venæ ſectioni in contraria parte inſtitutæ, & longe diſſita ab illa quæ laborat, in brachio ſcilicet in caſu propoſito uteri affecti. Cujuſce rei ſtatus melius patebit, ſi conſideremus ſanguinem a corde duplici modo propelli in ſuperiores videlicet corporis partes per ramum Aortæ aſcendentem, atque in inferiores per ejuſdem inflexionem. Cum igitur venam brachii ſecamus, ſanguinem qui per axillarem arteriam advehitur minus a præcedente impediri, & amplius in vaſis ſpatium nactis velocius per ea vaſa moveri perſpicuum eſt, quam per reliqua omnia: Minorem igitur reſiſtentiam ad ſuperiores corporis partes inveniens ſanguis, quam ad inferiores illuc velociter accurret, atque inferiorum partium vaſa uteri nempe depleta priſtinum Eutoniæ ſtatum acquirere poſſunt, atque ea ratione coarctari, qua novo fluenti ſanguini exitus præcludatur. Ubi igitur morbus a plenitudine ſanguinis exoriatur, dum venæ ſectione materiem, & molem ſanguinis minuimus, eumdem etiam a parte affecta revellimus, quæ emolumenta tanti faciebat Helvetius, (*f*) ut licet neminem ſimilem operam de quovis alio remedio polliceri ſibi poſſe diceret, ac ipſum de ſui ſpecifico, non ſolum tamen unam, aut alteram ſanguinis miſſionem quoties ægræ mulieres multo ſanguine refertæ viderentur, eidem præmitteret, ſed id etiam ad omnimodam curationem ſufficere, ſi morbus a nimia vaſorum plenitudine, atque ſanguinis rareſcentia exoriretur, haud dubie affirmaret. Non poteſt autem certa mittendi ſanguinis men-

(z) *De mul. affect. lib.* 1. *cap.* 8. (a) *De morb. mul. par.* 2. *lib.* 1. *cap.* 5.
(b) *De morb. mul. de profl. menſ.* (c) *De morb. mul. lib.* 15. *cap.* 3.
(d) *Cap.* 3. *ar.* 7. (e) *Com. ad aph.* 1. *Hipp. ſec.* 5.
(f) *Recueil de diu. meth. tom.* 1.

mensura definiri hisce in casibus, sive illa una simplici venæ sectione, sive pluribus sit detrahendus, nisi ad morbi causam, & virium robur respiciatur. Si enim morbo ansam dederit insignis sanguinis copia, ut ante dictum est, aut effervescentia, viresque sint validæ, large quidem detrahendus est sanguis, non tamen usque ad animi deliquium, ut docuit Boerhaavius (*g*) & uti Galenus in ardentibus febribus, in maximis phlegmonibus, & acutissimis doloribus præcipiebat, qui mos nostris temporibus obsolevit, præsertim vero in gravidis, quæ sæpissime ob placentæ avulsionem immodico fluxu laborant, quæ adhærere rursus uteri parietibus nequit per deliquium, sed ea ratione, qua vires ad sustinendum profligandumque morbum tantopere necessariæ plus quam par est collabantur.

Parcius & repetitis vicibus, si vires infirmæ sint.] Secus res erit, si sanguine parum abundet mulier, ut citra erroris suspicionem affirmare non valeamus plenitudinem morbo occasionem præbere, aut vires sint adeo infirmæ, ut larga venæ sectione periculum subsit, ne omnino concidant. Quarum rerum consideratio postulat, ut eam sanguinis detrahendi mensuram, quam fluxus vehementia indicaret, in plures venæ sectiones partiamur, ut nempe positis intervallis vires recolligantur, atque ad novam ferendam evacuationem fiant alacriores, ut egregie docuit Platerus (*h*) a Pitcarnio in hac parte sequutus (*i*), qui postquam *exigua*, inquit ille, *sanguinis quantitas emittenda erit, & successive per vices*, subdit: *hoc potius faciendum, quam una vice multum sanguinis emittendum, cum alioquin corpus per hæmorrhagiam exhauriatur*: unde salubre medentibus consilium reliquit: *Prodest in mittendo sanguine hac causa vulnus sæpius digito occludere, dein aliquantulum sanguinis emittere*. Quod quidem novum inventum non est, cum Riverius ipse (*k*) antea docuerit inquiens: *Phlebotomia revulsionis gratia in brachio celebranda est partitis vicibus, & digito per vices foramini admoto*. Quo loco fateor me non sine admiratione accipere potuisse, quod in hanc rem tradidit Etmullerus, qui Lindanum sectatus morem detrahendi sanguinem in immodicis mensium fluxibus ad sanguinem repellendum altiori voce damnavit, & e medio tollere quantum illi fas fuit conatus est. Præterquamquod minime suspectum auxilium esse rationes supra allatæ evincunt, observationes præterea cum multæ, ac frequentes, tum certæ ac constantes ita opportunum confirmant, ut qui nostris temporibus aliter sentiat somnia narrare videatur. Objiciat ille quidem pessimum esse *sanguinem ex nimio fluxu deficientem ulterius imminuere*: potius curandum esse, *ut removeantur causæ fluxum stimulantes*: novisse *a venæ sectione fluxum fieri vehementiorem*: Si ad ea diligenter attendas, quæ circa tutum venæ sectionis usum allata sunt, nullus dubito quin nunquam sine successu eamdem adhibeas.

Immo sæpius recurrente morbo, cachexia vigente, aut etiam phlebotomiæ vim eludente &c. Solæ cucurbitulæ &c.] Præterquamquod largam venæ sectionem tunc solum locum habere dictum est, cum immodicus Mensium fluxus a nimia sanguinis plenitudine ortum traducit, aut effervescentia, & ad tollendam morbi causam, cujus tantopere sollicitus est Etmullerus, parcius, & partitis vicibus eamdem instituendam, cum vires infirmæ sint, quarum ope sanguinis dispendium metimur, ne plus æquo deficientem ulterius exhau-

(g) *Prax. par.* 5 *s.* 1307. (h) *tom.* 3. *lib.* 2. *cap.* 5.
(i) *Elem. med. lib.* 2. *cap.* 11. (k) *Lib.* 15. *cap.* 3.

hauriamus, quod tam alte idem condemnat, accedit præterea nec unquam eam adhibendam nos decrevisse, si aut sæpius recurrat morbus, & cachexia vigeat, ideoque justus subrepat timor, ne repetitis venæ incisionibus spirituum jactura insigni facta partes solidę ita flaccescant, serosæque ac tenuiores humorum particulæ a reliquarum nexu secedentes ita per vasorum tunicas elabantur, ut hydropi viam, aditumque citius præbeamus; si tandem observatione, & experientia compertum fuerit, in hac, aut illa Muliere a phlebotomia fluxum aut cieri copiosius, aut vehementiorem fieri, quo fere argumento adduci possumus ad credendum, etiamsi sanguis alio avocetur, aucto tamen acceleratoque cursu ictus partium ex quibus constat fortiores & crebriores fieri tum inter se, tum inter latera vasorum (quod præsertim contingit in adustis, biliosisque temperamentis tenui fluido plurimasque partes sulphuris continente præditis) atque hinc calorem, effervescentiam, expansionem, a qua sæpissime immodicus Mensium fluxus proficiscitur, augeri, aut confirmari. Tunc vero salubre Hippocratis consilium censemus (*l*) qui cucurbitulas ad mammas apponendas suadet. Quo loco quæstio occurrit inter practicos haud ignobilis. Nonnulli Barbettam (*m*), ac D. Bellegarde (*n*) sectantes contendunt, cucurbitulas mammis appositas non solum feminis hæmorrhagia uteri laborantibus prodesse posse, sed eisdem apprime noxias esse, ideoque plane ejiciendas, atque hi quidem rem sic explicant. Mammæ quibus Cucurbitulæ apponi debent exquisitissimo sensu sunt præditæ, ideoque verendum est, ne irritatione in nerveas fibras inducta, ex quibus constituuntur, inflammatio facile subsequatur: deinceps rationes ex Anatome desumptæ, quibus earum operandi ratio clare elucescat nullæ sunt. Plerique alii id ferendum non putant, ac pro Cucurbitulis, ut Hippocrates præcepit mammis apponendis dimicant. Hi fere sunt Riverius (*o*) Jo: Fortis (*p*) Platerus (*q*) Freindius (*r*) aliique omnes, quibus libentissime assentimur. Idque ita in animum induximus propter observationes multas, & accuratas, & perpetuas, quod argumentum semper est in Medicina certissimum, instantibus menstruis purgationibus non solum dolorem, calorem, pondus sentiri in lumbis, ad pubem, ad inguina, sed mammas turgere, fluentibus vero Mensibus pro more detumescere, quo non solum ad suspicandum, sed ad credendum vehementer adducimur, hæc omnia ex vasorum uteri, & adjacentium distensione exoriri, cum quibus insignem habent communionem mammaria vasa, quæ fluentibus. Idcirco Mensibus, ac sanguine ad dicta uteri vasa delato detumescunt. Qui consensus plane mirabilis cum Hippocratis auctoritate nititur, tum experimentis solertiorum Anatomicorum ita firmatur, quemadmodum præsertim Hallerus ostendit, ut si dicamus cucurbitulis mammis appositis, atque aere per ignem accensum intra Cucurbitulæ ventrem rarefacto, illius particulas, quæ intra sanguinem aliasque partes continentur cucurbitulæ subjectas sese expandere, in tumorem attollere, sanguinem ex uteri vasis illuc repellere, atque hinc insignem revulsionem facere, nihil verosimilius afferre posse videamur (*t*).

Quid

(l) *aph.* 5. 50. *& epid.* 2. 6. (m) *prax. lib.* 4. *cap.* 13.
(n) *Traitez noveaux de Medicin. du flux. period. immod.*
(o) *Prax. lib.* 15. *cap.* 3. (p) *De morb. Mul cap.* 2.
(q) *Prax. tom.* 3. *de sanguin. excret. cap.* 5. (r) *Em. cap.* 13.
(s) *De Menstr. tex.* 666. (t) *Vid. lib.* 3. *cap.* 7. *com.* 7. *pag.* 85.

Quid quod nullum inflammationis periculum subsit, si eæ cautiones diligenter serventur, quas tradit Hippocrates, (*u*) ut nempe *cucurbitula quammaxima ad mammas apponatur, cujusque magnitudo commoda sit juxta corporis partes, quibus admoveri oportuerit*, seu cujus ora ita ventri sit proportionata, ut totam, aut fere totam mammam comprehendat, quæ idcirco attolli sine dolore possit? Si molesti adhuc adversarii reponant a cucurbitulæ applicatione difficultatem respirationis facile oriri posse, quæ ejus usum prohibeat, præsto est Hippocrates ipse, qui (*x*) eamdem modo quidem dextra, modo sinistra parte adhibendam docet, seu non prius alteram applicandam, quam prius apposita fuerit detracta, & ut omnes difficultates declinemus, si plures non mammis, sed infra ipsas, aliasque partes, quæ minus exquisito sensu sunt præditæ applicentur, ad scapulas, ad brachia, ut Platerus, Freindius aliique sunt opinati, quæ ad revellendum sanguinem ab uteri vasis æque sunt efficacissimæ.

Immo si vires penitus exhaustæ sint vincula supra genua injiciantur.] Sed jam agemus largius, & remedium antiquissimum ab Hippocrate commendatum, quem Galenus, Aetius, Paulus Ægyneta, Avicennas, Capivaceus, aliique in hac parte sequuti sunt, quodque loco Cucurbitulæ Mammis applicandæ proponit cl. Barbetta (*z*) vincula nempe supra genua injicienda concedemus, ubi vires præ fluore sanguinis ita collapsæ sint, ut revulsio per venæ sectionem, aut Cucurbitulas ferri nulla ratione possit, quarum Boerhaavio adnotante laus est, sanguinem, qui ab arteriis advehitur, sistere in venis, atque propterea hæmorrhagiam uteri præpedire penitus, aut plurimum saltem imminuere. Neque audiendum hac in re cl. Waldschmidium traderem, (*a*) qui quod *per ligaturas sanguinis circulatio depravatur, & impeditur, unde varia mala accersi possunt ægrotanti*, earum usum condemnat.

Quid enim morbo deterius, aut pro ægrorum pernicie efficacius eo, per quod una cum sanguine spiritus effluit, ac vita desinit? Sin minus vincula arrideant, cur ad simplicissimum aliud remedii genus a præstantissimo Hoffmanno propositum, balneum scilicet, cui brachia immergantur, ut sanguinis impetus ad exteriora revertatur, quodque efficacius esse ipsis Cucurbitis ad mammas applicatis, testatur, ubi opus fuerit confugiendum non sit, omnino non video. Frictiones asperas alia ne ratione operari censeas, quam dolorem iis partibus, quibus applicantur, inducendo, ut de ligaturis dictum est, per quem adnotante Pitcarnio (*b*) plurimum sanguinis ad easdem continenter affluit? Si ita res habet minore impetu sanguinem ad uterum propelli deberi, si brachiis, & ad scapulas applicentur, atque hinc vasa minus distenta facilius contrahi, & sanguinem intra sua latera coercere posse perspicuum est. Optime propterea a Freindio dictum, Mensium fluxum cohibere factam in brachiis revulsionem, *sive per venæ sectionem ea fiat, sive per frictiones, sive per Cucurbitas*.

VII. *Interim ubi sanguis raritate peccat, & expansione præmisso ad alvum solvendam si opus sit sero lactis tamarindato &c.*] Docet Hippocrates (*c*) *Mulieri sanguinem evomenti menstruis erumpentibus solutionem fieri:* Revulsione enim quadam naturali excitata, ideoque sanguine tum imminuto, tum uberius sursum ducto vasa uterina premi minus, atque hinc facile occludi censen-

(u) *De Medic. n. 6.* (x) *De morb. Mulier. 2. 5. 5.* (z) *Loc. cit.*
(a) *De morb. Mul. cap. 27.* (b) *De sang. mis.* (c) *aph. 32.*

sendum est, ut laudatus Freindius ostendit. Si Hippocratis ducti auctoritate, quam Freindii ratio confirmat nonnulli arte excitandum vomitum sibi in animum inducant, dici vix potest, quam male ægrotantium incolumitati studeant. Cum enim vomitum excitandi vim habeant, quæ stimulandi vi prædita ventriculi fibras ad violentas, & inordinatas contractiones sollicitant, quæque validas etiam convulsiones tunicæ Muscularis intestinorum, Duodeni præsertim, Musculorum Abdominis, & Diaphragmatis inducunt, menses promovere potius, quam sistere haud intutum crediderim pronuntiare. Neque absimilem fortasse operam polliceri quis sibi valet ab usu purgantium, quæ cum acrius intestina irritent, eorumque tum motum peristalticum ad crebriores corrugationes, tum etiam glandulosos folliculos, & viscera imi ventris ad copiosiorem succorum, quos continent, effusionem sollicitent, sanguinis quoque fluxui ex utero promovendo opportunissima existunt. Quid si validiora sint, & non acribus solum, & fere causticis particulis intestina vellicent, ac pæne corrodant, sed præterea in venas lacteas, & inde in sanguinem invecta, testante Pechlino (c) ejus texturam solvant, atque agitationem in ipsum inducant? Non solum nempe humores fusos uberius ad intestina confluere, sed ipsum sanguinem magis attenuatum, atque solutum ex uteri vasis copiosius effluere oportere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Quapropter ubi alvus solvenda videatur, ne induratæ fæces, dum difficulter ejiciuntur pressione violenta Musculorum Abdominis ipsa ipsius sanguinis ex utero excretio promoveatur, id iis potissimum medicamentis præstandum traderem, quæ mitiora sunt, quæque humoribus biliosis evacuandis, & ex massa sanguinea præcipitandis, ejusque nimiæ effervescentiæ compescendæ sunt opportuni. Hac potissimum virtute donantur Tamarindi suavi acore præditi, qui sive sero lactis decoquantur, sive in pulpam redacti cum floribus Cassiæ misceantur, in casu proposito nimiæ raritatis sanguinis, & expansionis ad prædicta obeunda munera opportunissima existunt. Quid porro Clysteribus tutius, si ea ratione, aut ferme simili parentur, qua docuit cl. Redius (*d*) aut Malpighius passim in consultationibus? Sed jam si vomitum velint, libens concedam, dummodo radice Ipecacuanhæ excitandum suadeant ob eas ipsas rationes, quibus Dysenteriæ mederi alibi a nobis demonstratum est. (lib. 3. cap. 3. n. 19.) *Nitrum purissimum, nitrum corallatum &c.*] Quemadmodum in nimia sanguinis redundantia nullum efficacius remedium suppetit ad immodicum sanguinis fluxum ex utero sistendum instituta venæ sectione, aut cucurbitulis habita virium ratione applicatis, saltem ad ejus impetum divertendum, atque ad alias partes revocandum, ita ubi sanguis nimia raritate peccat, & expansione, ea quæ refrigerandi seu sanguinis æstum demulcendi virtute donantur auxilio sunt efficacissimo. Inter quæ nitrum eminet, & omnia ex eo parata medicamenta, quorum pulcherrima laus est, ut alibi diximus, (*e*) sanguinis motum compescere, fervoremque temperare, quod ad blandam sanguinis motus retardationem efficiendam, atque hinc propterea sanguinis evacuationem sistendam opportunissimum existit, ut Riverii, Mynsicht, præsertim vero G. Ernesti Stahlii (*f*) experimentis, atque observationibus compertum est. At nihilominus suspectum remedium esse in Mensium fluxu non pauci repe-

(c) *de purgant. exerc. cap.* 12. (d) *Tomo* 4. *lettere*.
(e) *aph. lib.* 2. *cap.* 2. *sect.* 9. (f) *dissert. de nitr. usu medico polychresto*.

reperiuntur, qui hisce quoque temporibus afferant. Ansam iis dedit Listerus (*g*) qui experimentis se didicisse affirmat aliquid ignei, & caustici in nitro inesse. Listero Veteres, qui nitrum causticum dixerunt, cujus propterea vim corrigere plerique nostrum contenderunt eumdem cum sulphure vulgari comburendo, aut antimonium admiscendo, ut aliqua ejusdem pars deflagraret: sed perperam: præterquam enim quod commentitiam esse hanc igneam, & causticam qualitatem præclare ostendit D. Geoffroy; (*h*) accedit præterea hisce, aut similibus præparationibus volatiliorem nitri partem amitti, a qua fortasse magna vis virium nitri dependet, ideoque depravari potius, quam emendari, ut toties a nobis est demonstratum. Simplicissima autem videtur ea nitri præparatio, quæ fit additione salis corallorum, cum utrumque aqua prius fuerit solutum, quæ specifici nomine ad sanguinem corrigendum a Travagino appellatur: quæque ubi nonnihil adstringendum Medentibus videatur in enormibus sanguinis rejectionibus ad easdem sistendas opportunissima est. Sed de corallis plura infra. Atque hactenus quidem enarrata emolumenta obtineri facilius posse judicaverim, si aut nitrum purissimum, aut corallatum ex decoctione, aut aquis stillatitiis plantarum exhibeatur, quæ non solum ratione salis nitrosi, aut armoniacalis operantur, & quæ quoniam nimium fervorem, motumque humorum compescant, inter refrigerantia recensentur, sed vulneraria, ac balsamica quoque virtute sunt prædita. Ejusmodi sunt plantago, portulaca, bursa pastoris &c; quibus accensendum sperma ranarum, ex quo diligentius stillatam aquam, nitroque purissimo sauciatam non parum proficuam esse experientia constat. Hanc insignis facultas nimium ebullientis sanguinis orgasmum, qui a concitatiori sulphurearum partium motu proficiscitur, vel in erysipelatosis affectionibus compescendi claram fecit. Magis elucet hæc eadem vis in aqua sperniolæ, quam sua frigiditate sanguinem coagulare Crollius testatur, atque cum ad sistendam hæmorrhagiam internam e naribus, & gutture, ubi omnia desperata sunt, tuto exhiberi tradit, tum ad contumacissimum Muliebre profluvium valere plurimum reputat.

Vt fungum melitensem prætercam, qui in omni hæmorrhagia &c.] Vid. lib. 2. cap. 2. com. in aph. 11. pag. 23.

VIII. *Si vero fluxus ab hoc fonte proficiscens adeo vehemens sit ut &c.*] Si D. Helvetium audimus, mira fere de sui specifico prædicat contra sanguinis vomitum, hæmopthisim, fluxum hæmorrhoidalem, nasi hæmorrhagiam, aliarumque partium, ad quas tuto, cito, & jucunde, ut ait Celsus profligandas nullum Medentibus par remedium innotescere contendit. Ejus commendationibus cum certissimæ observationes D. la Mothe præclare responderint, tantam famæ celebritatem successu temporis sibi comparavit, ut si quid in summis rerum angustiis, & in desperatis fere Mensium profluviis sperandum iis videretur, ab hoc uno remedii genere sperare se jure merito posse confiderent. Non defuere tamen, qui ejus pretium plurimum imminui putarunt ex eo quod ceu universale remedium cujuscumque sanguinis hæmorrhagiæ a quovis fonte prodeuntis, vel a spasmodicis nervorum contractionibus liberum sanguinis cursum præpedientibus, eumque ad uterum, aliarumque partium vasa aperta, aut disrupta impellentibus, aut a sanguine

minus

(g) *differ. de humor. cap.* 31. (h) *Mat. Med. p.* 1. *cap.* 2. *de fossil.*
(i) *Basil. Chym. p.* 356.

minus ad fluendum prono medelam fecerint; quibus acquiescere nullo modo possunt. Quæstio vix dirimetur, nisi quid sit specificum, quasque vires habeat prius assequamur. Specificum fere est, quod trado.

℞. Alumin. rupei clarif. ℥ ii.
Sanguin. Dracon. in lachrym. ℥ .s.

Alumen fundatur in vase terreo super prunas accensas, & postea ab igne ablato addatur sanguis Dracon. s. p. & spatula ferrea probe misceatur, dein formentur vel pillulæ, vel frigefacta massa pulvis, ex quo molliores pillulæ cum syrup. de ros. sic. ubi opus fuerit reformentur ad ℈ .s. in moderatis hæmorrhagiis omni quadrihorio exhibendæ, in enormibus omni bihorio; post pillulas cyathum aquæ, cui modicum panis admixtum fuerit, aut decoctionem consolidæ majoris, hederæ terrestris, plantagin. urtic. flor. hyperic. superbibat. Vidi Mulierem, quæ specificum ferre nullo modo poterat propter vomitum supervenientem, nisi ex Chocolatæ potu gelido, quod apprime commodum in dicta sanguinis raritate, quam frigida egregie compescunt. Fluxum plerunque post quartam, aut quintam pillularum dosim imminui parumper, ac sensim sensimque successu temporis deficere absque ullo intrinseco symptomate ægris molesto asserit, si leves nonnullas circa præcordia anxietates excipias, quas tamen nausea insignis cum irrito vomendi conatu nunquam excipiunt, & alvi plerunque stypticitatem, quæ clysteribus ex aqua hordei, aut jusculo cum saccharo rubro, & oleo communi est pertractanda, ne induratis fæcibus in dejiciendi conatibus vasa rursus dehiscant nova atque increscente sanguinis effusione. Quas vires habeat facilius innotescet, si aluminis naturam prius exposuero. Est autem alumen, ut ostendit Schroderus (*k*) salsugo terræ mineralis naturæ saturninæ, constans ex spiritu acido, & sale terrestri caustico, unde ejus usus a Veteribus usque Medicis Hippocrate, Dioscoride præsertim commendatus non solum ad potentissime adstringendum, quod ex particulis ipsius acidis cum terra strictissime conjunctis pendere videtur, sed quod ex salinis causticisque ad carnis quoque excrescentias extenuandas, ad ulcera detergenda. Quam alterationem in sanguinem inducere valeat nulla meliori ratione colligi posse perspicuum est, quam præclara experimenta ad trutinam, ut ajunt, revocando Jo. Antonii Stancarii, alibi laudati (*l*) qui cum alumen sanguini e vena extracto affudisset, concrescere eumdem, colorem obscurum induere, atque in grumos cogi haud injucundo spectaculo deprehendit, cum reliquo sanguinis in quodam vase adservato eo consilio, ut hujus cum illo comparatione facta, quæ in sanguine mutatio sequuta esset, appareret, nihil ei simile accidisse noverit. Cum vitriolum quod ab alumine parum, aut nihil omnino differt ad experimentum adhibuisset, eamdem semper mutationem vidisse testatus est. Hæc potissimum effecerunt, ut medicamenta ex vitriolo, & alumine desumpta, uti de Opio dictum est, in sputo cruento, in fluxu hæmorrhoidali minus tuta decreverimus, ne scilicet coactus sanguis in viscus aliquod congestionibus, tuberculis, inflammationi, aliisque morbis occasionem præbeamus opportunissimam, ad quam avertendam postquam cavendum esse docuit egregie cl. Geoffroy (*m*) ne incaute, (nempe aluminis usu) sanguinis profluvia cohibeantur, venæ sectionem

(k) *pharm. med. chym. lib. 3. cap. 24.*
(l) *lib. 2. cap. 2. p. 23. & lib. 3. cap. 7. p. 87.* (m) *Mat. med. t. 1. p. 1. cap. 4.*

nem & ante aluminis exhibitionem, & nonnunquam etiam post cohibitam hæmorrhagiam celebrandam esse asseveravit. Adstringendi vim maxime insignem etiamsi extrinsecus adhibeatur alumen adeo veritus est Riverius ipse, ut collyrium ex alumine præparatum contra oculorum inflammationem post duas tresve horas auferendum esse doceat, ne humores in oculis retenti malum priore multo deterius inducant. Ex his liquido constare arbitror omne quæstionis momentum in eo verti, ut primum quanto serius fieri possit ad Helvetii specificum in uteri hæmorrhagiis Medentes confugiant, & tunc solum, cum præ earum vi, atque impetu in mortis discrimine constituuntur; ubi vero nulla interposita mora adhibendum subtilius noverint, sedulo, & accurate perpendant, quas causas morbus agnoverit, an sanguinis raritatem, atque effervescentiam, qui colore rubro vivacique potissimum se prodit, quibus vitiis tollendis præstat alumen, cum ad concrescendum disponat, ejusque massulas nectat, & cogat. Scire etiam oportet interesse plurimum spasmos, doloresque abesse argumento prope certissimo nullum esse sanguinis ad fluendum impedimentum, liberam esse quaquaversum sanguinis circulationem, ideoque minus verendum, ne ab adstringente aluminis virtute maxime insigni eadem magis magisque perturbetur, congestiones in visceribus subsequantur aliis gravissimis morbis ansam daturæ. Cæterum cum res fere conclamata sit, cur movere non debeat, quod vulgo invaluit: *Melius esse anceps experiri remedium, quam nullum*, omnino non video.

IX. *Dum interim in priore casu spongiæ aqua Fabrorum, aut aceto imbutæ regioni hypogastricæ &c.*] Topicis medicamentis eundem in finem, quo intrinseca passim adhibentur, uti consueverunt Veteres fere Medici, ut ex Galeno constat (*n*). Balnea, fomenta, pessaria, injectiones in horum censu veniunt: balnea quidem, & fomenta extrinsecus uteri regioni, pessaria vero, & injectiones in ipsam uteri vaginam intrudenda, quæ duo multo efficaciora censentur. Ipsis enim vasis dehiscentibus, apertis, disruptis, aut alia ratione affectis applicata viribus suis integris operari videntur. Quamquam si Riverium (*o*) audimus pessaria vix adhibenda suadet, nisi venæ cervicis uteri apertæ sint, cum ad orificia venarum uteri vix possint pertingere. Sed illud etiam accedit a Mulieribus ægre admodum ferri. Cum enim pessaria rotunda sint corpora digiti longitudinem æquantia ex adstringentibus rebus composita panno serico, bombace, linteo, aut lana exceptis involutisque in uterum intrudenda tædio, aut molestiæ iisdem esse consueverunt. Qua de re factum est, ut eorum loco nonnulli Hollerium sectantes (*p*) lintea adstringentibus succis imbuta in dictas uteri partes intrudenda substituere satius duxerint. Cum his autem hac de re dimicare nolumus, dummodo tamen & ii concedant, quod volumus, ubi injectiones, aut pessaria locum habere posse videantur, ea procul dubio topicis aliis esse anteponenda, quæ docente Platero (*q*) quamvis uterum minime subintrent, tamen vires eo usque extendunt: atque illa quidem, quæ causis morbum efficientibus foventibusque, aut ipsius vehementiæ opponuntur. Ita quemadmodum in leviori casu immodici Mensium fluxus a nimia sanguinis raritate, & expansione prodeuntis injectionibus ex aquis vulnerariis, & leniter adstringentibus sufficere visæ sunt, in graviori altero ad validiora adstrin-

I

(n) *Meth. Med. lib.* 5. *cap.* 5. (o) *Loc. cit.* (p) *De morb. int. lib.* 1. *cap.* 58.
(q) *Prax. Med. tom.* 3. *lib.* 2. *cap.* 5.

ſtringentia deveniendum aluminoſis, & vitriolatis mixta, in graviſſimo ad aluminoſa & vitriolata nulla interpoſita mora, de quibus alibi dictum eſt. (r)

X. *Aqua quæ loco potus ordinarii adhibetur in hoc caſu ſit frigida ſyrupo aciditatis citri &c.*] Aquam ſimplicem ad tollendam ſanguinis humorumque acrimoniam vaſa uteri corrodentem alteram quaſi Græcorum Latinorumque panaceam efficaciſſimum remedium ſi quod aliud nonnulli prædicant, mirifque laudibus extollunt. (ſ) Ubi tamen fluxus Muliebris a tenui nimis, ſeroſoque ſanguine ortum traducit non ſine maximo ægrotantium periculo exhiberi poſſe aſſerere non dubitarunt, quas incraſſantis victus generis, ſeu mavis exſiccantis gubernandas eſſe pronuntiant. Et vero prætermittendum non eſt, quod ſumma cum ratione dixiſſe videntur, cum aqua primum humidum ſit, ac cæteris corporibus, quæ diſſolvit, humiditatem conciliet, illud plane ſequi oportere, ut quanto plenius aqua ingurgitatur, tanto tenuior, & fluidior ſanguis reddatur. Huic tamen adverſantur experimenta, quibus compertum eſt aquam poſſe aliqua viſciditate, & lentore donari, aquam ſalitam, ardentes ſpiritus ratione ſalinarum, ac ſulphurearum partium, quibus imbuuntur multo fluidiores eſſe aqua ſimplici. His cum obſervationes egregie reſpondeant, quibus conſtat eos, qui temperamento donantur præhumido ſanguinem etiam nec ſumme fluidum, nec ſumme tenuem habere, ſed viſcidulum potius, ac lentulum, nihil veroſimilius afferre poſſe videamur, quam ſi dicamus, aquam inter ea, quæ tenuitatem, & fluiditatem ſanguinis adaugent minime recenſendam eſſe. Neque ſane nos fallunt rationes multæ eæque potiſſimum deſumptæ a naturali ſanguinis fluiditate, quæ non a ſola aqua, ſed a ſulphuris ſaliniſque partibus in ea ſolutis, præſertim vero a circulari ſanguinis motu conſervatur; videmus ſiquidem dum ſanguis e venis educitur cogi, & in partes diverſas ſecedere. Cum igitur plurimum aquæ in ſanguinem invehatur, ejuſdem ſalia, & ſulphura dilui debere perſpicuum eſt; vapidum & inſulſum liquorem evadere, ac conſequenter viſcidulum, & lentulum. Quid quod diluto ſanguine, ac fere inſipido reddito, ideoque ad ſtimulandum impari ſolidæ partes in eas crebriores, vehementioreſque contractiones adigi nequeat, quibus vel naturalis fluiditas, atque ſolutio conſervetur? Quæ cum ita ſint, etiam me tacente facile omnes intelligunt, cum nimius fervor, atque orgaſmus morbo occaſionem dederit nullum aqua efficacius remedium reperiri Medentibus datum eſſe, aut pro ægrotantium opportunitate valentius. Eoque magis ſi frigida ob mitem, quam acquirit adſtringendi, ſeu mavis corroborandi virtutem, & ſyrupo aciditatis citri, ribium, berberum, aliorumque ſimilium acidorum corporum admixtionem alterata propinetur, quorum etiam pulcherrima laus eſt vires reficere, atque putredini prævalide obſiſtere, a qua enormes quandoque evacuationes proficiſcuntur, quas teſtante Alpino egregie compeſcunt. (t)

XI. *Si acrimonia, tenuitas, fuſio ſit morbi cauſa, tunc electuarium ex ſeminibus papav. alb. bol. armen. coral. &c.*] In hæmorrhagiis ſiſtendis a levioribus medicamentis ſemper incipiendum eſſe, quæque paulatim eaſdem imminuunt

(r) *Lib. 3. cap. 7. pag. 80.*
(ſ) *Vid. Paſt. loc. cit. p. 75.*
(t) *V. aph. lib. 3. cap. 1. ſect. 24.*

minuunt salubre practicorum consilium censemus, ne dum morbo profligando anxie studemus, alium multo deteriorem excitemus congestiones viscerum promovendo, quibus in summum vitæ discrimen Mulieres conjiciuntur, ut præ cæteris Hoffmannus (*u*) testatus est. Cum igitur venæ sectione, cucurbitulis, aliisque recensitis ad revellendum medicamentis frustra laboramus, tunc quæ causæ adversantur sunt eligenda, ut optato fine potiri valeamus. In horum censu veniunt præ cæteris ea, quorum vis est in moderate adstringendo, seu laxatum partium tonum restituendo, nec non tenuitate sanguinis, & acrimonia largioris fluxus plerunque causa temperanda ac demulcenda. Hinc omni commendatione dignissimam operam polliceri sibi quisque potest, si electuarium descriptum in usum revocet ex seminibus papaveris albi bol. armen. coral. &c. Effrænes enim particulas hauriendo, ac demulcendo acrium, atque erodentium spiculorum indolem infringunt, irritatisque partibus semina subinde medentur: haud secus id genus terrea corpus ingressa qua opus, atque occasio fert non modo restituere tonum viscerum, sed & acerrimos succos, unde crebro sanguinis corpuscula plus æquo attenuari contingit, ac solvi ebibere posse haud procul omni ratione dixerim. Eadem fere ratione paratur pulvis Heurnii, cujus descriptionem in commentario ad aphorismos Hippocratis (*x*) exhibet, & quem maximo cum fructu se adhibuisse refert Hoffmannus. Verum cum semen hyosciami adhibeatur, quod ut alibi ostendimus (*z*) capiti infestum est mentis alienationes, aut sensuum torpores inducendo, ab eodem abstinendum traderem, Potius adducimur ad credendum non parum prodesse poligonum, urticam. pilosellam, aliasque plantas paulo validiori, quam supra recensitæ, vulneraria, ac balsamica virtute præditas, quæque passim apud Medentes in usu maximo reperiuntur.

XII. *Quatuor post prandium horas assumatur pillula ex radic. bistortæ &c.*] A vero etiam non abhorret, nonnihil operæ, laudisque in hisce ægritudinibus tollendis deberi quoque radicibus bistortæ, & tormentillæ, ex quibus pulvis conficitur specifici titulo insignitus non exiguæ virtutis ad quascumque sanguinis hæmorrhagias sistendas, etiamsi eædem malignæ fuerint, ut Jo. Ray, Sylvii, Etmulleri, atque præsertim Geoffroy testimonio evincitur, qui reipsa in peste, & malignis febribus Bistortam, quacum Tormentilla sæpius consociatur præstantissimam nuncupat, *sane quia sanguinis æstum compescit, nimiamqae dissolutionem ejus coercet tum sale suo aluminoso, tum etiam bituminoso suo sulphure, quibus acres massæ sanguineæ sales retunduntur, irretiuntur*. Mirum autem haudquaquam videatur eodem tempore, quo alia assumuntur, easdem commendari. Maximi enim momenti est, ut remedia cæteroquin simplicissima sæpius in die, variisque horis exhibeantur, ut sanguis sensim sensimque vulneraria, ac balsamica tinctura imbuatur, ac vasa identidem per gradus coarctentur, occludanturque. Ex quibus etiam liquido apparet, cur & mastiche, & gumi arabicum, & tragacanthum pulmentis addendum dixerim ut nempe cum cibis soluta, quæ stomachi amicitia clara fecit, haud secus ac balsamica, ac vulneraria facultas facilius Chyli vehiculo sanguinem subeant, salesque acres, atque erodentes retundere, atque vasa conglutinare valeant.

(u) *Loc. cit. sect. x.* (x) 5. *aph.* 50.
(z) *lib.* 2. *cap.* 2. *com.* 12.

XIII. Idem dicendum de injectionibus, quæ iisdem muneribus obeundis opportunissimæ existunt.

XIV. *Si dolores, spasmi, ac vigiliæ Mulieres exerceant, vires vero derepente, ac penitus exhaustæ non sint tinctura corallorum........laudano cytoniato.*] Accidit sæpenumero in puerperio, aut post abortum, aut in hysterica affectione insignes dolores, ac spasmos Mensium profluvium ciere. Tunc vero ad ea, quæ sedandi facultate donantur confugiendum esse accuratiores Medentes uno ore consentiunt. Hæc fere narcotica nuncupantur, quæ neque in principio, neque etiam ubi vires a nimia sanguinis profusione penitus jam exhaustæ, imminente fere semper animi deliquio conducere scriptum reliquit Hoffmannus. Hinc pulverem Heurnii, cujus supra meminimus ex seminibus Hyosciami, Papaveris albi aliisque terreis, & absorbentibus paratum, & ex cujus usu laudabilem effectum vidisse refert, tunc solum exhibendum esse, ubi pulsus celer sit, ac vehemens, atque omnia vi, atque impetu peragantur, contendit. Quo loco animadvertendum est, in fraudem facile induci posse Medentes, cum in immodicis profluviis pulsus velox quidem frequentius, rarius vero vehemens propter sanguinis, ac spirituum dispendia esse queat, consequenter ne actiones quidem vi, atque impetu exerceri. Qua in re si quid sentio etiamsi pulsus debilis sit, depressusque, quod plerunque in hisce casibus contingit, dummodo tamen vires derepente, ac penitus exhaustæ non sint, & pulsus vix digito tangi possit, narcotica adhibenda traderem, atque ea quidem non ex hyosciami seminibus, quæ in Heurnii pulverem, & pillulas de Cynoglossa recipiuntur, sed ex ipso Opio, aut ejus præparationibus, inter quas laudanum eminet, iisque non solis, sed cum iis consociatis, quæ leniter adstrigendi, ac consolidandi virtute donantur, c. m. sunt cytoniorum succus, ex cujus mixtione cum opio laudanum cytoniatum emergit, tincturæ ex corallis elicitæ, aquæ vulnerariæ, aliaque supra recensita. Quid porro detrimenti verendum, si ea quam proposuimus dosi parca admodum & refracta ægrotantibus exhibeantur? Nempe non opii correctio, sed dosis est æstimanda, quæ si a prudenti Medico eligatur, non solum id habet eximii, ut nocere non possit, sed quod summopere exoptandum, ut tutiores, laudabilioresque effectus edat, ut egregie demonstravit Elias Camerarius (*a*). Quid si paulatim, in dies tamen singulos propinentur? Parcam nimirum eorum dosim repetitam, & pro rei necessitate aliquandiu continuatam multo magis prodesse, quam largam, liberalem, & semel exhibitam tam certum est, quam quod certissimum, ut cl. a Rega (*b*) præclare demonstravit. *Aut melius adhuc tinctura corallor. anodyn. Helvet. ex aq. Aurantiorum viridium.* Tincturas corallorum parvi faciendas cl. Geoffroy ducti auctoritate alibi ostendimus. (*c*) Verum quod effecisse constat ad demonstrandam corallorum virtutem in absorbendo insignem, si trita in usum vocentur, lactisque corruptione præcavenda in stomacho, deinceps vero ad subtrahendum Chymicis laborem in tincturis corallorum obtinendis, quandoquidem ubi absorbendi, & leniter adstringendi, seu mavis roborandi indicatio adesse videatur, coralla in tenuem pollinem redacta votis respondere satis apte valent, ubi vero fluidorum, solidorumque motus nimius compescendus est, atque sanguinis immodicæ evacuationes

(a) *Sistem. caut. med. therap. cap. 6.* (b) *Accur. med. met. aph.* 874.
(c) *Lib. 3. cap. 8. com.* 14.

nes cohibendæ, opium præsto est, cujus tincturæ quovis modo paratæ iisdem plane muneribus obeundis opportunissimæ existunt. Sed si jam prostant in officinis tincturæ corallorum simplices, aut Opii additione elaboratæ, quæque anodynæ dici consueverunt, cur in usum vocandæ non sint, omnino non video. Res est cum Mulieribus hystericis, quas spasmi, vigiliæ, dolores divexant, languidis, inappetentia summa laborantibus, vix ut ulla ratione tenues, delicatioresque cibos ferre possint, nedum pulverulenta ex amaris decoctionibus exhibenda, quibus etiam ad levissima salutis impendia reparanda plerunque adversantur. Optime propterea earum incolumitati consulemus, si leves ejusmodi tincturas appropriatis aquis, quæ vix gustum feriunt, nauseam, aut stomachum movent cocleatim, & per intervalla propinemus. Ubi id diligenter teneatur facile captu haudquaquam est, cur tincturam corallorum anodynam Helvetii ex ipsa aqua Aurantiorum viridium commendaverim, non decoctione, quæ a Ludovico Septalio (*d*) mane ad octo, vel novem uncias epota tamquam certissimum remedium prædicatur, quæque ubi Mulieribus libeat, etiam uti præcepit Auctor exhiberi potest. Recepit nimirum aquæ libras septem, in hac cortices trium Aurantiorum pomorum aliquando adhuc viridium, quæ in parva frustula incisa sint, incoxit usque ad consumptionem medietatis: mane eamdem ad ℥ viii. circiter propinavit: interdum addendo in fine aliquid herbæ pilosellæ efficaciorem reddidit, aut aquam Villensem loco communis adhibendo, aut longiori facta ebullitione ardentem ferrum sæpius extinguendo, eaque infinitum se Mulierum numerum ab hoc morbo liberasse haud dubie affirmavit. Fides sit penes Auctorem.

XV. *Ubi res præ vehementi evacuatione in angusto sit etiam Opium ipsum torrefactum ad gr. vi. ad xii. cum lapid. hæmatit.* ℈ *i. &c.*] Nullum propemodum dicendi finem faciam, si singula medicamenta, quæ passim a Scriptoribus magnis & doctis recensentur ad enormes hæmorrhagias cohibendas velim persequi, ut omnia in conspectum prodeant. Quid enim aut specificam rosarum tincturam commemorem a Platero memoratam, aut Boerhaavii opiatam a D. James in suo dictionario selectam, aut Sydenhamii electuarium, aut Sylvii de le Boe mixturam, quam Etmullerus prædicat, aut Lindani pulverem, aliaque id genus eminentiora innumeris aliis, quæ fuse collegit, atque curiosis contemplanda exhibuit cl. Pasta, (*e*) si omni cum Veterum, tum Recentiorum consensu sancitum sit in iis sanguinis profluviis, præsertim quæ a spasmodicis nervorum contractionibus proficiscuntur, aut quæ saltem cum iis ita conjunguntur, ut morbum foveant, aut confirment, cæteris omnibus opiata palmam præferre, atque in eorum usu a mitioribus, semper esse exordiendum, ut tuto, & citra noxæ periculum, si fieri unquam potest, optato fine potiamur? Cui quidem sententiæ id unum, vel alterum robur addit, quod alibi a nobis adnotatum fuit (*f*) opiata videlicet serum sanguinis aggredi, & ad concrescendum disponere instar sanguinis pleuriticorum, cujus superficies membrana quasi quadam obducitur, quæ cultri anatomici aciem fugit. Quibus rite perpensis ad credendum vehementer adducti sumus, suspectum esse illorum usum in hæmorrhagiis hæmorrhoidalibus, ac pulmonum præsertim, qui molli, ac tenella structura præditi

(d) *Lib. 6. animad. medic. art.* 144. (e) *L. c. p.* 79.
(f) *Lib.* 1. *cap.* 3. *& lib.* 2. *cap.* 2.

diti congeſtionibus in iiſdem genitis facile læduntur. Longe vero diverſa ratione ſentiendum quando Mulieres enormi ſanguinis profluvio derepente corripiuntur, earumque vita in ancipiti, ac fere conclamata eſt: quo caſu tamquam ad ſacram anchoram ad ipſum Opium torrefactum eſt confugiendum, quod licet virtutem ſoporiferam amittit, ſuam tamen conſervat quodammodo ſedandi, atque aliam ſanguinem cogendi acquirit ea ratione, qua ex apertis, aut diſruptis vaſis non facile elabi queat. Torrefactio autem in hunc fere modum ſe habeat. Opium crudum ad unciæ unius pondus in taleolas redigatur, & in ſartagine ferrea ad ignem uſtuletur, donec remaneat primi ponderis medietas ad unguem: in pollinem redactum acerrimo aceto imbibatur uſque ad altitudinem digiti. Soli vel ad umbram ſiccetur, & rurſus in ſubtiliſſimum pulverem redigatur ad uſum. Dici vix poteſt quam bene cedat in quibuſcumque hæmorrhagiis, etiamſi ſolum adhibeatur, dummodo tamen præ nimia evacuatione res in anguſto poſita Medentibus nullatenus videatur. Tunc enim ſummo cum fructu conſociatur cum hæmatitide tantopere a Tralliano commendata, quam cum a Dioſcoride accepiſſet ex vino propinare ſolebat juxta Hippocratis monitum, qui in libro de morbis Mulierum (g) *acerba omnia fluxum ſiſtere vino nigro admixto* aſſeruit. Quicumque tamen fuerit Veteribus utendi modus ſatius ducimus a vini vehiculo abſtinere, ne raritatem ſanguinis, atque effervescentiam forte adaugendo cruentæ excretioni occaſionem præbeamus, dum eam tollere cunctis viribus ſtudemus, eamque una cum opio torrefacto ex conſerva roſarum exhibere, quæ & ipſæ adſtringendi, exſiccandi virtute donantur. Quod de conſerva roſarum dicimus plane intelligatur de iis omnibus, quæ linguæ applicita adnotante D. Floyero ejuſdem fibras contrahunt, aſpero quodam ſenſu afficiunt, atque exſiccant. Ejuſmodi ſunt myrtilla, meſpili, ſorbus, ſuccus ipociſtidis, rubus idæus aliaque id genus, quæ pares ſortitæ ſunt vires, quæque in uſum nullo habito diſcrimine vocari poſſunt. Magis ſalubre conſilium cenſemus eamdem ad ℥ i. in vini tenuis rubri libra infuſam deficiente prius ſanguinis fluxu iteratis vicibus exhibere, quam methodum tutiſſimam æque, atque efficaciſſimam ad lentos, diuturnos, contumaceſque fluxus debellandos, cum alia minus commode reſponderint, eorumque recidivas præcavendas non ſemel deprehendiſſe teſtor.

XVI. *Extrinſecus in hoc caſu applicetur regioni uteri ceratum ex Tacamahaca &c.*] Quamvis Tacamahaca ad quoſcumque partium externarum dolores uſu externo utiliter præſcribatur, ſolet tamen cum fructu non exiguo opium, & camphora ſimul miſceri ubi nimiæ evacuationes doloribus moleſtiſſimis comitatæ cohibendæ ſunt: hinc ceratum ex iis compoſitum in dyſenteriis, in choleris, atque Menſium profluviis eximiæ virtutis.

XVII. *Si varices, ulcus uteri chronico morbo anſam dederint potiones vulnerariæ diu inſtituendæ.*] Hactenus morbo immorati ſumus, præ cujus vi atque impetu feſſis ſpiritibus, & ſanguine per enormes effuſiones ed extremum fere calamitatis cito redacto juſtus ſubrepit timor, ne ante natura obruatur, quam morbus ipſe. Nunc de eo dicendum ſupereſt, qui etſi altas in penetralibus uteri radices egerit, non ea tamen atrocitate ſe prodit, ut ipſo quaſi in limine ægræ Mulieres deficiant, ſed nova perpetim labe ſanguinis accedente, quotidie magis in deterius labantur, atque fere in morboſi fermen-

(g) *Lib. 7. cap. 1.*

menti naturam utero assurgente, eo denique calamitatis res omnis redigatur, ut sanguineus liquor veluti venenato quodam miasmate in ipso transitu subinde inficiatur, unde tabescentes, consumptæ in continuo mortis discrimine versari cogantur. Jam etiam me tacente facile omnes intelligunt de organica uteri læsione, varicibus, ulcere, aliisque similibus sermonem fieri, quibus tollendis studium omne curamque conferre nostræ debitionis potissimum esse videtur. Maximum autem difficultatis momentum in eo vertitur, quod non satis prompta remedia suppetant convellendis funditus læsionum radicibus, quæ sensim auctæ, & longo tempore confirmatæ non modo novam in dies singulos malorum segetem emittunt, nedum etiam acerrimis quibusque Medentium conatibus resistunt. Si quid autem in tanta curationis difficultate sperandum, id utique ex iis sperare nos jure merito posse censendum est, quæ molestissimos succos, qui uterum versus propulsi vasorum sanguiferorum oscula reserando, fibrasque corrumpendo ulcuscula ibidem excitant, ratione sulphurearum partium, quæ cum salinis ea ratione conjunctæ sunt, ut vulneraria, ac balsamica vi, eaque blandissima donentur, mirum in modum temperant, corrosos uteri parietes abstergunt, atque exsiccant, & fibris, qua fieri potest, tonum restituendo serpentes plagas probe jam dilutas figunt, comprimunt, atque ocyus obliterant. Ejusmodi esse fere potiones vulnerarias diu, & nunquam intermisse ebibendas adeo certum experientia fecit, ut probatione nequaquam indigeat. Quid si eædem plantæ expressæ primo vere, aut sero lactis destillatæ, quod ad fluidorum acrimoniam temperandam, atque erosas partes demulcendas opportunissimum existit, exhibeantur?

XVIII. *His aquæ B. Virginis, aut aliæ similes succedant, vel nisi fœcundas esse Mulieres expediat Brandulenses.*] Aquas Brandulenses ad immodicum hæmorrhoidum fluxum cohibendum opportunissimas esse alibi a nobis est demonstratum. (*h*) Idque potissimum ratione salis nitrosi ad aluminosum accedentis, quo incongruos, superfluos, vitiososque succos sanguinem inquinantes corrigi, & emendari contingit, & laxata præter morem vascula intestina, conterminasque partes percurrentia valide adstringi. Valet eadem ratio & de immodico Mensium fluxu, & albis Mulierum fluoribus, quos egregie compescere observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus compertum est, si in parca dosi exhibeantur, ne præ copia, & pondere prædicta vasa nimis distendendo, ac relaxando morbum augeant, aut confirment. Sed illud detrimenti sequitur ex illorum usu, ut propter insignem adstringendi vim, si Mulieribus sint exhibendæ, infœcundæ, sterilesque reddantur, ut Avicennas ipse adnotavit (*i*) inquiens: *aquas omnes minerales facere urinæ difficultatem, pariendi, & menstruorum:* quod tamen de aquis aperte adstringentibus esse intelligendum doctissimus Massarias testatus est, non de sulphureis, ut sunt Beatæ Virginis in agro Patavino, aut aliæ similes, quæ tantum abest, ut sterilitatem inducant, ut etiam partes omnes ad uteri munia obeunda accommodatas detergendo, & mundificando, nec non labem ductuum omnium altius repurgando pravos Virginum habitus corrigant, steriles jamdiu Mulieres singulari quodam genio fœcundent, ut præ cæteris a cl. Gratiano demonstratum est, (*k*) atque experper-

(h) *Lib.* 3. *cap.* 7. *com.* 13. (i) *Lib.* 2. *cap.* 59.
(k) *Exam. therm. Pat. cap.* 7. *p.* 144.

pertissimus Raymundus Jo. Fortis experimentis didicit, quas propterea in profluviis Muliebribus, & infœcunditatibus pariter hypochondriacis summis laudibus extollit; idque ex eo fere contingit, quod non modo ab incongruis succis, & superfluis ac vitiosis salibus inquinati sanguinis crasim emendent, verum etiam laxatis præter morem vasculis uterum, contermínasque partes percurrentibus prompte subveniant, ut fere laudatus Gratianus, cujus sententia nihil adhuc magnificentius dictum.

Tandem lac primum asininum, mox vaccinum &c.] Vid. lib. 3. cap. 7. com. 16. pag. 88.

XIX. *Si tamen obstructionibus viscerum imi ventris laboret, cachetica sit Mulier rhabarb. torrefact. &c.*] Ibid. com. 16. pag. 89.

XX. *Optima victus ratio instituatur, juscula sint extremitatum pedum vituli &c.*] Ibid.

Potus sit ex vino austero, lentisco, santalis &c.] Quod olim tradidit Paulus (*l*) Mulieribus immodico Mensium fluxu laborantibus vini usum esse interdicendum, si nonnulli forte reperiantur, qui dignum commendatione existiment, nec ad morbi statum, & causas diligenter attendant, dici vix potest, quanto in errore versentur. Initium morbi, in quo aut plenitudo peccat, aut nimia sanguinis raritas, & expansio, vini usum prohibere videtur, ideoque aquam frigidam acidis succis alteratam ad extinguendum magis sanguinis incendium exhibuimus. Ubi vero morbus jam longius progressus insignem sanguinis jacturam fecerit, ac propterea pallida Mulier, debilis evaserit, ac viribus ita destituta jaceat, ut in animi deliquia facile labatur, quid vino præstantius ad vires recreandas, spiritus erigendos, partes solidas plus æquo laxas corroborandas, aut pro ægrotantis opportunitate valentius, ut Sydenhamius (*m*) & Camerarius (*n*) præ cæteris testati sunt? Hippocrates certe non solum ejus usum minime pertimuit, sed tamquam optimum, ac saluberrimum rebus adstringentibus consociatum ad ipsum sanguinis fluxum sistendum alacriter adhibuit (*o*). Quid si Santalis alteretur, quorum vis est satis insignis testante Geoffroy (*p*) in adstringendo simul, & roborando, si ferro candente eodem extincto corrigatur, quod ad prædicta munera obeunda efficacissimum est, si quod aliud. Sed jam res sit cum Mulieribus, calidi, ut ajunt, & sicci temperamenti, quæque vini potum sine majoris incalescentiæ sensu, atque hinc morbi augmento ferre non possunt. Tunc vero aqua aut Noceræ, aut alia quavis simplici, etiamsi chronicus factus fuerit morbus, utendum esse luce clarius apparet.

Decumbat ægrotans ad nates elevata, humilis ad caput &c.] Supinum decubitum altiorem a pedibus ægrotantibus esse imperandum tradiderunt Veteres fere Medici Aetius, Hippocrates, quos Michael Adolphus (*q*) atque Recentiores fere omnes sequuti sunt. Neque hujusce rei judicium in arcto: siquidem uterum horizontali plano parallelum fieri contingit, atque hinc arteriosorum ipsius laterum distensionem imminui, quam pressio, & pondus insigne sanguinis in perpendicularibus prædicto plano tubis effecerat, atque eorumdem tuborum resistentia, qui extensi, atque non paucis, varisque angulis per uteri substantiam distributi fuerunt, ut a cl. Pasta demon-

(l) *De art. med. lib. 3. cap. 52.* (m) *Differt. epist. p. m. 493.*
(n) *Hygien. cap. 2.* (o) *Lib. 1. de morb. Mul.* (p) *Mat. med. p. 2.*
(q) *De ægrotant. conclavi. 5. 25.*

monstratum est. Quo satis constare arbitror, cur & stratum sit eligendum non molle ex plumis, aut lana confectum, cuique fovea facile infigitur, sed durum ex palleis, ut Jo. Fortis præcepit, quodque calori excitando, a quo sanguis magis, magisque expanditur, & morbi causa augetur, aut confirmatur, impar existit. Liquet etiam quanti intersit nihil corpore moveri, ideoque & tussim, & sternutamentum, & vociferationes fugere, ne placidus, atque æquabilis sanguinis motus ei prorsus contrarius, qui in uterum prius impetum dederat de industria comparatus perturbetur, atque propterea sanguis priores semitas repetat. Quod ne summo ægrotantium discrimine forte contingat, etiam cubiculi delectus habendus est, quod moderate frigidum esse oportet, ne nimio calore æstuante dicta rarefactione sanguinis morbus intendatur ea prorsus ratione, qua frigido existente impedita perspiratione, ac majore humorum copia cumulata fluxum, si jam adsit, promoveri Freindius ostendit (*r*). Multo minus animi affectionibus angi expedit, quibus vim maximam inesse ad fluidorum omnium motum, atque ad omnes, quæ inde in corpore consequuntur actiones immutandas notum omnibus est, planeque perspectum. Quid si præ animi curis in morbum inciderit? In placida quidem mentis tranquillitate situm esse omne curationis momentum extra omnem dubitationis alcam positum videtur, ut præclaro Sanctorii effato evincitur (*s*). *Ira, & spes auferunt timorem, ac lætitia mœstitiam: passio enim animi non medicinis, sed alia passione contraria superatur.*

(r) *Em. pag. m.* 175. (s) *Stat. de an. affect. sect.* 7. *aph.* 12.

CAPUT IV.

De fluore albo benigno, & virulento, & prolapsu uteri.

I. SI Mulierem videris vel nuptam, vel virginem, interdum etiam tenellam, cui ſerum copioſum nunc album, & ſpiſſum, nunc tenue, viride, & flavum, & variis coloribus refertum, pudenda interdum exulcerans, inordinatim ex utero erumpat cum functionum naturalium læſione, eam fluore albo laborare tenendum.

II. Orta hinc triplex fluoris differentia maxime inſignis: alterius quidem a lympha genitali acri in glandulis vaginæ uberius ſeparata, (qui etiam legitimus dicitur) repetendi; alterius vero a lymphaticorum, ſeroſorumque humorum in toto corpore redundantium copia, atque earumdem glandularum, pororum, ac meatuum totius uteri laxitate, qui *nothus*: tertii demum a celtico veneno glandulas Couuperianas, proſtatas vaginæ, extrema lacunarum oſcula urethræ hinc inde appoſita inflammante, exulcerante, erodente, qui *celticus* nuncupatur.

III. Prima dignoſcitur humoribus albis, craſſiuſculis, & in pauca quantitate licet diutius exeuntibus, in juvenibus plerunque opiparo victu utentibus, vitam curis vacuam degentibus, venerem ſi virgines, intermiſſum coitum ſi viduæ avide appetentibus.

IV. Altera humoribus copioſius fluentibus ſeroſis, acribus, vel ſalſis, interdum pituitæ mixtis, alias flavis virideſcentibus, non unquam fętidis in feminis cacheticis pravique corporis habitus, quæque otio, vitæ ſedentariæ, & ſomno plus æquo indulgent, quæ humida loca, ac paluſtria incolunt, quæ laborioſos partus, abortus, violentas placentæ avulſiones, immodicum Menſium fluxum paſſæ ſunt.

V. Si tertiam varii colore, conſiſtentia, odore humoris fluxu cum ſenſu ardoris, & dolore conjuncto, qui Menſium tempore perdurat, & in parca quantitate diutius perennat, aut vulvæ inſpectione ſatis diſtingui poſſe cenſeas, verendum eſt, ne facile in fraudem inducaris, niſi de impuro concubitu certior fias.

VI. Si primum contingat omnis fere periculi expers eſt morbus, ſi ægrotans Mulier boni habitus fuerit, & bene colorata. E contra ſi ſcorbutica, aut aliter male affecta.

VII. Sin alterum & melancholicæ, & ſteriles feminæ evadunt, & ſi diutius vexentur, in uteri procidentiam, in hydropem, tabem, atrophiam labuntur.

VIII. Si tertium ulcera pudendorum ſordida incurrunt, ſi vero male curentur bubones, lancinantes capitis dolores, arthritides, oſſium caries, aliaque fœtidiſſima, atque moleſtiſſima mala cum vitæ diſcrimine.

IX. In priore caſu venæ ſectio ratione plenitudinis habita celebranda, mane vero, & veſpere decoctio levis plantaginis, portulacæ, nympheæ, lactucæ cum nitro puriſſimo: hora vero ſomni emulſio ſeminum quat. frigidor. ad ℥ ii. ſemin. agn. caſt. papaver. alb. a ad ʒ ii. in aq. nymph. lactuc. addito ſyrupo violato ad ℥ .s.: quibus fruſtra adhibitis pulveres addi poſſunt ex oſ. ſæp. ſ. pul. coral. præp. a ʒ i. ſuccin. albis. ℈ ii. nitr. puriſ. ℈ i. m. f. pul. in partes vi.

X. In altero caſu purgatio inſtituenda pillulis Paracelſi, ſuccin. Crat. a ℈ ii. ad ʒ i. additis trochiſc. alchekeng. a gr. vi. ad viii. cum ſyrup. de cichor. cum rhabarb. ut reformentur pillulæ molles qualibet quarta die repetendæ; quorum dierum intervallo decoctio exhibeatur ex lign. Guajaci ℥ iii. cotic. ejuſdem ℥ i. s. radic. Bardan. ℥ ii. raſur. ebor. ℥ .s. aq. font. lib. iv., quæ ad conſumptionem quartæ partis coquantur, ut colatura detur ad ℥ x.

XI. Si tamen gracilis ſit Mulier, aut calidioris temperamenti ſolum ſyrupus de cichor. cum rhabarb., aut ptiſana laxans Riverii per xxx. dies erit opportuna, quibus ſucceſſu temporis loco decocti ſerum caprile colatum addat, in quo per noctem infundatur ſarſ. paril. cum radice lign. ſaſſaphr.: rhabarbar. ore manſum, aut ejus infuſionem qualibet octavo die aſſumendo.

XII. Tunc tranſitus fiat ad pulverem ex ebur. præp. cor. cer. uſt. ſuccin. ocul. cancror. coral. præp. a ʒ i. op. torref. ℈ i., qui a ʒ .s. ad ℈ ii. exhibeatur vel in rotulas cum ſaccharo redact., vel ex infuſo theiforme Philipendul. roris marin. hormin. lamii, galeopſ. bellid. flore albo addito ſyrupo de roſis ſiccis q. ſ. ad gratum ſaporem. Si trochiſcos de Carab. aut de Spodio ad ʒ i. loco pulveris exhibeamus optime ægrotantium incolumitati conſulemus.

XIII. Hiſce fruſtra adhibitis ſpecificum Hippocraticum, aut Janſortianum ad ʒ i. experiri expedit, aut opiatum in pituitoſis corpori-

bus ex Theriaca Andromachi, in calidioribus vero ex Diafcord. Fracaftor. ℥ i. s. pulver. e chel. cancror. ʒ i. s. coral. præp. trochifc. de ter. lemn. a ʒ i. gum. arabic. ʒ .s. cum fyrup. de rof. q. f. f. opiata, quæ detur ad nucis magnitudinem fuperbidendo aquam foliorum quercus.

XIV. Hæc dum fiunt injectiones adhibeantur fi aliquis fit ardor ex aqua decoct. hordei, aut fero lactis, aut aqua malvarum tepida, quibus fuccedant, quæ ex decoctione in aqua Fabror. parantur fol. plantag. myrt. balauft. radic. confolid. cortic. granat. thur. maftich. quibus parum aluminis folutum fit, fi fortius fit adftringendum, vel etiam balnea ex iifdem parata uteri regioni applicanda, vel fuffitus ex oliban. fuccin. myrrh. in uterum excipiendo.

XV. Pulmentis, & ferculis tunc falviam, & rofmarinum incoqui juvat, & carnibus affatis uti ægrotantem potius, quam elixis, iifque juniorum Animantium, earumque extremitatum ex quibus jufcula fiant, ab acribus, & falfis quam diligenter cavere fe, moderate exercere, vino uti, coma abfynt. aut melif. & Kalybis infufione alterato, aut loco vini decocto lentifci, & fantalorum, in quo ferrum candens extinctum fit.

XVI. Si chronicus fiat morbus eadem methodus fervanda, quæ in immodico Menfium fluxu: potionibus nempe ex plantis vulnerariis diu utendum, fuccis primo vere ex iifdem expreffis, aut cum fero lactis deftillatis: aquis Virginis, Aponenfibus, aut Brandulenfibus, lacte iifdem ad amuffim fervatis cautelis.

XVII. Si virulentus demum fit fluxus, & infignis adfit ardor, & dolor genitalium venæ fectio inftituenda ratione plenitudinis habita, & temperamenti, tum pulpa Caffiæ exhibenda, aut ejus conferva cum fale prunel. aut melius cum nitro puriffimo ad ʒ i.: poftea vero mane quotidie decoctio radic. liquerit. alth. gramin. folior. malvar. violar. parietar. cum nitr. purif. a ʒ s. ad ʒ i.: vefpere autem emulfio in aquis malvar. violar. parietar. ex feminib. pepon. addito fyrupo de nymphæa ad gratum faporem, vel loco emulfionis conferva violar. ac malvar. ad ℥ .s. per x. circiter dies.

XVIII. Hifce fuccedant pillulæ ex therebint. aq. malvar. lot. ʒ i. extract. rhabarb. ℈ i. ad ʒ. .s. Mercur. dulc. gr. vi. ad viii. M. cum fyrup. de therebint. q. f. f. pillulæ, quibus decoctionem ægrotans fuperbibat radic. liquerit. alth. gramin. fol. malvar. violar. parietar.

XIX. Hisce spatio xii. aut xv. circiter dierum adhibitis pillulæ ex maf. fętid. major. ℈ ii. diagryd. gr. vii. Mercur. dulc. gr. viii. cum balfam. Copaib. q. f. visæ sunt convenire, eæque repetendæ intervallo quatuor dierum, quo tempore balsamum Copaib. ad gut. xxv. cum facchar. canth. violat. dissolutum eximiæ virtutis spatio x., aut xv. dierum.

XX. Utramque paginam adimplet Electuarium Excellentissimi Sacchi cum Mercurio, si ad ʒ ii. quotidie, aut alternis diebus exhibeatur, præsertim in calidioribus sensibilioribusque corporibus.

XXI. Correcta profluente materie sic ut albumen ovi repræsentet ad adstringentia deveniendum, quæ ita ferme seliguntur. ℞. Gum. elem. ℥ .s. succin. albif. mastich. magister. os. sep. ter. catechu stib. diaphor. a ʒ i. M. cum syrup. coral. q. f. f. pillulæ pro iv. dosibus, repetendæ si opus fuerit, superbibendo qualibet vice infusum theiforme foliorum siccorum menthæ, aut aquam Menthæ Quercetani: dum interim optimus victus eligendus, abstinendo ab aromaticis, salsis, acribus, a vino, a motu violento, a coitu, utendoque emulsionibus ex seminibus frigidis, amygdalis pro potu cum aqua decoctionis hordei, vel liqueritiæ præsertim in principio.

XXII. Si adhuc materies albicans profluat injectiones fiant primo quidem ex aq. calcis ad ℥ vi. cum mel. rosac. ℥ i. s. mox aqua plantagin. & rosarum a ℥ iii. lapid. medicament. Crol. ℈ ii., quibus alia ex tutia præp. ad ʒ i. in vino albo infusa succedat.

XXIII. Si hisce adhuc non cedat morbus in laxioribus præsertim phlegmaticisque decoctum ex sarf. paril. elect. ℥ iii. cortic. lign. Guajac. incif. ℥ i. s. aq. font. Lib. vi. M. f. inf. calida per xxiv. horas, deinde bulliant usque ad consumptionem tertiæ partis; in fine adde fol. sen. el. ℥ ii. mox paulisper bul. inde removeantur ab igne, & colatura servetur ad ℥ vi. singulis diebus exhibenda spatio xx. circiter dierum.

XXIV. Ad aquas B. Virginis, aut alias sulphureas nullo habito discrimine ejusccemodi ægrotantes mittendæ opportuna tempestate, atque injectiones ex iisdem aquis imperandæ, quibus aqua Rabelii addatur.

XXV. Si biliosæ, calidiores, & macilentæ sint Mulieres post aquas thermales lacte tractandæ cum decoctione levi sarf. paril. & radic. Chin. cui si libet parum radicis tormentil., & bistortæ addatur.

XXVI. Prolapsui uteri dicto iisdem purgantibus, ac decoctis lignorum

rum occurritur n. 10., tum fotibus externis adſtringentibus n. 14. nec non peſſariis ex lana albumine ovi madefactis, & aceto cum ſuccis plantaginis, polygoni, & conſolidæ aſperſis poſtea pulveribus adſtringentibus ex ter. ſigillat. bol. armen. ſanguin. dracon. & ſimilibus lineo panno receptis, ſi membrana reponenda.

C A P. IV.

De fluore albo benigno, & virulento, & uteri prolapſu.

I. SI *Mulierem videris vel nuptam, vel virginem, interdum etiam tenellam, cui ſerum copioſum &c.*] Qua ætate albus uteri fluor feminas infeſtet controverſum eſt inter Medicos. Si Hippocratem conſulimus (*t*) quamvis adultiores, & ætate maturas malum plerunque corripere affirmet, ab eo tamen ætate declives immunes haudquaquam eſſe animadvertit. Idque omnis ęvi Medicis ita acceptum, probatumque fuit, ut nullum hac de re ambigendi locum reliquerint. Plerisque etiam perſuaſum fuit, puellas teneriores vix ſex ſeptemque annos natas eodem morbo licet rarius corripi poſſe. Ab his diſſentiunt, qui tenellam ætatem excludendam eſſe affirmare non dubitarunt viarum anguſtiam accuſantes, ac tuto aſſerentes, corruptas fuiſſe virgines, quibus fluores albi promanarunt. Quibuſnam aſſentiar non facile dixerim. Si enim illorum rationes perpendo ad veritatem proxime accedere, mea quidem, qualiſcumque fuerit, ſententia videntur, cum per eas ipſas vias, per quas Menſes ordinarii fluere ſolent fluere & albos poſſe facile conjiciunt, quando iſtorum materia, quæ ſeroſa plerunque eſt, ſit ipſo ſanguine tenujor, ac fluidior. Eaſdem autem eſſe vias nemo inficias ire auſit, qui in obſervationes unice incumbendo compertum habuerit, erumpentibus Menſibus ſi forte fluores albi Mulierem exercebant, non comparere amplius, utique vero poſtquam a ſuperfluo ſanguine exonerata fuerit, ſuas antiquas ſemitas repetere, eaſdem eſſe menſtrui ſanguinis, atque fluoris albi vias argumento prope certiſſimo: hoc diſcrimine, quod ille certis ſtatiſque temporibus maximo ſalutis emolumento iis ipſis utitur, hi nullo ordine, cumque magno detrimento, ac functionum naturalium læſione, in quo fluxus eſſentia conſiſtit. Cum experientia in medium fertur, qua deprehenſum eſt caſtiſſimas, atque integerrimas virgines, de quibus nulla corruptionis ſuſpicio eſſe potuit huic fluxui obnoxias fuiſſe, anceps animo hærerem, niſi aliæ me obſervationes admonuerint, & Roderici a Caſtro (*u*) & quæ in actis Hafnienſibus proſtant (*x*) & Riverii (*z*) & Hoffmanni (*a*) quibus ſtabilitum decretumque eſt frequentius quidem circa annum decimum tertium, vel quartum, quo tempore Menſes prodire ſolent, vel nuptas extra graviditatis ſtatum, raro vetulas, interdum tamen tenellas virgines hoc malum corripere. In hoc tamen commendatione, & laude dignum crediderim virum præſtantiſſimum ſecus judicantem, quod & ad colorem fluentium humorum, & quantitatem, & qualitatem ſedulo, & accurate atten-

(t) *Lib.* 2. *de Morb. Mulier.* (u) *Lib.* 1. *de Morb. Mul. cap.* 14.
(x) *Vol.* 1. *obſ.* 83. (z) *Prax. med. lib.* 15. *cap.* 4.
(a) *M. S. T.* 4. *p.* 4. *cap.* 16.

attendendum esse docuerit, ut in morbi de quo agitur cognitionem veniamus, neve sagaces quædam Mulieres, quæ virulentis gonorrhæis afficiuntur, fluoris albi nomine ad earum turpitudinem cooperiendam Medentibus facile imponant, quod erat nostrę debitionis ostendere: ideoque illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, si fluxus eas conditiones habuerit, quas habere gonorrhæas compertum est, etiamsi tenellæ sint Virgines, ut quæ a Mauriceau visæ sunt non benigni, sed virulenti nomine esse designandum, ut infra videbimus.

II. *Orta hinc triplex fluoris differentia maxime insignis: alterius quidem a lympha genitali in glandulis vaginæ &c.*] Ad hujusce rei statum melius intelligendum scire oportet lacunas, seu varia ductuum oscula circa vaginæ orificium hinc inde notatu dignas occurrere a substratis glandulis derivatas, quæ a Bartholino Prostatæ dicuntur, quæque adnotante cl. Heistero (b) quamfacile setæ ad digiti dimidium aditum concedunt, earumque ductus pressi liquorem semini haud dissimilem plorant. Ex his in coitu præsertim idem excernitur, quem Veteres pro Muliebri semine habuerunt. Cum autem feminæ semen non generent, ut Graafius præ cęteris ostendit, quem Recentiores fere omnes sequuti sunt, solum ad eas partes lubricandas, & voluptatis sensum augendum aptum censetur. Si igitur hic humor, seu lympha in glandulis vaginæ copiosius separetur, sive ea peccet acrimonia, per quam dictæ glandulæ ad copiosiorem ipsius excretionem sollicitentur, fluxum seri albi, & mucosi, quod semini, seu genituræ analogum est, supervenire debere tam nota res est, quam quæ notissima. Quid si eædem glandulæ sint aliquantulum laxæ?

Alterius vero a lymphaticorum, serosorumque humorum in toto corpore redundantium copia, atque earumdem glandularum, pororum, ac meatuum laxitate, &c.] Quamvis plurimorum sententia haudquaquam displiceat, qui fluorem album ex glandulis prostatis, præsertim si aliquantulum laxæ sint, serum copiosum secernentibus derivant, si de vero, ac legitimo loqui intelligant, & in quo serum genituræ analogum videtur album, & spissum, parcant tamen, si in aliam me pedibus iturum polliceor, cum docent ab hoc eodem fonte, & nothum, in quo serum tenue, viride, flavum, & variis coloribus refertum ex utero effunditur esse repetendum. Hunc enim non a solo vitio humoris genituræ analogi prædictas glandulas proritante, sed a copia lymphaticorum serosorumque humorum in toto corpore redundantium, atque earumdem glandularum, pororumque, ac meatuum uteri laxitate proficisci tam ego intelligo, quam qui maxime. Riverius fere conjecturæ ansam dedit, & ante ipsum Veteres fere omnes, qui humores a toto corpore profluentes, & vel ex pravo alimento, vel ex vitioso, & habituali totius corporis temperamento generatos ad uterum confluere tamquam totius corporis sentinam, ac veluti cloacam, ad quam reliquæ partes sese exonerant opinati sunt. Et vero veram hujusce fluoris sedem in toto utero agnoscendam esse facilius innotescet, si prius ad uteri vasa tam superiora, quam inferiora, nec non ad meatus, ductus, atque emissaria, quæ largita est ei natura præter lacunas dictas, variasque fibras musculares, quibus donatur, diligenter attendatur. Vasa quidem superiora spermatica, quæ eundem exortum habent, quem in viris, inde minoribus surculis ad ovaria di-

(b) *Compend. Anat. pag.* 81.

dimissis majores propagines, quæ flexuosæ admodum suntad uterum mittunt: inferiora ab hypogastricis, & hæmorrhoidalibus oriunda, inter quæ, & superius descripta mutuæ sunt, ac frequentes anastomoses. Cæteros meatus, ac ductus præterquamquod in cervice uteri conspici Graafius supra laudatus, & Hornius testati sunt, accedit præterea maximum illorum utero existentium argumentum capi a præclaris Fantoni experimentis, atque observatiouibus (*c*) quibus deprehensum est, flatum per venas uteri in cavum ejusdem, & vaginæ, & contra ex hoc in venas adigi, ac transmitti posse, ut glandulas non modo in interiori vaginæ superficie, & alibi per eam disseminatas, sed in inferiori quoque parte cavitatis uteri existentes serosis humoribus transcolandis idoneas silentio prætercam, quas se detexisse putat Verheyenius (*d*) quasque Hoffmannus sic confirmat (*e*) quidquid Ruyschius senserit, qui glandulas in utero nunquam visas esse, nec demonstrari posse contendit, ut vix, ac ne vix quidem in quæstionem vocari posse videantur. Structuram uteri muscularem nemo melius assequetur, quam qui præstantissimum Morgagnium adierit (*f*) Hallerum (*g*) D. James (*h*) Sanctorinum (*i*) qui uterum cavum esse Musculum affirmarunt, propterea quod fibrarum fasciculis præditum, qui retis in modum pluribus sinubus membranosis invicem suppositis, & communicantibus interferuntur, qui varie implexi tandem ad interiorem exterioremque membranam terminantur, quæ fibræ varie tendi, contrahi, relaxari, aut alia ratione affici possunt, qua cæteræ Musculorum fibræ, ideoque summam eisdem vim inesse, ut varie affectæ sunt ad sanguinis motum, atque inde ejusdem, & tenujoris ejus partis serosæ scilicet, & lymphaticæ secretionem, excretionemque immutandam. His ita constitutis Proclive est credere, ut alibi a nobis est demonstratum, propter frequentes vasorum plexus, & serpentinas quasi circumgirationes lentum, ac difficilem esse sanguinis in utero cursum, a quo non solum stagnationes, infarctus, & alia ejusmodi mala exoriuntur, sed etiam serosus ac lymphaticus humor retardato sanguinis progressu per vasa a natura comparata viam sibi non solum per poros, ductus, glandulas ejusdem secretioni juxta naturæ leges dicatas parare, sed per eadem ipsa orificia, quibus sanguis menstruus erumpere solet. Quam quidem sententiam cum primum ratio evincit ducta potissimum observatione, qua suppressis Mensibus, album uteri profluvium eorum loco supervenire compertum est, eamdem præterea dissectiones cadaverum virginum, nuptarumque, quæ dum viverent ejusmodi morbo afficiebantur, in quibus humor limpidissimus in utero repertus est ex ejusdem cavo in vaginam exstillans, ut præ cæteris cl. Severinus Pinæus testatus est, sic confirmant, ut nullus hac de re ambigendi locus videatur. Quæ quamvis insigni Mulierum damno, cum recte se habeant Musculares uteri fibræ, contingunt, eo graviori discrimine vires suas exerunt, ubi aliqua de causa, qua nihil facilius, atque vulgarius in humano corpore est, eædem atonia corripiuntur, & laxitate, hinc imbecilles ad agendum in fluida per uterum excurrentia non modo fiunt, sed ad recipiendum quidquid ex universo corpore illuc continen-

(c) *Anat. C. H. p.* 186. (d) *Anat. cap.* 33. *tab.* 17. *Fig.* 2. 3.
(e) *Loc. cit. cap.* 16. *sect.* 9. (f) *Ad anat.* 4. *animad.* 26.
(g) *Tom.* 5. *tex.* 664. *not.* 4. (h) *Op. cit. tom.* 6. *col.* 849.
(i) *Observat. anat. cap.* 11. *sect.* 10.

timenter effluit satis aptæ, unde membranarum distensio, distractio, multo ocyor ac segnior sanguinis circuitio, seri ac lymphæ in aliis partibus imminuta secretio, derivatio, ejusdem, & reliquorum humorum vel per ipsas tunicas transpiratio, defluxio nunquam intermissa, & perennis, album demum uteri profluvium.

Tertii demum a celtico veneno glandulas Couuperianas, prostatas vaginæ &c.] Qui a celtico veneno ortum traducit fluor albus gonorrhæa fere virulenta, seu gallica nuncupatur, atque in fermento acerrimo ad inflammandum, irritandum, atque eradendum aptissimo consistit. Quibus vero partibus infestum sit quæri a medicis solet. Si Graafium audimus (*k*) gonorrhæam ex glandoso Prostatarum corpore perque lacunas circum, & in meatus urinarii exitu collocatas erumpere utero, ejusque vagina innoxiis constituit certissima observatione edoctus in dissecto cadavere cujusdam mulieris hoc vitio infectæ, qua dictas partes male affectas deprehendit. Si Rondeletium (*l*) Forestum (*m*), præ cæteris vero Palmarium (*n*) vesicæ collum lædi ostendit, propterea quod ex ulcere cervicis vesicæ a gonorrhæa curata residuo totius vitæ cursu saniosa effluxerit materia ei ferme similis, quæ in diuturna gonorrhæa a prostatis ex urethra ferri solet. Si e contra Gulielmum Cokburne (*o*) consulimus, gonorrhææ sedem in vagina tantum, nunquam in prostatis, glandulisque Couperianis agnoscendam constituit; si Nicolaum de Blegnii (*p*) in utero. Quid in tanta opinionum varietate judicarem ipse vix auderem pronuntiare, nisi lucidissimam facem pretulisset præstantissimus Astrucius, qui in aureo libro de morbis Venereis (*q*) his per singula capita recensendis immorari inane prorsus consilium non duxit, quæstionemque omnem, ac controversiam dirimens, Regnero scilicet de Graafio libentissime indulgens, qui corpus glandosum male affectum prætendit, nec non Palmario assentiens, qui vesicæ collum accusat, seu Parastatam glandulosum, hoc est glandulosum corpus principio urethræ appositum ad collum vesicæ, quod nunc Prostata appellatur, ita fere Parastatarum nomen, a quarum inflammatione gonorrhæam virulentam, & Rondeletius, & Forestus oriri sunt arbitrati, præterea a Guillelmo Cokburne, & Nicolao de Blegnii tam ipse dissentiens, quantum illi dissentiunt a veritate, dum ille quidem gonorrheæ sedem in feminis in vagina tantum, nunquam in prostatis glandulis Couperianis esse statuens, *certissimis observationibus nullo argumento, sed ex præjudicio tantum repugnat :* hic vero uterum arguens *confundit errore manifesto fluorem album, sive muliebrem, & virulentum, affectus quidem specie similes, sed tamen re diversissimos natura, sede, causa, & therapeja :* ac propterea triplicem esse gonorrheam in mulieribus haud dubie affirmans ratione sedis, nimirum glandularum Couperi, prostatarum, glandularumque vaginæ. Quæ quidem sententia cum mihi primum ea cognita est fateor non parum placuisse, sive quod revera habeat cur placere debeat, si-

L ve

(k) *De mul. organ. generat. dicat. cap. de flux. menst.*
(l) *De dignoscend. morb. cap. 9. & 15. & lib. de morbo Italico.*
(m) *Obser. lib. 32. obs. 2. in schol.*
(n) *Lib. 2. de lue venerea cap. 9.*
(o) *De virulenta gonorrheæ natura & causis p. 1. cap. 3.*
(p) *L' art. de guerir les maladies Veneriennes p. 2. cap. 9.*
(q) *Tom. 1. lib. 3. cap. 1.*

ve quod creberrima experimenta, atque obſervationes & Thomæ Bartholini (*r*) & Joan. Vigerii (*ſ*) & Hieronymi Veſchii (*t*) & Alexii Litrii (*u*) aliorumque præſtantiſſimorum virorum in gonorrhæa laborantibus inſtitutę, aut qui ejuſmodi lue infecti perierunt, in quibus omnibus alterutrum ex dictis partibus, aut univerſæ & ſingulæ inflammatæ, exeſæ, exulceratæ, aut callum habentes repertæ ſunt, rem ita ſe habere ſatis clare in hanc diem demonſtrarint. Quæ ſane illorum conjecturas, qui veneno celtico vim cogendi ſanguinem, humoreſque, atque conſequenter inflammandi, nec non excoriandi, erodendi, exulcerandi virtutem ineſſe putarunt, adeo præclare fovent, confirmant, ut nihil probabilius afferri poſſe videatur.

III. *Prima dignoſcitur humoribus albis, craſſiuſculis, & in pauca quantitate &c.*] Ne autem præclariſſimi Aſtrucii reprehenſionem de induſtria incurrere velle videamur, fluorem album, ſive muliebrem cum virulenta gonorrhæa confundentes, quod ante ipſum egregie quoque adnotavit ſupra laudatus Mauriceau, & Fullerus, iſtarum affectionum ſpecie ſimilium diagnoſis accurate inſtituenda: Quod nulla meliori ratione præſtari poſſe perſpicuum eſt, quam ad qualitatem humoris exeuntis, quantitatem, ad cauſas antecedentes, & externas reſpiciendo. Si enim fluor albus verus, ac legitimus ſit, quoniam a ſeparatione liquidi genituræ analogi originem mutuatur, quod albicans, craſſiuſculus, viſciduſque humor eſt, ejuſdem effuſionem plane ſimilis ſequi oportere perſpicuum eſt, eamque ſine ullo dolore, ardoriſque ſenſu, aut excoriatione, quandoquidem quidquid excernitur ob copiam, aut glandularum laxitatem extra corporis confinia educitur, non quod integrales ejus partes plurimo nocentium corpuſculorum inquinamento ab optima temperie deceſſerint, & craſim aptatam ſervare nullatenus potuerint, hinc propterea ne in ſecretione quidem atque excretione naturæ moleſtæ. Si de humoris quantitate ſermo ſit, quænam tandem eſſe putetur, ſi non excrementitius humor ſit, ſed lubricandis partibus, voluptatiſque ſenſui in coitu augendo a natura ſit comparatus? Verum quidem eſt diutius perſæpe protrahi. Quid inde tamen futurum cenſeas? An extremam maciem, & corporis conſumptionem ſequi, ſicut illis ſolet contingere, quæ immoderato coitu utuntur? Id quidem conjectura aſſequi pleriſque minus placuit certiſſimis obſervationibus edoctis, hæc detrimenta in ægrotantium corpora non facile emanare, quo argumento potiſſimum ad vehementer credendum adducti ſunt parva quantitate exeuntis humoris, medicos per opiniones duas maxime vulgares fluoris albi legitimi, ac nothi in fraudem facile induci, ſi ipſius effuſio diu protrahatur, quandoquidem ſi ſeminis potius (in viris nempe) aut ſucci ſemini analogi in feminis eadem eſſet, non aliorum excrementitiorum humorum, neceſſarium foret ſupra enarratis morbis ægros corripi, quibus evaderent: quod tamen experientiæ repugnat. Ita fere Maſſarias (*x*) fluorem album legitimum, quem gonorrhæam benignam plerique appellarunt cum fluore albo proprie dicto, a nobis notho, magnam alere convenientiam tradens, atque ipſorum judicium hiſce de cauſis dubium eſſe, atque incertum

(r) *Hiſt. cent.* 2. *obſ.* 36.
(ſ) *Chirurg. lib.* 3. *cap.* 6.
(t) *Epiſag. obſ.* 67. & *dec.* 8. *curat.* 7.
(u) *Mem. de l'Acad. des ſcien. an.* 1711.
(x) *Lib.* 4. *p.* 267.

tum ostendens. Ejus tamen errorem egregie sustulit Hoffmannus (z) perbella Bartholini observatione de viro Bergomensi, & Patavino, quorum ille per decem, hic per triginta annos gonorrhæam sustinuerat, ille virulentam, hic incertam an benignam, vel malignam, uterque tamen diutius incolumis vixerat, nisi quod prior ossibus vix hæreret, quæ protenso quasi digito commonstrant, non modo eam fluoris speciem, de qua agitur, sed alias quoque diu protrahi posse, nullique id medentibus esse impedimento ad certam illius diagnosim statuendam, si cetera omnia simul conspirent.

In juvenibus plerunque opiparo victu utentibus.] Conspirat autem ætas, & victus genus, cum illa juventutem minime excesserit, hoc ad opiparum sit referendum. In juventute nimirum respectu semper habito ad alias ætates fibræ debita tensione, tono, atque elatere donantur, hinc motus sanguinis vividus est, celer, & vehemens: integrales ejus partes quamvis inter se mixtæ, ac temperatæ ad tenuitatem tamen vergunt, agilioresque, & magis mobiles sunt exaltatæ, & copiosæ, spiritus ad motum summe proni, atque ad munia quæcumque obeunda expeditissimi, hinc ad actiones omnes alacritas, promptitudo insignis, secretiones omnes excretionesque involuntariæ seminis in viris, succi eidem analogi in feminis. Cui quidem sententiæ id unum vel alterum robur addit, quod generari incipit semen, vel succus eidem analogus circa pubertatis tempus, saltem in copia sensibili, quia nimirum aucto solidorum elatere, atque liquidis vehementius exagitatis proxima ejus materia exaltari incipit, viæque ipsius secretioni dicatæ patulæ magis fieri, atque apertæ, materia demum nutritionis respectu ad incrementum habito superabundat aliquantulum, in juventute consequenter insigniter, & sic diutius cum reliqua massa circulationem efficiens qua data porta extra corporis confinia per vias a natura comparatas educitur. Quod adhuc facilius evenire censendum est, si opiparo victui indulgeant: quo nomine alimenta in primis veniunt, quæ multum subtilis, sulphureæ, mobiliorisque substantiæ continent, quæque a stomacho subacta oleosas, subtiliores, mobilioresque particulas sanguini ingerunt ad exagitandum, acuendum, fibrarumque elaterem intendendum idoneas, unde calor, humorum turgentia in ipso excitatur, quibus roscidi humoris, seu seminis, vel succi analogi in feminis secretio promptior peragitur. Ejusmodi sunt carnes Animantium, sylvestrium præsertim, & volucrium, quæ propter vehementiorem corporis motum puriorem, & liberiorem aerem in quo degunt, sicciores que cibos, quibus vescuntur prædictis muneribus obeundis opportunissima existunt. Quid si vitulinæ, bovinæ, vervecinæ aliæque Animantium domesticorum carnes sint, aliqua tamen qualitate alteratæ, salsedine puta, aut aromatum condimentis? Quamvis nimirum in stomachum ingesta ab ejusdem succis membranarumque ut plurimum immutentur, quoties tamen earum qualitatum excessu peccant, consequitur easdem superstites remanere, atque varias in sanguinem, aliosque succos mutationes induci, quibus liquidorum spirituosorum secretiones, excretionesque promoveantur. Quid enim ad id alio egemus auxilio, quam salsis, aut volatilibus oleosisque particulis, quæ alimentis unita, atque in sanguinem ingesta ejus particulas exagitent, acuant, unde calor, & turgentia in ipso excitetur? Idem dicendum de vinis, & liquoribus spiritu volatili sulphureo summe abundantibus, quo cal-

(z) *L. c. cap.* 17. 1. 4. *p.* 287.

car addi ſpiritibus contingit, ſanguini orgaſmum, rareſcentiam, ſolidis partibus vellicationem, unde Veneris ſtimuli, ſeminis, aliorumque ſuccorum involuntariæ dejectiones.

Vitam curis vacuam degentibus.] Sed nihil ad ſanguinis, ac ſpirituum motum, atque influxum in nervos adaugendum, & ad omnes, quæ in univerſo corpore conſequuntur actiones recreandas, fovendas animi tranquillitate opportunius. Id quod adeo certum experientia fecit, ut probatione nequaquam indigeat. Videmus ſiquidem in męrore, triſtitia, aliiſque moleſtis meditationibus ſpirituum ſecretionem, & motum retardari, hinc partes debito eorumdem influxu deſtitutas langueſcere, ſomnum turbari, chylificationem, ac nutritionem lędi, tranſpirationem, & reliquas humorum ſecretiones excretioneſque præcludi, virium robur dejici, aliaſque inſignes mutationes contingere. E contra in iis, qui vitam curis vacuam degunt, contrarios omnino effectus conſequi, ſpiritus uberius ſecerni fortioreſque, ſanguinem vivide ad omnes partes propelli, quæ propterea incaleſcunt, rubent, tenduntur, aut ea ratione vibrantur, qua opus eſt ad uberiorem humorum præcipue genitalium ſecretionem excretionemque ſollicitandam. Apte cadit in hunc locum, quod ſapientiſſimus Salomon ſcriptum reliquit (*a*) *Animus lætus bene afficit vultum*: & alibi (*b*) *Læti animo ſunt convivium juge*: perinde ac diceret, qui læti ſunt animo melius ſe habere, quam ſi lautiſſimis epulis fruerentur.

Venerem ſi Virgines, intermiſſum coitum ſi viduę avide appetentibus.] Animantibus cujuſvis generis terreſtribus, aquaticis, volatilibus, atque hominibus Veneris deſiderium natura indidit eo provido conſilio, ut eorum, atque humanum genus nova ſubinde generatione conſervaretur, & eorum numerus in dies ſingulos creſceret, & multiplicaretur. Organa etiam generationis condidit, ut a ſuccis illuc confluentibus ea titillatione afficerentur, qua ad Venerem excitarentur. Certam etiam ætatem in feminis præſertim conſtituit, quæ ab exordio menſtrui fluxus plerunque incipit, & uſque ad ejuſdem terminum perdurat, quo tempore & fluidorum copia ingeritur, motuſque vividus eſt, & ſolidorum elater inſigni virium momento inſtructus. Hinc nil mirum in Virginibus & liquidorum libere per vaſa excurrentium copia, & ſolidorum elatere gaudentibus, Veneris æſtro corripi, ſuccos ſuperabundantes ad generationis organa confluere, irritare, atque ea ratione afficere, quæ vel una ſatis copioſiorem lymphæ genitalis ſecretionem, excretionemque promovere valet. Ab hoc fere fonte repetendæ ſunt involuntariæ pollutiones, quæ Viduis Venere minime utentibus in ſomno ſunt familiares. Succorum enim confluentium copia, aut acrimonia generationis partes ea titillatione afficiuntur, quæ ad Cerebrum uſque, ac nervea ipſius filamenta propagata ideam actus venerei repræſentat. Hinc Celſus: *Concubitus neque nimis concupiſcendus, neque nimis pertimeſcendus eſt: Rarus corpus excitat &c.* Quo apparet, ſi copioſa lymphæ genitalis excretio prohibeatur in viduis coitu minime utentibus generationis partes non ſolum ita turgere, ut Veneris æſtro eædem rapiantur, ſed plus æquo ſollicitata, diſtenſa, aut aliter affecta ſic relaxari, ut perenni, & nunquam fere intermiſſo fluori liberam viam, aditumque relinquant.

IV. *Altera humoribus acribus, ſeroſis, flavis copioſius fluentibus &c.*] Longe di-

(a) *Cap.* 15. *v.* 13. (b) *Cap.* 17. *v.* 22.

diversa ratione sentiendum, si fluor albus nothus fuerit, vel quantitatem exeuntis humoris respicias, vel qualitatem. Si enim de quantitate sermo sit, cum a lymphaticorum, serosorumque humorum in toto corpore redundantium copia proficiscatur, qui ad uterum tamquam ad cloacam, & sentinam feminarum delati uberius separantur, multo majorem esse debere, quam in legitimo a sola lympha genitali uberius separata oriundo perspicuum est. Solent autem promiscue, & sine ordine humores copiosius profluere, & cum inordinatis, vel etiam fluentibus mensibus jungi, quod Mensium decolorum, quibus mulieres præsertim juniores vexari solent proprium non est, qui licet vitiosi sint, suam tamen periodum exacte servant, in quo potissimum istorum differentia reponenda. Si de qualitate, cum in toto corpore varii generis humores reperiantur, mucosi, salivales, biliarii, pancreatici, intestinales, aliique natura, & consistentia discrepantes, qui etiam ita mutantur, ac corrumpuntur, ut in excrementorum formam colliquescant, nil mirum videri debet excretos eosdem ex utero quoad colorem, consistentiam, odorem variare, hinc interdum serosos, acres, vel salsos, interdum pituitę mixtos, alias flavos, viridescentes, nonnunqum fętidos comparere, ut præ cęteris a Platero (*c*) & Sydenhamo (*d*) demonstratum est.

In feminis cacheticis, pravique corporis habitus, quæque otio, vitæ sedentarię, & somno plus æquo indulgent &c.] Ejusmodi fluores ex eo fere contingunt, quod non modo ab incongruis succis, & superfluis, & vitiosis salibus sanguinis crasis pervertitur, verum etiam quod laxantur præter morem vascula uterum, conterminasque partes percurrentia; quod iis fere feminis accidere solet, quarum *in facie*, ut ostendit Hippocrates, (*e*) *sunt tumores albi, & partes ambæ sub oculis tument, & hydropiformes, ac non valde bona specie præditi sunt oculi, & color corporis albidus, & venter imus tumidus, & in cruribus tumores laxi, & si presseris digito notæ imprimuntur*, seu quod eodem recidit, & uno verbo complexi sumus, cacheticis, pravique corporis habitus, in quibus laxus nimis est solidarum partium tonus, ac laxata nimis sanguinis compages ob depravatum præcipue, perversumque digestionis opus, quo crassæ, viscidæ, crudæque particulæ in sanguinem introducuntur, quibus balsamicæ, oleosæ, tenues, volatilesque obruuntur, unde earum debito influxu defraudatæ solidæ partes languescunt, ac relaxantur, fluidarum vero miscella congrua, atque opportuna turbatur, quo sane consequitur, ut serosæ a reliquarum nexu secedentes vel in lymphaticis vasis subsistant, vel ocyus quam par est moveantur, & cachexiam pravumque corporis habitum inducant. Quid si otium, vita sedentaria, & somnus plus æquo longus pręcesserint? Uti nimirum moderata exercitatione solidas partes robustiores fieri contingit, spirituum, & sanguinis motum augeri, atque hinc succorum omnium distributionem facilius peragi, partes melius nutriri, vigorari, sanguineam demum massam vel lentis viscidisque humoribus inquinatam, atque impeditam attenuari, expedi, viscera concuti, impactosque in iisdem succos incidi, atque ad cribra glandularum expelli, ita quiete longiori, atque vita sedentaria sanguinis, & spirituum motum languere perspicuum est, partium robur infringi, fluidiores humorum partes tenujoresque obrui, hinc debiliore effecto partium tono, & crassioribus acrioribusque congestis tolli con-

(c) *prax. tom. 3. p. 670.* (d) *proces. integr. in morb. p. 710.*
(e) *lib. 2. de morb. mul. sec. 9.*

congruam sanguinis miscellam, atque hinc cachexiam, pravumque corporis habitum exoriri. Idem dicendum de aere humido, & palustri, ideoque minus gravi, & elastico existente, quo fibræ omnes relaxantur, humoresque densiores fiunt, atque tardiores ad motum, unde facilis est eorum in vasis stagnatio, congestio, qua serosæ partes a reliquarum nexu facile secedunt, atque albo uteri fluori tribuunt, ut Sylvius præsertim testatus est, qui in Belgio hac fere de causa longe frequentiorem morbum, quam alibi esse refert, & tempore autumnali, & in humidis, paludosis, vappidisque locis, quæ aer purus, & septemtrionalis perflare satis apte non potest feminis familiarem, ut Hoffmannus ostendit (*f*).

Quæ laboriosos partus, abortus, violentas placentæ avulsiones &c.] Hactenus causis immorati sumus, quæ totius corporis partes cum solidas, tum fluidas vitiando occasionem morbo præbent convenientissimam. Reliquum est, ut ad eas contemplandas progrediamur, quæ solum uterum, in quo morbi sedes statuta est, ea ratione afficiunt, qua non modo ad propria munia obeunda sit accommodatus, sed fluori albo quamplurimum tribuat. In horum censu veniunt in primis partus difficiles, ac laboriosi, de quibus superiori capite actum est, abortus, violentæ post partum placentæ avulsiones, quibus vasa fibræque uteri plus æquo relaxantur, ejusque tonus plane evertitur, quo deficiente magnam ibi in toto corpore redundantium humorum copiam congeri contingit, per varias circumgyrationes, ac serpentinos ductus difficilius regredi, atque per ejusdem emissaria, poros, atque meatus egredi. Quid non uteri tonum destruunt immodici mensium fluxus tum distendendo plus æquo vasa, tum eorum oscula reserando, fibrasque corrumpendo, atque immania interdum ulcuscula excitando? Res ex superiori capite allatis adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

V. *Si tertiam varii colore, consistentia, odore humoris fluxu cum sensu ardoris, & dolore.*] Nemo ignorat varii humoris nomine in gonorrhea virulenta stillantis & spissum, & flavum, & viridem, & utrisque mixtum, & fetidum esse intelligendum, quæ solæ differentiæ si a medicis spectentur dici vix potest, quam facile in fraudem inducantur. Præterquamquod fluori albo notho dicto hæ omnes affectiones communes sunt, accedit præterea easdem & ulceribus uteri non contagiosis convenire, ut ex Clusio præ ceteris colligi potest, (*g*) e cujus fundo, aut interno orificio materia excernitur, quæ fœtida est, interdum albescens, sæpius tamen seri corrupti ex vasis ulceratæ partis exeuntis mixtione varie colorata. Optimum est alias adesse multas, quæ ulceris proprie sunt, nempe hæmorrhagias sanguinis valde insignes, adnotante cl. Mauriceau, quæ menstruorum loco superveniunt, quæque parum sedatæ in fluorem mutantur seri loturæ carnium similis, cum his sæpe etiam parvis atri, corruptique sanguinis grumis exeuntibus. His adde mulierem non sine maximo dolore concubitum ferre posse, atque ipsum frequenter hæmorrhagiæ recidivam promovere. Hæc omnia si abesse intelligantur jam omnis ulceris suspicio evanescet. Quomodo vero a fluore albo distinguenda sit gonorrhæa virulenta arduum atque insolens mihi semper visum fuit asserere, quidquid alii blaterent, qui laudato Mauriceau præsertim, & Charleto-

(f) *Loc. cit.*

(g) *Obs. medic. rarior. ob. 4. & 5. de ulcere musculor. uteri vaginæ vicin. & utero purulento.*

letono (*h*) præeuntibus ad credendum vehementer adducti sunt saltem ex loco exeuntis materiæ, atque ex modo exeundi certum gonorrheæ capi posse argumentum. Cum enim miasma venereum ex trita sententia prostatas glandulosas glandosumque corpus principio urethræ appositum ad collum vesicæ inficiat inflammando, erodendo, exulcerando, non sine insigni dolore & molestia earum partium vicinarumque urinam dejici posse affirmant, quæ fœda quadam, viscida, viridique materia obducta videtur, quæ interdum ea peccat acrimonia, ut easdem exulceret, nec fluentibus Catameniis fluere desinit, ut in fluore albo fieri solet, qui menses solum antecedit, vel sequitur. Sumpta propterea a Baglivo occasio (*i*) statuendi infallibile tales morbos ab invicem distinguendi signum suo illo aphorismo: *Pete a muliere an tempore mensium fluor ille albæ materiæ adsit, si dicat quod sit, significato eidem, quod morbus a quo divexatur sit gonorrhæa gallica: si vero durante menstruatione fluor albus evanescat, & eadem finita denuo regrediatur, pro certo habeas mulierem fluore albo uterino laborare*. Sed major difficultas inde exorta præcluso veluti asserendi aditu cuinam causæ assignanda vicinarum partium erosio, exulceratio cum insigni ardore, ac proritu juncta, quæ fluore albo detentis nullo prægresso contagio venereo accidere solet præsertim scorbuticis, & in quibus seri vitium ad summum acrimoniæ gradum evectum est. Deinceps qua ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut materies quæ in gonorrhæa a prostatis femineis glandulisque Couuperianis manat, licet longe a vagina, quæ mensium via est, scaturiat, quandiu tamen iidem ubertim profluunt, ita cum iisdem in vulva minime commisceatur, atque propterea atro, sive purpureo colore non inficiatur, ut dignosci amplius nequeat in mulieribus quandiu menstruantur? Quid porro si gonorrhææ sedes in vaginæ glandulis sit agnoscenda? Quemadmodum nimirum serosi, ac lymphatici humores in fluore albo stillantes cum menstruo sanguine ab utero, vel a vagina defluente ita confunduntur, ut nullum eorum præbeant indicium pari ratione materiam virulentam, quæ inde defluit iisdem plane vicissitudinibus obnoxiam esse debere luce clarius apparet, ut præstantissimus Astrucius arbitratus est. Sed quibus tandem notis in feminis gonorrhæam virulentam a fluore albo simplici distinguemus? An parva quantitate exeuntis humoris? Ad hanc reponit laudatus Mauriceau gonorrhæas virulentas, atque matricis ulcera, in quibus tanta profluit putris materiæ copia, quanta exire in fluore muliebri potest. An vulvæ inspectione? Placuit quidem laudato Astrucio unam veri indagandi rationem afferre, quæ in eo potissimum consistit, ut vulva introspiciatur: cum enim purulenta materies ex prostatis per lacunas in superiorem vulvæ partem, aut ex glandulis Couuperianis in inferiorem exprimatur, certum capi posse argumentum existimat gonorrhææ virulentæ, non fluoris albi, cujus materies ab utero per vaginam profluit: idque eo magis si in iis vulvæ locis, quibus prostatæ, aut glandulæ Couuperianæ adsident inflammationis, aut saltem phlogoseos signa appareant, dum cetera vulvæ loca ab omni labe immunia sunt. Cui tamen id objici posse perspicuum est, gonorrhæam sæpe sæpius vaginæ glandulis insidere, in quibus idem ipse albus fluor sedem constituit, ideoque ne vulvæ quidem inspectione a fluxu muliebri distingui gonorrhæam virulentam ullo pacto posse, quod fateri opus

(h) *Genealog. rheumatis. uteri sive fluoris albi histor.*
(i) *Prax. med. lib. 2. cap. 8. s. 3.*

pus ipsi fuit, atque pro veritatis amore rem dubiam, atque ambiguam relinquere, donec aperta ægrotantis confessione, aut impuri concubitus notitia verum tandem appareat, aut ex morbi difficultate, atque sævitie symptomatum supervenientium, quæ causam ab extraneo veneno repetendam esse protenso quasi digito commonstrant.

VI. *Si primum contingat omnis ferè periculi expers est morbus &c.*] Cum causa fluoris albi legitimi in nimia lymphæ genitalis abundantia, aut fervore sit reponenda in juvenibus plenis, & in cęlibatu opipare lauteque viventibus, & ab omni tristi cogitatione alienis, & non modo insigni viscerum, aut solidarum partium labe, sed ne labis quidem suspicione, parum medentibus allaborandum esse, ut ægrotantes in pristinum valetudinis statum restituantur perspicuum est. Quid enim facilius, quam aut copiam minuere, aut fervorem a sulphureis, tenujoribusque particulis a causis externis exaltatis temperare? At non pari felicitate optato fine potiri eos posse judicandum si acrimonia accedat, quæ ab incongruis succis, & superfluis, & vitiosis salibus inquinati sanguinis foveatur, & ut de notho dictum est, si laxatæ præter modum sint glandulæ vaginæ, conterminisque partibus insidentes, quod scorbuticis, cachochymicis plerumque familiare est, in quibus propterea invalescit, & graviorum symptomatum satellitio stipata in nothum fluxum facile degenerat, ac diutius protrahitur.

VII. *Sin alterum, & melancholicæ, & steriles feminæ evadunt &c.*] Si solum pravus corporis habitus, seu cachexia muliebrem fluorem comitaretur cum languore corporis, & functionum imbecillitate dolere mulieres suam vicem facile equidem judicaverim, callido tamen aliquo artificio, fucoque utentes Romanarum Principum, quarum supra meminimus, præeunte exemplo, quo roseo faciei colore conciliato, maritis si nuptæ placerent, si virgines prætereuntibus, proclive est credere morbum ægre minus laturas. At gravissimum iis semper visum, fętentem ex pudendis materiam profluere, quę cum ipsis pruritum, mordicationem, ardorem molestum parit, maritis nauseam, atque fastidium movet, sic ut ab earum consortio prorsus abstineant. Quod sane dici vix potest, quam valde inde tristentur sic ut melancholicę evadant. Quinimmo laxato præter morem uteri tono, & sero copioso illuc confluente vix prima conceptus rudimenta jaci possunt, quin corrumpatur, & foras elabatur, ideoque aut abortum continuo patiuntur, aut steriles redduntur, ut testatus est Hippocrates (*k*) *Quæ præhumidos habent uteros, gravidari nequeunt; extinguitur enim ipsis genitura*: & alibi (*l*) *Si uteri lubrici fuerint mulier non concipit, semen enim foras elabi sinunt*. Quid quod ob copiam serosorum humorum fibræ internæ vaginæ tunicæ sic relaxentur, ut extra pudenda sub forma rotunda, qualis videtur esse uteri, propendeat, unde in morbum procidentiam uteri dictum labantur?

In uteri procidentiam.] Quæ cum dico video jam quantum mihi discriminis restet cum iis, qui Veteribus addicti ad credendum vehementer adducuntur, in hoc affectu uterum extra locum suum progredi, & extra pudenda propendere. Verum ii mihi monendi sunt, uterum firmissimis ligamentis instructum esse, ut ne a causa quidem violenta exteriore suo loco dimoveri possit, veluti lapsu ab alto, violenta secundinæ, aut partus extractione, alicujus oneris elevatione. Quod si forte hisce in casubus observare contingat,

(k) 5. *aph.* 42. (l) *Lib. de sterilitate.*

gat, tunc potius convulſio, aut raptus uteri, non procidentia appellatur. Solent quidem gravidæ mulieres adnotante cl. Mauriceau in imo ventris extraordinarium pondus percipere, quod a pondere in uteri cavitate contento excitatur, qui ad cervicem uſque protenditur, & quandoque etiam infra ipſum, ut nonniſi ægre admodum, & elatis cruribus deambulare queant, aut coitu uti, quin inſigni dolore afficiantur, cum ultimis gravidationis menſibus crurum etiam ſtupore, mejendi difficultate, & alvi ſtypticitate corripiantur, preſſione ſcilicet nervo crurali facta, veſicæ collo, & recto inteſtino, per quod fęces excrementaque omnia ejiciuntur, cujus quidem ſententia nihil probabilius afferri poſſe videtur. Illud tamen aſſequi nulla ratione poſſum, quomodo non ſolum primo geſtationis menſe, ſed quinto etiam pars interni uteri orificii extra pudenda foras ad pugni magnitudinem prolabentem in nonnullis mulieribus vidiſſe teſtetur, nec diligentius animadverterit ipſius dilatationem, ac molem propter fętum intus contentum grandiorem factam eſſe impedimento & non multum abſimili, quod experiuntur illæ, quæ ad nonum uſque menſem pertingunt, quaſque uteri prolapſu nunquam corripi affirmat. Quo ſane licet non immerito ſuſpicari eumdem quoque ut Veteres tunica vaginæ interna ſic relaxata ob copiam ſeroſorum humorum (id quod mulieribus fluore uteri albo laborantibus familiare eſſe idem fatetur) dictæ membranæ fibras laxantium, ut extra pudenda ſub forma rotunda uterum repræſentante propendeat deceptum fuiſſe. Saltem raptum, aut convulſionem uteri paſſas fuiſſe dictas mulieres facile equidem judicaverim, ut ſummus dolor, ac mejendi difficultas adeo inſignis, ut in abortus diſcrimine conſtituerentur præclare evincunt, ſi quæ alia.

In hydropem, tabem, atrophiam &c.] Jam omnibus partium functionibus labefactatis, ac primum quidem ad Chyli elaborationem, perfectionemque concurrentium, non ſolum chylum, ſed ſanguinem aqueum ſeroſumque generari neceſſum eſt, cordis vero ac vaſorum omnium vi, atque elatere ceſſante tolli congruam ſanguinis mixtionem, ſeroſas partes a reliquarum nexu ſecedere, per laxatas tunicas tranſudare & in cavitates effundi, unde hydropes, ut de hæmorrhagiis quibuſcumque largis, & perennibus ſæpius a nobis eſt demonſtratum. Quid quod ſeroſa illuvie proxima ſucci nutritii materia ea ratione depravetur, qua nutriendo corpori inepta conſtituatur, aut tota quanta eſt una cum reliquis humoribus extra corpus per laxatas uteri vias elabatur? Tunc vero tabem, atrophiam exoriri adeo manifeſta res eſt, ut manifeſtior ſit nulla.

VIII. *Si tertium ulcera pudendorum ſordida incurrunt, ſi vero male curentur, bubones &c.*] Cum miaſma venereum genitalia inficit vires ſuas exercere potiſſimum ſuccos, quos offendit diſſolvendo, eorumque craſim pervertendo, ſolidas vero partes inflammando, erodendo, ulcerando, genitalium dolores, ardores, tumores, fluxus ex iiſdem perennis, & nunquam intermiſſus ſanioſæ, ac purulentæ materiæ ſatis abunde declarant, & ratio ab obſervationibus ſuperius allatis ducta confirmat. Niſi cito, & opportune morbo occurratur, quid facilius, quam ut late ſerpat, & ſi prius inflammatæ partes fuerint ſuppurentur, & in ulcera pudendorum ſordida deſinant? Quid ſi ingraveſcat malum, aut minus rite tractetur? Si nimirum immaturius ſupprimatur præſto ſunt lymphatica vaſa a pudendis ad inguina abeuntia, per quæ

glandulis inguinalibus communicatum venenum in tumorem durum, dolentem, lente ad suppurationem abeuntem elevat, unde bubo venereus excitatur. Quid si per eadem vasa (quod facili negotio sæpe sæpius contingit) abeat in sanguinem, ejusque crasim universam inficiat? Nullum propemodum morbum, si singulos, & universos animo, & cogitatione percurras reperiri Medentibus datum est, qui ab eodem tamquam rivulus a fonte promanare nequeat. Quoniam vero vis maxime insignis cogendi partes fluidas, & ferme caustica, ac corrosiva solidarum, clarum idem fecit, ubi altas in penetralibus viscerum radices egerit, ea demum atrocitate se prodit, ut nova perpetim malorum series in dies singulos augeatur. Inter hæc eminent lancinantes capitis dolores, arthritides noctu præsertim excruciantes, faucium ulcera, ossium nasi exesio, scabies, elephantiasis, pustulæ cancri naturam æmulantes, tophi, tabes, atrophia, mors.

IX. *In priore casu venæ sectio ratione plenitudinis habita &c.*] Cum fluor albus non virulentus juxta allatam divisionem sit legitimus, ac nothus, legitimus vero a nimio lymphæ semini analogæ, seu genitalis, vel ab ejusdem fervore nimio proficiscatur, indicationes non alias occurrere, quam nimiam lympham imminuendi, ac temperandi, atque ipsius orgasmum coercendi perspicuum est. Ad has adimplendas quæri a Medicis solet num venæ sectio sit celebranda. Veteres duce Galeno qui fluoris nomen generatim acceperunt, nec longius progressi differentiis ab ejus essentia, causisque optime ductis studuere, quoniam invaluit a serosis, lymphaticisque humoribus in toto corpore redundantibus ortum traducere, qui ad uterum præter morem laxatum delati per vias, poros, ductus, atque emissaria foras ubertim effluunt, curationem ab universali humorum redundantium evacuatione incipiendam tradiderunt, ea quidem per purgantia instituta, non per venæ sectionem, ne peccantes humores attracti ad venas massam sanguinis inquinarent. Silentio prætereo, quod de virium dispendio ajebant, quæ cum in hoc affectu valde dejiciantur, majus adhuc venæ sectione fieri arbitrabantur, & de hydrope, quem promoveri eadem verebantur, etiamsi menstrua sint imminuta, cum jam sanguis in cachochymiam migrarit. Non defuere tamen successu temporis plerique, qui generale præceptum minus accurate servandum existimarunt, ac si fluor non sit purus, & solitarius, sed sanguini aliquo modo permixtus, & subruber appareat tunc celebrari posse venæ sectionem, tum etiam si insignior sit jecoris caliditas, & corporis plenitudo. Hi fere sunt supra laudati Ludovicus Mercatus, Rodericus a Castro, Jo. Fortis, Mesnard, Mauriceau, Hoffmannus, aliique, ut nullus hac de re dubitandi locus superfit. Cur porro salubri eventu non adhibeatur venæ sectio, si morbus a copia, & fervore lymphæ genitalis exoriatur, inter initia, in juvenibus laute viventibus, & in quibus nulla non modo cachexia, sed ne suspicio quidem apparet? Præterquamquod etiamsi adesset, & Mensium suppressionem pro causa agnosceret, qua plenitudo in corpus induceretur minus verenda, ut alibi demonstratum est (*m*) juxta Trallianí monitum, qui vel in Anasarca ab hoc fonte prodeunte venæ sectionem celebrandam tradidit.

Mane vero, & vespere decoctio levis Plantagin. portulac. &c.] Ea etiam quæ nimium sanguinis motum compescere fervoremque temperare valent, hic lo-

(m) *Aph. lib. 2. cap. 5. p.* 81.

locum habere perspicuum est: inter quæ plantæ quædam nostrates eminent nitroso, aut huic persimili sale præditæ, quæ etiam refrigerantia dicuntur, cujusmodi sunt plantago, portulaca, nymphæa &c. quibus si nitrum ipsum addatur dici vix potest, quam apte ægrotantium incolumitati consulatur, ut sæpius ostensum est. Id quod æque de emulsionibus frigidis est affirmandum, & papaveraceis, quæ etiam facultate anodyna donantur, unde irritationes, & spirituum effrænes motus sedando ad quascumque evacuationes a sanguinis, humorumque orgasmo, ac rarescentia oriundas eximiæ virtutis. Quoniam vero acrimonia interdum conjungitur, sumptum inde consilium ea etiam addendi, ubi morbus mitioribus non cedat, quæ acrium humorum spicula imbibendo, effrænesque particulas hauriendo pravam eorum indolem infringunt, laxatisque partibus subinde medentur: servato in medicamentorum usu in primis ordine, atque a moderato clementique ad validius deveniendo, ne primo statim in limine contra instituta præceptumque naturæ ad extremos usus confugias, in iisque tandiu perseverando, dum contumacem materiam, acresque succos, unde crebro sanguinis corpuscula dissolvi contingit, atque nimias evacuationes foveri, temperatos fuisse, laxatas vero partes ad pristinum robur redactas haud procul omni ratione dici posse videatur. Hoc argumento propterea adducimur ad credendum prodesse non solum pulveres absorbentes ex off. sepi. coral. &c. sed chronico evadente morbo, & succos cichoraceos optime depuratos, aut sero lactis stillatos, & aquas Nocerianas, aut B. V. aut Willenses, & lac, & alia recensita, quorum omnium pulcherrima laus est excretionibus quibuscumque, in quibus meatus, atque emissaria partim nocuorum salium, partim copia, fervore, & vi incurrentis humoris diducta sunt prompte succurrere; tum ab incongruis succis, & superfluis & vitiosis salibus inquinati sanguinis crasim emendando, tum efficiendo ut remisso humorum motu, qui prius in affecta vasa impetum dederat, vitiosæ excretionis occasio deficiat.

X. *In altero casu purgatio instituenda pillul. Paracel. succinat. Crat. &c.*] Nil erit cur pugnemus cum iis, qui universum corpus a serosa colluvie liberandum, sanguinis, & humorum vitium corrigendum, & laxata præter morem vascula, ductus, emissaria, glandulas corroborandas esse existimarunt. Ad primam indicationem quod attinet, purgantia medicamenta principem obtinere locum plerique Veterum, & Recentiorum uno ore affirmarunt. Ubi enim excrementitii humores in primis viis hærent, qui coctiones excretionesque impediunt, aut in visceribus imi ventris, hepate, mesenterio, pancreate stabulantur, dici vix potest, quam commode per intestina expurgentur, cum quibus non levem habent communicationem, multo magis si ab aliquo viscere, puta ab utero sint revellendi, cum intestina, atque inferiores partes stimulando humores ad ea loca alliciant. Ad purgantium autem delectum summopere attendendum est, atque inter innumera ea in usum vocanda, quæ in materiam excernendam solum agunt, vel etiam ipsa intestina leniter stimulant, atque humores, qui in eorum fistulis, & folliculis ad exitum paratiores continentur, evacuant. Ejusmodi sunt pillulæ capitales Paracelsi, de Succin. Craton. & similes, quæ ratione Aloes, quarum est basis ad serosos, crassos, difficilesque humores expurgandos sunt opportunissimæ. Mitissimas autem esse præterquamquod quotidiana experien-

tia compertum eſt, cum commode, & magno cum fructu in quibuſdam capitis morbis exhibeantur, etiamſi præternaturales adſint nervorum contractiones, ratio etiam præclare evincit, cum aliquo opus ſit ſtimulo, ut laudabilem edant operationem. Quid ſi non una vice tantum, ſed pluribus iteratiſque peccans humor ſit educendus, & poſtquam rite ad expurgationem paratus fuerit, ut optato fine potiamur? Hæc nimirum eſt ea commodiſſima purgandi ratio non minus ac tutiſſima, in qua humores ſenſim, atque aſſidue avocantur, utcumque magnus ſit eorum apparatus, qui totus ſimul nequit auferri.

Quorum dierum intervallo decoctio ex lign. Guajac. &c.] Viæ ad ſuperfluitates omnes ſeroſas, lentaſque eliminandas omnium convenientiſſimæ, ut alibi oſtendimus (*n*) ſunt viæ ſudoris. Sudorifica vi inſigni pollent ligna multa, Guajacum præ cæteris, ejuſque cortex, qui etiam majori partium tenuiorum ac volatilium copia donatur, ut Fernelius experientia didicit, & analyſi ejuſdem inſtituta comperit cl. Geoffroy (*o*). Hinc eximius ejus uſus, ubi vividiores ſanguinis partes, quæ alicubi tenaciter adhærent, mucoſæque quiſquiliæ atterendæ ſunt, ſerum omne ſuperfluum abſumendum, univerſa ſanguinis maſſa exſolvenda, atque ut ajunt refermentanda: multo magis ſi partes quædam duriores Animalium, ut Cor. Cer. Ebur, aliaque id genus addantur, quæ volatiles quaſdam continent particulas iiſdem plane muneribus obeundis aptiſſimas, nec non bardanæ radix, cujus decoctum a Simone Paulli decocto Sarſæ peril. & cæterorum lignorum exoticorum præſtantius cenſetur, ſaltem ut egregie animadvertit cl. Geoffroy pro emaciatis, & rarioris texturæ ægrotantibus, qui eamdem etiam tamquam diureticam, ſudorificam, nec non uterinam, & vulnerariam prædicat, quibus potiſſimum facultatibus opus eſſe in morbo, in quo ſeroſa peccat totius corporis colluvies, uterus præter morem laxatus eſt, & ejus fluor maxime inſignis, etiam me tacente facile omnes intelligunt.

XI. *Si tamen gracilis ſit mulier, aut calidioris temperamenti ſolum ſyrupus de cichor. cum rhabarb. &c.*] Quod de radice Bardanæ paulo ante diximus præſtantiorem eſſe lignis exoticis, ſaltem pro emaciatis, & rarioris texturæ ægrotis aptiſſime cadit in hunc locum. Si enim res ſit cum gracili, aut hyſterica Muliere, ſeu ſenſibiliori indole prædita, & in qua nimia adeſt nervearum partium ad oſcillandum promptitudo, ſanguis vero humoreſque tenues, acres, atque ad alchaleſcendum diſpoſiti, nemo eſt, qui non videat purgantia utcumque vehementiora non ſint, & quæ attenuandi, exſolvendi, fundendique vim habent non eſſe indiſcriminatim adhibenda. Ea porro in hoc caſu viſa ſunt convenire, quæ mitiſſima purgandi virtute donantur, quæ potiſſimum in rhabarbaro elucet, ejuſque ſyrupo, qui per longius tempus exhibitus dici vix poteſt, quam apte incongruos, vitioſoſque ſuccos per alvum ſimul, & urinas evacuet, atque laxatas partes ea ſui parte, quæ adſtringendi, ſeu mavis roborandi vim habet ad priſtinum robur reſtituat. Quod a rhabarbaro in ſubſtantia ſperare inane prorſus eſt; niſi pingui alicui conſervæ miſceatur, cum paulo ſiccioris ſit texturæ, ideoque parum, aut nihil purget, præſertim ubi fervida ſunt viſcera, ſolidæque partes aridæ, aduſtæque. Quo caſu ut ſummum ejus infuſio mitis locum habere poteſt. Quid ſua laxante ptiſana non præſtitit Riverius, qui Mulierem quadra-

(*n*) *Aph. lib.* 1. *cap.* 8. *p.* 162. (*o*) *Mater. Med. p.* 2. *art.* 3. *&c.*

dragenariam diuturno fluore albo laborantem multis remediis frustra tentatis ejusdem usu singulis diebus per Mensem integrum facto protinus liberasse testatus est (*p*) unde eam rursus in praxi valde commendat. Ut autem ejus vis clare innotescat videndum est, quibus constet, & quomodo paretur. Ita autem se habet. ℞. Sen. mund. ℥ i. Semin. Coriand. præp. liquerit. ras. a ℥ i. .5. aq. font.in qua Tamarindor. ℥ iii. & ligni lentisc. ℥ i. bullierint cyathum unum: infundantur frigide per noctem, & f. colatura, quæ mane duabus horis ante pastum exhibeatur. Ex quibus apparet Sennam, & Tamarindos ptisanæ basim constituere, cætera ejus correctionem moliri. Quod præsertim de semine coriandorum est intelligendum. Licet enim mitiori purgandi vi polleant Sennæ folia, si prius a stipitibus mundentur, aqua tamen decocta ingratam potionem exhibet, & tormina potius, quam alvum ciere valet. Quapropter captum accuratiorum Medentium consilium ejus infusionem aut levissimo calore parare, aut ut Riverius consuevit frigidam, ad ejus vero correctionem semen coriandorum addere. Quoniam dosis drachmæ unius, quam præcepit admodum exigua est, ideo ejus infusionem aqua, in qua Tamarindi ebullierint, parare consultum duxit: qui soli etiam sero lactis aut aqua fontis decocti, ut toties demonstravimus, biliosis, fervidisque humoribus evacuandis, & ex massa sanguinea præcipitandis, ejusque orgasmo, ac rarescentiæ compescendæ suavi acore, quo sunt præditi opportunissimi existunt. Ubi hæc diligenter teneas, facile intelliges, cur si loco decocti Guajaci aliorumque exagitantium corporum sarsam perillam sero caprili per noctem infusam, & radicem ligni Sassaphras adhibeamus, optime ægrotantium gracilium, & quæ spasmis, & convulsionibus obnoxiæ sunt incolumitati consulamus. Præterquam enim quod tenues ejus partes infusione simplici per noctem vix sero communicentur, accedit præterea ita ab oleosis lævibusque seri particulis coerceri, ut vix ullam humorum perturbationem ciere valeant præter eam, quæ ad serosos, ac lymphaticos humores leniter absumendos, acresque contemperandos est necessaria.

XII. *Tunc transitus fiat ad pulverem ex ebur. præp. cor. cer. usto &c.*] Expurgatis hac ratione in diversis subjectis primis viis, incongruorumque succorum, atque vitiosorum salium sanguinem inficientium, viscerum vero excernentium textura eo redacta, ut hæc ad numerum pateant, illi vero paulatim commoti per excretoria denique excedant, ea in usum esse vocanda, quæ cum effrænes, si quæ superstites fuerint particulas hauriendo pravorum fermentorum indolem infringunt, tum laxatis præter morem vasculis uterum, conterminasque partes percurrentibus prompte subveniunt ex dictis adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Ejusmodi sunt terrea quædam, atque imbibentia corpora, nempe ebur, cornu cervi ustum, ocul. cancror. coral. aliaque id genus, quibus Opium ipsum torrefactum addatur, quæ omnia adversus immodicum Mensium fluxum eximias vires habere superiori capite domonstratum est; vel rotulæ ex iisdem fiant interdiu assumendæ, vel ex infuso theiformi exhibeantur plantarum, quæ exsiccante, simulque vulneraria virtute donantur: uti fere sunt ros marinus, & horminum, quorum decoctum proponit Etmullerus, cum Tragus horminum frigidis, infœcundis, & fluore albo laborantibus feminis subvenire testatus fuerit. Quod & de lamio, & galeopsi est plane intelligendum, quæ ratione

(p) *Cent.* 3. *obs.* 81.

ne sulphuris terræ impliciti, ut cl. Tournefortii, & Geoffroy experimentis compertum est, balsamicam, & exsiccantem virtutem sortita sunt, hinc passim apud Medentes in usu maximo. Neque ea absimilem operam polliceri quis sibi potest ex usu philipendulæ, bellidis, aliarumque similium, quæ vulnerariæ appellantur ab earum efficacia in vulnerum curatione insignium. Si de Throchiscis de Carabe sermo sit, eos & Cornu Cervi ustum, & coralla, & opium, & gummata vulneraria ac balsamica aliaque id genus componunt, a quibus si opium excipias parum differunt Trochisci de Spodio, quorum virtus propterea in humorum acrimonia temperanda, & simul adstringendo maxime elucet.

XIII. *Hisce frustra adhibitis specificum Hippocraticum, aut Jansortianum &c.*] Innumera fere sunt, quæ utero sive corroborando, sive exsiccando, sive laxata vascula adstringendo fluorem Muliebrem sistere tradunt fere Scriptores magni, & docti, quos tamen omnes in eo consentientes video, ut nunquam adhibenda existiment, donec antecedens materia, seu lymphatici serosique humores in toto corpore redundantes probe evacuati fuerint, atque absumti. Galenus fere ansam dedit, qui uxorem Boethi præpostero adstringentium usu tractatam uteri hydrope retentis humoribus, qui antea evacuari solebant, correptam fuisse scriptum reliquit (*q*). Specifica nonnulla his accensentur: quæ quidem non omnia tradam, cum infinita sint, sed maxime illustria, seu propter Auctoris celebritatem, seu quod diuturno usu, & experientia sint comprobata. Inter hæc eminet illud Hippocratis ex semine lactucæ, & cortice pini desumptum ad ʒ i. exhibendum, nec non Raymundi Jo. Fortis, qui pulverem turturis granis mastiche repleti, & in furno exsiccati ad ʒ i. quotidie propinatum commendat. Hisce non semel usus votis respondisse deprehendi, sive quod revera habeat, cur prodesse debuerit, sive quod ipsa ipsius senescentis morbi conditio profuerit. Neque impares virtutes novi in opiata ea non multum absimili, quam Zechius proponit additione tamen Theriacæ, quæ inter præcipue roborantia in corporibus pituitosis usurpanda a Riverio recensetur, aut Diascordeo Fracastorei, quod a Sylvio in quorumvis humorum acrimonia magno in pretio habetur, cui æger superbibat aquam foliorum quercus, quorum decocto cum coagulo leporis se felicissime usum fuisse testatus est Mercurialis.

XIV. *Hæc dum fiunt injectiones adhibeantur, si aliquis sit ardor ex aqua decoct. hord. &c.*] Quod de interno adstringentium usu dictum est, idem plane de internorum est intelligendum. Quo loco dici vix potest, quam male Mulierum incolumitati consulatur a nonnullis imperitis obstetricibus quæ ad fluorem album sistendum ad injectiones, aliaque adstringentia medicamenta statim confugiunt. Quem pessimum morem altiori voce damnarunt, & e medio tollere quantum illis fas fuit conati sunt clariores Medicinæ proceres, præ cæteris vero cl. Mauriceau, qui cum animadvertisset retentis in utero pravis, vitiosisque humoribus, quos extra corpus ejicere natura moliebatur propter justam nimis, atque intempestivam vasorum adstrictionem, altius uteri substantiam facile penetrare, atque intemperiem satis insignem, aut unum aliquem curatu difficillimum tumorem, aut hydropem uteri progignere posse, ita ab eorum usu abhorruit, ut nisi Mulieribus indulgere se fateretur, quæ proclives plerunque esse consueverunt in

(q) *Lib. de præsag. ad posth. cap. 8.*

in adſtringentium uſum, quibus oſculum uteri ea ratione coarctent, qua viris in coitu chariores evadant, ab iis penitus abſtinendum eſſe facile judicavit. Atque ea potiſſimum ratione ad id decernendum adductum eſſe unuſquiſque facile intelligit, quod ejuſmodi remedii genere tolli, aut plurimum ſaltem retardari poteſt ſaluberrima illa evacuatio menſtrui ſanguinis ad earum incolumitatem tantopere neceſſaria. Sumpta propterea ab accuratioribus practicis ſtatuendi occaſio, eadem longe a conſueta purgationis periodo, quinque videlicet, aut ſex circiter ante dies non eſſe adhibenda, neque niſi totum illud temporis ſpatium, quo Menſes erumpere ſolent, jam prius evaſerit, repetenda. Quæ ſi ita ſe non habent, vix explicandi ratio ſuppetit, cur ſi aliquis ardor partium adſit ab acrium, atque erodentium humorum ſpiculis, dum eas remetiuntur, excitatus, primum temperandus ſit aqua decoctionis hordei, aut ſero lactis, aut alio ſimili miti medicamento, quod acres particulas hinc inde diluendo, diſſociando, & involvendo in cauſa eſt, ut ineptæ ad mordendum, atque erodendum conſtituantur, ſimulque, quod laxatum partium tonum blande corroboret, quod poſtremum Kalybis extinctione facile obtinetur; donec validioribus adſtringentibus locus detur ex plantagine, myrto, aliiſque ejus cenſus deſumptis, præſertim vero ex alumine, de quibus ſuperiori capite actum eſt.

XV. *Pulmentis, & ferculis tunc ſalviam, & ros marinum incoqui juvat, & carnibus aſſatis veſci.*] Summo etiam diætæ regimine opus eſt, ut Mulieres valetudinem recuperent, eamque diutius conſervent. Ita enim earum natura comparata eſt, ut in quos morbos ratione uteri male affecti labuntur, iiſdem denuo, niſi per intervalla remediis utantur ad ſanguinem, humoreſque depurandos, tum partium tonum reſtituendum aptis natis, aut optimo victus genere gubernentur, iiſdem denuo per intervalla divexentur. Quoniam vero nullum tam mite, ac leve medicamen reperiri Medentibus datum eſt, quod diu repetitum aliqua ex parte non lædat, aut ſaltem ſtomachum, & nauſeam moveat, hinc in iis ſumma quandoque Medicina eſt, nulla uti medicina, atque opus omne diætæ committere, ea cum cibis miſcendo, quæ præterquamquod ſtomachi amicitia non parum commendat, ut in deliciis fere habeantur, eadem etiam exſiccandi, ſuperfluitates conſumendi, leniter adſtringendi facultas clara fecit. Ejuſmodi ſunt ſalvia, ros marinus, & aliæ ſimiles plantæ. Summe etiam intereſt non ſolum bonos, ac laudabiles cibos aſſumi, ut ſunt carnes juniorum Animantium, tum quadrupedum, tum etiam ſylveſtrium, & volucrium, quarum illæ gelatinoſa ſubſtantia gaudent, hæ leviori, & mobiliori, quæ in diverſis ſubjectis pro diverſitate temperamenti ſeligi poſſunt, ſed ita coctos, & præparatos, ut aliquam excitent alterationem, quæ cauſæ morbum efficienti adverſetur. Ita in iis, qui præhumido ſunt corpore, & ſuperfluitatibus abundant aſſatæ carnes ſunt ſalubriores, quam elixæ, cum nonnihil & ipſæ exſiccent, & languentibus partibus robur addant. Ab acribus vero, & ſalſis quam diligentiſſime cavendum, ſiquidem non ſolum nutritioni ſunt ferme inepta, cum nimis diſtent a mucilaginoſa, ac blanda nutritiæ ſubſtantiæ natura, ſed humores ipſos, ac nutritium ſuccum plus æquo ſolvunt, ſolidaſque partes abradunt, unde morbus a ſeroſis, lymphaticis humoribus acribus, exſolutiſque augetur, & confirmatur. A vero etiam non abhorret nonnihil operæ laudiſque in hiſce ægri-

ægritudinibus tollendis deberi motui locali usque ad lenem corporis incalescentiam, quo partes sanguinis excrementitias, & superfluas ad glandularum cribra facile expelli contingit, ibique separatas, præcipitatas vel per urinam, vel per sudorem extra corpus educi, cum robustiores ipsæ partes solidæ reddantur, quo maxime opus est in eo morbo, in quo earum tonus labefactatus est. Ad hunc porro restituendum etiam vini potus plurimum tribuit, si absyntio, melissa, & Kalybe alteretur, aut lentisco, santalis rubris, aliisque corroborantibus rebus, de quibus superiori capite dictum est.

XVI. *Si chronicus fiat morbus eadem methodus servanda, quæ in immodico Mensium fluxu.*] Vid. cap. 3. com. 17. 18. 19.

XVII. *Si virulentus demum sit fluxus, & insignis adsit ardor, & dolor genitalium partium venæ sectio instituenda &c.*] Susceptum in genitalia virus venereum, quod summe acris, atque exulcerantis indolis est e corpore eliminandum esse, exulceratas, atque abrasas partes detergendas, mundificandas, demum roborandas, atque ferruminandas tradiderunt fere uno ore cum Veteres, tum Recentiores Medici. Ad priorem indicationem quod spectat, purgantia medicamenta, quorum facile princeps ingrediens sit Mercurius dulcis, miris laudibus extollunt tandiu saltem per intervalla repetenda quandiu de virulentæ materiæ correctione, atque extirpatione constet. A communi opinione dissentit cl. Astrucius tres virulenti fluxus gradus agnoscens, cum videlicet effectæ partes phlogosi tentantur, deinceps cum inflammatione tenentur, in qua vasa ipsa sanguinea scinduntur, vel eroduntur, demum cum exulceratione laborant. Pro vario morbi gradu, varia esse adhibenda remedia asserere non dubitavit. Hunc autem in præsens sequimur. Et revera habet, quod summa cum ratione dixisse videtur. Ubi enim phlogosis, & inflammatio partium adesse comperiatur, qua ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut purgantia medicamenta, præsertim acriora votis respondeant. Cum hæc vaginæ calore, ardore, rubore, dolore plerunque insigni se prodat, acrimoniæ sensu inter mejendum, fluxu humoris liquidi, acris, calidi, puriformis cunctis viribus, atque omni animi contentione ad eam compescendam, ejusque symptomata mitiganda studendum esse luce clarius apparet. Quodnam autem remedium efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius venæ sectione? Depletis nimirum vasis sanguiferis, ac languescente sanguinis impetu inflammationem multo leviorem fieri, mitioremque; ideoque tensionem, calorem, doloremque sedari adeo manifestum est, ut nihil magis. Quæ quamvis de universis, & singulis, de corporibus tamen plethoricis, fervidique temperamenti esse maxime intelligenda facit potissimum ea ratio, quod in his plerunque inflammatio vera sanguinis excitatur phlegmonodes dicta, aut tenuioris ejus partis, quæ erysipelatodes nuncupatur, in quibus symptomata ea atrocitate se produnt, ut repetitam venæ sectionem, ut in ipsa peripneumonia, aliisque viscerum inflammationibus fieri solet, requirant. Ubi hæc diligenter teneas facile etiam intelliges, cur alvus blande subducenda usu medullæ Cassiæ, aut ejus conservæ, cujus etiam eximius usus est ad urinæ acrimoniam temperandam, acresque humores evacuandos, & ex massa sanguinea præcipitandos, præsertim si nitrum purissimum addatur, aut nitrum cujus volatilior pars sulphuris vulgaris admixtione deflagravit, sal prunellæ dictum, quæ ad attenuandum blandissime, & simul nimium humorum motum, fervoremque

com-

compescendum, ut toties a nobis demonstratum est, opportunissima existunt. Quaenam emolumenta in aegrotantes emanare non censeas, si repetito usu decoctionis radicis liqueritiae, altheae, graminis, aliorumque malvaceorum tractentur additis semper nitratis medicamentis? Sufficiat memorasse leniter aperiendi, emolliendi, demulcendi, praeter summe proficuam, quam habent particulas calorificas hinc inde diluendi, dissociandi, atque ea ratione comprimendi, qua motus earumdem aliquando defervescat, iisdem inesse facultatem. Hinc passim apud Medentes in usu maximo. Neque felicitas insignis medicamentis fere omnibus ex aquis earumdem plantarum stillatis, & emulsionibus seminum peponum, & si inflammationis ardor tantus sit, ut ei mitigando largus diluentium usus sit impar, etiam papaveris albi, & syrupo diacodio, aut ipso laudano, ut decet paratis, deesse solet, quorum praecipua vis est in nimia humorum acrimonia temperanda, spasmodicis solidarum partium contractionibus relaxandis, acutiorique eorum sensu obtundendo, ac molestissima dysuria coercenda.

XVIII. *Hisce succedant pillulae ex Therebint. aq. Malvar. lot. extract. rhabarb. &c.*] Peracta jam curatione in primo gonorrhoici fluxus stadio, quae usque ad ardoris urinae moderationem extenditur, graviorumque symptomatum remissionem, in illorum opinionem pedibus eundum facile decreverim, qui eo nervos industriae omnes intendendos esse existimant, ut venenum quod altas in penetralibus genitalium radices egerit, altiusque penetrarit corrigatur, extirpetur, & qua data porta extra corporis confinia per vias a natura comparatas eliminetur, quae dum fiunt illud etiam maximi emolumenti sequitur, ut corpus a pravarum, vitiosarumque sordium sarcina liberetur, quod apprime utile, & necessarium est ad morbum ocyus, ac tutius profligandum. Ad hunc finem conferunt, quae renum atque vesicae amicitia clara fecit, seu quae diuretica, & simul balsamica virtute, eaque blandissima, & non admodum calefaciente pollent, inter quae Therebintinata eminent, & similia resinosa corpora, quae nonnihil sui urinae communicant, quae propterea ab eorumdem usu violaceo odore imbuitur, eaque non sola quidem, sed cum iis consociata, quae peculiari, & specifica virtute veneni vim acerrimam, & corrosivam, simulque sanguinem, & humores coagulante temperant, infringunt, destruunt, ejiciunt, quibus omnibus Mercurius palmam praeripit, cui optime rhabarbari extractum additur, ut inde cum Therebintinae syrupo, aut alio simili fiant pillulae, quae moderata dosi exhibitae dici vix potest, quantum etiam valeant ad interna genitalium ulcuscula detergenda, sordes paulatim evacuandas, urinae acrimoniam adhuc superstitem temperandam, si praesertim demulcentium, ac diluentium usus servetur.

XIX. *Hisce spatio XII. aut XV. circiter dierum adhibitis pillulae ex mas. fetid. major. &c.*] In eorum nimirum usu tandiu persistendum, quandiu paratis ad exitum pravis vitiosisque humoribus per emunctorias intestinorum glandulas, ex quibus succi parum copiosius, & facilius ex toto corpore derivantur, purgantibus locus detur, quorum ope universalis fiat expurgatio, ut puriores inde, mitioresque ad affectas partes affluentes, aliis consolidandi indicationibus adimplendis viam, aditumque tutiorem faciliore mque relinquant. Quod autem de diureticis balsamicis dictum est, idem omnino intelligendum de purgantibus, ut videlicet, una cum Mercurio semper exhibean-

hibeantur, cujus pulcherrima laus est eorum, quibuscum unitur operationem juvare, cum interim ab indole sua veneno celtico prorsus contraria ne latum quidem unguem deflectat. Jam non una purgantis pharmaci exhibitione posse totum peccantem humorem educi supra a nobis ostensum est. Captum hinc consilium eorum usui balsamicorum usum interponendi, quibus dum partes sensim sensimque deterguntur superstites impuritates, & sordes recolliguntur denuo, atque ea ratione deponuntur, qua per vias intestinorum omnium convenientissimas eliminari facili negotio queant. Inter balsama autem, Copaiba vel Copaiva dictum seligitur multis encomiis a cl. Thoma Fullero prædicatum, ac jure merito ut notat cl. Geoffroy, *quod urinam ciet, ejus ardores extinguit, contentaque cruenta, fęda, & purulenta præ omnibus aliis balsamis efficaciter expurgat*.

XX. *Utramque paginam adimplet Electuarium Excel. Sacchi &c.*] Huc usque traditam methodum in primo, & secundo gonorrhoici fluxus stadio servandam, cum & rationi apprime consentaneam, & ad praxim commodissimam didicissem, aliam adhuc magis compendiariam, brevioremque novisse contigit ab Electuario Excel. Sacchi dicto desumptam Patavii plerisque Pharmacopolis satis noto, quod in hunc fere modum conficitur.

℞. Flor. Caf. r. e. conserv. violar. a ℥ i. diagryd. sulphur. ʒ i. sal. prunel. ʒ vi. therebint. lot. ʒ x. rhabarb. el. pul. ʒ ii. Mercur. dulc. ℈ iiii. extract. sars. peril. guajac. a ʒ ii. syrup. de nenuphar. q. s. M. f. s. a. electuarium, cujus dosis erit ad ʒ ii. Cum mihi primum illud cognitum est, fateor revera non parum placuisse, sive revera habeat cur placere debeat, sive quod adeo clarum experientia fecerit, ut cætera omnia, quæ ab hominibus hactenus excogitata sunt propemodum viluerint. Et sane si urinæ ardor, atque acrimoniæ sensus urgeat præsto est Cassiæ pulpa, & conserva violarum, quæ ad ejus acrimoniam temperandam plurimum valent; si nimius humorum motus, ac fervor compescendus, sal prunellæ prompte subvenit; si pravæ vitiosæque sordes per urinæ vias eliminandæ, & simul interna ulcuscula detergenda, subitam nec inopinatam opem fert Therebintina, cui optime rhabarbarum addi supra adnotavimus, si universum corpus expurgandum per alvum, scammonium, seu diagrydium sulphuratum cito succurrit, quod laxantem Cassiæ, & rhabarbari virtutem egregie adjuvat: si peculiare venenum corrigendum, debellandum, profligandum, Mercurius, nec non sarsa, & guajacum, quæ parem fere virtutem sortita sunt, minime desiderantur. Mirum autem inter se mixta, ac consociata sic operari, ut alvus præsertim, quamvis uberius, citra ullam tamen molestiam, ac perturbationem purgetur, dum cætera omnia symptomata mirum in modum mitescunt. Quid ultra quærendum, quid expectandum ultra?

XXI. *Correcta profluente materie, sic ut albumen ovi repræsentet ad sequentes pillulas deveniendum &c.*] Nil enimvero expectandum, atque ad ea quæ exsiccandi vim habent, consolidandi, & laxatas partes adstringendi, seu mavis roborandi alacri animo transeundum, ut fluxus, quod citra noxæ periculum obtineri potest, cohibeatur. In horum censu veniunt, gummi elemi, succinum, mastiche, nec non calces quædam, & terræ absorbentes, ut sunt antimonium diaphoreticum, magister. os. sep. ter. catechu bol. armen. aliæque similes, quæ numero plures, aut pauciores intime mixtæ, contritæ, & syrupo corallorum, vel conserva aliqua in pillulas redactæ

nun-

nunquam non laudabilem edunt operationem: eo magis si superbibatur infusum theiforme foliorum siccorum Menthæ, aut ex præcepto Astrucii duo, aut tria cochlearia aquæ stillatitiæ Menthæ a Quercetano descriptæ, & a Riverio commendatæ, cujusque processum profert, qui ita fere se habet. ℞. Pulver. ment. sic. dictam. radic. ire. florent. a ℥ i. pulver. semin. agn. cast. rut. lactuc. a ʒ i. therebint. venet. ℥. iiii. Vin. alb. ℥. xx. Hæc omnia injiciantur in alembicum, & per balneum vaporosum destillentur. Ex istarum rerum examine ejus virtus adeo clare apparere unicuique potest, ut supervacaneum sit eam explicare dicendo.

XXII. *Si adhuc materies albicans profluat injectiones fiant primo ex aqua calcis &c.*] Nisi usum remediorum internorum externis quoque secundemus, oleum & operam perdi egregie adnotavit Hoffmannus. Ea autem pro symptomatum ratione longe differre perspicuum est. Cum exulceratæ partes, aut preter morem relaxatę, ad quas internorum adstringentium medicaminum vis pervenire fortasse non potuit, materiem albicantem, tenuem adhuc plorent, injectiones, quæ viribus suis integris operantur visę sunt convenire. Quomodo autem parentur quęri a Medicis solet. Nonnulli cum Astrucio ex levi decocto herbarum vulnerariarum, ut bugulę, saniculę, marrubii, geranii, alchimillę cum melle rosaceo, vel ex aquis thermalibus pręsertim sulphureis decocto hordei alteratis instituendas putant sola detergendi facultate contenti, ab adstringentibus stypticisque cavendum. Alii e contra cum Hoffmanno postquam fluxus impurus correctus fuerit, & materia profluens fętida, & subviridis odorem coloremque pravum amiserit, uti de usu internorum medicamentorum dictum est, injectionibus adstringentibus uti minus verentur. Horum in censu veniunt præ cæteris decoctiones ex radicibus bistortæ, tormentillæ, pimpinellæ, balaustiis aliisque similibus aqua fabrorum, vel kalybeata decoctis: eorumdem aquæ stillatitiæ, nec non aluminosa omnia, & vitriolica; vel quorum basis alumen & vitriolum est, lapis medicamentosus Crollii, aquæ stypticæ Lemerii, aut Rabelii, quibus omnibus tutiorem subdimus tutiam vino albo infusam, quæ universa fere, & singula a laudato Astrucio in libro de curatione Gonorrhææ difficilis, quæ post administratam hydrargyrosim aliquando superest commemorantur (r), commendanturque, si caute, & parce adhibeantur, *ne acrimonia phlogosim excitent, vel repentina nimiaque adstrictione prostratum, & vesicularum seminariarum emissaria nimium constipent*: quibus ego addendum traderem, ut longe a Menstruorum fluxu, vel dum viget idem, adhibeantur, ut de benigno fluore muliebri dictum est, cum in viris quocumque tempore citra noxæ periculum in usum vocentur.

XXIII. *Si hisce adhuc non cedat morbus, in laxioribus præsertim phlegmaticisque, decoctum ex sarf. peril. el. &c.*] Solet quandoque in feminis post gonorrhoicum fluxum remanere profluvium quoddam stillatitium humoris semini analogi, qui a prostatis, glandulis Couuperi, & vaginæ extillat: cujus etiam plerunque minus sollicitæ sunt, aut ad fluorem muliebrem illud referentes, aut madori genitalium apta satis medella providentes. Ubi tamen molestiam illam excitet, qua medicam exposcere opem cogantur, iis ut decet succurrendum est per ea medicamina, quæ venenum seminium, si quod superest penitus destruunt, discutiunt, laxatum ductuum, glandularumque

 tonum

(r) *lib. 4. cap. x. art. 1.*

tonum reſtituunt, ſuperfluitates abſumunt, a quibus potiſſimum earum laxitas proficiſcitur. Ad primum ſcopum quod attinet, Mercurius facile principem obtinere locum videtur ea ratione adhibitus, qua ſalivatio excitetur, quo morbi omnes quacumque tamen atrocitate ſe prodant, ab hoc fonte prodeuntes tuto feliciterque profligantur. Dolendum tamen, ſi ſalivatio ab iis indicata rite adminiſtretur, gonorrhoicum tamen fluxum, licet vim & energiam Mercurii ſenſerit, ac priſtinam malitiam depoſuerit, contagione omnino carentem permanere, radicibus illum foventibus firmantibuſque funditus convellendis impari eodem exiſtente, quæ ſenſim auctæ, & longo tempore confirmatæ non modo novam in dies ſingulos fluxui occaſionem præbent, verum etiam acerrimis quibuſque Medentium conatibus reſiſtunt. Hinc ſalubre practicorum conſilium, niſi graviores morbi urgeant ab impuro ſeminio proficiſcentes, loco Mercurii, decocto uti ex ſarſa perilla, & guajaco, quibus craſſos quoſvis humores incidi, & attenuari contingit, ſuperfluitates omnes abſumi, exulcerationes exſiccari, & cicatrice obduci, partes omnes, & viſcera reſoluta, & relaxata corroborari, uno verbo luis venereæ ſymptomata, inter quæ diuturnus, ac contumax fluxus gonorrhoicus eminet, tuto feliciterque debellari. Illud tamen ſedulo, & accurate cavendum eſt, ne calidioribus, ac ſenſibilioribus corporibus, ut de acrioribus purgantibus dictum eſt, exhibeantur, ſed ſolum laxioribus, phlegmaticiſque, ne in illis plus æquo commoveamus, atque acres nimis, ſolutoſque humores ultro ſollicitemus, dum in his acuto ſolidarum partium motu, humorumque exſolutione opus eſt, ut hi penitus abſumantur, illæ vero ad priſtinum robur, ac tonum reſtituantur; deinceps ut ea ratione adhibeantur, qua alvi dejectio ſuccedat, quod ſennæ additione facile obtinetur, ne ſudorem ad quem proclivia non ſunt noſtrorum ægrotantium corpora, fruſtra provocemus, vel humoribus nimis exagitatis eumdem nihil conferentem, & ſummo cum incommodo eliciamus. Si ex reſiduo quod eſt addita radice graminis, paſſuliſque fiat decoctio pro potu ordinario, credi vix poteſt, quanto facilius, ac tutius optato fine potiri valeamus.

XXIV. *Ad aquas B. Virginis, aut alias ſulphureas nullo habito diſcrimine ejuſmodi ægrotantes mittendæ.*] Si remediis e ſulphure petitis digerendi, ſuperfluitates conſumendi, abſtergendi, leniter adſtringendi, atque exſiccandi facultatem ineſſe quotidiana experientia compertum eſt, minus mirari ſubit, aquis B. Virginis, aut aliis ſimilibus præcipuam ineſſe virtutem ad diuturnum, contumacemque gonorrhoicum fluxum tuto feliciterque debellandum, cum non exigua ſulphuris portione, quo ſcatent ſulphureæ ſint nuncupatæ. Enimvero noſtra hac ætate clariſ. in Lyceo Patavino Medicinæ practicæ Profeſſor Primarius Alexander Knips Maccoppe ejuſcemodi aquas tanti faciebat, ut ſi quid in ſumma rerum anguſtia ſperandum, ab earum uſu ſperare ſe jure merito poſſe conſideret, unde omnes, qui ejuſcemodi fluxu laborabant, eos ad Patavinas thermas mittebat. Neque ſane ejuſce rei judicium in arcto; ſi quidem non ſolum moleſtiſſimos ſuccos, qui genitalia verſus propulſi vaſorum oſcula reſerando, fibraſque corrumpendo ulcuſcula ibidem excitant, mirum in modum temperant, corroſoſque eorum parietes vi contentorum abſtergunt, atque exſiccant, & fibris, qua fieri poteſt tono reſtituto ſerpentes plagas probe jam dilutas figunt, comprimunt, atque ocyus obliterant, ſi fluxui ab hoc potiſſimum fonte prodeunti ſit occurrendum,

dum,

dum, sed vascula ductus, poros, atque meatus partim nocui veneni, partim vi incurrentis lymphatici, serosique humoris diductos medicati humoris appulsu repurgant, fibrasque ad tonum restituunt, unde subsidere eosdem necesse est, si fluxui laxatis præter morem partibus sit subveniendum. Quid quod pulcherrima earum laus est acidissimis particulis, unde sævissima hujus morbi symptomata originem sæpe trahunt, ratione salium quos continent plurimum adversari, atque interea coagulatis sanguinis grumis dissipatis succos omnes ad æquabilem circuitum restituere, eosdemque per destinata loca ab incongrua vitiosorum salium miscella liberari, quod æque de aliis fontibus affirmari nequit, acidulis præsertim, ut sunt Recobarii, S. Mauritii, & similibus, quæ quamvis ulcuscula detergere, & exsiccare, gallicamque gonorrhæam recentem curare valeant, si confirmata cum sit præscribantur, aut aliquo symptomate ex gallico morbo proficiscente divexatis, vel novis in dies malis corripi eosdem continget, vel idem adeo atrociter sęvire, ut in postremæ necessitatis discrimine constituantur. Cujusce rei causa ex eo fere petenda est, quod vel reliquias morbi e corpore eliminandas vi adstringente, & uti cl. Sydenhamius inquit plus satis sanativa arctius hujusmodi aquæ constringunt, & figunt, vel virulenti miasmatis calcar quoddam in iisdem latet, quo lente conficiens labes novis veluti stimulis excitatur, atque inde corpus maximis cruciatibus concutiens brevi ad ultimos nisus perducitur, ut a cl. Gratiano demonstratum est. (f)

XXV. *Si biliosæ, calidiores, & macilentæ sint Mulieres post aquas thermales lacte tractandæ.*] Cum ejuscemodi corpora aquas sulphureas ferre commode possint, decoctum lignorum sudoriferorum non posse supra jam adnotatum est. Non inde tamen omni auxilio destituenda, quod gallicæ lui speciatim adversetur. Ejus vero spes potissimum reponenda in levissima decoctione sarsaperil. & radic. Chin. in ea parca dosi, quæ exagitando sit impar, cum pravos, vitiososque humores acidissimis veneni particulis inquinatos corrigere, & ad pristinam temperiem restituere valeat, atque ea quidem non sola, sed lacte diluta, quo subtiles ejus volatilesque particulæ contemperentur, dum oleosæ, mites, ac lævigatæ sanguinem ingredientes solidas partes obliniunt, ac nutritio rore humectant. Si parum radicis tormentil. & bistort. addatur, quibus laxatis partibus robur addatur (hisce solis in ejuscemodi corporibus utendum tradit Astrucius) multo facilius per me licet optato fine potiemur.

XXVI. *Prolapsui uteri dicto iisdem purgantibus &c.*] Duplicem esse uteri prolapsus gradum supra ostendimus: alterum in quo vaginæ membrana sic laxatur, ut ejus capacitatem instar ovi obturet: alterum in quo foras apparet. Curatio igitur juxta duplicem ipsius gradum varianda. Si primum contingat, serosi omnes humores membranam laxantes absumendi sunt, & ejusdem fibræ corrugandæ, & corroborandæ. Id quod purgantibus, decoctis lignorum, quæ sudorifica dicuntur externa adstringentium adplicatione præstari posse neminem latet. Sin alterum prædicta membrana reponenda, & in naturali suo situ detinendus, quod congruis pessariis, aliisque ejusmodi medicinis obtineri posse manifesta res est.

CA-

(f) *Differt. de font. Recobar. pag.* 222.

CAP. V.

De affectione hysterica.

I. NUllus morbus Mulieribus tam familiaris, nullus qui omnes corporis partes tam varie exerceat, quam hysterica affectio.

II. In abdomine enim motus undas repræsentantes, & veluti globi cujusdam celeriter moti, & agitati ad gulam ascendentis, dolores modo fixi, modo vagi colon, & regionem scrobiculi cordis, nec non renes occupantes, eodemque tempore ingens strepitus, ac sonitus se produnt, inflatio ventris, vomitus materiæ viridis, acidæ, aquosæ, aut vomendi conatus insignis subsequitur, icterus, urinæ stillicidium, vesicæ dolor, alvi stypticitas summa urget, in thorace cordis angustiæ, palpitationes, syncopes, respiratio difficilis alias intercepta, interrupta, quandoque præter morem longa, alta, juguli adstrictio, suffocatio, strangulationis sensus, tussis sicca, & ferina, dolor nunc pungitivus, nunc tensivus thoracis musculos afficiens in scenam prodeunt: in capite dolor pariter atrocissimus in quadam particula defixus, vertigo, visus obtenebratio, oculorum inversio, rotatio, motus convulsivi horrendi, partium attractio, deliria, hemiplegiæ, sopores, lachrymæ, & risus involuntarius sine ulla manifesta causa: in externis corporis partibus maxillarum, humerorum, manuum, crurum, tibiarum, dentium, dorsi dolores, totius corporis perfrigeratio, quæ quidem omnia non in unaquaque Muliere, sed nunc pauciora, nunc plura observantur, & modo hæc, modo illa, frequentissime vero, & in omnibus fere flatus, borborygmi, respirationis difficultas, strangulationis sensus, juguli constrictio, syncopes, cordis angustiæ, palpitationes, nauseæ, vomitus, deliria, motus convulsivi, quæ omnia copiosa limpidæ, claræque urinæ excretione terminantur.

III. Horum symptomatum omnium causa proxima est spasmodica nervorum, qui per uterum disseminantur cum nervis sexti paris communicantium contractio, qui varie irritati, demorsi, vellicati omnes corporis partes in consensum trahunt.

IV. Irritatio porro, morsus, vellicatio excitatur a lympha genitali,

tali, aut sanguine, aut alio humore in utero conterminisque partibus retento, vel corrupto, a corpore extraneo in ejus cavitate in suppurationem abeunte, ulcere ejusdem serum acre, ac corrosivum plorante.

V. His addendæ aliæ viscerum affectiones Mesenterii, Hepatis, Pancreatis, Lienis, Renum.

VI. Spirituum etiam quandoque Animalium debilior crasis, ut facile dissipentur, & a levi etiam causa in inordinatos, & perturbatos motus agantur.

VII. Quæ diutius protracta sanguinis ipsius crasim invertunt, & spirituum, unde atrocior successu temporis morbus ex eorum intemperie nervis infesta.

VIII. Huic affines morbi sunt in primis Syncopes, in qua tamen respiratio, & pulsus omnino deficiunt cum extremo faciei pallore, sudoribus frigidis brevi ad salutem terminantibus, si grata, & suaveolentia naribus applicentur, nisi hystericæ affectionis effectus sint, quæ eorum usu plerunque augetur.

IX. Tum Apoplexia, in qua tamen partes omnes resolutæ sunt, atque omni sensu privatæ, & oris detorsio, & spiratio ægra, ac stertorosa adesse plerunque solet.

X. Epilepsia quoque, in qua tamen convulsivi motus externas partes dire exercent, & spuma ex ore, & naribus effluit, & facultatum omnium principum læsio subsequitur cum oblivione eorum, quæ in paroxysmo acciderunt.

XI. Mortuis quandoque simillimæ evadunt hystericæ Mulieres, unde orta salubris illa consuetudo eas per triduum non sepeliendi.

XII. Difficilis quidem morbus curationis, & interdum in apoplexias, epilepsias degenerans, raro tamen lethalis.

XIII. Quo Mulier a paroxysmo liberetur, si plethorica sit, ac boni habitus, pulsumque habeat plenum, ac turgidum, ac Mensium diminutione, aut suppressione laboret venæ sectio ex brachio primum, mox pede ratione plenitudinis habita instituenda. E contra si insignis aliqua sanguinis hæmorrhagia præcesserit, aut aliorum humorum profluvium, pallida præter morem sit, pulsum parvum, ac debilem habeat actionum languore comitatum, ac frigore totius corporis, a venæ sectione abstinendum.

XIV. Si venter præter modum elatus sit, ac tensus cum insigni

alvi

alvi adſtrictione oleum amygdal. dulc. s. i. r. e. exhibendum, dum Clyſteres ex decoctione fol. malvar. pariet. matricar. radic. alth. lilior. albor. flor. chammomil. roman. melilot. fœnu græc. & oleis emollientibus cum ſaccharo rubro injiciuntur, ac fotus ex eadem decoctione calidi mane, & veſpere fiunt, ut poſtea omentum vervecinum, vitulinum, aut ſimile dictis oleis imbutum applicetur.

XV. Hiſce aliquandiu fruſtra adhibitis emplaſtrum hyſtericum Sydenhamii, aut ſimile umbelico, aut pudendis admovendum, uti & ſuffumigia (niſi idioſyncraſia quædam prohibeat) ex moſcho, zibeto, benzoe, aliiſque ſuaveolentibus ad uterum apparanda.

XVI. Si longior ſit morbus, & gravioribus ſymptomatibus ſtipatus, mulier vero frigidioris temperamenti, laxioriſque habitus, boli ex Mithridat. optim., vel triphar. magn. ℥ .s. laudan. hyſteric. de le Febour gr. iii. eximiæ ſunt virtutis, ſuperbibendo aqu. artemiſ. matricar. a ℥ ii. tinctur. ſuccin. caſtor. a ʒ .s. ſyrup. de cortic. citr. ʒ ii. M. quibus ſi difficilius boli deglutiantur, Laudanum ipſum ſolvi poteſt eorum loco aſſumendis.

XVII. Immo ſi ſopor profundus Mulierem exerceat cum pulſu parvo, languido, contracto, extremorum frigore ad hæc deveniendum. ℞ aq. Ceraſor. nigr. lilior. conval. a ℥ ii. anthyſteric. Lang. ℥ i. s. ſpirit. urin. vel ſal. armoniac. vel ſanguin. human. a gut. xx. ad xxx. addit. ſyrup. artemiſ. ℥ .s. M. Quibus urgente morbo ſpiritus vini rectificatiſſimus ſubſtitui poteſt ad cochleare exhibendum.

XVIII. In fervidioribus vero calidioribuſque feminis ſola aqua ſtillatitia flor. Chammomil. tot. citr. menth. a ℥ i. s. lauda. liquid. Sydenham. a gut. x. ad xx. cum ſyrupi cortic. citr. ʒ ii. viſa ſunt convenire uſque ad ſymptomatum remiſſionem, quotidie hora ſomni repetenda, ſi convulſiones, vigiliæ, dolores, aliaque ejuſmodi ſymptomata poſtulare videantur: quæ ſi leviora fuerint ſola emulſio in aq. nymph. lactuc. a ℥ v. ſemin. quat. frigid. ℥ i. s. papaver. alb. ʒ ii. nitr. puriſ. ʒ .s. ſufficiet.

XIX. In prædicto vero ſoporis caſu, aut ſyncope aqua frigida epotanda, aut faciei adſpergenda, aut pauxillum vini optimi, ac generoſi aſſumendum: frictiones circa præcordia, in pedibus nonnihil aſperæ inſtituendæ, naribus fumus admovendus ex charta, linteis, pennis, corio uſto, ruta aceto trita.

XX. Cum in altero caſu ſal volatile Angelicum, oleoſum Sylvii, ſpi-

ſpiritus meliſſæ phyala concluſus, & leviora errhina ex hyſſop. ſature. pul. a ʒ i. caſtor. ℈ .s. naribus excipienda locum habeant : cum tamen ſequens nodulus in omnibus tutiſſimus ſit. ℞ Oleo ſuccin. ℈ .s. aſſ. fętid. ℈ i. Caſtor. ʒ .s. M. concludantur in nodulo ſerico ad odorandum.

XXI. Extra paroxyſmum pariter ubi res ſit cum Muliere frigidioris temperamenti, laxioriſque habitus, præmiſſa venæ ſectione, ſi Menſium ſuppreſſio adſit, aut diminutio, & leni purgatione ſales centaur. minor. agrimon. tamariſc. artemiſ. vel tartar. ſolub. ter. foliat. tartar. vitriolat. a ℈ ii. ad ʒ i. ex decoctione fumar. ſonch. agrimon. cui ſucceſſu temporis, ſi a ſalibus abhorreat Mulier ſpiritus ſal armoniac. vel tinct. ſal tartar. ad ʒ .s. addi poteſt, cum Veris tempore earumdem ſucci ex juſculo tenerioris pulli cęteris omnibus palmam præripiant.

XXII. Hiſce qualibet octava die purgantia intermiſcenda, inter quæ infuſio ex rhabarb. ʒ ii. tartar. ſolub. ʒ i. in aq. artemiſ. q. ſ. per noctem in loco tepido facta, ut colaturæ addatur ſyrup. roſat. ſolut. ad ℥ iii. aq. Cinam. parum, eximiæ virtutis: aut Magneſ. alb. ʒ ii. Rhabarb. ʒ .s. ex juſculo.

XXIII. Niſi ad Menſium, aut hæmorrhoidum fluxum immodicum proclives ſint etiam pillulæ tartar. Bont. aut Quercetan. ad ʒ i. cum caſtor. ℈ s. & ſyrup. artemiſ. q. ſ. locum habent. Vinum ex infuſione Bryoniæ paratum hyemali tempore adhibendum ad cyathum i. quotidie.

XXIV. Hiſce Martialia ſuccedant limatura martis .s. ſuper lapide porphyrite lævig. a gr. x. ad xv. cum rob. ſambuc., vel in forma liquida tinctura mart. tartariz. vel ſuc. pomor. extract. a ʒ s. ad ʒ i. ex levi decocto artemiſ. meliſ. vel aq. ſtillat. ad ℥ vi. iiſdem plane ſervatis cautelis in iſtorum uſu, quæ in curatione affectionis hypochondriacæ.

XXV. Et ſi aliquam perturbationem inferant laud. opiat. gr. ii. cum confection. hyacint. s. o. ℈ i. exhibendum, vel laudanum liquidum ad gut. xii. circiter ex aq. flor. Chammomil. Menth.

XXVI. Sed nihil aquis acidulis præſtantius ardente Sirio, & lacte autumnali tempeſtate per xxxx. dies primo vere repetendo ex decoct. ſarſ. peril. elect. radic. Chin. lentiſc. uſque ad æſtus ſolis.

XXVII. Si vero calidioris ſit temperamenti, ſicciorisque habitus,

solum oleum amygdalarum dulcium, & Clysteres ex aqua hordei, & saccharo visa sunt convenire ad primas vias abstergendas; pro alterante vero quotidie sola decoctio cichor. endiv. violar. borrag. cum pulver. ex matr. perlar. præp. oculor. cancr. præp. rasur. ebor. a ℈ i. ad ℨ .s.

XXVIII. Pro his tamen omnibus satisfaciet serum lactis caprilis aut simplex, aut destillatum cum earumdem succis primo vere exhibendum: æstuosa vero tempestate balnea aquæ dulcis, aquæ Nocerianæ, Wilenses, vel si libet acidulæ Recobarii moderatis haustibus, tandem lac diu usurpandum.

XXIX. In quacumque hystericæ affectionis specie motus corporis moderatus, equitatio præsertim, peregrinationes, venationes instituantur. A quibuscumque mentis laboribus abstineat ægrotans, hilaris vivat, & sola victus ratione, si fieri potest, gubernetur.

CAP. V.

De affectione hysterica.

I. N*Ullus morbus Mulieribus tam familiaris, nullus qui omnes corporis partes tam varie exerceat.*] Quod scripsit Democritus in epistola ad Hippocratem sexcentarum ærumnarum, atque innumerabilium calamitatum auctorem esse uterum, & Hippocrates ipse tradidit (*u*), multis, & captum omnem superantibus affectionibus angi miserrimas Mulieres, aptissime cadit in hunc locum. Adeo enim Mulieribus fere omnibus nostra hac ætate familiaris existit hysterica affectio, ut ex sexcentis otiose, & opipare viventibus vix centum reperiantur, quæ huic morbo aliorum mille specie illudenti obnoxiæ non sint. Unde comparari jure merito potest cum Proteo filio Oceani, & Tethyos, quem in fabulis est Deum marinum fuisse, in varias sese formas vertere solitum, ut nunc Animal, quandoque arbor, aut ignis, aut quid aliud videretur (*x*), vel ut alii crediderunt eumdem fuisse ac Vertumnum, quem ajunt captum amore Pomonæ in omnigenam speciem se variasse (*z*); vel si libet cum Hydra, Serpente illo apud Poetas claro septem capitibus in Lerna palude prædito, cum qua Hercules pugnavit, quæ cum Hercules ei unum caput abscidisset, continuo aliis septem augebatur (*a*). Tot namque, tamque horrendis symptomatibus stipatur, ut cum incomprehensibilia plerisque videantur a Dęmonibus potius, ut de Epilepsia dictum est, quam a morbi viribus premi Mulieres, & exagitari facile judicetur. Quapropter optime a Galeno dictum (*b*) hystericam passionem unum quidem nomen esse, varia tamen, & innumera accidentia sub se comprehendere. Quod probe tenens Riverius se continere non potuit,

(u) *Lib. de Virgin. Morb.* (x) *Ovid.* 1. *Fastor. Virgil.* 4. *Georg.*
(z) *Ser. in* 4. *Georg.* (a) *Ser. in 6. Æne. Ovid. 9. Met. v. 69.*
(b) *De loc. affect. c.* 5.

tuit, quin Authores præcipuos, qui de Mulierum morbis scripserunt altiori voce damnaret, qui quamvis suffocationem hystericam sub titulo hystericæ passionis egregie explicent, symptoma peculiare, propterea quod omnium frequentissimum, & molestissimum esse consuevit generis nomine donantes, diversis tamen capitibus varios ex utero affectus perperam exponunt, nempe hystericam suffocationem, capitis dolores, convulsiones, epilepsias, cordis palpitiones, arteriarum in hypocondriis, & dorso pulsationes, ventriculi, hepatis, & lienis affectus, variosque in aliis partibus dolores ex utero oriundos, quod illi omnes ab iisdem omnino causis exoriantur, atque unam medendi methodum exposcant.

II. *In abdomine enim motus undas repræsentantes, & veluti globi cujusdam celeriter moti &c.*] Voluerunt nimirum Veteres Galenici istarum affectionum causam esse sanguinis menstrui circa uterum retentionem, vel seminis corruptionem, quo fit ut malignam, ac venenatam qualitatem acquirant, ex quibus maligni vapores elevantur, variasque corporis partes afficiunt. Verum cum alii ex istis animadverterint menstruantes Mulieres ęque, ac vetulas in hunc morbum incidere aliam excogitarunt, humorum scilicet excrementitiorum ad uterum confluentium copiam, qui diuturna mora putrescunt, & corrumpuntur, unde ex vasis uteri tetri vapores emittuntur modo hanc, modo illam partem afficientes, ac symptomata hystericæ affectionis excitantes. Cum observatione dignum sit eamdem per paroxysmos invadere, qui nunc frequentius, nunc rarius redeunt, nunc breviore, nunc longiore tempore perdurant, materiæ copiam in promptu habent, quæ nunc citius, nunc tardius colligitur, nunc etiam citius, nunc tardius discutitur. Ubi certum suæ digestionis, & exalationis tempus attigerint ejusmodi vapores subito, & derepente exilire, immo collectos latere diu in corpore, donec causarum extrinsecus advenientium concursu propulsi a venis in omnes corporis partes efflentur, existimarunt. Pro varia copia, ac malignitate nunc levia, & brevi cessura symptomata proficisci, nunc graviora, ac diutius duratura, & si ea copia cumulentur, ut diaphragma, & pulmonem comprimant, difficultatem respirationis, aut si veneni ad instar peculiari vi faucibus infensi operentur, strangulationis sensum inducere, si vero virtute quasi narcotica cordi, & spiritibus vitalibus contraria, totius corporis refrigerationem, & mortem ipsam arcessere. Recte illi quidem sua velut hypothesi vaporum obcęcati. Ut tamen satis esset in illa momenti, oporteret ut quæque symptomata hystericæ passionis paroxysmum concomitantia mediis istis vaporibus commode explicarentur. Quod neutiquam fieri posse plerique sustinuerunt, atque ii præsertim, qui ad affectionem morbi maxime propriam, & inseparabilem, sensum videlicet globi ad gulam ascendentis, aliasque maxime insignes attenderunt, quas non communi vaporum doctrina assequi se posse sunt arbitrati, sed uteri ascensu modo ventriculum versus, modo diaphragma. Quem cum Hippocrates ipse proposuisset (*c*) a Platone, & Aretæo in hac parte sequutus, Farnelius, atque Eustachius Rudius sic confirmarunt eumdem, & frequenter se deprehendisse, & manu depressum in propriam sedem propulisse haud dubie asserentes, ut nullum ambigendi locum Medentibus reliquisse sibi viderentur. His nullatenus minime assentitur Galenus docens moveri quidem nonnihil posse uterum, atque

(c) *Lib. de nat. mulieb.*

ascendere, ea tamen ratione, qua ad ventriculum pertingat constanter negans, multo minus illum prætereundo ad septum transversum. Neque sane eum fallunt rationes multæ ex Anatome desumptæ, qua constat quatuor validissimis ligamentis uterum donari in sua sede ita illum firmantibus, ut vix ac ne vix quidem moveri loco queat. Quæ philosophandi ratio quamvis prioris sententiæ patronis non parum displiceat, atque propterea reponant sic eadem relaxari in uteri procidentia, ut extra pudenda prodire soleat, velint tamen nolint fateantur necesse est, subitum, ac citissimum ascensum, ac descensum uteri, quem experiuntur Mulieres hystericæ cum prolapsu ejusdem, quem sensim sensimque relaxatis ligamentis incurrunt, conciliari nullo modo posse, neque hystericas Mulieres hisce de causis eodem premi, cum a paroxysmo liberatæ in perfectissimo valetudinis statu constituantur. Quid quod ne in prolapsu quidem uteri dicto, uterus e sua sede dimoveatur, ut Veteribus placuit, sed solum interna vaginæ tunica ob copiam serosorum humorum ejusdem fibras relaxantium extra pudenda propendeat sub forma rotunda, ut uterum repræsentet? Sed ne horum conjecturis refellendis diutius immoremur sufficiat dixisse, Sennertum Fernelii, Rudii, aliorumque sententiam suis temporibus vigentem profligare conatum fuisse, haud dubie affirmando corpus illud, quod manibus se contrectavisse dixerunt non ipsum uterum esse, sed testes, ac tubas Fallopianas tanto semine repletas, ut flatibus distensæ, & e suo loco dimotæ ad umbilicum usque extendantur, globique sensum sursum ascendentis producant. Verum non immerito conjectandum videtur, etsi plurimum inter se differre videantur ejuscemodi sententiæ, in eo tamen cunctas convenire, quod partium dimotionem supponant, quæ utero firmiter adhærent, quæque ex propria sede divelli nequeunt, nisi uterus ipse, quem firmissimis ligamentis firmatum volunt, divellatur, & sive totus uterus vitiosis humoribus, ac flatibus repletus, sive partes illi annexæ, nimirum testes, & tuba uteri sursum moveantur, semper uteri ascensum nominari posse, atque Hippocratis doctrina plaudi, ut egregie Riverius acriter dimicans. Rem sane tot, tantisque difficultatibus impeditam, ac varie adeo a Scriptoribus pertractatam, etiam me tacente facile omnes intelligant, ut satius esse videatur, eam qua fieri potest consulto declinare, atque fine carentem disputationem aliis relinquere. Verum ecquis non eo facile perducatur, ut reliquis mentis conatibus aliud non suadentibus existimet, omnes Veterum hypotheses falsas fuisse, dum meatus, ac ductus, per quos humores malignam, ac veneficam indolem nacti ex utero, conterminisque partibus, in quibus nidulantur, erumpentes ad cor, & cerebrum deferuntur variis morbi symptomatibus pro varia humoris qualitate ansam daturi, patentes adhuc nemo ausus est assignare, & dum in mortuis ob vehementem hystericæ passionis paroxysmum uterus semper insons repertus fuit, in debito situ, nec tubæ Fallopianæ, aut testes e loco suo dimotæ observatæ unquam fuere. Tradit quidem Diemerbroekius (*d*) se in hystericis plerunque aliquem magnitudinis circa uterum excessum, in eoque æruginosum quemdam, vel croceum, aut flavescentem humorem invenisse, ac Riolanus (*e*) testes pugno grandiores, tubamque uteri amplificatam, & dilatatam, Vesalius (*f*) instar

(d) *Anat. lib.* 1. *de vent. inf. cap.* 24. (e) *Antopol. lib.* 2. *pag.* 35.
(f) *Lib.* 5. *de human. corpor. fabric. cap.* 15.

inſtar majuſculæ pilæ protuberantes croceo humore ſimulque graviſſime olente refertos, ut Rennigeri (*g*), & quæ extant in M. N. C. (*h*) obſervationes ſilentio prætercam, quæ cum eodem fere recidant, opus non eſt iis diutius immorari. Sed hæc omnia longe diverſa ratione rem ſe habere clare evincunt, cum prædictæ partes exquiſitiſſimo ſenſu præditæ turgere, inflari, tendi, obſtrui, aut alia ratione affici nequeant, quin nerveæ fibrillæ, quibus eædem contextæ ſunt in validiores, atque inordinatas contractiones agantur, atque hinc triſtis ſenſatio, ac ſpaſmus excitetur, qui reliquis corporis partibus communicatus omnia hyſtericæ affectionis ſymptomata inducat, ut infra clare apparebit.

III. *Horum omnium ſymptomatum cauſa proxima eſt ſpaſmodica nervorum, qui per uterum diſſeminantur &c.*] Si nimirum ſedulo, & accurate perpendamus minimos nervorum ramuſculos, qui per uteri ſubſtantiam diſſeminantur cum nervis ſexti paris a Cerebro originem mutuantibus communicare, nihil fere negotii faceſſet affectionum explicatio, quæ hunc morbum comitari ſolent. Cum enim varie, inordinateque contrahantur, irritentur, convellantur, variæ autem atque inordinatæ contractiones, morſus, convulſio per mirabilem conſenſum partibus communicentur, per quas iidem ipſi nervi diſtribuuntur, eaſdem præ aliis ejuſmodi conſenſum pati oportere, & varie exagitari, torqueri, atque moleſte affici perſpicuum eſt; hinc nil mirum nervos, qui per viſcera Abdominis diſtributi ad pharyngem uſque pertingunt, ut ſpaſmo affecti ſunt motus undas repræſentantes excitare, quos nihil aliud eſſe cenſendum eſt, quam viſcerum eorumdem, ac partium convolutionem quamdam, & quaſi conglobationem, qui ſpaſmus violenter, magnoque impetu ad ſuperiores uſque partes propagatus globi ſpecie ſurſum aſcendentis imponit: Coli vero inteſtini, aut Illei, aut Renum fibras nerveas diſtrahere, premere, aut alio modo torquere, ut inde immanis dolor excitetur, qui Colica hyſterica mulieribus familiaris dici conſuevit, quamque interdum Chyli, aliorumque ſuccorum Chylificationi inſervientium ad ſuperiora evacuatio excipit, ac vomitus, inverſo videlicet inteſtinorum motu ea ratione, qua ad inferiora non ſolum iidem trudantur, ſed ventriculum verſus projiciantur. Quid ſi ſpaſmus adeo vehemens ſit ut turbetur, aut impediatur ſucceſſiva ad inferiora inteſtinorum contractio? Nonne feces, clyſteres aliaque ejuſmodi per os propellentur, & illiaca paſſio ſubſequetur? Quamvis id raro contingit, dolor tamen regionem ſcrobiculo cordis ſubtenſam dire extorquens illiacæ paſſioni haud abſimilis videtur. Quid ſi ſpaſmus idem ad Renes propagetur? Tantus enimvero dolor excitabitur, ut paroxyſmum nephriticum omnino mentiatur, idque ut egregie adnotat cl. Sydenhamius non ſolum *doloris genere, locoque quo ſævit, ſed adſcitis vomitionibus immanioribus, tum etiam nonnunquam ex eo, quod dolor per ureterum ductus propagetur, ita ut ægre admodum dignoſci queat, utrum hæc ſymptomata ab incluſo calculo, an vero ab affectu aliquo hyſterico enaſcantur.* Jam vero quid de nervis ſentiendum, qui ad ſtomachum deferuntur omnino non ſuppetit, niſi in convulſivas contractiones & ipſos per conſenſum adactos inappetentias, nauſeas, vomitus, conſtrictiones æſophagi, inteſtinorum, ductus choledochi, veſicæ inducere aſſeramus, quibus aut concluſæ aeris particulæ ac ca-

(g) *Cent.* 2. *obſ.* 90.
(h) *Dec.* 1. *an.* 1. *obſ.* 32.

calore loci, atque adiacentium viſcerum rarefactæ vim adverſus eorum parietes exerceant tantam, ut niſi viam ſibi, aditumque patefaciens inſigni cum ſtrepitu, rumoreque erumpat, eorumdem capacitatem mirum in modum diſtendat, atque inflet; aut bilis derivatio in Duodenum præpediatur, unde bilioſæ ſecernendæ particulæ in ſanguine collectæ eumdem, & reliquos ſuccos inficiant, inquinentque ea ratione, qua cutis anguſtiis intercepti variis fędiſque coloribus eamdem deturpent, unde Icterus; aut veſicæ ſphincter ita ſpaſmo afficiatur, ut externis cauſis urinam e veſica pellentibus non cedat, aut ſaltem guttis tantummodo per intervalla vim præbeat, unde ſtillicidium, & dolor veſicæ; aut inteſtinorum canalis ita coarctetur, ut vermiculari eorumdem motu non ſolum fęces ad inteſtina protrudi queant, ſed ne Clyſteres quidem injici. Quid mirum porro videatur, ſi ſexti paris ramuſculi, qui in cor tendunt ſpaſmo affecti ejuſdem anguſtias, palpitationes, ſyncopes pariant non aliunde repetendas, quam a convulſione non raro ita vehementi, ut manus pectori admota valde repellatur, immo aliquando vel ſolo viſu, atque aure ipſa propius ad pectus admota percipiatur; vel vero ſanguinis motus auferatur, ut libera circulatione trajici non poſſit. Quæ quidem inordinatæ cordis contractiones ita reſpirationis difficultatem adaugent, ut nihil magis. Cum enim ſiniſter cordis ventriculus totum eodem contentum ſanguinem in Aortam prompte ſatis propellere nequeat, nemo ignorat pulmones præ copia novi continuo affluentis, eidem trajiciendo impares cum ſint, ita turgere, ut nullum pectori ſpatium relinquant, atque propterea explicari ea ratione non poſſe, qua ſufficiens aeris quantitas recipiatur ad ſanguinis ipſius motum per eaſdem promovendum: inde conſequens mulieres ſumma difficultate reſpirationis, & quaſi ſtrangulationis ſenſu, quæ boli ad gulam aſcendentis ſpecie eiſdem imponunt, feriantibus ſcilicet Laryngis muſculis, premi, vexarique debere adeo manifeſta res eſt, ut manifeſtior ſit nulla. Quemadmodum enim cor, & pulmones adeo prompte ab irruentis ſanguinis copia liberari non poſſunt, ſuperiorum partium venas, ac jugulares præſertim, illaſque omnes, quæ colli, laryngis, ac pharyngis muſculos perreptant majorem in modum turgidas remanere contingit, tunc vero prædictos muſculos quamdam convulſivi motus ſpeciem pati, quo fit, ut collum omne præter morem elatum Mulieribus videatur. Quid ſi prædictis ſpaſmis nervoſæ partes muſculorum reſpirationi inſervientium in convulſivum illum motum adigantur, per quem ſubito, iterumque contrahantur, atque aer prius copia inſpiratus mox vehementerque extrudatur? Tuſſim enimvero ſiccam, & ferinam, quia irritans materia in bronchiis non hæret, ſupervenire debere, eamque dolore earum partium comitatam, quæ in conſenſum trahuntur, muſculorum ſcilicet thoracis luce clarius apparet. Quid ſi per eorumdem nervorum propagines convulſivi, atque inordinati motus cerebro communicentur, aut peculiari Meningum parti, unde affecti nervi ortum traducunt, atque membranis pericranium inter, craniumque ſitis, atque exquiſitiſſimo ſenſu præditis? Vertigines nempe, tremores, ſopores, deliria aliaque ejuſmodi ſymptomata ſupervenient, variæ animæ ſpecies obverſabuntur timoris, triſtitiæ, aut contra hilaritatis, ac ſi organa fletui, aut riſui inſervientia quoque afficiantur, lachrymæ ſimul, & cachinni apparebunt: dolor etiam ille exorietur vix tolerabilis clavus hyſtericus dictus, quaſi clavus ferrєus in caput vi adigeretur. Quid ſi externis corporis partibus? Prę-
ter-

terquamquod, ut nerveis fibrillis instructæ sunt doloribus maximis vexantur, accedit præterea ita liberum per minimos canaliculos eosdem irrigantes sanguinis circuitum spasmo præcludi, ut insigniter frigescant, nec prius calore effervescant, quam remisso parumper paroxysmo hærenti sanguini, aliisque humoribus via aditusque præbeatur. Cujusce rei argumento prope certissimo sunt urinæ claræ, limpidæque simul, & copiosæ, quas post finitum paroxysmum excerni asserit Sydenhamius, atque ejusce morbi signum fere pathognomonicum constituit, relaxatis videlicet tubulis renalibus; atque ureteribus ea ratione, qua serum priusquam particulis salinis, a quibus colorem acquirunt, imbuantur, maxime tenue, & limpidissimum velut aquæ potatoribus contingit, excernatur, & per vesicam elabatur.

Irritatio porro, morsus, vellicatio excitatur a lympha genitali aut sanguine, aut alio humore &c.] Quam hactenus exposuimus causam non me latet minus placere plerisque Recentiorum medicorum, qui quotidiana experientia edocti viros quoque eadem pati symptomata, quæ patiuntur mulieres hystericæ, dum affectionibus hypochondriacis corripiuntur, borborygmos scilicet, & flatus veluti globi cujusdam ascendentis ad umbilicum cum faucium constrictione, & sensu suffocationis, qui tamen carent utero, & tubis Fallopianis, eamdem etiam causam esse putarunt, & communi nomine affectionis hypochondriacæ esse appellandam. In ea autem assignanda orta litigia. Cl. enim Le boe Sylvius (*i*) acidum Pancreatis nimis austerum vitiose in intestinis cum bile effervescens accusat, unde copiose flatus, & vapores elevantur, qui cum sint valde acres, abdominis, & præcordiorum dolores procreant. Hoc vitium ubi in sanguinem irrepserit, eumdem ad varias coagulationes disponit, unde alia ejusce morbi symptomata subsequuntur. Eamdem fere sedem præter fligmorum etiam Sydenhamius (*k*) constituere non dubitavit, dum supposita debili nervorum, ac spirituum animalium textura liquidum nerveum iners, & minus elasticum ad viscera imi ventris deferri putat, quæ ad humorum secretiones, excretionesque a natura sunt comparatæ, unde istorum separatio lædetur, atque propterea salsi, acres, irritantes, aut acidi, aliaque qualitate peccantes humores non tantum circa viscera, quam in universa massa colligentur, qui nervea partium filamenta mordendo, vellicando, aut aliter afficiendo omnia prædicta symptomata procreabunt. Carolus vero Piso (*l*) præcipuam morbi sedem in cerebro, vel potius nervorum principio collocavit, cujusce rei sollicitus Wilisius (*m*) hunc affectum ad motus convulsivos retulit, ejusque causam esse statuit confusum, perturbatum, atque inordinatum spirituum animalium motum circa nervorum principia existentem propter particularum heterogenearum cum ipsis admixtionem, quæ particulæ heterogeneæ copula explosiva ab eodem vocatur; hanc copulam retinere spiritus, & una secum in canales nerveos deducere; atque hisce confusi, agitati spirituum animalium motus jactis fundamentis omnia hystericæ passionis symptomata egregie dilucidat. His addenda ex his composita sententia cl. Etmulleri, qui non excluso acido succi pancreatici ventriculi, aut glandularum intestinalium vitiose effervescente, par-

(i) *Prax. med. app. trac. 7. p. 5. 81.*
(k) *Differt. epist.* (l) *In select. observ.*
(m) *De morb. convul. 445. & affect. hyst. & hypochond. pathol. vindic. 633.*

partium tamen nervoſarum convulſiones tum Abdominis, tum aliarum partium genuinam hujuſce morbi cauſam prætendit. Si quid ego in re ardua, ac perdifficili ſentio, quamquam haud inficias ire auſim Scriptores magnos, & doctos ad veritatem propius acceſſiſſe, cum ſuam unuſquiſque de affectionis hyſtericę cauſis doctrinam congeſſit, dummodo tamen ſuus cuique locus tribuatur, atque in earum diſquiſitione ordo ſervetur, parcant tamen ſi in illorum ſententias non eo, cum docent eaſdem eſſe ac affectionis hypochondriacæ, nullas in utero conterminiſque partibus eſſe agnoſcendas. Quamvis iſtorum affectuum ſymptomata inter ſe ſimilia, ac utrique valde communia videantur, animadverſione tamen digna occurrunt quamplurima, quæ eorum differentiam inſignem faciunt. Hyſterica enim affectio, ut ex dictis colligi poteſt, ſubito, vehementer, & ex improviſo gravidas, puerperas, viduas, plethoricas poſt grave aliquod animi pathema, vel virgines poſt repentinam fluxus menſtrui ſuppreſſionem aggreditur, ut omni ſenſu, ac motu privatæ repente in terram concidant acri, ac incredibili frigore externas corporis partes occupante, ut manibus percipi, nec calefactis linteis temperari queat, dolore in capitis vertice certæ regioni infixo adeo atrociter divexatæ, ut a clavo ferre nil atrocius poſſent, globo ex imo ventre gulam verſus aſcendente preſſæ, frequentique animi deliquio, ſubitaque ad ſuffocationem uſque intercepta reſpiratione cum faucium tam forti ſtrangulatione, ut nil magis a laqueo, ſolo pennarum accenſarum ſuffitu naribus admoto levamen interdum prorſus mirabile percipientes, nullum interdum quocumque adhibito medicamine, ut propterea pro mortuis habitæ ſepulchro deſtinatæ nonnullæ fuerint. Percurre quæſo ſingulas, & univerſas affectionis hypochondriacæ notas: ullam ne in tanta earum diverſitate reperies, quæ cum prædictis ſuffocationis uterinæ ſymptomatibus, aut frequentia, aut invadendi modo, aut vehementia comparari queat? Subitam, ac vehementem ſenſus, ac motus privationem, qua ex improviſo in terram concidunt ne dixeris, quæ in hypochondriacis non obſervatur. Neque acre illud, atque incredibile frigus, neque clavum hyſtericum dictum, neque globi aſcenſum, neque animi deliquium, & ad ſuffocationem uſque interceptam reſpirationem, fortemque ſtrangulationem teſtibus viris fide digniſſimis Hippocrate, Aretæo, Fernelio, Dureto, Montano, Ballonio, Hollerio, Mercuriali, Jo. Heurnio, quos ipſe Hoffmannus ſequutus eſt, quæ ſi a malo hypochondriaco non ſunt remota, minus tamen frequenter, vehementerque aggrediuntur. Quoſnam hypochondriacos videas in ſolo pennarum accenſarum, aut rerum graveolentium ſuffitu medicinam adeo præclaram agnoſcentes, ut eo ſolo & ab ingruentis paroxyſmi diſcrimine, & ab eodem graviſſime infeſtante ita vindicentur, ut in perfectiſſimo valetudinis ſtatu incantamenti ad inſtar conſtituantur? Quoſnam qui medicamentis fruſtra adhibitis mortuis ſimillimi evaſerint, ut propterea maxima medentium diligentia opus ſit, ne in fraudem inducantur in judicio ferendo, ut infra videbimus? Hiſce addas velim hyſtericam affectionem, quæ medicaminum vires, medentium niſus eludunt, ſenſim ſenſimque ingraveſcentem, atque altas in penetralibus viſcerum radices agentem in epilepſiam, in lethalem ſyncopem, in uterinum furorem, in uteri hydropem terminari, cum malum hypochondriacum, ut alibi demonſtratum eſt (*n*) in ſcorbutum præſertim, qui ſummus ejuſdem gradus eſt, in Icterum, alioſ-

(n) *Aph.* 3. *cap.* 9.

aliosque ejuscemodi morbos, in quibus viscera imi ventris, hepar, lien, pancreas plerunque tumore aliquo laborare solent, aut aliter offendi desinat, cum in iis, quæ hysterica affectione occubuere uterus insons repertus non sit, ut vago passim illorum rumore circumferri solet, ab humoribus excrementitiis in ejus cavitate collectis; neque tubæ Fallopianæ aut testes immunes, sed pravis corruptisque humoribus distentæ, aut repletæ, ut præclarissimæ observationes Diemerbroekii, Riolani, Vesalii aliorumque superius allatæ testantur. Nil igitur verosimilius afferri posse videtur, quam si dicatur uterum propter lymphæ genitalis (exquisitiori enim Anatomicorum solertia compertum est organa semen secernentia deesse mulieribus, ideoque ne semen quidem effundere, sed succum eidem analogum) aut sanguinis, aut alterius humoris retentionem corruptionemque, aut extranei corporis, falsi videlicet germinis, aut similis in ejus cavitate suppurationem, aut aliter male affectum hystericæ affectioni ansam ob hanc potissimum rationem præbere, quod nervi per ejus substantiam distributi varie irritati, demorsi, vellicati omnes quibuscum insignem habent communicationem ad violentas, atque inordinatas contractiones partium, quibus inseruntur ciendas excitant, unde varia symptomata pro convulsionis, aut spasmi varietate proficiscuntur, quæ quidem omnia cum ab uteri convulsione primum, ac spasmo tamquam rivulus a fonte emanent, sumptum non immerito a præstantissimo Mauriceau asserendi consilium, eumdem omnium symptomatum causam quibus hystericæ mulieres in paroxismo corripiuntur habendum esse, atque juxta Hippocratis assertum plerorumque morborum, quibus eædem præ viris dire exercentur. Utero partes conterminæ immo ad uteri fundum hiantes sunt tubæ Fallopianæ dictæ, duo scilicet ductus, qui inde magis amplientur, & sui quoque lateris ovarii dorsum conscendentes, mox infra demissi, orificiis suis in lacinias quasdam ornamentum foliaceum dictas divisis propendent, substantia eadem fere, qua uterus, præditi: ad duorum ferre digitorum ab uteri lateribus distantia duo alia globosa corpora consita sunt Veteribus testes, Recentioribus ovaria nuncupata eidem utero per latum ligamentum, perque aliud satis validum connexa. Nil igitur mirum videatur, aut tubas Fallopianas, aut testes Veterum, quos nostri ovaria dicunt quocumque humore repletas, distentas, aut alia ratione affectas ipsa ipsius hystericæ affectionis symptomata progignere, quæ ab uteri læsione exoriri supra ostendimus, cum hujusce, & illarum partium per nervos reciproce communicantes consensus ejusmodi sit, ut una affecta aliæ quoque parum dissitæ immo connexæ afficiantur. Quod autem lympha genitalis, succus genituræ analogus circa uterum congestus, stagnans, corruptus in extremitates nervorum ejus substantiam perreptantium ea ratione afficiat, quæ vel una satis valere potest ad effrænes motus, atque inordinatas contractiones universi corporis comitandas, vel ex eo maxime apparet, quod in virginibus circa decimum quartum ætatis annum insignes mutationes contingunt, quarum omnium maxime spectanda videtur, quæ mammarum turgentia, stimulis, ac desideriis ad Venerem, sanguinis menstrui fluxu se prodit, ut supra a nobis est demonstratum, quæ omnia protenso quasi digito commonstrant circa pubertatem ad uterum eum sanguinis, aliorumque succorum affluxum fieri, quo non solum extrema vasorum oscula referantur pro sanguinis menstrui evacuatione, sed talis in extremitates nervorum motio excita-

P tur,

tur, quæ ad cerebrum usque pertingens Veneris ideas animo repræsentat. Hisce porro ad stimuli sedem major sanguinis, aliorumque succorum fluxus promovetur, atque desideria ad Venerem incenduntur. Quid igitur mirum videatur, majore facta stagnatione, congestioneque, componentes eorum partes sensim a se mutuo solvi, atque secedere, subtiliores avolare, crassiores vero remanere, paulatimque corrumpi, acres propterea, volatiles, tenujoresque particulas exaltatas ita prædictas nervorum extremitates mordere, vellicare, aut alia ratione afficere, ut inde dirissimum malum hystericum subsequatur? Magnum ejusce rei, clarumque argumentum est virgines circa pubertatis annos Venerem avide appetentes, viduas intermissum coitum eodem vehementer exerceri, ut Galenus, Forestus, Ballonius, Lemnius præclare ostenderunt, quia videlicet ea copia succus genituræ analogus, lympha genitalis, sanguis si libet, aliique humores ea copia cumulantur, ut non sine morsu, atque vellicatione in extremitates nervorum contineri in organis a natura comparatis non queant, ex qua violenti spasmi ad universum corpus propagantur. Quo loco fateor me justis laudibus æquare non valere, quod in hanc rem tradit egregie Charleto (*o*) inquiens: *Mulieres quædam acribus copiosis spermatis igniculis prurientes desiderio consuescendi cum viris in sæva hysterica pathemata incidunt; hinc tantus in virginibus juxta, ac feminis salacioribus mali hysterici est proventus*. Qua de causa Veteres fere medici ad credendum vehementer adducti sunt retentum semen pro principe hystericæ passionis causa habendum esse, conjugium (*p*) eaque omnia, quæ retenti in utero seminis exitum promovent ad earum incolumitatem tantopere conferre, certissimis observationibus edocti finito hysterico paroxysmo ex relaxatis muliebribus copiosum humidum extillasse liquorem. Quod vero speciatim a sanguinis sive menstrui, sive lochiorum in puerperis suppressione, aut diminutione hystericum malum proficiscatur, haud equidem inficiari quempiam posse existimo, qui ejusce rei sollicitus virgines percontetur, quibus mensium fluxus circa pubertatis annos instat, aut etiam feminas, in quibus difficilior idem esse consuevit: facile enim intelliget gravissimis symptomatibus hystericis misellas premi, præsertim vero clavo hysterico, non aliunde, quam a retardato libero sanguinis cursu per vasa uterina, atque hinc subsequente præternaturali eorumdem distensione, atque nervearum, quibus contextæ sunt fibrarum morsu, vellicatione, spasmo, qui ad universum nervorum systema propagatur repetendis. Cujusce rei locupletissimos testes habemus, & in actis Wratislaviensium, (*q*) in quibus eadem describuntur, & laudatum supra Hoffmannum, qui ob repentinam purgationis menstruæ per vehementem terrorem, præsertim vero in personis naturæ sensibilioris suppressionem, gravissima mox hysterica, quin & epileptica excepisse symptomata testatus est. Eadem & puerperis evenire ob perturbatum Lochiorum fluxum, præterquamquod & Hippocrates, (*r*) & Hoffmannus adnotarunt (*s*), quotidiana experientia adeo certum effecit, ut probatione nequaquam indigeat. Quod si a sanguine, aliisque humoribus optime constitutis

(o) *l. c. p. 76.*

(p) *Hip. lib. de virg. morb. cap.* 3. *Valescus de Tarant. phil. pharm. lib. 6. Duretus in enarrat. ad cap.* 109. *Hollerii. Zacut. Lusitan.* 52. *prax. med. ad mirand. obs.* 91. (q) *an.* 1700.

(r) *Lib. de natur. mul. sect.* 9. (s) *Loc. cit.*

tutis tam gravia ſymptomata ob ſolam quandoque vaſorum diſtenſionem exoriuntur, a corpore extraneo in ejus cavitate in ſuppurationem abeunte, ab ulcere ſerum acre, ac corroſivum plorante, eadem adhuc graviora provenire poſſe lippis æque, ac tonſoribus notum eſt plus, quam ipſorum digiti, atque ungues.

V. *His addendæ aliæ viſcerum affectiones Meſenterii, Hepatis &c.*] Si hiſce finibus coerceretur cl. Le boe Sylvii opinio aſſerentis cauſam affectionis hyſtericæ eſſe acidum Pancreatis nimis auſterum vitioſe in inteſtinis cum bile effervefcens, unde copioſi flatus, & vapores elevantur, qui cum ſint valde acres, Abdominis, & præcordiorum dolores procreant, non eſſet cur multum dimicaremus. Quamvis enim bilem cum ſucco pancreatico effervefcere nulla ratione poſſe alibi a nobis demonſtratum ſit (*t*) effervefcentiæ tamen nomine eorumdem, atque omnium humorum, qui in cavitatem inteſtinorum confluunt, aut qui in plicis Meſenterii, aut Liene, aut Renibus ſeparantur receſſum quemdam a naturali temperie, pravam mixtionem, corruptionem ſi libet intelligeremus, qua mordendi, vellicandi indolem nacti, atque ramuſculis ſexti paris, qui per omnes haſce partes diſtribuuntur moleſti eadem omnino ſymptomata excitarent. Dolendum tamen ceu proximam, & immediatam cauſam, & quod magis eſt unicam conſtituiſſe, cum pro remota tantum habenda videatur, & inter multiplices, quæ citra uteri læſionem hyſtericam paſſionem gignunt, collocanda. Cujuſce rei præclariſſimum exemplum contemplandum Medentibus exhibuit laudatus Mauriceau in nobili quadam Muliere, quæ cum Renis abſceſſu laboraret, alternis fere diebus annorum ferme ſupra duorum curriculo maximis ſuffocationibus, cordis anguſtiis, palpitationibus, deliquiis divexata fuit, perinde ac ſi morbi cauſa ab utero male affecto eſſet repetenda, qui aperto ejuſdem cadavere, illæſus omnino repertus eſt una cum partibus eidem inhærentibus, aut proxime communicantibus. Mirum autem aliorum viſcerum inciſione inſtituta Renis abſceſſum ſatis inſignem haud injucundo ſpectaculo comparuiſſe a grandiori lapide Renis medium occupante inductum, quo ægrotans occubuit, cum a Medentibus iis remediis continuo pertractaretur, quæ in uteri ſuffocatione paſſim adhiberi ſolent, quem ne atonia quidem premi ore oculiſque defixi deprehenderunt, ut quatuor ante Menſes prædixiſſe teſtatus eſt.

VI. *Spirituum etiam quandoque Animalium debilior craſis, ut facile diſſipentur &c.*] Neque lymphæ genitalis, neque ſanguinis menſtrui, lochiorumque ſuppreſſionem, neque uteri aliorumque viſcerum affectiones pro cauſa paſſionis hyſtericæ ſemper habendas eſſe, facit potiſſimum viduarum contemplatio, quæ quamvis coitu non utantur, ut antea ſolebant, nec non plerarumque, quæ Deo datæ ea ſunt caſtimonia, ut ne imaginariam quidem venerem patiantur, nihilominus tamen ejuſmodi morbo obnoxiæ evadunt, cum e contra Mulieres nuptæ viro, ac coitu ſæpe utentes, quibus Menſes ſatis liberaliter profluunt hyſterico malo frequentiſſime, ac pertinaciter laborent: quemadmodum etiam annoſæ quædam feminæ, quibus jamdiu Menſes naturaliter intermiſerint, atque omnis propterea ſanguinis, aliorumque ſuccorum ſuperflua quantitas defecerit, in eoſdem tamen morbos adnotantibus Carolo Piſone, & Hoffmanno ſupra laudatis labuntur: immo ut ſubdit cl.

(t) *aph. lib. 3. p. 55.*

Mauriceau iidem viri, frequentius tamen Mulieres ob odorem Moschi, Zibethi, flor. aurantiorum, rosarum, aliorumque corporum suaveolentium, nec non ob terrorem, metum, tristitiam, iram, dolorem summum, aliaque animi pathemata. Quibus rite perpensis cl. Sydenhamius suam illam spirituum animalium ἀταξίαν, seu inordinatum, ac confusum motum propter debiliorem, & rariorem eorumdem texturam invexit, ut facile dissipentur, & a levi etiam causa in motus inordinatos, & perturbatos excitentur. Et sane in hystericis Mulieribus adesse hanc debilem spirituum crasim, vel ex eo maxime constat, quod Mulieres præ viris debiliorem, & rariorem texturam, atque universum nervorum systema maxime sensibile obtinent, molliorem que totius corporis habitum. Quibus sane de rebus illud consequitur, ut si viri Symptomatibus, quæ hystericis similia videantur, afficiuntur, ii potissimum litterati sint, & acriori ingenio præditi, quia nimirum rariori, tenuiori, ac facile dissipabili spirituum crasi donantur. Arguunt eamdem crasim causæ externæ, quæ sæpissime hystericos spasmos excitant, inter quæ sunt præcipue prædicti odores fortes, & acuti, nec non graviora animi pathemata teste ipso Aretæo, quibus spiritus animales nimis raris, ac tenues commoventur, variasque motus perturbationes excitant. Vomitum silentio prætereo materiæ flavæ, viridis, biliosæ, quique a corruptione insigni succorum in primis viis stabulantium pendere videtur, quo hystericæ Mulieres optime valentes extemplo corripiuntur ab hoc inordinato, ac confuso spirituum animalium motu repetendum, ut alibi a nobis demonstratum est. (*u*) Non immerito propterea conjecisse videtur, supposita hac debili nervorum, ac spirituum textura liquidum nerveum ad viscera imi ventris deduci, quæ ad humorum secretiones, excretionesque sunt comparatæ, unde eædem labefactantur, ac propterea diversi humores salsi, acres, irritantes, aut alia qualitate peccantes non tam circa viscera, quam in universa massa sanguinea colligentur, a quibus demorsis nerveis partium filamentis hystericæ passionis symptomata excitantur. Dolendum tamen hanc unicam hystericæ passionis causam agnovisse, eamque & affectionis hypochondriacæ ciendæ haud imparem, nunquam in semine, aut sanguine menstruo corruptis, nec in succorum depravatione, sive etiam humorum acrium congestione constituendam. Præterquam enim quod summa in obscuritate versari vel ex iis erui commode potest, quæ cum vera esse ratio evincit, observationes cum multæ, ac frequentes, tum certæ ac constantes confirmant, accedit præterea spiritus in feminis, & litteratis hominibus, ut citato loco ostendimus, eo quod pauci sunt, debilioris, ac rarioris texturæ in inordinatos, & irregulares motus, minime tamen in effrænes violentasque abire turbas, quæ ad atrocissimos dolores, ad immanes convulsiones, membrorum contractiones, rigiditates excitandas valeant, quæ potissimum feminis hystericis præ viris hypochondriacis familiares esse consueverunt.

VII. *Quæ diutius protracta sanguinis ipsius crasim invertunt, ac spirituum, unde atrocior successu temporis morbus &c.*] Quoniam sæpe sæpius contingit a gravioribus animi pathematibus, atque diuturnis cujusvis generis assiduisque mentis cogitationibus spiritus dissipari, ac volatilibus particulis privari, nec non fibrarun Cerebri tonum parumper infringi laxarique præsertim in Mulie-

(u) *aph. lib. 3. de affect. hypoch.*

Mulieribus, quæ passionibus pronæ sunt, & valde sensiles, dissipabilique spirituum textura donantur, fieri minus vix posse videtur, quin liquidum nerveum minori vi, atque elatere per nervorum fibras excurrat, præcipue vero per illas, quæ ventriculo, aliisque infimi ventris visceribus distribuuntur, unde eædem debito tono destitutæ, ac languescentes suis muneribus obeundis impares evadant, atque hinc tota œconomia naturalis viscerum abdominis turbetur, atque propterea alimentorum coctio, chyli perfecta elaboratio, excrementorum secretio labefactetur. Jam vero chylum imperfecte elaboratum, neque ab excrementitiis sordibus optime depuratum, immo viscido acribus irritantibus imbutum per venas lacteas in sanguinem propelli perspicuum est, atque universam ipsius massam vitiari, heterogeneis particulis referciri, spiritus earum mixtione coinquinari, in corticalibus Cerebri glandulis secerni, atque hinc affectionem hystericam diro symptomatum satellitio stipatam a confuso spirituum animalium motu circa nervorum principia existente propter particularum heterogenearum cum ipsis admixtionem, quas copulam explosivam vocavit Wilisius, eamque retinere spiritus, & una secum in canales nerveos deducere arbitratus est, tandem subsequi. Si Wilisius animadvertisset, quam facile a lymphæ, seu succi genituræ analogi, quem semen Veteres appellarunt, aut a sanguinis menstrui suppressione tota uteri non solum, sed universi corporis œconomia alteretur, secretiones, excretionesque perturbentur, pravæ vitiosæque sordes in sanguine cumulentur: quam facile etiam visceribus imi ventris hepate, pancreate, liene, mesenterio, glandulis copiosissimis ventriculi, intestinorum, renibus male affectis diversorum succorum, humorumque, qui variis usibus destinati sunt separatio vitietur, salinæ propterea, acres, viscidæ aliæque extraneæ particulæ vel in sanguine remaneant, vel novæ continuo ingerantur: si perpendisset demum liquidorum secretionem in glandulosis viscerum folliculis a motibus proportionatis, & specificis nervearum fibrarum, & sanguinis circa ipsa viscera fluentis, unde homologæ sanguinis particulæ a certis glandularum oscillationibus successive admittuntur, pendere, alterata vero oscillationum proportione propter languescentem debilioremque nervearum fibrarum contractionem a spiritibus animalibus mitiori energia in easdem fluentibus excitatam, prædictos succos, humoresque alterari, sylvestres aliasque excrementitias, ac pravas partes a glandulis recipi, atque hinc primas vias, sanguinem, spiritus incongruis, superfluis, vitiosisque salibus inquinari: & quod magis est omnique animadversione dignissimum ad toties inculcatam nervorum sexti paris distributionem ad omnes fere partes, omnia fere viscera, universum fere corpus, nec non ad mirabilem illum nervearum fibrarum consensum, ut una affecta, aliæ quoque licet longe dissitæ afficiantur, attendisset, arduum futurum reor, ut usque adhuc allegatas hystericæ passionis causas, quas ad lymphæ genitalis, sanguinis, aut alterius humoris in utero, conterminisque partibus stagnationem, corruptionem referre licuit, ad extranei corporis in ejus cavitate suppurationem, ulcus, aliorumque viscerum imi ventris affectiones, ac demum ad spirituum Animalium debiliorem crasim, explosisset, cum ejusmodi sint, ut omnes diutius protractæ suum illum spirituum motum circa nervorum principia existentem, quam unicam hystericæ, & hypochondriacæ causam constituit, ciere valeant, augere, confirmare. Nonnullas ex istis attigisse præ cæteris videtur Etmulle-

rus

rus supra allata sententia, qua acidum succi pancreatici, ventriculi, aut intestinalium glandularum vitiose effervescens (licet gratis dictum, ut vidimus) una cum partium nervosarum convulsionibus tum Abdominis, tum aliarum partium accusat, præcipuas tamen frequentioresque prætereundo disputationem tot tantisque difficultatibus impeditam, ac varie a Scriptoribus pertractatam aliis reliquit.

VIII. *Huic affines morbi sunt in primis syncopes, in qua tamen respiratio, & pulsus &c.*] Hystericæ affectionis signa primum tradere, mox ejus ętiologiam afferre consultum duximus, id suadente nonnullorum consilio, qui ex affectionibus, quibus perardui, ac difficiles morbi maxime propriis stipantur accurate, atque ordine examinatis de eorumdem natura, & essentia æquum, & adæquatum judicium ferri arbitrantur. Illud tamen diligenter curandum est, ut ab aliis morbis, quibuscum aliquam habet affinitatem, cognationemque distinguatur. Id quod tribus potissimum generalibus signis conjici posse animadvertit Riverius. Quorum primum est, quod si ægra hystericæ affectioni sit obnoxia, ejusque symptomatibus premi non raro consueverit, dum rursus aggrediuntur, de alio affectu cogitandum non sit: Alterum est, quod Mulieres dum prædictis Symptomatibus vexari incipiunt, de utero male affecto conqueruntur: Tertium demum, quod hystericæ Mulieres fętidis rebus naribus admotis, & suaveolentibus in pudenda immissis magnum levamen percipiant, quod aliis affectibus commune non est. Verum ut de priore dicamus, ecquis tuto se pronuntiare posse confidat, eadem semper mala in eadem Muliere esse invasura, cum innumerabilibus ferme premi soleant? Ad alterum quod spectat, an citra erroris suspicionem affirmari queat in omnibus Mulieribus quacumque ex causa hysterica affectione ægrotaverint, etiam utero illæso omnino non suppetit. Tertium demum non ita firmum, & constans est, ut de aliis etiam affectionibus prædicari non possit, in quibus spirituum animalium motus inconcinnus, ac perturbatus est. Satius itaque duxerim peculiariter hystericam affectionem ab aliis affectionibus distinguere, ut idem Riverius, aliique accuratiores practici præstiterunt. Inter affines morbos animadversionem meretur Syncopes. Si tamen sedulo, & accurate perpendas Syncopes causam, ut supra dictum est, esse sublatum sanguinis motum, facile intelliges respirationem simul, & pulsum omnino deficere, cessante vero sanguinis, & spirituum influxu in universi corporis partes, ac cutis porulis collabentibus extremum faciei pallorem, sudoresque frigidos supervenire oportere, cum in hysterica affectione color plerunque naturalis servetur, & pulsus utcumque debilis percipiatur. Quoniam vero dici sanguinis motus intercipi nequit, quin vita hominis periclitetur, hinc illud consequitur, ut syncopes brevi in salutem, aut mortem terminetur, cum hystericus paroxysmus ad plures dies quandoque perseveret. Saluti autem in Syncope plurimum tribuit suaveolentium naribus applicatio, aut ori ingestio. Quæ enim grati odoris fragrantia insigniuntur, cum subtilissimas habeant partes, momento fere spiritus erigi contingit, & recreari, prompte vero cordis vias remetientibus liberum sanguinis cursum restitui, atque morbum auferri. Quæ de hysterica affectione ne dicantur, facit confusus, perturbatusque spirituum animalium motus modo in has, modo in illas partes influentium salvo libero cordis pulsu, nisi spasmus tantus hinc excitetur, ut sanguinis motus auferatur,

quo

quo casu syncopes effectus morbi erit aliis notis dignoscendus, quarum precipua est suaveolentium applicatione augeri, aut confirmari, cum primario invadente nulla sit iis medicina præstantior.

IX. *Tum Apoplexia, in qua tamen partes omnes resolutæ sunt, atque omni sensu privatæ &c.*] Cum proximam apoplexiæ causam in impedito spirituum animalium a Cerebro ad organa sensui, & motui destinata, & ab iis ad Cerebrum excursu constituerimus (*x*) ab hoc eodem fonte sensuum omnium internorum, externorumque abolitionem repetendam esse duximus, atque omnium partium resolutionem: Symptoma autem frequentissimum si quod aliud superveniens iis, qui in Apoplexiam labuntur, est oris detorsio, quam potissimum fieri diximus, quod Musculis os ad latus adducentibus denegatur spirituum animalium influxus, liber vero præbetur Musculis eidem muneri dicatis in latere opposito, unde cum tendantur isti, inflenturque nulla vi contranitente, oris detorsio emergit. Quæ ne in hysterica passione minime contingant, facit perturbatus solum, & confusus spirituum animalium influxus modo in has, modo in illas partes, unde partes non solum resolvuntur, sed varie inordinateque concutiuntur: & quamvis hinc spasmus excitari queat cynicus dictus, qui oris & ipse detorsionem conjunctam habet, qua ratione distinguendus sit citato loco tradidimus monitum cl. Etmulleri sequuti, qui in oris detorsione a resolutione prodeunte partem illam, quæ trahitur, & resoluta est, mollem, & flaccidam percipi, & ad partem sanam trahi posse ostendit, & hanc ipsam partem in naturalem manus ope restitui, cum e contra a convulsione oriunda partem sanam, atque illam, quæ convulsa est duram, & firmiter contractam percipi contingat, & si retrahi velit, non sine insigni dolore possit. Quid quod si Apoplexia fortis sit in qua præter Cerebrum etiam Cerebellum afficitur, diminuta spirituum secretione atque derivatione in nervos ad cor, & partes respirationi inservientes spiratio ægra, & stertorosa subsequi debeat, quæ longe ab hysterica passione sunt remota?

X. *Epilepsia quoque, in qua tamen convulsivi motus externas partes dire exercent &c.*] Illud maxime Epilepsiæ proprium est, ut partes externæ convulsivis motibus varie, inordinateque exagitentur, quod vel ex eo repetendum est, quod spiritus Animales in vehementes turbas adacti cæcoque impetu hac illac irruentes in partes, quæ motui præsertim voluntario famulantur, & naturali, violentas contractiones, motusque effrænes excitant: deinceps ut spuma ab ore, & naribus effluat a convulsione œsophagi, & pulmonum, qua seri, & salivæ copia ejicitur, cui mixtus aer in bullas elevatur, cum spasmi in hysterica passione, in qua nervorum ramusculi sexti paris afficiuntur internas magis occupent, & viscera, quibus distribuuntur. Accedit etiam, quod Cerebrum primario afficitur in Epilepsia: Fieri hinc minus vix posse apparet, quin illa pars, qua utitur anima ad cogitandum, & sentiendum ita concutiatur, ut inepta omnino evadat ad eos tremores suscipiendos, quibus principes animæ operationes exercentur: quod perquam raro in hysterica affectione contingit, ut præ cæteris Cornelius Celsus docuit inquiens: (z) *Vulvæ morbus interdum sic exanimat, ut tanquam comitiali morbo prosternat:* distat tamen hic casus in eo quod neque oculi claudantur, neque spumæ profluant, nec nervi distendantur.

XI. *Mor-*

(x) *aph. lib.* 1. *cap.* 1. *com. x.* (z) *Lib.* 4. *cap.* 20.

XI. *Mortuis quandoque simillimæ &c.*] Quomodo hystericæ Mulieres quando mortuis simillimæ evadunt ab iisdem sint distinguendæ, operæ pretium est inquirere. Id autem variis modis scriptores fere Veteres explorari posse tradiderunt: primum quidem ori gossipium, aut lanam, aut plumas leviores applicando, quæ si non moveantur, ægram pro mortua habendam: deinceps speculum tersum ori pariter apponendo, quod tantillum spirante ægra halitu ex ore exeunte infici debet: tandem poculum aqua plenum pectori imponendo, quæ viva adhuc existente Muliere moveri debet. Quæ signa quamvis ut plurimum locum habere videantur, perpetua tamen non esse, nec omnimodam certitudinem præ se ferre arbitratus est Riverius, cum quædam Mulieres hystericæ sola transpiratione vivant instar animalium in latibulis degentium hyemis tempore, & omnino abolita sit in iis respiratio. Quod diligenter tenens cl. Raymundus Jo. Fortis caute agendum docuit, neque gossypio, aut lanæ, neque speculo, neque poculo aqua pleno fidendum docuit, cum in arteriis etiam transpiratio perficiatur: securius vero sternutatorio medicamento vivam a mortua discerni posse. Cum tamen Mulieres hystericæ, vivæ adhuc sepultæ fuerint, & quandoque a Medicis dissectæ, saluberrimum utriusque consilium sectandum traderem, hysterica affectione defunctas per triduum sepeliendas non esse, aut saltem donec fetere incipiant.

XII. *Difficilis quidem morbus curationis, & interdum in Apoplexias, Epilepsias &c.*] Hysterica passio quamvis terribilis videatur, minus tamen periculi præseferre, quam vulgo creditur, omnes cum Veteres, tum Recentiores Medici uno ore affirmarunt. Nihilominus tamen exempla non desunt Mulierum, postquam effrænes, atrocesque motus convulsivi easdem exercuerunt, quæ in Apoplexias lapsæ sunt, aut in paralysim, seu hemiplegiam ad annos usque perseverantem. Ita cl. Mauriceau cujusdam Mulieris junctæ sibi affinitate meminit, quæ cum duobus tantum utero Mensibus gestasset hysterica passione vehementi adeo correpta est, ut convulsionibus, & apoplexia ea potissimum de causa ægrotaverit, quæ in paralysim dimidiæ corporis partis desinit, etiam post partum, quem maturo tempore feliciter obtinuit superstitem, nec prius invalescens, quam thermopotatio instituta, qua egregie a morbo liberata est. Nullum esse morbum, cui tam facile epilepsiæ, & convulsiones artuum junguntur, quam qui ex uteri vitio enascitur adnotavit ipse Hoffmannus. Nisi tamen aut gravior Syncopes superveniat, aut insignis convulsio, qua liber spirituum Animalium influxus etiam ad partes vitales omnino intercipiatur lethalis esse consuevit, licet adeo chronicus, ut non immerito opprobrium Medicorum una cum affectionibus hypochondriacis nuncupetur.

XIII. *Quo Mulier a paroxysmo liberetur, si plethorica sit, ac boni habitus &c. venæ sectio e brachio &c.*] Curationem hujusce morbi duplicem esse, alteram quæ in accessione perficitur, alteram, quæ extra paroxysmum tradiderunt fere Veteres omnes, Recentioresque Medici. Illi quidem in accessione vapores, atque auram veneficam discutiendam, & a nobilioribus partibus revellendam; humores in utero contentos, unde eadem elevatur evacuandos, & uterum ad propriam sedem, quando contingit, reducendum. Quæ omnes indicationes quamvis falsæ successu temporis visæ sunt Recentioribus, qui hystericæ affectionis causas altius, ac subtilius commenti sunt,

ut

ut vidimus, ejusmodi tamen fuere, ut quempiam ad statuendum facile adduxerint omnem rectæ curationis rationem in eo consistere, ut remedia caussis morbi avertendis accommodata invenirentur. Quod nulla meliori ratione præstari posse deprehensum est, quam ad ægrotantium naturam attendendo, & generaliores quasdam affectiones, quibus earum corpora excercentur; quo potissimum lites, quæstiones, jurgia, aliter mente incedente, finem habuerunt. Atque ut ad rem nostram accedamus, utrum in hystericæ affectionis paroxysmo locum habeat venæ sectio quæstio digna fuit, ut a Veteribus fere Medicis ageretur. Si cl. Varandæum, Sennertum, Raymundum Jo. Fortis consulimus animadvertentes in hysterica affectione, dum Mulieres invadit insignem adesse virium languorem, totius corporis refrigerationem ob malignos illos suos vapores cor, & cerebrum infestantes, quibus in mortis discrimine Mulieres constituuntur, venæ sectionem minus tutam, immo periculi plenam existimarunt. E contra Mercatus, Rodericus a Castro, Hoechstederus, Higmorus, Riverius, Septalius aliique ad sanguinis menstrui copiam, atque retentionem curam animumque convertentes, venæ sectionem cæteris omnibus remediis anteponendam esse facile judicarunt. Quid in re ardua ipse sentiam pronuntiare vix audeo. Utcumque tamen ea intelligenda sit, veritati summe consonum videtur asserere cum plethorica sit Mulier, bonique habitus, & quod magis est pulsum habeat plenum, ac turgidum, ac Mensium diminutione, aut suppressione laboret, nullum inveniri Medentibus datum esse præstantius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius auxilium venæ sectione, quæ præterquamquod ad spasmorum ac convulsionum vehementiam, quæ in plethoricis Mulieribus major esse plerunque consuevit, compescendam præstat, ad causam etiam, qua morbus efficitur, aut saltem augetur, aut confirmatur profligandam plurimum valet. Qua in re consentientes habemus clariores Medicinæ proceres, qui nuperrimis temporibus floruerunt Mauriceau, Hoffmannum, aliosque supra laudatos, qui si major sanguinis copia urget, etiam iterandam venæ sectionem docuerunt, ne ipsis quidem gravidis exceptis, certis ac frequentibus observationibus edocti Mulieres hystericas omni sensu, motu, spiratione, ac loquela fere privatas, quibus multus sanguis aderat, vel a suppressis repente evacuationibus accumulatus, venæ sectione instituta protinus ad se rediisse. Quamquam libentissime a Varandæo, Sennerto, Jo. Forti, aliisque fuerim, qui venæ sectionem altiori voce damnarunt in hysterica affectione, si res sit cum Mulieribus, quæ immodicas evacuationes sanguinis, aut aliorum humorum passæ sint, ideoque spirituum, & cruoris inopia laborent, atque inde fibrarum motricium languore, cum venæ sectione spiritus, & humores magis depauperentur, fibræque motrices magis magisque ad elaterii exercitium ineptæ constituantur. Cujusce rei argumentum prope certissimum erit pallor insignis faciei, & totius corporis, qui etiam naturalis cum sit venæ sectioni ferendæ minus est aptus; præ cæteris vero pulsus parvus, ac debilis, cum actiones reliquæ ægre, & cum languore peragantur, ac frigus totum corpus detineat; quibus rite perpensis citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, illud summopere verendum esse, ne dum spasmis uteri venæ sectione consulere studemus, eosdem graviores, sævioresque inanitione accedente juxta Hippocratis doctrinam excitemus.

XIV. *Si venter præter modum elatus sit, ac tensus cum insigni alvi adstrictio-*

ne ol. amygdal. dulc. &c.] Venæ sectio vel locum habeat, vel neutiquam in paroxysmo hystericæ passionis, nihil impedit, quominus alia remedia in usum vocentur, quæ nimiam irritationem sistere valent, & hinc perturbatum spirituum motum coercere, nec non fibras crispatas, & convulsas laxare. Quibus indicationibus satisfacimus remediis internis, vel externis. Inter interna remedia, ubi venter præter modum elatus sit, ac tensus cum insigni alvi adstrictione, oleum amygdalar. dulc. eximias habere vires perspicuum est. Præterquam enim quod ad crispatas fibras emolliendas plurimum valet, quibus coercitæ aeris particulæ, ac loci calore rarefactæ ventris inflationem, ac tensionem procreant, accedit præterea alvum nimio spasmo constrictam blande subducere, quod a purgantibus sperare inane non non modo est, sed discriminis plenum tentare, cum nulla re magis ægræ lædantur, quam ab iis, quæ stimulandi vim habent, quæ humidi copiam evacuant, a quo humorum acredo temperatur, quæque particulis acribus, & irritantibus fœta cum sint ventriculi, & intestinorum fibras vellicando, tormina, & atroces abdominis dolores procreant. Ad leniendos porro intestinorum spasmos, ac morbosas fibrarum uteri contractiones emolliendas Clysteres ex carminativis, & emollientibus confecti egregie conducunt, inter quæ folia malvarum, parietariæ, radicis althææ, lilior. alborum, & similia eminent additis oleis emollientibus, ex quibus etiam fotus, inunctiones parantur ad prædicta obeunda munera opportunissimæ, si quæ alia.

XV. *Hisce aliquandiu adhibitis emplastrum hystericum &c.*] His a Veteribus fere Medicis Hippocrate, & Galeno accensentur suffumigia ex suaveolentibus, uti sunt moschus, zibethum, benzoe ad uterum apparanda. Quibus addendum, quod tradit Capivacius, qui quandoquidem conjugium efficax remedium noverit, ut efficacius evadat, jubet ut vir penem inungat oleis aromaticis, & zibetho. Neque hujusce rei ratio in arduo sita, adnotante Hoffmanno, cum sulphurea exhalatione, aut immediata eorum adplicatione fibras uteri spasmo constrictas relaxari contingat, atque hinc crassos, & putridos humores effluere, ut Forestus testatus est (*a*). Verum in istorum usu ad idiosyncrasiam quamdam diligenter attendendum traderem, qua pleræque Mulieres a suaveolentibus odoribus adeo graviter læduntur, ut in gravissimas convulsiones hystericas labantur, cum e contra nonnullæ testante cl. Wall (*b*) vel Moschi frictione naribus instituta a gravissimis paroxysmis liberentur. Si enim a suaveolentibus lædi antea minime consueverunt minus verendum est, ne eorum odor etiamsi ad nares usque pertingat, ipsis officiat. Sin contrarium acciderit, justus subrepit timor, ne caput impellens spiritus in ἀταξίας adigat, & novum paroxysmum multo graviorem excitent, ut supra ostendimus. Tutiora porro, & experientia magis probata visa sunt emplastra, quæ graveolentiam habent aliquam, qua lædi minus plerunque solent Mulieres, ut sunt ex bdellio, sagapeno, assa fœtida, galbano parata, si umbilico, vel pudendis adplicentur, quæ testantibus Veteribus ipsis Medicis eximias habent facultates, & de quibus notabile exemplum attulit idem Forestus, unde Sydenhamius suum illum confecit ex galbani in tinctur. castor. solut. & colat. ℥ iii. Tacamahac. ℨ ii. f. emplastr. pro umbilico, quod cum alia votis minus respondeant apprime utile, ac proficuum deprehendi sæpius solet. Balsamum Galbanetum uterinum Sen-

(a) *Lib.* 28. *obs.* 32. (b) *Trans. phil.* 2. 474. *an.* 1744. *ar.* 18.

Sennerti ſilentio prætereo, quod ex gum. galban. oleo therebinthinæ in retorta ſoluto, & ſtillato conficitur, aut illud Hadriani Mynſicht, quod eadem fere ratione compoſitum eaſdem vires habere adeo manifeſta res eſt, ut manifeſtior ſit nulla.

XVI. *Si longior ſit morbus, & gravioribus ſymptomatibus ſtipatus, Mulier vero frigidioris temperamenti boli ex Mithridato optim. &c.*] Sed nihil ad effrænes ſpirituum motus coercendos, atque hinc criſpatas, & convulſas fibras relaxandas opio, & ex ipſo paratis medicamentis, maxime ſi iis quæ ſpecifica virtute utero, conterminiſque partibus mederi communiter reputantur, inter quæ ſuccinum, caſtoreum, aſſa fœtida, aliaque eminent, conſocientur. Inter opiatas compoſitiones non ignobilis olim fuit Mithridatum, tum Triphara magnà, quæ ſine opio parari ſolebat, & cum opio, quod poſtremum nuperrimis etiam temporibus invaluit, cum primum plane obſoleverit. His accenſendum Laudanum hyſtericum de le Febour, quod ex ſuccino, myrrh. croc. oriental. caſtor. ſpirit. vin. opii extract. certa chymicorum induſtria præparatur, ejuſque vires eximias in hyſtericis ſuffocationibus, atque inordinatis, effrænibuſque motibus uterinis dictis ſuus Auctor deprædicat. Verum tam in hujuſce laudani, quam in Mithridati, & TriPharæ aliarumque ſimilium confectionum uſu, illud ſummopere animadvertendum traderem, quod Hippocrates præclare adnotavit (c) ut nempe feminarum naturæ recte diſcernantur, earumque temperamentum præſertim internoſcatur. Si enim frigidioris naturæ fuerint, & temperamenti ut ajunt pituitoſi, in quo fibræ laxæ ſunt, motus ſanguinis tardior, & languidior, ſeri & lymphæ copia adeſt, ſpirituſque jam torpidi quæ calefaciendi vim habent, ut fere ſunt allata remedia tuto, & citra noxæ periculum adhiberi queunt, cum jam perturbatum ſpirituum motum ſedandi virtute ſint prædita: immo tincturæ ipſæ ſuccini, caſtorei in aquis artemiſiæ, matricariæ, aliiſque, quas uteri amicitia claras fecit æque ſunt commodiſſimæ, quibus addi poteſt aqua ipſa Cinammomi, quæ teſtante cl. Mauriceau ad flatus diſcutiendos, qui ſtomacho contenti inſignes anguſtias, & ſuffocationes excitant, ſimulque ad laxas ipſius fibras corroborandas opportuniſſima exiſtit.

XVII. *Immo ſi ſopor profundus Mulierem exerceat cum pulſu parvo, languido, contracto, extremorum frigore ad aq. Meliſ. ceraſor. &c.*] Symptomatum etiam, virium, ac ſanguinis, humorumque motus habenda ratio. Si enim non effrænes perturbatique motus, artuum inſolitæ contractiones, violen[illegible] geſticulationes ægram extorqueant, ſed tantum ſopor profundus [illegible] opiatis medicamentis ſit pertractanda, quibus ſopor [illegible], aut confirmetur omnino non video; multo minus ſi [illegible] jam langueſcant, quod nulla meliori ratione innoteſcere poteſt, quam pulſum reſpiciendo, qui ſi parvus, languidus contractuſque fuerit de ſpirituum, ac cruoris inopia, atque inde fibrarum motricium languore ſuſpicandum non eſt, quo etiam fit, ut ſanguis in partibus longe a corde diſſitis ægre admodum, & ſerius quam par eſt moveatur, hinc frigus totius corporis percipiatur. Quo caſu ſi opiatis medicamentis ægras pertractare animus ferat, nullus dubito, quin non ſolum incaſſum laborent, ſed cum neque ſalutem, neque levationem afferant ullam, brevi in extremum vitæ diſcrimen eaſdem adducant. Tunc vero ſa-

(c) *Lib. 1. & 2. de morb. Mulier.*

salubre consilium censemus iis uti, quæ aut odore, aut sapore grata sunt, ut melissa, cerasa nigra, & similia, quæ calida dici consueverunt, ex quibus aquæ stillatitiæ eliciuntur in hisce morbis præstantissimæ. Quod plane dicendum de spiritibus ardentibus, aut tincturis per vini spiritum ex Simplicibus anthystericis paratis, quæ propterea aquarum anthystericarum titulo insigniuntur, quæque humoribus lentis, ac difficilibus, vel serosis peccantibus, vel atonia solidarum partium, qua spiritus alicubi hærentes excitando, eorumque debiliorem crasim, & texturam corroborando, qua lentos ac difficiles humores resolvendo æquabilem, atque ordinatam secretionem, atque derivationem in nervos promovendo alacriores Mulieres facile restituunt, atque ad motum, & sensum expeditiores. In horum quoque censu veniunt spiritus quidam urinæ, sal. armoniac. sanguinis humani, qui tenuitate, ac volatilitate, qua donantur, sanguinem, ac spiritus debiles, ac languescentes erigere valent, fibras ad pristinum elaterii statum restituere, atque hinc hystericum paroxysmum ab hoc fonte prodeuntem profligare. Si in hisce tantum casibus, nimirum in humorum viscididate, lentore, in serosa colluvie, in solidarum partium atonia, atque hinc oriundo inæquali, perturbato, ac confuso spirituum animalium motu cocleari spiritus vini rectificatissimi utendum intelligat cl. Mauriceau, nil est sane cur eidem libentissime non assentiamur, quemadmodum Sylvio, aliisque assentiri visi sumus (*d*) qui hosce eosdem spiritus in apoplexia, epilepsia miris laudibus extulerunt, dummodo eorum usus certis tantum finibus coerceatur, neque fervidiori temperamento præditis, adustis, strigosisque, in quibus acres, biliosæque particulæ sunt exaltatæ, solidæ partes plus æquo tensæ, spiritus ad cæcum furorem, atque impetum proni.

XVIII. *In fervidioribus vero calidioribusque feminis sola aqua stillat. flor. Chammom. tot. citr. &c.*] Fateor me justis laudibus hoc loco efferre non posse præclar. viros Rodericum a Castro (*e*) & Ludovicum Mercatum (*f*) qui pessimum morem calidiora medicamenta in hystericis suffocationibus ab uterinæ lymphæ orgasmo prodeuntibus altiori voce damnarunt, & e medio tollere quantum illis licuit, conati sunt, multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus observationibus edocti gravissima detrimenta hinc emanasse. Et vero nulla difficultate laborare facile judicaverim, quod præclar. viri consulto protulerunt, cum calidioribus medicamentis acres, tenuiores, mobilioresque particulas nerveas fibras uteri pungentes, vellicantes, convellentes magis magisque attenuari contingat, exsolvi, atque in universam sanguinis massam diffusas, atque una cum succo nerveo in cerebri fibras illabentes spirituum agitationem, atque furorem augere. Cum Mulieres fervidiori temperamento prædit[illegible], calidioresque, in quibus motus sanguinis celerior est, & vehementior, pulsus frequens, sulphureæ partes sunt exaltatæ, & copiosæ, spiritus agiliores, subtiliores, acrioresque, in hystericas affectiones allatis de causis labantur, cuinam rationi innitatur eorum methodus, qui calefacientibus, volatilibus, spirituosis medicamentis earum corpora pertrectant, omnino non suppetit. Optime igitur earum incolumitati consulemus, si convulsionibus divexatis, atque inordinatis corporis gesticulationibus, doloribus, vigiliis anodynum aliquod emulsionis forma pro-

pi-

(d) *Lib.* 1. *cap.* 1. *com.* 19. *pag.* 29. *&* *cap.* 8. *com.* 18. *p.* 159.
(e) *De morb. Mulier. lib.* 2. (f) *De morb. uteri cap.* 3. *lib.* 2.

pinemus ex frigidis, ut ajunt, feminibus, & papaveris albi in aquis refrigerantibus addito nitro puriffimo; quorum virtutem ad nimium humorum æftum, fervoremque compefcendum, & libidinem extinguendam qui non cognofcit, medicinam cognofcit plane nullam, ut fuperiori capite oftenfum eft. Quamquam fi gravius hyftericæ Mulieres conflictentur, quam ut fperandum fit levioribus hifce anodynis placidam exoptandam tranquillitatem conciliari, vel nullum revera emolumentum ex iifdem perceperint, præfto fit Laudanum liquidum, quod ex aquis aliquibus ftomacho & palato gratis (hæc enim dum Mulieribus præfcribimus, in eam fpem facile adducimur, id nobis dent ultro, concedantque, ut omnia modo noftro præfcribamus) & fimul utero amicis exhibitum, tanti facit Sydenhamius, ut fi quid in fumma rerum anguftia, vel ad fymptomata mitiganda, quæ ex ufu aliorum medicamentorum accidere folent, fperandum, ab hoc uno remedii genere fperari jure merito poffe confidat. Ejus etiam pulcherrima laus eft, vel fi diutius hora fomni ufque ad fymptomatum remiffionem propinetur, certum levamen, nullum noxæ periculum afferre, ita ut vomitus, choleræ, colicæ hyftericæ, aliaque id genus mala, quæ Mulieres dire exercent, hoc uno, fruftra aliis adhibitis tuto feliciterque profligentur.

XIX. *In prædicto vero foporis cafu, aut Syncope aqua frigida in ufum vocanda &c.*] Non me præterit tamen, quid hifce objicere foleant ii, qui pro volatilibus fpirituofifque medicamentis, quæ in hyftericis paroxyfmis adhibenda contendunt, acriter dimicant, nempe & in fervidioris naturæ feminis fenfus, & motus privationem, altumque foporem, aut fyncopem facile fubfequi, quibus folvendis narcoticorum ufu earum corpora pertractare fi ferat animus, nulli dubitant, quin incaffum laborent, qui in iis auxilii fpem invenire adnituntur. Recte illi quidem. Sed verendum, ne illis fummopere officiat infignis excitandi facultas, fpiritus erigendi, recreandi, languefcentem folidarum partium tonum firmandi, quæ foli aquæ frigidæ potui, aut ejufdem adfperfioni in facie, quandoque etiam pauxillo vini optimi ori ingefto ineffe folet ex Hippocratis confilio (*d*), quem ipfe Mauriceau fequutus eft, nec non frictionibus circa præcordia, item in pedibus cum panno afperiori inftitutis, naribus vero admotis odoramentis quibufdam fœtidis, ut Hippocrates præcepit, qui tamen leviores fint, mitiorefque, ex charta nimirum, linteis, pennis, corio ufto, ruta aceto trita, & fimilibus, non ex fpiritibus oleofis, volatilibus, falinifque fumme actuofis, ne nerveis cerebri membranis ftimuli addantur, fpiritus vero ad irregulares motus proni plus æquo commoveantur, exagitentur, unde cæco furore, atque impetu hac illac irruentibus morbus augeatur.

XX. *Cum in altero cafu fal volatile Anglic., oleofum Sylvii &c.*] Quæ quidem detrimenta in ægras Mulieres quæ frigidioris naturæ funt, laxiorique habitu donantur emanare poffe tantum abeft, ut credam, ut etiam maximos, & uberrimos fructus facile eafdem affequi tam ego intelligam, quam qui maxime. In his enim falini, volatiles vapores, dum in nerveas cerebri membranas nonnihil laxas impingunt, tonum ipfis addunt, vigoremque, priftinum elateris exercitium reftituunt, fanguinem vero humorefque alicubi impactos, hærentefque commovent, difcutiunt, fpiritibus energiam conciliant, unde concinne, atque ordinate in nervos influere contingit, at-

(d) 1. *de natur. mulier.*

atque hinc paroxyſmum averti. Si in hiſce tantum caſibus ſternutatoria præſcribenda eſſe nonnulli cum Raymundo Jo. Forti, Riverio arbitrentur Hippocratis doctrinæ vehementer addicti dicentis. *Mulieri, quæ uterinis moleſtatur, aut difficulter parit ſuperveniens ſternutatio, bonum*: iis non ægre admodum indulgebimus, cum Schneideri membrana, tum nervis omnibus cum eadem mire conſentientibus proritatis, viſcera ac partes lentis, viſcidis acribus, ac ſuperfluis ſuccis impeditas expedi contingat, laxatis præter morem vaſculis tonum reſtitui, atque hinc irritationis ſive in extremitates nervorum, ſive circa eorumdem principia cauſa deficiente, hyſterica ſymptomata ſedari. Illud tamen, & ipſi concedant mihi neceſſum eſt, quod volo, ut ſcilicet errhina ex hyſſopo, ſatureja, & ejuſmodi aliis parata, quæ levem excitant ſternutationem adhibeantur, non quæ acriora ſunt, uti euphorbium, helleborus, & ſimilia, quæ nerveas fibrillas majorem in modum vellicando convulſionem lethalem progignant, ut alibi a nobis eſt demonſtratum (*e*), & tunc ſolum cum *Mulier*, ut Riverius ipſe ait, *valde ſepulta videatur*, cum cæteroquin oleum ſuccini, aſſa fœtida, caſtoreum ad odorandum tutiſſima ſint æque ac efficaciſſima, ſi quæ alia.

XXI. *Extra paroxyſmum pariter ubi res ſit cum Muliere frigidioris temperamenti &c. præmiſſa venæ ſectione, & leni purgatione, ſales &c.*] Ut extra paroxyſmum congrue, & opportune hyſtericis Mulieribus conſulamus, eo nervos induſtriæ omnes intendendos eſſe, ut uteri aliorumque viſcerum vitia emendentur, maſſa ſanguinea a ſordium, pravorumque excrementorum ſarcina liberetur, ſpiritus, & nervorum ſyſtema corroboretur, perſpicuum eſt. Illud autem ſedulo, & diligenter animadvertendum eſt, ut ſordium natura internoſcatur, an viſcidæ tenaceſque ſint, an vero acres, tenues, ſalſæ: pro diverſitate ſiquidem peccantium humorum diverſa indicantur remedia. Id autem nulla meliori ratione innoteſcet, quam ad ægræ Mulieris temperamentum, & habitum reſpiciendo, nec non ad affectiones quaſdam, quæ cum morbo conjunctæ eſſe plerunque ſolent. Si enim frigidum temperamentum ſortita fuerit, in quo ut ſupra animadvertimus fibræ laxæ ſunt, motus ſanguinis tardior, & languidior, ſeri & lymphæ copia ſupra cæteras partes adeſt ſine febre, æſtu, proclive eſt credere craſſos, tenaceſque ſuccos uterum conterminaſque partes impedire, mucilagineas ſordes ſanguinis craſſim inquinare. Ea igitur quæ ſpiſſitudinem humorum tollunt, quæ incidunt, attenuant, abſtergunt, fibrarumque motum adaugent hic locum habere ambigendum non eſt. In horum cenſu venit in primis venæ ſectio, præſertim ſi Menſes aut omnino ſuppreſſi ſint, aut maximopere retardati, ut etiam in paroxyſmo præſtandum eſſe duximus. Imminuta enim ſanguinis mole, imminui etiam reſiſtentiam, quam viribus illam moventibus craſſities, viſciditas, & lentor humorum afferebat manifeſta res eſt. Quo ſane conſequitur, ut cor, arteriæ, & partium intra quas ſanguiferi canales excurrunt motrices fibræ validius, & fortius ſe ſe contrahant, his autem ita ſe contrahentibus totum ſanguinem vehementius propelli, atque agitari, ſtagnantes hærenteſque particulas dimoveri, circulo reſtitui, attenuari, dividi, expeditius moveri, ſeu quod eodem recidit ſanguinem fluxilem reddi. Quid ſi excrementitii humores in primis viis ſtabulentur, qui coctiones, excretioneſque impediant? Quid ſi Hepatis, Pancreatis, Meſenterii aliorum-

(e) *Lib. I. cap. I. com. 21. p. 30.*

rumque viscerum imi ventris infarctus adsint a lentis viscidisque humoribus ortum habentes? Purgationem nimirum aliis omnibus remediis præmittere apprime utile & necessarium esse notum omnibus est, planeque perspectum. Quoniam vero una purgantis pharmaci exhibitione totus peccans humor educi non potest, præsertim si crassitudine peccet, ob quam cæteris nostri corporis glandulis non sit accommodatus, hinc salubre practicorum consilium, facta primarum viarum abstersione sales in usum vocare, qui lixiviales dicuntur, qui videlicet ex cineribus quarumdam plantarum combustarum per lixivium extrahuntur, aut qui medii appellantur, qui videlicet ex acidorum cum alckalicis mixtione parantur, quique viscidis, crassisque sordibus attenuandis, incidendis, laxatis stomachi, & intestinorum fibris roborandis opportunissimi existunt. Prioris generis sunt sales centaur. minor. agrimon. tamarisc. artemisiæ, alterius vero tartarus solubilis, tartarus vitriolatus, & similes, qui ex decoctione exhibiti plantarum, quæ easdem sortitæ sunt vires, dici vix potest, quam apte spissos crassosque humores ad fluendum disponamus, quem servare ordinem maximopere necessarium est, ne infarctus, concretiones, stagnationesque, quibus reserandis studemus, ultro sollicitemus. Præmissis iis, quæ humores ad fluendum disponunt, spirituosa addi successu temporis posse, ut sunt spiritus sal. armoniac. & similes ultro ambigendum non est. De virtute succorum, qui ex iisdem plantis eliciuntur Vid. lib. 3. cap. 8. com. 11. p. 105.

XXII. *Hisce, qualibet octava die purgantia intermiscenda, inter quæ infusio rhabarbari &c.*] Dum humores ad fluendum disponuntur, aut revera resolvuntur, impuritates quasdam deponere certum est, quarum præterea eliminandarum cura habenda per alvi vias, quæ omnium sunt opportunissimæ, quidquid Sydenhamius afferat, qui quid emolumenti, sive potius non incommodi ex repetita pharmaci purgantis exhibitione ægris adferri queat se ignorare testatus est. Quamvis enim haud inficias ire ausit, quin intestina ex impuritatibus liberent ea, & pariter e massa sanguinea humores noxios in ea stabulantes aliquantulum extrahant, e contra tamen frequentius repetita plurimum officere in corporibus imbecillis, ac præsertim in ætatibus tenellis affirmare non dubitavit, ingentem humorum colluviem in viscera imi ventris eliciendo, unde tumores in iisdem facile subsequuntur tanto magis in dies mole augescentes, quanto sæpius æger purgetur. Quamvis ego a Sydenhamio fuerim, ut alibi adnotatum est (*f*) si de præpostera purgandi ratione loqui intelligat, validioribusque purgantibus in corporibus imbecillis, & ætatibus tenellis, non tamen propterea concesserim tanta damna emanare posse, si de commodissima purgandi ratione sermo sit, quam epicrasim vocant, & de rhabarbaro, quo nullum efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius reperiri medicamen ad pravas, vitiosasque sordes eliminandas, sanguinis crasim, solidarumque partium, atque affectorum viscerum structuram emendandam ita citato loco demonstratum est, ut nullus ambigendi locus videatur.

XXIII. *Nisi ad Mensium, aut hæmorrhoidum fluxum immodicum proclives sint, etiam pillul. tartar. Bont. &c.*] Haud ipse ignoro Bryoniæ radicem in uteri hydrope, in hysterica suffocatione ab obstructionibus ejusce visceris, specificam audire, cum serum crassum, viscidum, & lentum alicubi impa-

(f) *Loc. cit. pag.* 107.

pactum potenter dissolvat, atque per alvum extra corpus educat. Atque ex ea quidem parari solet fecula, quæ tamen exiguæ admodum est virtutis, nec non extractum, quod majoris est energiæ. Verum cum radix Bryoniæ adeo potens sit, & acre catharticum, ut ejus vehementia docente cl. Geoffroy (*g*) sit temperanda cremore tartari, sale vegetabili, aceto tum simplici, tum stillatitio, aut aliquo pulvere stomachico, & aromatico, hystericas Mulieres eodem nunquam pertractandas traderem, cum acribus, atque viscidis humoribus irretita purgantia majorem partium nervosarum inducant irritationem. Ut summum prævalente muco inerti pillulæ quædam, quarum basis est, & ad blandissime purgandum opportunissimæ, quorum in censu veniunt tartareæ Bontii, Schroderi, Quercetani, & ejusmodi aliæ, quarum vires citato loco ita explicuimus, ut supervacaneum sit hisce diutius immorari: de quibus tamen monere Medentes opus habeo, ut aliquid castorei ipsis addant, quod in ejusmodi hystericis Mulieribus ad quasdam turbationes præcavendas commodissimum est, si quod aliud. Si quis radice bryoniæ uti velit ea vino infusa ea ratione, ut leniter admodum, & paulatim purgando operetur, uti commode poterit hyemali tempore, quo nullus medicinis locus præbetur.

XXIV. *Hisce martialia succedant. Limatura Martis &c.*] Martialium operandi rationem eamdem esse in viris hypochodriacis, & feminis hystericis extra omnem dubitationis aleam positum crediderim, si solidæ partes, succique spectentur primis viis, atque proximis visceribus inhærentes, in quo agere debent: atque hinc absorbendi vi potentissima præditum esse Martem, mucosasque quisquilias atterendi, fibras ventriculi, & intestinorum membranas constituentes firmandi, ad assueta munia idoneas reddendi, coctiones restaurandi, sanguinis ac spirituum crasim roborandi facile judicaverim, quod ut alibi dictum est (*h*) ab aliis scindentibus, penetrantibus, absorbentibus medicamentis sperare inane prorsus est.

XXV. *Et si aliquam perturbationem inferant laudan. opiat. gr. ii. cum confect. hyacint. &c.*] Vel in substantia exhibeatur Mars allatis de causis, vel in forma liquida, & quacumque dosi, illud accuratiorum practicorum, ac Sydenhamii præsertim observationibus compertum est, feminis quandoque magnas tum animi, tum corporis perturbationes inducere, idque non solum primis diebus, quod vel hypochondriacis, aliisque morbis laborantibus, in quibus Martis regimen convenit, familiare est, sed per totum etiam illud tempus, quo eodem utuntur. Sumptum hinc consilium Martem, dum in substantia exhibetur, cum rob. sambuc. quod optimum hystericum est, sociandi, dum vero in forma liquida aquis artemisiæ, aliisque quarum vis est utero amica, & antispasmodica eum potissimum in finem, ut minus mulieres perturbentur, neve hac ratione Martis usus interrumpatur, qui ut in longius protrahatur expedit ut cum maxime: immo si ejusmodi irritationem inducat, ut molestiam inferat, quo melius ferre eumdem possint, laudanum aqua hysterica mixtum singulis noctibus ad tempus aliquod propinandum suadet laudatus Sydenhamius, quem accuratiores practici in hac parte sequuti sunt.

XXVI. *Sed nihil aquis acidulis præstantius &c.*] Præterquamquod hysterica affectio nisi perite tractetur facillime revertitur adnotante cl. Hoffmanno, vel

(g) *Mat. med. p. 2. de Veg. indig. p.* 120. (h) *loc. cit. pag.* 105. 106.

vel in alium morbum chronicum, inque primis hypochondriacum degenerat, unde aquæ acidulæ ab omnibus fere Medicis cum Veteribus tum Recentioribus, modernisque commendatæ adversus hypochondriacum malum locum habent, ut contra nonnullorum opinionem alibi demonstratum est; (*i*) accedit præterea hystericis mulieribus aliis etiam de causis summe prodesse, quia videlicet in hystericos affectus frequenter incidunt, quod vel mensium suppressionem patiuntur, vel steriles sunt, cum mensibus revocandis, ac sterilitati debellandæ opportunissimæ sint, quidquid de eximia hac virtute suspicentur nonnulli, qui Martis vena, ac spiritu vitrioli scatere deprehenderint. Licet enim a Foresto (*k*) acceperint imminuendo semini aquas fabrorum ferrariorum juxta Aetium aptissimas esse, a Listero vero (*l*) rubiginem per Dioscoridem præstare, ne feminæ concipiant, cum tenella eorum ova indurescant, aut aliter vitientur, a Langio demum (*m*) de quodam homine narrante, qui ex nimio vitrioli spiritus usu pro excitando appetitu testiculos fere amiserit, iidemque adeo sensim, ac sensim fuerint imminuti, ut pisorum magnitudinem vix æquarent, credere tamen aquas acidulas quod martiales & vitriolicæ sint æque officere mulieribus posse, & genituram earumdem ulla ex parte labefactare ridiculum est, cum in acidulis Martis vena, vitrioli spiritus, aliæque activæ particulæ ita inter se mixta sint, temperata, & aqueo principio diluta, ut non solum sanguineam massam effœtam, ac mucilagineis sordibus inquinatam attenuent, atque detergant vasa, ductus ad uterum pertingentes, atque eos præsertim, qui ad ovaria eorumdemque tubas spectant penetrent, impactosque in iisdem succos incidant, expellant, altiusque repurgent, sed laxatum fibrarum tonum restituant, unde pallidos Virginum colores, mensium suppressiones, aliaque symptomata auferri contingit, sterilesque mulieres singulari quodam genio fœcundari, atque hinc hystericæ affectionis fundamenta ab imo convelli.

Et lacte autumnali tempestate.] Si paratis primis secundisque viis, fluidarum partium, solidarumque textura eo redacta, ut hæ ad numerum pateant, illæ vero ubique, & æquabiliter fluere possint ad irritationes omnes, & abhinc prodeuntes nervearum fibrarum convulsivas contractiones sedandas, ad læves politasque particulas, quibus nutritio, viresque restituantur in sanguinem introducendas, lac præstantissimum esse diximus in affectione hypochondriaca, in qua ventriculus, atque inhærentia viscera corruptis viscidis, acidisque humoribus scatent, quanto magis proderit in hysterico malo, in quo ventriculus plerunque, atque proxima viscera ab incongruis, superfluis, vitiosisque succis impedita non sunt? Sed de ejusdem virtute plura alibi dicta sunt. (*n*)

XXVII. *Si vero calidioris sit temperamenti, sicciorisque habitus &c.*] Si mulier calidiori temperamento sit prædita, in quo fibræ sensiles sunt, ad insolitas corrugationes pronæ, motus sanguinis celerior, & vehementior, ejus consistentia ad tenuitatem vergens, sulphureæ partes exaltatæ, & copiosæ, cum calore, æstu, humores tenues, acres, vel extremitates nervorum vel eorumdem principia irritare, mordere, spiritus mobiliores, agilioresque

 per

(i) *loc. cit. pag.* 108. (k) *Obs. lib.* 16. *obs.* 17.
(l) *Exercit. alt. de font. Med. Angl. cap.* 4.
(m) *in Colleg. sup. Fabr.* (n) *loc. cit. p.* 108.

per nervos hac illac cæco furore, atque impetu irruere censendum est; hinc ea omnia in usum vocanda, quæ acredinem humorum corrigunt, diluunt, refrigerant, & nutritio rore humectant, quæ convulsivas contractiones laxant, ac mulcent. Horum in censu venit oleum in primis amygdal. dulc. tum clysteres, & cætera omnia, quorum eximias virtutes in propositis indicationibus absolvendis ita alibi exposuimus, (o) ut supervacaneum sit iis diutius immorari.

CAP. VI.

De uteri inflammatione, ulcere, scirrho, cancro.

I. UTi cætera viscera, ita uterus haud infrequenter inflammatur, cum sanguis æque in ejus vasis segnius, quam par est moveri queat, vel plane consistere, vel in lymphatica lateralia effundi, unde levior, aut gravior morbi gradus.

II. Ejus ergo causæ remotæ eædem erunt, scilicet vasorum laxitas, & atonia, vel adstrictio nimia, plenitudo sanguinis, crassities, viscididitas, lentor, ejusdem acredo insignis.

III. Causæ antecedentes & externæ sunt præcipue mensium, & lochiorum suppressio, partus contra naturam, difficiles, laboriosi, graviora animi pathemata, abdominis refrigerationes, aquæ frigidæ potio fluentibus lochiis, violenta uteri contrectatio ab imperita obstetrice, pessaria minus caute adhibita, ictus vel casus supra regionem uteri.

IV. Prodit se uteri inflammatio febre acuta, tensione, & dolore comitata in ejus regione, qui ad vesicam interdum magis protenditur cum urinæ stillicidio, ac ejusdem difficultate, interdum ad rectum intestinum cum stypticitate, aut dolorifica fęcum excretione, interdum ad lumbos, interdum ad alterutrum inguen cum cruris ejusdem lateris gravitate, ad umbilicum, ad supernum ventrem cum duritie osculi digito immisso apparentibus, respirationis difficultate, singultu, vomitu, convulsionibus totum corpus occupantibus.

V. Quæ omnia si vehementer increscant horroribus confusis supervenientibus, postea vero mitescant, dum febris lenta invadit, & alvus, & urina supprimitur in suppurationem abire facile judicandum.

VI. Hinc in ulcus ex remanente dolore quodam, & mordicatione in utero, vel ipsius cervice immisso speculo Matricis visu conspicuum, manu obstetricis, concubitu sensibile, & purulentæ materiæ variæ quanti-

tita-

(o) l. 1. p. 109. 110.

titatis, coloris, odorisque pro varia ipsius indole excretione se satis prodens.

VII. Si loco suppurationis præpostera methodo adhibita sanguis tenuioribus, mobilioribusque partibus resolutis, crassiore, atque inerti remanente induresçat, scirrhus febre, dolore, aliisque symptomatibus cessantibus subsequitur superstite duritie, & renitentia in uteri regione illius circumscriptionem referente, gravitate, ponderis sensu insigni in utero, conterminisque partibus, frequenti mejendi stimulo, doloris exacerbatione in fęcum excretione, menstruorum suppressione, stillicidio satis clare innotescens.

VIII. Si inflammatio fiat in margine scirrhi, & vasis per ipsum decurrentibus, quæ adhuc aliquam admittunt circulationem, tumor facile ulceratur, & cancer exoritur dolore se prodens, qui prius obtusus cum esset punctorius, & lancinans efficitur totum hypogastrium ab osse pubis ad umbilicum usque occupante, tumore circa collum uteri, & maxime orificium ejus internum speculo matricis adhibito visibili, inæquali, tuberoso, livescente, aut nigricante venarum propaginibus quasi radicibus circumsepto, excretione putridæ, fętidæ, saniosæ materiæ flavi, aut nigri coloris cum sanguine mixtæ acerrimæ, erodentis, pudendorum ardore, febri hectica, anxietate, nausea, atrophia.

IX. Ex his liquet uteri inflammationem magni semper faciendam. Quamvis enim in sphacelum non abeat, gravissimus tamen, ac periculosissimus morbus est. Si in abscessum degenerat & ulcus difficulter plerunque sanatur, præsertim in cacheticis, & mensium defectu laborantibus: si in scirrhum toto plerunque vitæ cursu misellas exercet: si in cancrum cum saniei fętidæ excretione brevi ad interitum ducit.

X. Simul igitur ac inflammationis indicia apparent sanguis primum ex brachio etiam repetitis vicibus in plethoricis mittendus, mox plenitudine imminuta ex pede.

XI. Si menses, aut lochia suppressa sint, doloresque, & spasmi ægrotantem exerceant ol. amygdal. dulc. s. i. r. e. ad ℥ v. circiter exhibeatur, mox ad ℥ i. s. quotidie loco cęnæ ex jusculo tenui, nec non clysteres ex decoctione malvar. althææ, lactuc. aut aq. decoction. hordei, aut emulsione semin. Cucurbit. & amygdal. dul. & nisi uteri cervix dura, summeque dolens prohibeat, in uterum injectio ex solo lacte, in quo flores sambuci, verbasci, sempervivum, semina lini, aliaque similia ebullierint.

XII. Cæterum fotus emolliens ex ſpongia aqua moderate calida imbuta, & per horæ dimidium tantum mane, & veſpere regioni uteri inſtituatur, eoque remoto omentum vitulinum, aut vervecinum oleo amygdal. dulc. cucurbit. lini recentis madidum ſuperimponatur.

XIII. Frictiones ſolum dolore, febre, aliiſque gravioribus ſymptomatibus ceſſantibus lumbis, & coxis inſtituantur.

XIV. Juſculum etiam cichoreo, endivia, lactuca, borragine, acetoſa alteratum dum ferri a ſtomacho poſſit bis in die propinetur addit. nitr. ſtib. aut ſal. prunel. a ℈ i. ad ʒ .s. & ſyrup. aciditat. citr. q. ſ. ad gratum ſaporem.

XV. Siti urgente liberalis potus concedendus aquæ Nocerianæ vel cujuſvis deſtillatæ malvar. violar. cichor. vel pluvialis ſi libet moderate tepidæ, & in nimio humorum orgaſmo etiam frigidæ ſyrupis ribeſiorum, berberum, aciditatis citri, ſucciſque acidis limonum, granatorum alteratæ.

XVI. Sedata inflammatione, doloribus vero, & ſpaſmis remanentibus, quibus lochia ſupprimuntur, laudanum liquidum tartariz. ad gut. xv. in aq. bryoniæ, vel bolus ex laudan. nepent. gr. i. aſſ. fętid. ℈ .s. viſæ ſunt convenire: doloribus vero remittentibus, ſiti, calore, pillulæ Beccherianæ, aut in delicatioribus ſubjectis Stahlii, vel Hoffmanni ad gr. xv. per octo dies bis quotidie.

XVII. Hiſce fruſtra adhibitis boli ex trochiſ. de myrrha, borac. miner. dictam. cretic. pul. a ℈ i. caſtor. gr. v. cum tinctur. ſuccin. q. ſ. propinentur, ſuperbibendo decoct. flor. lilior. albor. fol. politric. dictam. Cretic. croc. oriental. cum ſyrupo artemiſ. q. ſ. in delicatioribus vero aqua rut. bryon. ſerpil. pulej. cum tinctur. caſtor. ℈ i. ſpirit. ſal. armoniac. gut. x. M.

XVIII. Hilaris vivat ægrotans, & quæcumque animi pathemata effugiat, & ſi acutiſſimus ſit morbus, vireſque conſtent ſolis panatellis ex juſculis vituli, pulli utatur, morbo vero diutius protracto, viribuſque collabentibus paulo liberaliori victu, aut ſaltem frequentius.

XIX. Si in ſuppurationem abierit inflammatio qualibet octava die purgandum potione ſolutiva, aut infuſione rhabarbari, ſi cachectica ſit mulier, ſi vero boni habitus ac fervidi temperamenti Caſſia, Tamarindis, & ſimilibus; dum dierum intermedio priore in caſu decoctio vulneraria ex plantag. centinod. virg. aur. veronica, conſolid. heder. terreſtr. flor. hypper. millefol. addito ſyrupo therebinth. ad ℥ i. aut præ-

miſſo

misso bolo ex therebint. aq. malvar. lot. apprime utilis : in altero vero serum lactis caprin. ad Lib. i. addito mel. rosac. ad ℥ i. non omissis injectionibus primum ex decoctione hordei cum mel. rosac. q. s. tum dolore urgente addito sief alb. s. c. tandem ex decoctione vulneraria cum tinctur. succin. balsam. Tolutan. aut Copaib. gum. elem. a ʒ ii. mel. rosac. .s. M.

XX. Sed opportuno tempore aq. B. V. aut Brandulenses, tandem lac omnium præstantissima.

XXI. Ubi scirrhi indicia appareant, Menses vero, aut Lochia suppressa sint, viribusque mulier constet, sanguis primum ex Brachio, mox Pede detrahendus, & interdum ex hæmorrhoidibus: e contra debili existente muliere, aut Cachexia laborante.

XXII. Priore etiam in casu boli ex gum. amoniac. aut sagapen. aceto scilitic. dissolut. ʒ .s. sapon. venet. ras. ℈ ii. sal. tartar. fix. vel tartar. vitriol. ʒ i. extract. rhabarb. ℈ iv. Hier. picr. q. s. ad pondus ʒ .s. cum decoctione ex quinque radic. aperient. addito syrupo de althæa Fernel. exhibendi per triginta circiter dies.

XXIII. Hisce alii succedant ex limatur. mart. s. super lapide porphyrit. lævig. aut croc. mart. cælest. a gr. x. ad xx. rhabarb. el. pul. gr. xv. Mac. optim. ℈ i. m. cum syrup. absynt. aut ejus suc. condensat. q. s. f. pillulæ pro una, & sic pro aliis per xxx. & ultra dies. Horum loco in gracilibus, & delicatis serum lactis caprili substitui potest cum tinctur. mart. aut magister. mart. mynsicht ad ℈ i.

XXIV. Sed opportuno tempore aquæ acidulæ opportunissimæ.

XXV. Extrinsecus fiat Cataplasma ex farin. fabar. hord. furfur. a m. s. semin. lin. fœn. græc. a ℥ i. .s. flor. melilot. chammomil. verbasc. a p. ii. lixivii sapon. q. s. M. coq. pro usu dicto, nec non injectio in uterum ex decocto eorumdem seminum, & florum, uti & radic. alth. lilior. fol. malv. viol. branc. ursin. in aqua simplici parato.

XXVI. Inde ad aliud transitus fiat ex absynt. tanacet. abrotan. thym. scordeo, flor. Chammomil. sal. nitr. armon. farin. fabar. lupin. a q. s. pro Cataplasmate : cujus loco unctiones esse possunt ex ol. absynt. tanacet. abrotan. addendo camphoram q. s.

XXVII. Tandem ad emplastrum de melilot. de cicut. de nicotian. vel ad unguentum Rhasis, & similia.

XXVIII. Hæc omnia penitus proscribenda in cancro vel occulto, & sola venæ sectio, si ut dictum est, suppressi sint menses, aut Lochia,

chia, viresque constent primum ex Brachio, mox Pede celebranda, & hæmorrhoides aperiendæ.

XXIX. Tum ægrotans purganda conserva Cas. Donz., aut infusione rhabarb. cum tartaro solubil. aut simili levi medicamento qualibet octava circiter die: quarum dierum intermedio pulvis absorbens Wedelii dempto martis vitriolo ad ʒ .s. exhibeatur ex jusculo cichoraceo, ut inde ad succos depuratos Fumar. Sonch. Anagalid. Borrag. Acetos. deveniatur ex jusculo exhibendos iisdem plantis alterato per quindecim dies: postea vero ad eosdem succos cum sero lactis caprili destillato addita carne vitulina, caudis cancrorum, ranis excorticatis, hordeo usque ad Caniculæ exortum.

XXX. Quo tempore aut aqua Noceriana simplex, aut B. V. aut si libet in cachecticis impurisque corporibus etiam acidulæ aliqua portione Nocerianæ aquæ alteratæ, balnea aquæ dulcis erunt opportunissima.

XXXI. Autumno tandem diæta lactea, in qua ægrotans quater in die ℥ vi. lactis assumat mane cum pauca panis quantitate, totidem meridie cum jusculo hordei pauxillo, aut horizæ, aut alterius mollis pastæ decoctæ, totidem vespere ex decocto Thee aut Caffè; demum loco cœnæ totidem cum ovi vitello, augendo in dies singulos lactis quantitatem usque ad Lib. iiii. viginti quatuor horarum spatio, si ferri a stomacho possit sine molestia, & ejusdem corruptione: cui plurimum tribuet abstinentia diligens ab esu carnis, fructuum, herbarum, a vino, cujus loco aqua esse poterit corticibus citri alterata, aut lentisco, visco quercino, radice Chinæ.

XXXII. Sin minus lactis usus conferre videatur, decoctum substitui potest ex caudis cancrorum fluviatilium, pulpis ranarum, radice Chin. rasur. Cor. Cer. Ebur. pasta ex semin. melon. hord. mund. macis pauxillo in aqua Noceriana paratum.

XXXIII. Si dolores dire exerceant emulsiones semin. papav. alb. in aq. lactuc. nymph. primum, mox iis frustra adhibitis pillulæ de Styrace, de Cynoglos. ad gr. vi. aut laudan. opiat. gr. ii. hora somni exhibenda.

XXXIV. Succus simplex solatri, sedi majoris, Geranii Robertiani, virg. aur. cancror. expressus, & in mortario plumbeo pistillo plumbeo agitatus in uterum injiciatur primum, mox ipsæ emulsiones semin. papaver. alb. in aq. ex iisdem succis elicitis, aut decoctio in lacte caprili ex foliis nenupharis, hyosciami, violis, rosis. a mi semin. papaver.

alb.

alb. ℥ .s. pro eodem dicto usu : dum extrinsecus emplastrum Diapalmæ Diapompholig. a ℥ .s. facchar. fatur. ʒ .s. op. spirit. vin. dissol. ʒ i. fulig. splend. ℈ iiii. quæ malaxentur cum oleo Solani expresso q. s. pro emplastro, applicari utiliter potest, si in uteri cervice sit cancer: quo non ulcerato existente sequens etiam locum habebit. ℞. ol. rosat. ℥ ii. Cer. alb. ʒ vi. plumb. ust. ℥ .s. m. pro linimento.

XXXV. Tandem diæta omnium præstantissimum remedium, etiam si febris accedat, quæ sola venæ sectione moderanda, si vires ferant, clysteribus, & refrigerantibus, ut in inflammatione pertractanda.

CAP. VI.

De uteri inflammatione, ulcere, scirrho, cancro.

I. UTi *cætera viscera, ita uterus haud infrequenter inflammatur cum sanguis æque in ejus vasis &c.*] Cum de sanguinis menstrui fluxu ageremus ostendimus Aortam descendentem multo ampliorem esse in feminis, quam in viris, pluresque in illis, quam in istis habere ramorum divisiones pelvis capacitatem majorem esse, os sacrum, & os cocygis latiora a natura esse efformata, & magis extrorsum porrecta, uti & ossa innominata, quæ a se invicem quoque remota sunt, crura pro ceterarum partium ratione crassiora: atque hisce omnibus quidem illud potissimum sequi, ut sanguis majore impetu, & velocitate ad inferiores partes feratur. Subdimus uteri vasa tam arteriosa, quam venosa ex spermaticis, & hypogastricis orta non recto cursu, sed varie contorta, curva, & quasi serpentinis ductibus hiare cum ob alias rationes tum ob hanc potissimum, ut expeditus sanguinis regressus per venas parum impediatur: membranas, quæ internam, & externam uteri superficiem cingunt, & in quas vasa varie inseruntur, atque disseminantur omni fulcro destitutas esse: pendulum tandem esse uteri situm ejusque venas valvulis carere: hinc difficilem esse ad superiores partes sanguinis cursum, per uterina vasa progressum lentum admodum, ac segnem, ac propterea ibidem aggestum minimas eorum extremitates sic distendere, ut aperiantur tandem, & sanguini menstruo viam sternant, aditumque. Hæc ubi diligenter teneamus, nihil fere negotii facesset propositæ rei explicatio, cur uterus, uti cetera viscera inflammationibus, atque hinc prodeuntibus gravissimis malis obnoxius evadat. Quid enim facilius, quam ut sanguis, qui dictis de causis in utero aggeritur, cumulaturque, ut disruptis ipsius vasis certo, statoque tempore erumpat, segnius quam par est moveatur, atque hinc inflammatio imperfecta, quæ phlogosis dicitur, excitetur: aut in minimis vasis plane subsistat, partesque ejusdem globulosæ, aut fibrosæ a novo continuo affluente sanguine intra lateralia lymphatica pellantur, tumoremque, ruborem, ac dolorem procreent, unde vera ac imperfecta inflammatio subsequatur, quam maxime apparere in inflammatione tunicæ adnatæ, ita alibi a nobis demonstratum est, ut si paulo diutius huic argumento immoremur aut in cassum laborare de industria velle vi-

videamur, aut illorum patientia abuti, quibus hæc singulis, & universis jamdiu cognita sunt, planeque perspecta (*p*). Atque hinc potissimum petenda est differentia uteri inflammationis, quam plerique Veterum præeunte Aretæo, & Nostrates Hoffmanno tradiderunt in leviorem, superficialem, & graviorem, profundioremque: cum illa a phlogosi, seu inflammatione imperfecta proficiscatur, quæ prudenti consilio pertractata intra paucos dies facili negotio discutitur, hæc vero a perfecta inflammatione exoriatur, quę febre intensa, & sævis symptomatibus continuo mulieres extorquentibus comitata brevi ad interitum ducit.

II. *Ejus vero causæ remotæ eædem erunt, scilicet vasorum laxitas & atonia, vel adstrictio nimia &c.*] Vid. ibid. com. 3.

III. *Causæ antecedentes, & externæ sunt præcipue Mensium, & lochiorum suppressio*] Ad causas antecedentes, & externas uteri inflammationis pertinent ea omnia, quæ cęterarum partium inflammationibus progignendis tribuunt: Ejusmodi sunt temperamentum plethoricum, biliosum, exercitationes corporis violentæ in aere frigido, venti australes, boreales, & ejusmodi alia, quæ singula si animo, & cogitatione percurras aut plenitudinem nimiam inducere facile deprehendes, aut crassitiem, viscitatem, & lentorem conciliare, aut acredinem, aut solidas partes ea ratione afficere, qua minima vascula sanguini libere trajiciendo inepta constituantur, unde in laterales ramos effundi cogitur, atque tumorem, doloremque ciere, quibus tamen recensendis immorari operæ pretium non duximus, cum ex dictis de phrenitide, angina, pleuritide per quam clare innotescant. Non me præterit improvisam Mensium, & Lochiorum suppressionem prædictis etiam inflammationibus procreandis opportunissimam existere: quod vero uteri inflammationi speciatim tribuat facit potissimum ipsius alteratio, quæ suppressis Mensibus, aut Lochiis contingit. Fluentibus enim ipsis, minima vasorum oscula aperta sunt, atque a cęteris partibus ad ea sanguinis cursus dirigitur, aut saltem qui coacervatim aggestus est foras eliminatur. Quotiescumque igitur, aut Menses, aut Lochia supprimuntur, quoniam vasa diducta angustantur, contentusque in iis sanguis excerni nequit, atque ad alias refluere partes, hærere facile, ac subsistere cogitur, aut a novo continuo affluente in laterales ramos effundi, unde phlogosis, aut vera inflammatio excitatur, quam puerperis præsertim solemnem esse testatus est Hippocrates (*q*) inquiens: *si inflammati fuerint puerperæ uteri, venter ardet, & magnus fit, & ad præcordia suffocatio habet, & uterus ubi puerperii purgamenta intus manserunt a frigore occulte distenditur:* Hinc non immerito in hæc verba alibi incidit: (*r*) *Nisi a partus purgamentis Mulier repurgetur, magno morbo tentabitur, vitæque periculum incurret, nisi quis celeriter adhibita curatione convenientem purgationem promoveat*, ut silentio prætercam, quod libro de morbis Mulierum in eamdem rem protulit: *Interdum minime exeunt* (nempe lochia) *verum id Mulieri exitium portendit, nisi quis celeriter venam incidat, aut alvum emolliat &c.* Quæ sane omnia ab Hippocrate, aliisque Veteribus proposita ita successu temporis accepta, ac probata fuerunt, ut clariores medicinæ proceres, qui nuperrimis temporibus floruerunt, ac Mau-

(p) *Vid. lib.* 2. *cap.* 4. *com.* 2. *p.* 55.
(q) *Lib.* 1. *de Morb. Mul. sec.* 72.
(r) *De nat. puer. pag.* 239.

Mauriceau præsertim affirmare non dubitarit, lochiorum suppressione nil deterius, ac periculosius puerperis accidere posse, si primis statim diebus quo tempore uberius fluere deberent derepente contingat, cum iis diuturna mora curruptis insignis inflammatio subsequatur. Qua in re tamen multis minus arrisit. Vel enim lochiorum corruptio contingit propterea quod in uteri vasis eadem subsistunt, vel quod in ejus cavitate. Quoties sanguis in uteri vasis adhuc movetur, ac cursum suum retinet, arduum, atque insolens explicatu est, qua ratione, aut modo corrumpi queat. Si in uteri cavitatem effusus, nisi aer exterior accedat, non tam facile putrescere, vitiarique posse suadere videntur præstantissimorum virorum observationes, quibus compertum est fetus jam mortuos, secundinas, menses, lochia summe fetida diu in uteri cavitate contineri nullo fere ægrotantium discrimine. Ipse cl. Mauriceau quorundam fetuum abortu natorum meminit, qui vix ulla corruptionis præbebant inditia, licet Mense plus uno jam mortui in ventre jacerent (*s*). Quid quod Hildanus fetum mortuum memorat (*t*) qui trium mensium spatio incorruptus in utero servatus est? Recte quidem. Quid quod alterum refert cl. Mauriceau (*u*) ad quinque usque Menses emortuum absque ulla insigni corruptione a Matre gestatum? Alterum Elias Camerarius describit (*x*), qui in quatuor fere Mensium ætate constitutus ad partum usque naturalem fetum alterum comitatus est nullo prorsus aut fratris, aut matris detrimento? Insignem demum sanguinis quantitatem in utero, ac vagina imperforatæ cujusdam Mulieris anni dimidio sine ulla alteratione retentam esse tradit idem Mauriceau, (*z*) propterea quod ab externo aere munitus, ut cl. viri Boerhaavius (*a*) Quesneii (*b*) la Motte (*c*) aliique ostenderunt. Sed non in ea rationum inopia versamur, ut non aliunde ad asserendum retenti sanguinis corruptionem inflammationi ciendæ imparem esse argumenta conquirere valeamus. Videmus siquidem altero, aut tertio partus die lochia quamvis insigniter imminuta, ac ferme suppressa naturali colore, odore, ac consistentia prædita effluere, iis tamen omnibus subsequentibus symptomatibus, quibus inflammationem uteri adesse facile conjicimus. Quapropter illud existimaverim nulla difficultate laborare, quod cl. Boerhaavius consulto protulit (*d*) tum cum lochia supprimuntur sanguinem intus retentum in arteriis hærere, in venas minime redire, ac phlegmon uteri oriri, quod antea jam docuerat ipse Valesius (*e*) ad credendum vehementer adductus sanguinem in iis puerperis, quibus supprimuntur ejusdem evacuationes, in utero facile subsistere, stagnare, atque uteri inflammationem progignere.

Partus contra naturam, difficiles, laboriosi &c.] Quid sit partus contra naturam supra a nobis demonstratum est (*f*). Labores, conatus insignes, ac nisus eum comitari diximus, hinc in Mulieribus præsertim plethoricis, atque biliosis potuque vini generosi abutentibus, aliisque rebus, quibus plenitudo

S

(s) *Obs.* 245. 268. 412. (t) *Obs. chirurg. cent.* 2. *obs.* 51.
(u) *Obs. ult.* 1. (x) *Cautel. circ. part. natur. p. m.* 553.
(z) *Obs.* 495. (a) *De concept. apud Haller. tex.* 685.
(b) *Mem. de l'Acad. Royal de Chirurg. p.* 58.
(c) *Reflex. obs.* 392. (d) *De concept. tex.* 686.
(e) *Com. ægr.* 10. *lib.* 3. *sect.* 2. *epid.*
(f) *Vid. cap.* 3. *com.* 3.

nitudo ſanguinis, aut fluiditas, & fuſio excitatur, adeo inſignia ſanguinis profluvia exoriri, ut vires hinc prolabantur omnino, atque in mortis diſcrimine prope certiſſimo conſtituantur, propterea quod ad affectam partem, quam ſpaſmi, ac convulſiones exercent vi, atque impetu irruente ſanguine, ejus vaſa plus æquo dehiſcant, diſrumpantur, erodantur. Quid ſi præ ſpaſmo, ac convulſione liber curſus ſanguinis præpediatur, aut fętu viam ſibi, atque exitum parante vi inſigni facta adverſus uteri fundum, ipſius tunicæ, quæ ſæpe ſæpius non adeo firmæ ſunt, ut validioribus niſibus, conatibuſque reſiſtant, contundantur, atterantur, diſcerpantur? Contuſas nimirum, attritas, aut aliter male affectas fibras inflammari, obdureſcere, turgere, vaſorum orificia præcludi, atque hinc inflammationem in fibris uteri augeri, denegato vero in eaſdem liquidi nervei, & arterioſi influxu ſphacelum ſubſequi perſpicuum eſt. Id quod hiſtoriæ cum certæ, ac notiſſimæ, tum etiam multæ, ac conſtantes teſtantur, quæ in Mauriceau paſſim legi poſſunt (*g*) in Bartholino (*h*) in Heiſtero (*i*) in Bonetto (*k*) in Ephem. N. C. (*l*) in Wedelio apud Garmannum (*m*) præſertim vero in Enrico Fueſio ſcripto, cujus mentio fit in E. N. C. (*n*) cui titulus: *De ſphacelo uteri fræquentiſſima mortis puerperarum cauſa*: atque frequentius contingere, quam vulgo creditur viri cl. la Motte, Veslingius, aliique haud dubie affimarunt. Id æque affirmari non poſſe de partu naturali, qui difficilis ſit, ac laborioſus ob grandiores fętus exeuntes, ea potiſſimum, quæ citato loco oſtendimus ſuadere videntur. Cum enim ejuſmodi fętus magnis, craſſiſque placentis donentur, quæ vaſis æque amplis, capacibuſque ſunt præditæ, hiſque vaſa uteri ſint proportionalia, avulſa ex iis uterina placenta ſanguinem magna vi, atque impetu erumpere, atque hinc uteri hæmorrhagiam ſubſequi debere demonſtratum eſt. Id tamen intelligendum eſt de fętu exeunte antequam conatibus, niſibuſque vehementibus, atque violenta fibrarum uteri contractione a continuo illuc affluente ſanguine liber ejus excurſus præpediatur, ac phlogoſis febre ſubſequente excitetur, quæ facile in veram tranſit inflammationem, etiamſi partus ſuccedat, ut a cl. la Motte demonſtratum eſt, qui non ſolum in partu contra naturam, & in ipſo naturali, laborioſo, ac difficili, ſed in facili etiam, qui violentus ſit, contuſiones, lacerationes in nymphis, in vagina, in interno uteri orificio, ac ejuſdem parietibus oriri facile exiſtimat, atque hinc inflammationes, abſceſſus, ſphacelos ſubſequi (*o*). Hinc ſapienter admodum prudenterque dictum a cl. Dionis (*p*) tunc cum fętus capite prolabente deorſum ad os uteri, & partus doloribus Mulierem exercentibus certa brevioris, faciliorisque exitus ſpes allicimur, ſi forte ad ſecundum, & tertium diem protrahatur, eadem plerunque fruſtrari, ut dubii, ancipiteſque hærere cogamur, an fętus ſtatim extrahendus ſit, an ultra expectandum. Quartam enim expectare diem quandoque periculoſum, cum uterus ita ſæpe lædatur, ut vel inane prorſus ſit fętus extractionem moliri, aut prius etiam Mulier intereat

(g) *Obſ.* 251. (h) *Lib. 6. de inſ. part. v. cap.* 1.
(i) *Obſ.* 176. (k) *Anat. pract. lib.* 3. *ſect.* 38. *obſ.* 2.
(l) *Dec.* 1. *an.* 2. *ob.* 254. *Dec.* 2. *an.* 7. *obſ.* 10. *an.* 9. *ob.* 115. *Dec.* 3. *an.* 5. & 6. & *alibi*. (m) *De mirac. mort. lib.* 1. *tit.* 8. *ſect.* 48.
(n) *Vol.* 2. *p.* 328. (o) *Ref. obſ.* 418. & *chap.* 5. *liv.* 5.
(p) *Des achouch. liv.* 3. *chap.* 14.

reat (*q*), quandoque vero sit ocyus fetus vitam, & matris in discrimen adducere, cum aut iteratis validisque conatibus, ac doloribus, aut ipso capite ita producto, ut viæ angustiæ aptari queat tandem erumpat, ut laudati la Motte observationibus compertum est (*r*). Quod nisi forte contingat, & fetus jam capite ad exitum paratus via hærere cogatur, perspicuum est per quam facile internas uteri partes, quæ in gravidis præsertim testantibus viris cl. Deventero (*f*) James (*t*) & Raymano (*u*) molles sunt, spongiosæque, vulnerari, contundi, aut alia ratione affici posse, qua inflammatio subsequatur.

Graviora animi pathemata, abdominis refrigerationes, aquæ frigidæ potio fluentibus lochiis &c.] Omnes cum Veteres, tum Recentiores Modernique Medici tanti faciunt Lochiorum suppressionem, ut si a quavis causa uteri inflammationem oriri arbitrentur, eam ab hac potissimum tamquam rivulum a fonte emanare facile constituant. Iis enim, quibus effectus in morbis adnotare animus est, hujusce rei inditium satis validum obversatur in uteri inflammationibus lochiorum suppressionem fere semper adesse, aut in pauca quantitate, & serosa eadem effluere, ut præsertim præclarissimis observationibus Mauriceau liquido constat (*x*), quibus fere ad credendum vehementer adducti sunt, si id primis partus diebus contingat, uteri inflammationem præsto esse, cum nulla frequentius causa suppetat, ad quam eadem satis apte referri posse videatur, aut si suppetit, non ejusmodi esse, ut ad uteri inflammationem ciendam sufficiat. Id autem assequi nulla ratione possum, quomodo in hoc omnes uno ore consentiant vehementem timorem, tristitiam aut quid aliud de repente puerperas corripiens, frigus immmodicum, Abdominis refrigerationes, aquæ frididæ largas potiones fluentibus lochiis eadem supprimere, simulque copiosius ciere posse, ab his tamen omnibus uteri inflammationem, aut lethalem convulsionem proxime oriri inficientur, cum neutra earum lochiis, aut supprimendis, aut imminuendis par sit, nisi prius vasorum structuram, directionemque, unde eadem proficiscuntur, pervertat. Neque illud unquam sentiendum traderem graviora animi pathemata, & frigus eo quod sanguinem cogendi, densandique vi, prædita sint ineptum eumdem ad exilissimos illos meatus, ac ductus, a quibus effluere debent permeandos constituere, unde in uteri vasis, aut ejus cavitate subsistat, sed cum vires suas in solidas partes potissimum exerceant, quod uteri orificio, ac minimis vasorum osculis, quæ ab interna ipsius superficie erumpunt constringendis, occludendisque opportunissimæ existunt, ut a cl. La Motte demonstratum est (*z*). Quo sane consequitur, ut cum sanguis in angustissima uteri vasa plus æquo constricta libere circulari non possit, atque vias a natura comparatas æque occlusas ac coarctatas remetiri, pressione ipsa sua, ac redundantia, solidorum læsio, quam timor aliaque graviora pathemata prius excitarunt, augeatur, atque hinc uteri inflammatio, aut gravissima, lethalisque convulsio, ut fere cl. Pasta, qui (*a*) quæstionem diligentissime pertractavit, si quis alius. Et vero

S 2 vix

(q) *La mot. obs.* 318.
(r) *Refl. obs.* 108. 311. 312.
(f) *Part.* 1. *cap.* 9. (t) *Diction. tom.* 6.
(u) *Eph.* N. C. *vol.* 8. *obs.* 40. (x) *Obs.* 186. 483. 350.
(z) *Obs.* 440. (a) *Consid.* 3. *p.* 443.

vix in aliam ire poterit ſententiam, qui ea in memoriam revocarit, quæ de inſigni vi timoris, aliarumque animi commotionum dicta ſunt (*b*). Convulſiones enim fibrarum Cerebri, atque Meningum, atque hinc prodeuntes lethales apoplexias auctoritate ducti Galeni, Aretæi, M. N. C., Bonetti, Fortunati Fidelis, Raygeri, Bartholini, Plinii, Valerii Maximi, aliorumque adnotavimus, ut Melancholias in pueris, epilepſias, atque alia graviſſima mala ſilentio prætercam a ſola forti imaginatione, ab ira, amore oriunda, quæ ad evincendam inſignem animi poteſtatem in nervos, & ſpiritus alibi oſtendimus (*c*). Quæ omnia quamvis cæteris omnibus communia ſint, ut autem puerperis frequentius accidant facit potiſſimum mechanica uteri ſtructura nervis exquiſiti ſenſus prædita, quæ partus vi alterata a levi quacumque cauſa pervertitur, unde ſpaſmi inſignes, ac convulſiones, quibus liber ſanguinis curſus præpeditur, atque inflammatio ſuſcitatur, hinc jure merito ab Hoffmanno dictum (*d*): *terrore nihil pernicioſus puerperis: quem etiam gravidis* eorumque fętibus pernicioſum eſſe, atque funeſtum certiſſimis obſervationibus deprehenſum eſt (*e*), inter quas illa eminet a Gherbezio memorata (*f*) de quadam Muliere, quæ cum quatuor jam poſt hebdomadas a partu optime ſe haberet, atque domeſticorum conſuetudine fruens quibuſdam cibis, ut rebatur innocuis, & puerperæ ſtatui accommodatis veſceretur, cum forte in cæpæ torrefactæ fruſtulum incideret iiſdem immixtum, inhorreſcens, altiorique voce exclamans ſe certo certius perituram, epilepticis convulſionibus correpta eſt, quas aphonia primum, mox triduo poſt mors tandem excepit. Quo loco fateor me juſtis laudibus æquare non valere ſalubre Juncheri monitum, puerperas tamquam vulneratas merito conſiderandas, quibus ex leviſſimis cauſis febres inflammatoriæ accedunt. Jam de *Abdominis refrigerationibus*, *aquæ frigidæ potione fluentibus lochiis* ſi loqui velimus, animadvertendum eſt inſignem eſſe vim aquæ frigidæ capiti affuſam ad Carum profligandum ex eo potiſſimum quod membranæ Cerebri cum fuerint minus ad oſcillandum paratæ affuſa aqua frigida tendi, atque obrigeſcere contingit, ſpiritus vero ad fluendum ineptos in motum adigi, atque Animal a profundo ſomno excitari (*g*). Aquæ etiam per quam frigidæ potiones valere plurimum adverſus Choleram, Dyſenteriam, Vomitus, ubi cętera minus commode reſponderint, morbi videlicet decurſu, & reſolutis viribus cl. virorum obſervationibus ducti alibi demonſtravimus (*h*), qua ſolidis partibus tonum, ac robur conciliando, qua acres, erodenteſque humores contemperando, qua demum ductus, ac meatus, ex quibus immodice fluunt conſtringendo. Non minus elucet ejuſdem operandi ratio contra Synochos febres tam ſimplices, quam putres, & ardentes ipſas ex Hippocratis, Martiani, Galeni, Aretæi, Celſi, Alpini aliorumque teſtimonio (*i*). Non multum tamen frigidam ægris propinandam, nec ventri, & hypochondriis eam admovendam eſſe ſalubre mo-

(b) *Lib.* 1. *cap.* 1. *com.* 6. *pag.* 16.
(c) *Lib.* 4. *de febr. pag.* 22. 37. 58. 100. 122.
(d) *De hæmorrh. p. m.* 69.
(e) *Eph. N. C. dec.* 1. *an.* 2. *obſ.* 83. *an.* 4. & 5. *obſ.* 21. *cent. x. obſ.* 33.
(f) *Intric. extricat. med. part.* 2. *cap.* 20.
(g) *Aph. lib.* 1. *cap.* 3. *p.* 58. (h) *Ibi. cap.* 2. *p.* 25.
(i) *Lib.* 4. *cap.* 2. *pag.* 71.

monitum Medentibus reliquimus, (*k*) cum vasa totius ambitus corporis facile convellantur, atque libera sanguinis circulatione præpedita inflammationes, aliique gravissimi morbi, & mors ipsa suscitetur, ut Aetius, Rhodius, Borellus, Boyleus, Donatus, aliique Scriptores magni, & docti, quos alibi memoravimus testati sunt, & observationibus præsertim, quæ extant in M. N. C. confirmatur, quasque legi ex fonte malumus, quam hic referri (*l*). Quæ cum ita sint minus mirari subit ab Abdominis refrigerationibus, aut aquæ frigidæ largis potionibus nervos, vasaque uteri, præsertim in puerperis, in quibus propter placentæ avulsionem vulneratus fere est testante cl. Mauriceau plus æquo convelli, constringi, aut alia ratione affici, qua liber sanguinis cursus præpediatur, unde inflammatio subsequitur. Cui quidem opinioni robur addit Hippocrates (*m*) qui frigoris noxas contra vulnera ita dicendo explicavit, ut quempiam facile ad credendum vehementer adduxerit eadem omni diligentia, omnique contentione ab externi aeris injuriis munienda.

Violenta uteri contrectatio ab imperita obstetrice.] Haud infrequens inflammationis causa ab obstetricibus repetenda est, adversus quas altiori voce exclamavit cl. Harvæus, easque justissimis contumeliis increpavit (*n*) quæ cum parturientes *præ dolore ejulare, opemque efflagitare audiunt, ne imperitæ, parumque satagentes videantur, manus oleis obliniendo, locaque muliebria distendendo mire tumultuantur: porrectisque potionibus medicatis facultatem expultricem irritant, atque moræ debitæ impatientes, dum accelerare, ac facilitare partum cupiunt eumdem retardant potius, & pervertunt efficiuntque non naturalem, ac difficilem relictis retro secundinis, aut parte aliqua placentæ utero etiamnum adhærente: miserasque Mulieres aeris injuriis exponunt, & ad sedile frustra cogentes fatigant, inque præsens vitæ discrimen deducunt.* Quod certo certius evenire censendum est, si eo usque pessimo consilio perducantur, ut unguibus, alioque instrumento bullam rumpant, & aquas emittant. *Tunc enim fętus ut* ex Boerhaavio liquet apud Haller (*o*), *solo suo nixu proprii corporis os uteri dilatare debet .... & per sicca loca cogitur transire, & fętus figuratus debet transire specie solidi, qui prius sub fluidi specie transibat, neque membra fętus æquabiliter aut premunt, aut premuntur.* Quo sane consequitur, ut mollis, ac delicata uteri substantia contundatur, discerpatur, aut alia ratione afficiatur, quæ vel una satis valere potest ad inflammationem ciendam, etiamsi fętu, & placenta simul educta, puerpera summis doloribus, ac convulsionibus, quibus dire extorquetur plane cessantibus ita melius habere videatur, ut certa valetudinis spe recreetur, foveatur, confirmetur, cum febre, frigore, lochiorum suppressione doloribus, uteri duritie, ac tensione brevi post comparentibus non culpa ejusdem, aut pravo humorum apparatu, sed sola obstetricis, aut Chirurgi causa in summum vitæ discrimen adducatur, ut cl. Mauriceau observationibus compertum

(k) *Ib. cap. 3. pag. 93. 94.*
(l) *Vid. Dec. 1. an. 1. obs. 84. Ibid. an. 6. & 7. obs. 211. Dec. 2. an. 5. obs. 131. Ibid. an. 9. obs. 200. Ibid. an. 10. obs. 171. Dec. 3. an. 1. obs. 126. Ibid. an. 3. app. p. 97. Ibid. an. 7. & 8. obs. 73.*
(m) *Aph. 20. sect. 5.*
(n) *De partu p. 532.*
(o) *De concept. tex. 655. & Hal. not. 22.*

tum habuit (*p*). Id enim puerperis commune est, ut gravi in iis facta læsione uteri, minime tamen gravissima, ut fere testatur la Motte (*q*) de quadam obstetrice, quæ vesicam, & uterum filiæ manu discerpsit, deque alio Chirurgo (*r*), quæ loco placentæ uteri substantiam arripuit, atque crudeli barbarie ductus avulsit, summo cruciatu exiguo temporis intervallo liberentur, atque in perfecto fere valetudinis statu constituantur, qui tamen torpor potius est in efferatiores turbas abiturus, quam placida exoptanda tranquillitas, quæ tunc potissimum aggrediuntur, cum læsæ partes inflammari incipiunt, quandoque citius, quandoque ocyus pro vario læsionis gradu, loco, humorumque ad læsam partem affluentium qualitate, ut passim in contusionibus, fracturis, ac vulneribus aliarum corporis partium deprehendimus.

Pessaria minus caute adhibita, ictus vel casus supra regionem uteri.] De pessariis adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Cum enim nil aliud sint, quam rotunda, & oblonga corpora digiti ad instar ex lana, bombace, stupa adstringentibus rebus conspurcata, & subtilissimo panno lineo obducta, quæ in Mulieris pudenda ad varios usus, præsertim vero ad fluxus immodicos cohibendos, laxatasque partes corroborandas in uteri prolapsu injiciuntur, ut de immodico Mensium fluxu, deque fluore albo dictum est, si minus eorum capacitati accommodata, aut plus æquo adstringentia, & intempestive adhibeantur, & citra necessitatem, interni uteri orificii fibras, canalesque sanguiferos corrugari, premi, contundi, aut alia ratione affici contingit, qua liber sanguinis cursus præpediatur, unde inflammatio. Cum hęc molestiam haud exiguam mulieribus inferant, lineis pannis succis adstringentibus imbutis, ubi opus sit, utendum tradit Hollerius (*s*) ad pressionem coarctationemque vasorum sanguiferorum præcavendam, qua inflammationem facile excitari adnotatum est. De ictu, vel casu supra regionem uteri res luce clarior est, cum contusiones non modo externarum partium contingant, qua æquabilis, & ordinatus sanguinis motus pervertitur, & congestiones in internis facile subsequuntur, sed uteri ipsius substantia labefactari queat, vasorum orificia præcludi, turgescere, indurari, unde inflammatio.

IV. *Prodit se uteri inflammatio febre acuta, tensione, & dolore comitata in ejus regione &c.*] Cum febris plerunque triduo post partum lactea excitetur, qua orta, ut ait Boerhaavius, *sæpe lochia omnino retinentur, unde infinita, & pessimæ indolis symptomata: prout in hoc illudque viscus rapiuntur: hinc phrenitides, pleuritides, peripneumoniæ, anginæ, paraphrenitides, mammarum inflammationes, pejor hepatis, ventriculi, omenti, mesenterii, lienis, renum, intestinorum; tum disenteria, colica, illiaca, apoplexia, paralysis*, probe est discernenda a febre, quæ ab uteri inflammatione dependet, quæ alterutro ex dictis symptomatibus stipatur, pro varia situs læsione, vario inflammationis gradu, & partium resistentia, quæ cum utero consensionem habent, quam omnino singularem, & maximam vel ipse Hippocrates (*t*) & Harvæus præ ceteris adnotarunt. Utrique lochiorum suppressio communis est. Prior tamen, nisi forte mammarum suppuratio contingat, ad duos

(p) *Obs.* 16. 18. 382. (q) *Obs.* 197. (r) *Obs.* 399.
(s) *De morb. inter. lib.* 1. *cap.* 58.
(t) *De mob. Mul.* 1.

duos tresve dies ut summum perdurat, altera plerunque lethalis. Id autem nulla meliori ratione assequi posse facile judicaverim, quam ad febrem acutam attendendo, quæ ut ceteris omnibus inflammationibus communis est, ita etiam phlegmon uteri comitari oportere perspicuum est, atque egregie docuit supra laudatus Boerhaavius, qui uteri inflammationis deliria accedere, febrimque vehementem, ac proximam mortem sequi testatus est. Quam quidem opinionem ipse Valesius confirmat (*u*) qui febres acutas in recens enixis, & iis quæ fetus corruperunt valde periculosas esse ostendit. *Non enim*, inquit, *fiunt iis*, *quæ rite purgantur*, *sed quibus supprimuntur evacuationes. Id vero fit locis uteri .... inflammatis*, *& proinde obstructis*, *atque materia alioqui maligna multum redundante*, *& inculcata*, *neque potente exire. Atque etsi possit aliter*, *citra inflammationes*, *inquam fieri: tamen acuta febris in enixa raro aliter fiet*, *& ita semper fieri putare oportet*, *quia huc curationis rationem dirigens nunquam errabis*. Apte cadit in hunc locum, quod refert D. Mauriceau de quadam nobili Muliere nono naturalis, ac felicissimi partus die ob febrem malignam interempta, qua fere quadraginta ante illos annos plerasque emortuas fuisse meminit, quamvis felicissime pepererint, quarumque cadaveribus cultro Anatomico dissectis, tradita huc usque morbi causa non alia perquirentibus apparuit. Quibus ita se habentibus, illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, ut animadvertit cl. Pasta, non solum Mulierem, quam memorat in citato commentario, sed etiam Oecetæ uxorem, quæ circa quintum graviditatis Mensem immaturum fetum edidit, atque illam, quæ in Mendacium foro ægrotavit uteri inflammatione de medio sublatam, quamvis Hippocrates accuratissimus nec lochiorum mentionem fecerit, nec imi ventris tensionis, dolorisque, aut saltem ejusmodi mentio propter codicum defectum, ad hæc usque tempora traducta non fuerit. Doloris tamen, tensionis, tumorisque meminit præstantissimus Aretæus (*x*) qui postquam febrem acutam maxime propriam uteri inflammationis affectionem constituit: *Si totus*, inquit, *est inflammatus totus vehementius pulsatorio motu dolet: si posteriores ipsius partes solum inflammatæ fuerint dolor circa lumbos fit*, *& stercora supprimuntur & recti intestini compressione*; *si partes ejus anteriores*, *dolor circa pectinem fit*, *& urinæ stillicidium*, *ac emittendæ difficultas ex vesicæ compressione*, *& lateribus inflammatis*, *& inguina tenduntur*, *& crura gravantur: si vero fundum ipsius fuerit inflammatum circa umbelicum maxime dolor consistit cum tumore*; *at si circa osculum est inflammatio*, *circa supernum ventrem dolent*, *& digito immisso durum*, *ac renitens osculum occurrit*.

Respirationis difficultate, *singultu*, *vomitu &c.*] Si Hippocratem audimus (*a*) ea est uteri mobilitas ut facile ad caput, ad pectus, ad præcordia, ad ventrem, ad stomachum, ad hepar, ad crura, ad pedes, aut aliquam ex his partibus facile convertatur. Cum eadem olim esset & Aretæi, & Platonis, & Fernelii, & Rudii sententia, nihil fere studii, laborisque impendendum iis esse in quorumdam symptomatum explicatione, quæ uteri inflammationem plerunque sequuntur, perspicuum est. Verum cum supra Galeni

(u) *Com. ægr.* 10. *lib.* 3. *sect.* 2. *Epid. Hippocr.*
(x) *Cap.* 64.
(a) *De morb. Mul. n.* 6. 17.42.43.49. 50. 58. 67.

Galeni ductis auctoritate, firmisque rationum momentis demonstratum sit (*b*) uterum e loco suo dimoveri non posse, nil probabilius afferri posse videtur, quam si dicamus non tantum intercepto in uteri vasis progressu, ipsius in aliarum partium vasis motum turbari, atque perverti, sed ob mirabilem uteri cum nobilissimis corporis partibus capite, pectore, præcordiis, ventriculo, omnique nervorum systemate consensionem, eodem inflammato, aut aliter male affecto, varia in reliquis corporis partibus symptomata excitari, ut cl. Hoffmannus arbitratus est, & ea memoria recolenti, quæ citato loco dicta a nobis sunt apparere facile potest (*c*).

V. *Quæ omnia si vehementer increscant horroribus confusis supervenientibus, postea vero mitescant &c.*] Quæ alibi a nobis dicta sunt, (*d*) non posse sanguinem in aliqua parte diu subsistere, quin componentes ejus particulæ sensim a se mutuo solvantur, atque secedant, subtiliores avolent, crassiores vero remaneant, ac sensim sensimque corrumpantur, unde fibris, ac vasorum tunicis exesis, attritis, corruptis suppuratio, atque abscessus progignitur hic in memoriam denuo revocanda. Hæc enim fieri vix ulla ratione posse, quin acres, volatiles, ac sulphureæ sanguinis particulæ libertatem nactæ, atque in universam sanguinis massam diffusæ agitationem, ejusque furorem augeant demonstratum est, atque omnia symptomata exacerbari, febrem vero cum rigore, & horripilatione ægrotantes invadere febri tertianæ æmulam, qua minus cauti decipiuntur. Quæ ubi diligenter teneas, facile intelliges cur in suppurationem abeunte uteri inflammatione, ejus symptomata vehementer increscant, horroresque confusi superveniant, quos facto pure lenta febris excipit, cessante nimirum insigni tenujorum, mobiliorumque partium exsolutione, dum tumore ad eam magnitudinem adaucto, qua rectum intestinum, & vesica prematur alvum, & urinam supprimi deprehendimus.

VI. *Hinc in ulcus ex remanente dolore quodam, & mordicatione, in utero, vel ipsius cervice &c.*] Frequentiorem esse inflammationem in uteri collo, & orificio interno, quod ex multis fibris nerveis spiraliter est contextum, quam in ipso fundo ostendit Hoffmannus (*e*). Hinc quod Riverius, aliique tradiderunt, cum ulcus uteri fundum occupet dolorem percipi versus regionem pubis, seu lumbos, inguina, & imum ventrem corripere, ut Hippocrates testatus est (*f*) verissimum, frequentius vero in ipsius cervice adesse facit frequentior ejusdem præ aliis partibus læsio, quam oculus ipse confirmat, cum immisso speculo Matricis eam clare deprehendit, aut manus cum ab obstetrice intus ducta exulceratam partem extimulat, aut concubitus, qui ægotanti Mulieri molestiam nunquam non semper inferre non potest. Si ulcus simplex fuerit, & benignum, purulentam materiam paucam, albam, & minime fœtidam effluere tradidit Forestus (*g*): si vero malignum, & depascens, viridem, lividam, variique coloris, ac valde fetidam esse oportere perspicuum est, ut Hippocrates ipse docuit, inquiens; *Si uteri fuerint exulcerati, sanguis & pus purgatur, & fœtor gravis oboritur &c.*]

VII. *Si loco suppurationis præpostera methodo adhibita sanguis tenuioribus, mobi-*

(b) *Cap.* 5. *com.* 2. (c) *Com.* 3.
(d) *Lib.* 2. *cap.* 1. *com.* 8. *& cap.* 4. *com.* 10.
(e) *De inflam. & febr. uterin. cap. x.* (f) *Lib.* 1. *de morb. Mul.*
(g) *Lib. obs.* 44.

bilioribusque partibus resolutis &c.] Cum uterus magna superfluorum circumundique affluentium humorum copia imbuatur, scirrhosa plerunque evadit, cum obstructio in iis fere viis accidat, per quas dictæ humorum superfluitates transcolari deberent, quod plerunque post inflammationem contingit, quæ neque resolvitur, neque in suppurationem abit, unde tenuioribus, mobilioribusque partibus resolutis crassiori, atque inerti remanente indurescit, ac tumor præternaturalis, durus, dolorisque expers oboritur. Qui quamvis apte satis repeti posse videatur a Mensium, aut hæmorrhoidum suppressione, qua fit, ut sanguis ob languidiorem motum spissior factus variaque ad loca glandulis obsita depositus scirrhum procreet, aut a diuturna tristitia, ac mœrore, quibus sanguis ad libere fluendum impar, solidæ vero partes plus æquo laxæ, debilesque constituuntur, aut a pravo victus, & potus genere, ut fere sunt carnes fumo induratæ, & multum salitæ, pisces marini, acetaria, aliaque id genus, quæ acidum, & crudum chylum ingenerando, sanguineam massam lentis mucosisque quisquiliis impediunt, aut a vita sedentaria, qua succi in corpore viscidi, crassi, lentique cumulantur, aut ab hæreditaria dispositione, qua nonnullarum partium structura, aut tonus ita labefactatur, ut ad scirrhosam labem facilius suscipiendam proclives reddantur, aut aliis ejusmodi causis, quas fuse percensuit numerando, explicavitque dicendo Hoffmannus (*h*) ad remedia tamen plus æquo frigida, & adstringentia corpori extus applicita, vel in uterum per injectiones immissa, vel quæ resolvendi nimia vi præstant ore sumpta egregie retulit cl. Mauriceau. *Scirrhus febre, dolore, aliisque symptomatibus cessantibus subsequitur superstite duritie, & renitentia &c.* De scirrho, qui inflammationi succedit sermonem esse neminem latet, quam febris, dolor, aliaque gravissima symptomata comitantur. Cum igitur inflammatio neque resolvitur, neque in abscessum degenerat de transitu in scirrhum suspicandum est, quem cum arguit febris carentia, dolorisque sensus aut nullus omnino, si verus sit, aut valde exiguus si non exquisitus, neque cancri indolem sapiat, confirmat porro superstes durities, & renitentia in uteri regione illius circumscriptionem referens manu ægrotantis Mulieris pubi applicita, ejusque contrectatione sensibilis, si in ipso uteri corpore situs sit, si vero in cervice digiti contactu, ut gravitatem in eadem parte, ut ponderis sensum silentio prætereampræcipue quando ægra stat, ut animadvertit Riverius, quasi uterus prolapsurus sit in pudenda; frequentem mejendi stimulum, dolorisque exacerbationem, cum ad dejiciendum sedet ob compressionem videlicet, quam vesica, & rectum intestinum ab utero recipiunt, menstruorum demum, aliarumque expurgationum suppressionem, aut irregulare stillicidium, quod ab uteri, ejusque vaginæ obstructione commentus est cl. Mauriceau.

VIII. *Si inflammatio fiat in margine scirrhi, & vasis per ipsum decurrentibus, quæ adhuc aliquam admittunt circulationem &c.*] Si Veteres audimus, cancrum uteri ab humore atrabilario fieri putant in ea parte collecto, vel a scirrho male curato, qui facile in cancrum degenerat in ea præcipue parte ob copiosum sanguinis affluxum, qui in venis scirrho vicinis retentus, nec sufficienter per menstruas purgationes evacuatus aduritur, & malignam corruptionem acquirit. Duplex propterea vulgo habitus: ulceratus, & non

(h) *M. S. T. 4. P. 5. cap. 6.*

ulceratus: Hunc a materia morbifica, quæ minoris acrimoniæ & malignitatis particeps est, repetunt: illum ab eadem per putredinem vel adustionem acriori facta, tumoremque exulcerante: Hinc quod a Recentioribus parum adnotatum exacte ab Aretæo jam pridem proditum, quo loco (*i*) *Cancri*, inquit, *in utero partim cum, partim sine ulceratione sunt, tumor reperitur circa osculum durus, inæqualis, præeminens, colore fæculentus, rubicundus, quandoque etiam sublividus, & dolent vehementer inguina ad supernum ventrem, & pectinem, ac lumbos, ægreque ferunt contactum, & variegatiorem medicationem. Si vero ulceratus est cancer ad dolores, durities, & tumorem erosa etiam, & inæqualia ulcera conspiciuntur, plerunque quidem sordida oris tumida, albicantia, turpes crustas inductas habentia. Quæ vero pura videntur, fęculenta, livida, rubicunda, & cruenta apparent, excernitur autem assidue ab ipso sanies tenuis, aquosa, nigra, aut fulva, graveolens, aliquando etiam sanguis fertur, & alia signa ad inflammatum uterum relata.* Quas quidem notas, & affectiones omnes se aliquoties observasse testatus est cl. Hoffmannus, (*k*) easque omnino similes exhibuit, superaddita quoque sectione post mortem instituta, qua uterum inflammatum, & sphacelatum cum infami odore deprehendi, & perrupto utriusque pariete in vesicam, & intestinum rectum aditum patere affirmat, unde urinæ una cum fęda uteri sanie, vel cum alvi excrementis commixtio sequitur. Inter causas teterrimi hujusce morbi recenseri solet fluoris albi stillicidium, vel Mensium fluxus suppressus in feminis melancholicis, hypochondriacis, cacheticis, & ætate provectioribus, aut adstringentium usu in juvenibus improvide cohibitus, quemadmodum se pluribus exemplis didicisse testatus est idem Hoffmannus propter insignem sanguinis copiam, ut ostendit cl. Mauriceau, qua tota uteri substantia extraordinarium in modum imbuitur, atque ea fere ratione, qua naturæ ordo pervertatur, & a subito vehementique nisu, quem ad eumdem expellendum exercet, insigne aliquod uteri vas disrumpatur, atque immodicum sanguinis profluvium excitetur, quod frequentius, quam par est recrudescens novis continuo, atque assidue affluentibus humoribus impedimento est, quo minus disruptum vas coalescat, atque propterea ulcera subsequantur, quæ successu temporis maligna facta in cancrum incurabilem tandem desinunt. Frequentissime tamen scirrho cancrum succedere observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus compertum est, quod tunc potissimum contingit, cum humorum, quibus uteri substantia imbuta est componentes partes sensim a se mutuo solvuntur, atque secedunt, acres, volatiles, ac sulphureæ exaltantur, atque eam acrimoniam nanciscuntur, qua uterus exulceratur, quod erat nobis demonstrandum.

IX *Ex his liquet uteri inflammationem magni semper faciendam. Quamvis enim in sphacelum non abeat &c.*] Si in inflammatam partem denegetur liquidi arteriosi, & nervosi influxus, quæ duo sunt principia, quibus conservatur calor, ut ajunt nativus, atque humidum radicale, eamdem corrumpi, atque ea ratione affici, qua loco bonæ, ac laudabilis suppurationis gangræna, ac sphacelus subsequatur, alibi ostendimus (*l*). Quod ubi contigerit inflammatam partem sensu omni motuque privari, perire, hinc dolore cessante sine manifesta causa, respiratione parva, ac debili subsequente, pul-

(i) *Lib.* 2. *cap.* 67. (k) *Loc. cit. sect. xx.* (l) *Aph. lib.* 2. *cap.* 4.

pulsu parvo, humili, valde celeri, formicante, aliisque sphaceli signis apparentibus brevi ægrum periturum certo certius habendum. Quod licet quandoque affirmari nullatenus posse videatur de uteri gangræna, & sphacelo, quem vel sponte cecidisse, vel sectione ablatum fuisse cum incolumitate Mulierum quamplurimis Authorum observationibus compertum est, ut ex cl. Schenkio apparet, qui easdem magno numero collegit, atque Medentibus contemplandas exhibuit (*m*); gravissimum tamen, periculosissimum, immo ut plurimum lethale malum esse asserere non dubitavit Riverius, (*n*) confirmavitque Hoffmannus (*o*), qui brevi necare, & solemnem maxime esse puerperis, in quibus post sectionem uterus ut plurimum cum vagina durus, coloris ex atro bruni deprehenditur, testatus est.

Si in abscessum degeneret & ulcus difficulter plerunque sanatur &c.] Cum uterus pars sit exquisito sensu prædita, quæ cum præcipuis corporis partibus communicat, & ex quibus insignem humorum illuviem recipit, quoties ulcere afficitur, difficulter sanari jam idem Hippocrates egregie docuit (*p*). Curationis difficultas in eo etiam versatur, ut affectæ parti congrua remedia admoveri immediate non possint, nisi forte ulcus cervicem tantum occupet, quod cum ipso visu deprehendatur topicisque justo applicitis pertractari queat, facilius etiam curatur. Quid si interna aliqua causa potissimam partem agat? Cum nimirum insigni vitiosorum humorum copia, pravaque sanguinis conditione foveatur, confirmetur (id quod in cacheticis Mulieribus, & Mensium defectu laborantibus præsertim contingit) quam tollere difficillimum est, aut longioris temporis curæ, difficilis quoque esse sanationis censendum est: id quod vel de externis ulceribus Hippocrates olim affirmavit (*q*) inquiens: *aqua inter cutem laborantibus exorta in corpore ulcera non facile sanantur*: confirmavitque Galenus scribens (*r*): *Ubi adest calida intemperies, aut lienis vitium, maligna sunt ulcera, & difficiles curationes, quia corruptis visceribus ingens continuo impuritas succis infunditur.*

Si in scirrhum toto plerunque vitæ cursu misellas exercet.] Cum uterus ita sit a natura comparatus, ut insignem humorum illuviem recipiat, eosque extra corporis confinia ejiciat, si forte scirrho corripiatur plurimum discriminis, atque molestiæ ægrotantibus afferre, atque alios lethales morbos progignere certo certius habendum. Cum enim superfluorum, vitiosorumque humorum sarcina auferri non possit, atque hac via illa præjudicia deleri, quæ intus retenti minantur; eosdem undique effluere facile contingit, nobiliora viscera invadere, atque hydropem præsertim ciere. Quid quod in uteri substantia diutius retenti humores, ac fermentescentes acrimoniam adeo malignam nanciscuntur, ut scirrhum in incurabilem cancrum convertant? Quapropter optime a cl. Mauriceau dictum, iisdem quanta fieri celeritate potest, occurrendum. Curationis difficultatem minuit quandoque affecti uteri situs, qui si vaginæ tantum finibus coerceatur, curationem multo facilius absolvi Aetius ipse testatus est. Earum exempla, quæ scirrho in uteri fundo laborantes convaluerint rariora sunt. Clarum satis a laudato Mauriceau memoratur de quadam Muliere, quæ cum scirrho totum uteri fundum occupante adeo insigni, ut graviditatem æmularetur, octo fere Mensium spatio ægrotaret, non solum incolumis perfectissime evasit, sed

(m) *Lib.* 4. *obser.* (n) *Lib. xv. prax.* (o) *Loc. cit.*
(p) *Lib. de Mul. morb.* (q) 6. *aph.* 8. (r) *Lib.* 5. *de atra bile.*

etiam gravida. Nonnullas etiam refert tres quatuorque post partum, aut abortum Menses scirrhis phlegmonodibus solum uteri latus, partesque inguini vicinas occupantibus affectas, quæ sensim, sensimque in pristinum valetudinis statum restitutæ sunt. Insigni tamen temporis diuturnitate opus esse, ut istiusmodi tumores resolvantur, & plerunque toto vitæ cursu misellas extorquere, ut scriptores fere omnes magni, & docti observationibus didicerunt, haud dubie idem asseruit.

Si in cancrum &c. brevi ad interitum ducit.] Ad interitum ducere uteri cancrum sive ulceratus fuerit, sive non ulceratus facit potissimum toties inculcata continua superfluitatum illuvies, quæ ad eam partem decurrit, cujus & Riverius, & Mauriceau aliique meminerunt, qua fit, ut in dies singulos maligna ulceris indoles augeatur, etiam nervis industriæ omnibus adhibitis, ut nonnihil mitescat, quo sane consequitur, ut ægræ Mulieres non solum languidam, ac cruciatibus onustam vitam vivant, sed brevi de medio tollantur, quod interdum quinque, aut sex post Menses, interdum duos tresque post annos contingere compertum est. Quod ut de quocumque cancro etiam externas partes occupante verum esse constat, sic potiori jure de eo, qui internas corripit, sentiendum est, quem nec secare licet, nec urere, nec aliud quidpiam tentare. Quid si sanies quæ excernitur pravum fętidumque spiret odorem? Tum enimvero veram esse putredinem pro certo habendum, quam si medicamentis compescere studeamus eo deteriorem facimus, ac mortem in procinctu stantem sollicitamus.

X. *Simul igitur ac inflammationis inditia apparent, sanguis primum ex brachio etiam repetitis vicibus in plethoricis, mox &c.*] Inter præsidia chirurgica ad inflammationes vel præcavendas, vel profligandas idoneas venæ sectionem eminere ita omnium cum Veterum, tum Recentiorum decreto sancitum est, ut qui in dubium eam revocarit garrire, & somnia narrare videatur. Quo vero ex loco sit celebranda in Mulieribus quæ inflammatione uteri afficiuntur insignis est inter Medicos maxime illustres dissensio. Si Veteres Medicinæ parentes audimus Oribasium, Aetium, Paulum, & Galenum ipsum, atque Avicennam, quos Riverius (*s*) Rodericus a Castro (*t*) Jo. Fortis (*u*) Mauriceau (*x*) aliique sequuti sunt, illi quidem venæ sectionem ad revellendum in cubito instituendam existimant, mox ad derivandum in pede. Alii e contra cum Mercuriali, quem Hoffmannus ipse sectatur, in iis præsertim, quibus consuetæ sanguinis evacuationes suppressæ sunt solum in pede, ad credendum vehementer adducti sanguinis missione in cubito celebranda pessime ægrotantium incolumitati consuli, cum suppressio, quam totius morbi causam prætendunt augeatur, aut confirmetur. Alii derivationis, ac revulsionis minus solliciti plenitudini solum sanguinis minuendæ student, nihil interesse judicantes, quo ex loco sanguis mittatur. Hi fere sunt viri cl. Dionis (*a*) & Senac (*b*). Alii demum brachii venas incidendas putant, nunquam fere malleoli. Eminet inter hos maxime de la Motte (*c*), quem D. Mesnard adeo sequutus est, ut in inflammatione, quæ lactis occasione mammas corripit, si venæ sectio instituenda videatur, postquam brachii venam semel secuerit, malleoli venas inci-

(s) *Prax. med. lib.* 15. *cap.* 7. (t) *Part.* 2. *lib.* 2. *cap.* 21.
(u) *De morb. Mul.* (x) *Loc. cit. cap. x.* (a) *Des accouch. liv.* 4. *caph.* 9.
(b) *V. Europæ Med. Com. F. Roncalli p.* 58. (c) *Reflex. obs.* 414.

cidendas nullatenus consulat, nisi consuetum lochiorum tempus elapsum prius fuerit, cum cæteroquin in uteri inflammatione, atque lochiorum suppressione phlebotomiam brachii commendet, eamque tandiu repetendam, quandiu opus esse videatur in ea quantitate, quæ & morbi, & ægrotantium viribus apte respondeat. In hac tanta, tamque multiplici opinionum varietate difficile est certi quidpiam sine alterius offensione constituere. Quoniam tamen veritatis amor, quantum mihi conjicere fas est, tanto rationibus præstantior videtur, quanto eadem est difficilior, meæ potissimum debitionis esse sentio Medentium animis pro virili parte prospicere, remque omnem paucis expedire. Qui cum Veteribus sanguinem ex superioribus partibus detrahendum putant, sive in uteri inflammatione, sive in consuetarum evacuationum, Mensium scilicet, & Lochiorum suppressione, eos sane rationes multæ non fallunt ex circulatione sanguinis potissimum deductæ, quam celeriorem fieri non immerito conjiciunt in arteriis cruralibus, illiacis, & Aortæ descendentis trunco, si statim in pede celebretur venæ sectio; quo sane consequitur, ut plurimum sanguinis affluat ad partem affectam; quæ sanguinis copia cum æquali resistentiæ momento a vasorum sanguiferorum parietibus sustineri non possit, propterea quod eorum fibræ contusæ, disruptæ, aut aliter male affectæ sint, eosdem plus æquo distendi, & relaxari contingit, fibras ineptas partes constitui, vasorum orificia præcludi, atque obstructionem inflammationemque augeri, aut confirmari; quæ detrimenta in ægrotantes mulieres emanare nulla ratione posse, ii facile conjiciunt, qui venæ sectionem in brachio celebrandam esse contendunt. Illuc enim velociter sanguis accurrit, unde inferiorum partium vasis aliquantulum depletis, stagnans in utero sanguis nonnihil e vasis excuti, & absorberi potest a venis, & consuetas semitas metiri, cessante nimirum nimia uteri, [& vasorum plenitudine, & distractione, qua sanguis sibi ipsi exitum per ea loca præcludit. Qui pro inferiorum partium venis dimicant objicere ii mihi videntur nonnullos gravidarum casus, quæ venæ sectione in pede instituta abortum patiuntur, aut mulierum, quibus menses fluunt, aut imminent, quæ secta vena brachii in non levia incommoda, aut fluxus ejusdem perturbationem labuntur: argumento prope certissimo sanguinem ab inferioribus partibus ad superiores revelli, ejusque velocitatem ad affectam partem imminui, (quam summe necessariam esse sibi in animum inducunt, ut ibidem stagnans sanguis propellatur) & vasis in quibus hæret admoveri. Sed vereor, ne his plurimum officiant multa inflammationum exempla, quæ sectis venis ejus regionis, in qua erat inflammatio majorem in modum auctæ sunt, nec nisi detracto ex opposita regione sanguine, auferri potuerunt. Pessimos hosce derivationis effectus vidit cl. Hecquetus (*d*) atque ut vulgari eorum opinioni indulgeret, qui adversus inflammationem, aut convulsivos uteri morbos venæ sectionem in pede celebrandam pugnacissime sustinent, liberalem eamdem, & largam commendat, ut hac ratione ea sanguinis copia tollatur, quem ad uterum majori velocitate affluentem ob alterius sanguinis impedimentum stagnare, & inflammationem augere non immerito suspicatur. Sed bone Deus, ecquis laudabiles hosce effectus persequi se justo posse confidat? Nonne justus subrepit timor, ut præclare ostendit D. Sylva (*e*) venæ sectionem in pede institutam

(d) *Nov. med. consp. part. 2. cap. 19.* (e) *Gior. de' lett. oltr. tom. 77. p. 87.*

tam plus satis mali vi derivationis afferre, quam evacuationis? Erroneas vulgi opiniones rejicere cur intutum judicemus, quandoquidem Veteres Medicinæ proceres, ut notat cl. Pasta, supra laudati, & ipse Galenus venæ sectioni in brachio adhæserunt? Sed sentio jam mihi Galeni auctoritatem reponi, quem, cum scribit (*f*): *In locis muliebribus retrahes, si eas, quæ in cubito sunt secueris venas*, de uteri inflammationibus loqui minime intellexisse, aut de illa solummodo, quæ cum mensium profluvio conjuncta est facile autumant. In hoc fere eluxit Brisotti solertia. Quem tamen egregie confutavit præfatus Pasta (*g*), de acutis, & inflammatoriis uteri morbis loquutum fuisse Galenum haud dubie asserens, atque ita cogitasse conjiciens, ne largius ageret, & D. Sylvæ concederet, quod publici juris fecerat, (*h*) in pleuritide nimirum venæ sectionem in brachio lateris affecti instituendam esse, seu ad revellendum sanguinem ab ea parte, quæ inflammatione laborat, cum docuisset se plurimis observationibus didicisse eos fere omnes pleuritide affectos, quibus revulsionis causa sanguis educebatur interiisse, iis omnibus celeriter sanatis, quibus e directo incidebatur vena brachii interna. Qui cum D. D. Dionis, & Senac arbitrantur cujusvis venæ sectionem nullum inter se diversum effectum afferre, dici vix potest quanta in obscuritate versentur, si Pitcarnium audimus, qui eosdem altiori voce damnavit, inquiens, (*i*) *ignorasse circulationem sanguinis, qui scribunt revulsionem, & derivationem non consistere cum circulatione sanguinis*. Si D. Mesnard, qui D. la Motte sequutus est, animadvertisset, quam arduum sit certum lochiorum tempus in tanta temperamentorum, clymatum, tempestatum, ætatum, victus generis, aliarumque similium rerum varietate definire, procul dubio in inflammatione, quæ lactis causa mammas corripit venæ sectionem in pede solum instituendam minime docuisset, cum consuetum lochiorum tempus elapsum fuerit, nec eamdem in uteri inflammatione tantopere pertimuisset, perinde ac si nullum habere unquam locum eadem posse videretur. Quapropter primorum opinionem facile sectandam traderem, qui docent in uteri inflammatione, & Mensium, Lochiorumque suppressione sanguinem ex brachio primum mittendum, qua succedentem sanguinem, qui per axillarem arteriam advehitur minus a præcedente impediri contingit, & amplius in vasis spatium nactum velocius per vasa superioris regionis moveri, ideoque parum sanguinis affluere ad inflammatam, obstructam, aut aliter male affectam partem, saltem per aliquod tempus, & quousque sanguinis missio ratione plenitudinis habita celebratur, quo tempore illud etiam facile consequitur, ut fibræ non adeo irruentis humoris impetu distractæ in pristinum elaterii statum restituantur, hærentem humorem propellant, atque discutiant. Quod eo facilius evenire censendum, si saphæna in pede postea secetur, per quam aucta, ut supra dictum est, per respondentes arterias velocitate, stagnans sanguis propellitur, & a vasis quibus hæret amovetur, atque hinc inflammatio, obstructio tuto feliciterque profligatur.

XI.

(f) *Lib. 2. ad Glaucon.* (g) *Consid. 7. pag. 291.*
(h) *Traitè del' usage des differentes sortes de saignees principalament de celle du pied. a Paris 1727.*
(i) *Elem. Med. lib. 1. cap. 9.*

XI. *Si Menses aut Lochia suppressa sint, doloresque, & spasmi ægrotantem exerceant ol. amygd. dulc. s. i. r. e. &c.*] Uteri inflammationem frequenter occurrere in puerperis, & post abortum vel ab improvida obstetricum in partu difficili tractatione, & contrectatione violenta, vel a violento nisu sub partus laboribus, sanguinem præsertim impurum ad uterum pellente, frequentissime vero ex lochiorum per dolores, & spasmos hystericos fluxu impedito, vel diminuto Hoffmannus testatus est: (*k*) Hinc dandam esse operam, ut dolores potissimum, & spasmi sedentur, sicque interceptus lochialis fluxus promoveatur perspicuum est. Id quod nulla meliori ratione consequi nos posse, quam exhibitione ol. amygd. dulc. ex cl. James præcepto (*l*) qui ejusdem usum in parca dosi, & per Epicrasim presertim commendat, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

Nec non clysteres ex decoctione malvarum.] Parem esse clysterum efficaciam nemo inficias ire ausit, qui animadverterit eorum operationem non solum in crassa intestina exerceri fecum excretionem sollicitando, sed per consensum in tenuia, & partes iisdem intestinis adjacentes, easdem relaxando, refrigerando, aut alia ratione afficiendo, qua opus esse prudenti Medico videtur. Inter partes cum intestinis consentientes uterus præsertim eminet, hinc quoties contractione, spasmo, inflammatione laborat, dici vix potest quam bene cedunt clysteres emollientes, refrigerantes, qui fere ex decoctione malvarum &c. parantur. A stimulantibus certe quantumvis leniter (*m*) cum cl. la Motte abstinendum traderem, ne dolentem, atque inflammatam partem irritemus, atque morbum, quem sedari volumus, exasperemus.

Et nisi uteri cervix dura, summeque dolens prohibeat in uterum injectio ex solo lacte, in quo flor. sambuc. &c.] Ad clysteres revocantur injectiones reliquæ in cavitates naturales faciendæ, ut penis, vesica, uterus. Utrum vero utero inflammatione detento adhiberi queant quæstio est. Si Hippocratem (*n*) Arveum (*o*) audimus, hi quidem tantum abest, ut ab ejusmodi præsidii genere abstinendum censent, ut ad varios usus opportunissimum tradant. En Hippocratem: *Si ex partu uteri inflammationem conceperint solani succum, aut betæ, aut rhamni per infusum immittito.* Quo satis constat ad sedandam inflammationem aptas injectiones judicasse. Et alibi: *Quin etiam per infusum uteros eluito, quo sanguinem educat.* Quo apparet ad diluendos internos uteri parietes, & suppressa lochia promovenda adhibuisse. Iisdem summo cum fructu usum fuisse in nobili quadam puerpera, quam febris, & omnimoda lochiorum suppressio exercebat Arvæus ipse testatus est. Hos fere Riverius (*p*) Mauriceau (*q*) Dionis (*r*) Mesnard (*s*) aliique adeo sequuti sunt, ut nullum iisdem efficacius medicamentum innotescere Medentibus posse, aut pro ægrotantium opportunitate valentius videatur. Contrariam tamen sententiam sustinet cl. la Motte, atque injectiones in uterum faciendas aut prorsus inutiles censet, aut in usum vocari nulla ratione posse contendit, cum internum uteri os vi elasticitatis fibrarum, quibus uteri ipsius cervix intertexta est statim a partu arcte occludatur, aut si in usum vocen-

(k) *M. S. T.* 4. *p.* 1. *sect.* 2. *cap.* x. (l) *Tom.* 6. *c.* 857.
(m) *liv.* 5. *chap.* 7. *pag.* 630. (n) *De morb. mul. p.* 629.
(o) *De part. p.* 619. (p) *loc. cit. cap.* 8.
(q) *loc. cit. cap.* 11. *pag.* 311. (r) *liv.* 4. *chap.* 9.
(s) *Artic.* 10. *p.* 350.

centur ratione ſtimuli, quem in ſenſilem nimis, dolentemque partem inferunt, etiam nocuas. Ut quæſtio dirimatur duo occurrunt, de quibus moneri Medentes opus eſſe judicaverim. Primum enim illud animadvertendum videtur inflammationem, aut cervicem uteri occupare, aut ipſius fundum: deinceps injectiones variis modis præparari: ex decoctione fol. plantagin. roſar. rubr. cum ol. myrtino, & aceto, vel ex aqua decoctionis hord. aut malvar. parietar. chammomil. melilot. radic. aſparag. ſemin. lin. cum oleo violato, & ſimilibus, aut ex lacte dulci; in quo flores ſambuci verbaſc. ſemperviv. ſemina lini aliaque id genus ebullierint, quas varias præparationes ſupra citati Riverius, Mauriceau, Dionis, Meſnard aliique tradiderunt. His breviter delibatis rem omnem facile expediam. Si de inflammatione ſermo ſit, quæ uteri cervicem occupet, atque ejuſdem orificium arcte adeo occludat, ut non ſine inſigni doloris ſenſu queat dilatari a la Motte fuerim, qui injectionum uſum damnavit, & e medio tollere quantum ei licuit conatus eſt. Si vero de ea quæ uteri fundum infeſtat, quoniam ipſius cervix laxa ſatis molliſque eſſe poteſt, ut idoneum ſiphonem recipiat, cur congruæ injectiones ſint rejiciendæ, omnino non video. Prohibeat ne internum uteri os occluſum adeo, coarctatumque, ut nil liquoris in ejus cavum immitti queat, totum in vagina ſuperſit ut cl. la Motte teſtatus eſt? Præterquamquod arduum, atque inſolens explicatu eſt, qua ratione cervicis uteri fibræ poſt partum ita contrahi poſſint, ut non ſine vehementi irritatione, atque doloris ſenſu liquor injici queat, quandoquidem digita ſæpe, ac manus ad placentæ extractionem ſe commode immiſiſſe affirmavit (*t*), accedit præterea, etiamſi vaginæ fines non elabatur injectio, qua relaxando, qua emolliendo, aut alia ratione vicinas partes afficiendo, ut de clyſteribus dictum eſt, nunquam prodeſſe non poſſe. Prohibeat ne oleorum aut rerum adſtringentium vis inflammatis, decoriatis, aut aliter male affectis partibus infeſta, ut ſe deprehendiſſe præclarus Auctor aſſeruit? Sed ecquis nos in eas anguſtias compellat, ut unius duntaxat generis injectiones uſurpemus, & eas fere, in quarum compoſitione olea, & adſtringentia recipiuntur? Nonne ſolum lac, in quo flores ſambuc. ſemperviv. aliaque id genus refrigerantia ebullierint vires ſatis inſignes edere poſſe exiſtimemus? Saltem pulcherrima eorum laus erit nocere non poſſe.

Ceterum fotus emolliens ex ſpongia aqua moderate calida.] Vulgares fotus, quibus relaxandi, emolliendi, aut alia quævis ſedandi facultas ineſſe reputatur ex decoctione fol. malvar. parietar. radic. alth. lilior. albor. flor. chammomil. melilot. aliiſque ſimilibus rebus parari ſolent. Eoſdem & in colica & in ventriculi, & inteſtinorum inflammatione, & hyſterica affectione, aliiſque morbis commendavimus, varioſque utendi modos præſcripſimus. Cur in uteri inflammatione ſimplices ex aqua tepida adhibendos crediderim, ut Hippocrates præcepit (*u*) atque obſervationes E. N. C. docuerunt (*x*) facit, quod fotus, ut a nonnullis perhibetur, quo erit ſimplicior, eo penetrando aptior exiſtat, & quo minus elaſticis, mobilibus, actuoſiſque particulis fetus, eo criſpatis uteri fibris emolliendis, relaxandis ſit efficacior, cum paria ſaltem inde emolumenta in ægrotantes emanare poſſe facile conſtituam ex aliorum uſu, utcunque radicibus, floribus, herbiſque ſint alterata,

(t) *Refl. obſ.* 383. (u) *De rat. vict. acut.*
(x) *Cent.* 3. & 4.

rata, ſed quod juſtus ſubrepat timor, ne cum puerperæ præ cæteris eadem inflammatione corripiantur gravibus, acutiſque odoribus, quos ferre ordinario non ſolent, quibuſque prædicti flores, atque herbæ donantur, lædantur, atque animi deliquiis, cordis palpitationibus, capitis doloribus, aliiſque ſymptomatibus ſupervenientibus in majorem diſcrimen adducantur. Id quod etiam de oleis plane dicendum, quæ ſi nullo inſigni odore conſpicua ſint, ut fere eſt oleum amygd. dulc. cucurbitæ, & ſimilia, eo magis prædictis muneribus obeundis erunt opportuna. Illud ſolum cavendum eſſe facile judicaverim, ne fotus aut plus æquo calidi adhibeantur, aut frequentius quam par eſt, cum igneæ particulæ ſeſe inſinuantes altiuſque uterum penetrantes eumdem aut plus æquo exſiccent, aut ad ſuppurationem diſponant, ut de pulmonum inflammatione docuiſſe viſus eſt Hippocrates, quam iiſdem plane effectibus obnoxiam fieri colligi poteſt ex ipſius textu (*a*), qui ita fere ſe habet: *Ubi fomentis dolor ſedatus non eſt, non diutius calorificis utendum, ne vel pulmonem exſiccent, vel ſuppurationem excitent;* deinceps ne faſciis factis unctionibus venter alligetur, etiamſi tumidus deprehendatur cum cl. virorum Mauriceau (*b*) Nenteri (*c*) la Motte (*d*) obſervationibus compertum ſit, non ſolum eaſdem fruſtra adhiberi, ſed frequentius puerperarum noxa.

XIII. *Frictiones ſolum dolore, febre, aliiſque gravioribus ſymptomatibus ceſſantibus &c.*] Frictionum uſum, quas indoctæ obſtetrices dorſo ad clunes uſque, lumbis, coſciis, cruribus inſtituunt, fateor me commendare non poſſe, ne videlicet ſanguis ad uterum plus æquo ſollicitetur, atque dum lochia promovere volumus, infarctum hinc, obſtructionem, inflammationemque augeamus, aut confirmemus, ea prorſus ratione, qua ſimplici unius alicujus partis, quæ ungue, aut ſimili modo ſcalpitur pruritu inflammationem ſæpius oriri docuit cl. Mauriceau. Quamvis enim ſolum vaſorum extremitates nervorumque, qui ad cutim uſque pertingunt, defricentur, ut Mich. Adolphus oſtendit, ob fibrarum tamen vaſorumque, quæ cute conteguntur continuitatem majoribus Aortæ deſcendentis ramis gradatim communicari contingit, atque ejus trunco ſucceſſive, hinc in eodem, & ipſius ramis, qui cum in cutim, tum in uterum deſinunt, ſanguinis curſum accelerari; quo ſane conſequitur, ut ſi initio inflammationis, aliorumque morborum, qui ab inſigni uteri læſione proficiſcuntur ejuſmodi auxilio uti velimus, dorſo, humeris, & brachiis ſit inſtituendum, quo fit ut in Aorta aſcendente dictis de cauſis ſanguinis curſus promoveatur, atque propterea ejus preſſio, atque impetus ad uterum majorem in modum langueſcat: ſolum dorſo ad clunes uſque lumbis, & coſciis cum derivandi indicationem, ut de venæ ſectione in pede dictum eſt, adeſſe conjiciemus, id quod ex doloris, febris, aliorumque graviorum ſymptomatum remiſſione argui poſſe manifeſtius quidem eſt, quam ut ullis rationibus poſſit comprobari.

XIV. *Juſculum etiam cichorio, endivia, lactuc. alteratum.*] Hactenus Chirurgicis medicamentis immorati ſumus, nunc ad pharmaceutica deveniendum, quæque plus æquo rigidas, atque inflammatas uteri fibras relaxare

 valent,

(a) 2. *de vict. rat. in morb. acut.* (b) *obſ.* 158.
(c) *tab.* 189. *ſect.* 4. *cap.* 1. (d) *liv.* 5. *chap.* 9.
(e) *De frict. p.* 105.

valent, nimiumque humorum æstum compescere, atque placidam tranquillitatem spiritibus conciliare. In horum censu veniunt in primis juscula herbis refrigerantibus dictis alterata, quorum sæpe similibus fere in morbis mentionem fecimus, quæque in casu proposito uterinæ inflammationis a præclarissimis viris Mauriceau (*f*) Dionis (*g*) & Mesnard (*h*) justis laudibus efferuntur. Illud tamen in eorum usu cavendum traderem, ne larga nimis, & liberali manu, ut plerisque mos est exhibeantur, ne stomachus plus æquo gravetur, atque hinc debile satis corpus superveniente ciborum fastidio ruat in deterius. Hinc scite admodum, prudenterque cl. Van-Svvieten præcepit (*i*) *ut parca copia, & sæpe repetita* in usum vocentur, additoque syrupo aciditatis citri, *quod nimis facilem degenerationem horum jusculorum in putredinem corrigit*. Animadvertant Medentes hoc loco velim, quod sæpius a nobis est demonstratum, refrigerantia ejusmodi medicamenta a sale quodam nitroso, aut saltem quodam armoniacale, qui nitrum quoddam inchoatum dici potest, vim suam nancisci. Quod ubi diligenter teneant, facile intelligent, cur stibiatum nitrum, aut salem prunelæ parca dosi jusculis addendum censeam; quorum alterum cum nil aliud sit, quam sal quidam, qui a nitri, & antimonii commixtorum deflagratione remanet, hic vero nitrum, cujus pars aliqua sulphuris vulgaris admixtione deflagravit, quibus fere præparationibus volatilior nitri pars amittitur, minus vereri fas est, ne dum blandissime attenuando, simulque sanguinis motui compescendo fervorique temperando studemus, inflammationem, quæ a solidarum præsertim partium laceratione, fissura, contusione proficiscitur vi corrosiva, quam nitrosis salibus inesse nonnulli sunt suspicati, quamque ita inflammatis partibus summe infestam (licet perperam id assertum crediderim) Redius (*k*) testatur, adaugeamus.

XV. *Siti urgente liberalis potus concedendus aquæ Nocerianæ vel cujusvis destillatæ &c.*] Quod vulgo invaluit puerperas liberali aquæ potu haud esse pertractandas dici vix potest, quam sit ridiculum, cum nullum contra uteri inflammationes, aliosque gravissimos morbos, & febres cum lochiorum suppressione conjunctas eodem præstantius remedium reperiri Medentibus datum sit, aut pro puerperarum opportunitate valentius. Ejus præstantiam contra inflammationes omnes novit cl. Wain Wright (*l*), novit cl. Van-Svvieten (*m*) ac tamquam summum remedium in omnibus morbis inflammatoriis commendavit: in puerperis præsertim febre acuta laborantibus novit Redius (*n*), ac non modo utilem, sed summe necessariam esse testatus est. Quænam vero sit eligenda, an Noceriana, vel quævis alia destillata malvar. viol. cichor. & similium refrigerantium, vel pluvialis, utpote cæteris præstantior si D. D. Hales (*o*) & Combalusier (*p*) audimus eaque num cocta potius sit exhibenda, ut Galenus (*q*) Avicennas (*r*) & Redius ipse (*s*) præceperunt, vel cruda ut viri cl. dalla Fabra, (*t*) Lanzanus, (*u*) & D. Nogues

(f) *loc. cit. cap.* 11. *p.* 311. (g) *liv.* 4. *chap.* 10. *p.* 358.
(h) *art.* 10. *p.* 349. (i) *sect.* 234. *n.* 4. (k) *In epist. ad Telam p. m.* 65.
(l) *Tratt. dell' acq. del Sig. Smith.* (m) *Tom.* 2. 5. 398.
(n) *Tom.* 5. *let. pag. m.* 228. 281. (o) *Statiq. del veget. p.* 333.
(p) *pneumato-patho. n.* 208. (q) *De bonit. aq. cap.* 1.
(r) *lib.* 1. *fen.* 2. *doct.* 2. *sum.* 1. *cap.* 16. (s) *Tom.* 5. *Let. p. m.* 280. *seq.*
(t) *Dis. de met. ac morb. n.* 92. (u) *Vero metod. dell' acqua fredda t.* 2. *c.* 26.

Nogues (*x*) exiſtimarunt, ſubtilius perquirendi ratio mihi omnino non ſuppetit, dummodo moderate tepida hauriatur in eo morbo, quem ſpaſmi plerunque, & dolores inſignes comitari ſolent, qui relaxatis plus æquo rigidis, inflammatiſque uteri partibus, ſuccifque viſcidis tenaciter hærentibus ſolutis, atque acribus, mordacibuſque dilutis, egregie ſedantur. Quamquam ſi ea peccet ſulphurearum, tenuiorumque partium mobilitas, ut in univerſam ſanguinis maſſam diffuſæ ejus agitationem, furoremque inducant, etiam frigidam exhibendam traderem, additis ſyrupis ribeſiorum, berberum, aciditatis citri ſuccifque acidis limonum granatorum, & ſimilium, ut fere Boerhaavius (*a*) & Van-Svvieten docuere (*b*), quorum efficaciam ad nimium humorum motum compeſcendum, qui non cognoſcit, medicinam cognoſcit plane nullam, ut alibi oſtenſum eſt (*c*).

XVI. *Sedata inflammatione, doloribus vero, & ſpaſmis remanentibus, quibus lochia ſupprimuntur, laudanum liquidum &c.*] Nil curæ magis, cordique Medentibus eſſe ſolet, quam interceptum in puerperis lochiorum fluxum promovere pillulis aloeticis Beccheri, Hoffmanni, trochiſcis de myrrha, de karabe, borace minerali, dictamo cretico, tincturis vitrioli martis, ſuccini, caſtorei, rubia tinctorum, ſabina, aliiſque ſtimulantibus, & aperientibus medicamentis, quæ nimis longum foret percenſere numerando, ut fere præſtitit cl. Langius, qui hæc omnia in unum collecta quamdiligenter contemplanda aliis reliquit (*d*). Quæ quantum emolumenti afferre poſſint in eo caſu, in quo etiam ſi ſedata ſit inflammatio, ſpaſmi tamen doloreſque ægrotantem exercent apparere facile cuique poteſt, qui ſedulo, & accurate perpendat, hæc omnia acribus, mordacibuſque ſcatere particulis, quibus humores plus æquo commoventur, ſolidæque partes majores in ſpaſmos aguntur, quo ſane conſequitur, ut ſanguis uteri viis occluſis hærere cogatur, atque hinc lochiorum ſuppreſſio augeatur, aut confirmetur. Optime propterea ſapienterque dictum a cl. Mauriceau (*e*) Meſnard (*f*) Hoffmanno (*g*) ejuſcemodi medicamentis Mulieres, quibus dictis de cauſis lochia deficiunt haud eſſe pertractandas. His porro quemadmodum vigente adhuc inflammatione oleo amygdal. dulc. aliiſque emollientibus medicamentis extrinſecus applicitis ſuccurrendum eſſe diximus, ita remiſſa inflammatione, doloribus vero, ac ſpaſmis adhuc vexantibus certam auxilii ſpem in opiatorum uſu ſitam eſſe credendum, quibus nempe dolores, criſpationes, motuſque ſpaſmodici uteri, & vaſorum ſedentur, atque hac ratione facilis præterfluenti ſanguini via adituſque præbeatur. Quod eo facilius contingere perſpicuum eſt, ſi nonnihil impellentia opiatis conſocientur, ut fere ſunt tartarea, ex quorum miſcella laudanum liquidum tartarizatum conficitur, aſſa fœtida, aqua bryoniæ, & ſimilia.

Doloribus vero remittentibus, ſiti, calore, pillulæ Beccherianæ &c.] Tunc ſolum pillulas Beccheri, Stahlii, Hoffmanni quæ ad Beccheri imitationem ex amaris extractis, gummatibus reſinoſis temperatis, & aloe probe correcta conficiuntur locum habere poſſe cum dolores, ſitis, febris, aliaque graviora

(x) *Pref. al tratt. dell' acq. dello Smith.*
(a) *De vir. medicam. p.* 104. 206. 367.
(b) *S.* 396. *p.* 51. (c) *De febr. lib.* 4. *cap.* 2. & 7.
(d) *Diſput.* 44. *ſect.* 38. *p.* 599. (e) *lib.* 3. *cap.* 11. *p. m.* 311.
(f) *artic.* 10. *p.* 350. (g) *M. S. l. c.*

viora symptomata desiverint, compositi humorum tumultus, fibrarumque laxitatis argumentum prope certissimum facit potissimum ea ratio, quod aloe, ut a cl. Werlhof. demonstratum est, (*h*) *neque per purificationes cum aqua, & praecipitationes cum liquore acidulo, variasque miscellas desinit esse id quod est, aut odorem, saporem, effectum aloeticum perdere*: qui fere effectus a salibus valde activis proficiscitur, quibus vasa interdum corroduntur, unde hæmorrhagiæ subsequuntur, ut propterea hæmorrhoidum, vel Mensium fluxui obnoxiis nunquam (*i*) iis, quibus idem fluxus suppressus est cautissime exhibendam esse (*k*) alibi a nobis sit demonstratum, quidquid præclarus Auctor supra citatus senserit, qui cum ab Aloe abstinendum prorsus docuerit, ubi adsit inflammatio, vel febris utcumque lenta, vel solum etiam ægrotantibus imminens, aut ubi aliter prudenti Medico videatur eadem uti minus est veritus in uteri profluviis, in diarrhoeis, dysenteriis. Saltem solidarum partium stimulus aboritur, fluidarumque exagitatio, quibus potissimum opus est, ut illæ plus æquo laxæ cum sint in pristinum elaterii statum restituantur, hæ crassæ, viscidæ, tenacesque attenuentur, fundantur, atque ea ratione afficiantur, qua retentus sanguis perfluere possit, ac suas naturales semitas metiri.

XVII. *Hisce vero frustra adhibitis boli ex trochis. de myrrha borac. miner. &c.*] Idem plane dicendum de myrrhatis, succinatis, calidis aromaticis, aliisque recensitis medicamentis, quæ non alia ratione operantur, quam vi salina volatili, stimulante, commovente, qua sanguinis motum accelerari contingit, crassas mucosasque quisquilias atteri, congestiones dissolvi, atque illa præjudicia deleri, quæ lochia retenta minantur, quæque inflammationi, aliisque gravioribus morbis viam parant.

XVIII. *Hilaris vivat ægrotans, & quæcumque animi pathemata effugiat &c.*] Tanti interest optimam in inflammatorio uteri morbo cum lochiorum suppressione conjuncto victus rationem servare, ut hac neglecta in summum vitæ discrimen adducantur. Ad victus rationem spectant animi pathemata, quæ in nullo magis docente Hoffmanno (*l*), quam in hoc morbo tam infensa, & perniciosa unquam esse consueverunt. Puerperas enim ob continuam, quæ ipsis accidit solutionem, fibrarum, & vasorum dilacerationem, humorumque extravasationem haud aliter esse considerandas, quam graviter vulneratas ostendit: quo fit ut dictis de causis graviter lædantur, ut propterea ab iisdem quamdiligenter cavendum esse vehementer inculcet. Et sane justissimæ reprehensionis occasio non deest. Constat siquidem vi puerperarum animis addita, atque optima victus ratione instituta, ut fere præcepit cl. la Motte (*m*) solius naturæ opere lochia ob vasorum minimorum coarctationem præsertim suppressa denuo rediisse. Peculiare victus genus quod spectat, illud medentibus proposuere viri præclarissimi Mauriceau (*n*) Dionis (*o*) Mesnard (*p*) aliique asserentes Mulieres, quæ uteri inflammatione, aut alio quovis acuto morbo cum lochiorum suppressione conjuncto tenentur, jusculis vituli, pulli, quibus refrigerantes herbæ incoctæ sint, esse pertractandas, præsertim si ejus acuties tanta sit, ut in longius

(h) *de limit. laud. medel. n. 4. p. 20.* (i) *lib. 2. cap. 5. pag. 83.*
(k) *lib. 3. cap. 7. pag. 84.* (l) *loc. cit. pag. 267.*
(m) *liv. 5. chap. 6. p. m. 622.* (n) *loc. cit. p. 311.*
(o) *loc. cit. chap. 10. p. 353.* (p) *ar. 10. p. 349.*

longius tempus protrahi non possit, viresque puerperarum firmæ adeo, ac validæ, ut tenuissimum victum ferre diutius possint: cum cæteroquin perdurante morbo, viribusque collabentibus liberaliori victu sint gubernandæ, ne ææedem prius deficiant, quam morbus ad suum vigorem pervenerit, ut præ cæteris a cl. Pasta demonstratum est (*q*).

XIX. *Si in suppurationem abierit inflammatio quolibet octavo die purgandum &c.*] Dum in abscessum transit inflammatio insignem materiæ copiam excerni, quam affectarum partium corruptio magna sæpius excipit, adnotavit cl. Mauriceau (*r*). Corruptionis discrimen facere calorem, & humiditatem, quæ sunt ejusdem principia, tum difficillima remediorum applicatio, quo fit, ut generaliora tantum in usum vocari queant, atque ea quidem, quibus humorum vitiosorum corruptionem promoventium, vel foventium defluxus prohibeatur, affecta pars detergatur, demum conglutinetur. Vitiosi ab utero humores divertentur crebriori purgatione ex benignioribus catharticis ex senna, manna, tartaro, quibus fere potio solutiva conficitur, vel ex rhabarbaro, si corpus viscidis, lentis, serosisque humoribus scateat, ut in cacheticis; ex Cassia vero, Tamarindis, & iis, quæ suavi acore, quo sunt prædita, humoribus biliosis evacuandis, ejusque nimiæ effervescentiæ compescendæ sunt opportuna, si clara eorum sint argumenta, quæ plerunque in boni habitus feminis, fervidique temperamenti non desunt. Quæ sane purgatio tanti est momenti ad ejusce morbi curationem, ut Forestus, cujus meminere viri cl. Riverius (*ſ*), & Hoffmannus (*t*) testetur se nobilem matronam ab ulcere uteri sanitati reddidisse, cui dederat de quarto in quartum diem uncias quinque decocti sennæ, epithymi, rosarum rubrarum, myrobolanorum Indorum saccharo dulcorati, & abstergentia decocta in uterum injicere jusserat. Quid si pro causarum varietate decoctio ex vulnerariis herbis additis therebintinatis diutius in usum vocentur, aut serum lactis cum mele rosaceo, aut injectiones primum detergentes, mox adstringentes, exsiccantes? Sed de his plura alibi diximus, (*u*) ut supervacaneum propterea sit iis diutius immorari.

XX. *Sed opportuno tempore aq. B. V. aut Brandulenses &c.*] (*x*)

XXI. *Ubi scirrhi inditia appareant, menses vero, ac lochia suppressa sint, viribusque mulier constet venæ sectio &c.*] Quamvis toto plerunque vitæ cursu scirrhum mulieres exercere supra docuerimus, non inde tamen omni auxilio sunt destituendæ, ne fermentatione quacumque ex causa in eo excitata si jam factus sit in cancrum incurabilem vertatur, si vero adhuc incipiens certis tantum finibus coerceatur, neve in alios morbos scirrho congeneres facessat. Quo fine nulla meliori ratione potiri nos posse perspicuum est, quam motum, & fluiditatem humoribus restituendo, ulteriores eorum stagnationes in minimis vasculis, & cavitatibus prohibendo, ac demum fibrarum tonum roborando. Quas indicationes ut assequamur, quæri a Medicis solet, utrum venæ sectio sit celebranda, & quo ex loco. De ipsius efficacia in uteri scirrho plerique Veterum, ac Recentiorum Ludovicus Mercatus (*a*) Rodericus a Castro (*b*) Riverius (*c*) Jo. Fortis (*d*) Mauriceau, Mesnard

(q) *loc. cit. pag.* 322. (r) *loc. cit. p.* 312. (ſ) *Prax. Med. lib.* 15. *cap.* 8.
(t) *loc. cit. p.* 208. (u) *Cap.* 4. *com.* 14. 15. 16.
(x) *Ibid.* (a) *lib.* 2. *cap.* 18. (a) *lib.* 2. *cap.* 18.
(b) *par.* 2. *lib.* 2. *cap.* 23. (c) *lib.* 15. *cap.* 9. (d) *de scirrho uteri.*

(*e*) Mesnard (*f*) aliique consentiunt causarum potissimum antecedentium tollendarum solliciti, quas in menstruorum, aut lochiorum fluxu ob susceptum iisdem fluentibus frigus, aut aquæ frigidæ potum cohibito posuerunt, quoque sanguinem crassescere, ac condensari, ac tumorem scirrhosum producere sunt arbitrati. Et sane nemo inficias ire ausit imminuta sanguinis mole non solum imminui resistentiam, quam viribus illam moventibus ipsius crassities, ac spissitudo afferebat, atque inde consequens cor, arterias, & partium, intra quas excurrunt canales sanguiferi, motrices fibras promptius, & validius sese contrahere, reliquam a venæ sectione sanguinis massam fortius propelli, exagitari, cohærentes, atque stagnantes particulas mutuum contactum amittere, a vasorum angustiis excuti, ac circulo reddi, atque uno verbo ulterioris congestionis, tumorisque causas removeri, multo magis si ægrotans viribus constet, aut plethorica sit, quod in proposito casu mensium, Lochiorumque suppressionis verum maxime esse constat. Verum si ægrotans debilis fuerit, pravoque corporis habitu, ac cachexia laboret, verendum est, ne ob fibrarum robur infirmum, partisque rubræ sanguinis defectum aut morbum augeamus, aut plus æquo soluta sanguinis compage hydropi ansam præbeamus. Cæterum cur sanguinem primum ex brachio, mox ex pede detrahendum docuerim faciunt non solum cl. virorum Mercati, Roderici a Castro, Riverii, Jo. Fortis testimonia, qui sanguinem primum ex locis superioribus, deinde si menses deficiant ex inferioribus, vel ex hæmorrhoidibus mittunt, sed rationes contra Jacobi Mesnard opinionem superius adductæ, qui ex brachio sanguinem prætendit de sanguinis mittendi loco in inflammatione loquens, quas nunc libens prætermitto, ne eas repetendo, rem aut longiorem faciam, aut obscuriorem.

XXII. *Priore etiam in casu boli ex gum. ammoniac. aut sagapen. &c.*] Salubre practicorum accuratiorum consilium sequuti, qui docent tunc cum spissitudini humorum plenitudo ortum dederit, ut in suppressis evacuationibus contingit, a venæ sectione initium curationis sumendum, alterum sequimur æque commodum, cum resolvere volumus semper a mitioribus incipiendum, ne humores plus æquo commoveamus, ac stimulo in nerveas fibras inducto infarctus, obstructionesque augeamus, aut confirmemus. Fluidiores partes in humorum massam arctam nimis, & compactam invehendo resolvere diluentia, resolvere deinde salina omnia tum fixa, tum media spissos humores acutis suis particulis incidendo, alibi a nobis demonstratum est (*g*). Ea tamen locum habere videntur, ubi spissitudo humorum, infarctusque viscerum levis sit, & inter initia. Ubi vero spissitudo humorum, atque obstructio tanta sit, ut mitioribus tolli non possit ad validiora confugiendum. Horum in censu venire ea omnia, quæ acria sunt, & spiritu volatili oleoso abundant, quæ propterea non solum acutis suis spiculis spissos humores incidunt, sed etiam in fibras agunt, easque stimulando humorum circuitum augent, atque hac ratione fluxiliores reddunt. Ejusmodi fere sunt gummata resinosa, saponacea, aliaque citato loco recensita. Diluentium tantum, mitiorumque resolventium vim eludunt scirrhosæ concretiones: hinc est eadem varie mixta, & non sola, sed una cum decoctionibus radicum aperientium exhibita bonam plerunque edere operationem; præ-

fer-

(e) *Lib.* 3. *cap.* 13. (f) *cap.* 3. *art.* 8.
(g) *Lib.* 3. *cap.* X. *p.* 141.

ſertim ſi impuritatum, quæ a reſolutis humoribus deponuntur, per convenientes, & earum naturæ accommodatas vias eliminandarum cura habeatur, purgantis ſimul, & diuretici medicamenti, uti fere rhabarbarum eſt, hiera, & aloetica omnia, connubio, ſique diutius hiſce præſidiis inſiſtatur, cum ſpiſſi concretique humores reſolvi brevi non poſſint.

XXIII. *Hiſce alii ſuccedant ex limatura Martis &c.*] Corroborandi intentioni ſatisfaciunt martialia propter craſſiorem potiſſimum, & terreſtrem partem, quæ non ſolum abſorbet, & potentiſſime corrigit aciditatem omnem coagulantem, ſed laxatis præter morem fibris tonum reſtituit, ut humorum exagitationem, commotionemque ſilentio prætereeam, quam ſulphuri ſubtili, quo eadem ſcatent, deberi alibi a nobis eſt demonſtratum (*h*). Quo ſatis conſtat martialium uſu aliam etiam adimpleri indicationem, quam in motu, & fluiditate humoribus concilianda reponendam eſſe diximus, quod a quibuſvis aliis medicamentis ſperare inane prorſus eſt, præſertim ſi primæ ſecundæque viæ paratæ ſint, ſeu craſſi, viſcidi, tenaceſque ſucci ad fluendum diſpoſiti, & eorum connubio exhibeantur, quæ pravas, vitioſaſque ſordes in primis viis, inque proximis viſceribus inhærentes, quæque paulatim ad evacuationem diſponuntur educendi virtute donantur; inter quæ Rhabarbarum præſtat, de cujus purgandi efficacia, eaque mitiſſima, & ſimul corroborandi, ſi quis curioſius doceri velit, eos ad citata loca ablegamus.

XXIV. *Sed opportuno tempore aquæ acidulæ opportuniſſimæ*] V. lib. 3. cap. 10. p. 144.

XXV. *Extrinſecus fiat Cataplaſma ex farina fabarum, hordei &c.*] Ratione cauſæ conjunctæ emollientia, & reſolventia externa eſſe admovenda docuerunt Veteres fere Medici, Recentioreſque. In iis autem ſeligendis litem moverunt. Hippocrates (*i*) Cervi medullam ſubdit, adipem anſerinum, vel ſuillum: Galenus vero medullam vitulinam, cervinam, ſevum hircinum, taurinum, leoninum, ammoniacum & bdellium pingue. His ſolis minus contenti Aetius (*l*) Celſus (*m*) peſſaria pararunt. Ille quidem ex cera, medulla cervina, adipe anſerino, croco, myrrha, galbano, oleo ſuccini, aliiſque ſimilibus parata; hic vero ex ſevo taurino, vel caprino cum roſa mixto. Injectiones mitto ex oleo amygd. dulc. irino, de althæa, lilior. albor. quæ a Raymundo Jo. Forti proponuntur (*n*), aut ex decoctione radicis althææ, lilior. albor. fol. malvar. violar. brancæ urſinæ, artemiſiæ, ſemin. lin. & fœnu græci, flor. Cham. & melilot. quæ a Riverio: nec non balnea, & ſemicupia, quæ ab eodem Riverio, & Mauriceau (*o*), emplaſtra, cerata de meliloto, de cicuta, de nicotiana, diaſulphuris Rulandi, de ranis cum Mercurio, quæ ab aliis paſſim deſcripta inveniuntur. In his ſive refellendis, ſive ejiciendis, non eſt cur multum ſtudii, laboriſque conferamus, cum ſuus cuique locus eſſe poſſit, ſi ordo ſervetur, & tempus, quo inſtituantur, ſique perquirendæ tumoris indolis, ac duritiei ſolliciti ſint medentes. Emollientia enim, quæque laxandi vim habent inter initia tantum, ut de internis medicamentis dictum eſt, locum habent, ut fluxilio-

(h) *Lib.* 3. *cap.* 8. *pag.* 107. *& cap. X. pag.* 143.
(i) *n.* 2. *de morb. mul.* 48. (k) 4. *&* 5. *ſimpl.* 7.
(l) *Tet.* 4. *ſer.* 4. (m) *De re med.* 20.
(n) *De mor. mul. p.* 144. (o) *loc. citatis.*

xiliores humores reddantur, & ad evacuationem disponantur. Ejusmodi sunt cataplasma ex farina fabar. hord. furfur. semin. lini, aliisque similibus lixivio saponaceo paratum, ut leve velut calcar hærenti materiæ addatur, nec non injectiones, quas ne internos uteri parietes sollicitemus, qui sensu exquisito sunt præditi ex solis laxantibus parandos constituimus dempto saponaceo lixivio.

XXVI. *Inde ad aliud transitus fiat ex absyntio, tanaceto &c.*] Hisce postea aliud salubri eventu addi posse ducimus ex iis paratum, quæ partibus plus minus volatilibus tenuibus salino-oleosis fęta solidarum partium tonum imminutum restituunt, debilioremque augent: quorum in censu docente cl. Geoffroy veniunt in primis absyntium, tanacetum, abrotanum, thymus, aliaque supra recensita, ex quibus etiam olea per infusionem parantur, quę licet in simplici obstructione viscerum imi ventris minus efficacia esse alibi ostendimus (*p*), si eorum virtus cum stillicidii virtute comparetur, ubi tamen de scirrhosa concretione agatur, saltem ad duritiem nonnihil relaxandam nunquam non bona esse consueverunt. Quid si iis camphora addatur, quæ partibus suis subtilissimis, penetrantissimis ad tumores quosvis resolvendos citra turbas opportunissima existit?

XXVII. *Tandem ad emplastra de melilot. de cicuta &c.*] Humoribus hac ratione ad fluendum dispositis, solidisque partibus ad oscillandum paratis ad validiora resolventia confugiendum: inter quæ emplastra eminent de melilot. de cicuta, de nicotiana, quorum basim gummata resinosa constituunt, bdellium, ammoniacum, galbanum, ex quibus in mortario tritis cum oleo de been, & liliorum alborum additis mucilaginibus semin. fęnu græci, lini, & ficuum, unguentum conficitur a Rhasi descriptum (*q*) & Riverio in omni scirrho probatum, commendatumque. Ne decantato illo de ranis cum Mercurio utendum suadeamus, aut aliis simili virtute præditis facit potissimum observatio ejuscemodi tumores difficillime resolvi, acribus vero, ac stimulantibus particulis sese in eorum substantiam insinuantibus, altiusque penetrantibus mole facile augeri, atque in exulceratum cancrum transire.

XXVIII. *Hæc omnia penitus proscribenda in cancro vel occulto, & sola venæ sectio &c.*] Quamvis acribus, ac stimulantibus medicamentis non utamur, tam prava est ejuscemodi tumorum indoles, ut ex mole parvis, & indolentibus sensim excrescant, summisque doloribus ægrotantem exerceant. Quod a congestionibus in minimis vasculis, ac minutissimis glandulis dependet, quæ ad corruptionem pronæ sunt, atque ad acredinem conquirendam, quæ vel una satis valere potest ad pravorum humorum affluxum ciendum, ad inflammandum, ad erodendum. Quod tunc facilius contingit, cum menstruæ purgationes deficiunt penitus, aut plurimum saltem imminuuntur, cum steriles præmature nimis evadunt mulieres, atque propterea ea plenitudo sanguinis inducitur, qua congesti humoris copia fovetur, ac ejusdem qualitas depravatur. Quibus rebus ita se habentibus eo nervos industriæ omnes intendendos esse, ut sanguinis affluxus ad uterum, & major in minimis ejus vasculis congestio prohibeatur, humores dyscrasia peccantes contemperentur, affectæ partes a corrosione muniantur, graviora symptomata sedentur, perspicuum est. Ad primam indicationem quod spectat in fon-

(p) *Lib.* 3. *cap.* X. (q) 7. *ad amalsor.*

fonte Chirurgico omnes cum Veteres tum Recentiores modernique Medici Ludovicus Mercatus (*r*) Rodericus a Castro (*s*) Riverius (*t*) Jo. Fortis (*u*) Mauriceau (*x*) Mesnard (*z*) sanguinis missionem commendarunt, atque ii quidem omnes hoc uno ob rationes superius dictas Mesnard excepto ex venis primum superioribus, deinde ex inferioribus, & ex hæmorrhoidibus, quibus ipse Hoffmannus ex Majerne præcepto non invitus adhæsit: atque in hoc quidem præsidii genere ratione plenitudinis habita ad annos usque persistendum, & quamdiu natura humores ad uterum impellendi consuetudinem, quam antea per menses habere solebat penitus amittit, atque ipsa vasa, ex quibus sanguis statis temporibus excernebatur penitus coaluerint, ut præsertim a Mauriceau demonstratum est.

XXIX. *Tum ægrotans purganda confer. Cas. Donz. &c.*] Si qui cancri curationem internorum, externorumque medicamentorum ope absolvere polliceantur ea fere ratione, qua venereis morbis mederi posse confidunt, dici vix potest, quam male mulierum incolumitati consulant. Quin enim optato fine potiantur, easdem in mortis discrimine prope certissimo constituere laudatus Mauriceau ex Hippocratis effato testatus est. Quæ in nymphis, externisque partibus conspiciuntur maligna ulcera, minus verendum, ne remediorum vi plus æquo irritentur, & eo curatu fiant difficiliora, uti fere solent, quæ uteri substantiam afficiunt, & ex quibus insignis fętidi puris copia excernitur. Quoties igitur in arduis hisce ac difficillimis morbis cura est convertenda, spondeant medentes necesse est, quod ad hæc usque tempora innotuit, nullum revera medicamentum reperiri datum esse, in cujus efficacia cancri curatio reposita fuerit, non pauca vero, quibus certa auxilii spes, nullum noxæ periculum subsit. Ejusmodi fere esse censendum, quæ acrium, ac corrodentium humorum spicula invertunt, quæ mites, læves, politasque particulas in sanguinem invehunt, demulcent, solidasque partes ab ulteriori erosione tuentur. Ubi hæc diligenter teneas minus miraberis pulverem Wedelii absorbentem ex jusculis cichoraceis, aut succos antiscorbuticos temperatos ex iisdem jusculis, vel cum sero lactis destillatos, aquas (XXX) Nocerianas, quæ nullo sapore insignes, aut Beatæ Virginis, quæ sulphuris subtilissimi, partium balsamicarum divites sunt, aut etiam acidulas, quas martis vena, & vitrioli spiritus claras faciunt, in cacheticis præsertim corporibus, in quibus viscerum obstructiones reserandæ sunt, liberior sanguinis, & humorum circuitus per universum corpus, atque vasculosum ipsius uteri viscus promovendus, pravæ vitiosæque sordes per emissaria a natura comparata eliminandæ, excellenter testante Hoffmanno (*a*) se gerere, saltem ad reliquam curationem felicius peragendam, aliisque medicamentis viam sternendam: balnea ipsa aquæ dulcis ex Majerne consilio, tandem lactis aut naturalis (XXXI.), aut artificialis (XXXII.) usum ex Aetii præcepto, quos idem Hoffmannus sequutus est principatum obtinere. Ubi vero in Veterum monumenta incideris Oribasii præsertim, Pauli Æginettæ, Avicennæ, Gesneri, Jo. Fortis aliorumque non facile intelliges, quas vires satis insignes habere queat purgatio per Helleborum ad

X pro-

(r) *Lib.* 2. *cap.* 9. (s) *par.* 2. *lib.* 2. *cap.* 23.
(t) *De morb. mul. loc. cit.* (u) *De cancro uteri*
(x) *loc. cit. pag.* 316. (z) *cap.* 3. *art.* 9.
(a) *M. S. T.* 4. *p.* 5. *p.* 153.

propositas indicationes absolvendas, quam viri clarissimi magnis laudibus extulerunt; quandoquidem helleborum vehementissimum purgans esse, & nonnisi diligenter præparatum, correctumque, & iis qui laxiori habitu donantur, & in morbos ab humoribus viscido-acribus oriundos inciderunt prescribendum esse alibi a nobis demonstratum est (*b*). E contra adustis, strigosisque corporibus, & acrimonia alcalica, atque biliosa intemperie peccante: humidiores enim, mitioresque sanguinis particulas educendo, ceteras acuendo, nervosas partes in validiores, vehementioresque contractiones, ac corrugationes sollicitando, morbum non solum augere, sed interdum convulsionem parere. Quæ omnia esse evitanda in eo morbo, in quo spasmi, dolores, vigiliæ, macies, aliaque symptomata dire ægrotantem exercent luce clarius apparet. Abs te propterea fuerim, & ubi primæ viæ abstergendæ, aut sensim sensimque præparati humores educendi videantur, id leniente solum, ac leniter purgante medicamento, ut cassia, rhabarbarum, tartarea, aliaque ejusmodi præstandum traderem.

XXXIII. *Si dolores dire exerceant emulsione semin. papav. alb. in aq. lactuc. &c.*] Exulcerato cancro dolorem adeo immanem excitari, ut vires penitus collabantur, ac vigiliis pene consumptæ ægrotantes deficiant compertum est. Ad hunc leniendum optimum solatium in anodynis reperiri Hoffmannus (*c*) testatur. Ejusmodi sunt emulsiones papaver. alb. pillulæ de cynoglos. de styrace, & similia. Leviora hæc tamen ad immanissimum dolorem placandum minime quandoque sufficere Riverius docuit (*d*). Unde salubre monitum medentibus reliquit non raro ad narcotica confugiendum, quæ, ut ipse ait, *in hoc effectu propter intensum humorum fervorem minus nocent*. Immo mulierem se vidisse affirmat, *cancro in mamma laborantem, quæ singulis noctibus per quatuor menses laudani grana duo, vel tria innoxie cum magno solatio sumebat*.

XXXIV. *Dum extrinsecus succus solatri, sedi &c.*] Id quod vel de externis medicamentis est plane intelligendum, quæ inter initia ex levioribus seligi possunt, simplicioribusque. Ejusmodi sunt succus simplex solatri, sedi majoris Geranii Robertiani Virg. aureæ, cancrorum expressus, & in mortario plumbeo pistillo plumbeo agitatus, & in uterum injectus, ut passim Galenus, Paulus Æginetta, Aquapendens, Jo. Fortis aliique docuerunt: quæ si minus conferre deprehendantur, validiora non desunt, quibus optato fine potiri valeamus. Ejusmodi sunt emulsiones ipsæ semin. papav. albi in aq. suc. solatri, sedi, aliorumque simplicium, vel decoctio in lacte caprili ex fol. nenuphar. hyosciam. violar. rosar. semin. papav. alb. in uterum pariter injicienda, dum extrinsecus emplastrum descriptum (n. XXXV.), cujus basim opium constituit, ac linimentum, cujus Saturnus, qui ut alibi dictum a nobis est (*e*) virtute donatur absorbentissima acerrimis quibuscumque, ac corrosivis sanguinis humorumque particulis, quæ fibras divellentes, ac continuum solventes ulcera progignunt imbibendis, educendisque opportunissima.

XXXV. *Tandem diæta omnium præstantissimum remedium etiamsi febris accedat &c.*] Si optimo victus regimine, atque iis externis medicamentis ullo in casu utendum, *quæ quasi blandiantur*, ut egregie docuit Celsus, maxime

(b) *Aph. lib.* 3. *cap.* 5. *p.* 104. (c) *loc. cit.* (d) *loc. cit.*
(e) *Aph. lib.* 3. *cap.* 10. *pag.* 125.

me est cum febris inflammatione accedente supervenit, quam si aut diureticis, aut sudorificis, aut purgantibus pertractemus, justus subrepit timor, ne mortem in procinctu stantem sollicitemus. Sola igitur diæta refrigerans, humectans majorem in modum visa est convenire, venę sectio, si vires ferant, clysteres emollientes, refrigerantes: quibus fere auxiliis illud facile consequi nos posse sperandum, ut mulierum vita in longius protrahatur, ut Amatus Lusitanus, cujus meminit cl. Joseph del Papa (*f*) de quibusdam mulieribus, *quæ cancros in mammellis habentes solo bono vitæ ordine absque ullo medicamentorum topicorum irritamento per longum vivere tempus potuerunt ita incolumiter, ac si nullum præterea morbum &c.*

(f) *Consult. Medic.*

CAPUT VII.

De furore uterino, Chlorosi, Uteri hydrope seroso, & tympanitico.

I. Furor uterinus est insatiabilis coeundi cupiditas cum dolore, ac furore juncta, quo Virgines præsertim, interdum mulieres maritatæ absentibus maritis, vel iisdem impotentibus, facilius, & frequentius viduæ intermisso Veneris usu corripiuntur.

II. Quæ tunc contingit, cum liquor genitalis majori copia separatur, aut nimia peccat effervescentia, aut acrimonia, unde genitalium partium, clitoridis præsertim vellicatio, irritatio, quæ ad Cerebrum usque traducta nerveorum filamentorum motum perturbat, ac judicium depravat.

III. Nil mirum hinc juvenes boni habitus, carnosas, sanguineas, rosei coloris, formæque elegantis opiparo victu utentes, vitam curis vacuam degentes, Venerem si Virgines, intermissum coitum si viduæ avide appetentes, amasiorum blanditiis, impudicorum librorum lectione fruentes, in adolescentium consortio susceptas in hunc morbum plerumque labi.

IV. Si taciturnæ, & tristes primum fiant, sed cum oculorum jactatione, lascivia, faciei rubore per intervalla succrescente præsertim ad impudicorum librorum lectionem, aut venerearum rerum commemorationem, ad quam pulsus, & respiratio mutantur, mox viriles potius, quam femineos congressus appetant, lascivas, inconstantes, garrulas, iracundas sese ipsas exhibeant, modo in fletum, modo in risum solvantur, tandem inconcinne, imprudenter, atque exuto pudo-

re alloquentes viros ad venerem sollicitent, atque invitent, eas furore uterino laborare censendum.

V. Morbo revera turpi, initio quidem parum difficili, at qui diutius protractus, & crebrius per intervalla invadens in maniam facile terminatur.

VI. Faciei, & totius corporis color pallidus, aut subflavus, insolitus labiorum pallor, oculorum subsistentia, palpebrarum livor, ingens membrorum lassitudo, animi torpor, pedum frigus, gravitas, & ad movendum inertia, appetitus dejectus, nausea, vomitus, somnus gravis, & profundus, pulsus languidus, celer, frequens, respirandi difficultas, cordis palpitatio, & tremor, intumescentia, & inflatio pedum, dolor capitis gravans, & diuturnus sæpe ægrotantem exercens, quibus mensium suppressio tandem supervenit, solent & Chlorosim, seu Virgineum morbum comitari, de cujus præsentia certior fiet Medicus, si hæc Virgini contingant nubili, & alias salaci, & alacri, quæ postea tristis, anxia, & melancholica evaserit, vel Viduæ, quæ dum marito conjuncta erat bene in omnibus se gerebat, postmodum vero insignes corporis alterationes passa fuerit, elegantem colorem amiserit, & successive tristis, & anxia facta sit.

VII. Ejus vero causa a lympha genitali crassa, viscida, atque ad stimulandum inepta repetenda, unde naturalis sanguinis motus alteratio, excrementorum retentio, sanguinis coinquinatio, solidarum partium corporis laxitas.

VIII. Aeris itemperies, & coinquinatio, pravumque victus genus, ut largus aquæ frigidæ potus hora somni, vel mane jejuno stomacho, aut acetum, olera, fructus immaturi, dulcia saccharina, acida, aut carnes vetustiorum Animantium fumo induratæ, salitæ, radices, atque herbæ fibrosæ copiosius ingestæ, nimius somnus, otium immodicum, aut intempestivæ vigiliæ, & excretiones, si præsertim accedant animi curæ, uti cachexiæ, ita Virgineo morbo plurimum tribuunt.

IX. Ut ut levior morbus, diuturnus tamen, & contumax esse plerumque consuevit in sterilibus præsertim, & vetulis, & neglectus in febres longas, in scirrohosos hepatis, lienis, uteri tumores, atque ipsius uteri hydropem facile degenerans.

X. Qui tunc contingit, cum in cavo uterino clauso interno ejus ore ingens serosi humoris copia colligitur, vel cum ovarii tunica ita di-

diſtenditur, ut in inſignem maſſam turgeſcat, veſiculæque ſuggeruntur quædam humori excipiendo, quæ diſruptæ, & in abdominis cavitatem ſe exonerantes Aſciti materiam præbent.

XI. Quandoque loco ſeroſi humoris aeris particulæ occluduntur, quæ rarefactæ, aut uterum diutius inflantes flatulentum hydropem, ſeu tympanitem uterinam progignunt.

XII. Generales cauſæ eædem ſunt, quæ aliarum hydropis ſpecierum, ſoluta ſcilicet nimis ſanguinis compages, laxatus ſolidarum partium tonus, vaſorum fundentium orificia nimis ampla, & patentia, abſorbentium nimis anguſta, atque obſtructa utero applicitæ.

XIII. Ejuſce vero interni uteri orificii adſtrictio, qua aer intus carceratus ipſius membranas in monſtroſam molem diſtendit.

XIV. Quam gignunt aer frigidior poſt partum imprudenter utero receptus, graviora animi pathemata, demerſio in aquam frigidam fluentibus lochiis, vel copioſus, & intempeſtivus aquæ frigidæ potus, partus vel abortus laborioſus, peculiares uteri morbi, ulcera, hyſterica affectio.

XV. Si quæ tumore corripiatur molli, & flaccido ventris fundum occupante, pallore, & macie totius corporis, ſiti ſenſim ſenſimque ſupervenientibus cum aquæ fluctuatione plus minus ſenſibili in uteri regione, pauxillo aquæ ex utero quandoque effluentis, aut veſiculis aqua plenis, eam ſeroſo uteri hydrope laborare ſuſpicandum.

XVI. Si vero imus venter percuſſus ſonitum edat, doloribus prematur pungitivis, qui per ſeptum tranſverſum, ventriculum, lumbos, umbilicum, aliaſque partes excurrat, flatus per uteri cervicem evidenter erumpat, ſenſus globi ad gulam aſcendentis percipiatur, quo reſpiratio interdum intercipitur, & ſomnus perturbatur, a cibo, & potu malum exacerbetur, a ructu contra imminuatur, flatulenti.

XVII. Quid ſi hæc omnia ſymptomata non paulatim miteſcant, quo magis ad nonum properatur menſem, & venter æqualiter attollatur, nec in durum tumorem elevetur, nec mammæ intumeſcant, & lac edant, nec admota ad eumdem manu ſenſibilis poſt quartum menſem motus percipiatur? Graviditatis nempe ſuſpicio evaneſcet, niſi forte uteri hydrops cum graviditate conjungatur, quo caſu a tertio uſque ad nonum menſem inſignis aquæ fluxus quandoque contingit integris fœtus membranis.

XVIII. Uterque hydrops curatu difficillimus eſt, ac diutius protra-

ctus

ctus in hydropem universalem degenerat; Idem de tympanitico dicendum, qui in serosum plerumque terminatur absque ulla spe sanationis.

XIX. In furore uterino venæ sectio repetitis vicibus instituatur primum ex partibus superioribus habita plenitudinis, & virium ratione; mox si mensium suppressio adfuerit ex inferioribus.

XX. Tum præmissa levi purgatione ex flor. Cas. r. e. ℥ i. pulp. Tamarind. ʒ ii. tartar. solub. ʒ. .s. quibus serum lactis caprini ad Lib. ii. ægrotans superbibat, alterans quotidie exhibeatur ex eodem sero lactis destillato cum fol. cichor. fumar. borrag. endiv. lactuc. violar. ad Lib. i. quotidie, nitr. puris. ℈ i. syrup. de suc. limon. vel violar. ℥ i. M.

XXI. Æstuosa tempestate ad balnea tepida, ad aquas Nocerianas, Autumno tandem ad Lac ea prorsus methodo, qua in Mania deveniendum.

XXII. Pediluvia interim ex malva, parietaria, lactuc. flor. sambuc. chammomil. & capitib. papaver. alb. non omittenda.

XXIII. Nec non emulsiones ex semin. quat. frigid. ℥ ii. ag. cast. ʒ ii. in aq. lactuc. nymph. violar. Lib. i. addit. nitr. puris. gr. x. camphor. gr. iii. syrup. de suc. violar. vel papaver. rhæad. ℥ i. cubitum eunti propinandæ, & si furor adsit insignis, ac delirium camphora addi potest a ℈ i. ad ℈ ii.

XXIV. Diæta sit tenuis, & aquosa, otium, virorum conversatio evitentur: conjugium, si fieri potest, procuretur.

XXV. In Chlorosi eadem curatio, quæ in mensium suppressione a sanguinis crassitie, viscititate, lentore.

XXVI. In seroso uteri hydrope eadem, quæ in Ascite, & Anasarca.

XXVII. In flatulento tentata interni uteri apertione manu peritæ obstetricis, suffitu præsertim ex nuce moschata, eadem quæ in affectione hysterica.

CAP.

C A P. VII.

De furore uterino, Chlorosi, Uteri hydrope seroso, & tympanitico.

I. F*Uror uterinus est insatiabilis coeundi cupiditas cum dolore, ac furore juncta &c.*] Egregium Raymundi Jo. Fortis (*a*) monitum est salacitatem, uteri fervorem, ac pruritum a furore uterino probe esse distinguendum. Salaces enim mulieres intra honestatis limites sese continent: uteri fervore affectæ dolorem aliquem, & displicentiam in utero percipiunt cum aliqua horripilatione, & urinæ retentione: pruritu vero uteri laborantes vel libidinem non patiuntur, vel si patiuntur, ut Satyriasim ferre Viri solent, delirii tamen, ac furoris expertes servantur. Hisce differentiis rite perpensis factum est, ut de furore uterino hoc capite ageremus. Cum enim salacitas, uteri fervor, & pruritus in utero, conterminisque partibus Cerebro illæso sedem agnoscant, atque uterini furoris levioris gradus sint, ad mulierum morbos referri aptius posse videtur, quam ad morbos capitis, ut fere laudatus Jo. Fortis, Lazarus Riverius (*b*) Ludovicus Mercatus (*c*) Rodericus a Castro (*d*) Jacobus Mesnard (*e*) aliique præstiterunt, quidquid Hoffmannus senserit (*f*) qui Sennertum hac in parte sequutus furorem uterinum ad Maniam pertinere asserentem, & peculiarem ejus speciem esse ad delirium melancholicum, & maniacum eumdem retulit.

II. *Quæ tunc contingit, cum liquor genitalis majori copia separatur, aut nimia peccat effervescentia &c.*] Quamquam si causas spectemus ab omnis ævi Medicis prolatas, ita in iis assignandis cuncti conveniunt, ut lis omnis, & quæstio dirimatur. Si enim Aetium audimus (*g*), quem Jo. Fortis sequutus est, is acriorem, fervidiorem, ac copiosiorem sanguinem causam prætendit, a quo copiosius, & acre semen progignitur, quod tandem veluti turgens, & naturam ad sui expulsionem sollicitans Veneris appetitum excitat. Si stimulus levis sit, & moderatus naturalem Veneris appetitum oriri existimat, si vehemens & immoderatus per spinalem medullam Cerebro facile communicari, imaginationem, & rationem depravari, hinc incontinentiam ipsam, pudendi contrectationem, & insatiabilem coeundi cupiditatem induci. Quod plane sentire visus est Riverius seminis copiam, acrimoniam, & fervorem naturæ leges excedentem accusans, quæ in vasis seminalibus immodice turgens genitalia vehementer excitat ad veneris appetitum, eaque veluti inflammat: ex ea materia vapores ad Cerebrum transmitti conjiciens, qui rationem perturbant, eamque e sede sua dejiciunt. Roderici a Castro, Ludovici Mercati aliorumque sententiam cum eodem recidat, alia volens prætermitto. Illud enim aveo intelligere, quid in medium attulerit Sennertus præter copiosum, & præfervidum semen, quid Hoffmannus præter genitalis liquoris copiam in glandulis vaginalibus secreti, longiorique mora corrupti, ut plerique Veterum tradiderunt, & Plateri, Horstii, &

(a) *De furore uter.* (b) *Prax. Med. lib.* 15. *cap.* 5.
(c) *De mul. affect. lib.* 2. *cap.* 10. (d) *Par.* 2. *lib.* 2. *cap.* 9. & 10.
(e) *Cap.* 3. *art.* 5. (f) *M. S. Tom.* 4. *p.* 4. *cap.* 8.
(g) *Tet.* 4. *ser.* 4. *cap.* 74.

& quæ in Ephem. extant obſervationibus ductus idem aſſeruit? Quamquam ſi Riverium audimus ſeminis corruptioni, & malignæ qualitati invitus adhæruit, ignorare ſe affirmans differentiam, quæ inter hunc affectum, & hyſtericam paſſionem intercedit, quæ a ſemine corrupto, & malignitatem adepto producitur. Licet enim varii corruptionis gradus varios etiam malignitatis gradus efficiant, unde magna ſymptomatum varietas exſurgit, manifeſtas tamen qualitates, copiam ſcilicet, acrimoniam, turgentiam aliaſque ſimiles cum partium genitalium phlogoſi ad hunc affectum producendum ſufficere arbitratus eſt. Diſcrimen intereſſe videtur non levis momenti, primum quod Veteres fere omnes muliebre ſemen morbi cauſam adhibuerunt, Hoffmannus vero, & qui nuperrimis temporibus floruerunt fere omnes liquorem, ſeu lympham genitalem, cujus ſupra meminimus (*h*), quo loco non ſemen generare mulieres oſtendimus, ſed liquorem ſemini haud diſſimilem, quemque Veteres pro muliebri ſemine habuerunt, eum potiſſimum in finem a natura comparatum, ut genitales partes lubricentur, & voluptatis ſenſus augeatur. Si igitur lympha hæc, aut liquor genitalis dictus nimia copia ſeparetur, aut nimia peccet efferveſcentia, acrimonia, aut alio quopiam vitio, quo genitales partes Clitoris præſertim, in quo Veneris æſtrum, vellicentur, & irritentur, intenſum coeundi deſiderium oriri oportere adeo manifeſta res eſt, ut manifeſtior ſit nulla. Diſcrimen alterum faciunt Veterum vapores ad Cerebrum tranſmiſſi imaginationem circa illud objectum, & rationem ipſam depravantes, quos tamquam commentitios exploſerunt Noſtrates Etmullero, atque Hoffmanno præeuntibus, & e medio tollere quantum illis licuit conati ſunt prædicta acriori vellicatione utentes, atque irritatione, cujus occaſione talis in ſpiritibus motus ſuſcitatur & talis impreſſio, ſive idea venerea, quæ continuo animæ repręſentatur, ut nil cogitare eadem poſſit, niſi res ad venereum exercitium pertinentes, quo fit, ut phantaſia firmiſſime hiſce ideis inhærente uſus rationis ſæpius minuatur, & invertatur. Cujuſce rei obſcuritas, ſi quæ ineſſe aliquibus videatur, illuſtratur egregia paritate deſumpta a pollutione virorum nocturna. Sicut enim ex ſemine copioſius congeſto, & ſtagnante in veſiculis ſeminalibus virorum talis exoritur in pudendis vellicatio, & titillatio, ac talis ſpirituum Animalium motus, ut inde inſomnium exerciti actus Venerei excitetur: pari ratione cum inſomnia dormientium ſint deliria vigilantium, ſi a lympha vel liquore genitali copioſius aggeſto, aut dictis vitiis coinquinato nervorum extremitates, qui per genitalia, ac pudenda mulierum mire diſſeminantur, quadam ratione vellicentur, commoveanturque, atque tremores abhinc prodeuntes ad Cerebrum per nervorum ductum propagentur, qui nerveas ejuſdem fibrillas in peculiari quadam inflexione detineant, Veneris imaginem tandiu animæ obverſari debere, quandiu eamdem inflexionem conſervent, ita alibi demonſtravimus (*i*), ut ſupervacaneum ſit hiſce dubitationibus diutius immorari. Quid ſi acrioris lymphę genitalis efferveſcentia ſanguineæ maſſæ communicetur? Acriores nempe ſpiritus generantur, concitatiorique motu moventur, unde ſpirituum Animalium fervore una cum intenſo genitalium pruritu effræne coeundi deſiderium, furibundus Veneris impetus.

III.

(h) *Cap.* 4. *com.* 2.
(i) *Aph. lib.* 1. *cap. 6. p.* 111.

III. *Nil mirum hinc juvenes boni habitus, carnosas &c.*] Causas externas quod attinet, omnium cum Veterum, tum Recentiorum consensu statutum est, ea omnia esse, quæ vel seminis, ut illis placuit, vel lymphæ genitalis, ut aliis, copiam accumulare possint, vel eam nimis acrem, aut alio quopiam vitio coinquinatam reddere. Copiæ accumulandæ juvenilis ætas plurimum tribuit: Cum enim in juventute fibræ debita tensione, tono, atque elatere donentur, motum sanguinis vividum esse, celerem, & vehementem, integrales ejus partes quamvis inter se mixtas, & temperatas, ad tenuitatem tamen vergere, agilioresque, & magis mobiles esse exaltatas, & copiosas, spiritus ad motum pronos, atque ad munia quæcumque obeunda expeditissimos, hinc ad actiones omnes alacritatem, promptitudinem insignem, secretiones omnes, excretionesque seminis involuntarias in viris, lymphæ eidem analogæ in feminis contingere supra a nobis est demonstratum (*k*). Quid si non involuntarie excernatur: Copiam nimirum tantam colligi in partibus genitalibus, ut molestiæ iisdem sint, & irritamento perspicuum est.

Quid si opiparo victui indulgeant?] Hoc nomine Animantium, sylvestrium præsertim, & volucrium carnes veniunt, aut etiam domesticorum aliqua qualitate alteratæ, salsedine puta, aut aromatum condimentis, vina & liquores spiritu volatili sulphureo summe abundantes. Sed opipari victus, ut & vitæ curis vacuæ, veneris, aut coitus desiderii efficaciam ad lymphæ genitalis copiam, aut acrimoniam efficiendam, ita citato loco explicavimus, ut auctor sim, ut cum hæc legerint ad illum statim se conferant; Sic enim fiet, ut de tota hac re melius doceantur, certiusque.

Amasiorum blanditiis, consuetudine, aut librorum impudicorum lectione fruentes.] Quamvis delirium melancholicum, quod a vesano amore proficiscitur a furore uterino probe sit distinguendum, easdem hic tamen externas causas agnoscit, inter quas amasiorum blanditiæ, consuetudo, lenocinia eminent. Ad hujusce rei statum melius assequendum nonnulla in memoriam sunt revocanda, quæ de amore alibi a nobis dicta sunt (*l*), amorem scilicet desiderium possessionis, & unionis rei amatæ definiri: tunc conciliari cum imago, aut forma maris, aut feminæ ope reflexi refractique luminis in spectantis retina impressa peculiarem tremorem in nervea filamenta nervos opticos constituentia inducit, qui cerebro propagatus, & ejusdem fibras certa quadam ratione concutiens efficit, ut percipiendi facultas formam eamdem, & imaginem exprimat, & intueatur. Quæ quoniam propter sympatiam quandam, consensumque naturæ, ob quam deformitates ipsæ, & corporis vitia in deliciis sunt, grata & jucunda est, intueri eamdem præsente archetypo amat, eo autem absente sibi repræsentare, & contemplari: ex repetita contemplatione nerveas Cerebri fibrillas eam inflexionem suscipere, per quam idea distincta, clara, vivida ejusdem imaginis diu menti præsens obversatur; hanc sequi opinionem summi, ac sibi convenientissimi boni, hinc desiderium unionis, seu possessionis rei amatæ. Si id adeo vehemens sit, ut nerveæ Cerebri fibrillæ ea ratione inflexæ, qua idea clara, & distincta rei amatæ animæ obversatur, facultatem sese restituendi, aliosque tremores suscipiendi amiserint delirium melancholicum subsequi.

Y His

(k) *Cap. 4. com. 3.*
(l) *Lib. 1. cap. 6. p. 117.*

His breviter delibatis, quid ni liceat conjectari feminas, quas Animalium nomine insignivit Arioſtus (*m*),

Queſti animaì, che ſon molto più ſtrani,
Corregger non ſi dee ſempre con ſdegno,
Nè a mio parer mai con menar le mani.

ab amaſiorum blanditiis, conſuetudine, lenociniis ad eorumdem deſiderium allici eo prorſus modo, quem tradunt Valerius Maximus (*n*), & Plinius (*o*) de quodam narrantes, qui Gnidiæ Veneris nudo corpore ſimulacri in toto terrarum orbe nobiliſſimæ amore captus, cum delituiſſet in fano, noctu eidem cohæſit, aut ut Petrarcha docere viſus eſt, qui Lauræ amore exardeſcens in hæc incidit:

Con lei fuſſe io da che ſi parte il Sole,
E non ci vedeſſi altri, che le Stelle,
Sol una notte, e mai non fuſſe l' alba.

Quo ſane conſequitur, ut cum optato fine potiri nullatenus queant ingens ſæpenumero lymphæ genitalis copia in organis ejuſdem ſecretioni dicatis cumuletur, aut eadem ita efferveſcant, aut alia ratione afficiatur, quæ vel una ſatis valere poteſt ad genitalia proritanda, atque hinc furorem uterinum ciendum. Quid ſi librorum impudicorum lectione imagines, & ideæ venereæ voluptatis in phantaſia excitentur. Cum nimirum illud ſit animæ commercium cum corpore, ejuſque fluidis, & ſolidorum motu, ut ex copioſius congeſto, & ſtagnante in veſiculis ſeminalibus ſemine talis exoriatur in pudendis vellicatio, ac titillatio, ac talis ſpirituum animalium motus, ut inde inſomnium exerciti actus venerei excitetur, ut ſupra demonſtratum eſt, pari ratione excitata, atque aſſidue animæ obverſante venereæ voluptatis idea ſpiritus ad eas partes dirigi, quæ ad veneream voluptatem ſunt comparatæ, tendi eaſdem, inflari, aut alia ratione affici, qua opus eſt ad copioſiorem lymphæ genitalis ſecretionem perſpicuum eſt. Cum hæc venereo exercitio non abſumatur copioſius adhuc congeri, turgeſcere, aut alio vitio coinquinari, quo genitalia vehementer proritentur, atque hinc furor uterinus cieatur manifeſtius quidem eſſe exiſtimaverim, quam ut ullis rationibus queat comprobari.

IV. *Si taciturnæ, & triſtes primum fiant, ſed cum oculorum jactatione &c.*] Tres quaſi gradus ejuſce morbi diagnoſim conſtituunt. Prior illæſam mentem relinquit, atque affectionibus quibuſdam, quæ cæteris etiam morbis communes ſunt, ſe prodit. Ejuſmodi ſunt mœſtitia, taciturnitas, quæ ſi ſola ſpectentur peritiores etiam medicos ludere valent, cum menſium ſuppreſſioni, chloroſi, delirio melancholico, aliiſque fere innumeris conveniant: larvam tamen aperit oculorum jactatio, laſcivia, & faciei rubor per intervalla ſuccreſcens præſertim ad impudicorum librorum lectionem, aut venerearum rerum commemorationem, ad quam pulſus, & reſpiratio immutantur ea fere ratione, qua Eraſiſtratum Medicum Anthiochi ſumma tabe confecti morbum, & medicinam Seleuco Patri demonſtraſſe Valerii Maximi, & Plutarchi teſtimonio ducti alibi oſtendimus, ſimiles etiam Tulpii, & Rondeletii hiſtorias ad eamdem rem confirmandam tradentes. Quibus ſane de rebus factum eſt, ut inſignem animi poteſtatem in ſpiritus,

(m) *Nelle ſatire.*
(n) *Lib. 8. c. 12. ext. n. 4.* (o) *l. 36. c. 5.*

tus, & nervos, spirituum vero nervorumque facultatem ad partium elaterium, ac robur alterandum, ad canalium diametros constringendos, aut laxandos, ac propterea ad sanguinis, humorumque motus, actionesque ab ipso pendentes multipliciter variandas non levibus argumentis argueremus. Quod ubi diligenter teneas parum negotii facesset explicatio oculorum jactationis, lasciviæ, faciei ruboris, mutationis pulsus, & respirationis, quæ ad librorum impudicorum lectionem, aut rei venereæ commemorationem, quæ inter initia furoris, dum adhuc mentis compotes sunt Mulieres, contingit, objectis scilicet, quæ avidissime appetunt phantasiæ oblatis, vel in memoriam revocatis, quibus nervorum motus perturbatur, atque placidus, æquabilisque sanguinis circulus pervertitur. Sed jam ad alterum gradum transeundum, quem virilium congressum desiderium constituit, lascivia quædam, inconstantia, garrulitas, iracundia, modo fletus, modo risus, aliæque affectiones, quæ se invicem excipiunt, quod genitalium non modo partium vellicationis, atque irritationis argumentum est prope certissimum, sed nerveorum filamentorum Cerebrum constituentium perturbati motus, unde variæ species menti assidue obversantur, cum objecto tamen perpetuo conjunctæ, a quo primum iidem motus exorti sunt. Ex his nihil certi colligendum esse statuit Riverius, sed progrediendum ulterius, ac diligenter ad novum ingruentem paroxysmum attendendum, qui furore quodam se prodit, quo peritæ Mulieres inconcinne, imprudenter, atque exuto pudore alloquentes viros ad coitum palam, & coram omnibus invitant, unde optime videtur ab Aetio dictum, quod furor uterinus sit uteri calida intemperies Cerebrum in consensum trahens, ad quam rabiosum delirium consequitur.

V. *Morbo revera turpi, initio quidem parum difficili, at qui diutius protractus &c.*] Animadversione dignum est hoc loco, quod tradit cl. Jo. Fortis, nobilem Virginem, quam memorat (r) verecundissima cum esset, & potius musicis, quam venereis oblectamentis dedita, præ morbi vi eo adactam fuisse, ut ab accersito Medico juvene clam manum aptaverit, ut illam ad propria pudenda admoveret: tanto premebatur furore, ut viris quibuscum tumultuosa reddita exuto pudore de rebus venereis cum gaudio, & voluptate alloquebatur, quosque sollicitabat, atque invitabat, se procul dubio prostituisset, nisi afflicti Parentes eam custodissent. In hoc potissimum morbi turpitudinem constituit laudatus Auctor, quoniam *macula, & labe totam familiam aspergere potest* auctoritate ductus D. Augustini dicentis, durissima esse prælia castitatis, & ubi quotidiana pugna rarissimam victoriam. Cæterum si mature medela adhibeatur curationem admittere, si vero longius progrediatur morbus, vel neglectus, vel præposteris medicinis pertractatus in Maniam degenerare omnium consensu statutum est. Cujusce rei ratio esse videtur, quod spiritus animales certas, easdemque semper vias remetientes, fibrasque Cerebri in certa quadam inflexione detinentes, per quam idea rei venereæ excitatur, earumdem structuram pervertunt, vel cæco impetu hac illac ruentes varie, & inordinate easdem concutiunt, unde variæ ideæ, & cum furore conjunctæ subsequuntur, atque hinc Mania.

VI. *Facies, & totius corporis color pallidus, aut subflavus, insolitus labiorum*

(p) *Aph. lib. 1. p. 121.* (r) *loc. cit.*

rum pallor &c.] Quinam morbus speciali Chloroseos nomine insigniendus videatur non plane constat. Qui enim affectus ab Hippocrate Chlorosis (*f*) ab aliis febris alba, pallidi virginum colores, seu alba icteritia appellatur, quia videlicet eodem affectæ corpus album cacheticum, ac veluti ędematosum præseferant: ab aliis febris amatoria, cum pulchriores potius, quam deformes corripiantur, atque ejusce rei quidem rationem reddit Jo. Fortis, quod partes in his bene temperatæ bonum sanguinem ad se trahunt, malum rejiciunt, qui corpus inquinat: ab aliis virginum morbus dicitur, quia Virginibus, quæ nondum Menses expertæ sunt, aut quibus inordinati, & parciores fluunt familiaris esse solet. Hisce de rebus factum est, ut non uno sed plerisque seorsim, aut simul sumptis nominibus hodie nostrates distinguant: insignem vero ejusdem differentiam faciant a cachexia muliebri: Chlorosis quippe morbus Virginum dicitur, tamquam Mulierum proprius, quæ vel Virgines sint, & viduæ, aut saltem extra virorum consortium viventes, aut quibus Mariti non satisfaciunt: Cachexiam vero non solum quibuscumque Mulieribus, verum & viris communem esse experientia compertum est. Quare summum Medico facescit negotium Chlorosim a Cachexia distinguere. Illius enim affectionis signa cum ejusce notis adeo egregie congruunt, ut nihil magis. Quæ res potissimum ansam dedit Hoffmanno ad asserendum Cachexiam in Virginibus Chlorosim dici, nihilque esse aliud, quam cachexiæ speciem, atque iisdem quibus Cachexia signis se prodere. Ejusmodi sunt faciei, & totius corporis color pallidus, aut subflavus, insolitus labiorum pallor, oculorum subsistentia, palpebrarum livor, ingens membrorum lassitudo, animi torpor, aliaque supra recensita symptomata, quæ universa fere, & singula cum iis, quæ vetustioribus etiam Medicis Cęlio Aureliano (*t*), & Aretæo (*u*) adnotata fuerunt egregie conveniunt. His tamen illud primum addendum videtur, quod in Chlorosi ut plurimum fluunt Menses, & solum multo transacto tempore supprimuntur, quod Riverio adnotante provectum affectum, ac veluti confirmatum ostendit, deinceps quod Virgines plerumque adoritur nubiles, quæ cum alias salaces, & alacres fuerint, tristes postea anxiæ, & melancholicæ evaserint, vel viduas, quæ dum marito erant conjunctæ bene in omnibus se gerebant, postmodum vero insignes corporis alterationes successive passæ fuerint, ut elegantem colorem amiserint, & successive tristes, & anxiæ factæ prædictis symptomatibus afficiantur. Quapropter optime ab Etmullero dictum cachexiam muliebrem antecedere, aut insequi Mensium suppressionem: Chlorosim vero esse affectum proprium Virginibus, & Viduis saltem extra consortium virorum viventibus, aut quibus mariti non satisfaciunt, ut supra a nobis fuit animadversum. Addi hisce etiam potuisset, quod de Virgine narrat Jo. Fortis, quæ præ cęteris enarratis affectionibus febri cum horroribus etiam correpta est, quæ statas periodicationes minime servat sæpe cum mentis alienatione, clamoribus, ac vociferationibus adeo ut a Dęmone possideri Religiosis aliquibus videatur. Verum cum id adeo firmum, & constans non sit Chloroses symptoma, ut etiam furori uterino, hystericæ affectioni, Epilepsiæ, aliisque morbis conveniat, prætereundum duximus, ne plura simul colligendo, quæ aliis affectionibus communia

(f) *De virgin. morb.*
(t) *Lib. 3. cap. 6.* (u) *Lib. 1. cap. 16.*

munia sunt diagnosim aut difficiliorem , aut obscuriorem efficeremus , aut illud præsertim deterrimum Mulierum vitium sit non invite credere , aut suadere aliis velle levem quemcumque morbum si pertinax , ac diuturnus fuerit ad dęmoniacos, quos aut nullos, aut perquam raros dari alibi ostendimus (*x*), esse referendum , eosque callidis artificiis , quantum illis fas est , ita imitari , ut pro signaculis Religiosi , ad Maleficia vero solvenda eodem fante Jo. Forti maleficæ Mulieres vocentur .

VII. *Ejus vero causa a lympha genitali crassa , viscida , atque ad stimulandum inepta , &c.*] Minime autem levior contentio ubi ad causas ejusce morbi ventum est . Si enim Riverium , Jo. Forti aliosque plures ex Veteribus audimus , ii sane ab obstructionibus venarum hepatis , lienis , mesenterii , & præcipue earum , quæ sunt circa uterum , atque inde orta Mensium suppressione derivare volunt , ad credendum vehementer adducti sanguine statis temporibus uteri venas non pervadente refluere , & præ copia in cor , hepar , lienem , diaphragma aliasque superiores partes resilire , nativum earum calorem obruere , vasa obstruere , unde vitiosa facta in visceribus concoctione , crudisque humoribus in toto corpore cumulatis cachexia, quam membrorum gravitas , cordis palpitatio , difficultas respirationis , rerum absurdarum appetitus , aliaque symptomata sequuntur , præsto est . Scio tamen quid plurimi objiciant , & quantum Veteribus discriminis restet cum iis , qui sepositis quæstionibus in observationes unice incumbendo Chlorosim conjungi aliquando cum Mensium emansione deprehenderunt , argumento prope certissimo ab eorumdem suppressione haud esse repetendam , quam solum morbo ingravescente , ac multiplicatis obstructionibus consequi , eamque provectum affectum , ac veluti confirmatum ostendere docuerunt . Quare longius progressi cruditatem quamdam crassam , & viscidam in primis viis stabulantem accusarunt , quam sanguinis vias remetientem , eumdem impurum plane , ac intemperatum reddere , atque pravis , vitiosisque sordibus inficere autumarunt : quæ diutius in corpore retentæ , neque per emunctoria naturalia percolatæ serum ipsum , ac liquidum nerveum simili vitio inquinant , unde ad habitum corporis delatum illud , pallidum , subviridem , aut flavescentem colorem cum aliquali corporis intumescentia inducit ; istud vero segnius , ac debilius quam par est in partes per nervos influens corporis gravitatem , ac languorem , nauseam , proclivitatem in somnum , animi tristitiam , sensuumque torporem excitat . Ita fere Hoffmannus , cujus sententia nihil adhuc magnificentius dictum pronuntiarem , nisi justus mihi timor subreperet , ne simultates cum iis gravissimas subirem , qui Chlorosim a Cachexia distinguendam esse præeunte Etmullero pariter dimicant certis potissimum , ac frequentibus observationibus edocti chlorosim vel ob defectum , vel intermissionem coitus produci , & a coitu perfecte curari , Mensium suppressionem , aut Cachexiam etiam viro utentibus servari . Quæ sane omnia non levis esse momenti etiam me tacente facile omnes intelligunt , ut quisque Medicus sive Veteribus serviat , sive Hoffmanno id omnino concedat quod volumus , idest Cloroseos causas aliunde quam ex hoc fonte repetendas esse . Neque ego eum admodum falli putem , qui sedulo , & accurate pro ingenii modulo perpendens tunc cum lympha , seu liquor genitalis in Virginibus generari incipit , earum cor-

(x) *Aph. Lib.* I. *cap.* 8. *pag.* 153.

corpus alterari, robustiores etiam, venustiores, alacrioresque evadere, mensium eruptionem incipere, mammas excrescere, veneris æstro corripi, & si nimia copia separetur, aut nimia peccet effervescentia, acrimonia, aut alio quopiam vitio, quo genitales partes vellicentur, & irritentur, intensum coeundi desiderium, ut supra demonstratum est, exoriri, existimet hunc affectum ad prædictam lympham crassam, viscidam, atque ad stimulandum ineptam esse referendum. Quemadmodum enim eadem in naturali statu existente ita evehuntur fluidorum, solidorumque motus, ut crassæ, viscidæ lentæque sanguinis particulæ attenuentur, teranturque, excrementitiæ facilius separentur, atque inde consequens tota sanguinis massa volatilizetur, sic ut robustiores, venustiores, alacrioresque Mulieres evadant, nimia vero copia peccante, aut effervescentia, aut acrimonia, adeo percelluntur genitales partes, totumque nervorum genus, ut intensum coeundi desiderium cum furore junctum subsequatur, ita pronum est credere eamdem copiose retentam cogi, ac propterea non modo minus spirituosam, & elasticam, sed crassam, & viscidam evadere, quo sane consequitur, ut cum nervosis partibus stimulandis sit impar, & nihil prorsus, aut parum suæ volatilitatis massæ sanguineæ communicet, naturalis sanguinis motus languescat, atque imminuatur, atque hinc crassæ, viscidæ, lentæque particulæ non modo minime exsolvantur, & per congrua, atque a natura comparata emunctoria separentur, sed majorem vitii gradum adeptæ in sanguine retentæ ipsum inficiant, unde malus corporis habitus, febris, aliaque symptomata insurgunt.

Aeris intemperies, & coinquinatio.] Si causas antecedentes, & externas respiciamus, ita cachexiæ, & chlorosi æque omnes conveniunt, ut nullus hac de re quæstioni locus relinquatur. Inter eas vero prava aeris intemperies maxime eminet, qua non frigidam modo, & humidam constitutionem intelligimus, quæ docente Hoffmanno (z) *externam corporis superficiem aut constringendo, aut relaxando salutare transpirationis negotium prohibet, adeoque ad humorum impuritatem coacervandam plurimum valet*: sed illius magis, qui pravis exhalationibus imbutus fuerit, aut qui ex cloacis, aliorumque olerum, aut leguminum putredine, aut fimo vitium contraxerit, quoque solidas non modo partes relaxari insigniter contingit, fluidasque cogi, ac densari, sed ipsos spiritus parcius secerni, eosque crassiores, lentioresque, unde in omnibus actionibus segnities, & torpor, in reliquis secretionibus, excretionibusque tarditas, ac difficultas.

Pravumque victus genus.] Cum Veteres Medici, ut vidimus, ab obstructionibus partium infimi ventris, præcipue earum venarum, quæ sunt circa uterum hunc affectum repeterent, suas etiam obstructionum causas assignarunt, humores videlicet crassos, viscidos, & crudos ex prava plerumque victus ratione genitos, quam cum pleræque minus sollicite caveant, Virgines vero eidem se totas dedunt, aut largo aquæ frigidæ potu hora somni, vel mane jejuno stomacho utentes, aut acetum, olera, fructus immaturos, vel ipsam nivem, & glaciem testante Riverio avidissime devorantes, quibus propterea calorem partium nativum obrui, & magnum fieri crudorum excrementorum proventum haud dubie affirmavit. Quid de dulcibus dicam, quibus tantopere delectantur, nihil omnino suppetit, cum neminem lateat in

(z) *Loc. cit. sec. x.*

in stomacho, & primis viis facile acescere, & corrumpi, simulque ipsarum succos pervertere, ac varie labefactari; inde chylum impurum reddere, atque adeo inficere, ut sanguinem ingrediens eumdem spissiorem, & ad liberiorem per minima vascula circuitum imparem constituat. Quod eo magis evenire censendum est ex promiscuo acidorum usu, quæ uti moderate, & tempestive exhibita languentem appetitum excitant, atque optime cedunt in eo casu, in quo nimius fervor temperandus est, & debita humoribus densitas concilianda, ita e contra immoderate, & intempestive ingesta ea mala facile inducunt, quæ ab humorum tarditate, & coagulatione proficiscuntur. Quid si delicatiores cum sint, & minus exercitatæ mulieres iis cibis non parce vescantur, quibus compactior est, & nimis arcta, & rigida partium textura, quæque nonnisi difficulter a stomacho feruntur, & subiguntur? Ejusmodi sunt carnes vetustiorum Animantium fumo induratæ, salitæ &c. quæ cum ob arctum, & nimis compactum suarum partium nexum satis digeri, & in bonum laudabilemque chylum converti non possint variis cruditatibus viam parant, quæ sanguinem ingressæ ad ipsum conspurcandum ea ratione, qua pravus totius corporis habitus sequatur, aut lymphæ genitalis conditio pervertatur opportunissimæ existunt. Cui etiam plurimum tribuit nimius somnus, otiosum vitæ genus, & omnimoda a laboribus, consuetisque exercitationibus quies, & remissio teste Aretæo (*a*) & Riverio (*b*) eo quod *ad humorum copiam*, ut inquit Hoffmannus (*c*) *impuritatem, tardioremque circulum, stagnationem, viscerumque tam sanguificationi, quam depurationi dicatorum obstructiones permultum confert*: aut e contra intempestivæ vigiliæ, aut exercitationes, *ut choreæ statim a pastu*, ut ait laudatus Riverius, *quas in longam noctem cum suis amatoribus perducunt*. Cum enim gravissimis sæpe curis, & variis animi pathematibus afficiantur, insigne coctionis opus labefactari contingit, cruditates congeri, quæ primum cachochymiæ, atque inde crassæ, viscidæ, lentæque lymphæ genitalis fundamentum existunt.

IX. *Ut ut levior morbus, diuturnus tamen, & contumax esse plerumque consuevit, in sterilibus præsertim &c.*] Virgines Chlorosi laborantes, si viro jungantur sanas evadere, Hippocrates jam olim docuit (*d*). Quod successu temporis observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus ita respondit, ut omnes fere Medici (de quibus infra) a saluberrimo consilio si legitime fieri possit, ne latum quidem unguem recesserint. Quandoque tamen maritatis sterilibus contingit, quo casu curationem multo difficiliorem evadere omnium consensu statutum est. Totum enim curationis momentum in eo verti videtur, ut concipiant ex ipsius Hippocratis testimonio, quod a sterilibus alienum est quam quod maxime. Possunt quidem menses si jam deficiant, aut parcius fluant rursus excitari, ut quotidiana docet experientia, quod in sterilibus tamen parum levaminis affert, cum nihilominus Chlorosi utcumque levius divexatæ parum incolumes vivant, ut non paucis exemplis didici. Neglectum, atque altas radices agentem, ita ut insignis fiat humorum depravatio, solidarumque partium laxitas, in febres longas, scirrhosos hepatis, lienis, uteri tumores degenerare facit potissimum ea ratio, quod crassi, viscidi, lentique humores fa-

(a) *Lib.* 1. *cap.* 16. (b) *Loc. cit.* (c) *Loc. cit.*
(d) *Lib. de Virg. morb.* 2.

facile in iis visceribus congeruntur, in quibus propter venam portæ arteriæ munus gerentis difficilior est sanguinis circuitus, eo magis si solidarum partium laxitas peccet. Ubi aggesti sint humores tenuioribus, mobilioribusque eorum partibus resolutis, crassiori, atque inerti remanente materia indurescere, atque hinc scirrhosos tumores subsequi ex alibi dictis manifestissima res est. Quid quod in uteri hydropem non raro terminatur?

X. *Qui tunc contingit, cum in cavo uterino clauso accurate interno ejus ore ingens serosi humoris copia &c.*] Principem hydropis causam malum habitum esse, sive cachexiam rectissime tradidit Aretæus. (*f*) Hunc ipsum affectum sæpissime antecedentem esse hydropis causam Cælius ipse Aurelianus testatus est (*g*). Quid mirum igitur videri debet Chlorosim ipsius uteri hydropem subsequi? Quomodo vero contingat paucis expedit Boerhaavius asserens in cavo uterino clauso accurate ejus ore interno sæpe colligi tantam aquæ copiam, ut integrum Abdomen mentiatur Ascitem. Ex quo apparet uteri hydropis essentiam in seroso humore in uteri cavitate contento constitui. Quo loco dubitarunt Veteres nonnulli non assequentes quomodo humores in ea contineri queant, cum per uteri osculum, & cervicem facilis pateat exitus. Iis tamen egregie alii responderunt, Mercatus in primis putans mucosam pituitam excerni per orificia venarum, quæ menstruæ purgationi sunt comparatæ, & ex illa quamdam fieri pelliculam totam uteri superficiem internam obducentem, in qua serum contineatur. Ex eadem pituita quosdam produci folliculos, quibus aqua contineatur existimavit Aetius. Absque osculi vitio, & ex simplici illius constrictione serosum humorem in utero contineri posse opinatus est Fernelius. Hosce omnes fere modos numerando recensuit Riverius, atque iis non modo, sed a tumore etiam scirrhoso, vel aliqua causa internum uteri orificium occludi posse arbitratus est (*h*). Hunc clariores Medici in hac parte sequuti sunt. Exempla serosi humoris in uteri cavitate contenti a Sennerto non modo proponuntur ex Rhasi, qui feminam vidit, ex cujus utero viginti quinque cotylæ aquæ affluxerant, a Fernelio mulierem referente uteri hydrope correptam, quæ quoties menstrua appetebat purgatio, omnem aquarum illuviem ex utero profundebat, pelvesque sex vel octo aqua uterina ferventissima complebat, dum uterus totus subsideret, a Vesalio, qui feminam dissecuisse testatur, in cujus uteri cavitate serosæ materiæ plusquam sexaginta mensuræ Augustanæ, quæ singulæ tres capiunt libras repertæ sunt, a Dodonæo, Donato, aliisque simile quidpiam referentibus, quorum Riverius idem meminit, & Jo. Fortis, a Schenkio etiam qui similes historias non paucas memorat, atque illam præsertim de quadam muliere, cujus uterus aqua adeo plenus inventus est, atque ad eam molem adactus, ut filio decem agenti annos continendo par esset (*i*), ab ipso cl. Mauriceau de Muliere quadam narrante, quæ cum se gravidam crederet decem post Menses insignem aquæ copiam ejecit, quam intus occlusam toto hoc temporis spatio servaverat, a Gulielmo, quem laudatus Auctor memorat, aliisque, ut cum observationum multitudo, ac frequentia, tum ne constantia quidem ac certitudo minime desideretur.

Vel cum ovarii tunica ita distenditur, ut in insignem massam turgescat, vesicu-

(f) *Lib.* 4. *cap.* 1. (g) *Lib.* 3. *cap.* 6.
(h) *Lib.* 15. *cap.* 12. (i) *Lib.* 4. *obser.*

culæque suggeruntur quædam &c.] Ovarii hydropem cum ab obstructione in testiculorum alterutro oriri docuisset Sydenhamius, quæ sensim ejusdem crasim subvertit, ubi reposita morbi minera tunica ejusdem mirum in modum distenditur, qua jam tantum non crepante, natura humori excipiendo vesiculas quasdam suggerit, quibus tandem disruptis, & in abdominis cavitatem se exonerantibus eadem occurrunt symptomata, ac in Ascite, tum vero annosas, sterilesque mulieres ut plurimum obsidere, difficulter cognosci, & vix sine inciso cadavere, ac sæpe in Ascitem transire tradidit Boerhaavius. Memorabiles ejusce morbi historiæ ab Hoffmanno proponuntur (*k*), qui Harderum in primis memorat feminam rusticam referentem, cujus ovarium sinistrum non modo aquæ subsalsæ, & fętentis libris duabus oppletum, sed etiam annexa eidem tuba Fallopiana notabile hydatide obsessa reperta est, deinceps casum affert, quo ex gravi in hypogastricam regionem lapsu in quadragenaria, subortam ibi intumescentiam cum dolore tensivo deprehendit, quam aquæ limpidæ largum profluvium cum sanguine menstruo primum prodiens excepit, quod postea etiam cessante sanguinis stillicidio per anni dimidium perduravit, ita ut quotidie minimum libra una efflueret, donec ægrotans tabe, lentaque febre penitus confecta obdormisceret. In transactionibus Regiæ societatis Londini, (*l*) in quibus singulare exemplum habetur hujusce affectus larga sectione curati per D. R. Hourstoum in femina quinquagesimum octavum annum agente: necnon a Du Verneii (*m*), ex cujus curiosa historia conjecit Jo. Allen (*n*) integrum Abdomen quandoque adimplere ejuscemodi hydropes, qui in cystis inclusi a Gallis appellantur visceribus coarctatis, & in angustias detrusis sacco ab ovario, vel partibus circa ovarium originem ducentes, qui propterea longius in morbi disquisitione progressus cum feminam curandam suscepisset, quæ ventrem sensim intumescentem habuerat anni spatio ad parturientis magnitudinem, quamque gravidam esse Medici suspicabantur, obstetrices audacter affirmabant, examine prius instituto ovarii hydrope laborare, & morbum incurabilem esse pronuntiasse non modo, sed mortua jam femina, sectoque cadavere sinistrum ovarium in adeo ingentem massam turgescens altero sano statim agnovisse testatus est: cum idem plane phænomenon alterius feminæ eodem morbo triginta ante annos defunctæ sectione deprehendisset, se satis habuisse cur justam, ac legitimam diagnosim, atque prognosim casus protulisset, scriptum reliquit. Cui quemadmodum explicanda sit Boerhaavii sententia, qui ut supra vidimus, difficulter cognosci morbum, & vix sine inciso cadavere docuit, viderint alii: neque enim licet omnes subtilitates persequi, præsertim cum meæ debitionis esse sentiam alia proponere, de quibus Physici nullatenus dubitent, quæque observationibus suffulta lites fugiunt omnes, & difficultates. Nemo ignorat innumera vasa lymphatica in uteri substantia, & adjacentibus ei partibus reperiri. Tardiorem esse, minusque expeditum sanguinis per uteri vasa circuitum ex alibi dictis manifesta res est (*o*). Minus hinc mirari subit eadem vasa lymphatica interdum a largiori lymphæ decubitu, & adfluxu sic distendi, ut magnas in vesicas, quæ hydatides græcis dicuntur, explicen-

Z

(k) *M. S. T.* 4. *p.* 4. *cap.* 14. 5. 18. (l) *N.* 381.
(m) *Mem. de l' Acad. p.* 187. (n) *Synops. univ. Med. p.* 2. *ar.* 1438.
(o) *Lib.* 5. *cap.* 1. *&* *lib.* 6. *cap.* 6.

centur. Hæ fere hydropem illum conſtituunt, in quo aquam intra veſiculas contineri in utero plurimi teſtati ſunt, qui hujuſce rei exempla viderunt in quibuſdam mulieribus, quibus tales veſiculæ aqua plenæ per uterum dejectæ ſunt. Inter Veteres eminent Aetius, Valeriola, Chriſtophorus a Vega, Mercatus, Platerus, Fabricius Hildanus, quos Riverius, & Jo. Fortis ſequuti ſunt: inter Recentiores Salmuthus, & Pechlinus, quorum ille permultas hydatides in uteri confiniis poſt partum difficilem reperit, hinc in hyſterica femina diſſecta, Tulpius qui feminam refert, quæ in utroque uteri cornu novem circiter aquæ puriſque libras innumeris veſiculis incluſas geſtavit: Rolfinkius, Sydenhamus, Mauriceau, qui peculiarem ejuſce hydropis obſervationem a Schenkio relatam affert, atque lectu digniſſimo exemplo confirmat.

XI. *Quandoque loco feroſi humoris aeris particulæ occluduntur, quæ rarefactæ, atque uterum diutius inflantes &c.*] Uteri inflationem, & hydropem ab omnibus propemodum Authoribus confundi notavit Riverius (*p*) ita ut inflationem vocent illum hydropem, qui fit a flatibus, hydropem vero ſimpliciter dictum, qui ab humore feroſo generatur. His tamen minime acquievit. Quamdam enim dari uteri inflationem a flatu ſubito irruente, qui mirum in modum diſtendit, doloremque intenſum excitat, quemadmodum in colico dolore contingit arbitratus eſt, eamque ſi non multum perſeveret, ſed brevi diſcutiatur hydropis titulo nullatenus inſigniendam. Hinc duplicem uteri hydropem ſtatuendum, alterum quidem a feroſo humore, qui Aſciti analogus eſt, alterum vero a flatibus, qui tympaniti aſſimilatur. Hunc Paracelſus (*q*) Steurlinus (*r*), aliique clariores medici adeo ſequuti ſunt, ut uteri hydropem a flatibus prodeuntem non modo tympaniti aſſimilaverint, ſed tympanitis uterinæ nomine nuncupandum eſſe haud dubie affirmarint, eo quod uterus adeo vehementer diſtendi queat, ut percuſſus venter tympani ad inſtar reſonet, & difficillime ab aliis tympanitis ſpeciebus diſtinguatur, quarum notis, & caracteribus plane ſimilibus ſtipetur. Quid quod frequentius, quam abdominalis uterina Tympanitis contingat, præſertim poſt partum, aut naturales uteri expurgationes, aliaſque ſimiles affectiones, ut laudati Riverii, Etmulleri, Hoffmanni obſervationibus compertum eſt? Sed de his infra. Illud interim ſilentio prætereundem non eſt, clara ejuſce hydropis exempla a Veteribus ipſis Medicis propoſita fuiſſe Sennerto in primis (*ſ*) Valeſcum de Taranta memorante, qui Judæam Ulyſſiponenſem refert, quæ cum ſe gravidam crederet, eo tempore, quo adventurus partus putabatur inſigni flatuum copia excluſa, uterus detumuit, tum Matthæum de Gradi, qui idem propriæ uxori contigiſſe narrat, ut Dodonæi, Thadæi Duni, Solenandri obſervationes mittam a Riverio allatas, quas legi ex fonte malo, quam hic referri. Neque iſtarum rerum ratio in arduo ſita. Cum enim aer in præſtantiſſimis elaſticis numeretur, ejuſque elaſticitas tanto major ſit, quanto minus eſt ſpatium, in quod aer contrahitur, ideſt quanto denſior fit, ac ſumma vis inſit calori ad aerem rarefaciendum, atque ejuſdem elaterem augendum, cum aer utero incluſus majorem elaterem acquirat, & tanto quidem majorem, quanto anguſtius eſt ſpatium, in quod contrahitur, & quanto magis calore loci, atque adjacentium

(p) *Loc. cit.* (q) *Lib. 3. de tart. tr. 2. cap. 2.*
(r) *Act. Nat. Cur. cent. 7. ob. 20.* (ſ) *Prout. lib. 4. p. 1. ſect. 2. cap. 10.*

tium viscerum incalescit, rarefit, expanditur, eam vim adversus uteri parietes exercet, ut si ipsius orificium constrictum jam occlusumque aperiatur, illuc statim irruat, & liberam sibi viam, aditumque patefaciat, ut de Cholera sicca alibi dictum est (*t*).

XII. *Generales illius causæ eædem sunt, quæ aliarum hydropis specierum, soluta scilicet nimis sanguinis compages &c.*] Cum de pectoris hydrope ageremus quatuor modis seri collectiones contingere ostendimus. Primum cum soluta est nimis sanguinis compages, ita ut serosa pars a reliquarum nexu secedens per vasorum tunicas exsudet: quod Richardi Louveri experimento confirmatum est, qui cum venas variis in locis forti vinculo ligasset in canibus, iisdem dissectis varias seri collectiones etiam non mutata sanguinis conditione invenit. Deinceps cum laxatus est solidarum partium tonus, quo fit ut diducantur nimium minimorum lymphaticorum pori, atque seroso humori exitus detur. Tertio cum vasorum fundentium orificia nimis ampla sunt, & patentia, cum demum absorbentium nimis angusta. Cum enim illa secundum naturæ leges serosos, ac lymphaticos humores ad superficiem viscerum, ac membranarum irrorandam, siccitatemque præcavendam in cavitates effundant, hæc vero effusos eosdem humores in cavitates reabsorbeant, & sanguini misceant, ut Raymundus Vieussenius, Bellinus, & Boerhaavius sunt opinati, si per ampla nimis vasorum fundentium orificia plus serosi humoris effundatur in cavitates, quam per absorbentium angustiam, obstructionemque in sanguinem effundantur, hydropem subsequi ita clare ostendimus, ut nullus supersit dubitandi locus. Hæc est generalis doctrina, quæ si partibus inter cutem, & cranium, aut inter cranium, & cerebri membranas applicetur, ut Schenkius opinatus est, aut inter membranas, & cerebrum, ut Aetius, aut inter cerebri plicas, & cavitatibus, ut Boerhaavius, aut omnibus simul, ut D. Petit, Hydrocephalo, si pectoris cavitati ejusdem hydropi, si imo ventri, Asciti, si Utero, Uteri hydropi dilucide explicando commodissime inservit. Quod autem utero applicari jure merito possit, facit potissimum lentior, minusque expeditus per uteri, maxime spermatica vasa in varios cincinnos contortos implicatosque divaricata circuitus, cujus supra meminimus, & insignis lymphaticorum numerus, quæ in ejus substantia, & adjacentibus partibus reperiuntur. Quo sane consequitur, ut serosa pars a reliquarum nexu non modo citius, & promptius secedat, sed magna copia, atque hinc prædicta vasa, aut in magnas hydatides explicentur, aut disrupta miris seri inundationibus occasionem præbeant, ut fere Hoffmannus, cujus sententia nihil mgnificentius dictum (*u*)

XIII. *Ejusce vero interni uteri orificii adstrictio, qua aer intus carceratus &c.*] Cum siccus, seu flatulentus uteri hydrops, ut Tympanites sit considerandus in remotis ejusce causis assignandis, quæstio est inter Medicos tanta, ut nil sit illustrius. Mitto jam Veterum sententiam, quorum alii frigidam intemperiem accusarunt, alii calidam, cum debilis caloris cantilena, a quo flatus generari docuit Galenus, aut humoris melancholici, adusti, atrabilarii, qui a calore viscerum torrefaciente generatur, quique eumdem humorem exagitat & ex eo flatus crassos, ac difficile resolubiles educit, ita aures feriat, ut si quis Veteres summa veneratione prosequens eam re-

(t) *Lib. 3. cap. 2. p. 20.* (u) *Loc. cit.*

recinat, ut Medici dignitate cadat dignus existimetur. Alio enim nos avocat Littrius (*x*), qui monstrosam Tympanitidis molem ventriculi, & intestinorum inflationi deberi existimans, ventriculum ipsum, & intestina quasi musculum cavatum spectari posse, cui aer inclusus est antagonista primum animadvertit: deinceps parietes intestinorum, & aerem internum esse tamquam duo ἔλαστρα se mutuo indesinenter impellentia constituit. Quamdiu hæ duæ potestates æquipollent ventriculum, & intestina alternatim se contrahere, & dilatare salva dimensione naturali, atque suis officiis obeundis esse paria: si autem laterum ventriculi, & intestinorum systole vim elasticam aeris inclusi superat, fistulam intestinalem supra modum coarctari: e contra si quando fibrarum intestinalium vires elasticæ quoquomodo imminuantur aerem inclusum canalem plus justo dilatare, & quo debilior est intestinorum elasticitas, eo majorem evadere eorum capacitatem, unde Tympanites ortum ducit, haud dubie asseruit. Ex quibus liquido apparet tympanitidis causas in amissa, aut valde diminuta viscerum elasticitate reposuisse, quæ est difficillimi non modo, sed incurabilis affectus ratio; fibræ enim laxatæ se contrahere rursus nequeunt, aut saltem admodum debiliter, & proinde ventriculus, & intestina non nisi imperfecte admodum officia sua peragunt, in quantum præcipua earumdem energia, & operatio a contractione, dilatatione, & motu peristaltico magnopere pendent. Vir clarissimus Regius Primarius in Valentiana Facultate Medicinæ Professor Franciscus e Paula Combalusier cum animadvertisset, quam obscuræ, & difficultatibus undique circumvolutæ sint flatuum causæ, ac quam pauci hactenus Scriptores argumenti gravitati sedulo, & accurate incubuerint, eo nervos industriæ omnes intendit, ut quam maxima posset claritate rem illustraret. Quamquam eventui non tanta felicitas adfuit, ut de se ingenue confessus non fuerit optatum finem nullatenus attigisse, atque in eam solum spem adductum fuisse, ut crederet demersam rei veritatem media sibi via incedenti, ac sedulo ab extremis deflectenti subodorari saltem licere (*z*). Hisce potissimum de rebus factum est, ut quibus rationibus elapso fere Sæculo cl. Fienus librum *de flatibus humanum corpus molestantibus* conscribens, eosdem a Stomachi frigiditate, hepatis vero caliditate commentus est, iis plane similibus in eam suspicionem venerit partim a laxitate, partim ab adstrictione uno eodemque tempore insignem cibi canalem occupante repetendos esse: in hoc curationis difficultatem sitam, quod ea remedia, quæ huic deobstruendo vitio sunt comparata, alteri augendo, aut confirmando opportunissima existunt. Hinc adversus Littrium lis contestata longe gravissima. Cuinam vero rationi hæc sententia innitatur, breviter videamus. Primum igitur Combalusier sic conjicientem admonuit observatio Tympanitim sæpissime uteri affectionibus, aliisque morbis, quos spasmus claros facit, supervenire, deinceps cum insigni alvi stypticitate conjungi, quam non ad aliam meliorem causam referas, quam ad intestini recti, ad ani sphincteris stricturam spasmodicam, qua fæcum dejectio prohibetur. Ejusce porro convulsivæ affectionis argumentum prope certissimum esse videtur dolor, quocum morbus invadit atrox, & ferox, quam qui maxime, qui acuto jam morbo, ac confirmato deletur. Corroborantium demum, atque calefacientium inefficax operatio, quando sola peccante laxitate si non citam, atque ino-

(x) *Mem. de l' Acad. an.* 1713. (z) *Pneumato-patholog. pag.* 41.

inopinatam opem, aliquam saltem levationem eadem afferre oporteret, quod iis saltem, quibus effectus duntaxat adnotare animus est, hocce in morbo adstrictionis inditium satis validum præbet. Non me præterit tamen, quid hisce objicere soleant ii, qui pro laxitate, quam in Tympanite adesse contendunt acriter dimicant: nempe quod primo loco opponit Combalusier, præterquamquod indirectum est, illud etiam accedere, ut non modo Littrii opinionem destruat, sed potius confirmet, quandoquidem constat, & ipse Combalusier pluribus in locis adnotavit (*a*) ordinarium spasmi effectum laxitatem esse, atque paralysim. Quibus sane rite perpensis ad laxitatis præsentiam in Tympanite statuendam facile ducuntur. Ventris stypticitatem quod spectat tanti faciunt, quanti possunt, cum notum omnibus sit planeque perspectum fæces peristaltici motus vi ad anum deferri, ac tum propterea segnem esse alvum, cum ille idem motus languidus est; vel ipso fatente Combalusier peristalticum motum fæcum separationi sollicitandæ inservire (*b*) ac segni eodem facto hasce diutius subsistere (*c*). Si de dolore quocum morbus aggreditur sermo sit, qui morbo confirmato deletur, id quidem Littrii sententiæ tantum robur addere, ut nihil magis. Necessario id enim fieri arbitrantur, quod sensim sensimque deficiente vitali spiritu una cum motu perit sensus, atque propterea initio morbi distensio ægris molesta percipitur, non vero morbi progressu, utcumque major contingat. Neque multum iis demum negotii facessit experientia, qua compertum est morbum corroborantium, ac calefacientium remediorum vim eludere, quando levationem afferre oporteret, siquidem id firmum, & constans est, ut nullis demum cujusvis generis medicinis morbus cedat, & si forte quis convaluerit, neminem certe adeo fortunatum fuisse constat, qui flatus discutientia medicamenta non adhibuerit, & sanitati sit restitutus. Ita egregius vir meique amicissimus Jo. Verardus Zeviani, qui librum Italo idiomate de flatu conscribens (*d*) Littrii opinionem sequutus alteram Combalusier altiori voce damnavit, & quantum ei licuit de medio tollere conatus est. Quo fine ut melius adhuc potiri posset alias rationes subdit, quibus suadere quemque facile posse existimat, ut sic suo adversario Combalusier dissentiat, quantum hic dissentit a veritate. Avet enim illud in primis intelligere, an velit spasmum toto esse canali communem, vel vero uni alicui ipsius parti. Si primum tantum abesse, ut ventris distensio contingat, ut cum spasmi maxime proprium sit fibras crispare, ac contrahere ea ratione, qua canalis diameter angustior evadat, detumescentia sequatur necesse sit. Sin alterum, ut Combalusier placuit, aut tota cavitas omnino coarctatur, vel contra. Si coarctatur omnino, assequi non potest quomodo alimentum, & fæces suas naturales semitas metiri queant, ac novus assidue aer illuc affluere, ut distensio magis increscat, cum intus carceratus paulatim absorbeatur, & dissipetur oporteat. Sin canalis omnino non coarctetur, cur intus occlusus non elabatur omnino non videt. Undenam ructus, & flatus per inferiora cum levamine erumpentes sint repetendi, quandoquidem constans est coarctatio, nec situm mutat subtilius inquirit. Undenam tanta spirituum copia in debili summa, ac longa morborum serie languescente corpore, qua firma fibrarum contractio formetur, quæque ad hoc opus est necessaria, in eoque con-

(a) *Loc. cit. in prolog. & p.* 122. 126. *&c.* (b) *Ibid. pag.* 68.
(c) *Ibid. pag.* 87. 197. (d) *Del flato a favore degli Ipocondriaci lib.* 1. *p.* 87.

consumitur se ignorare fatetur. Si coarctatio quandoque deficit, cur eodem ipso temporis momento, quo fibræ sunt relaxatæ aer non elabatur, cur in tanta causarum mutatione vel ad plures Menses morbus atrox, & ferox quam qui maxime protrahatur, curiosius scrutatur. Difficultatibus etiam respondet, quæ a sectatoribus Combalusier afferri possent morbi diuturnitatem ad fibrarum distensionem plus æquo longam referentibus, qua facultatem sese restituendi, aliosque tremores suscipiendi amiserint ad aerem expellendum idoneos, in quo potissimum laxitatem sitam prætendit, remediis corroborantibus pertractandam, quamvis a spasmo oriundam, qui contraria postulat medicamenta. Quæcumque demum sit spasmi natura veritati summe consonum ei videtur asserere venæ sectionibus, diluentibus, oleosis, quæque Animalium fibras cito emolliendi, ac relaxandi virtute donantur facillime cessurum, cum in cassum laborent, qui in iis unum aliquod præsidii genus invenire adnituntur. Heu Wilisie quid molitus es tuo illo tumultuario, cæcoque spirituum Animalium in fibras ubique nerveas illabentium impetu, atque hinc spasmodica tunicarum intestinalium strictura, in qua ejusce morbi causam reposuisti, cum ea diutius inhærente pori, & meatus intestinorum, per quos vapores transpirant, angustentur, & obstruantur, ut postea intus retenti vi sua elastica propter admixtum aerem expansiva tam violentam distensionem efficiant? (*e*). Quid quæso Hoequete (*f*) Baglive (*g*) Blacmore (*h*) Hoffmanne (*i*) cogitastis, qui reliquis mentis conatibus aliud non suadentibus hanc sententiam tot tantisque difficultatibus impeditam complexi estis, nec ideo pertractastis, ut satius esse videretur eam, qua fieri potest consulto declinare, atque difficillimam disputationem aliis relinquere? Miror non vidisse vos spirituum materiam non tam levis momenti esse, operisque, ut plus quam par est etiam per morbi vim in cerebro separetur, nec fieri ullo modo posse, ut fibræ per rapidum, & nunquam intermissum eorumdem affluxum ita in arcum tendantur, ut aer ad vacuum occupandum spatium avocetur, cum potius in rectam lineam distendi oportere videantur, atque hinc ventris duritiem quidem, non inflationem tamen ciere. Si hæc, atque alia multa, quæ brevitatis causa juvat de industria præterire vera sunt, aut ad veritatem propius accedunt, nulla sententia tot sectatores mereri videtur, quot ea, qua Littrio duce statutum est Tympanitidis causam in amissa, aut valde diminuta viscerum elasticitate reponendam esse: attamen non levia sunt, quæ eidem nos quoque acquiescere non sinunt. Primo enim, qui rem paulo diligentius expenderit, difficillime eo adduci potest, ut credat Combalusier observationem, qua deprehensum est Tympanitim sæpissime uteri affectionibus, aliisque morbis convulsivis supervenire tam parvi faciendam, ut pro nihilo reputetur. Indirecte enimvero eam Littrio opponi non facile dixerim, cum in arduorum non modo, ac perdifficilium morborum, sed in communium quoque clariorumque causis inquirendis non modo ad affectiones maxime proprias sit attendendum, quibus stipantur, sed ad causas etiam antecedentes, ex quibus certum quandoque cum fluidarum, tum solidarum partium constitutionis erui potest argumentum. Certius adhuc suppetit ex prægressorum morbo-

(e) *Pharm. rat. p. 2. sect. 2. cap. 4.* (f) *La Medicin. naturelle. tom. 2.*
(g) *De fib. motrice.* (h) *Dissert. on a Dropsy a Tympany &c.*
(i) *Med. S. T. 4. p. 4. cap. 15. sect. 13.*

borum cognitione, quorum indolem alii ex ordine prodeuntes graviores fæviorefque plerumque retinent. Sed fentio jam quantum mihi difcriminis reftet cum Littrii fectatoribus, qui cum ab ipfo Combalufier didicerint ordinarium fpafmi effectum laxitatem effe, atque paralyfim, telis fuifmet ipfis vulnerari conftituunt. Recte illi quidem, fi tantus fit fpafmus, & convulfio, ut pori ductus, atque emiffaria fpiritibus in nervos percolandis derivandifque comparata occludantur, ut naturalis eorumdem a Cerebro ad partes, a partibus ad Cerebrum excurfus reftitui non poffit. Idque in Colica Pictonum non raro contingere Baglivii præfertim obfervationibus ducti alibi oftendimus (*k*) cujus vehementia tanta eft, ut ejus fymptomata vix explicari dicendo, aut percenferi numerando poffint. Uftionis enim fenfus, morfus, puncturæ, urinæ fuppreffio, virium languor, extremorum refrigeratio, fudores frigidi, præcordiorum anxietates, animi deliquia ad dies plures ægrotantem exercent eo ufque dum ceffante aliquando doloris vehementia æger moleftam quamdam fenfationem per Spinalem medullam percipiat, qua brachiorum ac crurum nervis propagata eorumdem paralyfis fubfequitur. Hanc potiffimum a forti, ac vehementi convulfione nervorum a pari vago, & intercoftali in inteftina confluentium non immerito repetendam conjecimus, qua tenuiffima nervorum filamenta, maxime illorum, qui extra Cerebrum fiti funt ita contorquentur, vitiantur, ac læduntur in fua ftructura, ut tenuiffimo liquido nerveo vehendo impares evadant. Inteftinorum autem paralyfim fequi a nemine adhuc, quod fciam demonftratum eft. Sed agemus largius, & inteftinorum quoque paralyfim fequi non ægre concefferimus, fi ita rem fe habere ejufce fententiæ patroni fuftineant, dummodo tamen & illi affectiones doceant maxime proprias, quæ eorumdem vifcerum refolutionis certum præbeant inditium. Nullus jam dubito ventris ftypticitatem affignari, quam a languefcente periftaltico inteftinorum motu repetunt: neque haud inficias ire aufim id quandoque hac de caufa contingere, illud tamen perlibenter fcirem, quam ad caufam ventris ftypticitatem adeo infignem, ut neque medicamentis purgantibus, neque clyfteribus, nec fuppofitoriis acribus non modo non cedat, fed augeatur potius, ac confirmetur concinnius referri poffe exiftiment in colicis ipfis affectionibus biliofis, hyftericis, flatulentis, aliifque convulfivis morbis, quos totius corporis, omnium fere vifcerum fpafmus claras facit, quæque oleofis medicamentis, emollientibus, laxantibus, anodynis, opiatis ipfis tuto feliciterque profligantur. Ad inteftinorum ne laxitatem potius, & paralyfim, quam ad adftrictionem, & convulfionem? Undenam e contra repetenda iis videatur involuntaria urinæ, & fæcum dejectio, nec ægris animadvertentibus in fortibus apoplexiis, in quibus liber fpirituum a Cerebro ad partes, & vifcera motui cum naturali, tum voluntario infervientia, & ab his ad Cerebrum excurfus prohibetur omnino, aut maximopere languefcit in paralyticis Sphincteris ani, & veficæ affectionibus, aliifque laxitate infigni fefe prodentibus? Utrum a contraria caufa adftrictione fcilicet, & fpafmo, ii viderint. Illud interim non levi quoque difficultate laborare judicaverim, quod de dolore, quocum Tympanitis invadit confulto protulerunt, qui morbo diutius protracto mitefcit.

Qua

(k) *Lib.* 3. *cap.* 5. *com. x. pag.* 59.

Qua enim ratione Littrii ſententiam confirmet omnino non video. Immo ſpaſmodicæ potius conſtrictiones favere videntur. Ejuſmodi enim dolor eſſe debet, ut cujuſvis medicamenti vires eludat, ut egregie docuit Hippocrates (l): *Quibus tormina adſunt, & circa umbilicum cruciatus, & lumborum dolor, qui neque a medicamento, neque aliter ſolvitur, in Tympanitem, ſive hydropem ſiccum firmatur:* quæ protenſo veluti digito commonſtrant genuinam Tympanitis cauſam in convulſione, cujus inditium ſatis validum præbet pertinax, ac diuturnus morbus quam qui maxime, eſſe agnoſcendam, quæ in inteſtinorum ſaltem extremitatibus etiam protracto morbo ſervatur, utcumque dolor ſenſibilis non percipiatur: ſuperato nimirum a vi aeris elaſtica reliquarum fibrarum elatere, & eodem inter extremitates coercito ea ratione, qua diſtenſio, & inflatio totius Abdominis, ut fere veſicæ luſoriæ contingit, ſubſequatur. Cui quidem aeris carcerationi inter extremitates plurimum tribuunt varii inteſtinorum anfractus, & circumgyrationes, quibus longiſſimus ceteroquin canalis anguſto ſpatio continetur. Ad probandum autem ulterius rem hanc ita ſe habere, nemo a nobis merito poſtulaverit, ut pronuntiemus, quænam medicamenta ad hunc profligandum morbum ſint opportuna, cum ob id potiſſimum nullis cujuſvis generis medicinis cedat, quod ea quæ laxatis præ diſtenſione fibris corroborandis inſerviunt, extremitatum ſpaſmum adaugent, & contra quæ huic deſtruendo vitio ſunt paria, alterum confirmant. Jam vel nobis nolentibus illorum curioſitatem explevimus, qui intelligere avebant, an ſpaſmus toto eſſet canali communis, vel vero uni alicui ipſius parti, cum ſpaſmum extremitates occupare diximus, laxitatem reliquum tractum, iiſque difficultatibus reſpondimus, quæ ex ſpaſmi indole tunicarum fibras criſpandi, & contrahendi ea ratione, qua canalis diameter anguſtior evadat deſumptæ ſunt. Ecquis enim vel rudioris ingenii ſuaderi poterit aere inter duas extremitates coercito ſeſe expandente, rarefaciente, adverſus membranas inteſtinorum nitente non ventris inflationem, ſed detumeſcentiam ſequi oportere? Coarctationem quod ſpectat nil prorſus diſſimilem eſſe tam ipſi nos intelligimus, quam qui maxime, ab ea quæ in prædictis colicis affectionibus, bilioſis, hyſtericis, flatulentis accidit, & in quibus ſenſibilis ventris inflatio percipitur decem, quindecim, viginti, & ultra dierum ſpatio perdurans, ac propterea, duratione temporis ab hydrope ſicco, ſeu tympanitico differens, ut cum Riverio initio fere animadvertimus. Vel enim omnino coarctata ſint inteſtina, vel non, alimentum tamen ingeri, & fęces licet ægre admodum ac difficulter dejici videmus, nec ideo intus occluſum aerem elabi, ſed novum aſſidue illuc affluere pro nova inflationis materia, ac pabulo. Si igitur viginti, & ultra dierum ſpatio hæc phænomena firmiter, conſtanterque fieri experimur, cur eadem permanente cauſa ad annos etiam perduci inflationem in dubitationem revocare amplius auſerimus? Quamquam coarctata omnino inteſtina ſi velint, non multum pugnabimus; & ructus, & flatus per inferiora cum levamine erumpere haud dubie aſſeremus tunc potiſſimum, cum acuto ſpaſmo, & aere anguſtiori ſpatio coercito vim tantam acquirit, ut adverſus membranas inteſtinorum nitens, eaſdem ea ratione diſtendat, quam ferre diutius non poſſint, unde ſui elaterii vim adhuc exercentes contentum aerem explodunt, ex quo flatuum qua data

(l) 4. *aph.* 2.

data porta eruptio proficiſcitur. Erumpente aere tunicæ, quibus coercebatur, minus diſtendantur diſtrahanturque neceſſe eſt, hinc levamen, ut phyſicis experimentis ducti citato loco demonſtravimus. Jam tanta ſpirituum copia in debili ſumme ac larga morborum ſerie langueſcente corpore, qua firma fibrarum contractio formetur; undenam repetenda, plena res ambagibus viſa. Non eſt mirum ſcrutinio illuſtres viros inſudaſſe: neque enim aliud aut rei amplitudo, aut virium firmæ fibrarum contractionis origo abditiſſima aliud poſcebat. Si tamen ſedulo, & accurate perpendiſſent ad convulſionem vel ipſorum muſculorum, ad unius alicujus partis conſtrictionem, ad alterius laxitatem uno eodemque tempore vigentem efficiendam nec multa ſanguinis, & ſpirituum copia opus eſſe, nec eorumdem particulis nimis ſubtilibus, atque acuminatis, vel fortibus, duris, ſolidiſque, ut de Mania præſertim dictum eſt (*m*), ſed ſolam quandoque ad illam ſufficere ablatam conjunctionem partium ſanguinis, & ſpirituum, ad hanc debiliorem ipſorum ſpirituum craſim, arduum futurum reor, ut ſuam adhuc voluiſſent opinionem pugnaciſſime ſuſtinere. Jam etiam me tacente facile omnes intelligunt de convulſione ex inanitione ſermonem prius eſſe, quam viri præclariſſimi Hippocrates, & Galenus fieri tradiderunt, & alibi nos ipſi dicendo explicuimus (*n*). Cum enim motus Animalium a fibris muſcularibus, tamquam ejus inſtrumentis dependeat, deinde a ſpiritibus Animalibus, & ſanguine in eaſdem confluentibus, cavitateſque vel cellulas inflantibus, ſi forte exhauſtus majorem in modum ſit ſanguis, capillares arteriæ, præſertim quæ ob anguſtiam omnium maximam in proximas venas ampliores ſanguinem exprimunt, ita ſe contrahant neceſſe eſt, ut eo expreſſo depleantur, & conjunctionem partium ſanguinis dirimant, quod cum modo in his, modo in illis arteriis capillaribus contingat, ſanguis modo in unum, modo in alium muſculum deſinit influere, interea dum influit in antagoniſtam. Ille fibris non inflatis, neque contractis otiatur, dum hic contractus agit, unde involuntarii, & irregulares motus. Quid quod ob ablatam partium ſpirituum conjunctionem eadem phęnomena in viſceribus conſtanter eveniant? Ablata enim eorumdem partium conjunctione fieri minus poteſt, quin in perturbatum, & irregularem motum agantur: quo ſane conſequitur, ut in quaſdam nerveas fibrillas plus ſpirituum confluat, in alias parcius, quam naturæ ordo poſtulet, ſicque quaſdam ſpiritibus uberius influentibus inflari, tendi, quaſdam eorumdem influxu deſtitutas exinaniri, flacceſcere, relaxari, atque hinc ſpaſmum ſimul, & laxitatem oriri. Hinc debile ſit quidem corpus, & longa morborum ſerie fatigatum: ob id ipſum quod tales ſint ægri, atque debiliori ſpirituum craſi donentur, in hunc morbum facillime labuntur. Vel enim quod rarioris, & debilioris compagis ſint, vel quod aliquo ſint vitio coinquinati in irregularem motum aguntur, nervea filamenta varie, atque inordinate concutiunt, hinc unius partis conſtrictionem, alterius laxitatem progignunt tamdiu duraturam, quamdiu firma conſtantique cauſa foveatur. Hæc ubi altas in penetralibus viſcerum radices egerit, illud ſolidarum partium vitium progignit, quod cum Methodicis Medicis Cęlio Aureliano, Fernelio, & Proſpero Alpino Methodicæ Medicinæ inſtauratore mixtum vocare poſſumus, ex ſuperante ſcilicet ſolidarum partium tono, quam adſtrictionem compreſſionemque, & deficiente

(l) *lib.* I. *cap.* 5. *p.* 46. (m) *lib.* I. *cap.* 8. *p.* 144. (n) *Ibid.*

quam laxitatem, vel atoniam dicebant. Cujus causa cum ex eo repetenda sit, quod staminum, ex quibus constant contextus partim nimis rarus, & laxus redditur, ut meatus, & pori nimis magni, & crebri interjiciantur, partim nimis strictus, ut poruli exiles admodum paucique interjiciantur, vel difficillime, vel nulla penitus ratione evelli idem funditus posse perspicuum est. Hinc morbi diuturnitas præsto est, quam assequi in nostra sententia non potuerunt adversarii. Existiment nunc illi, Tympaniticam affectionem corroborantibus pertractandam, nos ea tanti facimus, quanti possumus, quibus non modo objiciuntur spirituum, & nervorum filamentorum vitia cujusvis medicamenti vires plerumque eludentia, sed sequutus jam dispar tonus mixtus ex laxitate, & adstrictione, quem tollere medicæ artis non est, cum novum hominem, ut egregie docuit Aretæus, moliri non valeat. Corruere hinc rationes omnes laudabilesque conjecturas super aliis excogitatis principiis adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Grates tamen Littrio, ejusque sectatoribus habendæ, qui laxitatem oblivioni fere traditam posteaquam Wilisius, Hecquetus, Baglivus, Blacmorus, Hoffmannus aliique Mechanici ejusce morbi causam in spasmum retulerunt, denuo revocantes ansam aliis dederunt duce Combalusier ad asserendum, eamdem ab utraque uno eodemque tempore vires suas exercente repetendam esse.

XIV. *Quam gignunt aer frigidior post partum imprudenter utero susceptus, graviora animi pathemata &c.*] Sed non in ea rationum inopia versamur, ut non aliunde argumenta ad genuinam hanc morbi rationem confirmandam conquirere valeamus. Crebris enim observationibus Etmulleri, Riverii, Hoffmanni aliorumque compertum est inflationem tympaniticam sexui feminino quam maxime esse familiarem, præsertim post partum, quando lochiorum fluxus non rite succedit, aut frigore animique affectionibus cohibitus est. Quo loco nonnulla sunt in memoriam revocanda, quæ de affectu hypochondriaco, & hysterico alibi a nobis dicta sunt (*n*) juxta Sydenhamii mentem, quæ prædictos morbos a spirituum ἀταξία tanquam a proxima causa repetit, seu inordinato, perturbatoque eorumdem motu propter debiliorem crasim, ita ut facile dissipentur, & a levi etiam causa commoveantur, quam Mulieres præ viris sortitæ sunt. Tribuunt enim hæc plurimum ad infirmandam illorum opinionem, qui ad intestinorum, uteri, aliarumque partium spasmum efficiendum insigni spirituum copia opus esse sunt arbitrati, quam per morbi vim in Cerebro separari posse non vident. Ob id enim quod spiritus pauciores sint debilioresque in eas turbas aguntur, quibus nonnullarum fibrarum laxitas, aliarum contractio sequatur, sicque aeris particulæ in cavitatibus occludantur Tympaniti ansam daturæ. Occludi autem facili negotio contingit in puerperio, propterea quod aperto uteri orificio, cum inter ceteras proprietates ea satis insigni donetur aer quibuscumque vel minimis apertis rimis illac celerrime perfluendi, uteri cavitatem ingreditur: egredi autem quandoque datum non est osculi constrictione accedente ob susceptum frigus, vel ejusdem obturatione ob suppressum lochiorum fluxum, quæ frigidæ in aquam demersioni plerumque supervenit, vel post partum, & abortum laboriosum, quos conatus adeo insignes, ac nisus comitantur, ut quandoque fibrarum uterum constituentium contusio, attritio, disruptio sequatur, unde inæqualiter tensæ convul-

sionem

(n) *lib. 3. cap. 8. com. 7.*

ſionem excitant, qua oſculum conſtringi contingit, & intus ingreſſum aerem detineri. De peculiaribus uteri morbis, ulceribus præſertim, aliiſque ejuſmodi res eſt luce clarior. Sanie enim & ichoribus corroſivis continuo effluentibus ſenſiles uteri fibræ in eas inæquales contractiones aguntur, qua oſculum conſtringatur neceſſe eſt, unde particularum aeris carceratio. Quos ſpaſmos, quas convulſiones non patiuntur eædem in hyſtericis affectionibus, quibus lympha genitalis, aut ſanguis, aut alius humor in utero conterminiſque partibus retentus, corruptus, extraneum corpus in ſuppurationem tranſiens, aliaque id genus alibi recenſita (o) occaſionem præbent? Quæ cum vera penitus ſint, quis audeat id ſibi arrogare, ut contendat ſpaſmum a Tympanitidis uterinæ cauſis eſſe ablegandum?

XV. *Si quæ tumore corripiatur molli, & flaccido ventris fundum occupante &c.*] Aſcites, & uteri hydrops facile inter ſe confunduntur. Neque enim aliud diſcrimen intereſt, quam quod in Aſcite aquæ in cavitatem Abdominis effunduntur, in uteri hydrope in ejus tantum cavo colligitur. Hinc eſt, quod Aſcites Abdomen univerſum æqualiter diſtendit, uteri hydrops eam ſolum regionem, quam occupat, ventris ſcilicet fundum. Mollis in utroque tumor eſt, flaccidusque, quod a ſeroſo humore effuſo producitur, cujus eſt preſſioni minus obſiſtere. Solet etiam utrumque comitari pallor, macies totius corporis, ſitis. Cum tamen in Aſcite major ſit effuſi humoris copia, ac ſanguis nutritioni impar reddatur, atque ea ratione afficiatur, qua totus in ſeroſum, atque aqueum humorem reſolvatur, ſolet etiam pallor, macies, ac ſitis citius ægrotantem aggredi, quam in hydrope uteri, in quo eadem ſerius, & ſenſim, ſenſimque contingunt, ut adnotavit Riverius, nunquam, ut Etmullerus. Aquæ fluctuantis ſenſus in Aſcite quoque percipitur, cum ab uno in alterum latus ſe ægrotantes convertunt, ſed toto ventri communis, aqua eodem repleto, cum in uteri cavitate collecta in eo ſpatio tantum ſe prodat, quod uterus occupat. Quæ quamvis omnia ſimul ſumpta non leve uteri hydropis præbeant inditium, vileſcunt tamen, ſi cum aquæ ex utero affluxu comparentur, quæ aquam in utero contineri tam clare evincit, ut nihil magis. Quod & de veſiculis aqua plenis intelligendum, quæ ubi comparuerint, ut obſervationibus conſtat ſuperius allatis, de quovis alio hydrope omnem tollunt dubitationem: quod de Aſcite ab aquis clauſis in ſuis ciſtis, quem fallere egregie docuit Boerhaavius, affirmari non poteſt.

XVI. *Si vero imus venter percuſſus ſonitum edat, doloribus prematur pungitivis &c.*] Uterum aere diſtentum intumeſcere æque ac inflatum in gravidis, & ſenſim augeri, Menſes ſimul ſupprimi, aut parcius fluere, quin & lac in mammis generari, unde tales ſe gravidas eſſe credunt, adnotavit Etmullerus: immo in hoc ſtatu manere ultra geſtationis tempus ad annum integrum, vel diutius, & poſtea vel medicamentis, vel ſupervenientibus doloribus parturientium, vel interdum ſine his aliquos bombos, & flatulentias ex utero excludere, ac ventrem ſubſidere. Interdum vero ſine manifeſta flatuum eruptione inſenſibiliter exhalare, ac ventrem pari, quo increverat gradu ſenſim detumeſcentem ſpem vanam eludere cum Etmullero Sydenhamus ipſe animadvertit. Hæc quæ inflationis ſigna dicuntur, uterinæ tympanitidis ſunt. Nomine enim tantum differunt iſti affectus, cum ab

(o) *ſuper. cap.*

ab aliis ſiccus hydrops, aut flatulentus uteri, ab aliis mola ventoſa, inflatio, aut matricis ventus appellentur. Cum autem illud maxime proprium ſit, percuſſum ventrem tympani ad inſtar reſpondere tympanitidis nomen jure merito adepta, ut ſupra demonſtratum eſt. His accedere dolores pungitivos, qui per ſeptum tranſverſum, ventriculum, lumbos, umbilicum, aliaſque partes excurrunt, facit inſignis tunicarum, quibus uterus contextus eſt diſtenſio, qua extremitates nervorum, qui per ejus ſubſtantiam diſſeminantur vehementiores, atque inordinatas contractiones ſubeunt, quæ ipſius ligamentis, aliiſque adjacentibus partibus communicatæ prædicta ſymptomata inducunt. Per laxitatem certe, quam in tympanitide Littrius, ejuſque Aſſeclæ adeſſe contendunt minus apte explicari poſſe videntur. Laxatæ enim partes ſummam fibrarum diſtenſionem, diſtractionemque patiuntur vel ſine ullo prorſus dolore, vel obtuſo tantum, & gravativo, non pungitivo, quod eſt ſpaſmi inditium clariſſimum, ſi quod aliud. Ab hoc eodem ſpaſmo ad reliquas corporis partes Pharyngi præſertim violenter, magnoque impetu propagato globi ſenſus, aliaque ſymptomata proficiſcuntur, quæ hyſtericæ quoque affectioni communia ſunt, quæque ad eumdem ſpaſmum referenda eſſe ita alibi oſtendimus, ut nullus ſuperſit dubitandi locus. A cibo, & potu malum exacerbari non aliam ob cauſam facile equidem judicaverim, quam ex eo quod cibi calore intus occluſæ aeris particulæ magis magiſque rareſiunt, majoremque elaterem acquirunt, unde diſtenſio major, irritatio, ſpaſmus, ac morbi augmentum. Quid quod ipſius ventriculi, & inteſtinorum preſſio major facta poſt cibum huic eidem operi tribuat? Quæ quidem tanto major eſt, quanto magis aere ipſius ventriculi, & inteſtinorum cavitate vi ejuſdem ſpaſmi contento, diſtenduntur. Hinc non immerito conjectandum videtur a ructu frequenter erumpente melius habere ægrotantes, quod & uteri preſſio tollitur, & ventriculi, & inteſtinorum diſtenſio evaneſcit.

XVII. *Quid ſi hæc omnia ſymptomata non paulatim miteſcant, quo magis ad nonum properatur Menſem &c.*] Putant & graviditate ſimplici laborare Mulieres, cum & graviditate, & hydrope ſimul laborent. Quod Platerus, Etmullerus, Hoffmannus aliique agnoverunt, & rationibus non modo, ſed obſervationibus confirmavit cl. Mauriceau. Cum vero hydrops ab aquis in uteri cavitatem effuſis proficiſcatur, eumdem diſtinguendum eſſe ab uteri inflatione, quæ ab inſigni aquæ copia dependet, cui fętus ſuis membranis incluſus innatat egregie animadvertit, quæque ita ventrem diſtendit, ut duos treſve fętus continere videatur, cum unicus tantum geſtetur, iſque valde debilis, deficiente ſcilicet majore nutritionis parte, quæ in ſeroſum humorem reſolvitur. Si ante conſuetum partus tempus ejiciatur ſeroſus hic humor, certum hydropis capi argumentum conſtituit extra fętus membranas eodem effuſo. Cæterum fętum ipſum poſt aquam exire oporteret, membranis, quibus continetur diſruptis. Quam quidem philoſophandi rationem firmam eſſe, ac in dubium a nemine vocandam præclariſſima teſtantur exempla Mulierum, quæ cum fętus geſtarent ante partum inſignem non modo aquę fluxum ex utero paſſæ ſunt, ſed membranas diſrumpi ipſis oportuit, quibus vera fętus aqua continebatur, ut felici eventu prodiret. Cum id ſe expertum eſſe refert præcl. Auctor in quadam Muliere, quæ mortuum non

(p) *cap.* 5. *c.* 3. *lib.* 5.

non multo ante fętum geſtabat, tum extraordinarium in alia caſum vidiſſe narrat, quæ cum tertium circiter cum dimidio gravidationis Menſem ageret, derepente acerbis doloribus preſſa, ut in abortus diſcrimine prope certiſſimo conſtituta videretur miram aquæ copiam ejecit, nec tamen ante conſuetum geſtationis tempus fętum edidit (mirum) incolumem, vegetum, robuſtum, cujus membranæ illæſæ adhuc, atque integræ ſervabantur. Omni igitur ſtudio animique contentione cavendum eſt, ne per fallacia ſigna in fraudem inducamur certum de hydrope judicium ferentes, cum gravidæ ſint Mulieres, aut e contra gravidationis, cum hydrope laborent: aut de hydrope tantum & gravidatione, cum utraque ſimul afficiantur. Huic quidem operi multorum voluntas non defuit, paucorum tamen ſolertia enituit. Si Cardanum audimus, is uteri hydropem ex duodecim Medicis ſe ſolum cognoviſſe gloriatus eſt, ut ex cl. Jo. Forti conſtat, qui propterea non ita cognitu facilem eſſe teſtatus eſt. Si tamen ſedulo, & accurate attendatur ad ea, quæ Riverius, Mauriceau, la Motte, Hoffmannus aliique docuerunt, vix ac ne vix quidem quemquam decipi poſſe perſpicuum eſt. Graviditatis enim ſigna tradentes tumorem non eſſe tam æqualem & depreſſum, ſed acuminatum, & faſtigium, atque eminentiam quandam circa umbilicum præſeferre docuerunt; deinceps aliquot poſt Menſes Mulieres melius ſe habere, ut plurimum, quia grandior fętus majorem humorum partem abſumit, qui primis Menſibus laborem faciebant; cum hydropis ſit quo ulterius progreditur eo majores moleſtias ciere: Tertio admota ad ventrem manu ſenſibilem fętus motum percipere a palpitatione quadam diſſimilem, quæ in flatulentiis contingit, cum in hydrope aquæ fluctuantis, aut ſonori aeris ſenſus pro vario corporis ſitu, quem occupant Mulieres percipiatur. Demum in graviditate mammas intumeſcere, & lac edere, cum in hydrope extenuentur, & graciliores evadant.

XVIII. *Uterque uteri hydrops curatu difficillimus eſt, ac diutius protractus in hydropem univerſalem degenerat.*] Cum hydrops morbus ſit compoſitus ex vitio fluidarum, & ſolidarum partium, fluidarum quidem quia in propriis vaſis non continetur, ſolidarum vero quia laxatus nimis earumdem tonus, vel perverſa ſtructura, fundentium ſcilicet vaſorum orificia nimis ampla, & patentia, abſorbentium vero nimis anguſta, difficillimum autem ſit cum fluidarum, tum ſolidarum partium texturam eo redigere, ut illæ effuſæ jam extra corporis confinia educantur, neve aliæ deinceps atque aliæ ex propriis elabantur, iſtæ vero in priſtinum ſui elateris ſtatum reſtituantur, vel orificiis ad numerum patentibus donentur, morbum abhinc prodeuntem difficillime evelli alibi oſtendimus (*q*). Spem tamen affulgere aliquam poſſe in uteri hydrope faciunt cum multæ, ac frequentes, tum certæ, ac conſtantes obſervationes, quarum ſupra meminimus, quibus compertum eſt inſignem aquæ copiam ex utero ſponte quandoque profiliiſſe, & ventrem detumuiſſe. Quod & de Aſcite quoque in Mulieribus dicendum, quem inſtante menſtrua purgatione humore ſub Abdomine congeſto per uterum ſponte profuſo, ut omnis moles biduo ſubſideret evanuiſſe teſtatus eſt Fernelius (*r*) & cum proximo Menſe denuo ſuccreverit ſtato tempore totum iterum effluxiſſe. Quod probe tenendum eſt cum id plerumque contingat, ut collectus quidem humor ſponte effluat, permanentibus tamen ſolidarum, fluidarum-

(q) *aph. lib. 2. cap. 5. com. 5.* (r) *lib. 3. obſ.*

rumque partium vitiis, denuo effundatur, & aut deteriorem priore Ascitem, aut uteri hydropem, aut universalem arcessat. Quid si Tympanites conjungatur? Id quidem firmum, & constans est, ut serosus hydrops cum flatulento successu temporis conjungatur, & contra flatulentus cum seroso. Neque enim hærere diutius possunt aquæ, quin mora corrumpantur, unde copiosus aer generetur, qui occlusi jam naturalis aeris particulis mixtus insignem distensionem efficiat: Neque aer in cavitatibus membranas summe distendens arcte occludi, quin liquidorum per eas excurrentium cursus liber, & æquabilis perturbetur, unde serosa pars a reliquarum nexu secedens facile ex earumdem poris elabatur, aut lymphatica vasa penitus disrumpantur, unde seri extravasatio insignis, ac serosus hydrops primatum obtinens, ut celeberrimo Cardinali Norisio accidisse constat, qui cum Tympanitide prius laboraret, hydropicus tandem evasit, & in cujus aperto cadavere aquam deprehendisse, non flatum testatus est Baglivus (*t*). Quod jam cl. Hallen animadvertit (*u*) Tympanitidem ab Ascite vix differre docens, & raro flatum absque aqua reperiri, nisi in ipsis morbi primordiis. Hinc optime Aretæus (*x*): *Omnis quidem hydropis species pravæ, inter ipsas vero leucophlegmatia mitior, difficilis flatuosa, difficilior anasarca, ascites certe periculosissima, & quando ascites cum Tympanitide miscetur magni etiam est periculi.*

XIX. *In furore uterino venæ sectio repetitis vicibus instituatur ex partibus superioribus.*] Cum nimia lymphæ copia & ejusdem, ac sanguinis turgescentia potissimam partem agat in furore uterino, atque hinc effrænis, ac inordinatus spirituum motus, illud sedulo curandum esse, ut copia absumatur, turgescentia cohibeatur, spirituum motus sistatur, perspicuum est. Quas indicationes ut absolvamus nullum efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius remedium suppetit repetita sanguinis missione, ut Jo. Fortis testatus est (*z*), loci in quo celebranda minus sollicitus. Si tamen Ludovicum Mercatum (*a*), & Rodericum a Castro (*b*) audimus, ii quidem statim a principio sanguinem, nisi adsit impedimentum ex venis superioribus mittendum suadent, si vero adsit ex inferioribus. Mittendi tamen sanguinis mensuram prætereunt, quod scitu apprime utile non modo, sed necessarium est. Id præ cæteris præstitit Riverius (*c*), qui sanguinis missionem non modo pluries repetendam docuit, quantum vires ferre possunt ex venis superioribus, sed si Mensium suppressio adfuerit etiam in inferioribus. Quem in præsens sequimur. Cum enim copia sanguinis peccat huic primum tollendæ studendum repetita sanguinis missione ex partibus superioribus, ne nondum eadem ablata per venæ sectionem in inferioribus partibus sanguinem ad uterum alliciamus gravioribus stimulis in nerveas ipsius fibras ansam daturum. Imminuta copia, depletisque vasis inferiorum partium venas secari posse, ut suppressus Mensium fluxus quantum in nobis situm est provocemus, ita ex alibi dictis constat, ut nulla amplius probatione indigere posse existimemus (*d*). Repletionem certe imminuendam vel Jacobus ipse Mesnard affirmare videtur, cum generaliter vasa sanguifera in intervallis Mensium aperienda scriptum reliquit (*e*).

XX.

(t) *Differt. var. argum.* (u) *Synop. univ. medic. art.* 830.
(x) *lib.* 4. *de sign. & caus. diut. affect.* (z) *loc. cit.* (a) *lib.* 2. *cap.* 10.
(b) *Par.* 2. *lib.* 2. *cap.* 9. *&c.* (c) *Prax. med. lib.* 15. *cap.* 5.
(d) *Cap.* 2. *com.* 12. (e) *Cap.* 3. *art.* 5.

XX. *Tum præmissa levi purgatione ex Flor. Caf. &c. alterans quotidie exhibeatur ex eodem sero lactis &c.*] Utrum purgantia medicamenta in hoc morbo conveniant quæri a Medicis solet. Qui in humores acres viscido involutos penitus infixos hærentesque oculos conjiciunt, ii sane calida intemperie tum viscerum, tum uteri præsertim, tum sanguinis, & seminis correcta, ac humoribus acribus, ac seminali materia evacuata, venæ sectione repetita, tum levi purgatione instituta ex benignioribus composita, ac refrigerantibus, & leviter aperientibus per triduum usurpatis, ad validiora purgantia confugiunt, ut prædictos humores penitus infixos evellant, atque ex helleboro confecta, quæque in maniæ curatione passim adhibentur. Hi fere Riverius eumque sequuti. Alii e contra quibus curæ est fervorem sanguinis compescere, uterum refrigerare, humores acres evacuare solis lenientibus, ac levissime purgantibus contenti sunt, validioribus, & helleboratis penitus ejectis. Hi fere Jo. Fortis, eique addicti Nostrates fere omnes. Nos ab his sumus. Et vero si in memoriam ea revocemus, quæ alibi de mania a nobis dicta sunt (f) apparebit medicamenta ex helleboro ea ratione parata, qua lenius etiam, atque utilius Maniacos purgent non omnibus Maniacis sine præmeditatione præscribenda. Leniter, atque utiliter purgare, qui laxiori habitu donantur, & in Maniam inciderunt ob humorum acrium viscido involutorum Cerebrum infarcientium copiam. Adustis vero, strigosisque corporibus, & Mania vexatis, quæ ab acrimonia alchalica, & intemperie biliosa proficiscitur, tantum abesse, ut emolumento sint, ut ægros in vitæ discrimen adducere valeant. Humidiores enim, mitioresque sanguinis particulas educendo, ceteras acuendo, nervosas partes in validiores vehementioresque contractiones, ac corrugationes sollicitando efficere posse, ut Maniaci furant magis, ac delirent, atque interdum convulsi moriantur. Jam quid sperari possit in eo de quo agimus morbo, qui lymphę genitalis copiam nimiam, effervescentiam, acrimoniam, atque hinc oriundam genitalium partium vellicationem, irritationem pro causa agnoscit, quæ ad Cerebrum usque traducta nerveorum filamentorum motum perturbat, notum omnibus esse potest, planeque perspectum. Ea igitur conferre magis perspicuum est, quæ lenientium titulo veniunt, inter quæ Cassia cum Tamarindis, serum lactis Tamarindatum præstant, quæ cum humoribus alchalicis biliosis evacuandis, & ex massa sanguinea præcipitandis, tum nimio lymphæ genitalis fervori compescendo, ac temperando opportunissima existunt. *Alterans quotidie exhibeatur ex sero lactis destillato cum fol. cichor.* Vid. lib. 1. cap. 5. com. 15.

XXI. *Æstuosa tempestate balnea tepida: Autumno tandem lac.*] Ibid. com. 16. 17.

XXII. *Pediluvia interim ex malva &c.*] Ibid. com. 20.

XXIII. *Emulsiones ex semin. quat. frigid. . . . . . agn. cast. in aq. lactuc. nymph. &c.*] Qui agni casti seu viticis virtutem ad impetus venereos reprimendos, & castitatem tuendam insignem esse narrant, ii, sive edatur, sive bibatur, sive substernatur seminis acrimoniam, & inde natam in partibus genitalibus tentiginem demulcere, nocturnasque Veneris per somnum imaginationes profligare, asserunt. Semen autem præ cæteris pulveratum, vel in emulsionem cum aquis refrigerantibus redactum adhibent. Placere id minus

(f) *Lib. 1. cap. 5. com. 14. &c.*

nus visum est aliis cum S. Paulli, qui nonnullos reperiri scribunt, qui ejusce remedii usu ad venerem magis excitantur. Si verum id esset, in furore uterino quem insatiabile coeundi desiderium esse diximus minus habere locum videretur. Verum cum ab omnibus fere Medicis testante cl. Geoffroy (*g*) ad hystericos affectus, & uterinos furores compescendos in Mulieribus, nec non etiam ad insultus spasmodicos in viris hypochondriacis sedandos commendetur, illius usum cum viro clarissimo minime interdicendum traderem, dummodo solidæ partes inflammationem non contraxerint, sed acrior tantum humor nervosas genitalium partium membranas titillet, quem dividi simul, & demulceri testatus est: multo magis in emulsionem receptum ex semin. quat. frigid. quæ non modo nomen, sed demulcendi, fervoremque sanguinis, & humorum compescendi facultas clara fecerunt.

Et si furor adsit insignis, ac delirium Camphora addi potest a ℈ i. *&c.*] Pervidentes nonnulli Camphoræ usum Veteres pertimuisse, propterea quod vel solo odore potentissimos venereos ardores extinguere valeat, ut Dioscorides, Plinius, Paulus Ægineta aliique testati sunt, unde tritum illud invaluit: *Camphora per nares castrat odore mares*: ad credendum vehementer adducti sunt contra furorem uterinum efficacissimum, si quod aliud remedium esse. Ita fere Riverius, Jo. Fortis aliique Avicennæ ducti testimonio, qui camphora ter potu sumpta quemdam luxuria tentatum penitus liberatum esse narrat. Verum cum alibi a nobis demonstratum sit (*h*) per observationes Tachenii, Paulli, aliorumque non adeo certam esse ejusce medicamenti virtutem contra libidinis incendia, ut in dubium revocari non possit, illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur, camphoram furore uterino detentis ea ratione opitulari, qua effrænes Phreneticorum, ac Maniacorum impetus coercere valet: quatenus scilicet tenuissimis, ac volatilissimis constans particulis in medullares usque Cerebri fibras, & appensos nervos sese insinuat, cumque spiritus offendat sibi homogeneos viam ipsis sternit, & in ordinem redigit: quo fit ut laxatæ partes vigorentur, æqualiter tendantur, interceptus in quasdam partes motus restituatur, æquabilis reddatur sanguinis circuitus, spasmodici motus sedentur, somnus, quies concilietur: multo magis si uniatur aliis remediis, quę demulcere habent, emollire solidas partes, humidas, atque temperantes particulas in sanguinem invehere, spiritus ramosis partibus irretire. Jam vel unusquisque facile intelligit de seminibus frigidis sermonem esse in emulsionem cum aquis refrigerantibus redactis, quæ lacteo mitique succo, aut nitroso sale abundant, de nitro ipso purissimo, quod nimiæ sanguinis, humorumque effervescentiæ compescendæ, ac temperandæ opportunissimum existit.

XXIV. *Diæta tenuis, & aquosa, otium, virorum conversatio evitentur &c.*] Quemadmodum ut fibræ Cerebri a fixa, & constanti illa inflexione dimoveantur, propter quam animus in una eademque perpetuo cogitatione defixus insanum amorem gignit, afflictionem corporis ob illata verbera, carcerem, diætam ex pane, & aqua minus tutam esse diximus, propterea quod morbus mentis pathematibus fotus novis mentis perturbationibus augeri potest, & desperatos homines reddere, ita tutissimam æque, ac commodissimam

(g) *Mat. Med. tom.* 2. *p.* 23. (h) *Lib.* 1. *cap.* 6. *p.* 123.
(i) *Ibid. p.* 87. 108.

mam censemus in furore uterino, in quo genitalium partium vellicatio potissimam partem agit propter lymphæ genitalis copiam, effervescentiam, acrimoniam: quæ si tollantur, morbum debellatum iri censendum. Huic autem tribuere plurimum diætam tenuem, & aquosam vel ex eo maxime apparet, quod lymphæ copia, effervescentia a victu opiparo, vita curis vacua, aliisque ejusmodi externis caussis ortum traducit, quæ omnino interdicendæ sunt. Quod ubi diligenter teneamus assequi facili negotio poterimus cur & otium omnino fugiendum sit, de quo perbelle Ovidius:

Otia si tollas, periere cupidinis arcus,
Contemptæque jacent, & sine luce faces.

Cur etiam a virorum consuetudine, familiaritate, & colloquiis amatoriis aliisque lenociniis sit prorsus abstinendum, ut alibi ostendimus (*k*), conjugium vero præsertim in virginibus venerem, & in viduis intermissum coitum avide appetentibus sit procurandum, ut jam Hippocrates sua ætate præcepit, ut supra diximus, eumque sequuti Valescus de Taranta, Riverius, Capivacius, Jo. Fortis aliique sunt opinati: ut nempe satiato utero, & effuso spermate, ut ajebant, quod copiose secretum, aut acrius factum genitales partes mordet, & irritat, proxima furoris causa deficiat, ut perbellis observationibus edocti Duretus, & Zacutus testati sunt.

XXV. *In Chlorosi eadem curatio, quæ in mensium suppressione a sanguinis crassitie, viscositate, lentore.*] Vid. cap. 2. com. 14. usque 20.

XXVI. *In seroso uteri hydrope eadem quæ in Ascite, & Anasarca.*] Vid. lib. 2. cap. 5. n. 8. usque 16.

XXVII. *In flatulento tentata interni uteri orificii apertura &c.*] Qui in Tympanitide abdominali aerem intus contentum acus punctura ejici commode posse arbitrentur, ita suadere videntibus cl. viris Boerhaavio, & Heistero, vereor maximopere, ne male ægrotantium incolumitati consulant. Primum enim Boerhaavius puncturam sæpe solatio, raro sanationi suffecisse tradit. Quæ vero Heistero spes effulgere videbatur, ventris puncturam optime cessuram in Tympanitide abdominali, quam in actis N. C. retulit, evanuisse penitus constat eodem animadvertente in sua, quam postea edidit, numeris omnibus absoluta Chirurgia propter experimentorum defectum, minus tutam esse operationem, ut ex Helmontio clare apparet, qui eadem in Tympanitico celebrata, cito flatu exeunte periisse narrat. Non id mali pertimescendum in uterina Tympanitide, in qua si flatus uterum distendentes aperto interno ipsius orificio ejiciantur, optime erit saluti provisum, ut præ cæteris Etmullerus testatus est. Vim addit Solenandri observatio, cujus meminit Riverius de muliere quadam puerpera, quæ cum intempestive plus quam par est ventis, & aeri se commiserit intolerabilibus doloribus pressa est, quibus diutius ægrotavit: Tandem peritæ obstetricis consilio suffitum pudendis excipiens ex nucum mystericarum pulvere testæ ignis insperso spiritu quodam pulveris tormentarii ad instar summo cum strepitu prorumpente illico sanitati restituta est.

Eadem, quæ in affectione hysterica &c.] Si ad causas Tympanitidis attendamus non est cur miremur varia fuisse a Medicis excogitata medicamenta. Plerique in eam opinionem venerunt, ut crederent ea quæ flatus discutiunt esse adhibenda, qua virtute calefacientia omnia, & spirituosa donantur.

(k) *Lib. 1. cap. 6. com. 17.*

tur. Alii quibus persuasum fuit aeris particulas cavitatibus occludi non posse, nisi adsit impedimentum, quominus hac illac libere permeare valeat, huic potissimum tollendo studendum esse haud dubie affirmarunt. Hinc orta litigia. Qui enim in spasmo illud agnoscendum esse putant, ii a calefacientibus, spirituosis abstinendum tradunt, ne morbi causa augeatur, aut confirmetur. Morbi causam augeri, aut confirmari emollientibus laxantibus illi e contra arbitrantur, qui eumdem a laxitate repetendum esse sustinent, ut ea quæ supra a nobis dicta sunt sedulo perpendenti apparere facile potest. Quibuscumque tamen medicamentis juvaminis dulcedine incitante læto magnoque animo utantur miselli ægrotantes, fit plerunque, ut extremo morbi cruciatu, atque auxilii carentia simul impellentibus inopinatum subsidium in non paucis desperatio inveniat. Inanibus quæstionibus missis brevibus prosequi decrevi, cumque omnes uno ore consentiant Tympanitidem præsertim uterinam uteri vitia, ac morbos sequi, quos hystericus spasmus claros facit, eadem ipsa remedia, quæ hystericæ affectioni profligandæ visa sunt convenire, hic nulla ratione omittenda, quæ si singula, & universa percurrantur iis potissimum removendis causis esse comparata, a quibus aliarum partium laxitas, aliarum adstrictio dependet, clarissime apparet. Quod si hæc eadem salubri eventu non adhibentur, id non hominibus imputandum, qui nondum ea, quæ prædictis muneribus obeundis sunt opportuna cognoverint, sed morbo eas vires adepto, ut etiam singularibus antidotis valide obsistat, uti fere solet hysterica affectio, a qua hic idem morbus tamquam rivulus a fonte emanat, quam propterea Medicorum opprobrium appellari adnotavimus.

CAP. VIII.

De sterilitate, & molis veris ac spuriis.

I. QUamdiu mulieres debita in ætate constitutæ pluries capaci admixtæ viro non concipiunt, steriles vocantur: Etiamsi concipiant, fętus autem loco massa quædam informis generetur mola laborare dicuntur.

II. Sterilitatis causæ ab ætate repetendæ nimis tenella, aut contra provectiori, uteri vitiis, & adjacentium partium, ut quando virgines uteri clausura laborant, vel naturali, vel a vulnerum, & ulcerum coalescentia oriunda, a scirrho, cancro, molis, aut polypo in utero retentis, vesicæ lapide uteri orificium comprimente, quando claudæ, distortę cruribus, vel depressa Cocyge existunt, nimia pinguedine laborant, uteri os habent oppositum vaginę ingressui, a nimia uteri laxitate, abortu, partu laborioso inducta, serosis, ac lymphaticis hu-

mo-

moribus uberius ad uterum, & vaginam affluentibus, a sanguinis acrimonia insigni genitales partes plus æquo mordente, a defectu sanguinis, & succi nutritii, ab eodem effęto, pravis, vitiosisque sordibus referto, hectica febre, hydrope, hypochondriaca affectione, scorbuto, lue venerea, ulceribus fętidis, cancrosis viscerum, ac pulmonum præsertim læsione, a testium, tubarum obstructione, corrugatione, paralysi, eorumdem defectu.

III. Alimenta, pharmaca, incantationes, maleficia sterilitatem inducere non facile dixerim.

IV. Molæ causæ sunt ovi in testibus, sive in tuba, sive utero incubati partes laxæ, confusæ, arcte pressæ, invicem irretitæ, implicatæ, corrugatæ, aut alio quovis modo alteratæ, ut vermiculus fœcundans in perfectum Animal mutari non possit, unde vera: vel fibrosæ, ac gelatinosæ sanguinis partis tenui, ac serosa una cum globulis foras exeunte uteri adhæsio, condensatio, concretio, unde spuria proficiscitur.

V. Sterilitatis signa per se satis clara sunt: causarum ex earum examine facile innotescent. n. 2.

VI. Si mulierem videris, cujus venter primis statim duobus mensibus mole insigniter augeatur, cuique admota manu nullus motus percipiatur, vel ad quartum, quintum usque mensem (nisi forte convulsionibus ventris vexetur dolore, aut punctionis sensu se satis prodentibus) & dum ab uno in alterum latus se vertit, compactum quoddam corpus volvatur ponderis sensum efficiens etiam in pubis regione nunquam intermisse, aucto sensim tumore præcipue circa epigastricam regionem, molli in eadem, & hypogastrica, quę mulier molestissimis prematur symptomatibus, palleat, lac in mammis non habeat, nec easdem intumescentes etiam transacto legitimo partus mense, scirrhi, cancri, hydropis signis absentibus eam mola laborare judicandum.

VII. Sterilitatem tolli uti plerisque mulieribus, & earum maritis gratum, ita & ad quosdam debellandos morbos commodum.

VIII. Molas vero ejicere apprime necessarium, cum non solum ad annos perdurent, præsertim spuriæ, sed periculosas hæmorrhagias inducant.

IX. Sterilitas quæ ab ætate nimis tenella proficiscitur per se adultiori jam facta, tollitur: quæ vero a provectiori, si naturæ opus desit,

sit, artis vires plerunque eludit, eo magis quæ a mala partium conformatione, aut læsione insigni. Quid si defectus adsit?

X. Quæ ab uteri vitiis, & adiacentium partium, ut quando virgines uteri clausura laborant, sectione manu periti Chirurgi instituta, curanda.

XI. Quæ a scirrho, cancro, molis, polypo in utero retentis, vesicæ lapide, iis quæ in eorum curatione proposita.

XII. Quæ a nimia uteri laxitate, ac lymphaticis humoribus uberius ad uterum affluentibus exoritur, missa venę sectione, nisi mensium suppressio id postulare videatur, purgantibus, decoctis sudorificis, adstringentibus, exsiccantibus, aquis sulphureis, aliisque, quæ in fluore albo notho dicta sunt pertractanda: quibus addenda in diætæ regimine Chocolatæ usus, confectiones ex pistachiis, ambaro, eruca in acetariis comedenda, aut cibis incocta, qui nuce moscata, cinnamomo, cariophyllis condiri possunt, vina generosa, vini spiritus maxime post cibum.

XIII. Quæ a sanguinis acrimonia insigni genitales partes plus æquo mordente, ac vellicante solis lenientibus, refrigerantibus, diluentibus, farinosis, lacteis, emollientibus internis, & externis, ac sola vini abstinentia curanda, ut fere uterinus furor.

XIV. Quæ a defectu sanguinis, & succi nutritii ab eodem effęto, pravis, vitiosisque sordibus referto, hectica febre, hydrope, hypochondriaca affectione, scorbuto, lue venerea, ulceribus fœtidis, cancrosis, viscerum ac pulmonum præsertim læsione, iisdem remediis, quæ in eorum morborum curatione.

XV. Molæ curatio post transactum legitimum partus tempus instituenda, eaque primum Clysteribus ex decoct. alth. mercurial. lilior. albor. melilot. parietar. semin. lin. fęnu græc., vel ex ol. lilior. albor. chammom. irin. amygdal. dulc. nec non etiam pessariis ex butyro, adipe anserina, medulla cervina cum oleo irino, & similibus, ac melle paratis, quibus & ossa pubis, inguina, & os sacrum inungantur, dum bis per hebdomadam aqua destillata ex floribus sambuci cum saccharo propinatur, quindecim vero transactis diebus oleum amygdalarum dulcium præbetur etiam ad ℥ viii.

XVI. Venæ sectio postea ex brachio vel repetitis vicibus si plethorica fuerit mulier celebranda, mox ex pede, vel ex pede tantum si cacochyma, & debilis; nisi forte enormis adsit sanguinis hæmorrha-

rhagia ex utero, quo casu vena tantum brachii habita virium ratione, secanda.

XVII. Inde in prædicto debilitatis casu ad dictamum creticum pul. trochisc. de myrrha, boracem mineralem a. ad ℈ i. cum tinctura succin. q. s. in bol. redact. deveniendum, addendo Castor. gr. v. quibus decoctio superbibatur dictami, croci, flor. lilior. albor. & politrici: quorum loco Tulpii pulvis esse poterit a ʒ .s. ad ʒ i. aut pulvis Heurnii eadem dosi etiam ex vino.

XVIII. Hisce vero non juvantibus quid vetat, quominus ad pulverem secundinarum præp. a ʒ .s. ad ʒ i. vel ejusdem spiritum ad gut. xxxx. ex eadem decoctione, vel aqua sabinæ, & Cinam. confugiamus? Jam & Jecur anguillę cum felle exsiccatum, ac pul. ad ℈ i. in aqua eadem præsto erit, aut pulvis testiculorum equi ad ʒ i.

XIX. Eodem tempore clysteres injiciantur ex decoctione colocyntidis, agarici in carminativa decoctione, vel ex ol. Camæm. lilior. albor. irino addito oleo rutæ, cyclamin. nec non pessaria ex pulverib. colocyntid. agaric. scammon. hellebor. euphorb. staphissagr. cum melle parata, si laxiori habitu donetur mulier, nec spasmis hystericis obnoxia; quibus mitiora erunt ex ammoniaco, opoponace, bdellio; dum ab horum applicatione in balneum aquæ dulcis immittenda, & leve aliquod sternutatorium in nares recipiendum ex castor. hysop. satur. pul. a ℈ i.

XX. Ubi tamen præ enormi sanguinis effusione in vitæ discrimine versetur mulier, omnia hæc laxantia, impellentia, acria, stimulantia medicamenta proscribenda, & ad molæ extractionem statim confugiendum, quæ peritis obstetricibus, aut Chirurgis committenda.

CAP.

CAP. VIII.

De sterilitate, & molis veris, ac spuriis.

I. QUamdiu mulieres debita in ætate constitutæ pluries capaci admixtæ viro non concipiunt &c.] Plerique Medicorum ad mulierum sterilitatem statuendam pluribus opus esse existimarunt. Primum ut perfecta valetudine fruantur, atque bono laudabilique temperamento sint præditæ: deinceps ut certo statoque tempore menstruo sanguinis fluxu afficiantur, qui quoad colorem, quantitatem, qualitatem, consistentiam mediocritatem servet, qui semel in mense non interruptus, ac ordinatim usque ad omnimodam evacuationem perseveret, trium scilicet, quatuorque dierum spatio, interdum quinque habita ratione plenitudinis, temperamenti, ætatis. Verum ne iis assentiamur historię faciunt cum certæ, ac notissimæ, tum etiam multæ, ac constantes, quibus deprehensum est, quamvis optime se habeant mulieres, nihilominus tamen steriles esse, ac mulis similes, quæ nostro saltem sub Cælo viventes non generant, quidquid de quadam testetur Aristoteles (*l*), quæ binos partus una vice edidit, deque Siriensibus narret, quas omnes mira fœcunditas claras facit (*m*), quidquid etiam Plinius rem eamdem confirmet (*n*), cum a nostris nunquam visa, aut perquam raro, ut a cl. Mauriceau demonstratum est (*o*). Cum e contra non paucæ reperiantur, quæ licet deterioris indolis temperamento præditæ, pravo corporis habitu, excrementitiis, vitiosisque humoribus onustæ, fœcundæ tamen esse non desinunt. Quotidiana etiam constat experientia ipsius Aristotelis (*p*) Schenkii (*q*), & Mauriceau (*r*) observationibus confirmata nonnullas mulieres menstruis purgationibus nullo unquam tempore obnoxias, aut lactantes, quibus ad annos usque deficiunt, concepisse. Quo satis apparet eo magis eas, quibus inordinatim, & parciores fluunt menses concipiendo pares existere. Ecquid enim in eas angustias naturam compellat, ut eam sanguinis quantitatem ex utero ejiciat, qua opus est ad cęteras omnes sensibiles evacuationes? Quibus liquido constare arbitror valetudinis statum, temperamenti rationem, mensium fluxus naturam aliaque id genus tanti facienda ad mulierum fęcunditatem, aut sterilitatem arguendam, quanti Hippocratis præceptum (*s*) docentis certissimum rei argumentum præbere suffitum vestibus undique obvoluta muliere, cujus odor ad nares, & os pervadat, vel neutiquam: En effatum: *Si mulier non concipiat, & scire placeat an sit conceptura, vestibus undique obvolutam subter suffito: ac si odor corpus pervadere videatur ad nares, & os usque non sua culpa sterilem esse scito.*: cujus ratio mihi ulla non suppetit: aut quanti illud Aristotelis, qui fęcunditatis, aut sterilitatis inditia optime haberi posse tradidit ex seminis consistentia. Si enim spissum, concoctum, atque aqua demersum fundum petat, fœcundum esse conjiciendum, sterile e contra si aquosum diffluat, & aquæ innatet: quod præterquamquod ridiculum Nostratibus visum, semen mulieres

(l) *Lib. 6. hist. anim. cap. 22.* (m) *Ibid. cap. 24.*
(n) *Lib. 8. cap. 44.* (o) *Lib. 7. cap. 2.*
(p) *Lib. 7. cap. 2.* (q) *Lib. 4. observat.*
(r) *Loc. cit.* (s) 5. *aph.* 59.

res generare inficiantibus, accedit præterea etiamsi concedatur, nullum ejusce in mulieribus experimentum institui posse. Quapropter illud citra erroris suspicionem affirmari posse videtur solam ætatem mulieris, & viri consuetudinem esse spectanda. Si enim mulier ea sit in ætate constituta, qua ad concipiendum par esse debet, quamque omnes fere Medici uno ore ab incipiente mensium fluxu, usque ad eorum terminum, a vigesimo scilicet tertio circiter anno ad quinquagesimum usque decreverunt, ac viro utatur, qui semen prolificum in copula venerea ejaculet, nec tamen concipiat, ea sterilis sit, ut animadvertit Etmullerus, nuncupanda, atque usque dum mutatione ætatis, vel spontaneo naturæ conatu, vel artis auxilio conceptionis impedimenta tollantur, ut quotidiana experientia compertum est, quo casu sterilis nomen deponens, fœcundæ suscipiat. Ex quibus liquet sterilitatis nomine non omnimodum tantum concipiendi defectum, & integram abolitionem venire, sed etiam omnem concipiendi impotentiam, atque impedimentum, ut præ cæteris a cl. Riverio adnotatum est.

Etiamsi concipiant, fetus autem loco massa quædam informis generetur, mola &c.] Conceptio si Hippocratem audimus, nihil est aliud, quam propria, ac peculiaris uteri actio, qua per mixtionem prolifici seminis utriusque sexus in eodem retentam, fotam, & calore exsiccatam fœtus generatur, formaturque. Quam quidem opinionem primus omnium Antiquorum vestigia sequutus Cartesius, ejusque scholæ addicti Galli non pauci, quos inter Mauriceau eminet, artificiose admodum illustrarunt, variisque cogitatis stabilire conati sunt. Aristotelem primum carpunt (eosque omnes, qui ejusdem auctoritati innixi sunt) qui cum docet (*t*) mulieres nullum nec semen habere, nec effundere, & falsa eum sentire, & ignorare prorsus quæ scitu necessaria sunt haud dubie affirmant. Vasa spermatica, ac testes mulierum in hunc finem a natura esse comparatos, eosque semine turgere, quod pari prorsus copia, qua viri effundunt in Veneris æstro. Ejusce rei veritatem luce clarius apparere posse, si sedulo, & accurate perpendant filios matribus plane similes oriri, aut Patribus pro vario feminini, aut masculini seminis prædominio, dum fit conceptio: multo magis si in quorumdam Animalium generationem studium omne, curamque convertant, quæ de maris, ac feminæ, ex quibus genita fuerunt natura, licet specie differant participare comperiuntur. Hinc mulos mixtam ex equo, & asino habere similitudinem nota res est. Quibus rite ad trutinam, ut ajunt, revocatis, si qui ad credendum vehementer non adducantur utriusque sexus semine opus esse ad conceptionem, eoque prolifico, quod nempe ideam, formamque omnium corporis partium in se contineat ex Philosophorum censu ejiciendos putant. Mirum non est Veteres eosque sequutos in ovi muliebris ignoratione versantes hæc vago passim rumore circumtulisse. Mirandum magis esset, si nostra hac ætate adesse adhuc deprehenderentur, qui oblivioni fere traditam sententiam, postquam innumeris experimentis statutum est mulieres non semen, sed ovum ex testibus excludere, denuo revocarent. Medici nomen denegetur ei, qui in tanta Philosophiæ, ac Medicinæ claritate muliebris seminis recordetur. Quomodo autem ex virili semine, & ovo muliebri concipiant mulieres infra dicemus. Illud interim neminem inficiari posse facile equidem judicaverim, ut a Veteribus aliisque decretum est uterum pravis,

(t) *Lib.* I. *de gener. Anim.*

vis, vitiosisque sordibus conspurcatum, aut aliter male affectum veræ, ac naturali conceptioni, seu fętus generationi, ac formationi quandoque imparem esse, ac facillime falsam ciere, quæ non modo consuetum naturæ ordinem non servat, sed eidem vim infert, molam nempe ita dictam, quia quasi moles quædam mulierum uterum premit, quæ nihil est aliud, quam massa quædam informis loco fętus genita. Sed plura inferius.

Sterilitatis causæ ab ætate repetendæ nimis tenella.] Quandoquidem sterilitatis nomen lata, atque ampla significatione omnem concipiendi impotentiam, omneque impedimentum comprehendit: id autem a pluribus causis oriri possit, ut plures sunt operationes naturales, quæ ad conceptionem perficiendam requiruntur, virilis nempe seminis in congressu venereo in uterum ingressus, ejusdem debito tempore retentio, fotus, conservatio, ac debita materia, ad Embrionis conformationem, & incrementum necessaria, ita plures esse sterilitatis causas perspicuum est, quæ tamen ad quatuor præcipuas referri satis apte posse videntur, quando nempe receptio seminis impeditur, quando receptum non retinetur, non nutritur, nec debita materia ad Embrionis conformationem, & incrementum suppeditatur. Inter causas, quæ debitum seminis ingressum impediunt, ætas juvencula primum recensetur, in qua docente Riverio ob exiguitatem, & stricturam partium genitalium mulier virile pudendum admittere non potest, aut certe nisi cum summo dolore, qui eam concubitum aversari cogat. Quamquam si cl. Mauriceau audimus (*x*) falsum putat Mulieres concipere nullatenus posse absque virilis pudendi ingressu, cum plures juvenculas viderit, quæ communi opinione deceptæ Adolescentum ludis, ac jocis, quorum amore flagrabant plus tribuentes, quam par erat nihil tale cogitantes, ac maximopere stupentes se gravidas deprehenderunt nullum licet verum, realemque pudendi virilis ingressum concesserint, utero nimirum ad externum vulvæ ingressum vi actus venerei accedente, majorique tunc impetu ejaculante viro semine, ab utero facile recipi posse conjicit, dummodo recta linea externum orificium versus ejiciatur, cui ad amussim respondet internum, atque conceptionem cieri, ut tribus fere observationibus didicisse testatus est. Si sola prior observatio, quam affert, spectaretur, suspicari fas esset eadem deceptum virum præclarissimum cum ob alias rationes, tum ob hanc potissimum, quod ejusmodi lusus in vehementissimo amore percitis, aut venereæ voluptatis oblectamentis obcæcatis accidant, quibus sensus facillime tolli contingit, atque ea sponderi, quæ fieri avebant. Ita Mulierem quam memorat nuptam marito fuisse constat, cujus propterea venerea consuetudine frequentissime utebatur, utut valde quisque sollicitus, ne virile pudendum conceptionis evitandæ causa, atque clandestini conjugii aperiendi, introiret. Sed ecquis id firmiter, constanterque servatum fuisse juratus credat, licet non prætervisum? Observationes aliæ duo quarum meminit, dubitationem sustulisse omnem visæ sunt, cum post conceptionem hymenem in Muliere integrum omnino, atque parum adeo perforatum deprehenderit, ut vix digiti auricularis extremum introduci posset, in altera vix ut calami scriptorii capacitatem æquaret. Hymenem plerique frænulum dixerunt, alii duce Winlouvio (*z*) navicularem fossulam, eamque in Vir-

(x) *loc. cit. p.* 51.
(z) *Trait. du bas. vent. s.* 629.

Virginitatis notis in omne tempus annumerare consueverunt, scribente in hanc rem Riolano: *Orificium labiorum admodum angustum erat cum frænulo, sive membranula valde tensa, & rigida hæc labra inferne constringente:* quibus subdit postea: *Signa virginitatis in pudendi orificio collocata sunt, videlicet inferiorum cutis tensio, & rigiditas:* ut silentio præteream, quod Graafius de virgine annos nata viginti quatuor loquens tradidit (*b*), in cujus inferiori pudendi parte diductis a se invicem vulvæ labris altum conspexisse frænulum testatus est: quod si Petrum Taberranum audimus (*c*) nil aliud profecto, quam inferior labiorum comissura tensa in Virginibus, laxa in corruptis, laxiorque in iis, quæ pepererunt, veruntamen semper conspicua, quemadmodum viri cl. Bavin & Fantonus animadverterunt. Si Heisterum, atque Morgagnum præstantissimum in Mulieribus virum expertis nullo modo visibilem, cum ea in violento congressu dilacerata carunculæ myrtiformes exoriantur, quas non hymenem, sed dilacerati hymenis reliquias esse haud dubie affirmant, ut pulcherrimam intuenti delineationem, quam Morgagnus exhibuit apparere facile potest (*d*). Cum hymenem igitur sanum, & integrum modis supra indicatis deprehenderit cl. Mauriceau, suspicari non licet eumdem vaginæ orificio in coitu exercitatis Mulieribus adeo stricto, angustoque, ut virginitatem imitari videatur deceptum fuisse, quemadmodum id deprehendisse refert Riolanus in Muliere 25. annos nata ita impudica, ut viros ad coitum invitaret (*e*), aut medicamentis, aliisque artificiis, *quibus versipelle puellarum genus virginitatem simulare solet*, eodem testante Riolano, quibus propterea minus cautæ obstetrices dolo capiuntur, ut ex cl. Horatio Augenio constat, ubi inquit (*f*): *Tantum possunt ejusmodi fraudes, ut viderim sex probatæ famæ obstetrices Mulierem quamdam judicasse intactam virginem, quæ septem antea Mensibus puerum pepererat: Præterquam enim quod non solum vinculum illud duriusculum, quod obstetrices*, ut inquit Riolanus, *intromisso digito offendunt, chordamque id comate suo excitant, quo præsente virginitatem esse, atque indubitatam affirmant*, digitorum ope exploravit, sed ulterius progressus hymenis capacitatem detexit: accedit præterea id se expertum fuisse in viro nuptis Mulieribus, altera quidem septuagenario, qui præ virium imbecillitate nec hymenem disrumpere, nec propterea pudendum in uteri collum introducere potuerat, sed prope virginitatis claustrum semen etiam languide ejaculare: altera juveni quidem, sed qui duorum Mensium spatio quo eam desponsaverat nondum & ipsius confessione vel in violento nisu ingressus fuerat, unde consilium, & opem medicam poscere non dubitarunt, cum jam examine rite instituto, gravidam esse uxorem non sine obstetricis admiratione, quæ fidenter asseruerat sterilem perpetuo evasuram haud intuto pronuntiavit. Sed ne rariorum observationum studio fallamur, illud tenendum, quod plerunque in tenellæ ætatis juvenculis contingit, ut scilicet præ genitalium partium angustia virile pudendum admitti non possit. Quod & de provectioribus virginibus intelligendum putat Riverius, in quibus partes genitales defectu exercitii venerei marcidæ, ac vietæ factæ sunt, ac strictiores redditæ, ut virilem penem facile postmodum admittere nequeant. Quod tamen non adeo frequens est, ut non alia melior sterilitatis causa in iis

Cc

(b) *De Mulier org. cap.* 5. (c) *obs. anat.* 35. (d) *adv.* 1. *tab.* 7.
(e) *loc. cit.* (f) *epist. medic. tom.* 2. *lib.* 1. *cap.* 6.

iis excogitari queat. Quotidiana enim conſtat experientia non paucas provectiores virgines perforatas non modo inveniri, ſed quæ optimos, ac perfectiſſime conſtitutos fętus edunt, licet laborioſe magis, quam juniores, ob oſſium difficiliorem diſtenſionem, quam tenella cum eſſent nondum paſſa, obduruerunt. Accuſanda in his potius videtur aut deficiens partium elaſticitas apprime neceſſaria, ut ſemen receptum retineatur, ut ovum muliebre in uterum deſcendat, aut materia embrioni nutriendo neceſſaria. Sed de his infra erit dicendi locus.

Deinceps uteri vitiis, & adjacentium partium, ut quando Virgines uteri clauſura laborant &c.) Virgines uteri clauſura laborantes atretæ, ſeu imperforatæ nominantur: hæc autem tribus in locis fieri poteſt, vel in oſculo uteri interno, vel ejuſdem cervice, vel in oſculo anteriori, quod vulva appellatur. Iſtæ omnes partes clauſæ ſunt vel naturæ vitio membranam quamdam obtendentis, vel vi præcedentis vulneris, aut ulceris, quibus coaleſcentibus fit earumdem partium coalitus, vel demum tumoris cauſa, quo meatus interior obturatur. Ejuſmodi ſunt ſcirrhus, cancer, de quibus ſupra dictum eſt, carnoſitas, polypus, lapis, quibus omnibus pudendi virilis, ac ſeminis ingreſſum prohiberi manifeſtius quidem eſt, quam ut ullis rationibus poſſit comprobari. Rarum quidem eſſe docent cl. Mauriceau (*g*) Virgines uteri clauſura laborantes reperiri. Exempla tamen non deſunt a viro cl. memorata, de Fabricio primum narrante, qui puellam vidiſſe ait annos 13. natam, quæ propterea quod hac de cauſa menſtrua ejicere non potuerit in mortis diſcrimine fuit conſtituta, ſola autem inciſione non modo in perfectiſſimum valetudinis ſtatum reſtituta, ſed ad generationem apta reddita: tum de alia annorum 17. referente, quæ tumore adeo inſigni premebatur, ut extra ſitum propenderet, in quo vulvæ ingreſſus adeſſe oportebat, inſtante vero Menſium periodo ad eam magnitudinem adacto, ut membrana carnoſa vulvam omnimode obducens propelleretur, quæ uteri prolapsus uti primum habitus fuit ad amuſſim videbatur, ſectione autem, ſanitati egregie reſtituta. Aliam hiſtoriam de Muliere, cujus ſupra meminimus, quæ imperforata prægnans evaſit, quamque de puerula citato loco refert, cum eodem recidat brevitatis gratia prætermitto. Scirrhoſam labem a ſuppreſſo fluoris albi ſtillicidio, vel Menſium fluxu in fęminis melancholicis, hypochondriacis, cacheticis oriundam non modo uterum, ſed ovarium, & tubas Fallopianas occupantem ſæpe ſterilitatem perpetuam Mulierum inferre ſe aliquot exemplis didiciſſe teſtatus eſt Hoffmannus (*h*). Quid opus eſt pluribus. Quæcumque natura claudæ, diſtortæ cruribus, vel depreſſa cocyge exiſtunt vix commodam poſſe in concubitu præſtare figuram, quæ ad debitam ſeminis receptionem neceſſaria eſt neminem latet: Pinguedinem nimiam vias uteri anguſtare, & aqualiculo prominentiore juſtum, & commodum viri cum femina congreſſum prohibere manifeſta res eſt. Quod vel Mulieri prægnanti contingere docuit Hippocrates in libro *de Sterilibus* & alibi (*i*) inquiens: *Quæ præter naturam craſſæ non concipiunt, iis os uteri ab omento comprimitur, & priuſquam extenuetur non concipiunt.* Quamquam ſi cl. Mauriceau audimus, ille quidem interni orificii compreſſionem, quam facit Omentum inter ſterilitatis cauſas ægre recenſet; cum occurrere huic

(g) *loc. cit.*

(h) *Tom. 4. p. 5. cap. 6. ſec. 19.* (i) 5. *aph. 46.*

huic impedimento poſſet Aretinus aliqua ſubtilius, excogitata poſitura, qua in actu venereo prædicta uteri compreſſio præcaveretur.

Uteri ore oppoſito vaginæ ingreſſu.] His addit Riverius temperiem uteri frigidiorem torpidas Mulieres reddentem, ut nulla propemodum voluptate in coitu fruantur, aut tardius ſaltem excitentur, ita ut internum uteri orificium tempeſtive non aperiatur ad ſemen virile recipiendum. Quod Mulierum ſtupiditatis nomine gallico idiomate *inſenſibilitè* perbelle expreſſit Mauriceau, non tanti faciendam putat, quanti poteſt, ac debet. Quamvis enim Mulieres virile pudendum in vaginam, ſive uteri cervicem recipiant, atque internum ipſius orificium pro ſeminis ingreſſu tempeſtive aperiatur, non inde tamen ſępe ſæpius ſteriles eſſe deſinunt pro vario ejuſdem orificii ſitu, qui quandoque ex adverſo non eſt vaginæ ingreſſus, ſed interdum deorſum rectum inteſtinum verſus, aut ad latera, ita ut ſemen recto pellere viro non liceat, Mulieri concipere, propterea quod aut ſtatim proſiliat, aut refrigeretur cum ſimul ac ejaculatus eſt ab utero non recipiatur.

Nimia uteri laxitate abortu &c.] Sed jam ad alterum vitium conceptionem impediens ventum eſt, quando ſcilicet ſemen non retinetur, quod tunc plerunque contingit, cum aut abortu, aut partu laborioſo fibræ uteri divelluntur, & nimium laxantur cum interno orificio, aut cum in toto corpore humores lymphatici, ac ſeroſi, crudique redundant, & ad uterum, ac vaginam confluentes prædictas partes nimium molles, & laxas reddunt, ac propterea ovulo retinendo, aut genituræ ineptas partes conſtituut, quæ immo una cum excedentibus lymphaticis humoribus labitur extra laxatum uteri os. Hinc frigidas, cachecticas, pituitoſas, frequentiſſime vero fluori albo obnoxias ſteriles eſſe videmus: e contra ſteriles fere ſemper obſervamus nimis calidas Mulieres, ſalaces, & luxurioſas ob humores valde acres, ſalinos, ſtimulantes in toto corpore redundantes, & ad partes generationi dicatas confluentes, quia videlicet ab ejuſmodi humoribus nimis acribus urentibuſque ſeminis virilis virtus deſtruitur, & ab excedentibus motibus, ac calore genitales ſpiritus diſſipantur, qui a temperato foventur calore. Hinc aptiſſime Hippocrates (*k*). *Quæ frigidos, & denſos habent uteros, & quæ præhumidos habent non concipiunt, extinguitur in ipſis genitura. Et quæ plus æquo ſiccos, & adurentes; nam alimenti defectu ſemen corrumpitur. Quæ vero ex utriſque moderatam nactæ ſunt temperiem eæ fęcundæ evadunt.* Quem aphoriſmum explicans Galenus ſemen a nimia uteri humiditate extingui ea prorſus ratione, qua triticum, quod in udis, ac paludoſis locis feritur, aut contra lapideis, arenoſiſque docuit, cum alimenti defectu fructum producat, ac ſi ardente Sirio urenti Caniculæ exponeretur. Jam etiam me tacente facile omnes intelligunt tertium conceptionis impedimentum attigiſſe, quando nimirum ovum non nutritur ſufficienter in utero, quod frigidæ, & humidæ ut Veteres ajebant, uteri intemperiei, ſeu ut noſtrates volunt laxitati, & ſeroſorum, crudorumque humorum copiæ ad ipſum veluti ad cloacam, ad quam omnes corporis partes ſuas ſuperfluitates deponunt, confluentium tribuendum videtur, quatenus ſcilicet etiamſi retentum ſit ſemen, facillime tamen corrumpitur, cum de calida intemperie, ſeu de acribus urentibuſque humoribus res luce ſit clarior.

A defectu ſanguinis, & ſucci nutritii eodem effœto &c.] Ad quartum impedi-

(k) 5. *aph.* 62.

pedimentum pertinet materiæ defectus ad Embryonis conformationem, & incrementum necessariæ. Hinc observamus lactantes, aridas, & emaciatas rarius concipere, & mulieres post largas humorum evacuationes infęcundas evadere ob sufficientis nutrimenti defectum. Sic nimis juvenculæ, & vetulæ etiamsi virile pudendum recipiant steriles communiter creduntur, quod debita sanguinis copia careant ad Embryonis conformationem, & nutritionem. Cum tamen certissimis observationibus deprehensum sit ovaria ante pubertatis annos esse admodum parva, purificationis tempore magna, in senescentibus valde labefactata, exsucca ineptam illorum dispositionem ad fecundationem, accusandam traderem. Quamquam etiamsi sanguinis defectus redarguendus videatur, nec tamen deficiat, effœtus nihilominus, aquosus, partibus heterogeneis & excrementitiis dicatus esse potest, atque rorido, & oleoso succo depauperatus, vel labe quadam venefica inquinatus, ut cum mulieres hectica febre laborant, hydrope, febribus longis, scorbuto, elephantiasi, lue venerea, ulceribus fætidis, & cancrosis, vel insigni unius alicujus visceris læsione debitam sanguificationem impediente, & convenientem triturationem, & attenuationem, qua partium inutilium, atque excrementitiarum secretionem minui contingit, aut omnino everti: unde in sanguine collectæ universam fluidorum massam inficiunt, & admirandos, ac proportionatos totius machinæ motus turbant, atque confundunt. Hinc sterilitas tamdiu duratura, quamdiu prædictis morbis leventur mulieres, aut quod frequentius evenit, quamdiu mutatione ætatis temperamentum mutent, aut organorum genitalium constitutionem a priore diversam adipiscantur, atque virile semen convenienter utero recipiatur, debito tempore retineatur, foveatur, conservetur, ac debita materia ad Embryonis conformationem, & incrementum suppeditetur. Quid si ovi ductus, sive tubæ nimis corrugatæ, aut nimis laxæ sint ejusdem fibrę, ut paralyticæ, & ad motum ineptæ evadant? Ab hisce enimvero omnibus causis immedicabilem sterilitatem exoriri, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Sed ne diutius hisce recensendis immoremur si quis de sterilitatis causis curiosius doceri velit, eum ad cl. Vallisnerium mittimus in suo tractatu Italico sermone conscripto (*l*), in quo omnia abunde suppetunt, quæ ad perfectissimam earum historiam requiruntur. Nobis præcipuas, & quæ sensibus obviæ sunt indicasse sufficiat edoctis monito cl. Listeri dicentis (*l*). *Adhuc in tenebris sunt generatio, & utriusque sexus virtutes: uteri qui sani, & secundum naturam se habent prolis quidem concipiendæ potes sunt: at in quo consistat ista sanitas quæstio est:* alioque Etmulleri (*m*) ubi ait: *Quando mas emittit genituram debitæ consistentiæ largiter, & quando nullum adest vitium conformationis mas absolvitur, & vitium sterilitatis est in femina, quæ mille modis potest impediri.*

IV. *Alimenta, pharmaca, incantationes, maleficia &c.*] Quæ de nonnullis externis rebus sive alimentis, & pharmacis tradiderunt Veteres Scriptores nugæ sunt. Inter alimenta, ut acetum, mentham, symbrium aquaticum, aliaque id genus silentio prætercam, Fabæ recensentur ab aliquibus Apollonii ductis Auctoritate, qui in libro historiarum memorabilium putamina, inquit, fabarum steriles plantas efficere, si radicibus earum apponantur,

(l) *exerc. de hum.*
(m) *colleg. pract.*

tur, & gallinas si crebro eas edant. Hanc ob causam fortasse Pithagoreos fabæ usum interdixisse. Verum enimvero contrariam opinionem sustinet Antiocheus, quem Minoè refert, asserens fabas malum succum ferre, insomnia turbulenta facere, ad venerem excitare, mentis tranquillitatem afficere, eamque ob rem Pythagoram a Fabis abstinuisse, uti fere abstinuisse Sacerdotes Ægyptios tamquam immundo edulio testatus est Herodotus. Sed ne his omnino acquiescamus facit Arystoxenus apud Aulum Gellium (*n*), qui nullo legumine Pythagoram sæpius usum fuisse tradidit: hinc Pythagoricum illud symbolum a Fabis abstineto alia ratione interpretandum, vel ut alii volunt teste Plinio, quia mortuorum animæ sunt in illis, & quia in floribus earum litteræ lugubres reperiuntur, vel ut alii, quia, ut ait Lucianus, si viridem fabam folliculo exuas virilibus genitalibus omnino similis apparet, qui cum sint auctores fęcunditatis sive generationis non a faba comedenda, sed a rei venereæ proluvio voluisse Pythagoram homines deducere: Tandem alii cum Plutarcho, quia Veteres vice calculorum in Magistratibus eligendis Fabis utebantur, unde a muneribus Reipublicæ tractandis abstinendum. Addunt etiam nonnulli incantationes, & maleficia, a quibus conceptionem impediri posse vago passim rumore circumferre solent. Diabolicis artificiis non plus tribuendum, quam par est alibi a nobis fuit demonstratum (*o*). Dum tamen morbos producit Diabolus, eosdem producere spiritus afficiendo, modo scilicet urgendo nimis, & in vehementes turbas, effrænesque impetus cogendo, modo eosdem sistendo: hinc omnes morbos dæmoniacos vel ad perturbatum solidarum partium motum referri, vel ad cohibitum. Ad illos spectare varias, atque immanes corporis jactationes, circumvolutionesque, epilepsiam, furorem, aliosque ejusmodi, quorum mentio fit in novo Testamento, quorumque originem Spiritus Sanctus Dæmoni adscribit: ad hos vero linguæ aphoniam, surditatem, contractionem &c. quæ a Dęmoneproducta fuisse testis est Sacra Scriptura. De sterilitate ne verbum quidem. Impotentiam tamen conjugalem huc spectare, eamque ex cessante spirituum influxu per penis musculos repetendam esse animadvertit Hoffmannus (*p*), id quod per incantamenta induci posse etiam in vulgus notum est. Quod si verum esset, minus mirandum videretur, cessante hac eadem de causa spirituum influxu in uterum, ac reliquas Mulierum partes generationi inservientes ita laxari, ac flaccessere posse, ut semini, & ovulo retinendo impares partes constituerentur, atque hac ratione steriles Mulieres evadere. Nisi forte velimus asserere eodem duce Hoffmanno, tanta hodie Dæmones potestate, atque imperio non uti in rerum naturalium ordinem, ipsumque genus humanum, quanta olim polluerunt. Quod vel ex eo maxime apparet, quod nostris temporibus spectra, obsessiones, incantationes, dæmonum ludibria, ac famosa Oracula Delphorum, Dodonæ, Boetiæ, Lyciæ, Lybiæ, Ægypti, & Cabirorum, quæ olim erant omnibus admirationi post mirabilem Christi adventum magna ex parte evanuerunt, ut Antiqui Patres Athanasius (*q*), Justinus Martyr

(n) *lib.* 4. *n. a. c.* 11. *inst. R. H.*
(o) *aph. lib. cap.* 8. *com.* 7.
(p) *Opusc. phys. med. Dissert. phys. med. de Diaboli potentia in corpora sect.* 21.
(q) *De Incarnat. Verbi Dei cap.* 47.

tyr (*r*), Dionysius Alexandrinus (*ſ*), ex paganis vero Plutarchus teſtati ſunt: ideoque omnes morbos, qui extraordinariis ſignis, ac caracteribus non ſe manifeſtant, quos alibi memoravimus (*t*) non magicos, aut dæmoniacos habendos, ſed naturalibus cauſis adſcribendos, quibus omni ſtudio removendis ſtudendum.

IV. *Molæ cauſæ ſunt ovi in teſtibus, ſive in tuba, ſive utero incubati partes laxæ, confuſæ &c.*] Cum ovaria ante pubertatis annos admodum pauca eſſe dixerimus, purificationis tempore magna, ac in ſeneſcentibus valide labefactata, exſucca, ſatis ſuperque apparere poſſe videtur magnum illis ad generationis opus eſſe uſum. Veſiculæ rotundæ a Stenone in cane piſce femina primum detectæ modo plures, modo pauciores, pro ætatis, & circumſtantiarum diverſitate pellucido humore ovorum albo ſimile repletæ, qui ebulliendo conſiſtentiam, calorem, ſaporem albi ovorum quoque adipiſcitur binis membranis altera alba, valida a Peritonæo ducta, altera propria arte connexis conſtantes, & ovarii ſubſtantiæ per calicem craſſiuſculum inferne adherentibus vera eſſe ova protenſo quaſi digito monſtrare videntur, ut cum Stenone Graafius (*u*), & Hornius (*x*) aliique ſunt opinati perbellis ducti obſervationibus veſiculas illas maxime poſt imprægnationem ſenſim expandi, accreſcere, ovarii membranam elevare, extendere, atque in papillæ formam ſic dilatare, ut emineant, a pedunculo ſuo pendeant, inde elabantur cicatricem cavam in ovarii ſubſtantia, & ejus membrana relinquenti; quæ ſenſim poſtea coaleſcit, ut fere veris ovis accidere quotidie experimur, quidquid de his cum Malpighio ſuſpicentur viri magni nominis, qui nuperrimis temporibus floruerunt Vallisnerius (*a*) Sanctorinus (*b*) Paitonus (*c*) Morgagnius (*d*) Nigriſolius (*e*) aliique conjicientes inſigni pro more perſpicuitate vera ova licet minutiſſima, & grani millii magnitudinem vix æquantia in luteis corporibus a cl. Malpighio primum detecta latitare, quæ cum in Virginibus, tum in gravidis maxime conſpicua ſunt, cum contra veſiculæ decreſcant, & corporibus luteis incrementum cedant, quorum ope ovulum poſtea intumeſcat, atque expandatur. Cujus rei tamen nulla evidens certitudo, ut a cl. Heiſtero demonſtratum eſt (*f*). Proni ſunt igitur plerique ad credendum, Fallopianas tubas venereis ſtimulis influxu copioſo ſanguinis, ac ſpirituum excitato vigere, atque fimbriarum, ſive laciniarum muſcularium ope ſic ovaria amplecti, & premere, ut ovulum jam imprægnatum, & ſenſim ſeparatum excipiant, & ad uterum ſi nihil impedit continuato motu deferant. Interim vero ſi uterus maſculino ſemine irrigatus fuerit, atque ea ratione præparatus, qua ovulo congruum, & idoneum nutrimentum præbeat ovulum ipſum incrementum capere, ſin minus areſcere, & expelli, ut ſuperius dictum. Quam quidem opinionem cum per ſe ſatis claram, tum propter illorum famam, qui eamdem defendunt multæ confirmant hiſtoriæ, quibus compertum eſt in his veſiculis non modo auctis, & ovario adhuc hærentibus, ſed in tubis Fal-

(r) *In Dialogo cum Tryphone Judæo.*
(ſ) *Apud Euſeb. lib. 7. H. E. cap.* 10. (t) *loco cit.*
(u) *De organ. gener. Mul.* (x) *Epiſt. de genit.*
(a) *Iſtoria della generazione.* (b) *Obſer. anat.*
(c) *Diſcorſi della generazione.* (d) *Adver. anat.*
(e) *Conſid. intorn. alla generaz.* (f) *Comp. Anat. not.* 309.

Fallopianis, atque extra uterum quoque fętus accrevisse, quæ a Mangetto præsertim (*g*) ex variis Scriptoribus collectæ sunt, atque prolixissime descriptæ, a Dionis (*h*) ab Anelo (*i*), speciatim vero in ovario a Zodiaco Medico Gallico relatæ (*k*) a Vieussenio (*l*) a Littorio (*m*); in tuba Fallopiana a Riolano (*n*) ab Elsholtzio (*o*) a Bussiere (*p*) a Littrio (*q*) a Dionis (*r*) a Cypriano (*s*) a Sanctorino (*t*) a Paitono (*u*); in abdomine a Straussio (*x*) a Boylio (*z*) a Bianco, a Calvo aliisque quos singulatim percensendo numeravit Heisterus (*a*) fieri hæc quandoque conjiciens propterea quod fętus vel ex ovario extricari non potuerint, vel tubæ Fallopianæ angustias superare, vel in cavum abdominis deciderint. Quod vero nodos habet dignos acri vindice, & ab altioribus studiis non sejuncto modus fere est, quo ovum fęcundetur. Cum fætum jam in ovario principium sumere ex hactenus dictis perspicuum sit, idque confirment experimenta in Cuniculis instituta, quibus deprehensum est, nonnisi sex circiter horis post coitum ovorum folliculos ad rubedinem vergere, viginti autem, & quatuor horis elapsis multo clariora in iisdem fęcundationis inditia apparere, tertio vero tantum a coitu die ova in tubis, & quinto in uterum deduci, illorum opinio, qui putant tenuissimam seminis partem uterum, & ejus succos prius fęcundare, a quo deinde ovulum delapsum fęcundetur, per se corruit. Atque hac in re quidam viri cl. Bartholinus (*b*) Graafius (*c*) Verheyenius (*d*) Ruyschius (*e*) Mangettus (*f*) Vallisnerius (*g*) Morgagnius (*h*) optime sensisse nonnullorum judicio visi sunt, cum ovorum fęcundationem non in utero, non in tubis, sed in ovariis fieri sunt arbitrati: nonnullorum inquam, sive illorum, qui omnia ex ovo generari contendentes, futurique Animalis rudimenta in oculis femineis ponentes ad credendum vehementer adducti sunt maxime volatilem seminis virilis partem, tenuissimam ad ovarium usque ascendere, atque ovum ipsum afficere. Quam quidem sententiam cum primum subtilius excogitarunt, certum est non parum placuisse, sive revera habeat cur placere debeat, sive observationes in ovis gallinaceis post Hieronym. Fabricium ab Harvæo, Velthusio, Deusingio, præsertim vero ab oculatissimo Malpighio ante, & sub incubatu institutæ id ipsum manifesto conjiciant. Constat enim in confinibus albuminis, & vitelli tunica singularem maculam albam, perexiguam, lenticulæ fere magnitudine reperiri, quam ob similitudinem cicatriculam appellant, quæ nudis ocu-

(g) *Theatr. anat. Tom. 2. & Bibliotheca Chirurg.*
(h) *Dissert. sur la generation de l'homme.*
(i) *Suite de la novele methode de guerir les fistules lacrimales.*
(k) *An.* 1682. (l) *Dissert. de structur. & usu uteri.*
(m) *Hist. Acad. Reg. an.* 1701. (n) *Anthrograph. lib. 2. cap.* 35.
(o) *De conceptu tubario.*
(p) *in act. Anglic.* 1694. *& Lipsiens.*
(q) *l. c. an.* 1702. (r) *l. c.* (s) *Epist. de fętu.*
(t) *l. c.* (u) *l. c.* (x) *histor. fęt. Mussipont.*
(z) *Histor. anatom. gravidit. an.* 25.
(a) *Compend. anat. not.* 35.
(b) *Anat. lib.* 1. *de inf. vent.*
(c) *Ibid.* (d) *Ibid.* (e) *Advers. anat.*
(f) *Ibid.* (g) *Ibid.* (h) *Ibid.*

oculis rudis videtur, microſcopio vero armatis inſpecta puelli conformationem pulcherrime repræſentat. Quibus addendum in ipſis plantarum ſeminibus ceu totidem ovulis gemellam quamdam conſpici, ex qua planta naſcitur, & in qua delicatiſſima totius plantæ delineatio apparet, eaque corrupta, vel corroſa omnem vegetationis vim penitus extingui. Cum Leuvvenhoekium audiunt (*i*) aſſerentem, ſe in grano tritici tres diſtinctas plantulas cum radiculis, & foliolis vidiſſe, in ſecalis grano quatuor plantarum rudimenta, in hordei quinque, ſeptem & octo, tam multum profeciſſe videntur, ut quidquid alii perſcrutari hac de re altius potuerint ad aniles fabulas referant. Hinc non modo Diamerbroekii, Lamii, Duvernei Chirurgi, Sbaraleæ, ac nuperrimum Vidulſii, Vogli, de la Mothe ſyſtema ſive accuſare, ſive refellere cunctis viribus conati ſunt (utpote qui contra ovorum muliebrium virtutem pugnarunt), ſed notiſſimum ipſum Leuvvenoekii, quem Andryus, Vulpinus, Geoffroy, Boerhaavius, aliique ſequuti ſunt, futuri Animalis machinam non in ovulis feminarum, ſed in vermiculis vivis, quibus maſculinum ſemen ſcatet contineri exiſtimantis, deſtruere ſatagunt. Hi fere Morgagnius, Sanctorinus, Nigriſolius, Valliſnerius, Paitonus ſupra laudati. Recte ne an ſecus, viderint alii. Id enim, & quæcumque attigi, non ideo attigi, ut judicium interponam meum, ſed ut aliorum exquiram. Illud ſolum aveo intelligere, quid cauſæ ſit, cur reprehendendus homo videatur, qui conceptum fieri tradat, dum ſemine virili Animalculis hujuſmodi vivis ſcatente impetu violento in uterum immiſſo unum ex ipſis ovo occurrens parte ſua vivaci incredibiliter parva per inſenſibiles Membranarum poros ovi ſubſtantiam penetret, ubi retentum, fotum (non ſecus ac plantarum ſemina terræ commiſſa) nutritur, creſcit, cætera ſuffocat, donec evolutum, explicatumque perfectum Animal evadat? Cur redarguendus, qui fieri conceptum doceat omni illo in loco, in quo ſemen ovum offendit, in ovario ſcilicet, in tuba, in utero? Cur digito monſtrandus, qui conceptum fieri commode poſſe cenſeat ſemine, & ovo ſimul eodem tempore in uterum delatis, ac tubas non ſolum tempore fervidi coitus rigentes amplecti ovaria, & premere, verum etiam quocumque alio, proindeque ova dummodo matura ſint poſſe ſemper ex ovario in uteri cavum dimitti, ibidemque ſemine maſculino accedente foveri, ſin minus tamquam ſubventanea areſcere, & expelli, quemadmodum oviparis accidere videmus. Nonne hic operandi modus clarior, ſimplicior, tutior cæteris hactenus excogitatis videtur? Si verum id eſſet neque eum longe admodum falli putaverim, qui exiſtimaret fœtus generationem in hoc ſitam eſſe, quod unum ex Animalculis vivis, quibus ſemen ſcatet in ovulum ingrediatur, ibique retentum creſcat reliquis ſuffocatis. Clariorem autem eſſe nemo inficias ire auſit, qui ſedulo, & accurate perpendat eos, qui tenuiſſimam ſeminis partem ovum Muliebre fęcundare opinantur eam tenuitatem intellexiſſe, quæ auræ ſimilis eſt: Hinc auram ipſam appellarunt, virus, venenum nulla alia de cauſa, niſi ut tenuitatem, quæ vix concipi poteſt explicarent. Sed id ſuppoſuere potius, quam obſervatione, aut experimento demonſtrarent. Qui ad vermiculos confugiunt rem ſane proferunt, quam cum ad veritatem propius accedere ratio evincit, tum obſervationes, atque experimenta confirmant. Vermes enim in ſemine con-

(i) *Epiſt. ad Reg. Societ.*

contineri tam certum est, quam quod certissimum. Quod profecto non dicerem, nisi vim animis adderet cl. Hartsoekerus, qui primus omnium semen Animalium microscopio examinavit, cujus ope se infinitam propemodum Animalculorum copiam detexisse testatus est (*k*), quod & indefessus naturæ per microscopia indagator Leuvvenoekius multis ac constantibus experimentis non modo confirmavit, sed eorum existentiam contra adversarios variis in locis defendit, ut præstantis. Morgagnium silentio prætercam, Listerum, Vallisnerium, aliosque celebres hujusce. Qui Scriptores quamvis contrariam generationis opinionem sustineant, eosdem tamen inficiari (quod magni facio) ausi non sunt. Quo loco fateor me acquiescere nullo modo posse levissimis suspicionibus illis, in quas Verheyenius, Clericus, Mangettus, aliique inciderunt, particulas, quæ in semine per microscopia spectato moveri conspiciuntur vera Animalcula non esse, sed vulgaria, & inanimata corpuscula, quæ non ex se ipsis, sed spirituum genitalium, atque auræ seminalis vi agitantur. Illud enim non assequor cur velint spiritibus genitalibus, auræ seminali, quæ idea concipimus fidendum esse, de observationibus, atque experimentis vero dubitandum. Cur vulgaria, & inanimata corpuscula innumera cum innumeris exiguis, oblongis, caudatis, vivis anguillulis (tales enim esse seminales vermiculos Boerhaavius ipse testatus est) innatantibus alteri parti ejus humoris, qui in meditullio testium, epididymidibus, vasis ejaculatoriis, & vesiculis seminalibus deprehenditur, iisque in hominibus, quadrupedibus, avibus, amphibiis, insectis semper conspicuis sint confundenda. Sed sentio jam quid objiciatur, & quantum mihi discriminis restet cum iis, qui suaderi non possunt vermiculos in semine contineri, tales nimirum videri ob illusionem, quæ ex vitro, aut lentibus contingit, hinc variis modis quoad numerum, molem, figuram passim observari, & describi. Recte illi quidem. Ego vero propter summam stultitiam Malpighii aliorumque experimentis fidam, quibus citra ullius erroris suspicionem statutum prætendunt cicatriculam illam suam in cofinibus albuminis, & vitelli tunica microscopio conspicuam puelli conformationem pulcherrime repræsentare, ut omnia ex ovo repetant? Sed tempus est ad propositum redeundi. Satis enim in istorum subtilitatibus versati sumus, cumque de vermiculorum existentia in semine hodie dubitetur a nemine, atque natura nil frustra moliatur, si hæc operandi ratio clarior non modo sit, sed & simplicior, in eas angustias compellere minus congruum videtur, ut vermes semini eamdem indidisse affirmemus pro stimulo vesicularum seminalium ad semen validius exprimendum, ut cl. Morgagnius opinatus est, vel pro suavitate concubitus, dum in ductus ejaculatorios confertim irruentes voluptuosam quoque titillationem in exitu excitant, ut Listerus, vel demum pro seminalis materiæ continua agitatione scissione atque hinc majore fluiditate, mobilitate, qua ad novam circulationem cum reliqua massa disponeretur, ut Vallisnerius, sed pro ovi muliebris fœcundatione. Simpliciorem autem esse ecquis revocare ausit in dubium, si insignes mutationes spectet, quæ continuo observantur in Animantibus, quæ ex reptilibus fiunt volatilia, & hæc rursus ætatis mutatione in aliam Animalculorum speciem convertuntur? Notissimo id constat exemplo bombycum, quæ in Chrysalides mutantur, vermium, qui in muscas, ut alias

(k) *Eph. erudit. Lips. an.* 1678.

mutationes mittam quamplurimas, quæ in naturali historia passim descriptæ, reperiuntur. Neque aliud operæ pretium esse ad hanc mutationem vermiculi in fœtum subeundam tenendum est, quam ut ille ovum ingressus aptum nutrimentum inveniat, quocum crescat, augeatur, partes expandat: in sola enim partium expansione mutationem sitam esse tam ego intelligo, quam qui maxime. Quid de analogia dicendum, quæ vermiculis admissis inter fęcundationem ovorum interest, & seminum plantarum, quam pulvisculo in semina ipsa e staminum floris apicibus immisso haberi non immerito conjectandum? Quandoquidem hunc generationis modum clariorem, ac simpliciorem esse ostendimus, si tutiorem esse constet, jam confecta res erit. Vermiculorum systema tandiu sustinendum videbitur, quandiu certiora hisce pro sola ovorum virtute suppetant argumenta, de quibus si docebimur priore relicta opinione in alteram statim nos quoque pedibus ituros esse pollicemur. Adeo verum est pro officio, & amore veritatis longe aliter nobis modo esse loquendum. Tutiorem autem esse liquido apparebit, si naturæ, seu summi rerum Conditoris finem contemplemur in eo potissimum versantem, ut genus humanum nova subinde generatione conservaretur, & hominum numerus in dies singulos cresceret & multiplicaretur, quo non tam facile, ac tuto potiri potuisset, si in ovo fętus rudimenta continerentur. Justus enim subrepit timor, ne impar illud esset ad fęcundationem etiam in uterum delapsum, ideoque fine frustraretur suo. Minime vero frustrari manifestum est, si uno impari vermiculo existente ad ovulum penetrandum, infiniti fere sint, quæ prædicto muneri obeundo existunt aptissimi: eo magis quod in hac sententia non oportet eos ad ovarium usque perpetuo ascendere, ad tubas, ut priusquam delabatur ovulum penetret, sed ubicumque idem offendat in ovario, in tuba, in utero sese insinuent, atque ea ratione afficiant, qua opus est ad generationem, quæ res ad finis securitatem maxime comparata videtur. Deinceps ecquis est vel rudioris ingenii, qui non videat aliud etiam fuisse naturæ institutum, certum videlicet hominum numerum habere, ut eorum species propagaretur? hinc necesse erat, ut plures haberentur vermiculi, plurimæ fierent conceptiones, plurimi ederentur in lucem fętus: multo autem plures suffocantur vermiculi, quam ova incubentur, multo plura ova incubata ejiciuntur, quam fętus maturi, multo plures editi in lucem pereunt, quam habeantur pueri, plures intereunt pueri, quam habeantur adolescentes, plures adolescentes, quam habeantur juvenes, qui apti sint ad opus generationis. Sed jam ad ultimum ventum est, in quo si diligentius singula persequamur, verendum est nobis, ne vel propter ejus longitudinem, vel ob rerum dignitatem nullum propemodum scribendi finem reperiamus. Quo factum est, ut mihi persuaserim ovulum ita fęcundatum optime tamen, atque in perfectissimo statu constitutum ab utero retineri, ejusque vasis turgentibus, copiosioremque succum effundentibus partis calore, & motu subtilior factus cum fuerit ovulum ipsum liberum primum, & nulli parti adhærens intrare, distendere, augere, Embryonemque in eo contentum nutrire eo usque dum ovulo in dies incrementum sumente, membranisque illius sensim crescentibus, & ea præsertim parte, qua ovario adhærebat, placentæ rudimenta appareant, atque ovum ita crescens perfectum, atque in omnibus suis partibus expletum Animal evadat. Ovo vero male disposito, cujus tenuis-

nuissimæ partes machinulam illam commoventes fortuito laxæ sint, confusæ, aut pressæ arcte, & invicem irretitæ, & implicatæ, corrugatæ, aut quomodocumque læsæ, & alteratæ, ut vermiculus sese expandere, & perfecte explicari non possit, loco perfecti Animalis informem quamdam massam effici, in qua fluidorum quidem, & solidorum motus habetur, confusus tamen, & vix sensibilis, & tale exinde partium incrementum. Eamque veram molam dicimus, seu falsum germen, quæ adnotante cl. Mauriceau (*l*) ratione temporis differunt, cum mola informis illa massa dicatur, quæ ultra consuetum gravidationis tempus perdurat in dies singulos crescens, falsum vero germen, cum secundo, aut tertio circiter mense ejicitur.

Vel vero fibrosæ, ac gelatinosæ sanguinis partis tenui, & serosa una cum globulis foras exeuntis &c.] Si ad ea attendatur, quæ paulo ante a nobis dicta sunt, apparet falsum germen, seu molam nil aliud esse, quam imperfectam conceptionem germinis non satis adhuc animati principio in ovo, eodem ferme ipso conceptionis momento, aut paulo post, labefactato, ita ut ex ovi membranis, placentæ, & matris sanguine carnosum quoddam corpus quoad soliditatem, & figuram Indiæ pullo plane simile conficiatur. Quibus addendum eodem aperto aquæ cavitatem videri ei plane similis, quæ in ovo continetur, & quod magis est parvum membranæ punctum prædictam cavitatem obducens, quod est corrupti, ac labefactati germinis fœtus inditium. Ita fere cl. Dionis (*m*). A quo tamen dissentit laudatus Mauriceau (*n*) falsa germina magis membranosa quam molas esse asserens, ac corrupto semine quandoque repleta; fere autem semper superiorem eorum superficiem, qua utero adhærebant magis rubescere, ac carnosiorem esse; quam interna eorum pars, quæ plerunque nigricans, ac livescens propter difficiliorem sanguinis circulum apparet, qui tunc potissimum, cum falsa germina ab utero divelli incipiunt in eorum vasis densatur, & sensim sensimque in vacua interstitia propriæ eorum substantiæ se insinuans extraneorum corporum molem vehementer adauget, quæ in naturali statu multo erant elatiora, quam ab utero expulsa ordinario visuntur, cum uterus vi suæ contractionis compacti, coactique corporis figuram plane similem cæpæ, aut pulli ventriculi tribuat, posteaquam aqua, semenque corruptum intus contentum penitus fuerit evacuatum. Immo se longa experientia edoctum sæpius cognovisse affirmat hæc omnia pro falsis habita germina in conceptionis exordio vera fuisse, nihilque aliud esse quam parvas placentas, quarum membranæ denso, coactoque sanguine molem insigniter adaugente sunt repletæ. En litem inter Medicos longe gravem. Quemadmodum enim in falso germine describendo cl. Mauriceau cum cl. Dionis opinione non convenit, ita aliam ab utraque dissimilem invexit cl. la Mothe (*o*) qua falsum germen membranis utique involutum haud esse constituit, neque uti naturalis fœtus aqua scatere, neque propterea placenta præditum, cujus munere ipsum fungitur ex uteri parietibus, quibus adhæret alimentum excipiens. Quibus ita se habentibus falsi germinis natura prorsus ignoratur. Carnosum enim extus, membranosum intus & cavum, & aqua plenum Dionis esse prætendit. Carnosum omnino, & aquæ expers la Mothe. Modo

(l) *Lib.* I. *cap.* 10. (m) *Liv.* 2. *ch.* 7. *e reflex. obser.*
(n) *L. cit.* (o) *Refl. obs. ii.*

magis vel minus ab ambiente aere afficitur? Cujusce rei densensionem nolim credas ita me suscipere, ut negem aperte in concreti cruoris superficie conspici quandoque albam illam crustam acutissimi cultri aciem fugientem: eam tamen nil aliud esse, quam gelatinæ concrescibilis partem crassiorem, crudiorem, & principio aliquo coagulante imbutam, quæ plurimorum morborum a sanguinis stagnatione pendentium occasio est, pleuritidis scilicet, aliarumque inflammationum ad credendum vehementer adducor, atque id unum contendo concretionem huic plane similem in utero non facile subsequuturam, etiam si sanguis in uteri cavitatem effundatur, nisi tenuis, & serosa pars una cum globulis foras elabatur, unde fibrosa, ac gelatinosa utero adhæreat, condensetur, concrescat, ut Vallisnerius opinatus est. Atque ita quidem conjicientem observationes ptimum omnium admonuerunt, quibus compertum est hærentes diu Menses, sic ut uterus, & venter majorem in modum increscat tandem inopinata hæmorrhagia superveniente in insignes grumos sanguineos nunc rubro obscuros, nunc livescentes ejici, qui tamen facillime dissolvuntur, quibusque aqua calente sæpius ablutis aquam globulos secum avehere relinquentem corpus album, & fibrosum, ut fere crassamento sanguinis e vena educti contingit haud injucundo spectaculo deprehendimus. Deinceps arduum, atque insolens explicatu mihi videtur, quomodo si sanguis ea crassitie, viscididitate, & lentore peccaret, ut in uteri cavitatem effusus ea prorsus celeritate, ac lege condensaretur, qua sanguinem e venis eductum videmus, cujus textura adeo compacta quandoque est, ut non tantum moliores carnes æquet, verum tendineam indolem acquirat, ut ex allata Mangetti observatione constat, uteri inflammationem prius non cieret, quam polyposas concretiones in ipsius cavitate, cum jam ejuscemodi textura in educto sanguine non appareat, nisi in iis, qui Pleuritide, aliisque gravissimis inflammationibus laborant. Si enim sanguis ita vitiatus per pleuræ, aut pulmonum vasa non modo libera circulatione trajici non potest, sed hærere cogitur, atque in lateralia lymphatica effundi, atque hinc partis ruborem, dolorem, febrem aliaque sæva symptomata progignere, cur ubi uteri vasa offendat, quæ non recto cursu, sed varie contorta, curva, & quasi serpentinis ductibus hiant membranis intertexta, omni fulcro destitutis, in quibus sanguinis progressus lentus admodum, ac segnis est, inflammationem prius excitare non debeat, quam ibidem aggestus minimas earum extremitates sic distendere, ut aperiantur tandem, & viam sibi sternant aditumque, plane non assequor. Cum admissa serosæ, tenuisque partis una cum globulis separatione a parte gelatinosa etiam sanguine naturaliter se habente, & consuetas vias libere remetiente, illa continuato loci calore densior, & cartilaginea effici queat, ut passim in educto e venis sanguine videmus, quod est argumentum in medicina prope certissimum in sanguine moleculas existere durioribus etiam partibus nutriendis idoneas. Neque vero Platerum nobis opponat, quem molas aliquot rejectas vidisse refert *immensæ magnitudinis partim carnis atræ, partim crassarum membranarum speciem referentes, ex quarum forma vulgus multa sibi, ac si caput, aut alia pars corporis, vel aliquod Animal esset, vel repræsentaret imaginari solet:* aut Fridericum Hoffmannum asserentem fieri quandoque, *ut perpesso abortu, vel superato etiam legitimo partu aliquot Mensibus post, a feminis, quæ gravidæ judicabantur, massæ solidæ carneæ variæ magnitudinis, & figuræ ejiciantur, quæ dum de-*

deforme corpus, & Animalculi cujusdam, ut talpæ, muris majoris, aut alius speciem repræsentant a superstitiosa plebe incantamento tribuuntur, ac molæ esse perhibentur, quin a plurimis Medicorum pro præternaturali conceptu ex semine imbecilli, ac morboso prognato venditantur, cum postea subdat ejusmodi corpora, aut placentæ reliquias esse, aut polypos in uteri vasis generatos. Respondemus enim Platerum quod attinet aliud esse vulgum multa sibi imaginari, aut ignaros Medicos, aliud eos, qui philosophicis anatomicisque in rebus excelluerunt, qui observando, experiundo, & propiores causas, propriaque signa morborum nuperrimis temporibus investigando suæ famæ celebritatem per omnes fere terrarum oras disseminarunt, quique de falsis germinibus, atque subsequentibus molis innumeris fere observationibus, atque experimentis ducti ita loquuti sunt, ut nullum de eorum existentia ambigendi locum reliquerint. Dionis intelligo, la Mothe, ac Mauriceau præsertim, qui non solum longa experientia edoctum, ut supra vidimus, cognovisse affirmat, omnia pro falsis habita germina in conceptus exordio vera fuisse, nihilque a liud esse, quam parvas placentas, quarum membranæ viscido coactoque sanguine molem insigniter adaugente sunt repletæ, sed exempla etiam pulcherrima contemplanda curiosis exhibet, quibus citra ullius erroris suspicionem constitui posse videtur falsa germina, veras molas mera vulgi, ac Medicorum figmenta non esse, & ab iis probe distinguendas, quæ a carcinomatosa carnis excrescentia, a scirrhoso tumore, aliisque istiusmodi extraneis corporibus proficiscuntur, quæque confusam cum utero substantiam sortitæ cum sint misellas ad mortem usque comitantur. Cum interim veras molas a falso germine tamquam rivulum a fonte emanare pugnacissime sustineat, quod diutius quam par est in uteri confiniis immorans ad eam molem increscit, ut molæ nomine insigniendum jure merito videatur. Quod ubi diligenter teneatur minus verendum est, ne justis contumeliis tandem increpetur, qui traditam divisionem molæ in veram, & spuriam non temere assignatam fuisse contendat. Hac adhibita nil in Medicorum historiis reperiri, quod commodissime explicari non possit. Non molarum generationem in viduis insigni castimonia præditis, in virginibus intactis, & vetulis, quæ jam fecunditatem amiserunt, quarum exempla quamplurima memorantur a Graafio (*b*) a Rhodio (*c*) Kerkringio (*d*) in M. N. C. (*e*) a Stalpartio vander Wiel (*f*) Hoecstetero (*g*) Thom. Bartholino (*h*) Horstio (*i*) Marcello Donato (*k*) ab ipsis Mauriceau (*l*), & la Mothe (*m*), quas omnes ad spurias aptissime retuleris, quæque si diligentius ad examen revocentur similitudinem habent cum veris quamdam, non ea tamen fibrarum mirabili prorsus ordine intertextarum, membranarumque robore, ac firmitudine insigni sunt instructæ, quas

(b) *De Mul. org. gen. &c.* (c) *Cent. 3. obs. 53.*
(d) *Obser. anat. 81.* (e) *Decad. 3. an. 7. obs. 222.*
(f) *Obser. rar. 73. cent. 1.* (g) *Obser. med. decad. 6.*
(h) *histor. anat. cent. 1. hist. 67. & A. H. par. 3. cap. 17.*
(i) *Lib. 4. de morb. Mul. obs. 39.*
(k) *Medic. hist. mirab. lib. 4. cap. 25.*
(l) *Obs. 33. 145.*
(m) *Refl. obs. 15.*

magis vel minus ab ambiente aere afficitur? Cujusce rei densensionem nolim credas ita me suscipere, ut negem aperte in concreti cruoris superficie conspici quandoque albam illam crustam acutissimi cultri aciem fugientem: eam tamen nil aliud esse, quam gelatinæ concrescibilis partem crassiorem, crudiorem, & principio aliquo coagulante imbutam, quæ plurimorum morborum a sanguinis stagnatione pendentium occasio est, pleuritidis scilicet, aliarumque inflammationum ad credendum vehementer adducor, atque id unum contendo concretionem huic plane similem in utero non facile subsequuturam, etiam si sanguis in uteri cavitatem effundatur, nisi tenuis, & serosa pars una cum globulis foras elabatur, unde fibrosa, ac gelatinosa utero adhæreat, condensetur, concrescat, ut Vallisnerius opinatus est. Atque ita quidem conjicientem observationes ptimum omnium admonuerunt, quibus compertum est hærentes diu Menses, sic ut uterus, & venter majorem in modum increscat tandem inopinata hæmorrhagia superveniente in insignes grumos sanguineos nunc rubro obscuros, nunc livescentes ejici, qui tamen facillime dissolvuntur, quibusque aqua calente sæpius ablutis aquam globulos secum avehere relinquentem corpus album, & fibrosum, ut fere crassamento sanguinis e vena educti contingit haud injucundo spectaculo deprehendimus. Deinceps arduum, atque insolens explicatu mihi videtur, quomodo si sanguis ea crassitie, viscíditate, & lentore peccaret, ut in uteri cavitatem effusus ea prorsus celeritate, ac lege condensaretur, qua sanguinem e venis eductum videmus, cujus textura adeo compacta quandoque est, ut non tantum moliores carnes æquet, verum tendineam indolem acquirat, ut ex allata Mangetti observatione constat, uteri inflammationem prius non cieret, quam polyposas concretiones in ipsius cavitate, cum jam ejuscemodi textura in educto sanguine non appareat, nisi in iis, qui Pleuritide, aliisque gravissimis inflammationibus laborant. Si enim sanguis ita vitiatus per pleuræ, aut pulmonum vasa non modo libera circulatione trajici non potest, sed hærere cogitur, atque in lateralia lymphatica effundi, atque hinc partis ruborem, dolorem, febrem aliaque sæva symptomata progignere, cur ubi uteri vasa offendat, quæ non recto cursu, sed varie contorta, curva, & quasi serpentinis ductibus hiant membranis intertexta, omni fulcro destitutis, in quibus sanguinis progressus lentus admodum, ac segnis est, inflammationem prius excitare non debeat, quam ibidem aggestus minimas earum extremitates sic distendere, ut aperiantur tandem, & viam sibi sternant aditumque, plane non assequor. Cum admissa serosæ, tenuisque partis una cum globulis separatione a parte gelatinosa etiam sanguine naturaliter se habente, & consuetas vias libere remetiente, illa continuato loci calore densior, & cartilaginea effici queat, ut passim in educto e venis sanguine videmus, quod est argumentum in medicina prope certissimum in sanguine moleculas existere durioribus etiam partibus nutriendis idoneas. Neque vero Platerum nobis opponat, quem molas aliquot rejectas vidisse refert *immensæ magnitudinis partim carnis atræ, partim crassarum membranarum speciem referentes, ex quarum forma vulgus multa sibi, ac si caput, aut alia pars corporis, vel aliquod Animal esset, vel repræsentaret imaginari solet*: aut Fridericum Hoffmannum asserentem fieri quandoque, *ut perpesso abortu, vel superato etiam legitimo partu aliquot Mensibus post, a feminis, quæ gravidæ judicabantur, massæ solidæ carneæ variæ magnitudinis, & figuræ ejiciantur, quæ dum* de-

deforme corpus, & Animalculi cujusdam, ut talpæ, muris majoris, aut alius speciem repræsentant a superstitiosa plebe incantamento tribuuntur, ac molæ esse perhibentur, quin a plurimis Medicorum pro præternaturali conceptu ex semine imbecilli, ac morboso prognato venditantur, cum postea subdat ejusmodi corpora, aut placentæ reliquias esse, aut polypos in uteri vasis generatos. Respondemus enim Platerum quod attinet aliud esse vulgum multa sibi imaginari, aut ignaros Medicos, aliud eos, qui philosophicis anatomicisque in rebus excelluerunt, qui observando, experiundo, & propiores causas, propriaque signa morborum nuperrimis temporibus investigando suæ famæ celebritatem per omnes fere terrarum oras disseminarunt, quique de falsis germinibus, atque subsequentibus molis innumeris fere observationibus, atque experimentis ducti ita loquuti sunt, ut nullum de eorum existentia ambigendi locum reliquerint. Dionis intelligo, la Mothe, ac Mauriceau præsertim, qui non solum longa experientia edoctum, ut supra vidimus, cognovisse affirmat, omnia pro falsis habita germina in conceptus exordio vera fuisse, nihilque a liud esse, quam parvas placentas, quarum membranæ viscido coactoque sanguine molem insigniter adaugente sunt repletæ, sed exempla etiam pulcherrima contemplanda curiosis exhibet, quibus citra ullius erroris suspicionem constitui posse videtur falsa germina, veras molas mera vulgi, ac Medicorum figmenta non esse, & ab iis probe distinguendas, quæ a carcinomatosa carnis excrescentia, a scirrhoso tumore, aliisque istiusmodi extraneis corporibus proficiscuntur, quæque confusam cum utero substantiam sortitæ cum sint misellas ad mortem usque comitantur. Cum interim veras molas a falso germine tamquam rivulum a fonte emanare pugnacissime sustineat, quod diutius quam par est in uteri confiniis immorans ad eam molem increscit, ut molæ nomine insigniendum jure merito videatur. Quod ubi diligenter teneatur minus verendum est, ne justis contumeliis tandem increpetur, qui traditam divisionem molæ in veram, & spuriam non temere assignatam fuisse contendat. Hac adhibita nil in Medicorum historiis reperiri, quod commodissime explicari non possit. Non molarum generationem in viduis insigni castimonia præditis, in virginibus intactis, & vetulis, quæ jam fœcunditatem amiserunt, quarum exempla quamplurima memorantur a Graafio (*b*) a Rhodio (*c*) Kerkringio (*d*) in M. N. C. (*e*) a Stalpartio vander Wiel (*f*) Hoecstetero (*g*) Thom. Bartholino (*h*) Horstio (*i*) Marcello Donato (*k*) ab ipsis Mauriceau (*l*), & la Mothe (*m*), quas omnes ad spurias aptissime retuleris, quæque si diligentius ad examen revocentur similitudinem habent cum veris quamdam, non ea tamen fibrarum mirabili prorsus ordine intertextarum, membranarumque robore, ac firmitudine insigni sunt instructæ; quas

(b) *De Mul. org. gen. &c.* (c) *Cent. 3. obs. 53.*
(d) *Obser. anat. 81.* (e) *Decad. 3. an. 7. obs. 222.*
(f) *Obser. rar. 73. cent. 1.* (g) *Obser. med. decad. 6.*
(h) *histor. anat. cent. 1. hist. 67. & A. H. par. 3. cap. 17.*
(i) *Lib. 4. de morb. Mul. obs. 39.*
(k) *Medic. hist. mirab. lib. 4. cap. 25.*
(l) *Obs. 33. 145.*
(m) *Refl. obs. 15.*

quas in cortice, seu crusta alba sanguinis Pleuriticorum, aut Podagra laborantium reperiri posse adversarii conjiciunt, quasque pro varia globulorum copia, quos reticulato ordine colligunt, & seri, quibus tinctæ sunt colore nunc muscularem substantiam, nunc glandularem, nunc pinguedinosam, nunc nerveam æquare putant, quas tamen nec ipsi deprehenderunt, nec vel in iis, in quibus serum secessit, & quibus partes, quibus constant arctæ magis, compactæque sunt, quamvis omni adhibita diligentia, quantum mihi multorum annorum cursu fas fuit intueri potuisse bona fide testor. Fridericum Hoffmannum quod spectat asserentem, massas solidas carneas variæ magnitudinis, & figuræ a plurimis Medicorum pro præternaturali conceptu venditari, cum ejusmodi corpora aut placentæ reliquias esse tradat, aut polyposas uteri concretiones, de spuriis loquutum fuisse manifestissimo apparet ex iis, quæ alibi in hanc rem scripta reliquit (*n*) inquiens: *Concrementorum, quæ utero excluduntur varia sunt genera: primum audiunt molæ, quas & generationis, & nutritionis superiori pertractavimus.* Molarum enim nomine concrementa venire carnea paulo ante docuerat, easque a Veteribus in molas generationis, & nutritionis dividi. Has suboriri ex vitiosa nutritione, & succi sanguinei, chylosique stagnatione intra extremas uteri membranas, quæ plerunque lochiorum, vel menstruorum per male feriatas artes suppressioni debetur, atque nisi opportune iis occurratur in prægrandes tumores increscere, ut exemplo didicit (*o*) raro sanabiles. Contra vero generationis molas in ipsius uteri cavo produci constituerat, ubi loco veri conceptus moles carnea indigesta, vasculis, membranis, & fibris carneis prædita generatur, sicuti fere fit in feminis conjugatis cachexiæ obnoxiis, ejusque signa tradidit non modo, sed observatione in femina quadragenaria confirmavit: Tum vero subdit: *Alterum est cruor congrumatus in magnis frustis excretus; cujusmodi observationem allegat Ruyschius &c.* Inferius vero: *Nostra ægrotans exclusit tam molas veras, quam cruorem congrumatum, quem magnis in frustis conspicere licuit.* Ex quibus apparet molarum divisionem in veras, & spurias utut vetustissimam Recentioribus probatam, ipsum Hoffmannum non modo non exclusisse, sed libentissime amplexum esse, quod apprime commodum, ut eæ omnes difficultates declinentur, quæ contra hanc sententiam allatæ sunt, quasque afferre ulterius non desinunt adversarii desumptas ex molarum excretione cum menstruis aliquando suppressis, aut etiam periodice fluentibus etiam in feminis provectioribus, quarum historiæ descriptæ extant apud Platerum (*p*) Marcellum Donatum (*q*) in A. N. C. (*r*). Et quotquot animo, & cogitatione percurrunt, quas allata divisione sive accusari, sive refelli facili negotio posse manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quamquam vero quid hisce subtilitatibus an veris, an falsis diutius immoremur, si hæc atque alia ejusmodi, quæ passim in cl. Pastæ sermone leguntur efficere non potuerunt, ut sive falsa germina, sive molas omnino inficiaret ingenue eodem fatente ratum se exploratumque habere licet raro, eadem existere, unde cum prius eorum diagnosim, tum vero prognosim, & tharapejam solertissime tradidit?

XV.

(n) *M. S. T. 4. p. 3. cap. 9. obs. 9.* (o) *Consul. Med. sec. 3. cas. 71.*
(p) *Obs. lib. 3.* (q) *De Med. hist. mirab. lib. 4. cap. 25.*
(r) *Dec. 1. an. 2. obs. 79. & dec. 2. an. 4.*

V. *Sterilitatis signa per se satis clara sunt : causarum ex earum examine &c.*] De sterilitatis diagnosi nunc dicendum superesset. Verum cum sterilitas nota omnibus sit, planeque perspecta, de ejus signis nihil omnino suppetit, quod afferri dignum videatur. Causarum potius disquisitio animadversionem meretur. Verum cum eædem ex quatuor classium, ad quas referuntur, examine clare innotescere queant, ab iis denuo recensendis supersedere satius esse duximus, quam legentium animos fatigare. Primam enim classem causarum quod attinet seminis receptionem impedientium ecquis est, qui plane non intelligat, earum signa desumi ab ætate, aut uteri vitiis, & adjacentium partium, sive earum exploratione ab obstetrice, vel Chirurgo instituta? Scirrhi, cancri, aliorumque tumorum diagnosis suo loco tradita. Pinguedo nimia lippis æque, ac tonsoribus nota est plus, quam ipsorum digiti, & ungues. Alteram classem quod spectat causarum, quibus semen in utero non retinetur, uteri nempe laxitatis, ac lymphaticorum humorum ad uterum, ac vaginam affluentium, solis morbis prægressis, aut Mulierum adspectu patere possunt, sive temperamento : Ita & nimis acrium, atque extimulantium. Neque enim aliud præter laxitatem peccare judicaverim, si aut abortus, aut partus laboriosi præcesserint, neque ullo voluptatis sensu in coitu afficiatur Mulier, ac stupido circa pectinem, lumbos, cruraque sensu, neque in cachecticis, frigidis, pituitosis, fluori albo obnoxiis acres, salinos, stimulantes peccare dixeris humores, aut serosos, lymphaticos in calidis, salacibus, aut luxuriosis. Hisce ipsis causis qvi nutrimentum defici in utero dictum est : hinc tertiæ etiam classis causarum diagnosis clara. Quartum impedimentum si respiciamus, defectum scilicet sanguinis ad embryonis conformationem, & incrementum necessarii, nonne lactatione nimia, largis hæmorrhagiis prægressis, provectiori ætate, in qua Menses deficiunt, se satis prodet? Ejus quoque inertia, seu ad nutriendum inefficacia morbis, quibus afficiuntur Mulieres patefiet, phthisi nempe, hydrope, febribus longis, scorbuto, elephantiasi, lue venerea aliisque id genus. Tubarum paralyseos, testium defectus signa esse imperscrutabilia adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

VI. *Si Mulierem videris, cujus venter primis statim duobus Mensibus mole insigniter augeatur &c.*] Sed jam ad Molarum diagnosim statim accedendum, quam innumeris scatere difficultatibus vel ex eo maxime apparet, quod veræ graviditatis adspectu decipere queant, ut ex A. E. L. maxime constat (*f*). In ea tamen statuenda multorum voluntas non defuit, atque multorum cum Veterum, tum Recentiorum industria plurimum eluxit. Primis tamen Mensibus nullo plerunque modo cognosci molas, aut saltem difficillime omnes uno ore consentiunt. Si quid tamen in re valde obscura colligi potest, id potissimum a ventre est repetendum, quem duobus prioribus Mensibus mole augeri potius, quam imminui, aut complanari, ut vere gravidis contingit viri cl. la Mothe (*t*), & Mauriceau (*u*) ostenderunt. In vera graviditate fetus motum adesse oportere extra omnem dubitationis aleam positum est, eumque non prius percipi, quam elapsi fuerint quadraginta dies, cum raro quartum post Mensem tantum, aut quintum percipiatur idem la Mothe præclare docuit (*x*). Molas vero nullum motum edere, vel maxime

 debi-

(f) *an.* 1693. *mens. August. p.* 343.
(t) *liv.* 1. *chap.* 6. *p.* 40. 41. *obs.* 11. *pag.* 28. (u) *loc. cit.* (x) *loc. cit.*

debilem, ac vix ſenſibilem, ut pro nullo haberi queat Heiſterus (z), & Deuſingius (a) teſtati ſunt. Niſi forte acres mordaceſque humores imi ventris membranas extimulent, quo caſu motus ſenſibiles, oculiſque conſpicui contingere ſolent, ac fętus motuum ſimiles, ut idem la Mothe animadvertit. (b). Eaſdem vero diſtinguere ſummæ erit Medentium curæ. Internus punctionis ſenſus inditium ſatis validum præbet. Si tamen dubii ancipiteſque hærere cogantur ad alia ſtatim ſigna curam, animumque convertant; Sic enim fiet, ut melius doceantur, certiuſque. Quid enim quod tunc cum Mulier de latere in latus ſe vertit, Mola pariter volvatur, & ponderis ſenſum efficiat, ut ſupra laudati Mauriceau, & Heiſterus affirmarunt (c)? Immo Rodericus a Caſtro (d) eumdem ponderis ſenſum in pubis regione conſtanter, ac firmiter toto morbi durationis tempore afferre ſubdit. In gravidis tumorem ventris ad umbilicum evehi ex Mauriceau conſtat, & ad unum magis, quam ad alterum latus elevari ex Heiſtero. Cum in molis e contra tumor cum anteriora verſus, tum verſus latera appareat, & præcipue circa epigaſtricam regionem ex laudati Heiſteri teſtimonio, ac mollis tam in hypogaſtrica regione, quam epigaſtrica ex teſtimonio la Mothe (e). Quid de gravioribus ſymptomatibus dicendum, quæ patiuntur Molam geſtantes, ut idem la Mothe fidem facit? (f) Quid de pravo corporis habitu, fędoque colore, de quo Rondeletius (g) & Heiſterus (h) loquuti ſunt? In molis raro mammas lacte intumeſcere jam novit Hippocrates ipſe (i) atque Riverius, Jo. Fortis, Mauriceau, & Heiſterus confirmarunt (k). Cum in gravidis intumeſcere, & lac edere ſuperiori capite demonſtratum ſit (l). Quid opus eſt pluribus? Si poſt decimum Menſem adhuc ventris tumor perſiſtat, nec Scirrhi, Cancri, aut hydropis ſigna adſint, atque omnia ſupra recenſita ſint præſentia certius de Mola ferri poſſe judicium manifeſtius quidem eſt, quam ut ullis egeat demonſtrationibus.

VII. *Sterilitatem tollere, ut pleriſque Mulieribus, & earum maritis gratum, ita & ad quoſdam debellandos morbos &c.*] Tanti antiquitus a Primævis Parentibus æſtimabatur fęcunditas, ut ad credendum adducerentur ſterilitatem eſſe reprobationis argumentum prope certiſſimum. Hinc fęcundas ancillas heras ſteriles deſpicere ſolitas fuiſſe clare conſtat exemplo Saræ Abrami uxoris, cujus mentio fit in Geneſi (m), quæ cum nunquam peperiſſet, nec facile ſe provectiorem ob ætatem parere poſſe confideret, agnoſcens plane id viro conjugi ſummopere diſplicere, ut ancillam Ægyptiacam Agar nuncupatam uxoris loco duceret, atque carnali ejuſdem conſuetudine frueretur conſuluit, ut hac via prole bearetur. Perinde ac ſi Saræ conſilium pro imperio eſſe debuiſſet. Abram ancillæ ſe quamcitiſſime dicavit, atque ex ea natum habuit, quem Iſmaelis nomine appellavit. Vix ac ſe gravidam cognovit ancilla, heræ, quæ tunc ſterilis erat contemptus incępit. Cæterum quamvis privato Civi nihil omnino intereſſe oportere libens conceſſerim carere ſe filiis, multo vero minus plebejis pro ſervanda poſteritate, illud tamen deterrimum plerorumque vitium eſt, ſi forte in ſteriles uxores incidant, eas vel parum amplecti, vel etiam deſpicere, vel injuſtis objurgationibus

(z) *Chir. p. 2. ſ. 5.* (a) *In fęt. Muſſipont. ſecund. ſect.* 21.
(b) *loc. cit.* (c) *loc. cit.* (d) *lib. 3. de morb. Mul.*
(e) *obſ.* 16. 19. (f) *obſ.* 12. (g) *meth. cap.* 67. (h) *loc. cit.*
(i) *de morb. Mul.* (k) *loc. cit.* (l) *com.* 17. (m) *cap.* 16.

nibus corripere. Quod ægre ferentes misellæ auxilium, & opem medicam poscunt. Sunt etiam nonnullæ, quæ licet maritis caræ acceptæque sint, molestis tamen symptomatibus exercentur, atque infirma valetudine afficiuntur: quod sane cum ex iis ipsis corporis affectionibus sit repetendum, ex quibus sterilitatem oriri dictum est, apparet liquido si concipiant Mulieres, omnia quoque valetudinis impedimenta tolli, ut silentio prætercam uberrimos illos fructus, atque emolumenta, quæ ex copioso lochiorum fluxu partus tempore in easdem emanare solent ad superfluitates omnes absumendas, obstructiones reserandas, ac patentioribus viis uteri factis ad imminutos, irregulares, perturbatos Menses, quibus ægrotant, revocandos opportunissimo.

VII. *Molam vero ejicere apprime necessarium, cum non solum ad annos perdurent, præsertim spuriæ.*] Cl. Mauriceau cum in ea esset opinione, ut crederet ea omnia corpora ex Mulierum uteris expulsa, quæ carnem æquant, aut pinguedinem, nil aliud esse, quam falsa germina, aut placentæ frustula in utero relicta, aut uterinos fungos, nunquam se veras molas vidisse testatus est (*o*), eas nempe, quæ neque ad tumores, neque ad alias ejusmodi uteri excrescentias sunt referendæ, quæ in utero plus quam septem, vel octo mensium spatio subsederint, quin extra ejusdem confinia fuerint eductæ. Atque ad credendum pronus videtur, ut animadvertit cl. Pasta eas molas, quæ postquam longo annorum cursu Mulieres dire exercuerint, mortem tandem arcessunt, inter scirrhosos, ac carcinomatosos uteri tumores recensendas esse: immo pro rato habere de ejusmodi tumoribus loquutum fuisse Hippocratem, ubi ait: *Si quidem una caro fiat, Mulier perit; neque enim fieri potest, ut superstes maneat.* Verum ecquis nos justis accusationibus increpaverit, si quæ in longius protrahuntur tempus spurias esse molas dixerimus, non tumores? Haud equidem inficiaverim ejusmodi tumores cum in uteri substantia, tum ipsius cavitate frequentius occurrere, ut Veslingius testatur de sarcomate quodam narrans uteri fundo inhærente quadraginta librarum ponderis (*p*), & ut Blanchardus confirmare videtur, uterum octoginta fere librarum ponderis narrans, (*q*) at silentio prætereunda non est Graafji mola, qua uterus viginti quinque annorum cursu sic increverat, ut Veslingii tumori æquilibris esset (*r*), & ea quidem a placenta trium circiter mensium fętus in utero relicta oriunda, ut Kerkringius opinatus est (*ſ*). *Neque vero* ut ait cl. Jo. Fortis *admiranda adeo temporis diuturnitas.* Molam enim cum Muliere quandoque senescere, atque ad extremum usque vitæ comitari post Aristotelem (*t*) Paræus (*u*) Hildanus (*x*) Heisterus (*z*) D. James (*a*) aliique quamplurimi ostenderunt, ita ut excedens illa trium annorum spatio gestata, cujus mentio fit in A. N. C. (*b*), & illa quam tres post annos ejectam memorat Riedlinus (*c*), aut quæ annorum quinque pariter in A. N. C. legitur (*d*) aut quæ annorum novem ad eam molem adacta, ut quadraginta librarum pondus æquaret, quarum

(o) *loc. cit. cap.* 10. (p) *epist.* 52. *p.* 174. (q) *anat. pract. obs.* 26.
(r) *De mul. org. cap.* 8. *p.* 131. *&c.* (ſ) *obs. anatom. p.* 82.
(t) *de gener. animant. lib.* 4. *cap.* 7. (u) *lib.* 23. *cap.* 33.
(x) *Centur. epist.* 39. (z) *Chirurg. p.* 2. *sect.* 5. *cap.* 156.
(a) *Tom.* 4. *p.* 1374. (b) *Dec.* 1. *an.* 10. *obs.* 22.
(c) *lin. med. an.* 1. *sept. obs.* 20. (d) *Dec.* 1. *an.* 2. *obs.* 79.

unaquæque unciis constabat sexdecim de qua cl. Gaspari (*e*) cum his, & aliis comparatæ, quas Dodonæus (*f*) Duretus (*g*) Paræus (*h*) aliique annorum 15. 17. 20. vidisse testati sunt propemodum vilescant.

Vel periculosas hæmorrhagias inducant.] Quamvis autem molæ quandoque in longius protrahantur tempus, ejusmodi tamen sunt, ut in mortis discrimine prope certissimo ob supervenientem copiosam sanguinis ex utero hæmorrhagiam Mulieres sæpissime constituant. Quod cum olim Veteres fere Medici agnovissent Paulus Ægyneta (*i*) Hippocrates (*k*) aliique, tum vero Recentiores, Modernique fere omnes sic confirmarunt, ut nullus de harum periculo ambigendi locus videatur. Periculi magnitudinem auget hæmorrhagiam sistendi difficultas, quam nec venæ sectioni nec adstringentibus medicamentis obtemperare D. Puzzos egregie animadvertit (*l*). Solam enim ejuscemodi corporum extractionem ad cohibendum fluxum, vel morbi recidivam præcavendam parem esse affirmat. Neque hujusce rei ratio in arduo sita. Si enim quandoque fluxum sanguinis cohiberi contingat, in uteri vero cavitate aut falsum germen, aut aliud simile extraneum corpus superesse, paulo post & uberiorem redire, ac tandiu duraturum, quandiu aut solo naturæ auxilio, aut artis ope eadem expellantur cum Raymundus Jo. Fortis (*m*) admonuisset, D. la Mothe (*n*) aptissime confirmavit. Immo se longa experientia cognovisse testatur præcl. Auctor (*o*) perdurante sanguinis fluxu, aut extranei corporis nondum ex utero ejecti, aut alicujus tantum portionis, aut unius alicujus integri, perfectique in utero remanentis indicium prope certissimum præberi, quod quantumvis mole minimum sit, membranarum tamen uteri vasorumque sanguinem effundentium orificia patula, & aperta conservant. Spes tamen aliqua certa semper desperatione potior. Sæpe enim, ac sæpius solius naturæ nisu molis aliisque polyposis concretionibus expulsis, hæmorrhagias ab hoc fonte prodeuntes tuto, feliciterque cohiberi compertum est. Apte cadit in hunc locum, quod scriptum reliquit Paræus (*p*), molam uteri parietibus leviter adhærentem, nec ad insignem molem adactam tertio plerunque, aut quarto Mense extra uteri confinia educi. Quod certo certius evenire sentiendum est, si dolores partus similes superveniant, si Heisterum audimus (*q*), aut insignis sanguinis hæmorrhagia antequam tertius elabatur Mensis superveniat, ut cl. Mauriceau testatus est (*r*).

IX. *Sterilitas ergo, quæ ab ætate nimis tenella proficiscitur per se &c.*] Antequam Mulieres remediorum usu fatigentur, salubre plerique putant diligenter inquirere, num steriles sint naturæ defectu nulla arte tolli nescio, vel earum culpa, an virorum. Quod non paucis experimentis se consequi posse ad credendum adducti sunt. Silentio prætereamus illud Hippocratis, & Aristotelis, quorum supra meminimus (*f*), atque ad alterum accedamus ipsius Hippocratis a Jo. Forti memoratum, quo feminam pariter fœcundam dignosci putat ex capite allii deraso, & purgato in uterum indito desum-

(e) *ragionam. &c. p.* 11. (f) *obs. med. cap.* 49.
(g) *Com. coac. p.* 478. (h) *loc. cit.* (i) 3. *de Re med.* 69.
(k) *De sterilitate* 20. (l) *Memoir. de l' Accad. Royal. de Chir. p.* 360.
(m) *loc. cit. p.* 122. (n) *Refl. obs.* 214. (o) *Ib. obs.* 13.
(p) *lib.* 23. *cap.* 34. (q) *loc. cit. s.* 5. *cap.* 156.
(r) *loc. cit. cap.* 6. (f) *Com.* 1.

desumptum. Si enim postridie odor ad os pervenerit, eam ad conceptionem aptam, sin minus ineptam esse constituit, a quo vix, ac ne vix quidem differre videntur illa a Riverio allata de galbano ad ignem emollito, sericoque incluso muliebris uteri orificio nocte indito, dum caput totum linteolo odorato obligatur: mane enim si vertex muliebris galbanum redolet, mulierem probe purgatam, & fęcundam esse tradit; aut de pauxillo balsami aquæ admixto, & bombace excepto in uterum immisso, & femori alligato, quod si tunc uterus traxerit fęcunditatis probatissimum esse signum pronuntiat. Quorum omnium, ut de prioribus dixi cum nulla mihi ratio suppetat, neque eadem plane, neque multum dissimilis æstimatio esse potest, quæ fuit cl. Mauriceau (*t*), qui se iis parum fidere testatus est, sed multo minor, cum nihil omnino fidendum existimem. Quod etiam dictum velim de infinitis aliis artificiis, quibus de sterilitate Mulierum quid certi affirmare posse putant. Balsami enim attractio quam sit ridicula neminem fugit. Quæ de urina hordeo affusa alii blaterant, ut si intra decimum diem germinet pro fęcunditatis nota, si non germinet pro sterilitatis argumento agnoscant, nugas esse manifesta res est. Latent nimirum, & latebunt adhuc omnium causarum sterilitatis signa, atque illius præsertim, quæ a nativa quadam dispositione dependet: ut manifesta e contrario esse illa poterunt, quæ ex parte viri desumuntur. Mulier ipsa suum ferre judicium probatissimum valet, si mentulæ erectionem læsam esse percipiat, aut eamdem prægrandem adeo patiatur, ut admittere in pudenda non possit, aut seminis defectum advertat, testiculorum tumores, gonorrhœam, aliaque id genus mala maritum vexare cognoscat. Viro ipsi innotescunt, si nulla, aut exigua coitus appetentia afficiatur, & quam minimam in eo voluptatem percipiat. Eo facilius Medentibus si hæc omnia colligentes in unum timidum eum quoque, & effeminatum deprehendant, natura frigidum, barba carentem, & quod magis interest infirmum. Quamquam hæc non raro vel peritissimos quosque decipiunt, cum ex centum infęcundis Mulieribus vix altera reperiatur, quæ ob viri defectum talis extet. Quibus ita se habentibus illud enixe curandum esse, quantum in nobis situm est, ut causis sterilitatem in Mulieribus efficientibus obviam eamus, perspicuum est. Si eas removeri posse spes aliqua effulgere videatur cur medico auxilio destituendę? Quamquam soli naturæ sæpenumero opus committendum. Quid enim agendum censeamus in ætate nimis tenella, aut contra provectiori? Nemo ignorat ætatem tenuiorem conceptionem non impedire nisi ad tempus, ideoque illam ætate adultiore expectandam esse. Ætatem vero provectiorem omnimodam ferme conceptionis desperationem inducere manifesta res est. Uterus enim otiosus, marcidus, ac vietus factus cum sit, & ad concipiendum ineptus, qua alia ratione, si naturæ opus desit, huic obeundo muneri par reddi queat omnino fugit. Illud quoque perlibenter scirem, quid agendum aliquibus videretur, quando claudæ, distortæ cruribus, vel depressa Cocyge existunt Mulieres, quid quando nimis obesæ, quando uteri os habent oppositum vaginæ ingressui, quid in testium, sive ovariorum, ac tubarum obstructione, corrugatione, paralysi, eorumdem defectu, a latente aliquo vitio, quod nativæ constitutionis nomine circumferri solet, quamque tollere Dei solum esse non hominum scripsit jam olim Avenzoar (*u*).

Quæ

(t) *loc. cit. p.* 44. (u) *Theisir. Tract.* 5. *cap.* 1.

X. *Quæ ab uteri vitiis, & adjacentium partium, ut quando Virgines uteri clausura laborant &c*] Maxime commoda est divisio uteri clausuræ in eam, quæ interius uteri orificium occupat, & eam quæ pudendi orificium. Illam enim incurabilem pronuntiare expedit. Quæ enim chirurgica instrumenta illic non sine maximo Mulierum periculo aptari queant? Alteram simplici sectione aperiendam esse tradiderunt fere Veteres Medici, ejusque modum ampla narratione descripsit Sennertus (*x*). Eam vero optime cessisse in puella tredecim annorum, quæ uteri clausura laborans retentis intus Mensibus in summo vitæ discrimine fuit constituta, Fabricius testatus est, cum non modo operatione in perfectissimum valetudinis statum sit restituta, sed ad generationem idonea reddita, ut etiam ex ipso Mauriceau constat, (*z*) qui hanc eamdem operationem summo cum fructu in puella imperforata annos decem supra septem agente instituisse refert, aperto sectionis ope meatu non modo Mensibus trajiciendis pari, sed ad matrimonium, atque generationem apto, ut aliam mittam, quam in observationibus refert (*a*) in Muliere viro nupta, atque aliam, quam in tenerioris ætatis puella consuluit; animum curamque convertens ad clausuram, quæ naturalis non sit, sed a vulnerum, & ulcerum coalescentia oriunda, ut in lue præsertim venerea contingit, in qua advertendum esse præclare docuit Riverius (*b*) an sit tantum carnis excrescentia meatum non omnino claudens, an integer parietum cervicis, aut labiorum coalitus. Si enim caro tantum excreverit, præmissis universalibus medicamentis lui profligandæ opportunis carnis augmentum prohibendum siccantibus, & discutientibus, deinceps carnem imminuentibus, tandem eam absumentibus. Si vero cervix uteri omnino coaluerit, ulcus novandum, & carnem superfluam absumendam. Sin minus sectionem instituendam, ut in naturali coalitu. Nos muneris tantum nostri solliciti vitia hæc omnia manu peritioris Chirurgi tollenda esse tradidimus, ne si votis eventus minime responderit, id culpæ nobis tribui unquam possit.

XI. *A scirrho, cancro &c.*] Vid. cap. 6. num. 21.

Molis, aut polypo in utero retentis.] De his infra dicemus.

Vesicæ lapide.] Vid. lib. 3. cap. 11.

XII. *Quæ a nimia uteri laxitate, ac lymphaticis, serosisque humoribus &c. missa venæ sectione, nisi Mensium suppressio &c.*] Nulla frequentius de causa sterilitatem induci, quam uteri laxitate, serosisque, ac lymphaticis humoribus uberius ad uterum, & vaginam affluentibus tam nota res est, quam quæ notissima. Huic igitur tollendæ omni studio, omnique animi contentione incumbendum. Quod potissimum præstant, quæ peccantes humores absumunt, laxas partes roborant, eorumque tonum firmant. Purgantia medicamenta hinc statim præ manibus juxta Hippocratem, qui totius corporis expurgationem ceteris omnibus remediis præmittendam docet, ut liquido apparet ex iis, quæ habet (*c*): *Si prægnantem facere voles Mulierem ipsam, & uteros purgato*, atque illa quidem tribus, aut quatuor diebus a purgationibus menstruis, ut sanguis ex superioribus partibus tempore distanti ab utraque, præterita, & futura menstrua purgatione educi possit, mox ex vena pedis. Ita fere cl. Jo. Fortis, qui longius progressus de tempore venæ ejusce

(x) *De uteri clauf.* (z) *loc. cit. pag.* 47. (a) *obs.* 405.
(b) *loc. cit. de uter. clauf.* (c) *lib. de natur. mulieb.*

ejuſce ſecandæ dubium proponit, num ſcilicet juxta Galenum tribus, aut quatuor diebus ante tempus expurgationis ſit vere ſecanda, mox menſtrua provocantia ſint adhibenda, an vero eadem primum adhibenda, mox ſub finem ejuſdem menſtruæ purgationis naturæ deficienti ſuccurrendum, ut Paulus Ægyneta docere viſus eſt: cumque experientia compertum habuerit priori modo ſequi ab utero diverſionem, ſanguinis diminutionem, & proinde ſæpiſſime menſtruorum ſuppreſſionem, alterum ſectandum tradit. Si quid in re iſthac ſentio, menſtrua purgatione rite, & ſecundum naturæ ordinem ſuccedente, nil circa venæ ſectionem agendum eſſe facile judicaverim, ne videlicet ſpiritus, & humores magis depauperentur, ac propterea minori copia, & momento in laxatas partes influentes, aut earumdem vitium adaugeant, aut ſeroſis, lymphaticiſque congeſtionibus majorem anſam præbeant. Si vero Menſium fluxus ſit omnino ſuppreſſus, aut maximopere imminutus nulla alia methodo utendum traderem, ſi illam excipias, quam ſervandam eſſe oſtendimus, cum de ſuppreſſis naturalibus Menſium evacuationibus ageremus, in quibus etiamſi hydrops acceſſerit venæ ſectionem tuto feliciterque inſtitui demonſtravimus, quaque ſola fieri poteſt, ut cum morbi occaſio deficiat, etiam ſterilitas deſinat. Atque hæc ſatis de venæ ſectione, quo de argumento, qui plura cupit conſulat cl. Vallisnerium, qui utrum in vitiis uteri, quæ ſterilitatem Mulierum creant, miſſio ſanguinis, quaque ex parte conveniat, diligentiſſime perquiſivit. Purgantia vero quod ſpectat, alterantia, aliaque prædictis indicationibus ſatisfacientia ea omnino eſſe debent, quæ contra fluorem album nothum propoſuimus, qui hanc eamdem uteri laxitatem, ſeroſamque colluviem pro cauſa agnoſcit: de quibus ſi quis curioſius doceri velit eum ad proprium caput amandamus. Diſcrimen ſolum intereſſe aliquod videtur circa aquarum uſum. In immodico enim Menſium fluxu, & albis Mulierum fluoribus eximias habere vires Brandulenſes aquas demonſtratum eſt (*d*) propter ſalem quemdam nitroſum ad aluminoſum accedentem, quo incongruos, ſuperfluos, vitioſoſque ſuccos ſanguinem inquinantes corrigi, & emendari contingit, & laxata præter morem vaſcula inteſtina, conterminaſque partes percurrentia valide adſtringi. Sed illud detrimenti ſequi ex illarum uſu, ut propter inſignem adſtringendi vim infęcundæ, ſterileſque Mulieres reddantur. Quod ſatis ſuperque eſſe, ne in Mulierum ſterilitate adhibeamus manifeſtiſſima res eſt. Quæ præjudicia pro certo caveri, & optato nihilominus fine potiri nos poſſe ex uſu aquarum ſulphurearum, ut ſunt B. Virginis aliæque ſimiles nemo unquam dubitaverit, qui eximiæ earum facultatis recordetur, partes nimirum omnes ad uteri munia obeunda accommodatas detergendi, ac mundificandi, nec non labem ductuum omnium altius repurgandi, pravos Virginum habitus corrigendi, ſterileſque jamdiu Mulieres ſingulari quodam genio fęcundandi. Qua in re propterea optime ſenſiſſe Jo. Fortis videtur, qui duo generoſa remedia præſto eſſe ad libitum uſurpanda adnotavit in ſterilitate, decoctum ſcilicet ex Guajaco, China, Saſſaphras &c. quod in fluore commendavimus, & aquarum Aponenſium ſulphurearum per os ad fontem quindecim diebus aſſumendarum uſum, idque ex eo potiſſimum, quod non modo ab incongruis ſuccis, & ſuperfluis ac vitioſis ſalibus inquinati ſanguinis craſim emendant, verum etiam laxatis præter morem vaſculis uterum, contermi-

naſque

(d) *cap.* 4. *com.* 10. *uſque* 17.

nasque partes percurrentibus prompte subveniant, ut supra cum cl. Gratiano demonstratum est.

Quibus addenda in diætæ regimine chocholatæ usus, confectiones ex pistaciis &c.] Cum Mulieres uteri laxitate laborant nullos Veneris stimulos percipiunt, nullaque voluptate in coitu afficiuntur: frigida intemperie laborare Veteres dicebant, hinc spirituosa omnia, corroborantia, & quæ insigni nutriendi virtute eminent eximii usus. Chocholatam hæc potissimum facultas claram fecit, ut apparere facile potest perpendenti ejus basim efficere Cacao; qui & nutritio rore maxime abundat, & temperata volatilitate, quæ spiritibus materiem præbet convenientissimam. Cum vero Cinnamomum, Vanilla, Ambarum ea dosi, qua Chocholata præ eleganti eorum fragrantia suavior, & jucundior evadat nutritioni promovendæ, viribus firmandis, spiritibus majorem in modum recreandis eo magis comparata videtur. Sed hac de re plura alibi diximus (*e*). Quid de Pistaciis, eorumque confectionibus sentiendum sit colligit egregie cl. Geoffroy (*f*) asserendo nutrimentum præbere laudabile nec exiguum, hinc ad convalescentes ægros emaciatos citius restituendos plurimum valere, ventriculum, jecur, & viscera levi quodam amarore firmare, ac proinde horum viscerum obstructiones auferre, lac seminalemque succum augere, ut efficere solent alimenta, quæ plurimum succum nutritium, & crassum suppeditant, quo potissimum opus est Mulieribus, quæ ejusce defectu steriles fiunt. Quid de Ambaro dicendum? Qui genitricem facultatem juvare reputent, eos equidem non admodum falli existimaverim, dummodo in eo casu hac virtute excellere non ægre concedant, in quo spiritus languentes suscitandi sunt, eorum penuria resarcienda, tardiorque ipsorum motus promovendus, & accelerandus, quod particulis oleosis, tenuissimis, & volatilibus quibus constat deberi censendum est.

Eruca in acetariis comedenda &c.] Idem plane dictum velim de Eruca; quæ non Medicorum tantum, sed & poetarum testimonio veneris conciliatrix videtur. Sic Martialis:

.... *Et venerem revocans Eruca morantem.*

Columella. *Excitat ad venerem tardos Eruca maritos.*

Et Ovidius. *Nec minus Erucas jubeo vitare salaces.*

Particulis enim oleosis, tenuibus, ac volatilibus & ipsa donatur, quibus crassas, mucosasque quisquilias atteri contingit, urinam acriorem reddi, ejusdem ac seminis secretionem, & evacuationem cieri. Hinc salubre Veterum consilium Erucam cum Lactuca in cibis consociare, ut illius fervor cum hujusce frigore temperaretur: atque optime a laudato Geoffroy dictum, Veneri quidem sollicitandæ Erucam parem esse, at biliosis, aut calidis naturis, illisque quorum Stomachus æstuat esse interdicendam. Quid si cibi, quibus incocta sit Eruca aromatibus condiantur, nuce moschata, cinnamom. cariophyllis, aliisque quæ plurimo sale volatili oleoso abundant? Particulas nimirum sanguinis exagitari, acui, atque hinc calorem, & nimiam turgentiam in ipso excitari, quod in frigidis temperamentis, laxoque corporis habitu apprime utile, ac necessarium est.

XIII. *Quæ a sanguinis acrimonia insigni genitales partes plus æquo mordente, ac vellicante.* Infinitus fere sim, si singula velim persequi, quæ sterilitatem speci-

(e) *lib.* 2. *cap.* 3. *com.* 22. (f) *Mat. Med. p.* 2. *art.* 20. *p.* 404.

ſpecifica proprietate tollere communiter reputantur, quæque a quibuſdam practicis ſummis laudibus extolluntur. In regno Animali matrix leporis, teſticulus apri, priapus cervi, ejuſdem, & vulpium teſtes, pulvis ex hepate, & teſticulis porcelli, quem ſolum Scropha edidit, primiperarum ſecundinæ pul. lac equinum inſcia muliere epotum: in regno vegetabili Ammi, Satyrion, Imperatoriæ radix, paſtinaca ſylveſtris, eryngium, majorana, ſalvia, roſmarinus, aliaque innumera acria, & aromatica a cl. Valliſnerio recenſita, & ad examen ſedulo revocata vel inutilia prorſus, & vana, vel ſumme quandoque pernicioſa. Quid enim emolumenti afferre ea poſſint, quæ particulis oleoſis tenuiſſimis, & volatilibus ſunt prædita in eo caſu, in quo ſanguinis peccat acrimonia inſignis genitales partes plus æquo mordens, ac ſtimulans arduum prorſus intellectu mihi viſum ſubeunte admiratione, quomodo vel rudioris ingenii Medicus reperiri queat, qui non videat hiſce potiſſimum ſterilitatis cauſam augeri, aut confirmari, illis ne ſomnio quidem attigi. Quid enim Animantium partibus genitalibus cum mulierum organis generationi inſervientibus varie affectis commune? Sumpta propterea a nobis occaſio ſtatuendi aliquid ineſſe commodi ad ſterilitatem tollendam in nonnullis acribus, & aromaticis, ubi languentes ſpiritus ſuſcitandi ſunt, earum penuria reſarcienda, ſanguinis curſus alacrior, & promptior efficiendus, laxæ partes roborandæ, veneni ad inſtar eadem eſſe proſcribenda, ubi nimius ſpirituum fervor, & æſtus compeſcendus eſt, fluidorum acredo temperanda, nimia ſalacitas coercenda. Quod levi purgatione ex Caſſia, Tamarindis, ſero lactis, decoctionibus herbarum refrigerantium, nitratis, emulſionibus ſemin. frigidorum, balneis, aquarum dulcium potatione, victu refrigerante, & humectante, omnimoda vini abſtinentia aliiſque alibi recenſitis (*g*) facili negotio obtineri poſſe manifeſta res eſt.

XIV. *Quæ a defectu ſanguinis, & ſucci nutritii, ab eodem effeto, pravis, vitioſiſque ſordibus referto, hectica febre &c.*] Ubi hactenus dicta in memoriam revocemus non modo ſalubri eventu medicamenta pro ſterilitate paſſim adhibebimus, verum quod magis eſt nullam non modo in mulierum corpore labem, ſed ne labis ſuſpicionem quidem afferemus. Quid enim ſi eadem morbis profligandis ſint comparata, a quibus ſterilitas tamquam rivulus a fonte emanavit? De his propriis actum eſt capitibus, ne defectu quidem ſanguinis, & ſucci nutritii excepto, quem phthiſim eſſentialem efficere, quæ a toto corporis habitu eſt citra alicujus viſceris læſionem oſtendimus (*h*), quando ſcilicet ſuccus nutritius, ſeu materia ejus proxima in ſanguinem non ingreditur, vel ingreſſa plus egeritur, quam opus eſt, quo loco longam inediam, obſtructiones pylari, hepatis, pancreatis, meſenterii, vermes in ventriculo, & inteſtinis nidulantes, hæmorrhagias longas, & diuturnas, fonticulos, ſetaceos, ulcera antiqua, & magna, nimiam lactationem, nimiam ſeminis & liquorum genitalium effuſionem, gonorrhœam muliebrem, dyſenteriam, diarrhœam, urinæ profluvium, quæ niſi tollantur, ne ſterilitatem quidem ab hoc fonte prodeuntem tolli certo certius habendum. Quomodo corpus longa inedia contabeſcens ſit pertractandum neminem latet: obſtructiones quomodo reſerandæ ſatis, ut arbitror tradidi de Ictero diſſerens. Quid in verminatione agendum, quid adverſus hæmor-

(g) *Cap. 7. n. 20.* (h) *Lib. 2. cap. 3. com. 1.*

rhagias longas, & diuturnas, quid adversus nimiam seminis, & liquorum genitalium effusionem, gonorrhœam muliebrem, diarrhœam, dysenteriam suo loco actum est. Si fonticuli, setacei, ulcera magna, & antiqua præmissis universalibus, quæ causas opposita vi destruere valeant, ad quas antevertendas ejusmodi emissaria arte concitata sunt, aut contra naturæ leges aperta, tollantur, si lactatio suspendatur, sterilitati egregie occurri manifestissime apparet. Ita pariter si sanguis, & succus nutritius effœtus sit, pravis vitiosisque sordibus refertus, hectica febre, hydrope, aliisque morbis, de quibus jam alibi dictum est. Coronidis loco subnectere liceat inter remedia adversus eos morbos commendata, a quibus sterilitas proficiscitur eminere aquas acidulas Recobarii, aut alterius similis fontis. Si enim defectus sanguinis, & succi nutritii dependeat ex eo, quod proxima sanguinis, & succi nutritii materia in sanguinem non ingrediatur propter obstructiones hepatis, pancreatis, mesenterii, aliorumque viscerum imi ventris, vermes in ventriculo, & intestinis nidulantes, & hæc vitia sint auferenda, nullum præstantius suppetit medicamen aquis acidulis, ut liquido constat ex iis, quæ alibi dicta sunt, (*t*) ostendentibus nobis aquas acidulas præter ferream venam, quæ aciditatem omnem coagulantem potentissime corrigit, & tonum fibris conciliat, nec non præter salinas quasdam minerales partes, quæ viscidis, mucosisque quisquiliis incidendis aptæ sunt, volatilis etiam cujusdam, ac spirituosi principii divites esse, quod sese in angustissimos quosque, ac intimos recessus minimosque poros insinuans, altiusque penetrans tubulos eorumdem patentes, ac pervios reddit, quod ad secretiones humorum excretionesque restaurandas, ac promovendas apprime facit: alibi vero demonstrantibus (*u*) parte acidularum spirituosa mucilagineas sordes primis viis, inque proximis visceribus hærentes abstergi, infarctus reserari, coctiones restitui, viscerum naturalium fermenta corrigi, tonum confirmari, vermium nidum destrui, ac minutissima ovula per insignes excretionum vias eliminari, atque hac ratione verminationis fundamenta ab imo convelli. Id quod & de hydrope intelligendum, quem dictis de causis solidis partibus in pristinum elaterii statum restitutis, dyscrasia viscerum ablata, coctionibus omnibus secretionibusque humorum acceleratis tolli, quando a laxitate solidarum partium exoritur, ab infarctu, obstructione viscerum imi ventris, indeque libero sanguinis cursu impedito statutum est (*x*). Si de hypochondriaca affectione sermo sit, tantæ esse efficaciæ aquas acidulas constat, ut si quid in summa rerum angustia sperari possit, id ab ipsis sperari jure posse accuratiores Practici uno ore consentiant (*z*). Si vero de scorbuto, de ulceribus cancrosis, ac de ipsorum pulmonum læsione, flacciditate præsertim loqui velimus aquas acidulas opportunissimas existere ea memoria recolenti, quæ propriis capitibus dicta sunt apparere facillime potest. Quo loco quæstio occurrit non levis momenti. Cum enim ferreæ venæ, ac vitriolici spiritus divites sint, plerique vero contrarias fœcunditati virtutes ferro, ac vitrioli spiritui assignaverint, verendum est, ne cum fœcunditati ciendæ studemus sterilitatis causas augeamus, aut confirmemus. Forestus certe imminuendo semini usum aquarum fabrorum ferrariorum jux-

(t) *Lib.* 3. *cap.* x. (u) *lib.* 3. *cap.* 6. *com.* 16.
(x) *Lib.* 2. *cap.* 5. *com.* 15.
(z) *lib.* 3. *cap.* 8. *com.* 16.

juxta Aetium summe commendat (*a*). Lister vero (*b*) eos videtur reprehendere, quibus stomoma ad Virginum Chlorosim curandam tam assiduo usui est: *Rubigo enim ferri*, ait idem, *per Dioscoridem potu præstat, ne feminæ concipiant; at illam ferri vim ejus sali nascenti multo magis inesse credibile est, scilicet ratione petrificationis, qua forte tenella Virginum ova indurescant, aut aliter vitientur*. Si in Langii observationibus versantes in eam forte incidant lectu dignissimam, quam habet in Colleg. super Fabrum de quodam homine, qui ex nimio Vitrioli spiritus usu pro excitando appetitu testiculos amiserit, iidemque adeo sensim, ac sensim fuerint imminuti, ut pisorum magnitudinem demum vix æquarent, vix se continere possunt, quin ad suspicandum vehementer adducantur, ne si id æque officere mulieribus possit, & earumdem genituram ulla ex parte labefactare, eo magis infœcundæ mulieres per has aquas reddantur, atque propterea illarum usum interdicendum esse mulieribus, quemadmodum Vitrioli spiritum fugiendum summe a novis maritis esse, quoniam partibus genitalibus summopere infestus sit. Ita fere cl. Jo. Gratianus (*c*) aliorum judicio relinquens circa earum usum omne dubium, postquam in hystericis non modo affectibus, in quibus ubi summe effœtus sanguis fuerit, atque spirituum ataxia adsit, ut quæ a Pharmaciæ fonte desumuntur, nequaquam proficiant, ad hujusmodi aquarum potum confugiendum esse docuerit, utpote ex quo pallidos Virginum colores, mensium suppressiones, ac reliqua symptomata sæpissime auferri solent, sed quod magis est sterilitati mederi affirmaverit, sive quod uterinum fermentum torpens ab iis excitetur, sive ductus omnes expediantur, iique præsertim, qui ad ovaria, eorumdemque tubas spectant, atque exinde ova fiant prolifica. Utinam id propria experientia edoctus asseruisset, cui an dicta respondeant sedulo a practicis animadvertendum esse admonuit. Sic enim nullus de illarum usu ambigendi locus videretur. Quamquam vero cur in ea re dubii ancipitesque amplius hærere, quam cum veram esse ratio evincit, tum vero dicta experientia confirmat? Aliud enimvero, ac omnino diversum est, ferrum, ut ajunt, in substantia mulieribus exhibere, varie igne præparare, atque ea ratione, qua vim adstringendi insignem acquirat (*d*), aliud etiam vitrioli spiritum arte chymica elicitum, & nimis frequenter, utrumque vero nullo nec limpidissimæ, tenuissimæque e fonte scaturientis aquæ vehiculo, nec aliarum partium spirituosarum conjugio vigoratum, quarum proportione ea cuncta præjudicia delentur, quæ sola mulieribus propinata forte minantur, ut alibi ostensum est (*e*). Nulla demum adstringendi vi insigni pollere acidulas omnium fere medentium decreto sancitum est: quemadmodum aluminosas, quarum propterea usum in infecunditatibus minus tutum supra constituimus. Præterquamquod cum iis impedimentis tollendis opportunæ aquæ acidulæ existant, a quibus sterilitas ortum duxit, cur illorum usus damnandus sit omnino non video. Quid quod experientia compertum est mulieres hystericis affectionibus, Chlorosi, mensium suppressione aliisque uteri, ac aliorum viscerum vitiis laborantes non modo aquarum acidularum potatione in per-

Ff 2 fectis-

(a) *Obs. lib.* 16. *ob.* 17.
(b) *Exercit. altera de font. Med. Angl. cap.* 4.
(c) *Dissert. de font. Recobar. p.* 224. (d) *lib.* 3. *cap.* 7. *p.* 88.
(e) *Lib.* 2. *cap.* 2. *p.* 23.

fectissimum valetudinis statum restitutas fuisse, sed ita ad conceptionem promptas evasisse, ut semel in anno filios nullo excepto ex ordine ediderint, id quod me in binis Nobilibus mulieribus vidisse bona fide testor, quæ præ morborum vi steriles factæ fœcunditatem ita recuperarunt, ut pulcherrima prole summo Parentum gaudio fruantur.

XV. *Molæ curatio post transactum legitimum partus tempus instituenda eaque primum Clysteribus ex decoctione althææ. &c.*] Quamvis falsa germina spontaneo naturæ conatu expelli supra a nobis sit adnotatum Mauriceau auctoritate ita suadente, quandoque tamen hæmorrhagiam adeo enormem subsequi, ur in mortis discrimine prope certissimo constituantur mulieres, nisi eadem ex utero educantur ab eodem Mauriceau (*f*) & D. la Mothe (*g*) optime fuit animadversum. Quamobrem salubre illorum consilium videtur, satius esse eorum extractionem moliri, quam totum opus naturæ committere, nisi forte os uteri plus æquo angustum fuerit, quod extractionem valde difficilem reddit. Et vero, ut egregie notat cl. Pasta (*h*) in insigni sanguinis hæmorrhagia, quam falsum trium fere mensium germen excitaverat, cum uteri os ita dilatatum non esset, ut prædicti falsi germinis moli apte responderet, cumque sanguinis evacuatio sisti inceperit, opportunius esse constituit naturæ opus committere, quam vitæ mulieris idem os violenter dilatando periculum facere, licet ea copia sanguis effluxerit, ut animi deliquio sæpius correpta fuerit: (*i*) Tanti faciebat violentam uteri orificii dilatationem, ut vel secundinas hac de causa utero hærere sæpius maluerit, atque earum extractionem in aliud tempus differre (*k*), vel ut enormi sanguinis evacuationi occurreret aliquam tantum germinis portionem solo indice digito immisso, pollice in vaginam solum insinuato avellere conatus fuerit, reliquum quod uteri parietibus adhærebat suppurationi concipiendæ relinquere (*l*). Cum tamen præ hæmorrhagiæ vi morti proxima mulier constituatur, meliusque sit anceps experiri remedium, quam nullum, tunc enimvero, nisi manus sufficiat, etiam ferro, sive idoneo instrumento, cujus descriptionem tradit (*m*) extranei corporis extractionem procurandam consulit, eamque optime cessisse uno exemplo confirmat, cum nullum aliud in tanto ejusdem observationum numero reperiri legentibus datum sit, ac ne earum quidem testante laudato Pasta, quæ a la Mothe afferuntur, qui unus præ cæteris ab ejusmodi ferreis instrumentis abhorruit. Fateor me justis laudibus æquare non posse, quæ in hanc rem tradit vir clarissimus, cum tamen a D. la Mothe (*n*) observatum sit, mulieres a secundo ad tertium usque suppositæ graviditatis mensem falsum germen plerunque ejicere, ac sæpius quidem solius naturæ auxilio, quamvis nunquam non sine insigni sanguinis profluvio, ipsius vero Mauriceau observationibus constet multo plura fuisse vera, ac falsa germina, quæ primis tribus, quatuorque mensibus spontaneo naturæ nisu ejecta sunt, quam quæ artis ope, præsertim si insignis sanguinis hæmorrhagia, antequam tertius elabatur Mensis superveniat, ut egregie eumdem animadvertisse supra adnotavimus, cum de-

(f) *loc. cit. lib.* 2. *cap.* 31. *&* *obs.* 11.
(g) *Obs.* 13. *p.* 30. *obs.* 14. *pag.* 31. *obs.* 352. *p.* 237.
(h) *l. c. p.* 193. (i) *Obs.* 293.
(k) *Obs.* 235. 508. (l) *Obs.* 169.
(m) *Tab.* 27. *p. m.* 270. (n) *refl. obs.* 12. *p. m.* 29.

demum in usu tam internorum, quam externorum medicamentorum sedulo, & accurate cavendum esse doceat, ne dum molæ expulsionem molimur verum abortum sollicitemus, nil temere a Medico agendum esse crediderim, ni certus sit de mola, cujus signa, ut ait Jo. Christ. Langius (*o*) *adhuc in utero, & quidem in incunabulis ut sic loquar, sive circa primos gestationis menses hærentis vix accurata habentur; symptomatibus nempe ex asse similibus vexantur, quæ talem gerunt, quam conceptu veræ gravidæ*, adeoque tantummodo post transactum legitimum partus tempus, ut supra dictum est (*p*) curationem instituendam, atque ea fere methodo, quam tradit expertissimus Jo. Fortis, quæ primum in emollientium, ac laxantium usu consistit, secundo in fętum mortuum expellentium, tertio in obstetricis opere, & tandem in desperatis casibus in Chirurgica operatione. Ad emollientia quidem, ac laxantia pertinent Clysteres ex decoct. alth. Mercurial. lilior. albor. pariet. &c. pessi ab Aetio commendati ex butyro, adipe anserino, &c. unctiones ex ol. lilior. alb. &c. ossibus pubis, inguinibus, & ossi sacro, si de externis remediis sermo sit: si vero de internis aq. flor. sambuc. cum saccharo, quindecim dierum spatio adhibita, tum ol. amygdal. dulc. quod cæteris palmam præripit.

XVI. *Venæ sectio postea ex brachio vel repetitis vicibus si plethorica fuerit mulier &c.*] Venæ sectionem vel in sanguinis profluvio a falso germine prodeunte optimum, atque opportunissimum esse remedium, si ferre eam vires possint, Paræus opinatus est (*q*) quod tum maxime, cum plenitudo nimia vasorum peccat, confirmavit Hildanus (*r*). Nisi enim profluvium sanguinis cohibere valeat, quod docente la Mothe (*s*) solius extranei corporis uterum occupantis sive expulsione, sive extractione sisti solet, ejus tamen pulcherrima laus est massam sanguinis minuendo, eumque affluxum ab utero revellendo, idem adeo moderari, ut præcipitis casus eventus præcaveatur. Cum vero sanguis revelli ex utero non possit, nisi superiorum partium venæ secentur, optime hac in re sensisse videtur Jacobus Mesnard (*t*) qui in partu longo, ac difficili (talem esse & molæ expulsionem experimur) sanguinem ex brachio mittit, ac tum præsertim, cum os uteri non a natura, sed a sanguine uberius in uterum influente angustum factum sit: quo ex loco repetitis vicibus educendum esse procul dubio asseruerim, si plethorica fuerit mulier, non ex saphæna, ut præcipit Jo. Fortis, nec non etiam cl. Mauriceau, quam solum secandam traderem, cum depletis vasis sanguinis cursus ad superiores partes accelerandus est, ac molæ expulsio procuranda.

XVII. *Inde ad dictamum Creticum pul. trochis. de myrrha, boracem mineralem &c.*] Quo fine ut melius adhuc potiri valeamus ad ea deveniendum, quæ emmenagoga dicuntur, quæque fętum etiam promovent mortuum, & secundinas retentas expellunt, inter quæ dictamus Creticus pul. Trochis. de myrrha aliaque id genus eminent, quæ partibus volatilibus fęta insigni pellendi virtute donantur. Hippocrates certe referente Galeno ad secundas remorantes inter præstantes quasdam medicinas dictamum ponit: vetusque fa-

(o) *Part.* 2. *cap.* 24. *sect.* 12. (p) *Com.* 6.
(q) *lib.* 23. *cap.* 35. (r) *Cent. epist.* 39. *p. m.* 385.
(s) *Reflex. obs.* 214. (t) *Cap.* 6. *art.* 5.

ſabula eſt, ut refert Geoffroy (*u*) Capras in Creta Sagittis vulneratas ejus paſtu eas excutere. Plinius ipſe narrat (*x*) confirmavitque Bonaciolus (*z*) dictamum pul. ex aqua propinatum ſecundas, & ipſum fętum mortuum, etiamſi impeditum foras ejicere: unde ejus folia cavendum, ne in cubiculum gravidarum mulierum ferantur, ne abortum faciant. Quod & de myrrha plane eſt intelligendum, ejuſque trochiſcis, quibus nomen fecit: unde cum aliis inſignibus facultatibus donetur, præſertim vero ſanguinem craſſum, ac viſcidum, bilem grumeſcentem, & humores glutinoſos, & concretos potenter diſſolvendi, qua de cauſa in pulmonum infarctibus, tuberculis, aſthmate humido, tuſſi, ictero, ſcorbuto aliiſque non paucis affectionibus commode adhibetur, temerarie, & incaute gravidis mulieribus exhibendam non eſſe, ne abortiant egregie animadvertit laudatus Geoffroy (*a*). Adeo verum eſt placentam uterinam, fœtum mortuum, ideoque, & molam pellendi virtute excellere. Quid de borace dicam, quem ſolum cum myrrha, & pauxillo Cinnam. ex conſerva abſyntii, vel calendulæ in bolum redactum ad ſuppreſſos menſes, aut puerperarum purgamenta provocanda, & ad fętum mortuum expellendum commendat ipſe Geoffroy (*b*), cum magni ſecreti loco accepiſſe Fallopium (*c*) a Medico quodam Etruſco jam olim ipſe Jo. Fortis adnotaverit. Quid de Caſtorio teſtante Guarinono (*d*), quid de dictami ipſius, & croci decoctione, nec non florum liliorum alborum, politrici, aliiſque id genus, omnis ævi Medicis ad prædicta obeunda munera probatis, commendatiſque? Jam ex his fere aliiſque virtute ſimilibus Tulpius ſuum illum pulverem confecit (*e*), qui ita ſe habet. ℞. Borac. venet. ſuccin. albiſ. a ℈ i. Croc. caſſiæ lign. caſtor. a gr. x m. f. pul. Atque ſuum etiam Heurnius. ℞. Cinnam. el. ʒ ii. .s. mirrh. opt. ℈ ii. ſuccin. albiſ. ʒ .s. rub. tinctor. caſtor. a ℈ i. borac. ℈. .s. croc. gr. v. m. f. pul. ad ʒ i. ex vino exhibendus.

XVIII. *Hiſce vero non juvantibus quid vetat quominus ad pulverem ſecundinarum &c.*] Quæ ſpecifica proprietate ſecundas, & fętum mortuum, & molas pellere creduntur, innumera fere ſunt. Mitto quod ſcribit Cardilucius mulierem mariti urinam ebibentem, aut ſtercus equi ſola avena nutriti edentem ſtatim extranea corpora ejicere, veritus, ne ſi id verum eſt, ob nauſeam, ac vomitum quem ſordida ejuſmodi medicamenta ſolius imaginationis, aut ingrati ſaporis in mulieribus delicatioribus, & ad ſpirituum ataxias pronis excitant, forte contingat, quatenus ſcilicet non ſolum ventriculo, ſed imi ventris, & thoracis viſceribus concuſſis, quæ in utero continentur dimoveantur, & foras ejiciantur. Mitto etiam myſterioſa quædam amuleta, quarum meminit Jo. Fortis (*f*) lapidem nempe Aetitem, ſive aquilinum femori alligatum, Jaſpid ſubviridem femineis locis appoſitum, magnetem manu ſiniſtra detentum, aliaque ſimilia, atque illud ſuum tantopere commendatum (*g*) oculum nempe leporis Menſe Martio capti ſtudioſe exemptum, & cum pipere exſiccatum, ſi vertici mulieris applicetur, ita ut vertex a pupilla tangatur, quod non modo fętum vivum, & mortuum,

(u) *Mat. Med. p. 2. p. 326.* (x) *lib. 26. p. m. 853.*
(z) *Gynecior. tom. 1. p. 291.* (a) *Ibid. p. 527.*
(b) *Ibid.* (c) *Tractat. de mettal.*
(d) *Conſul. 56.* (e) *Obſ. Med. lib. 4. cap. 42.*
(f) *Cap. de mola.* (g) *Cap. de ſecund. retenta.*

tuum, ac secundam educere, sed si diutius relinquatur, & utero prociden-tiam inducere affirmat, cum non aliam hisce inesse vim facile existimem, si illam excipias, quam alibi attigimus (*h*), ut scilicet his confisæ mulierculæ vim animis addant ad alacritatem quamdam incredibilem, qua erecti spiritus, atque uberius, & promptius tum in universi corporis fibras, tum in uteri ipsius influentes eas tendant, atque in eas contractiones adigant, quibus opus est ad retenti corporis expulsionem promovendam: atque ad pulverem secundinarum, ejusque spiritum me converto, quem summis laudibus extulerunt Corbejus, atque Etmullerus, cum ille infallibilis remedii nomine appellet, hic ceteris omnibus facile anteponendum asserat: ad jecur quoque anguillæ, quod exsiccatum, ac pul. gravidis exhibitum ante horæ dimidium certo certius abortum facere testatus est Helmontius (*i*) ut innumeris se observationibus didicisse affirmat, quibus factum est, ut publici juris facere ob id potissimum voluerit, ne scilicet Parturientes in vitæ discrimen in posterum adducerentur. Eodem & Juncherum (*k*), & Nenterum (*l*) usos fuisse eorum scripta legenti facile apparet. At recentem esse oportere duorum scilicet vix annorum ex E. N. C. constat (*m*). Quid Gesnerum memorem asserentem pulverem testiculorum equi ad secundas expellendas efficacissimum remedium esse, (*n*) atque Augenium dicentem ipsius Parentem non sæpe ac sæpius, sed nunquam semper ægris mulieribus prædicto pulvere, quem pro arcano sibi servabat, profuisse (*o*)? Unde nil mirum Jo. Fortis vel ad molas ejiciendas ceu præstantissimum prædicasse (*p*). Si æque his credidisset cl. Pasta, nullus de eorum virtute hic ambigendi locus relinqueretur. Dolendum autem fidem omnem adimisse, nullam eis facultatem inesse asserendo præter illam, quæ ex diuturno illorum usu proficiscitur, quo fit, ut uterus per se ad extranea ejicienda corpora aptus evadat, atque hinc laudibus extollatur remedium, uti mos est plausus vetulæ excitandi, quæ venit in fine morbi. Cum tamen ad eorum præjudicia declaranda fateatur solidas concutiendi partes, fluidarum vero orgasmum, ac rarescentiam ciendi virtute pollere, cur reprehendendus homo sit, qui in debili, cachochyma muliere, ideoque in solidarum partium laxitate, in cruoris, ac spirituum inertia, atque segnitie adhibenda suadeat, ut vel solidæ partes in validiores, vehementioresque contractiones agantur, vel fluidæ exagitentur, atque ea ratione afficiantur, qua opus est ad uberiorem spirituum secretionem, atque expeditiorem in universi coporis fibras, ac propterea ipsius uteri influxum omnino non video. Si plethorica fuerit mulier, si robusta, si orgasmo sanguinis æstuet, & rarescentia, si ad functiones omnes obeundas alacris, atque expedita a cl. Pasta fuerim eadem esse penitus proscribenda: multo magis si enormi sanguinis hæmorrhagia vexetur, quo casu nulla interposita mora ad extractionem deveniendum esse constituimus. Sed de his paulo inferius.

XIX. *Eodem tempore Clysteres injiciantur ex decoctione Colocynthid. &c.*] Qui hactenus dicta diligenter teneat minus mirabitur cur & Clysteres acres,

(h) *Lib.* 1. *cap.* 8. *com.* 28. *&* *lib.* 4. *cap.* 9. *com.* 32.
(i) *Jus duuair. n.* 46. (k) *Tab.* 135.
(l) *Tab.* 190. (m) *Dec.* 1. *an.* 9. *&* 10. *obs.* 35.
(n) *Epist. ad Gesner. p.* 27. (o) *Epist. lib.* 7. *ad Piclin.*
(p) *l. c.*

cres, & pessaria ex irritantibus, stimulantibusque rebus parata opportuna esse crediderim, atque plane ille quidem intelliget recti intestini, connexarumque, & consentientium partium, ac præsertim uteri fibris validius, ac vehementius contractis fœtus mortui, molæ, ac cujusvis extranei corporis expulsionem cum prius molle flaccidumque factum fuerit os, facilius promoveri, hinc magnum adeo esse illorum usum in ejusmodi casibus, ut vel sola laxantia, ac lenientia in gravidis ob metum abortus sint cautissime administranda. Salubre propterea laudati Jo. Fortis consilium simul ac stimulantia hæc, atque acria cum intrinsecus, tum extrinsecus applicantur, ut descendat mulier in balneum aquæ dulcis dictis herbis alteratæ, quibus & insessus loco utatur, adeo ut cannula in uterum immissa excipiatur, dum sternutatoria in nares intruduntur, ut scilicet magis magisque uteri ore relaxato, ac universo corpore concusso, musculisque thoracis, diaphragmate, ac imi ventris visceribus uterum versus valde prementibus molæ expulsio sollicitetur. (*q*)

XX. *Ubi tamen præ enormi sanguinis effusione in vitæ discrimine versetur mulier omnia hæc laxantia, impellentia &c.*] Vidit hæc maxime insignia emolumenta cl. Mauriceau, at cum præ hæmorrhagiæ vi res in arduo sit posita, hæc omnia impellentia medicamenta ejicienda prorsus esse constituit, (*r*) observatione potissimum edoctus, id quod magis sanguinis profluvio uterino in muliere falsum germen gerente tribuerat, aquam sambuci fuisse, aliasque potiones diureticas obstetricis consilio assumptas, nec non acres, atque extimulantes Clysteres, aliaque vago passim rumore decantata specifica, quæ tantum abest, ut bono sint emolumento, ut in summam mulierum perniciem plerunque cedant, qua enormes sanguinis hæmorrhagias ciendo, qua febres, uterique inflammationes, qua immodicos alvi fluxus atque gravissimas pectoris fluxiones provocando. Vidit hæc etiam la Mothe (*s*), Hildanus vidit (*t*). Nos ab iis sumus, atque uti mulieres ad extremum usque vitæ redactas sola extranei corporis extractione ab Orci faucibus ereptas fuisse constat, ita & nos eam similibus in casubus instituendam esse haud dubie affirmamus. Methodum servandam docet Hildanus ipse (*u*), quæ in eo tota versatur, ut dolores, qui etiam perenni cursu fluente sanguine evanuerunt, denuo excitentur extraneorum corporum excretioni certo certius ansam daturi, ut a viris præclarissimis la Mothe (*x*) & Heistero (*z*) demonstratum est. Hinc ut ægrotans in modum parturientium decumbat, operæ pretium putat, in lecto tamen, ut vires conserventur, supina, cruribus elevatis utrinque, dilatatis cosciis, deinde obstetrix manum inunctam linimento ex oleo lilior. albor. amygdal. dulc. de vitel. ovor. pinguedin. capon. urs. anser. &c. clementer in uteri collum immittat, ac parturientium dolores, & conatus quantum fieri potest excitet. Verum quidem est, ut notat egregie cl. Pasta (*a*) ejusmodi operatione velle Hildanum uteri os tantum sic dilatari, ut obstetrix manum commode immittere possit pro molæ extractione, at ne inficiari quidem posse contendit

(q) *V. lib.* 1. *cap.* 1. *com.* 22.
(r) *Obs.* 3. (s) *Reflex. obs.* 163.
(t) *Epist. ad Doringium p. m.* 904. (u) *Cent.* 2. *obs.* 52.
(x) *Refl. obs.* 14. (z) *num.* 21.
(a) *loc. cit. p.* 207.

dit ſperandum eſſe, ut mulier falſum germen ejiciat, aut ita idem propendeat, ut digitis apprehendi queat, cum revocatis hac ratione doloribus in ſanguinis profluviis partus naturales procurari ab ipſo Puzos animadvertat, ſicque vitæ peciculum, quod in fœtus extractione impendet, diligenter præcaveri. Saltem pulcherrima laus erit os uteri ſic dilatare, ut extractionis fine, ſi in longius protrahi non poſſit, potiri valeamus. Quæ quomodo perficienda laudatus ipſe Jo. Fortis præclare docuit, quo loco inquit: *Tum Obſtetrix manibus inunctis oleo liliorum alborum, & Keirino* (oleum loco linimenti ſufficere vel cl. Paſta adnotavit) *ſiniſtram in uteri oſculum immittat, & dilatet; deinde inventa mola dextera & ipſa inſinuetur, manu inuncta pertractetur, & leviter extrahatur; quod ſi conſequi non poſſit obſtetrix, peritus forſan, & animoſus Chirurgus id obtinebit; cujus manus, ſi mola fugiat, ubi ſiniſtra manu os uteri dilataverit, & molam invenerit, dextera uncus introductus, ſiniſtra infigatur, quo in orbem circumducto paulatim extrahatur*. Quamquam vero uteri os interdum adeo anguſtum eſſe oſtendit cl. Mauriceau (*b*), ut non ſolum tota manus immitti queat, ſed vix ſolum digitum, quo operatio efficienda, quæ in hunc fere modum ſe habet. Inuncta manus ad internum uſque orificium, quod vix apertum reperiri plerunque datum eſt in vaginam immittenda, atque alterutrum digitorum inſinuandum, ac in utramque partem in gyrum agendum eo uſque dum alteri via præbeatur, & ſic ex ordine aliis, ſi abſque moleſtia id fieri poſſit: Si duo ſolum ut ſæpe contingit immitti queant, extraneum corpus ipſis apprehendendum eo prorſus modo, quo ſolent cancri fluviatiles eorum pedibus, dum rem aliquam apprehendunt, atque extra uteri confinia ejiciendum, quemadmodum etiam, ſi forte intus incluſus ſit aliquis grumus ſanguinis, quo educto profluvium nimium cohiberi procul dubio tenendum, niſi forte aliqua ipſius portio ſuperſtes maneat, ut ſæpius vidiſſe teſtatur, atque huc uſque traditam methodum adhibuit. Hanc fere ſectandam putat cl. Paſta (*c*) dummodo *diligenter proſpiciat obſtetrix*, ut docet Hildanus (*d*) *ne ipſam, nempe molam impetuoſe, ac feſtinanter, ſed pedetentim, ac lente ſeparet, extrahatque*, cum ſe in ſeparatione molæ poſtquam ad ipſius radicem manu perveniſſet dimidiam fere horam impendiſſe ſubdat, *abſque ullo tamen dolore, aut moleſtia ægrotantis*. Hinc propterea reciſis unguibus digitorum ſumma molam inter, aut aliud extraneum corpus, & uteri parietes injiciantur, eadem ſenſim ea parte avellendo, qua utero tenaciter adhærent, & ſic circumundique uſque ad integram ſeparationem: ſedulo etiam, ac diligenter caveatur, ne ſi nimis adhæreant, eadem plus æquo trahendo diſrumpantur, aut ipſius uteri ſubſtantia avellatur, cum manus ſimilibus in caſubus, æque ac uncus periculi expers non ſit, ut cl. la Mothe teſtatus eſt. (*e*) Quæ ſi vera ſunt, eo magis patet perquam raro ad uncum deveniendum eſſe, cujus meminit cl. Jo. Fortis, aut ad alia inſtrumenta a cl. Mauriceau inventa, deſcripta, ut ſupra à nobis la Mothe præeunte adnotatum eſt.

(b) *lib.* 2. *cap.* 31. *p.* 259.
(c) *l. c. p.* 201. (d) *Cent. epiſt.* 39. *p.* 386.
(e) *Prefac. p.* 9.

CAPUT IX.

De præcipuis quibuſdam gravidarum morbis & abortu.

I. NAuſea, vomitus, cordis palpitatio, Syncopes, alvi fluores, ani hæmorrhoides, alvi ſtypticitas, mejendi difficultas ea fere ſunt, quæ gravidas exercent: moleſti quidem, atque graves morbi, at cum abortu comparata levis momenti.

II. Illorum cauſa eſt aucta ſanguinis quantitas primis potiſſimum menſibus, & impedita conſueta ejuſdem excretio, qua naturalis ſanguinis motus alteratur, & cæteræ humorum ſecretiones aliqualiter læduntur.

III. Hinc diſtentis plus æquo uteri vaſis, eorumque & ſtomachi nerveis fibrillis male affectis, aut craſſis, acribus, ſalſis aliaque qualitate præditis in eodem ſeparatis ſuccis nauſeæ, vomitus ſubſequuntur.

IV. Sanguine vero, aut acriore ab eodem lympha ſecreta circa præcordia lenteſcente cordis palpitatio, ſyncopes præſto ſunt.

V. Jam vomitibus longis, & diuturnis divexatæ mulieres langueſcunt, eorumque ſtomachus cibis coquendis ineptus redditur, unde Lienteria, aut depravata chylificatione acres, erodenteſque humores colliguntur, qui Diarrhœæ, ac Dyſenteriæ occaſionem præbent.

VI. Superfluum ſanguinem in vaſis hæmorrhoidalibus ſubſiſtere ſi forte contingat, hæmorrhoides ſubſequuntur; eo magis ſi eodem inteſtinorum vaſa plus æquo diſtendente alvi ſtypticitas exoriatur; qua excrementa magno cum niſu, ac labore ejiciantur.

VII. Hæc præternaturalis diſtenſio, ſi veſicæ vaſis accidat, mejendi difficultas, quæ a ſola uteri compreſſione quandoque proficiſcitur, inflammatoria originem trahet.

VIII. Abortus vero, qui inter primum, & ſeptimum menſem contingit, cauſa non ſolum eſt nimia ſanguinis plenitudo, ſed ejuſdem raritas nimia, & expanſio, tenuitas, fuſio, acrimonia, inanitas, quæ longa inedia, diuturna ciborum averſione, vomitibus contumacibus, tenui diæta in morbis acutis, inſignibus hæmorrhagiis hæmorrhoidum, uteri, liberaliori venæ ſectione, alvi fluxibus aliiſque ejuſmodi evacuationibus, comparatur.

IX.

IX. Ea omnia quibus menſium fluxus cieri ſolet, aut molæ expelli, purgantia ſcilicet, emmenagoga, crocata, mirrhata, aloetica, totius corporis gracilitas, mollior, laxiorque habitus, abortus quavis de cauſa prægreſſus, uterus qui ſatis amplus, & capax non ſit, aut inflammatione, tumore aliquo ſcirrhoſo, abſceſſu, mola, aliiſque malis laborans, idem laxior, & humidior, omenti craſſities inſignis, aut duriorum, quæque ferris armantur veſtimentorum compreſſio, grandiores fętus, monſtroſi contra naturæ ordinem poſiti, gemelli, tergemini, aut plures vel per ſuperfœtationem, ſi datur, concepti, varia funiculi ad fętus collum circumplicatio, percuſſio ventris, caſus in terram, labor moleſtus, & operoſus matris, præſertim inſolitus, violenta exercitia, frequens & immoderatus coitus, ſaltus, ſuſpiria vehementia, brachiorum elevatio, graviores animi curæ, metus præſertim inſignis, vehemens ira, improviſus, & inopinatus rumor, odores tetri carbonum vel ipſius lucernæ extinctæ.

X. Morbus revera metuendus abortus, licet in nonnullis nil gravius partu naturali.

XI. Ne is forte accidat, ubi nauſea, aut vomitu mulier corripiatur, venæ ſectio ratione plenitudinis habita vel primis menſibus ad ſeptimum uſque, ſi moleſte vexetur inſtituenda, ſecus circa finem tertii, eaque in brachio, vel manu, niſi acutiſſimus morbus aliter ſuadeat.

XII. Si ultra quartum menſem protrahatur vomitus, atque pravi ejiciantur ſucci, ſyrupus de cichorea cum rhabarbaro ad ℥ i. quotidie exhibendus, rhabarb. pul. a ℈ i. ad ʒ .s. ex flor. Caſ. r. e. aut ejuſdem conſerva quolibet octavo die, vel ejuſdem infuſio addito ſyrupo flor. perſicor. aut mel. roſat. ſolut. ad ℥ i. .s.

XIII. Abſterſis primis viis, ſi adhuc moleſtus ſit vomitus juſculum ex carn. vitul. a pingued. ſeparat. ℥ iii. raſur. ebur. ʒ ii. cortic. citr. ſicc. ℥ .s. calamint. mont. p. i. ſiliq. vanil. vel cortic. Vinteran. gr. viii. aq. font. Lib. i. .s. m. coq. uſque ad conſumpt. mediet. detur ad ℥ iiii. quotidie mane jejuno ſtomacho.

XIV. Solus Chocolatæ potus nonnullis quandoque egregie proficit.

XV. Diligens etiam victus ratio conferre viſa eſt ea concedendo quidem, quæ avide appetuntur, licet qualitate aliqua intemperata, ſed opportune, ac moderate, cum cæteroquin ptiſanæ hordeaceæ, a-

venaceæ, carnes juniorum Animantium, Avium, vel affatæ fucco limonum, granatorum alteratæ conferre vifæ funt, uti & confervæ cytonior. poft cibum, vinum maturum optima fint.

XVI. In palpitatione cordis fola plerunque venæ fectio promptiffime occurrit, ita & in fyncope, fed extra paroxyfmum, in quo facies aqua frigida irroranda, aut acetum acerrimum naribus applicandum, cordis vero regioni vinum generofum fpeciebus cordialibus pro epithemate imbutum admovendum, aut aqua Reginæ Ungaricæ: dum vinum generofiffimum fragrans, limpidum, & fuave, aut aq. fuc. melif. tot. citr. aurantior. cochleatim exhibetur.

XVII. Etiam in alvi fluxibus locum habet venæ fectio, fi redundantis fanguinis inditia adfint, cum cæteroquin ea, quæ mulier appetit pravæ indolis evitanda in lienteria, & ea quæ facilis funt coctionis fubacidis fuccis alterata, & confervæ cytoniorum, & vinum maturum concedendum fit, hora vero fomni Diafcordeum Fracaftor. a ℨ .s. ad ℨ i. exhibendum.

XVIII. In Diarrhœa vero omnia alibi recenfita (*f*) folis aquis Tetutianis exceptis, & radice Ipecuacan, nifi forte infigne medicamentorum faftidium prohibeat, quo cafu fola Simaroubæ decoctio adhibenda, quæ in hunc fere modum paratur. ℞. Simaroub. minut. fect. ℨ ii. aq. commun. Lib. ii. coque ufque ad confumpt. tertiæ partis, & quarta ipfius pars quarta quaque hora tepida propinetur ad integram ufque fanationem.

XIX. Hæmorrhoides dolentes præter venæ fectionem ex brachio decocto Verbafci, & flor. fambuc. portulacca contufa, & admota, linimento ex linariæ fol. & floribus in adipe porcino coctis expreffo adipe, & vitello ovi admixto, oleo femin. lin. in quo afelli fuerint incocti, addito oleo buxi, & vitel. ovor.; in metu vero inflammationis linimento ex cancris fluviatilibus in oleo coctis ufque ad mel. confiftentiam, aut oleo amygdalar. dulc. papaver. & nymph. vitello ovorum crudo in mortario plumbeo diu agitato, addito etiam refrigerante Galeni, & Populeon. pertractandæ.

XX. Alvus cæteroquin aperta fervanda floribus Caf. r. e. prunorum decoctione in jufculo tenui, fero lactis tamarindato, fpinaciis, aliifque id genus. Clyfteres ut fummum fi fæces fint induratæ ex decoct. malvar. parietar. violar. femin. lin. cum facchar. rubr. ℥ ii. ol. violat. amyg-

(f) *Aph. lib. 3. cap. 3. p. 27.*

amygdal. dulc. a ℥ i. .s. butyr. recent. parum, adhibendi.

XXI. Alvi ſtypticitas, & mejendi difficultas, niſi venæ ſectione tollatur ſola refrigerantia, & emollientia viſa ſunt convenire, cujuſmodi ſunt lac tepidum, fomenta ex decoct. malvarum, parietariæ, violar. ſemin. lin. extrinſecus applicanda, aut addito oleo violato in veſicam injicienda: intrinſecus vero emulſiones ex ſemin. frigid. addito ſyrup. nymphææ, ſerum caprile deſtillatum, aqua Noceræ, & ſimilia.

XXII. Abortus, qui a nimia vaſorum plenitudine proficiſcitur frequenti venæ ſectione præcavetur ſupra allatis cautelis n. ii.

XXIII. Qui ab ejuſdem raritate nimia, & expanſione, quiete corporis, animique diæta tenui, ac refrigerante, ut ſunt ptiſanæ avenaceæ, hordeaceæ, juſcula ex carnibus agninis, vitulinis, endivia, acetoſa, lactuc. comeſta in acetariis, omnimoda vini abſtinentia, aut tenui tantum, & diluto, aqua ardente Sirio ſucco limonum, berberum alterata, emulſionibus ſemin. melon. aut quat. frigidorum.

XXIV. Quibus addendi pulveres ex raſur. matr. perlar. ocul. cancror. a ʒ i. nitr. puriſ. ℈ i. ad ʒ .s. ex aq. acetoſ. borragin. aut levi decoctione in jure non ſalito lactuc. endiv. cichor. violar.

XXV. Qui a tenuitate, fuſione, acrimonia, pulveribus ex coral. maſtich. gr. kerm. a ℈ i. ad ʒ .s. quotidie in ovo ſorbili exhibendis, vel trochiſc. de ſpod. de karab. a ʒ .s. ad ʒ i. ſuperbibendo gelatin. raſur. ebur. & cor. cer. in aq. tormentil. plantagin. a cocl. 1. ad cocl. ii. in jure extremitatum pedum vituli, dum renes, ac pubes ad præpediendam hæmorrhagiam unguento de cortic. caſtan. comitiſ. ſandalin. junguntur, aut cerata, aut zona torrida incluſa pelle arietina vitriolo ad ſolem calcinato applicatur, quæ etiam in nimia laxitate locum habent.

XXVI. Qui ab inanitate ob inediam, liberaliori, atque opimo victus genere, jejunii abſtinentia.

XXVII. Qui ab inanitate ob diuturnam nauſeam, ac vomitum iis, quæ iiſdem occurrunt.

XXVIII. Qui ob tenuem diætam in morbis acutis paulo liberaliori victu in declinatione præſertim, juſculis ſcilicet carnium juniorum Animantium, quibus incocta ſint hordeum, radix ſcorzoneræ, & vitelli ovorum, potu vero ex aqua hordei cum aq. Cinnam. ſucco citri, & pauxillo vini permixto, vel ſucco limon. aut berberum alterata.

XXIX.

XXIX. Qui ab insignibus hæmorrhagiis hæmmorrhoidum, uteri, aliarumque partium, iis ipsis, quæ eorumdem remedia sunt.

XXX. Qui ex abortivis medicamentis, eorum abstinentia.

XXXI. Qui a molliori laxiorique habitu, aut laxiori, & humidiori uteri intemperie iis, quæ fluorem album sistunt.

XXXII. Qui ab externis causis earum remotione.

XXXIII. Excepto metu, & terrore, qui venæ sectione animo ad quietem composito pertractandus.

XXXIV. Si mammæ detumescant, & extenuentur, dolores frequentes, & fere continui renes, ac lumbos excrucient, qui pubem versus, & os sacrum exporrigantur, quidam ex utero egerendi conatus, sanguinisque puri, vel serosi, vel aquæ ex utero profluentis excretio contingat, quibus imminens abortus indicetur totum naturæ opus committendum.

C A P. IX.

De præcipuis quibusdam gravidarum morbis, & abortu.

I. N*Ausea, vomitus, cordis palpitatio, Syncopes &c.*] Nullum morbum reperiri medentibus datum est, si singuli animo, & cogitatione percurrantur tam acuti, quam chronici, qui & non prægnantibus, prægnantibusque communes non sint, easdemque non causas agnoscant, atque diagnosim. Si hæc duo tantum a nonnullis spectata fuissent, nullus superfuisset de iis differendi locus: at cum ad prognosim, ac curationem attendissent, quæ satis insigne habere discrimen animadverterunt, satis se habere posse sunt arbitrati, quo de his aliquid speciatim dicerent. Inter hos Riverius eminet (*g*), qui propterea acutos morbos in gravidis longe periculosiores, & sæpissime lethales primum constituit, chronicos vero aut abortus periculum minari, aut vix ante partum curari posse: deinceps de magnis remediis sermonem instituit, venæ sectione scilicet, & purgatione, nec non diæta, quæ qua ratione adhibenda subtilius inquirit, ita ut exonerari laborum nostrorum partem fateamur, atque ejus doctrinam quamlibentissime amplecti. Cum tamen totum curationis momentum in eo situm videatur, ne indicatis præsidiis præpostere adhibitis mulier abortiat, cum venę sectio, purgatio, diæta in eorum etiam morborum curatione sint administranda, qui peculiares sunt mulieribus gravidis ante partum, quique abortus periculum æque minantur, ab eorum examine, ne frustra res in immensum excresceret supersedere decrevimus, atque ad istorum historiam sermonem omnem, orationemque convertere, præsertim cum de causis, ac remediis abortus tam iis, quibus præcaveri idem potest, quam quibus curari sit infra dicendum. Nausea, vomitus, cordis palpitatio, syncopes, alvi fluores, ani hæmorrhoides, alvi stypticitas, mejendi difficultas, uteri hæ-

(g) *Cap. 16. de morb. acut. & chronicis prægn.*

hæmorrhagia ea fere ſunt, quæ Mulieres gravidas ob metum abortus, & abortus periculum non leviter infeſtant, quorumque tractationem Ludovico Mercato, Roderico a Caſtro, Mauriceau, Jacobo Meſnard, Andrea Paſta præeuntibus aggreſſi ſumus.

II. *Illorum cauſa eſt aucta ſanguinis quantitas primis potiſſimum Menſibus, & impedita conſueta ejuſdem excretio &c.*] Si illorum proximas ſpectemus cauſas, nemo inficias ire auſit eaſdem plane eſſe, quæ in non gravidis nauſeæ quidem, ac vomitus inverſum motum periſtalticum æſophagi, ventriculi, & ſæpe Duodeni, nec non diaphragmatis, & Muſculorum Abdominis convulſivam contractionem plus minus violentam (*h*), cordis vero palpitationis, illius convulſionem, quæ non raro ita vehemens eſt, ut manus pectori admota repellatur, & viſu ipſo deprehendatur, ut Foreſtus (*i*), Chriſtophorus a Vega (*k*) teſtati ſunt. Quibus addendum, quod Rivinus ſcriptum reliquit (*l*) ſe in ea pectoris parte, cui admota manus pulſationem percipiebat maculam rubicundam obſervaſſe, in alio caſu callum: Syncopes vero interceptum ſanguinis motum; alvi fluxus, vel deficientem, aut languеſcentem bilis, & ſucci pancreatici actionem, unde non recta ſuccedit chiloſæ maſſæ attenuatio, & Chyli a fęcibus ſecretio, aut fibrarum inteſtinalium laxitatem tantam, ut quæ continere debent, cito emittant, aut venarum lactearum obſtructionem, ut chylus confectus jam & ab excrementitiis partibus ſolutus in eas ingredi, aut per illas fluere ulterius non poſſit, unde cum fęcibus confuſus excernatur, vel vero convulſivam inteſtinorum contractionem ab acribus, cauſticis, atque erodentibus particulis inductam, qua variorum humorum, una cum ſanguine excretio interdum excitatur (*m*): ani hæmorrhoidum ſtagnationem in ipſis ſanguinis, unde intumeſcunt, ac inſigniter ſæpe dolent non quidem ob affectas ſolummodo venas, ſed ob partes, quibus ſunt interjectæ tumoreſque hinc multiplicis naturæ excitatos; alvi e contra ſtypticitatem impeditum liberum motum periſtalticum inteſtinorum, unde humorum homogeneorum confluentia non obtinetur; mejendi difficultatem ob inflammationem veſicæ, ſanguinis in ipſius vaſis ſtagnationem. Cauſarum diſcrimen inſigne illarum fere eſt, quæ remotæ dicuntur. Si enim de iis ſermo ſit, quæ nauſeam, aut vomitum cient, apparet ad materiem craſſam, viſcidam, mucoſam ventriculi parietibus tenaciter adhærentem, vel ad nimis tenuem, acrem, ac bilioſam, vel ad ſanguinis e vaſis ventriculi erumpentem, in ejuſdem cavum, ad tumorem inflammatorium, ad ſcirrhum, ad callum ventriculi, ad ingeſtorum nimiam copiam, emetica acria, aliaque id genus eſſe referenda. Si vero de iis, quæ cordis palpitationem gignunt, variæ eſſe poſſunt, aliæ quidem ipſi cordi peculiares, ut ſunt ampliata ipſius moles, ejuſdem adhæſio Pericardio, auricularum, & annexorum vaſorum dilatatio, ut ex A. N. C. conſtat (*n*), Wiliſio (*o*), Jo. Couſin (*p*), polypi cordis, & aortæ ut M. N. C. (*q*), & Alexander Knips Macoppe (*r*) præ cæteris teſtantur, qui-

(h) *aph. lib. 3. cap. 1.* (i) *obſ. lib. 17. obſ. 10.*
(k) *lib. 3. de art. med. c. 8.* (l) *De cord. palpitat. ſect. 13.*
(m) *aph. lib. 3. cap. 3.* (n) *Dec. 2. an. 9. obſ. 44.*
(o) *Tr. de medicam. oper. ſect. 7. cap. 3. pag. 103.*
(p) *Nov. aſthm. hiſt. 3.* (q) *Ibid. an. 6. obſ. 233.*
(r) *De Aortæ polypo epiſt. medic.*

quibus efficitur, ut cor vehementius ad costas appulsus easdem urgeat, sanguinis infusio ab auricula in sinum cordis parcior, quam naturæ ordo postulet, cum deficiente sanguinis adversus cordis impetum resistentia major ille sit, & pectus magis urgeat, quemadmodum in iis observamus, qui pulsus intermissione laborant, in quibus parum sanguinis e sinistra auricula in sinistrum sinum non illabente, nec Aorta sanguine repleta non modo pulsus deficit, ut Timæus a Guldenklee testatur (*s*), sed vi omni cordis integra manente, & tota adversus costas impensa, cor vehementer ad pectus alliditur, quibus addenda ea omnia, quæ cor ipsum stimulare possunt, ut vim moventis principji augere, ut acrior sanguinis, & spirituum constitutio, convulsivi morbi, graviora animi pathemata, metus præsertim, ac terror, ut Baglivus docuit (*t*), aliaque id genus plura. Syncopes causas quod attinet multa sunt, quæ sanguinis motum intercipere, atque auferre possunt, atque alia quidem in cor ipsum, & sanguinem immediate agunt, alia mediate ventriculi, intestinorum, uteri, aliarumque partium nervos afficiendo: graviores hinc animi perturbationes, terror præsertim, metus, & tristitia, quibus spirituum animalium motus ea ratione quandoque cohibetur, ut apoplexia superveniat (*u*), odorum graviorum, aut etiam suaveolentium perceptio, præsertim in hystericis Mulieribus, quæ spirituum ataxia laborant (*x*), & in quibus iidem in eas turbas aguntur, ut motus cordis intercipiatur: hæmorrhagiæ, & quæcumque nimiæ excretiones, quibus non modo sanguinis subtilior portio, in qua totum virium momentum situm est exhauritur, sed ipsa quoque fluidorum moles imminuitur, unde æquabilis, atque ordinatus sanguinis motus impeditur: id quod & de immoderatis vigiliis est intelligendum, & longa inedia (*x*), & immoderata venere, & de venenis, de purgantibus, atque emeticis acribus, febribus malignis & colliquantibus (*z*), de iis demum omnibus, quę partes cum corde communicantes vellicare, aut aliter, male afficere possunt. Jam alvi fluxus cęliaci remotiores causas si quæras, sunt fere ulcus ventriculi, quo ejus fibræ plus æquo irritantur, potus copiosiores, quibus nimia laxitas in easdem inducitur, naturalis partium atonia, vel ab iis quæ spiritus dissipant, excitata, ut vigiliæ intentæ, immodica venus, morbi chronici, & diuturni, nec non prava victus ratio, aut hepatis obstructiones, quæ bilis separationem, aut activitatem impediunt, intestinorum infarctus a viscidis, mucosisque quisquiliis crusta quasi quadam eadem obducentibus, aut vasorum lacteorum coalitus post dysenterias male curatas, aut Mesenterii obstructiones, aliaque similia. Dysenteriæ vero humorum vel nimia copia, vel acrimonia insignis, qui vel in ipso sunt sanguine, vel a pancreatico, bilioso, & qui a glandulis intestinorum extillant succis, vel ab ingestis suppeditantur, quibus addenda graviora animi pathemata, naturalium evacuationum suppressio præcipue sudoris, ac perspirationis aliaque a nobis recensita (*a*). Ani hæmorrhoidum causæ remotiores internæ a perturbata sanguinis crasi, ac libero motu sunt repetendæ, ab incongrua victus ratione, a temperamento melancholico, in quo acidæ, fixæque particulæ domi-

(s) *epist.* 23. *pag.* 140. (t) *Prax. med. lib.* 2.
(u) *aph. lib.* 1. *cap.* 1. *p.* 16. (x) *Ibid.*
(z) *aph. lib. cap.* 2. *com.* 4. (a) *Ibid. cap.* 3.

dominantur, Hepatis, ac Mesenterii vitiis: externæ vero ab exercitiis vehementibus, iisque omnibus, quibus lumbaris regio plus æquo excalefit, laboriosis partibus, laboriosa fęcum excretione a purgantibus validioribus, maxime aloeticis, quibus intestinorum fibras irritari non modo, sed etiam abradi alibi demonstratum est (*b*). Quid alvi stypticitatis causis inquirendis immoremur, cum ex dictis de affectione hypochondriaca, ictero, vermibus (*c*), quorum morborum symptoma familiare esse consuevit, erui commode possint? Quid inflammationis vesicæ causis, quæ ceteris omnibus inflammationibus communes sunt? In gravidis enimvero longe diverso ex fonte sunt repetendæ. Facta enim fęcundatione nemo ignorat uteri vasa non modo turgere, copiosioremque succum effundere, sed eumdem calore loci, & motu subtiliorem redditum ovulum ipsum primum quidem liberum, & nulli uteri parti adhærentem intrare, ipsumque distendere, & augere, Embryonemque in eo contentum nutrire, & ambire. Quo copiosius nutritius humor ad uterum affluit, eo magis minui illius copiam, quæ plethoram prius faciebat, & sanguinem per turgida uteri vasa jam distenta liberius circulari manifesta res est. Hinc petenda ratio cur menstruorum fluxus plane desinat in iis præsertim, quæ non tanta sanguinis copia donantur, cum in plethoricis quandoque primis saltem Mensibus naturalis sanguinis fluxus, licet imminutus appareat, eo usque dum ovulo in dies incrementum sumente, illiusque membranis sensim crassescentibus, & ea præsertim parte, qua ovario adhærebat placentæ rudimenta appareant, per quam in dies singulos crassescentem, & auctam nutritius succus uberius ab utero trascoletur, atque in venam fętus umbilicalem pro majore ejusdem nutritione transmittatur. Qui si totus non absumatur jam a fętu ad Matrem per arterias umbilicales rursus emitti, postquam Covvperus mercurium in arterias umbilicales injectum in venas uteri matris intrare vidit (*d*), Vieussenius vero Mercurium in arterias carotides canis gravidæ injectum non modo in omnia ejus membra, & viscera decurrisse, sed etiam in catellos, in ipsius utero conclusos pervenisse affirmat, ut ipsorum interiora, & exteriora, cutisque ipsa hoc Mercurio per vasa sanguinea affluente haud injucundo spectaculo pingerentur, sive inficiari, sive in dubium revocare non possumus, præsertim cum Meryus hunc sanguinis circulum singulari confirmet exemplo Mulieris ultimo Mense gravidæ, infelici lapsu subito enecatæ, ac in sectione Abdominis cavitatem sanguine turgidam, ex adverso cuncta vasa sanguifera cum propria, tum fętus una mortui prorsus vacua, cum placenta nihilominus utero adhuc integro adhærescente, & sine ulla sanguinis effusione (*e*), atque ipse cl. Heisterus in puerpera, quæ duos fętus in utero gesserat, unoque vivo feliciter excluso paulo post intra quartam horæ partem ob enormem supervenientem uteri hæmorrhagiam altero adhuc retento mortua est, non solum vasa omnia sanguine vacua deprehendisse testetur, verum etiam in fętu adhuc utero integris membranis hærente idem notasse (*f*). Quod diligenter tenendum, cum sanguine a nutritione fętus superstite, sive eo solo qui Matris est, sive a fętu per arterias umbilicales reduce suppressis Menstruis ea sanguinis plenitudo inducatur, qua naturalis sanguinis motus alteratur, & cęteræ humorum secretiones aliqualiter læduntur, unde gravidarum morbi.

(b) *Ibid. cap. 7. p.* 84. (c) *Ibid. p.* 74. 101. 108.
(d) *Anatomii of. the. human. Bodii Tab.* 54. *& act. erudit. Lipf. an.* 1669.
(e) *Hist. Acad. Reg. an.* 1708. (f) *Compend. Anat. not.* 36.

III. *Hinc distentis plus æquo uteri vasis, eorumque, & stomachi nerveis fibrillis male affectis &c.*] Distentis nimirum plus æquo uteri vasis nerveisque fibrillis stimulatis ea tristis affectio excitatur, quæ superiori stomachi orificio per nervos sexti paris communicata nauseas, ac vomitus ciet. Uterus saltem, ut alibi ostendimus, facta fœcundatione magnam subit alterationem, cumque exquisitissimo sensu sit præditus, vix ac illam patitur fieri minus potest, quin prædicta tristi sensatione afficiatur, a qua nauseam, ac vomitum per consensum oriri diximus, id quod primis statim diebus Mulieribus quandoque contingere animadvertens cl. Mauriceau (*g*), quæ in perfectissimo valetudinis statu sunt constitutæ, non pravas modo quascumque vitiosasque sordes stimulandi vi præditas accusandas constituit, sed ne ipsam quidem Mensium suppressionem, atque omnia enarrata symptomata ea prorsus ratione gravidas aggredi, qua aut in capitis, & intestinorum vulneribus, aut colicis nephriticis experimur, in quibus nullo vitioso humore stomacho hærente enormes vomitus subsequuntur. Recte ille quidem. Nihil sane est, cur ei quamlibentissime non assentiamur, dummodo tamen & ille nobis concedat, quod volumus, vomitus scilicet, qui ad quartum usque Mensem, & quandoque toto gravidationis tempore misellas exercent non a sola stomachi imbecillitate repetendos, qua ciborum digestio præpediatur, atque eorum corruptio pravis vitiosisque sordibus ansam datura loco bonæ laudabilisque concoctionis contingat, sed a prædicta etiam sanguinis plenitudine, qua naturalis sanguinis motus alteratur, & cæteræ humorum secretiones aliqualiter læduntur, unde succi digestioni inservientes nimis crassi, acres, salsi, acidi, aut alia qualitate præditi separantur, variasque stomachi, & adjacentium partium pathemata progignunt. Nisi ita res habet, qua ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut gravidæ non modo inappetentia, nausea, vomitu, sed etiam Pica, & Malacia non raro afficiantur, & res appetitas licet pravas & interdum a cibi natura alienas avide adeo, atque impatienter desiderent, ut nisi earum compotes fiant languescant, animo fere linquantur, atque infanti rei appetitæ notam imprimant? Quid quod nullum quandoque malum ab assumptis etiam copiose, atque a natura cibi alienis rebus, aut insigni aliqua, & efficaci qualitate præditis exoriantur? Mulierem ex Sennerto alibi memoravimus (*g*) cretam, & molares lapides contritos ad librarum pondus deglutientem, ne vel minime quidem læsionis inditiis apparentibus. Cui addenda altera illa Plateri observatio de gravida Muliere aliquot Zinziberis libras maxima voluptate ulla absque molestia, atque ardore in faucibus, atque ventriculo una vice devorante. Quæ sane omnia vix, ac ne vix quidem accidere posse ostendimus, nisi depravatum sit ventriculi fermentum ea ratione, qua opus est ad res adeo pravas edomandas, ut qualitatibus suis non noceant, cum ab eodem motiones quædam in ventriculi membranas, & nervos excitentur, quæ cum ad Cerebrum usque perveniant certas ciborum imaginationes in animum inducunt, unde Mulier ad appetendum excitetur. Quoniam vero cibi absurdi sunt, atque ab alimenti natura alieni necesse esse subdimus, ut eæ motiones in ventriculum primum, mox in medullares Cerebri fibras inductæ organis gustus, & odoratus communicentur, & cum papillæ linguæ, tum membranæ pituitariæ talem tonum, ac tensionem habeant, ut motus,

(g) *loc. cit. p.* 98. (g) *lib.* 3. *cap.* 8. *p.* 99.

motus, qui inducitur a rebus absurdis sit illis consentaneus, ideoque jucundus, & suavis, e contra qui a rebus suavibus fit, dissentaneus sit, asper, & a sensibus alienus. Quæ cum ita sint illud citra ullius erroris suspicionem affirmari posse videtur a nimia humorum redundantia, præsertim vero sanguinis, qui non tam prompte, & in sufficienti quantitate in nutritionem fętus impenditur vasa matris magis distendi, & ampliari, præcipue vero gastrica, hisce vero nimium distentis fluida irregularibus, atque inordinatis motibus cieri, separationes perverti, & alterari, præsertim vero succi gastrici, unde irritatis ipsius ventriculi fibris in motus convulsivos aguntur, quibus vomitus excitatur.

IV. *Sanguine vero, aut acriore ab eodem lympha secreta circa præcordia &c.*] Si hactenus dictas alterationes sanguinis humorumque variis in locis contingere eadem de causa statuamus, nihil fere negotii nobis facescet cæterorum omnium symptomatum, quæ in gravidis deprehenduntur, explicatio. Non cordis quidem palpitationis, quam aut ad nimiam sanguinis plenitudinem referre apte poterimus, qua sibimet ipsi liberum cursum, atque in auriculas, & ventriculos cordis ingressum præpedit, cum deficiente ejusdem sanguinis adversus cordis impetum resistentia, major ille sit, & pectus magis urgeat: aut cordis thalami vehementer distenduntur, relaxantur, atque tum ad contractionem præternaturalem, seu palpitationem proritantur. Id quod juvenibus etiam accidere sanguineis adnotavit cl. Hoffmannus (*h*), qui pueruli largum e naribus cruorem fundere consueverunt, aut qui solemnibus sanguinis detractionibus adsueti easdem justo tempore non repetunt, atque neglectui habent, unde recurrentibus plerunque palpitationibus obnoxii evadunt sola venæ sectione præcavendis, ut Zacuti Lusitani (*i*), Stalpartii Van Der Wiel (*k*) aliorumque observationibus compertum est. Quid si acrior lympha, stagnante circa præcordia sanguine separetur, atque cordis, ejusque vasorum fibras graviter vellicet, mordeat, extimulet? Palpitationem nimirum exoriri adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Jam si vellicatio, morsus tantus sit, ut sanguinis motus intercipiatur Syncopes pręsto erit, vel in cor ipsum immediate efficiatur, vel mediate in uteri varie distenti, aut aliter male affecti fibras.

V. *Jam vomitibus longis, & diuturnis divexatæ Mulieres languescunt, eorumque stomachus cibis coquendis ineptus &c.*] Observatione dignum est adnotante cl. Mauriceau (*l*) alvi fluxum præsertim qui Lienteria dicitur vomitibus plerunque longis, ac diuturnis supervenire, aut depravato appetitui, quo res absurdæ, & a cibi natura alienæ, ut supra dictum est, ingeruntur. Quod est argumentum non levis momenti, ventriculum aliasque partes ciborum concoctioni, atque chylificationi inservientes laxas adeo, atque infirmas evadere, ut ineptæ muneribus suis constituantur, hinc aut cibos a stomacho non subigi, aut in chylum impurum, crudum, ac corruptum abire, qui in intestina confluens acrimonia sua insigni ad contentorum expulsionem frequentius sollicitat. Quæ si tanta sit, ut vasa ipsa sanguifera erodantur, abradanturque variorum humorum una cum sanguine diris cruciatibus comitatam excretionem supervenire debere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Ejuscemodi fluxuum meminisse videtur

(h) *M. S. T.* 4. *p.* 4. *pag.* 133. (i) *lib.* 2. *hist.* 39.
(k) *obser. rarior. cent.* 1. *obs.* 36. (l) *loc. cit. pag.* 115.

videtur Hippocrates, quo loco inquit (*m*): *Mulieri in utero gerenti si alvus plurimum profluat periculum est, ne abortiat:* Alibi vero inquiens (*n*): *Mulieri utero gerenti si tensio supervenerit, facit abortum.* Tenesmum jam Dysenteriæ terminum esse neminem latet. A graviditate autem repetendos esse vel ex eodem liquet Hippocrate memorante Epicarmii uxorem, quæ diuturno alvi fluxu affecta cito post partum felicissime convaluit. Hinc optime ab eodem adnotatum (*o*), Mulierem Dysenteria laborantem si convalitura est ab ægritudine vel ipso partus die, vel paulo post levari oportere. Eædem fere cum sint & Schenkii (*p*), & Mauriceau observationes (*q*) nullus hac de re ambigendi locus relinquitur.

VI. *Superfluum sanguinem in vasis hæmorrhoidalibus subsistere si forte contingat, hæmorrhoides subsequentur &c.*] Hæmorrhoides a sanguinis plenitudine ob menstruorum suppressionem repetendas esse omnes fere Medici uno ore consentiunt. Is enim est inter uterina, & hæmorrhoidalia vasa consensus, ut pleræque Mulieres, quibus Menses deficiunt, aut parcius quam par est, & inordinatim fluunt superveniente periodico hæmorrhoidum fluxu sanguine ab uteri vasis illuc delato in perfectissimo valetudinis statu consistant. Quid mirum igitur si suppresso in utero gerentibus menstruo fluxu, nec optime a superfluitatibus, vitiosisque sordibus expurgato, in hæmorrhoidalibus vasis ea ratione subsistat, quæ vel una satis valere potest ad hæmorrhoides sive internas, sive externas cum dolore, atque inflammatione conjunctas progignendas? His plurimum tribuit alvi stypticitas insignis, qua gravidæ premi solent a nimium distensis ipsorum intestinorum vasis oriunda, quibus liber peristalticus eorumdem motus impeditur, unde humorum homogeneorum confluentia non obtinetur, qua fit ut in nisu ejiciendi excrementa sanguis ipse in vasorum extremitates violenter pellatur, earum extremitates tumeant, ibique hærente sanguine inflammatio cum dolore conjuncta subsequatur, quæ hæmorrhoidum nomine venit.

VII. *Hæc præternaturalis distensio si vesicæ vasis accidat, mejendi difficultas quæ &c.*] Uterum inter rectum intestinum, & vesicam situm esse perspicuum est: hinc petenda ratio mejendi difficultatis. Cum enim uterus fœtu intus contento distendatur, vesicæ collum primis præsertim Mensibus comprimi contingit, ideoque ejus capacitatem urina repleri, quæ cum diutius ibi detineatur, nonnisi ægre admodum, & magno cum dolore extra corpus ejici potest, quoniam ejus sphincter hac ipsa compressione, cum non adeo prompte aperiatur, impedimento est, quominus urina facile elabatur, ut præ cæteris a laudato Mauriceau animadversum. Quæ quamvis vere dicantur, nihil est tamen cur toties inculcata sanguinis plenitudo ex causarum censu ejiciatur, per quam distensis nimium vasis ipsius vesicæ liber sanguinis motus per eadem vasa præpediatur, atque hinc mejendi difficultas a vesicæ inflammatione proficiscatur.

VIII. *Abortus vero, qui inter primum, & septimum Mensem contingit causa &c.*] Quid abortus nomine intelligendum sit neminem latet, quandoquidem partus legitimus mense post conceptionem nono solet contingere, solari scilicet, non lunari, seu post hebdomadas quadraginta: præmaturus Mense septimo, vel octavo qui vitalis est, quamvis Hippocrates id inficiaverit, ab-
ortus

(m) 5. *aph.* 34. (n) 7. *aph.* 27.
(o) *lib. prædict.* 2. (p) *lib.* 4. *obs.* (q) *loc. cit.*

ortus demum si ante septimum fœtus ejiciatur. Quoniam vero a conceptionis exordio ad septimum usque Mensem longum intercedit temporis spatium, quærendum restat, quo potissimum post conceptionem die abortus contingat. Id quod Hippocrates (*r*), & Aristoteles (*ſ*) docere visi sunt effluxionis nomine nuncupantes id quod in utero pro conceptione detentum intra septimum diem ejicitur, quas apud publicas Meretrices frequenter observavit Hippocrates ipse: quinimmo sexta die in Fidicina saltibus sollicitavit (*t*). Quare juremerito abortus ille dicendus, qui plerunque inter primum, & septimum Mensem contingit. Quod enim Montuus viderit Pincernam Christianissimi Galliarum Regis quinto Mense natum bene vixisse: pariter puellam quinquemestrem Valesius: Semestrem puerum Avicenas, aut raros casus esse cum Raymundo Jo. Forti judicaverim, aut conceptionis exordio deceptos.

Nimia sanguinis plenitudo, aut ejusdem raritas nimia, & expansio &c.] Ea igitur omnia quibus ante hoc tempus fętus excludi nititur erunt abortus causæ. Inter has eminet primum ea sanguinis plenitudo, a qua prædictos omnes morbos exoriri demonstravimus. Quemadmodum enim in non gravidis naturalis menstrui fluxus causam plenitudinem esse diximus, quæ in feminis debitum incrementum adeptis major fit, quam naturæ ordo postulat, unde propter peculiarem uteri aliarumque partium constitutionem ad inferiores partes majore impetu, & velocitate defertur, cumque vasa uteri offendat laxa, tortuosa, parum munita eadem distendit, aperitque ea ratione, qua superflui sanguinis quantitas ejiciatur, hęmorrhagiæ vero eamdem plenitudinem adeo insignem, ut ipsa uteri vasa disrumpantur, sicque cruentæ excretionis occasio nunquam deficiat (*u*), ita rationi consonum videtur sanguinem copiosiorem, quam in fętus nutritionem impenditur ad uteri vasa facile deferri posse, & aut copiosa menstrua purgatione, aut hæmorrhagia superveniente una fętum elidere. Quod est diligenter notandum. Si enim de parca leviorique purgatione sermo sit non adeo constans res est, ut in dubium revocari non possit, cum plethoricæ mulieres licet gravidæ ad quartum, quintum, sextum, septimum usque mensem, immo toto gestationis tempore non modo eadem quandoque afficiantur, ut a viris cl. Roderico a Castro (*x*) Mauriceau (*z*) Mesnard (*a*) Dionis (*b*) Deventero (*c*) Stalpartio vander Wiel (*d*) Columbo (*e*) demonstratum est, sed quod magis interest nec sui, nec fœtus noxa, ut Hollerius, Heurnius, Valesius, de Gorter in illud Hippocratis (*f*): *Si prægnanti purgationes menstruæ cursum suum teneant, fœtum bene valere est impossibile*, & ipsi supra citati Mauriceau, Dionis, nec non Graafius testati sunt. Quamquam si in memoriam revocemus, quæ alibi a nobis dicta sunt (*g*) apparebit, ne copiosam quidem menstruam purgationem tanti esse faciendam, quanti vago passim rumore plerique Medicorum blaterant. Mulierem enim Solenandri memoravimus, quæ cum ad partum proxime accederet, immodico sanguinis profluvio

(r) *De sept. part. 6. & 7.* (ſ) *hist. anim. 3.* (t) *De natur. pueri.*
(u) *Cap. 3. com. 2.* (x) *De morb. mul. cap. 11.*
(z) *loc. cit. cap. 20.* (a) *cap. 5. art. 10.*
(b) *lib. 2. cap. 12.* (c) *De art. obstetricand. p. 1. cap. 33.*
(d) *Obs. cent. 76.* (e) *De format. fęt. lib. 12. p. 460.*
(f) *5. aph. 60.* (g) *lib. 5. cap. 3. com. 5.*

vio laborans sanitati restituta est: & aliam Skenkii, quæ cum longo itinere per alpes curru suscepto in enormem fluxum sanguinis incidisset curata est, & alias a cl. viris relatas, quibus luce clarius apparet mulieres satis vegetas, & plethoricas immodicum, & diuturnum sanguinis fluxum ferre posse, quin immaturum fœtum edant. Illud tamen sedulo, & accurate hac in re cavendum traderem, ne rariorum observationum studio fallamur, cum nil facilius sit, quam ut sanguis plus ęquo abundans concitato motu ad uteri vasa delatus placentam avellat, qua avulsa abortum sequi certo certius tenendum: hinc si nonnullas servatas esse historiæ tradunt, infiniti sunt casus, in quibus præ nimio sanguinis fluxu ex utero fœtus una cum Matris vita periclitatur. Cum uteri hæmorrhagiam a sanguinis raritate nimia, vel tenuitate, & fusione, vel acrimonia oriri citato loco ostenderimus, eadem vitia sanguinis abortui quoque dictis de causis progignendo opportunissima existere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus queat demonstrari.

Inanitas, quæ longa inedia, diuturna ciborum aversione, vomitibus contumacibus &c.] Inter sterilitatis causas non postremum tenere locum materiæ defectum ad Embryonis conformationem, & incrementum necessariæ superiori capite demonstratum est. Hinc lactentes, aridas, & emaciatas rarius concipere, & Mulieres post largas humorum evacuationes infœcundas hac de causa evadere. Quid si concipiant Mulieres, fętui autem grandiori facto, ac liberali nutritione egenti necessarium alimentum subtrahatur? Jam abortum sequi oportere notum omnibus est planeque perspectum. Quæ cum dico nolim credas Hippocratis doctrinam sequi (*h*) docentis partus naturalis causam esse alimenti inopiam, qua coactus fœtus vim facit, & extra uterum prodit, cum per hanc sententiam obesæ succique plenæ Mulieres fœtum diutius gestare, macilentæ vero gracilesque tardius parere deberent: immo gemelli, ac numerosiores conceptus duplo citius, & ante essent excludendi, cum duplo citius, & antea alimentis opus haberent, quod observationi repugnat: ut silentio prætereeam edito in lucem fœtu lac in mammis nullo discrimine comparere, quod certe minime contingeret, si fœtus alimenti necessitate partus tempore laboraret. Quænam sint partus naturalis causæ non est hic decernendi locus. Id unum contendo alimenti inopiam ex causarum abortus censu ejiciendam non esse. Qua enim alia ratione aut modo abortum sequi existimemus in longa inedia, diuturna ciborum aversione, vomitibus contumacibus, tenui diæta in morbis acutis, insignibus hæmorrhagiis narium, hæmorrhoidum uteri, liberaliori venæ sectione, alvi fluxibus, aliisque ejusmodi evacuationibus, quibus summum fit sanguinis dispendium, atque alibilium succorum, nisi fœtui subtrahi alimentum dicamus? Hinc apte ab Hippocrate dictum, ut supra vidimus: *Mulieri in utero gerenti, si alvus plurimum profluat periculum est ne abortiat.* Quod quamvis multo facilius contingere egregie animadvertat Riverius, & cl. Mauriceau, si Tenesmus accedat, seu continua per alvum egerendi cupiditas cum dolore, atque acrium, & erodentium humorum irrita expulsione, quod jam ipse Hippocrates indicavit alio loco: *Mulieri utero gerenti, si Tenesmus superveniat, facit abortum*, cum tamen certum sit in longis alvi fluoribus non solum illam materiam, quæ in ipsis intestinis, aut ad summum in eorum fistulis, & folliculis ad exitum paratior continetur evacuari, sed & bilem, &

(h) *De nat. pueri.*

& ſuccum pancreaticum aliosque excrementitios non modo, ſed bonos ac laudabiles ſuccos, immo ipſum quandoque ſanguinem, fieri minus vix poſſe videtur, quin facta univerſali quadam evacuatione, puriorum, atque mitiorum egeſtas contingat, atque materia fœtui nutriendo opportuna ſubtrahatur, unde abortus. Id quod & de vomitibus eſt plane intelligendum, qui quamvis, ut ſupra vidimus, ab inverſo motu periſtaltico æſophagi, ventriculi, & ſæpe Duodeni, nec non Diaphragmatis, & Muſculorum Abdominis convulſiva contractione prodeuntes uterum valde ſuccutiant, comprimant, atque ea ratione afficiant, qua pondus tandem demittere ipſe cogatur, neceſſarium tamen fętui alimentum ſubtrahi, atque hinc præmature ex utero excludi certo certius tenendum.

Ea omnia, quibus Menſium fluxus cieri ſolet, aut Molæ expelli, purgantia &c.] Vid. cap. 2. n. 17. uſque 21., nec non cap. 8. n. 15. uſque 20.

Totius corporis gracilitas, mollior, laxiorque habitus, abortus quavis de cauſa prægreſſus.] Quamvis ea omnia, quibus Menſium fluxus cieri ſolet, purgantia emmenagoga, crocata, myrrhata, aloetica, nec non longam inediam, vomitus, diarrhœas, repetitas venæ ſectiones, aliaque id genus abortum progignere dictum ſit, ſi tamen Mulier robuſta ſit, & minus ſenſibilis prædictis cum medicamentis, tum morbis vexari diutius poteſt ſalvo nihilominus, & vivaci ſatis prodeunte fœtu. Quare quod ait Hippocrates ſupra allatis aphoriſmis: *Mulierem utero gerentem, ſi alvus multum fluat &c. Mulieri utero gerenti ſi Teneſmus ſuperveniat &c.* aut quod alibi affirmat (*i*) abortum ſive medicamento, ſive potione, vel cibo, vel alia re quapiam contingere quandoque fallere adnotavit Hoffmannus (*k*) certiſſimis obſervationibus edoctus, quibus gravidas quaſdam vehementibus acutis febribus, nec non variolis, morbillis, diarrhœis, immo dyſenteriis laborantes deprehendit, quæ tamen fœtum in utero vivum ſalvumque retinuerunt: quaſdam quæ thermopotatione nulla fœtus noxa gravitatis ignaræ feliciſſime ſuſtinuerunt, alias demum, quæ utero gerentes per acclivia, & declivia loca per dies noctesque itinera ſalvo fœtu ſuſceperunt. Hiſce ſi addantur aliæ a cl. Guarenonio præ cæteris inſtitutæ (*l*), qui multas ſe utero gerentes vidiſſe affirmat fortiſſimis medicamentis, ac multis venæ ſectionibus cruciatas nullo ſubſequente abortu: a Platero (*m*), idem de Mulieribus diarrhoea laborantibus narrante, a Zacuto Luſitano (*n*) de fortiorum purgantium uſu, de repetitis venæ ſectionibus, longa inedia, peſſariis pertractatas, aliiſque de adhibitis oleis deſtillatis Juniperi (*o*) Sabinæ, ſuccini, mirrhatis, crocatis, aloeticis, (*p*) de ipſa Mercuriali ſalivatione ſalva vita fœtus uſque ad naturalis partus tempus differentibus, nullus hac de re ambigendi locus relinquitur. Quid ego nobilem Mulierem commemorem nuptam quidem, ſed quæ marito a tribus annis copiam ſui corporis non fecerat, quippe alterius viri libidine accenſa eum ſpreverat, quæque ſimul ac Menſtrui ſanguinis ſuppreſſione, & ex aliis ſignis conjecit ſe gravidam eſſe,

(i) *Lib. de Morb. Mul.*
(k) *M. S. T. 4. p. 4. cap. 9. 5. 6.*
(l) *Conſul. 636.* (m) *Prax. p. 113.*
(n) *In prax. admir. obſ. 43. 44.*
(o) *Albrechtus ib. an. 8. obſ. 165.*
(p) *Barthol. ibi. an. 1. obſ. 52.*

esse, timens, ne si vir adulterium agnosceret nefandæ turpitudinis causa morti damnaretur, abortum omnibus modis procuravit, sed frustra: frustra iis, quæ passim in feminarum cętu usurpantur, quæ Cęlo terras miscere solent, & naturalibus superstitiosa, frustra iis, quæ a Medicis, Chirurgis, & circulatoribus proponuntur. Viam omnem frustra tentavit, pessaria frustra adhibuit, nodulos, spongias variis succis imbutas: suffumigia ex aqua calcis vivæ, urina pueri, spiritu salis armoniaci, sale armoniaco ipso, & calce, pulvere sabinæ, aristolochiæ, sublimato corrosivo, arsenico albo, auripigmento, litargyrio, aliisque id genus parata. Opium magna dosi sub forma globi intrusum in vaginam experta est; injectiones ex solutione sublimati corrosivi cum diagrydio, croco metallorum, pulpa colocynthidos, & pulvere Euphorbio: purgationem passa est cum aloe, myrrha, borace minerali, castoreo, assa fętida, euphorbio, colocynthide; canthari-dibus: vomitum ex radice Ipecuacanhæ, tartaro emetico, antimonio hyacintino, mercurio vitæ: sternutationem ex pyretro, pipere, radice hellebori albi, seminibus sassiphragiæ: opium sumpsit, tincturam croci, oleum nucis myristicæ & expressum, & destillatum: oleum destillatum serpilli, Origani cretici, Cinnamomi, sed omnia in cassum, ita ut Mulier a Medicamentorum actione, animi pathemate, inedia, vigiliis diutius per bimestre spatium vexata morti esset quamproxima. Ex quibus apparet optime a cl. Mauriceau dictum (*q*) Mulieres, quæ aut suæ turpitudinis celandæ causa, aut ventris rugas cavendi, ut ait postea: *Scilicet ut careat rugarum crimine venter*, abortum procurant, in eam sæpe necem incidere, quam pessimo consilio fœtui, quem gerunt, inferre cunctis viribus, omnique animi contentione nituntur: unde æquissimum est

Necis artifices arte perire sua.

Quam in rem aptissime quoque cadit, quod olim Ovidius cecinit.

Quæ prima instituit teneros avellere fętus,
Malitia fuerat digna perire sua:

& paulo post

Hæc neque in Armeniis Tigres fecere latebris:
Perdere nec fœtus ausa leæna suos.
Ac teneræ faciunt, sed non impune puellæ:
Sæpe suos utero quæ necat, ipsa perit.

Quibus sic constitutis illud colligi posse videtur, medicamenta quævis omnia, quibus abortum cieri vulgo perhibetur, summæ esse virtutis si totius corporis gracilitas adsit, de qua loquens Hippocrates ait (*r*): *Quæ præter naturam tenues utero gerunt, abortiunt, donec habitiores evaserint.* Ac jure merito Frid. Hoffmannus (*s*) feminas subtilioris corporis habitus, naturæ imbecillioris, ac sensibilioris, pathematibus hystericis obnoxias longe ad abortum faciliores, ac opportuniores esse, quam feminas musculosas duriori fibrarum compage donatas, robustiores, plebejas arbitratus est. Istæ enim valide obsistunt, & cujusvis rei vim facile eludunt, nisi ad abortiendum quædam adsit dispositio, quam vel ad nativam fibrarum uteri debilitatem, ut Matres, quæ frequenter abortiverunt, filias generent ad idem vitium proclives, vel etiam ad abortiendi consuetudinem, qua feminæ, quæ

(q) *l. c. pag.* 145.
(r) 5. *aph.* 44. (s) *l. c. sect.* 8.

quæ ſemel vel bis abortum paſſæ ſunt crebrius in id malum incidant, idque non raro eodem tempore, ut laudatus Hoffmannus exiſtimat, vel ad peculiare aliquod uteri, aut fœtus vitium, quo ad ultimum geſtationis terminum ferri non poteſt, aptiſſime referas.

Uterus qui ſatis amplus, & capax non ſit, aut inflammatione affectus.] Quid enim ſi uterus ſatis amplus non ſit, & capax, ut dilatari ſufficienter non poſſit pro fœtus incremento? Id clare Hippocrates demonſtravit inquiens: *Mulier ſi quæ concipiat quidem, & frequenter, ſed fœtus bimeſtres, trimeſtres, aut quadrimeſtres, & vetuſtiores ſtato tempore ſemper, & certo excutit, illud eſt referendum ad uteri anguſtiam, quæ augeſcentem fœtum amplius continere non poteſt.* Unde juremerito cl. Jo. Fortis Ariſtotelem, & Rhaſim carpit, qui voluerunt uteri anguſtiam fœtus tantum magnitudinem impedire, non vero abortus cauſam eſſe, quam non modo vere eſſe, ſed ex doloribus quoque extenſivis juxta Mercurialem eamdem dignoſci conſtituit. Quid ſi uterus inflammatione corripiatur, aut tumore aliquo ſcirrhoſo, aut abſceſſu laboret, aut molam geſtet, aut aliis morbis affectus ſit, quos ſuperiori capite in ſterilitatis cauſis curioſius perquirendis percenſendo numeravimus, & explicuimus dicendo? Laxitatem, humiditatemque majorem, quam fœtui continendo ſufficiat ſpeciatim animadvertit Hippocrates ipſe inquiens (x) *Quæ vero mediocriter corpulentæ abortum faciunt ſecundo Menſe, aut tertio ſine occaſione manifeſta, iis acetabula uteri mucoris ſunt plena, nec præ pondere fętum continere poſſunt, ſed abrumpuntur.* Huic vero vitio pituitoſas Mulieres, quæque fluore albo inſigni laborant, ut aſſiduo humorum affluxu interna uteri ſubſtantia humeſcat, lubricetur, atque ea ratione lævis reddatur, qua placenta ibi firmiter adhærere non poſſit, obnoxias eſſe notavit egregie cl. Mauriceau, atque hinc uterum una cum interno orificio ſic relaxari, ut minima quacumque de cauſa abortus ſequatur, tradidit.

Omenti craſſities inſignis, aut duriorum, quæque ferro armantur veſtimentorum compreſſio.] Etiamſi uterus nullo aut naturali vitio laboret, aut morbo, ineptus tamen conſtituitur, ſi Mauriceau audimus, omenti, aut duriorum, quæque ferris armantur veſtimentorum compreſſione, quam aut graviditatis celandæ cauſa, aut vitæ elegantiæ ſtudio Mulieres ſibi comparant, quaque fit ut dilatari ea ratione non poſſit, qua opus eſt ad fœtum una cum placenta, & àquis continendum. Quamvis enim placenta teſtante Derelincurtio (z) non adeo inſignis molis ſit, ut ad ultimum geſtationis terminum adacta majoris ſit Diametri, quam octo circiter mathematicorum pollicum, ut ex Hobokenio conſtat apud Hallerum (*a*), ideoque nec totum uteri fundum occupet, ut viri cl. Dionis (*b*), Graafius (*c*), Jo. Heurnius (*d*) ac Boerhaavius (*e*) opinati ſunt, menſtruum ſanguinis fluxum in gravidis ex uteri fundo repetentes, atque Mauriceau hac in parte contrarii, quamvis etiam exempla non deſint exiguæ humoris copiæ, ruptis membranis, quæ fœtus involvunt, & ex utero effluentis, hæc omnia tamen

(x) 5. *aph.* 4. 5.
(z) *De concept. par.* 2. *perioch.* 36.
(a) *Com. in Boer. p.* 142. (b) *liv.* 2. *chap.* 12.
(c) *De Mul. org. cap.* 4. (d) *Com. in aph.* 60.
(e) *Apud Haller. tex.* 676.

men una cum fœtu satis commode in utero contineri non posse, quotiescumque aut omento, aut alia indicata ratione compressus sit manifesta res est. Quid ni liceat conjectari aquæ modico innatante fœtu ab ejusdem motu uteri membranas facilius lædi, irritari, aut alia ratione affici, quæ vel una satis valere potest ad dolores, atque abortum concitandum? Id quod & de externis injuriis est plane sentiendum, quæ hac eadem de causa præcaveri difficilius possunt, unde vel levi compressione, vel contusione abortus efficitur.

Grandiores fetus, monstrosi, contra naturæ ordinem positi, aut numero plures.] Quid si grandiores sint fœtus, quam utero propter molem contineri non possint? Quid si monstrosi sint, aut contra naturæ ordinem positi, aut numero plures gemelli, tergemini &c? De fœtibus quidem grandioribus eadem ratio, quæ de utero plus æquo angusto, de quo supra juxta Hippocratem loquuti sumus: unde aptissime notat Riverius (*f*) parvas Mulieres hac de causa abortum pati, præsertim si viris grandioribus jungantur, quorum soboles magnum incrementum sumit: Monstrosos fœtus naturæ ordinem nequaquam sequi. Cum vero situm naturali contrarium occupant ita torqueri, ut uterum ad expulsionem sollicitent ostendit Mauriceau (*g*). Si duo, tres, vel plures fœtus in utero contineantur, nimia sarcina eumdem gravari, atque illos præmature excludere tam nota res est, quam quæ notissima. Neque vero putetis istarum rerum vel antiquissima exempla desiderari, cum Aristoteles Mulierem quamdam memoret (*h*), quæ puerpera viginti filios edidit, quinque quolibet partu ejiciens, quorum plerique ad adolescentiam usque pervenere. Plinius vero (*i*) aut plane eamdem, aut similem tradit historiam, atque alias addit trium Horatiorum, triumque Curatiorum, atque illam cujusdam Mulieris Faustæ nomine cognominatam, quæ uno partu quatuor filios in lucem emisit; subdens præterea Trogi sententia Mulieres quasdam in Ægypto reperiri, quæ natos usque septem emittunt. Hæc aut audientes, aut legentes nonnulli si forte mirentur, an fidem sint habituri narranti alibi (*k*) de quadam Muliere, quæ duodecim usque peperit, aut Albucasi (*l*) affirmanti quatuor, quandoque quinque, sex, septem, quandoque etiam plures quam decem fœtus in utero efformari, viderint alii. Minus tamen miraturos eos facile conjicio, ubi in historias ab eodem allatas inciderint Mulieris cujusdam (quod ad rem nostram facere potissimum videtur), quæ septem, alterius vero, quæ quinque numeris omnibus absolutos fœtus præmature ejecit. Singularem illam, seu prorsus stupendam historiam, quam affert Skenkius, cujusque meminit Mauriceau (*n*) de nobili quadam Muliere, quæ trecentum quinquaginta filios una vice edidit, aut ad anilem fabulam, aut ad miraculum ejusdem testimonio referendam, earum tantum sollicitus, quæ nobis obviæ sunt, & nuperrimis temporibus visæ prætermitto. Gemellos enim nostrates sæpe sæpius parere notum omnibus est, planeque perspectum. Cæterum tres ipse fœtus Mulierem peperisse novi, at adeo tenues, parvos, debilesque, ut vix nati perierint. Quatuor quoque se vidisse laudatus Mauriceau testatus est.

Quid

(f) *l. c. cap.* 17. (g) *l. c. p.* 143.
(h) *lib.* 7. *hist. animant. cap.* 1. (i) *hist. nat. cap.* 3.
(k) *cap.* 11.
(l) *lib.* 2. *meth. cap.* 75. (n) *l. c. p.* 81.

Quid opus est igitur ea in re diutius morari, quam cum veram esse ratio evincit, tum observationes multæ constantesque confimant?

Vel per superfœtationem, si datur, concepti.] Quid si plures per superfœtationem in utero contineantur? Quo loco quæstio occurrit inter Medicos. Quæstionis momentum facilius innotescet, si superfœtationis naturam prius exposuero. Superfœtatio igitur tunc fieri dicitur, cum Mulier, quæ jam concepit, & gravida est, novam repetito congressu conceptionem subit. Qua de re non pauci in suspicionem venerunt, nec ad credendum adduci facile potuerunt, fetus, quos numero plures ex utero exclusos tradunt historiæ pluribus diversisque copulis conceptos fuisse. Eos sic conjicientes cum primum omnium observationes admonuerint, quibus deprehenderunt canes feminas, feles, sues, conyllos plures natos edere, licet semel tantum ejusdem speciei masculo cohabitaverint, cur superfœtationem fieri nullo modo posse contendant, hæ quoque rationes excitarunt. Primum simul ac Mulier concepit, uterum ita comprimi, atque exacte adeo occludi, ut virile semen sese pro novo conceptu insinuare non possit, altiusque eum penetrare extra omnem dubitationis aleam positum existimarunt. Deinceps gravida cum sit Mulier, semen ad generationem æque necessarium per vas in interni orificii extremitatem desinens, quod in vaginam, non in uteri fundum dispergitur, quemadmodum ad superfœtationem opus est ejicere autumarunt. Nemo illorum est, qui aliquid operæ in Medicis studiis posuerit, quin plane intelligat, quam difficile sæpe sit contra præceptum aliquod, quod cum observationibus tum firmis, validisque rationum momentis suffultum est disputare; Verumtamen qui ea dixerint, quæ perpetuo non contingunt, naturæ tamen studium efficit, ut aliquando contingant, ii sane de litteris bene mereri censendi sunt, cum ex hoc difficultatum momento suo studio, ac diligentia aliquid detrahere queant. Atque ii quidem licet inficias ire non ausint gravida existente Muliere seu a primo conceptu os uteri perfectissime occlusum esse, atque tunc temporis quoque semen alia directione ejicere, haud propterea tamen concesserint id adeo firmum, & constans esse, ut aliquando fallax non sit, ac tum potissimum, cum uterus serosarum, mucosarumque sordium sarcina gravatur, quibus hærentibus ea tristi sensatione afficitur, qua opus est ad earum expulsionem extra sui confinia sollicitandam, præcipue vero salax eadem cum sit viro suo frequenter concumbit, ac magnam in coitu voluptatem percipit, qua fit, ut hient quandoque ductus, ac meatus, qui semen in uteri fundum emittunt, tum vero ipsum uteri os exagitati, ferventisque seminis vi, atque impetu dilatatum, atque eodem ipso momento virili semine ejaculato nova conceptio contingat, quæ superfœtationis nomine venit, ut fere Jo. Fortis (*o*), & Mauriceau (*p*) aliique opinati sunt. Quid quod hæc eadem adhuc facilius in nostra sententia contingat, in qua nulla adest Muliebris seminis necessitas, ideoque suppositionibus opus non sit de hiantibus ductibus illis, meatibusque muliebre semen in uteri fundum derivantibus, sed solo aperto uteri orificio, ac virilis seminis ejaculatione, quod ovum muliebre offendens novam ejusdem fœcundationi, atque propterea superfœtationi materiam præbeat? Quam quidem uxori Gorgiæ in Larissa contigisse testatus est Hippo-

(o) *De Mul. mor. p.* 127.
(p) *l. c. p.* 83.

crates ipse (*q*) atque Aristoteles admisit (*r*) narrans Herculem, & Iphiclem fabulose uno partu natos, & apud Plautum notam esse constat Amphytrionis fabulam, ut Plinium silentio prætercam de Proconesia ancilla narrantem (*s*), quæ cum una die duobus viris concubuerit duos filios peperit, alterum quidem hero, alterum procuratori similem; ac de altera quæ postquam fœtum opportuno tempore emisit, duobus post Mensibus alium emisit: ac de alia demum, quæ cum septem Mensium abortum passa fuerit, duobus pariter post Mensibus duos gemellos peperit, ut in Aristotelis monumentis versanti apparere facile potest, a quo Plinium omnia hæc exempla de verbo ad verbum decerpsisse cl. Mauriceau animadvertit. Rarum tamen casum esse superfœtationem omnium Medicorum consensu statutum est. Immo si laudatum Mauriceau audimus, quotiescumque Mulier uno partu plures fœtus excludit superfœtationem subsequutam fuisse haud intuto pronuntiandum esse existimat; quemadmodum etiam nec omni conceptionis tempore, etiamsi fiat, nec priore scilicet, nec altero ejusdem die, sed solum post septimum ad trigesimum usque fœtu jam augescente, suisque membranis involuto. Jam si de loco, in quo fieri possit sermo sit, cum trigesimum post diem totum uteri spatium a fœtu in dies singulos grandescente occupetur, nullum non modo novo ingressuro semini relinqui ad credendum vehementer adducitur, sed nec detineri ipsum posse, nec præpediri ullo modo, ne foras elabatur conjicit, quod est eidem argumentum validissimum nullam dari superfœtationem. Verum hasce difficultates longe gravissimas aptissime declinasse videtur cl. Jo. Fortis supra cit., qui non in medio uteri, ut docuit Hippocrates (*t*) secundum conceptum fieri ostendit, sed in alterutro cornu, namque si in medio, a primo, veterique exeunte fœtu procul dubio alter expelleretur. Sed si ad signa attendamus, quibus gemellos fœtus dignosci posse tradunt Scriptores magni, & docti ab iis, qui per superfœtationem ingeniti creduntur, lis omnis, ac quæstio per se corruet. Hæc autem tradidisse visus est primus omnium Hippocrates (*u*) inquiens: *Quæ gemellos gestat, eadem die parit, veltut concipit.* Cui tamen rei minus acquiescit cl. Mauriceau, cum res quandoque secus habeat. Quid enim si qui per superfœtationem increvit, priore exeunte immaturus ejiciatur? Quare eadem & crassitie, & magnitudine, & una communique placenta, nec ulla a se invicem separatione facta, quam eorum membranis, quibus una cum aquis quisque involvitur, gemellos dignosci facile constituit; cum per superfœtationem ingenitos eorum quidem membranis, sed & placentis, cum suam quisque habeat disjunctos esse contendat: hosce valde exiguos, ac debiles edi, illos cum majorem nutritii succi partem hauserint, grandiores, vegetioresque. Quarum quidem rerum historias varias collegit cl. Jo. Fortis, & contemplandas curiosis exhibuit: Nicoli scilicet referentis feminam quamdam peperisse masculum, & pluribus post Mensibus alium, ambosque vegetos vixisse: & Dodonæi narrantis aliam Mulierem peperisse mature filium, & postridie alterum quadrimestrem; & Rousetti scribentis Mulierem quamdam tres filios simul gestasse, quorum unum peperit circa

(q) 5. *epid.* 5. (r) *hist. anim.*
(s) *lib.* 7. *hist. nat. cap.* 11.
(t) *De superfœtat.*
(u) *De superfœt.*

circa quintum Menſem, alios duos poſt octavum: & Bauhini aliam memorantis, quæ puellam feliciter peperit, ceſſante vero puerperio alterum filium: Saxoniæ demum de nobili Muliere loquentis, quæ perfectum filium nono Menſe peperit, octo vero poſt dies alium non ita perfectum, & quindecim diebus poſt duos alios. Quæ ſane omnia ad trutinam, ut ajunt, diligenter revocata. Ariſtotelis ſententiam plurimum confirmare videntur propriam, & adæquatam ſuperfœtationis cauſam aſſignantis his verbis: *Sicut ex uno coitu plures infantes, ita ex diverſis congreſſibus plures fętus*, quidquid de allatis ſignis ſuſpicetur cl. Mauriceu ſua illa obſervatione de Muliere quadam, cui filiam per pedes, quibus utero appoſita fuerat extraxit, per placentam vero paulo poſt mortuum fętum, qui exigua corporis mole dimidiam illius partem æquabat, vix ut quinquemeſtris videretur, licet tamen ambo uno coitu fuerint ingenerati, ut ex communi placenta ſatis certo colligi poſſe apparebat. Difficultatem enim ipſe omnem ſuſtuliſſe videtur ex varia fętuum magnitudine deſumptam, quamvis gemelli fuerint, mortui jam membranæ ſectione inſtituta, in qua corruptum eumdem deprehendit, inditio manifeſtiſſimo antea infirmum factum, poſtea mortuum, multo minus nutritum, ac parvum reſtitiſſe, cum alter totam nutritionis materiam abſumens, ac longius vitam protrahens duplo plus increvit. Cæterum qua ratione explicari queant allatæ a Jo. Forti obſervationes, omnino non aſſequor. Illud interim inficiari neminem poſſe crediderim vel gemelli fuerint plures fętus, vel per ſuperfœtationem ingeniti, arduum forę, ut omnes maturo tempore ejiciantur, atque ut uno exeunte, alter quoque non expellatur.

Varia funiculi ad fętus collum circumplicatio &c.] Ratione fętus, qui funiculum habeat collum circa aliaſque partes vinctum, abortum ſequi oportere docere viſus eſt Mauriceau (*x*), quandoquidem ita impeditum movere ſe nullatenus poſſe, quin placentam ea ſui parte, qua adhæret trahat eodem tempore, atque eamdem ab utero avellat, unde hęmorrhagiam, atque abortum exoriri omnium Medicorum conſenſu ſtatutum eſt, haud dubie affirmat. Huic tamen minime acquieſcit cl. Dionis (*z*) exiſtimans irretiri hac ratione fœtum non poſſe, niſi nono gravidationis Menſe, ſeu tunc cum capitis vertice ad uteri os internum, & facie ad Matris os Cocygis obverſo exitum quærit, placentam vero quocumque tempore avelli poſſe ſubdens, præterea etiamſi fętus collum funiculo irretitum eſſe contingat (ut revera quandoque deprehenſum eſt) funiculum diſrumpi oportere, immo eodem deducto ipſam placentam avelli ea prorſus ratione, qua in partubus naturalibus minus peritæ obſtetrices funiculum vi trahendo ipſum priuſquam placenta avellatur, diſrumpunt. Quod potiſſimum noſtram ſententiam confirmat, cum in placentæ avulſione præcipuam abortus cauſam agnoſcamus, pręſertim ſi eadem minus firmiter uteri parietibus adhæreat, ut ſæpe obſervaſſe ſe cl. viri de la Mothe (*a*) & Hallerus (*b*) teſtati ſunt: ut mittam quod ab eodem la Mothe demonſtratum eſt (*c*) præciſum videlicet tempus κυβιςήσεως Italis capitombolo, non ſecus ac fixum fœtus ſitum in utero perperam

(x) *Lib.* 1. *cap.* 21. (z) *Liv.* 2. *chap.* 2. *p.* 161.
(a) *l. c. ob.* 90. *p. m.* 155.
(b) *l. c. com. in Boerh.*
(c) *l. c.*

peram ſtatutum eſſe: ideoque ſi forte fœtum ante partus naturalis tempus ſemel, bis, aut ſæpius pro variis funiculi circa ipſius partes circumgyrationes volvi in caput (quod tamen cl. la Mothe minus probatur) contingat, injuria factum eſſe, ut Dionis Mauriceau ſententiæ adverſetur cl. Paſta egregie animadvertit. Neque vero rationibus hiſce abeſt, quod cum aliorum præſtantiſſimorum virorum obſervationibus minime reſpondeant. Primus omnium Hippocrates (*d*): *umbilici*, inquit, *jam ſæpe circa colla implicati conſpecti ſunt*. Implicari autem ob pueri converſiones Hippocratis mentem explicans notavit cl. Zuvingerus (*e*), quia cum circumagatur funiculus umbilicalis in utero, dum puer volvitur, ideoque ſæpius evenit cervicem, aut jugulum ab eo vel quadruplici interdum gyro, ut Hobokenius exemplo didicit (*f*) intercipi, & irretiri. Plura rerum exempla apud Bauhinum extant (*g*) Rodericum a Caſtro (*h*) Bartholinum (*i*) Hildanum (k) Bonchium aliosque illuſtres viros, quorum vel numerus integrum volumen impleret. Sicuti vero implicationibus anſam dat antedicta funiculi productioris longitudo, & pueri converſio, ita converſionibus ſtimulos admovet percuſſio ventris, aut caſus, labor moleſtus & operoſus matris, curæ animi graviores aliæque externæ cauſæ, de quibus agendum.

Percuſſio ventris, aut caſus in terram &c.] Percuſſiones ventris, ac caſus abortum maxime promovere, quod violenter concutiant, ac fœtum contundant Riverius ipſe teſtatus eſt (*l*). Concuſſus, aut contuſus fœtus præterquamquod ea ratione converti poteſt, qua funiculum umbilicalem collo ſibi circumvolvat, & dictis de cauſis abortum cieat, accedit præterea placentam ipſam avelli poſſe, quæ ſi Derelincurtium (*m*) audimus acynis ſuis in internæ uteri partis poros inoſculatur, aut vaſa ipſa, quibus membrana Chorion juxta Hallerum (*o*) placentæ loco cum utero firmiter cohæret ſic dilatari, ut ſanguis magna vi, atque impetu illuc delatus eadem diſrumpat, atque hinc hæmorrhagia abortui anſam datura ſubſequatur.

Labor moleſtus, & operoſus Matris, præſertim inſolitus, violenta exercitia &c.] Animadverſione dignum eſt, quod tradit Vincentius Alſarius. Crucius (*p*) Medicus doctrina, atque experientia clarus, ſe ruſticam quandam Mulierem, quæ poſtquam duas gemellas feminas uno partu ediderit, eæque fimo coopertæ, ac mortuæ inventæ ſunt, de infantum nece accuſata fuit, ab necis crimine defendiſſe ſola ipſius confeſſione, clamoreque eas mortuas peperiſſe, neciſque cauſam ad inſolitum texendi laborem, quem ſuſtentandæ vitæ commodo ſuſceperat, referendam. Qui labor quamvis nullius fere momenti videatur in ruſtica Muliere juveni, ac vehementioribus exercitiis aſſueta, ut ſupra vidimus, quia tamen inſolitus pro ſufficienti non naturalis.

(d) *lib. de part. octimeſtr.*
(e) *In not. ſup. Hippocra. apud Foeſſ. pag.* 319.
(f) *le ſecundin. hum. apud Michel. Albert. diſſert.*
(g) *In epiſt. ad Hildan. cent.* 2. *obſ.* 50.
(h) *Exercit. medic.* 21. (i) *Anat. reform. lib. cap.* 37.
(k) *Cent.* 4. *obſ. chir.* 57. (l) *l. c. cap.* 18.
(m) *Diſſert. de renunt. vult.*
(n) *De concept. perioche* 37.
(o) *l. c. n.* 88.
(p) *De quæſit. per epiſt. cent.* 1. *cap.* 15. *p.* 167.

lis eventus causa, ut eadem asserebat, a cl. viro fuit habitus, haud eorum ignaro, quæ docuit Hippocrates (*q*): *Qui consueti sunt solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles, & senes non consuetis fortibus, atque juvenibus facilius ferunt:* neque eorum indocto, quæ alibi scripsit (*r*): *Exercitata corpora ab insuetis laboribus delaxari*. Adeo verum est laborem molestum, & operosum Matris abortui producendo opportunissimum existere. Graves ob labores, ac violenta exercitia uteri hæmorrhagias excitari si constet, quemadmodum cl. Stahlius (*s*) arbitratus est, jam confecta res erit: cum in hisce placentam avelli supra a nobis sit demonstratum, & abortum sequi oportere luce clarius apparet. Cur autem non constet, si augeri impetum sanguinis supra uteri arteriarum resistentiam contingat, ut præ cęteris a cl. Hallero ostensum est (*t*)? Hinc easdem disrumpi, aut in earum extremitatibus dilatari censendum. Aucto enim sanguinis impetu vasorum latera intumescere, ita ut fibræ a se invicem magis distrahantur; quo vero rarior sit fibrarum textura eo facilius vi illatas cedere cl. Freindius demonstravit (*u*). Eidem fundamento inniti abortum, qui per frequentem, & immoderatum coitum excitatur adnotavit Hoffmannus (*x*). Ejusce mentionem fecit Gulielmus Fabritius (*z*) ac præcipue Mensibus extremis caussam assignavit Mauriceau (*a*) asserens tunc temporis insigniter distendi uterum, descendere, atque internum orificium prolabi, hinc ab erecta mentula violentius impelli, ac propterea citius quandoque, quam opus sit recludi. Quæ quamvis perbelle sint dicta, non defuit tamen cl. Freindius, qui rem aliter explicaret (*b*). A coitu vasa uterina, cæterasque corporis partes turgere, atque incalescere tradens, atque si immodicus fuerit immodicum etiam sanguinis fluxum excitare, *uti experiuntur prægnantes, quæ ea sæpe de causa abortiunt*. Hinc apte Rhasis (*c*) gravidam Mulierem a coitu omnino removeri oportere tradidit: *nam multoties abortus causa existit*.

Saltus, suspiria vehementia cum brachiorum elevatione.] Mulieres ob saltus abortui obnoxias esse Hippocrates olim docuit, atque ejusce rei quidem celebre exemplum attulit (*d*) in gravida quadam cantrice, quæ parum saliendo immaturum fętum dejecit. Quod & Langius ipse (*e*) ac Ramazzinus (*f*) sic confirmarunt, ut nullus restet suspicandi locus. Quid quod inter abortus causas ipsa suspiria ex imo pectoris cum molestia, ac dolore emissa Hippocrates recenseat? En quod ait (*g*): Abortum faciunt in utero gerentibus spiritus, qui cum suspiriis extra feruntur (*h*) *Mulieres, quæ suspiriosum afferunt spiritum abortiunt*. Hinc optime dictum a cl. Tozzi (*i*): Ultimis

(q) 2. *aph.* 29. (r) *de dieta*.
(s) *Doctr. pathol. p.* 2. *art.* 7. *de uteri hæmor. p. m.* 776.
(t) *l. c. n.* 88. (u) *Em. cap.* 5.
(x) *l. c. sect.* 13. *p.* 239.
(z) *Cent.* 2. *obs.* 80. (a) *l. c. p.* 142.
(b) *l. c. cap.* 9. *p. m.* 174.
(c) *lib.* 4. *cap.* 27. *p. m.* 108.
(d) *de natur. pueri*.
(e) *Op. pract. p.* 3. *disp.* 17. *de hæmorrhag.*
(f) *De morb. artif. cap.* 38. *op. t.* 1.
(g) *Coac. prædict.* 2. *p.* 203. (h) *l. c.*
(i) *in aph.* 31. *lib.* 2.

mis Mensibus quamvis etiam vel levem commotionem abortum facere. Quid quod ob vasa umbilicalia aliquando disrupta, ubi Mater brachiis sursum elevatis nimium se extendit, abortus sequatur? Divelli nimirum, & dividi umbilicalem funiculum peritissimi viri fatentur, ut supra vidimus, observatio vero cl. Bauhini (*k*) confirmat. Cum enim congeries umbilicalium vasorum Scrochio narrante (*l*) ab uterina placenta naturaliter sursum ad caput ferri soleat, inde secundum occiput descendendo ad pueri umbilicum contendere, fieri minus posse videtur, quin illo in itinere collum circumdet, & dum fętus sese convertit, aut placentam avellat, aut eamdem disrumpat, unde hæmorrhagia, ut a cl. la Mothe assertum, (*m*) atque propterea abortus.

Graviores animi curæ, metus præsertim insignis, vehemens ira.] Quid de gravioribus animi curis dicam metu præsertim insigni gravidas Mulieres corripiente? Parum ne vero intime nervos pungit, qui laqueorum ad instar testante Hallero (*n*) arterias circumdant? Hacce autem de causa retardari sanguinis cursum ob arteriarum contractionem animadvertit cl. Pasta, hinc in uteri vasis ea ratione subsistere, qua aut disrumpantur, aut plus quam par est in extremitatibus dilatentur, unde hæmorrhagia, & abortus, quemadmodum de Muliere quadam nobili narrat Gerbesius (*o*) quæ a tribus Mensibus utero gestans curiositate allecta Mulieris cujusdam sectionem videre, quæ uteri hæmorrhagia abortui superveniente interierat, timore doloribusque perculsa, non solum abortum fecit, sed in mortis discrimine ob enormem subsequentem uteri hæmorrhagiam fuit constituta. Enimvero si levissimæ allatæ causæ, ut sunt suspiria, manuum elevatio, aliæque similes abortum promovere valent, quot fluctus, quot procellas, quot tempestates eæ non patientur Mulieres, quæ metu perculsæ sunt? sub quem dicente Tullio (*p*) subjicitur *pudor*, *terror*, *timor*, *exanimatio*, *conturbatio*, *formido*, quique ab eodem definitur (*q*): *Opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videtur*. Hanc propterea cæteris omnibus affectionibus animi facile anteponendam censuit cl. Mauriceau. Idem plane intelligendum de ira vehementi, cujus noxas, ac detrimenta toties a nobis inculcata, ne repetendo obscuriora faciamus, sufficiat nunc, quod ad rem nostram potissimum facit, quæ a laudato Mauriceau indicata sunt (*r*) afferre, spiritus omnes, omnemque massam sanguinis exagitandi, inflammandi, disperdendi, perturbandi, unde fętus delicatiores cum sint eas molestias percipiunt, quæ explicari dicendo nulla ratione possunt, ut mittam quod de gravioribus laboribus, ac violentis exercitiis supra dictum est, augeri videlicet hac eadem de causa impetum sanguinis supra uteri arteriarum resistentiam, hinc easdem facile disrumpi, unde hæmorrhagia, & abortus.

Improvisus, & inopinatus rumor.] De improviso, ac inopinato rumore, qui a Tonitribus, aut a Tormentis bellicis excitatur eadem quoque ratio, præsertim si cum pavore conjunctus sit, & juvenes apprehendat, quarum corpus præ vetulis mollius cum sit, ac magis transpirabile aerem a tanto rumore vi summa perculsum subtilissimos quosque poros, ac meatus penetra-

(k) *in epist. ad Hildan. cent. 2. obs. 50.* (l) *apud Jo. Manget.*
(m) *Liv. 3. chap. 6.* (n) *L. c.* (o) *Chron. medic. pract. an. 2. sec. 34.*
(p) *Tuscul. quæst. l. 4. p. 199.*
(q) *Ibid.* (r) *L. c.*

trare contingit, altiusque sese in intimas usque partes, ac viscerum substantiam insinuare, uterum vehementius concutere, ac fętum ad exitum extimulare, ut fere cl. Mauriceau, cujus sententia nihil adhuc subtilius, aut ingeniosius dictum.

Odores tetri carbonum, vel ipsius lucernæ extinctæ.] Odores tetros, præcipue carbonum extinctorum abortum facere idem Mauriceau adnotavit non modo, sed exemplo confirmavit: fumum extinctæ lucernæ viri cl. Riverius (*s*) Jo. Fortis (*t*), & observatio superius a nobis allata de Nobili Muliere, quæ cum res esset in desperato, & a medicamentorum actione, animi pathemate, inedia, vigiliis fere per bimestre spatium vexata morti quam proxima fumo tandem candelæ extinctæ liberata est, opportune evincit. Hinc apte Plinius (*u*): *Miseret*, inquit, *atque pudet æstimantem, quam sit frivola superbissimi animalium origo: cum plerunque abortus fiat causa solus odor a lucernarum extinctu*. Apte cadit in hunc locum, quod celebris Lud. Mercatus admonuit (*x*) Mulieres adeo frequenter abortire, ut si quis id diligenter examinet, facile inveniat plures esse deperditiones, seu abortus, quam legitimos partus.

X. *Morbus revera metuendus abortus, licet in nonnullis nil gravius partu naturali.*] In iis, quæ ad abortiendum ulla absque causa evidenti proclives sunt, vix ullum suppetere grave periculum colligi potest ex præclarissimo exemplo, quod affert cl. Mauriceau (*z*) de quadam Muliere, quæ decem immaturos fętus nullo interposito naturali partu, edidit, salva nihilominus, & incolumi vita: atque illo etiam, quod memorat Vincentius Alsarius Crucius (*a*) de quadam juveni, quæ postquam marito concubuit, cum quolibet anno prægnans fieri consuevisset, ac fętum plurium Mensium curriculo, quandoque etiam ad nonum usque feliciter gestare, abortiebat tandem, atque abortui se proximam esse haud dubie conjiciebat, cum fętus priusquam exiret, quod octo, aut duodecim ante dies plerunque contingere propria experientia didicerat, nullum amplius motum edere, ac propterea mortuum esse percipiebat, quem postea eadem felicitate, quam experiuntur illæ, quæ vivum, ac maturum edunt ejiciebat: æquali fruens etiam in prompta placentæ expulsione, ac naturali lochiorum fluxu. Id quod docere olim visus est Hippocrates affirmans (*b*), Mulieres quæ facilius concipiunt, facilius etiam tertio, aut quarto Mense ulla absque evidenti causa abortiri, *unde magna custodia, ac scientia opus sit, ut Mulieres puerum in utero gestent, enutriant, & a partu evadant*. Quibus potissimum de rebus factum est, ut ea perpendens, quæ & Hippocrates ipse tradidit, ejusque doctrinæ addicti Riverius, Mauriceau, aliique ex abortu Mulieres magis periclitari, quam ex vero partu, quia violentior est, ac tempore alieno fit perbella similitudine desumpta ex maturorum fructuum pediculis, qui ab arbore laxantur, ac sponte decidunt, cum immaturi disrumpantur, vasis & ligamentis, quibus fętus utero alligatur applicata, quæ in partu naturali sponte solvuntur, cum in abortu abrumpi necesse sit, dubius ancepsque animo hærerem, quibus fidem adhiberem. Cum tamen frequentius vi-

(s) *L. c.* (t) *L. c.* (u) *V. Jo. Fort. l. c.*
(x) 4. *de Morb. Mul. cap.* 2. *apud Crucium*.
(z) *Obs. lib. obs.* 460. (a) *L. c.*
(b) *Lib.* 1. *de Morb. Mul.* 42.

videamus aut graves uteri inflammationes ex abortu contractas, aut sanguine copiosius ad uterum affluente, nec debite expurgato, sed in eo putrescente acutas febres, cordis palpitationes, cardialgias, hæmorrhagias insignes, quæ si ad Syncopem, deliquia, & convulsiones misellas ducant, lethales esse Aretæus testatus est, in horum sententiam priore relicta, me pedibus iturum esse pollicerer.

XI. *Ne is forte accidat, ubi nausea, aut vomitu Mulier corripiatur venæ sectio ratione plenitudinis habita.*] Utrum venæ sectio in gravidis locum haberet quæstio fuit apud Veteres Medicos satis clara. Quæstioni primus omnium ansam dedit Hippocrates (*c*) inquiens: *Mulier in utero ferens, secta vena abortit, eoque magis si fetus sit grandior:* tum hujusce rei rationem reddens Galenus (*d*) quia sanguine detracto fetus suo fraudatur alimento, unde abortus consequitur. Cum alii e contra diuturna experientia compertum habuerint nullum in plerisque prægnantium morbis, præcipue vero acutis venæ sectione efficacius, aut pro earum opportunitate valentius remedium reperiri, eamque non primis solum, sed etiam mediis, immo & interdum postremis graviditatis Mensibus, eadem vero omissa cum matrem, tum fetum in summum vitæ discrimen adduci, eo res adacta, ut quibus fides habenda, lateret. Hi fere Petrus Salius (*e*) Amatus Lusitanus (*f*) Rodericus a Castro (*g*) Riverius (*h*) Ludovicus Mercatus (*i*) Raymundus Jo. Fortis (*k*) aliique, quos Recentiorum plerique, Modernique adeo sequuti sunt, ut lis omnis, & quæstio per se corruerit. Hippocratis enim dictum ea ratione interpretandum, qua docuit olim Cornelius Celsus (*l*) non immerito conjiciunt: *Antiqui primam, ultimamque ætatem sustinere non posse hoc auxilii genus judicabant*, ait Celsus: *Persuaserantque sibi Mulierem gravidam, quæ ita curata esset, abortum esse facturam. Postea vero usus ostendit, nihil ex his perpetuum, aliasque potiores observationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Interest enim non quæ ætas sit, nec quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint. Ergo si juvenis imbecillis est, aut si Mulier, quæ gravida non est, parum valet, male sanguis emittitur. Emoritur enim vis, si quæ supererat, & hoc modo erepta est. At firmus puer, & robustus senex, & gravida Mulier valens tuto curantur.* Quid de clymate fervido, in quo Divinus Auctor Medicinam faciebat, & in quo Mulieres frugali, & parca diæta utebantur, dicendum, cum successu temporis plurimo, & euchymo cibo uti inceperint Mulieres, præsertim nobiles, & opulentæ, ut a cl. Etmullero animadversum est (*m*)? Quid de plethora, habitiorique Mulierum temperamento sentiendum, quod tanti fecerunt cl. Mauriceau (*n*) Hoffmannus (*o*) Mesnard (*p*) aliique, ut qui ad hæc sedulo, & accurate attenderint, vix ac ne vix quidem in fraudem quemque induci posse rectissime judicarint? Hinc est, quod nonnullis Mulieribus terque, quaterque celebrata sanguinis missio toto gravidationis tempore sufficiat, in aliis ne septies quidem, aut ultra, cum in quibusdam vix ulla liberalior institui possit, quin immaturum fetum edant, quod a vario plenitu-

(c) 5. *aph.* 31. (d) *in coment.* (e) *Lib. de Morb. partic. cap.* 22.
(f) *Curat.* 57. *sect.* 1. (g) *Lib.* 3. *de Morb. Mul. cap.* 21.
(h) *L. c. cap.* 16. (i) *Lib.* 4. *cap.* 2. (k) *De abortu.*
(l) *Lib.* 2. *cap.* 10. (m) *Colleg. pract.* (n) *L. c. cap.* 11.
(o) *L. c. cap.* 9. (p) *Cap.* 5. *art.* 9.

tudinis, & virium momento repetendum esse tam nota res est, quam quæ notissima.

Vel primis Mensibus ad septimum usque, si moleste vexetur instituenda, secus &c.] Cum occasione suppressæ menstruæ evacuationis in gravidis primis potissimum Mensibus augeatur sanguinis quantitas ea ratione, qua naturalis sanguinis motus alteretur, & cæteræ humorum secretiones aliqualiter lædantur, ut supra demonstratum est, nil verosimilius afferri posse videtur, quam si dicamus tunc cum symptomatis alicujus casus urgeat etiam primos Menses opportunissimam venæ sectionem efficere, cum in nutritionem fœtus minor sanguinis copia impendatur, quam eodem jam ingrandescente, quique majore opus habet alimento: qui mos Mauriceau præsertim inter Gallos adeo placere videtur, ut Mulierum exempla afferat (*q*) quarum alteri toto gestationis tempore per quadraginta octo vices venæ sectio in brachio fuit instituta, ut ab insigni, qua premebatur oppressione liberaretur, quæ tamen vegetum, ac robustum filium maturo tempore emisit: alteri vero annum septimum supra decem agenti per nonaginta, quæ tamen una cum filio felicissima fruebatur valetudine, quod est in Medicina argumentum prope certissimum nullum esse sanguinis dispendium per repetitas venæ sectiones, quam gravidæ ferre non possint; cum tamen summo Medentium consilio, ac prudentia opus esse contendat, ne quem morbum sedari volumus, graviorem, periculosioremque suscitemus. Hoffmannus e contra (*r*) certissimis observationibus edoctus crebrum abortum ut plurimum circa finem tertii ab imprægnatione Mensis propter largiorem sanguinis ad uterum affluxum, quem fœtus ad sui nutritionem tunc nec requirit, nec ferre potest, contingere, tutissime circa id tempus præsertim abortui jam adsuetis venæ sectionem celebrandam eamque ter quater intra graviditatis tempus pro varietate plethoræ, majorique, vel minori sanguinis ad uterum congestione repetendam docuit, ut fere Amati Lusitani (*s*) & quæ in M. N. C. extant exemplis, constat (*t*): cum tamen haud inficias ire ausit, in quibusdam Mulieribus etiam singulis Mensibus esse instituendam, ut observationibus potissimum Stalpartii vander Wiel, Hildani, Billingeri, Riverii, Verzazæ compertum est. Quid in re ardua ipse sentiam pronuntiare vix audeo. Utcumque tamen mihi probatissimi judicii facultas sit desitura, quid est tandem cur injucundum mihi videatur, in quæ solertissimi Medici plurima a vero proponentes inciderint, in eadem me incidisse? Si nimirum circa gravidationis initia grave aliquod, atque onerosum symptoma, ut fere vomitus, palpitatio, syncopes, aliaque id genus Mulierem exerceant, tunc a Mauriceau fuerim, qui venæ sectionem primis statim Mensibus instituendam consulit: si vero nihil istorum acciderit, vel adeo levia sint, ut ferri insigni absque molestia possint, tunc Hoffmannum sectandum traderem, qui circa finem tertii Mensis celebrandam ostendit, nec solis ipsius rationibus permotus, sed ex graviditatis certitudine, quam in sensibili fœtus motu sitam esse diximus, desumptis, quaque vere existente nullum subesse periculum posse perspicuum est ex venæ sectione in brachio celebrata, quemadmodum non leve inesse procul dubio tenendum, si sola Mensium suppressio

(q) *L. c. p.* 97. (r) *L. c. p.* 296.
(s) *Cent.* 2. *curat.* 95.
(t) *Dec.* 1. *an.* 6. *obs.* 204. *An.* 9. x. *obs.* 48.

adfuerit, quæ repetita venæ sectione in superioribus partibus ita persæpe firmatur, ut revocari postea nulla ratione queat.

Eaque in brachio, vel manu, nisi acutissimus morbus aliter suadeat.] Quamvis non desint Recentiores quidam, qui inferiores venas in gravidis Mulieribus aperire sunt ausi ad curationem epilepsiæ ex utero, bubonis venerei, & pestilentis, immo & abortus præcautionem, ut videre est apud Zacutum Lusitanum (*u*) qui propriis & aliorum experimentis ostendere nititur eam tuto posse celebrari, cum tamen notante Hoffmanno (*x*) omnium Vetustiorum Medicorum testimonio securior in superioribus partibus, quam in locis inferioribus habenda sit, res ista quoque ambagibus plena, ac difficultatibus. Hasce autem declinari facili negotio posse crediderim, si ad laudati Jacobi Placentini nobilem dissertationem (*a*) attendatur, in qua postquam de peculiari uteri structura, deque vasorum, quæ ad ipsum feruntur origine, contextu, anastomosi, angulis solertissime disseruerit propositiones quasdam Medentibus contemplandas exhibuit, quibus clare apparere posse contendit eximius Auctor in morbis uteri inferiores venas raro esse incidendas, ne copiosius eo affluente sanguine, majorique impetu, augeantur, aut confirmentur, ut testimonio quoque librorum Gyneciorum, qui ab Israele Ipachio collecti sunt, nec non Auctorum, qui de morbis Mulierum ex professo tractaverunt, Hieronymi Mercurialis, Ludovici Mercati, Roderici a Castro, Lazari Riverii, Raymundi Jo. Fortis, Francisci Mauriceau, Jacobi Mesnard, Andreæ Pastæ aliorumque comprobatum est, in gravidis vero Mulieribus nunquam locum habere tradit Fernelius (*b*) scribens, inferiores prægnantium venas incidere minime tutum, quod impetu deorsum converso Menses procedant, præcipiteturque fętus. Hinc optime a Boerhaavio consultum, quoties abortus inditia se produnt, toties sanguinem e partibus superioribus mittendum. Gravidæ tamen Mulieres acutissimo & ipsæ quandoque morbo corripi possunt, quo intra viginti quatuor horas jugulentur, nisi magna statim remedia, & summa cum diligentia administrentur, inter quæ venæ sectio facile principem obtinet locum quacumque hora accersitus Medicus fuerit instituenda, quam sicuti neque Mensium, neque Lochiorum fluxus, aut quodpiam aliquod contraindicans prohibere, ac retardare potest, ita neque graviditas curanda, cum copiosa, & liberaliter sanguis tertia, vel quarta quaque hora ex brachio, ex pede prout res postulare videtur mittere expediat, ut alibi a nobis demonstratum est (*c*).

XII. *Si ultra quartum Mensem protrahatur vomitus, atque pravi ejiciantur succi, syrup. de Cichor. cum rhabarb. &c.*] Vomitum inter gravidationis initia parvi faciendum esse adnotavit cl. Mauriceau (*d*). Si tamen diutius protrahatur relaxari majorem in modum stomachi fibras, ciborum coctionem perverti, pravos, vitiososque succos congeri, qua data porta extra corporis confinia ejiciendos, ostendit. En purgationis necessitatem in gravidis, quam apte definivit Hippocrates (*e*) inquiens: *Utero gerentes sunt medicandæ, si materia turget quarto Mense, & usque ad septimum, sed hæ minus, juniori autem fętu, & seniori cavere oportet.* Galenus vero (*f*) eamdem

(u) *Prax. Med. mirab. obs.* 23. *lib.* & *obs.* 130. 151. *lib.* 2. (x) *L. c.*
(a) *Dissert. de vena quæ in morbis particularium partium corporis sit salutarius incidenda p.* 98. (b) *Lib.* 11. *meth. med. c.* 12.
(c) *Aph. lib.* 2. *cap.* 1. (d) *Loc. cit. pag.* 19. (e) 4. *aph.* 1. (f) *in com.*

dem esse proportionem fętus, & fructuum arborum asserit. Quemadmodum enim in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & ideo facile decidunt, quando vehementior ventus ipsos concusserit; postea vero aucti difficilem habent a plantis dissolutionem. Sicuti rursus cum perfecti sunt sponte sua sine vi extrinseca decidunt, eodem modo Mulieres primis, & ultimis Mensibus abortum patiuntur, quia in illis fętus minus firmiter utero alligatus est. His tamen minime acquievit Riverius purgationes quolibet fere graviditatis Mense commendans in morbis, qui ab excrementorum dominatu, & cachochymia producuntur turgente, vel concocta materia, quotiescumque majus impendet periculum ex parte illius cachochymiæ morbum committentis, quam ex commotione a purgante medicamento excitata. Qua in re potissimum Mauriceau difficultas sita est. Primis enim Mensibus vel solam plenitudinem adesse egregie animadevertit venæ sectione tollendam, vel firmo adhuc existente ventriculo nullos pravos, vitiososque succos colligi, qui purgatione indigeant, ac nullum ex vomitu periculum impendi, cum vix quarto gravidationis Mense attacto, incipiente sensibili fętus motu, ac uberiorem humorum copiam absumente, sponte desinat, atque languescentem appetitum Mulieres gravidæ persæpe recuperent. Quotiescumque hisce finibus non coerceatur, sed altiores agens radices diutius misellas divexet certum Medentibus suppeti argumentum pravorum, vitiosorumque humorum ventriculi tunicis inhærentium, qui cum spontaneo naturæ conatu per os ejici non potuerint auxilio egent, & ope medica, ut per inferiora deturbentur. Quod nulla meliori ratione præstari posse, quam purgantis pharmaci exhibitione neminem fugit, dummodo tamen levissimum illud sit, & nulla insigni irritandi facultate præditum: c. m. fere syrupus de cichoria cum rhabarbaro, rhabarb. ipsum pul. ex cassia exhibitum, vel infusione paratum, cujus pulcherrima laus est non modo mucosas quisquilias ventriculo tenaciter adærentes blande detergere, sed laxatas etiam fibras corroborare, a Riverio propterea, Mauriceau, Hoffmanno præ cæteris commendatum probatumque.

XIII. *Absterso Stomacho, si adhuc molestus sit vomitus jusculum ex carne vitulina a pingued. sep. &c.*] Diutius protracto vomitu magnum subesse periculum non tantum ob stomachi subversiones, quibus venter insigniter exagitatur, concutitur, comprimitur, quantum ob alimentorum defectum, qui in dies singulos rejiciuntur, atque eo potissimum tempore, quo & matri, & fętui majori sanguinis copia opus est, nec non ob solidarum partium chylificationi inservientium laxitatem, quam lienterici, cæliaci, aliique ejusmodi fluxus excipiunt ex dictis antea manifestum est. Eo igitur nervos industriæ omnes intendendos esse, ut medicamenta, quæ bonos, ac laudabiles succos, lęves politasque particulas in sanguinem ingerant, & simul laxatis præter modum fibris prompte subveniant liquido apparet. Virtute insigni hac eminet descriptum jusculum ratione carnis vituli (cujus loco aliæ etiam Animantium, ac præsertim juniorum carnes adhiberi possunt) cujusque principia eadem ferme sunt, quæ sanguinis, & chyli, aut parum ab ipsis natura, & mixtionis modo discrepantia, oleosæ nempe partes, & subtilior terra, & aquæ mixta inter se, ac temperata gelatinam quamdam minutissimam constituunt non modo nutriendo corpori, sed tenuibus etiam, acribus, stimulantibusque particulis incrassandis, invertendis opportunissimam.

mam. Istarum actionem juvant etiam rasuræ Ebur. Cor. Cer. & similes, quæ ebulliendo & ipsæ gelatinosam substantiam suppeditant iisdem muneribus obeundis aptissimam. Jam si de corroborantibus sermo sit primum sese offert cortex exsiccatus citri, qui testante cl. Geoffroy (*g*) non modo flatus potenter discutit, humores crudos in ventriculo contentos concoquit, & digerit, sed amarore ventriculum roborat, cui ferme similem facultatem ipsam calamintam fortitam esse ambigendum non est, si ipsum Geoffroy audimus (*h*) eamque potissimum ratione salis essentialis ammoniacalis cum oleo aromatico copioso conjuncti, quo donari ipsam ostendit. Quid de siliquis vanillæ dicam, aut cortice Winterano, quæ Stomachi amicitia clara fecit?

XIV. *Solus Chocolatæ potus nonnullis quandoque &c.*] Frequentissime usurpari Vanillam in Chocolata, nunquam non semper Cinnamomum recipi alibi a nobis dictum est (*i*). Cum enim Cacao, quod ejus basim constituit crassum suppetat nutrimentum, si crudum comedatur, sanguinem inspisset, ejusque motum minuat, atque ob nimiam, & crassiorem pinguedinem ventriculum gravet, & obstructiones gignat, si nimia copia sumatur salubre consilium idem aromatum permixtione temperare, atque ea quidem dosi, qua Chocolata præ eleganti eorum fragrantia suavior, ac jucundior evadat, quo potissimum opus est in vomitibus Mulierum gravidarum, quæ a quovis medicamento utcumque levissimo abhorrent.

XV. *Diligens etiam victus ratio plurimum conferre visa est ea &c.*] Gratos, & jucundos cibos nausea, & vomitu laborantibus exhibendos esse Hippocratis effato addicti alibi demonstravimus (*k*). Cum apprime ad hanc rem faciat, id referre denuo operæ pretium duximus. Ita autem se habet: *Cibum, & potum ægris paulo deteriorem, jucundiorem tamen melioribus quidem, sed injucundioribus esse præferendum. Quæcumque enim cum voluptate assumuntur*, ait Galenus (*l*), *ventriculus amplectitur, & concoquit, sic ea quæ displicent refugit, unde nauseæ, & flatus, & fluctuationes subsequuntur.* Quod si in quibusvis aliis ægrotantibus, in gravidis Mulieribus maxime servandum esse facit potissimum insignis quarumdem rerum appetitus, quas nisi avide hauriant, salivam ex ore emittunt, & animo interdum delinquunt: ita ut affirmari de iis jure merito possit, quod de ciborum assumendorum qualitate in diætæ regimine docuit Etmullerus, sanis omnia censeri sana, modo ea Stomachus famelicus appetat, & non abhorreat, eo quod fermenta digestiva potenter quælibet in sui ditionem trahant, & cohæreant, & inferius ex Hornio, quantitatem non qualitatem ciborum nocere, alios tamen aliis esse salubriores, negandum non esse cibum, & potum, quem quis vehementer appetat. Recte quidem. At illud summopere cavendum esse facile judicaverim, ne quantitas alimenti etiam appetiti modum excedat. Ecquis enim est quin plane intelligat alimentum qualitate aliqua manifesta præditum copiosius ingestum lædere posse, quod neutiquam præstitisset, si parcius assumptum fuisset? Quid quod nec continuandus e. m. alimentorum usus, ne fermenti digestivi activitas eludatur, atque alimenta parum mutata cruditates gignant, quibus morbus augeatur, aut confirmetur? Quapropter salubre consilium ea quidem, quæ avide appetuntur comedere, sed op-

(g) *Mat. Med. T. 2. p. 180.* (h) *Ibid. p. 130.* (i) *Lib. 2. cap. 3.*
(k) *Lib. 3. cap. 1. com. 25.* (l) *In com.*

opportune, ac moderate, ea autem nunquam relinquere, quæ Stomacho amica sunt, c. m. fere sunt acidi succi limonum, granatorum, quibus delicatiores cibi, facilisque coctionis condiri solent, conservæ cytoniorum, quæ leniter adstringendi, seu mavis roborandi virtute præditæ sunt, vinum optimum, cujus facultates eximias ita alibi percensendo numeravimus, atque explicuimus dicendo, ut iis denuo immorari non liceat (*m*).

XVI. *In palpitatione cordis sola plerunque venæ sectio promptissime occurit.*] Omnes palpitatione cordis laborantes venæ sectione, tamquam præcipuo remedio curatos fuisse, ac liberatos vel ipse Galenus (*n*) affirmare non dubitavit. Successu temporis Antonii ab Altomari (*o*) Capivacei (*p*) Trincavelii (*q*) Stalpartii Vander Wiel (*r*) Zacuti Lusitani (*s*) aliorumque votis ita præclare respondit, ut si quid in summa rerum angustia sperari possit, ab hoc uno remedii genere sperari jure merito posse confiderent. Et vero vel plenitudo sanguinis morbo ansam dederit, vel spissitudo, vel polypus præsto esse tempestive celebratam venæ sectionem vel in ipso palpitationis paroxysmo, vel extra illum ad præcavendas novas accessiones cl. Hoffmannus testatus est (*t*). Quod sane est diligenter attendendum, cum cordis palpitationi in gravidis Mulieribus nimiam sanguinis quantitatem, qua naturalis sanguinis motus alteratur, & circa præcordia lentescit occasionem præbere supra ostenderimus, quam venæ sectione tutius, ac citius tolli, quam aut ejusdem spissitudinem, aut polyposam in corde concretionem adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

Ita & in Syncope, sed extra paroxysmum, in quo facies aqua frigida irroranda &c.] Syncopes curationem in duo fere tempora dividendam esse, alterum paroxysmi, alterum intermissionis neminem latet. In paroxysmo cum malum subitum sit, & magnum illud enixe curandum esse, ut sanguinis, & cordis motus quamcitissime restituatur, & æger reviviscat manifesta res est. Quæritur hinc utrum venæ sectio celebrari tuto possit. Si morbi caussam respicimus, cum eam a sanguinis aucta quantitate commenti simus ejusque motus alteratione, quam etiam cordis palpitationi tribuere diximus nil venæ sectione efficacius, aut pro ægrotantium opportunitate valentius reperiri posse videtur. At si ad paroxysmum attendimus, quem subitus, & præceps virium lapsus comitatur, respiratio obscura, pulsus minimus, aut nullus, facies pallida, aut livida, totius corporis refrigeratio, sudor frigidus, visus, auditus, vocis privatio, justus subrepit timor, ne major exinde languor excitetur venæ sectione, & malum ruat in deterius. Ea igitur in paroxysmo locum habere videntur, quibus sanguinis, & cordis motus restituatur, & æger reviviscat. Hinc ea, quæ spiritus exsuscitant, sanguinem attenuant, resolvunt, impellunt eximii usus. Quorum in censu veniunt in primis spirituosa naribus admota, quæ partim stimulando, partium immissione spiritus excitant, ut sunt aquæ Regin. Ungaric. acetum acerrimum, præsertim vero rosaceum, sales volatiles oleosi, olea item, & balsama aromatica. Verum in istorum medicamentorum usu caute procedendum traderem in gravidis Mulieribus, quæ præterquamquod odores suaves,

(m) *Aph. lib. 3. p. 12. &c.* (n) *Lib. 5. de loc. affect. cap. 2.*
(o) *Cap. 45.* (p) *Lib. 2. pract. cap. 8.* (q) *In prælect. de compos. medicam. & cap. de palpitat. cordis.* (r) *Obs. rarior. cent. 1. obs. 36.*
(s) *M. P. H. lib. 2. hist. 39.* (t) *L. c. sect. 2. cap. 1. p. 137.*

ves, aut graves ordinario non ferunt, accedit præterea in abortus discrimine facillime constitui. Quapropter aut sola aqua frigida, qua facies irroretur utendum esse judicaverim, ut nempe villis nerveis contractis spiritibus, atque inde consequens cordi, & sanguini motus restituatur, aut ut summum acetum naribus applicandum, quod ut plurimum ab ipsis Mulieribus ferri solet; Cordis vero regioni vinum generosum speciebus cordialibus pro epithemate imbutum admovendum, aut aquam Reginæ Ungaricæ, aut his similia extrinsecus applicanda. Intrinsecus vero spirituosa quidem iisdem de causis exhibenda, quæque vires reficiunt, ac restaurant, sed quæ odore aliquo insigni nares feriente non præstant, inter quæ spiritus aromatici. e. gr. spiritus rosarum, melissæ, & cinnamom. elixir vitæ Mathioli, Magni Ducis Etruriæ, sales omnes volatiles Cor. Cer. viperar. sanguinis humani eminent. Solum igitur vinum generosissimum, fragrans, limpidum, & suave, aut aquæ quæ grati odoris fragrantia insigniuntur, ut sunt melis. tot. citr. aurantior. & similes, quibus deficientes, aut nimis languidi spirituum, & fibrarum motus eriguntur, & recreantur, atque vires mirifice confortantur.

XVII. *Etiam in alvi fluxibus locum habet venæ sectio, si redundantis sanguinis inditia adsint.*] Cum cæliaca passio ventriculi succum inertem, fibrarum Stomachi languorem pro causa agnoscat, adstringentia, & alia aromatica passim ab Auctoribus commendantur: cum ab irritatione exoriatur, abstergentia, & temperantia: cum a bilis vitio ea, quæ languescentem, aut penitus impeditam secretionem promovent, aut activitatem excitant: de venæ sectione ne verbum quidem: quemadmodum ne in diarrhea quidem, in qua generales indicationes esse communiter reputantur irritantem causam temperandi, corrigendi, sive illa sit in sanguine, sive in viscerum fermentis, acres particulas per congruas, atque opportunas vias, præcipue vero sudoris eliminandi, irritationes demulcendi, labefactatum solidarum partium tonum firmandi. Venæ sectionem in Dysenteria solum cum febris adsit commendasse Riverium, Amatum Lusitanum, Sydenhamium alibi a nobis ostensum est (*u*). Ex his apparet minus salubre consilium reliquisse Rodericum a Castro (*x*), & Jacobum Mesnard (*z*), qui in alvi fluxu cæliaco, mesenterico, dysenterico sanguinem in gravidis Mulieribus ex brachio mittendum tradiderunt. At saluberrimum fuisse nemo inficias ire ausit, qui sedulo, & accurate perpenderit tunc solum, cum sanguis redundat venæ sectionem commendasse, quod in gravidis Mulieribus adeo frequens est, ut nihil magis. Quid enim si facile princeps istorum affectuum causa sit plenitudo sanguinis, qua vasa Matris magis distenduntur, & ampliantur, præcipue vero gastrica, quibus nimium distentis cum fluida motibus inordinatis, & irregularibus cieantur, separationes perverti, & alterari contingit, præsertim vero succorum chylificationi inservientium, unde irritatis ventriculi fibris, vomitus, intestinorum vero, ac viscerum imi ventris, & chyli & aliorum humorum ex iisdem uberius effluentium per alvum copiosa excretio? Cessante eo, quod morbo occasionem prius dederat, aut saltem majorem in modum languescente, morbum aut profligari penitus, aut plu-

(u) *Aph. lib.* 3. *cap.* 3. *com.* 15. *p.* 38.
(x) *Par.* 2. *lib.* 3. *cap.* 16.
(z) *Art.* 5. *cap.* 8.

plurimum ſaltem imminui manifeſtius quidem eſt, quam ut ullis rationibus poſſit comprobari.

Cum cæteroquin ea quæ mulier appetit pravæ indolis evitanda in Lienteria &c.] Quamvis in plethoricis mulieribus nimia humorum redundantia, præſertim vero ſanguinis Lienteriæ, aliorumque alvi fluxuum cauſa conſtitui apte poſſe videatur venæ ſectione tollenda, nihil eſt tamen cur ſit redarguendus cl. Mauriceau (*a*), qui cum lienteriæ cauſas in langueſcente ſolidarum partium chylificationi inſervientium tono reponendas eſſe exiſtimet, quod poſt vomitus plerunque contingit; quibus ſtomachus, ejuſque membranæ ea ratione relaxantur, qua crudum, atque indigeſtum alimentum per inferiora dejiciatur, ab iis omnibus cibis abſtinendum eſſe, quæ prava aliqua qualitate infeſta ſunt, animadvertit, iiſque utendum, quæ facilis ſunt coctionis, quæque ſupra a nobis in vomitus curatione recenſita fuere. Inter medicamenta vero, quæ leniter adſtringendi, ſeu mavis roborandi virtute prædita ſunt in uſum vocanda, inter quæ conſervæ roſarum, cytoniorum eminent, de quibus pariter citato loco dictum eſt. His hora ſomni addi commode poſſe ducimus Diaſcord. Fracaſtor. cujus pulcherrima laus eſt irritationem, ſi quæ morbo anſam dederit blande compeſcere, & ſimul laxatis partibus tonum addere.

XVIII. *In Diarrhœa vero, aut Dyſenteria ea omnia alibi recenſita ſolis aquis Tetutianis exceptis, & radice Ipecuac. &c.*] Inter præcipua Diarrhœæ, & Dyſenteriæ medicamenta, ut alibi vidimus (*b*) eminet ſerum lactis Tamarindatum, vel decoctum hordei, ſi a tenui nimis, & præfervida materia dependeat, hora vero ſomni Diaſcord. Fracaſt. quibus cum nimis tenues, bilioſæque particulæ diſſociantur, diſgreganturque, atque ineptæ ad vellicandum fiunt, eædem præterea præcipitantur, ſolidæque partes ab ulteriori vellicatione præcaventur: Rhabarbarum e contra ſi viſcidis, mucoſiſque quiſquiliis involuti peccent humores eodem Diaſcord. mixtum, quo acrium, ac vellicantium humorum vis infringatur, irritationes ſedentur, leniter vero purgante facultate peccantes humores extra corporis confinia blande eliminentur, dum leniter adſtringente tonus laxatis partibus conciliatur: Pulveres adſtringentes, atque abſorbentes ex juſculis extremitatum pedum vituli Kalybeatis, addito pauxillo opii, quo irritationes nimiæ ſedentur: Clyſteres demulcentes, abſtergentes, conſolidantes. Duo tamen validiſſima medicamenta, alterum a Redio, Baglivo, aliiſque, alterum vero a Gulielmo Sherard, Jo. Jacob. Mangeti, Gulielmo Piſone, aliiſque ſumme commendatum, eximii eſſe uſus oſtendimus: aquas ſcilicet Tetutianas, & radicem Ipecuacan. Verum cum aquæ Tetutianæ uberius aſſumi ſoleant addito mel. roſac. ſolut. aut alio purgante medicamento, ut non ſolum ventriculum, & inteſtina fluiditate laxent, ſed etiam gravent pondere, & mordacitate irritent, & priuſquam vaſa lactea ſubeant in magna quantitate per alvum ſibi viam aperiant, ſicque craſſas, mucoſaſque quiſquilias ventriculi, & inteſtinorum parietibus adhærentes incidendo, abſtergendoque acres moleſtiſſimos ſuccos, qui inteſtina verſus propulſi enormes ibidem ſpaſmos, ac vaſorum ſanguiferorum oſcula reſerando, fibraſque corrumpendo ulcuſcula ibidem excitant mire edulcando, præcipitandoque fluores ſiſtant, juſtus ſubrepit timor, ne in gravidis mulieribus

 abor-

(a) *l.c.p.* 115. (b) *aph. lib.* 3. *cap.* 8.

abortui ansa præbeatur, quem vomitu arte excitato facilius evenire suspicandum: ita ut emolumenta, quæ a stypticis Ipecuacan. particulis proficiscuntur, quibus labefactatum ventriculi, & intestinorum tonum restitui contingit, & sanguinis, cæterorumque humorum excretionem cohiberi, ab acribus stimulantibusque, quibus peristalticus ventriculi motus invertitur, præpediantur, ac propterea alio mens, & cura sit convertenda.

Nisi forte insigne medicamentorum fastidium prohibeat, quo casu sola Simaroubæ decoctione, &c.] Nec parvi facienda peculiaris stomachi constitutio, qua gravidæ mulieres a pulverulentis medicamentis, a bolis, ab ingratis quibusdam potionibus longe abhorrent non modo, sed ea ferre nulla ratione possunt, ita ut certa auxilii spes, nullum noxæ periculum a gratis, jucundisque cibis sit repetendum, aut ab iis medicaminibus, quæ nullo non modo gravi odore, aut insuavi sapore infecta sunt, sed quæ stomachum etiam immoderatis, & inveteratis alvi fluxibus debilitatum corroborant, ciborum appetentiam excitant, tum eorum digestioni amaris, incisivisque partibus favent, nec non & erosæ intestinorum membranæ interiori sublatum ab acrioribus excrementis mucum restituunt. Quibus fere virtutibus excellit Simarouba cortex non ita pridem ad nos advectus ex Guiana, ubi frequentissimi est usus in alvi fluxibus Dysentericis, quos anno 1718. ita sævientes, ut purgantium, adstringentium, atque ipsius Ipecuacan. vires non modo eluderent, sed ex eorum applicatione ingravescerent vir cl. D. Anton. de Jussieu Academ. Parisiensis felicissime eodem cum profligasset, sic ejus fama percrebuit, ut cætera omnia propemodum viluerint. Ejusce mentio fit in Actis Acad. Reg. Scient. Paris. (*c*), & in quæstione medica D. Anton. de Jussieu supra laudati (*d*), sed apud nos rara cum sit, & plerisque ignota non multos ante hosce annos adhibita, nec frequentiori adhuc usu, cum cæteroquin in ordinariis alvi fluxibus valde proficua, tum vero in iis, quibus gravidæ mulieres divexantur apprime commoda nunquam non deprehendatur, atque ea quidem methodo exhibita, quam tradit cl. Geoffroy (*e*), eam scilicet minutim sectam ad ℥ ii. in aq. com. Lib. ii. ad tertiæ partis consumptionem decoquendo, ac quartam ipsius partem tertia quaque hora tepidam propinando ad integram usque sanationem, quam perfici absque ullo decocti potus fastidio, ulla per vomitum, vel per secessum evacuatione, quin immo sedari unius diei spatio dolorum cruciatus, somnum cito redire, urinas fieri copiosiores, & limpidas, rariores evadere evacuationes, fœtidum odorem fæcum cessare, immutari colorem, e liquidis incrassescere, cibos ægrum appetere, & brevi refici eximius Auctor cum docuisset, ita propria experientia ratum, confirmatumque comperimus, ut eam cæteris omnibus facile anteponendam esse affirmare minime vereamur.

XIX. *Hæmorrhoides dolentes præter venæ sectionem ex brachio decocto Verbasci fovendæ, aut flor. sambuc. &c.*] Hæmorrhoides cæcæ si nimis turgeant, doleant, & periculum inferant inflammationis venam secandam esse in brachio, si postea revellendi adsit indicatio etiam in pede trita est medicorum sententia. In gravidis tamen mulieribus solum venam secandam esse in brachio

(c) *an.* 1729. 32.
(d) *In schol. Medic. Paris. disputata* 16. *Febr. an.* 1730.
(e) *Mat. Med. p.* 2. *de Veget. exot. p.* 293.

chio cl. Mauriceau (*f*) & Mesnard (*g*) docuerunt: rationes vero supra a nobis allatæ istorum opinionem sic confirmant, ut qui aliter sentiat somnia narrare videatur. Innumera fere quoque prostant apud Practicos, quæ demulcendi virtute donantur. Verbascum præ cæteris est commodissimum, cujus decocto utiliter foventur. Sambuci quoque folia ad putrilaginem cocta, immo contusa etiam & frigida admota dolorem sistere a Riverio dicuntur: sed cum mirabili virtute flores quoque donentur eorumdem decocto una cum decocto Verbasci utpote magis fovendum commode utendum diximus. Si tamen hæc minus votis respondeant, a Riverio fuerim quamlibentissime, portulacam contusam esse admovendam, quam non modo dolorem sedare, sed tumorem quoque imminuere, ulcera consolidare & excrescentias carneas absumere testatus est. Quid de Linaria dicam, quam insigne esse anodynum medicamentum, quo vix præstantius ad hæmorrhoidum cęcarum dolores mitigandos dari, & ab omnibus laudari quocumque modo adhibitam cl. Geoffroy tradidit (*h*)? nimirum si linaria integra, vel flores ejus, sola, vel cum Chammomil. aut Verbasci floribus coquatur in lacte, quo pars dolens foveatur, vel si recentes hæ plantæ contundantur, & Cataplasmatis in modum applicentur. Quamquam vero si Linaria virens cum floribus cum adipe porcino decoquatur, quousque adeps valde virescat, fiatque unguentum, cui expresso, & refrigerato applicationis tempore vitellus ovi admisceatur, linimentum emerget mirabile ab Horstio prædicatum ad dolorem confestim sedandum, cum a nonnulis etiam hoc unguentum præstantius haberi, si prius in adipe suillo aselli, aut scarabæi decoquatur idem Geoffroy animadvertit. Et vero asellos in oleo seminum lini decoctos ad dolorem sedandum efficacissimum remedium suppetere vulgari experientia compertum est; id quod & oleum Buxi destillatum præstare dicitur, quod insigne anodynum est, dentibusque dolentibus applicatum apprime confert, præsertim vero si oleo seminum Lini misceatur, & oleo ex vitello ovorum expressum, idque vel simplex, vel in mortario plumbeo diu agitatum, & in metu inflammationis linimentum ex cancris fluviatilibus in oleo coctis usque ad melis consistentiam, ut oleum amygdal. dulc. silentio prætercam, papaveris, & nymphææ vitello ovorum crudo in mortario plumbeo diu agitatum, etsi insignis sit inflammatio addito pauxillo unguent. refrigerant. Galeni, & Populeon. & alia quamplurima, quæ cum ab Auctoribus fere Practicis, tum vero speciatim in gravidarum casu a Mauriceau proponuntur.

XX. *Alvus cęteroquin aperta servanda flor. Cas. r. e. &c.*] Post venæ sectionem atque refrigerantium, & emollientium applicationem, nisi turgeant hæmorrhoides, hirudines applicandas suadet Mauriceau, qua sanguis educatur, aut lanceola aperiendas, hirudines quidem iis, quæ duriusculæ sunt, & quasi carnosæ, quoniam minori dolore afficiunt, quam lanceolæ incisio, aperiendas vero quæ molles quoquo modo sunt, & inundationis speciem præseferunt. Atque id quidem in viris, qui hæmorrhoidum fluxu sæpe levamen non exiguum percipiunt. At in mulieribus, quibus superflui sanguinis evacuatio ex utero contingit, minus commodum esse; tunc solum cum gravidæ sunt, & sanguine abundant posse ejuscemodi evacuationem naturali defectui occurrere, dummodo tamen moderate, & absque dolore accidat;

(f) *lib.* 1. *cap.* 18. (g) *cap.* 5. *art.* 7.

dat; illud enim verendum esse, ne immodice fluentibus hæmorrhoidibus, & mater, & fętus in summum vitæ discrimen adducantur. Quapropter satius ducimus ab iis abstinere, & ubi alias fluxerint, non fluant vero, & propterea tumeant, & doleant solum balneis, & fomentis emollientibus, aut linimentis anodynis supra descriptis pertractandas, & alvum apertam servare, sed blandissimis remediis, inter quæ cassia eminet, quam leniendi, ac temperandi facultas apprime commendat, pruna jusculis cocta, serum lactis tamarindatum, spinaciis passulatis comestis, quorum etiam laus est nauseam minus, ac fastidium ciere. Repetito istorum usu dici vix potest, quam apte ventris solutioni consulamus sine clysteribus, ad quæ solum confugiendum cum duriora excrementa in recto intestino retenta hæmorrhoidibus occasionem præbuerint, quæ Clysteris laxantis usu ejicienda rectissime docuit cl. Mauriceau, quem in hac parte sectamur.

XXI. *Alvi stypticitas, & mejendi difficultas, nisi venæ sectione tollatur sola refrigerantia, & emollientia &c.*] Hactenus de ventris stypticitate dictum est, quæ a durioribus excrementis originem ducit, quæque lenientium, aut Clysterum usu tollenda est: nunc de ea sermo, quæ a distensis nimium vasis intestinorum proficiscitur, qua liber eorumdem motus peristalticus impeditur, unde confluere desinunt homogenei humores, ex quo alvi stypticitas, quam venæ sectione tollendam esse facit potissimum ea ratio, quod ablata nimia humorum copia, nec non solidorum resistentia, peristalticus intestinorum motus restituitur, atque humorum confluentia, unde alvi laxitas ea prorsus ratione, qua mejendi difficultas ob impressionem, atque inflammationem vesicæ tolli viri cl. Mauriceau, (*i*) & Mesnard (*k*) testati sunt. Hanc aliis etiam medicamentis pertractandam refrigerantibus & emollientibus docuit præ cęteris Mauriceau, ne propter nisus vehementiores abortus sequatur: quæ etiam tunc cum urinæ ardor, aut aliud simile vitium morbo ansam dederit, opportunissima existunt. Sed de his plura ubi de calculo dictum est. (*l*)

XXII. *Abortus, qui a nimia vasorum plenitudine proficiscitur frequenti venæ sectione &c.*] Miratur summopere cl. Mauriceau, ubi abortus suspicio contingat, obstetrices, atque plerosque Medicorum sericum Kermesinum minutim incisum, aut grana Kermes, ut Jo. Fortis, aut pelliculas internas ventriculorum gallinæ, ut Mullerus præcipit ex ovo sorbili exhibere, ad credendum vehementer adducti, hæc ubi in stomachum ingesta sint utero mederi posse fœtibusque, quos continet. His addi posse videntur pulvis aquilinus in vino austero exhibitus, pulvis mirabilis ab eodem Jo. Forti dictus (*m*) ex utero leporino, rasura ebur. & ligno aloes an. in ovo sorbili a ℈ i. ad ʒ .s. propinatus, sal item Astacorum fluviatilium, tinctura coral. quorum meminit Hartmannus, conserva rosarum cum pulveribus adstringentibus a Dioscoride commendata, specificum Solenandri ex mastich. thur. alb. a ʒ .s. myrtil. bol. armen. orient. lacrym. sanguin. dracon. a ℈ .s. ut f. pulvis, cujus ʒ i. infarciatur dactylus ejecto nucleo ligneo, involvatur charta, madefiat, deinde vino clareto, & calefiat sub cineribus, deinde edatur. Sed mirandum magis fuisset, si ad ea quæ extrinsecus propo-nun-

(h) *Mat. Med. T.* 2. *p.* 2. *pag.* 386.
(i) *l. c. cap.* 15. (k) *l. c. art.* 5.
(l) *lib.* 3. *cap.* 11. *p.* 149. (m) *Cap. de abortu.*

nuntur attendisset, tria illa pulcherrima ut rarissima ab Aetio laudata, lapis aetites brachio adligatus, lapis in vulva, aut corde, aut intestini Cervæ repertus, tritici granum intra panem casu repertum sinistro brachio adligatum, ungula ursi collo appensa a Nicolo laudata, sicut Jaspis viridis collo appensus efficacissimus a Marcello, & Sex. Emp. habitus, quæ non alia virtute prædita esse posse existimaverim, quam alia amuleta sæpe a nobis commemorata, quæ si de specifica eorum proprietate sermo sit a ratione tam aliena sunt, quam quæ alienissima, ac prorsus ridicula. Ut nimirum in omnium morborum curatione, eorum causis tollendis omni animi contentione studendum, ita si mulieres ad abortum proclives solis specificis pertractemus pessime eisdem, ac fetibus, quos gerunt, consulemus. Quo loco fateor me justis laudibus æquare non posse saluberrimum ipsius Mauriceau, Ludovici Mercati, Roderici a Castro, Jo. Fortis, Mesnard. aliorumque, quorum supra meminimus consilium, qui abortum ex repletione sanguinis sectione venarum superiorum, vel ante gravidationem, vel primis gravidationis mensibus felicissime præcaveri sunt arbitrati. Primis, inquam, gravidationis mensibus, & iis omnibus servatis conditionibus, quas ne repetendo obscuriores faciam, libens prætermitto.

XXIII. *Qui ab ejusdem raritate nimia, & expansione, quiete corporis animique &c.*] Quietem corporis, abstinentiam a coitu vel primis conceptionis diebus commendasse videtur Hippocrates, quo loco inquit: *Si mulier genituram se concepisse cognoverit, primo tempore, non amplius ad virum accedat, sed quiescat*, ne videlicet prima fœtus stamina, quæ propria adhuc membrana obducta non sunt corporis agitatione extra uterum elabantur. Hinc longius progressus cl. Mauriceau eo facile adductus est, ut crederet satius esse gravidas mulieres nimia corporis quiete, quam agitatione gubernari, cum majus ex hac, quam illa abortus periculum impendeat. Quod cum in quibuscumque mulieribus verum esse constet, tum vero maxime in iis, quæ ad abortum ob nimium sanguinis orgasmum proclives sunt, facit potissimum ea ratio, quod violento corporis motu cum solidæ partes, musculi præsertim vehementius, & frequentius contrahantur, fluidas majorem in modum atterunt, fundunt, exsolvunt, unde agiliores, mobilioresque particulæ a reliquarum nexu solutæ, atque in universam sanguinis massam diffusæ ejus agitationem, furoremque intendunt, unde abortus causa augetur, aut confirmatur, cum otio torpidi reddantur spiritus, & minus ad motum apti, solidæ partes relaxentur, unde humores plus æquo rarescentes ad segnitiem, lentoremque disponuntur. Sed nulli secundam vim habet ad nimium sanguinis orgasmum, ac rarescentiam compescendam quies animi, & tranquillitas, seu a vehementibus, & fortibus affectibus intenta, ac diligens abstinentia, ira præsertim, qua spiritus vehementer commoveri, atque expandi contingit, pulsum, & respirationem fieri concitatiorem, sanguinem magno impetu ad partes omnes propelli, quæ propterea eodem rarescente incalescunt, rubent, tument, unde agitatio, furor, mentis perturbatio.

Diæta tenui, ac refrigerante, ut sunt ptisanæ avenaceæ &c.] His diæta tenuis addenda videtur, & ex alimentis instituta quæ insipida sint nullo non modo aromatum, aut acrium, odoreque fragrantium herbarum conjugio alterata, sed quæ refrigerandi virtute insignita sunt, ut fere ptisanæ avenaceæ,

ceæ, hordeaceæ, juſcula ex carnibus agninis, vitulinis, endivia, acetoſa, lactuca, aliiſque id genus in acetariis comeſta, omnimoda vini abſtinentia, aut illud tenue, & oligophorum, ejuſque loco aqua ſaltem variis diei horis, præſertim ardente Sirio, eaque ſucco limonum, berberum, aliiſque id genus acidis vegetabilibus alterata, quæ ſuavi acore, quo ſunt prædita ſanguinis partes blande figendo, & ejus texturam quaſi conſtringendo ejus æſtum fervoremque egregie compeſcunt. Quæ emolumenta in mulieres quoque facilius emanabunt, ſi emulſionibus ex ſeminibus frigidis frequenter utantur, quæ lævibus oleoſiſque particulis, quibus ſcatent tenujores, agilioreſque particulas irretiunt, obtundunt, eiſque blandam conſiſtentiam conciliant, quibus potiſſimum opus eſt, ut deleantur illa præjudicia, quæ nimia ſanguinis rareſcentia, atque orgaſmus humorum minantur.

XXIV. *His additi pulveres ex raſur. matr. perlar. ocul. cancr. &c.*] Novit hæc cl. Hoffmannus (*n*), & ubi ex nimia ſanguinis ebullitione in gravidis dolores in lumbis cum pulſuum celeritate, inquietudine, & vehementiori infantis in utero motu abortum indicare videntur præter quietam corporis continentiam cum tranquilla mente, & tenui diæta junctam pulveres temperantes, nitrata cum aquis nuciſtæ, florum Chammomil. lilior. alborum, conval. ceraſor. nigror. exhibitas promptiſſimum ferre auxilium tradit. Verum ſi quid ſentio quamvis haud inficias ire auſim temperantes pulveres, ac nitrata eximiæ eſſe virtutis ad nimium fervorem, æſtumque ſanguinis coercendum, eadem tamen ex aquis, quæ mitiſſima vi pollent cardiaca præter temperantem, aut juſculo refrigerantibus herbis alterato propinandas traderem, non iis quæ grati odoris fragrantia donantur, quæque ſubtiles cum habeant partes languidum ſpirituum, atque inde conſequens ſolidarum partium motum augent, fluidas exagitant, fundunt, exſolvunt, unde major ſanguinis rareſcentia, atque expanſio facile ſubſequitur.

XXV. *Qui a tenuitate, fuſione, acrimonia, pulveres ex coral. maſtich. &c.*] Quæ calorem æſtumque ſanguinis comprimere valent, eadem & nimiam tenuitatem, fuſionem, acrimoniam infringere etiam me tacente facile omnes intelligunt. E. m. ſunt aquea omnia, vegetabilia, quæ inſipida, & refrigerantia ſunt vel ſola vel ſubacidis mixta, ſeu naturalibus, ut ſuc. limon. rib. berber. &c. vel abſorbentibus dictis ut matr. perlar. ocul. cancror. emulſiones ex ſeminibus frigidis, quæ non ſolum nimis fluxiles humores incraſſant, ſed etiam ſolidas partes ea ratione afficiunt, qua opus eſt ad ſtagnationes in iis, corrugationes, corroſioneſque, quæ uteri hæmorrhagiis, atque abortui occaſionem præbent præcavendas. Si hac ratione operari nonnulli contendant pulveres ex coral. maſtich. aliiſque ſpecificis ad præpediendum abortum habitis non erit cur multum pugnemus, quemadmodum etiam ſi eamdem virtutem tribuant trochiſ. de Spodio, de Carabe, quorum illi ex roſis rubris, ſpodio, ſeminibus acetoſæ, portulac. amil. torrefact. balauſt. berber. gum. arabic. & ſimilibus componuntur; hi vero ex cor. cer. uſt. gum. arabic. coral. dragant. hypociſtid. maſtich. thur. mucilag. ſemin. pſyl. aliiſque id genus, nec non gelatinis raſur. ebur. & cor. cer. in aq. tormentil. plantag. quæ omnia in incraſſantium, & edulcurantium claſſe adnumerantur. Vel enim terreſtres partes in ſanguinem vehunt ad motum minus aptas, ideoque ipſius motum, ac ſubſequentem diſſolutionem retardant,

(n) *Cap. 9. de convul. uter. ſive abortu ſect. x.*

dant, ut sunt ossa Animalium usta cor. cer. ust. coral. & terræ omnes bolares: vel humores non modo nimis solutos figunt, atque condensant, sed etiam adstringunt, ut radic. bistort. tormentil. folia plantagin. balaustia & similia, vel gelatinosas, pingues, mucilaginosas, glutinosasque partes suppeditant, quæ convenientem humoribus consistentiam conciliant, ut sunt juscula ex carnibus Animalium juniorum, præsertim vero extremitatum, eorumque gelatinæ, uti & gelatinæ cor. cer. Ebur. quæ omnia gelatinosa sunt substantia, vel quæ suapte natura glutinosa sunt, ut gum. arabic. tragacant. mastich. & similia vel mucilaginosa, ut sunt mucilag. semin. psyl. malvar. violar. quæ in hectica humorum resolutione tanti facit Renzerus, ut eadem ceteris omnibus facile anteponat. Quid de lacte dicam una cum chocolata epotum, quod vel iis in deliciis esse solet, quæ a quocumque cibi genere abhorrent? Profecto cum in quacumque humorum tenuitate, fusione, acrimonia eximias habeat facultates, tum longe maximas habere in eo casu, in quo stomachus levissimo quovis medicamento subverti solet, & insignem nauseam, ac fastidium pati notissima res est.

XXVI. *Qui ab inanitate ob inediam liberaliori, atque opimo victus genere.*] Inediæ potissimum tollendæ usu alimentorum boni laudabilisque succi, & in ea quantitate, quæ & matri, & fœtui nutriendo sufficiant studuisse videtur Mauriceau (*o*) dum in diætæ gravidarum regimine carnibus utendum tradit juniorum Animalium, vituli, volatilium, pullorum elixis, aut assatis ad earum beneplacitum, ptisanis herbaceis, acetosæ scilicet, lactuc. cicor. borrag. quibus defæcatus sanguis depuretur, aut etiam piscibus fluentium aquarum, vino temperato, quo digestio promoveatur, & stomachus, qui plerunque debilis est confortetur. Quæ cum plerunque bene cedant in gravidis bene se habentibus, in iis vero, quæ inanitate sanguinis ob inediam laborant, tanto sunt solatio, ut ab hoc uno auxilii genere omnis abortus præservatio sit repetenda. Jejunium præsertim cum in iis, tum vero maxime in istis evitandum esse adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Cum enim nimia ciborum abstinentia mites gelatinosi succi absumantur, corpus exsiccetur, spiritus deficiant, extremi tubuli concidant, & perspiratio minuatur, unde acres, & impuri humores in vasis colliguntur, quibus nauseæ, dolores capitis, & stomachi vertigines, & syncopes, & contumaces vigiliæ, aliaque ejusmodi mala excitantur, quantum detrimenti afferre possit in inanitate sanguinis ab hoc potissimum fonte prodeunte lippis, ac tonsoribus judicandum relinquo. Quapropter si copiam cibi optimam cuique esse judicemus, ut præclare docuit Boerhaavius, quæ sequitur sensus refectionis, non torporis, quid non emolumenti sperandum in proposito casu inanitatis?

XXVII. *Qui ab inanitate ob diuturnam nauseam, ac vomitum iis, quæ iisdem occurrunt.* Vid. com. 12.

XXVIII. *Qui ob tenuem diætam in morbis acutis paulo liberaliori victu in declinatione præsertim &c.*] Curationem auctorum morborum in prægnantibus satis insignem habere diversitatem circa venæ sectionem, purgationem, & diætam supra a nobis demonstratum est. De venæ sectione, & purgatione satis dictum. Nunc pauca de diæta addenda sunt, quam in morbis acutis non adeo tenuem imperandam esse prægnantibus mulieribus, ne fœtus

(o) *lib.* 1. *cap.* 9.

fœtus suo fraudetur genio, neque tamen adeo liberalem concedendam, ne febris promoveatur, sed media quadam via incedendum esse, ea tamen cautione adhibita, ut in primis gestationis mensibus tenuior victus instituatur, in postremis paulo crassior, & copiosior, quia fœtus eo tempore majori indiget alimento, ostendit egregie Riverius (*p*). Si tamen in ea diæta aliquid peccandum sit satius esse ad paulo pleniorem victum accedere, quam nimis exquisitum, quoniam ex matris, & fętus viribus præcipue salus speranda sit, idem animadvertit. Longius progressus Hoffmannus (*q*) qualitatem etiam alimenti assumendi præscripsit, eum videlicet in finem, ne in declinatione acutorum morborum fœtus ob ejusdem inopiam, quod non raro accidisse visum est, expellatur: atque illud quidem a jusculis carnium juniorum Animantium, præsertium vitulinarum, quibus incocta sunt hordeum, radix Scorzoneræ, & vitelli ovorum repetit; potum vero ex aqua hordei cum aqua Cinnam. succo citri, saccharo, & vino permixta. Nisi saccharum adhibendum suaderet, nihil sane esset, cur minus multis placeret. Cum alibi vero demonstratum sit (*r*) in febrium curatione diligentissime cavendum esse ab iis, quæ stomacho adversantur fermentationes incongruas suscitando, digestionesque difficiliores reddendo, cujus indolis juxta ipsum sunt potiones dulces, emulsiones, & alia hujus naturæ facile fermentescentia, unde in sulphurea, & nidorosa cruditate æstus, & fervor sanguinis intenditur, in acida vero corrodentis acrimoniæ spicula augentur, satius esse ducimus potiones nulla sacchari additione parare, eisque acida vegetabilia admiscere, quæ sanguinis partes figendo efficiunt, ut serosa parte ab aliis secedente, atque ad Renes facile appulsa urinæ copiosissimæ promoveantur.

XXIX. *Qui ab insignibus hæmorrhagiis hæmorrhoidum &c.*] Vid. lib. 3. cap. 8. & lib. 5. cap. 3.

XXX. *Qui ex abortivis medicamentis eorum abstinentia.*] Vid. l. 5. n. 8.

XXXI. *Qui a molliori laxiorique habitu, aut laxiori, & humidiori uteri intemperie &c.*] Vid. lib. 5. cap. 4.

XXXII. *Qui ab externis causis earum remotione.*] Vid. n. 8.

XXXIII. *Excepto metu, & terrore, qui venæ sectione animo ad quietem composito pertractandus.*] Quoties mulieres post vehementem terrorem in abortus discrimine constituuntur, præsertim si sanguine abundent, & alias eidem obnoxiæ fuerint, venam secandam esse docuit Hoffmannus (*s*). Cavendum tamen esse ne venæ sectio statim a terrore instituatur, si extrema adhuc refrigerata, & præcordia constricta fuerint rectissime monuit; sed expectandam spasmorum remissionem sanguinisque ad extimas partes novum recursum. Neque sane eum fefellit ratio desumpta ex cohibito per terrorem spirituum influxu, & quasi suffocatione, qua palpitatio cordis, atque anxietas propemodum suffocativa inducitur, humorumque cursus retardatur, & quasi sistitur, unde extremitates refrigerari, & tremere contingit, faciem pallere, excretiones supprimi, partes quasi paralyticas concidere, & si vehemens, & inopinatus sit terror, vires ita dejici, ut in summum quoque vitæ discrimen adducantur mulieres, cum jam constanti experientia compertum habuerit venę sectionem sub ipso ejusmodi affectionum vi-

(p) *lib.* 15. *cap.* 16. (q) *l. c.* (r) *Ibid.* (s) *l. c. p.* 299.

vigore celebratam ad promovendum potius, quam coercendum abortum disponere.

XXXIV. *Si mammæ detumescant, extenuentur, dolores frequentes &c.*] Mammarum detumescentiam, & extenuationem inter præcipua imminentis abortus signa recensuit Hippocrates inquiens: *Si mulieri utero gerenti mammæ subito extenuentur, abortus sequitur.* Neque ejusce rei ratio in arduo sita, desumpta ex sanguinis defectu in venis utero, & mammis communibus, ob quem fœtum periclitari docuit Riverius (*t*). His tamen alia addenda tradidit, dolores scilicet frequentes, & fere continuos renes, & lumbos excruciantes, qui pubem versus, & os sacrum exporrigantur cum quodam ex utero egerendi conatu, quod certum imminentis abortus inditium constituit, quatenus membranas, & ligamenta, a quibus fœtus utero alligatur tendi, ac divelli significant. Si hisce accedat sanguinis puri, vel serosi, vel aquæ ex utero profluentis excretio, qua disrupta jam vasa, ac membranas, atque os uteri apertum esse ostenditur nullum ambigendi locum relinqui vel ipse cl. Mauriceau testatus est. (*u*) Tunc vero nihil prorsus agendum haud dubie assueruit, cum præcaveri nulla ratione possit. Hinc optime dictum ab Hoffmanno (*x*) imprudenter se gerere, qui hunc potissimum in finem adstringentia propinant; siquidem fœtus jam separati, vel etiam mortui retentio, & hinc ejus vel secundinarum orta putredo, atque etiam cruoris retenti coagulatio, & corruptio gravia, & periculosa minatur symptomata: de quibus docte B. Slevogt, ad quem curiosos amandamus (*z*).

(t) *loc. cit.* (u) *loc. cit.* (x) *l. c.*

(z) *In progr. de partus retardati nocumentis, dissertationi de restitutione in vitam suffocatorum præmisso Jen.* 1705.

C A P. X.

De partu difficili, fœtu mortuo, & secundina retenta.

I. QUoties fœtus debitam magnitudinem adeptus, quod nono plerunque mense contingit, excrementis stimulatus exire ex utero cogitur, at longius tempus insumitur, doloresque subito vehementiores, aliaque graviora symptomata Mulierem exercent, eam partu difficili laborare censendum.

II. Ejusce causæ sunt totius corporis debilitas naturalis, vel ab ætate nimis tenella dependens, vel nimis ingravescente, a morbis graviditatis: ejusdem corporis macies, & siccitas, nimia pinguedo, claudicatio, gibbositas, calculi tumoresque vesicæ, respirationis vitia, dolores colici, iliaci, hysterici, morbi acuti, variæ uteri affectiones, tumores, ulcera, adstrictio, obturatio, pravus situs, extraordinaria figura, imperforatio Mulieris, membranarum fœtus durities insignis, ut difficilius disrumpantur, aut contra tenuitas, ut facilius aquæ effluant, molæ uterum occupantes, fœtus mortui, nimis debiles, grandiores corpore, capite, hydropici, monstrosi, numero plures, contra naturam exeuntes, pedibus, manibus, genu, podice, humero transversi, funiculo umbilicali circa collum circumvoluto, intempestivi, & inordinati Matris motus, decubitu in ventrem, aere frigido rigidoque eadem in partu exposita, graviores animæ curæ, metus præsertim.

III. Partus difficilis si diu protrahatur & matri, & fœtui necem plerunque infert.

IV. Patet hinc ea omnia, quæ partum difficilem efficiunt, eadem & fœtum extinguere: quibus addenda ea, quæ abortum provocant, unde reciproca mortui fœtus, & partus difficilis causa.

V. Excluso fœtu secundina quandoque retinetur, unde æquale vitæ periculum Mulieri impendet.

VI. Si partus difficilis accidat Matris debilitate, alimentis restaurantibus, vino generosiori, cardiacis remediis, aqua suc. Melis. Cinnam. confectione hyacinth. pertractanda. Quibus successu temporis si dolores segniores sint, lenioresque, clysteres addantur ex oleo Chammom. lilior. albor. irin. rut. cyclam., & carminativa decoctione addita Colocyntide injiciendi, tum ea omnia, quæ molis expellendis apta sunt alibi recensita.

VII.

VII. Si tenella sit, & angusta, aut provectioris ætatis ante partum, & in partu soli Clysteres ex decoctione altheæ, mercurialis, liliorum alborum additis oleis lilior. albor. chammom. irin. rut. cyclamin., pessaria in uterum ex butyro, adipe anserino, gallinæ, & similibus, oleum amygdal. dulc. etiam ore assumendum, & si plethorica sit Mulier venæ sectio ex brachio primum, mox pede visa sunt convenire, tum vero prædicta omnia impellentia.

VIII. Si absque hymenis laceratione graviditas contigerit, aut os uteri cicatrice aliqua obcaluerit sectione chirurgica via aperienda.

IX. Si tardus sit partus, nullo autem graviore symptomate comitatus frequenter Mulier deambulet brachiis sustentata, doloribus veris urgentibus, & aquis effluentibus sella collocetur, nisi forte aquæ ob membranarum duritiem serius effluant, quo casu digito disrumpendæ, eo magis si extra uterum longius propendeant.

X. Si partus difficilis, ac laboriosus hæmorrhagiam uteri inducat, tunc fœtus statim extrahendus ope periti Chirurgi.

XI. Si contra naturam positus sit infans, perito pariter Chirurgo opus committendum.

XII. Si Mulier in nisu partus intereat, aut ante partum morbi alicujus vi pressa, vivi autem fœtus inditia adsint, sectio periti semper Chirurgi manu ventris & uteri instituenda, ut antequam pereat fœtus, ejiciatur. En quibus coerceri finibus debeat partus Cæsarianus.

XIII. Ubi ex prægressis causis fœtum extinguentibus, atque ex cessante ipsius motu admota ad ventrem manu, aut tepentium rerum applicatione ponderis sensu, dum ab uno in alterum latus se Mulier convertit, ventris frigiditate, oculis concavis, faciei pallore, partium extremarum frigore, mammarum flacciditate, fœtidi odoris ex utero excretione, secundinæ interdum ante fœtum exclusione, tenesmo, cuticulæ capitis supremæ dissolutione fœtum esse mortuum cognoveris, nec inflammationis periculum adesse, dicta omnia impellentia in usum vocanda. Secus statim fœtus mortui eductio tentanda, quemadmodum si omnia frustra adhibeantur, eaque manu primum si fieri possit, e contra vero etiam ferreis instrumentis.

XIV. Idem dicendum de Secundina retenta, quæ ubi nec hæmorrhagia, nec inflammationis periculum prohibeat, debilis vero ac cachochyma sit Mulier, relaxantia, atque emollientia primum, mox impellentia, quæ in molis, & fœtu mortuo adhibentur, commode admittit.

XV. Si e contra inflammationis periculum adſit, & plethorica ſit Mulier, fervidiorique temperamento prædita ſolam venæ ſectionem ex brachio primum, mox pede, tum relaxantia, atque emollientia adhibenda traderem.

XVI. Si ſanguinis hæmorrhagia urgeat, ad Secundinę extractionem ſtatim deveniendum, etiamſi vim adhiberi oporteat, quæ tamen in ordinariis caſibus omnino evitanda cæteris remediis ſolum adhibitis, vel ſi Secundina in utero ſit relinquenda.

XVII. Quæ ſi brevi naturæ opere non ejiciatur ſolis injectionibus ex decoctione malvar. alth. parietar. ſemin. lini addito oleo lilior. albor. & butyro magna copia primum, poſtea ex decoctione hordei, agrimoniæ, malvar. alth. & ol. amygdalar. dulc. pertractanda.

C A P. X.

De partu difficili, fœtu mortuo, & ſecundina retenta.

I. *QUoties fœtus debitam magnitudinem adeptus, quod nono plerunque Menſe contingit, excrementis ſtimulatus exire ex utero cogitur &c.*] Partus qui ſeptimo, octavo, & nono menſe, aut etiam decimi initio contingunt naturales eſſe, omnes fere Medici uno ore conſentiunt, atque obſervationes cum multæ ac frequentes, tum certæ ac conſtantes inſtitutæ rem ita confirmant, ut nullus ambigendi locus videatur. Quod æque de quinto, ac ſexto Menſe affirmari non poteſt, cum quæri a Medicis ſoleat, utrum fœtus ſecundum naturæ leges hoc in caſu in lucem edi, ac vitam naturalem vivere poſſint. Quæſtionem ſupra attigimus (*a*) effluxionis nomine illud nuncupantes cum Hippocrate, & Ariſtotele, quod in utero pro conceptione detentum intra ſeptimum diem ejicitur, abortus vero, qui inter primum, & ſeptimum menſem contingit; unde exempla a Montuo allata, a Valeſio, a Cardano, ab Avicenna Raymundi Jo. Fortis doctrinæ inhærentes parvi facienda eſſe judicavimus. Par igitur ratio de iis omnibus, quæ a Franciſco Valois, Ferdinando Mena aliiſque proponuntur. Rationes porro, quibus ad ſuam confirmandam opinionem utuntur quanti faciendæ ſint breviter videamus. Sunt autem fere quas trado. Si vivere fœtus poteſt, ut omnes concedunt, ſeptem ſolum agens Menſes (quod de toto Menſis ſpatio eſt intelligendum) rationi conſonum videtur vivere etiam poſſe, qui circa ſexti finem exoritur, ſi tamen diſtantia ſit quinque, aut ſex dierum tantummodo. Cum enim magna ſit temperamentorum diverſitas, ac Mulieres reperiantur robuſtæ adeo, vivaces, boniſque ac laudabilibus humoribus repletæ, quæ ſex Menſium ſpatio id efficere poſſunt, quod aliæ poſſunt nono tantum in eorum præſertim ſententia, qui fœtum in ovi germine occluſum jacere, nihilque aliud eſſe generationem prætendunt, quam veram nutritionem, quid vetat quominus fœtui id accidere poſſe judicemus, quod quoti-

diana

(a) *Cap. 9. com. 9.*

diana experientia compertum est in juvenibus, qui vix decimum quintum, aut sextum annum agentes ad eam magnitudinem facile increscunt, ad quam alii in viginti quinque annorum ætate constituti minime perveniunt? Nonne naturales actiones pro temperamentorum diversitate citius aut ocyus peraguntur, ac ciborum e. g. digestio in hoc homine paucis horis insignis contingit, quæ in aliis multo longiori temporis intervallo perfici nullo modo potest? Quemadmodum nimirum diversum est stomachi fermentum plus minus activum, atque copiosum, pari ratione si humores, quibus Mulier donatur sint summæ activitatis, & copiæ, Embryonis partes omnes penetrari statim contingit, fibras vellere, protrahere, atque in eorum pororum interstitia sese insinuare, molem ei demum, ac robur addere, quo opus est ad perfectionem fœtus, qui in lucem prodíturus est ad ea munia obeunda idoneus, quæ propriæ ejusdem sunt, præsertim si Parentes æquabili, bono, laudabilique temperamento sint prædíti, eademque valetudinis vi perfruantur. Quam quidem opinionem confirmant etiam egregia paritate a granis desumpta, quæ passim seruntur, quæ si copiosum satis nutritium succum inveniant, solisque radiis foveantur, germinant statim, atque ad maturitatem cito perveniunt, cum languida e contra remaneant, aut nonnisi ægre admodum lenteque protrahantur, quibus sufficiens alimenti copia deficit, quæque benignorum influxuum irroratione destituuntur. His tamen acquiescere nullo modo potest, qui sedulo, & accurate perpendat simplicem nunquam non semper, atque uniformem esse naturæ operandi modum, nec nisi necessitate coacta fuerit suas leges multiplicare, quod est argumentum prope certissimum in femina eadem ipsa ratione operari, qua in cæteris Animantibus, quibus certi partus termini constituti fuerunt, quosque paucis horis aut diebus exceptis nec præoccupare datum est, nec præterlabi. Ita Cuniculos per Mensem gestare videmus, Canes per duos, Asinas undecim. Qua igitur ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut soli feminæ contigerit varium partus terminum sortitam fuisse, atque longe adeo diversum ab iis, in quibus alias generationis circumstantias easdem omnino esse, ac in Muliere procul dubio tenendum? Neque vero legem afferre aliquam valet, quod de plantis dictum est, cum insigne nimis inter has, atque illas discrimen intersit. Silentio prætereo diversos situs, in quibus plantæ excrescunt ceu totidem uteros esse considerandos, qui propterea in seminibus, eorumque productis summam mutationem inducere valent. Neque vero nobis objiciant naturam utut simplicem, diversa tamen ratione in Feminis, & Animantibus operari, quin citra erroris suspicionem affirmari queat aliquid suæ simplicitati detrahere: pleraque Animalium certis statisque tantum temporibus parere: feminas periodicas, atque ordinatas purgationes pati, quod in aliis Animalibus, Scimiis exceptis, non observatur: naturam diversos hosce effectus producentem mobiles etiam partus terminos in feminis statuere potuisse, immo revera statuisse, cum fœtum septimestrem, octimestrem, nonimestrem, ac decimestrem vivere posse extra omnem dubitationis aleam positum sit: plantas demum licet substantias ab Animalibus diversas, defæcatissimo tamen succo excrescere, nutriri, ac diversos suppositos uteros fluidum iis solum suppeditare, cujus partes eorum poris, ac venis sunt proportionatæ, ideoque ad modum, quo plantæ nutriuntur immutandum ineptæ. Rationes enim omnes quæcumque excogitari possunt, nisi

certa

certa iis, atque multa experimenta responderint nullius plane momenti (*b*), cum fœtus ante septimum Mensem in lucem editos ad abortus esse referendos ita supra ostenderimus, ut nullus ambigendi locus videatur.

Excrementis stimulatus exire ex utero cogitur &c.] Si Hippocratem audimus (*c*) non aliam ob causam fœtum debitam magnitudinem adeptum vim facere, ut extra uterum prodeat, quam ob alimenti inopiam existimavit. Verum hunc redarguit observatio, qua deprehensum est Mulieres succo plenas, & obesas æque ac macilentas, & adustas eodem fere tempore fœtus edere, cum hæ citius, ocyus ille parere deberent: immo si gemellos, & numerosiores fœtus gestarent, cum duplo citius, & antea alimentis egerent, duplo citius, & antea expelli eosdem contingeret, nec debitam lactis copiam in lucem editos reperire, quam in quacumque Muliere expulso jam fœtu, & secundinis, fibrarumque uteri, peritonæi, musculorum Abdominis, quæ in tota graviditate mirum in modum distentæ sunt contractione subsequente, atque hinc sanguine in utero aggesto lochiorum nomine exeunte, tertio fere a partu die febricula primum excitata, mox tumore, dolore, duritie mammarum subsequente plus minus copiosam fieri experimur: quod est sanguinis ab hypogastricis arteriis cum mammariis communicantibus copiosi affluxus, eisdem infusionis, distensionis, repletionisque, qua prædicta symptomata exoriuntur, argumentum prope certissimum. Quæ sane efficere potuerunt, ut Galenus (*d*) ad aliam naturalis partus causam inquirendam facile adduceretur, atque ob id potissimum fœtum ex utero excludi existimaret, quod per os nutriri jam potest, aut in loci angustia contineri amplius nequit, perinde ac si fœtus etiam septimestris in lucem editus ore lac non exsugeret, aut gemelli, grandioresque fœtus, & crassissimi duplo citius excludi deberent, cum tamen utrosque non minus commode gestari, quam unicos, & pusillos, qui frequentius per abortum ejiciuntur quotidie observemus. Hisce potissimum factum est, ut hæc sententia jam obsoleverit, atque aliam a cl. Stenone excogitatam amplecterentur, quæ ut alibi vidimus (*e*) in eo fere sita est, ut suadere quemque vellet ad credendum, intestinorum fœtus excrementa per alvum dejecta cum Amnii liquore commixta denuo ab ore fœtus exsugi, eo usque dum repetitis dejectionibus suctionibusque Amnii liquor ingratus odore, fœtidusque factus molestiam ori inferat, illumque ad exitum stimulet. Hujusce rei inditium satis clarum haberi posse conjicit ex Scrophæ fetibus, in quorum ventriculis globulos fecum repertos esse constat aliis similes, quibus tum in liquore Amnii, tum in intestino recto continebantur. Quam tamen firmis adeo validisque rationum momentis confutasse cl. Cyrillum ostendimus, ut qui Stenoni assentiri velit garrire, & somnia narrare videatur. Et sane si id verum esset, nonne cum aquis ante partum effluentibus semper aliquid feculentum excerneretur, quod in partu nonnisi difficili quandoque accidere deprehendimus? Neque vero inficias ibimus nutritionem fœtus aliquam saltem magnitudinem adepti ab hoc liquore, cui circumfunditur ore hausto, vi stomachi concocto, succisque bilioso, pancreatico, & intestinali in chylum subacto per vasa lactea in sanguinem transeunte, reliquo in feces lentas intestinorum motu ad a-num.

(b) *Vid. Mem. di Trevoux Tom. 2. p. 3. art. 2.*
(c) *De nat. pueri.* (d) *de usu partium.*
(e) *aph. lib. 3. cap. 10. com. 7.*

num usque propellendas abeunte repetendam esse, ut Graafii observationibus, & Hippocratis auctoritate ducti supra ostendimus (*f*), parvi facientes nonnullas alias observationes, quibus deprehensum est fetus interdum sine capite in lucem edi, & nonnullos ore naribusque obturatis, quod est Freindio argumentum non levis momenti per os solummodo non nutriri, at illud contendemus rationi minus congruum videri cum succo alibili ore fetus hauriendo tam fetidam materiem a natura misceri, ac tunc potissimum ad exitum stimulari, cum collectis in ejus intestinis copiosioribus fecibus, & vesica urinaria valde distenta molesta irritatione afficitur, quo sane consequitur, ut istorum pondere, & acrimonia compulsus jam quaquaversum nitatur, versus inferiora descendat, Matri Tenesmum creet, hinc ejusdem Musculis Abdominalibus violenter convulsis in pelvim pellatur, ruptisque membranis, & uteri osculo dilatato aquæ effluant, ac in lucem prodeat, ut fere Derelincurtius opinatus est; quem ita Verheyenius aliique in hac parte adeo sequuti sunt, ut non alio sensu fetum maturum indigere aere existimaverit, quam ad feces per validam inspirationem expellendas, unde vix natus easdem nigras, tenaces, & splendentes Meconium dictas dejicit, atque aquosum, ac dilutum lac, quod primum e mammis secernitur haurit provido naturæ consilio, ut totus intestinorum canalis elueretur, & ne quid superesset, quod acrimonia sua fibras nerveas in vehementiores, & non ordinatas contractiones ageret.

At longius tempus insumitur, doloresque subito vehementiores, aliaque graviora symptomata &c.] Nemo ignorat instante partu torsiones, & dolores leviores circa lumbos, & uteri regionem exercere parturientem, mox sensim intendi, & fieri graviores. Id quod probe tenendum est, cum in hisce potissimum, aliisque symptomatibus supervenientibus tota difficilis partus essentia sita sit. Quotiescumque enim partus difficilis futurus est, debitas, atque ordinarias naturæ leges non observare adnotavit Riverius (*g*), sed longius tempus insumere, & dolores subito vehementiores, aliaque symptomata graviora comitantia habere. Quo loco animadverti velim, quod in hanc rem tradidit cl. Mauriceau (*h*), triplicem vitiosorum partuum differentiam assignans, laboriosi scilicet, difficili, & contra naturam. Laboriosum eum quidem vocat, in quo & Mater, & fetus, licet hic secundum naturæ leges prodire cogatur, capitis nempe vertice, ad uteri os internum, & facie ad Matris os cocygis obverso, insignes, ac non ordinarias molestias patiuntur: difficilem ad laboriosum referri posse putat, sed uno aliquo symptomate comitatum, quod eum retardat, atque cruciatum excitat: contra naturam demum, qui malo fetus situ absque manus ope, atque auxilio obtineri non potest: eos quidem naturæ nisus, ac conatus comitari, opemque Medicam exposcere: hunc solum peritæ obstetrici, aut Chirurgo committendum. De difficili igitur, seu laborioso, quæ nomina promiscue a plerisque usurpata fuerunt hic nobis dicendum, subtilioris divisionis a Mauriceau traditæ minus sollicitis.

II. *Ejusce causæ sunt totius corporis debilitas naturalis, vel ab ætate tenella dependens.*] In eo autem cuncti fere conveniunt, ut causas vel ad Matrem referant, vel ad fetum, vel ad utrumque. Matrem quod spectat, cum

(f) *cap.* 1. *com.* 3. (g) *lib.* 15. *cap.* 18.
(h) *l. c. cap.* 10.

cum ad bonum partum, ut ait Galenus, non unius, sed duorum corporum vigore opus sit, Matris potissimum conatus necessarius est in valida inspiratione consistens, diaphragmatis protrusione versus inferiora, & compressione viscerum, quæ in fundum uteri fortiter impacta ipsum, & fętum deorsum impellunt. Hi conatus ut plurimum conducunt ad partum faciliorem, quippe Mater fœtum dudum mortuum expellere valet, si tamen illud accurate attendatur, ut Matris conatus fętus conatum subsequatur, non præveniat, ne scilicet Mater inani opera eas vires pessundet, quæ legitimo partus tempore sunt reservandæ. Quinam autem conatus in Matre esse potest, quæ debilitate totius corporis laboret vel nativa, vel propter ætatem, ut in juvenculis, & vetulis contingit adnotante Riverio (*i*)? In juvenibus nimirum vias angustiores esse perspicuum est, in vetulis partes omnes ficciores, durioresque, quæque difficilius necessariæ dilatationi cedunt, ut difficiliorem ossium uterum ambientium articulationem silentio prætereram, quæ fętus exclusioni resistunt. Jam præcipuos graviditatis morbos si quæras, nauseam, vomitum, cordis palpitationem, syncopem, alvi fluorem, ani hæmorrhoides, alvi stypticitatem, mejendi difficultatem esse supra demonstratum est, quibus vel propter alimenti defectum, vel bonorum ac laudabilium succorum excretione, vel repetitas venæ sectiones ad eos profligandos necessarias summum fit spirituum dispendium, unde totius corporis vis, ac robur maximopere labefactatur. Quid de ejusdem corporis macie dicam, & siccitate, aut nimia pinguedine vix suppetit, cum emaciatis id ipsum contingere, quod vetulis jam cl. Mauriceau adnotarit, ut ficciores scilicet durioresque earum partes necessariæ dilatationi resistant, pinguibus vero, ut viæ uteri comprimantur, & angustiores evadant, ut Riverius testatus est. Quid si claudicantes Mulieres sint, gibbæque? In his nempe partes respirationi inservientes male conformatas esse plerunque contingit, aut saltem plus æquo debiles, unde spiritus ad fœtus exclusionem necessarius cohibetur, in illis vero ipsa ossa uterum ambientium vitio aliquo affecta, quo liber fœtus exitus præpediatur. Si calculis vexetur Mulier, tumoribusque vesicæ, hæmorrhoidibus, an dolores eo usque augere poterit, aut tanta vi premi, quanta opus est ad fętum impellendum? Id quod de respirationis vitiis multo magis esse intelligendum manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

Dolores colici, iliaci, aut hysterici.] Dolores nothi, qui feminis aliquando accidunt sunt plerunque colici, iliaci, aut hysterici, qui tamen a doloribus parturientium legitimis & optimis distingui possunt, si quod in hanc rem tradit Etmullerus (*k*) diligenter servetur, ut nempe dolorum partus sit maxime proprium continuo ex lumbis incipientes secundum Abdomen deorsum protendi ad regionem pubis usque, hinc clunes, & coxas occupare, & ita tremorem genuum inferre, qui spasmorum est effectus. Quibus addendum, quod olim docuit Aetius (*l*), quem memorat Jo. Fortis, facilis ac secundum naturam futuri partus signa esse pectinis, & superioris ventris gravitatem, pudendi ardorem, uterum ad inferiora procumbentem, os uteri hians dilatatum, & humectum, inguina, ac pubes prætumida, assiduam mejendi cupiditatem, copiosum humorem effluentem, mox tenujorem sangui-

(i) *loc. cit.* (k) *V. Hallen. art.* 1451.
(l) *Tetr.* 4. *ser.* 4. *cap.* 22.

guinem, & tandem fœtum. Quoties autem ii superveniunt alii abesse plerunque solent, nisi simul conjuncti sunt, veros tamen ac legitimos impediri adnotavit cl. Mauriceau (*m*), atque hac ratione partui nocere. Quid de morbis acutis judicandum, quos partum cruciatibus plenum, atque infelicis exitus parere, docuisse visus est Hippocrates inquiens: *Mulierem gravidam morbo quopiam acuto corripi lethale*? Quinam autem sint acuti morbi indicavit cl. Mauriceau, eosque ad vehementem febrem, ad sanguinis fluxum, ad frequentes convulsiones, dysenterias, aliasque similes aptissime retulit: unde optime ab Etmullero dictum (*n*) tres esse circumstantias præ reliquis, quæ partum difficilem periculosum reddunt, fœtum mortuum, hæmorrhagiam partum præcedentem, aut convulsiones.

Variæ uteri affectiones &c.] Sed jam ad uteri vitia ventum est, quæ a variis morbis illum obsidentibus, tumoribus nempe, ulceribus, adstrictionibus, obturationibus, aliisque ejusmodi desumi solent, si Riverium audimus, a causis præternaturalibus oriundis; quocum tamen cl. Mauriceau minime consentit adstrictiones, obturationesque aut naturales esse existimans, aut ab aliquo præcedente morbo oriundas, ut tumore, apostemate, ulcere, carnis excrescentia in ipsius collo, aut interno orificio, aut callosa aliqua cicatrice a violento partu inducta, quem prius passa fuerit: Ad naturalem quidem refert pravum uteri situm, aut extraordinariam figuram, orificium nempe nimis angustum, durum, callosumque. Qui revera maximi est momenti, cum certissimum & ipse crediderim in Etmulleri sententia, veras difficillimorum partuum causas non adeo dependere a pravis posituris infantium in utero, quam a perverso ipsius uteri situ: Quo enim majorem gravidæ fœtum gestant, eo altius uterum in ventrem assurgere, cum cavitas pelvis non sufficiat ad capiendum prægrandem uterum uno, vel pluribus infantibus ex omni parte absolutis una cum secundinis, & humoribus repletum, exinde necessario sequi ultra oram pelvis in cavitatem ventris uterum ascendere, atque tum posituram naturalem aut retinere, aut non: si retineat vocari uterum rectum, & bene situm, atque tunc acuminatam ejus partem recta tendere in cavitatem pelvis, fundum vero circa umbilicum versari: Positura autem mutata huc, vel illuc aliquantulum inclinatum uterum obliquum, vel prave situm appellari, quorum insigniores sunt quatuor: primus quando os uteri nimis suspensum ab antica parte ad ossa pubis adigitur, & infans capite in ossa pubis facile impingens hæret immobilis, aut quod deterius est capite super ista ossa transfertur. Secundus pravus uteri situs quando in ventrosis Mulieribus uterus pronus propendet ore ad os sacrum converso. Tertius quando fundus uteri in latere sinistro paulo altius, vel demissius ponitur, ore spinam dexteri ossis illii, vel pubis converso: huic contrarius est quartus, & ultimus. Ex his, & hujusmodi obliquis uteri posituris oriri partus difficiles, unde Matris, vel infantuli utriusque interitus sequitur, nisi solertis obstetricantis opera serventur. His ego addendum quoque traderem ipsam imperforationem, cujus supra meminimus, quamque Mulieribus accidisse ostendimus ab ipso Mauriceau memoratas (*o*), quæ sine incisione membranæ parere nequaquam potuerunt. Quid si membranæ fœtum involventes duræ adeo

 sint,

(m) *loc. cit.* (n) *V. Hallen. art.* 1461.
(o) *Cap.* 8. *com.* 2.

ſint, ut difficilius diſrumpi queant? Quod ſane impedimento quandoque eſt, ne ad exitum fœtus proxime accedat, aut citius quam par eſt iiſdem diſruptis aquæ effluant? Quid futurum ſit in eo caſu præclariſſimo conſtat exemplo Nobilis juvenis a Jo. Forti memoratæ, in qua completo jam naturalis geſtationis ſtato tempore, cum laxato uteri ore plurimum aquoſi humoris effuſum fuerit, tandem tenujor ſanguis, inter cætera ſymptomata partus difficultatem confirmatam fuiſſe tradidit (*p*), *cum ob humiditatis inopiam fœtus multo difficilius erumpere poſſit*. Quid ſi Molæ uterum occupent, aut Secundinæ prius ſibi exitum parent? Ab hoc potiſſimum fonte enormes ſanguinis hæmorrhagias exoriri, quibus in mortis diſcrimine & Mater, & fętus prope certiſſimo conſtituantur, niſi prompte excludatur proculdubio tenendum.

Fętus mortui, nimis debiles, grandiores corpore, capite, hydropici &c.] Si fœtus vitia contemplemur ea potiſſimum ad eumdem mortuum, putrefactum, aut labe aliqua infectum, aut morbo debilitatum referuntur. Ubi enim alterutrum eorum contigerit nihil virium conferre poſſe ad ſuam excluſionem manifeſtum eſt. Quid ſi grandiore corpore, aut capite ſit præditus, aut non ſoli, ſed plures in utero reperiantur (*q*)? Grandiores fœtus difficilius excludi, gemellorum partum laborioſiorem ut plurimum eſſe conſueviſſe adnotavit laudatus Riverius. Grandiores autem eſſe poſſunt naturæ vi, aut morbi cauſa, ut quando hydropici fiunt, aut monſtroſi formantur, ut cum bino capite præditi ſunt, aut duo ſimul uniti jacent, aut molæ alterique extraneo corpori adhærentes demonſtravit cl. Mauriceau, de quibus tamen ſi quis curioſius doceri velit adeat neceſſe eſt egregium Fortunii Lyceti tractatum, qui elegantiſſimis tabulis innumera, eaque pulcherrima Monſtrorum exempla contemplanda exhibuit (*r*).

Contra naturam exeuntes pedibus, manibus, &c.] Figura etiam, ſeu ſitus vitioſus fętus partui difficili plurimum tribuit. Quæ res clarius innoteſcet ſi nono circiter Menſe fœtum contemplemur, qui cum in utero ſederet, ut minus Matris venter ad plenitudinem creſceret capite, & collo inclinato genubus verſus genas, calcaneis ad nates retractis, manibus vel demiſſis, vel amplectentibus pedes impatiens tandem anguſti carceris caput elevat, ſpinam dirigit, manibus, & pedibus nititur, huc atque illuc volvitur, deorſum tandem ad os uteri prolabitur capite, manibus, & pedibus ſurſum erectis. Quid igitur ſi pedibus primo prodit infans, aut manibus, aliiſque indicatis modis? Fit hinc nimirum, ut egreſſo corpore orificium uteri internum circa collum ſe ſtringat, ita ut caput adhuc hæreat in utero. Tales fœtus Agrippæ dicuntur, quemadmodum Aetius docuit, quem omnes fere Medici ſequuti ſunt. Niſi hæc omnia contingant in vario manuum, & pedum niſu, circumvolutionibuſque, fieri tamen poteſt, ut funis per collum ducatur, & ſupra frontem reflectatur, ut Bartholinus animadvertit (*ſ*), quandoquidem idem ſupra frontem Embryonis naturaliter fertur, atque reflexus per occipitium decurrens, ut plurimum anteriore parte delabitur, & fœtus collum circumdans ad ventrem deſcendit, & in illo implantatur, ut fere Jo. Helvigius (*t*), & Harvęus (*u*). Quo ſane fit, ut impli-

(p) *l. c.* (q) *V. cap. 9. com.* 10. (r) *Tract. de monſtris.*
(ſ) *l.* 4. *p.* 289. (t) *Schroch.*
(u) *Exercit. de partu apud Manget. Bib. Chir. T.* 3. *p.* 845.

plicet sese, eumque trahat, intricetque funiculum, unde difficillime egredi possit, & interdum suffocetur. Quæ ne inconsulte dicta reputentur Harveus præsto est (*x*) inquiens: *Si itaque anteriore etiam parte delabatur, collumque circumdet, quia hac ratione brevior evadit fœtum retrahendo, vel simul secundinam cum fœtu ad exitum rapiendo partum reddit difficilem, immo in ipso egrediendi conatu Embryonis fauces laquei instar constringit, eumque strangulare potest:* ut silentio præteream, quod in eamdem rem tradidit Etmullerus (*z*): *Ex parte fetus fit laboriosus partus, si funiculus umbilicalis, qui cingit communiter frontem fetus aliquot gyris sit circa collum circumvolutus, ita ut quasi laqueo suffocandus prodeat.* Quid ego aut Hildanum commemorem (*a*), aut Rodericum a Castro (*b*), aut Thomam Bartholinum (*c*), aut Bauhinum (*d*), aut Mellium (*e*), aliosque, qui collis fœtuum circumductos umbilicales funiculos, strangulatosque vidisse testati sunt, si pro his aliisque innumeris sat aperte loquatur Bonhius (*f*) cum ait: *Accedit quod luctuosa aliquando satis testatur experientia funiculum umbilicalem collo fœtus nascentis ita circumvolvi, ut in ipso hujus enixu incongrue tensus illum brevi extinguat?*

Intempestivi, & inordinati Matris motus &c.] Quamvis circumvolvi facillime ob pueri conversiones Hippocratis mentem explicans notavit cl. Zuvingerus (*g*), quia, ut superiori capite vidimus (*h*) cum circumagatur funiculum umbilicalis in utero, dum puer volvitur, idcirco sępius evenit cervicem, aut jugulum ab eo intercipi, & irretiri: *tunc vero & Matrem in partu laborare, & puerum aut interire, aut difficilius exire* (*i*), implicationibus tamen intempestivos, & inordinatos motus Matris tribuere sentiendum est. Hinc scite Riverius (*k*): *Motus parturientis intempestivi partum retardant, cum illa ubi opus sit stare, decumbere renuit, vel inopportune agitatur, unde contingit fetum vel non posse exire debita figura, vel illam amittere ob Matris motus præposteros:* id quod vel delicatis nimis sensibilibusque Mulieribus contingit adnotante Jo. Forti (*l*), quæ varie se jactant, & inordinatim movent, aut quemadmodum ostendit cl. Mauriceau (*m*) dolorum metu minus vires suas exerunt, ut fere illæ solent, quarum dolores leviores sunt, aut rarioribus intervallis recurrentes, quo sane consequitur, ut fetus vel secundum debitam figuram exire non possit, vel ob præposteros Matris motus illam amittere, vel nullo adjuvante Matris nisu difficillime egredi. Intempestivis motibus minus peritæ obstetrices præ ceteris plurimum tribuunt, quæ ut egregie subdit Riverius (*n*) *justo citius parturientes incitant ad conatus expulsionis, & spiritus cohibitionem, dum adhuc ligamenta fœtus utero firmiter adhærent: unde virium exsolutio subsequitur, quæ post-*

Nn 2

(x) *loc. cit.* (z) *T. 2. p.* 883.
(a) *Cent. 4. obs. chir.* 57. (b) *Exercit. Medic.* 21.
(c) *lib. anat. reform. c.* 27. (d) *Apud Schenkium lib. 4. af. med.*
(e) *lib. 3. pag.* 297. *cap.* 9.
(f) *Differt. de renuntiat. vulner.*
(g) *In not. sup. Hippocr. apud Foesium p.* 319.
(h) *Com.* 10.
(i) *Hippocr. de octim. part. p.* 258. *n.* 30.
(k) *Prax. med. lib.* 15. *c.* 18. (l) *l. c.* (m) *l. c.*
(n) *loc. cit.*

postmodum in ipsa partus hora non sufficiunt. Immo vero dum Obstetrices parturientibus præmature persuadent tempus pariendi instare, fit ut illæ omnes vires ad excernendum fœtum intendant, & sæpenumero vasis violenter divulsis in non leve discrimen præcipitentur.

Decubitu in ventrem aere frigido &c.] Quid si male decumbat parturiens? Qualis esse debeat decubitus egregie docuit Hippocrates, quo loco inquit: *Lectum jubeto ad caput sublimem habere, ut declivis sit in pedes, animadversione habita, ne prona sit homo ipsa* (*o*). Quid si dolorum impatiens in ventrem vertatur, & frigido rigidoque aeri sese exponat, coxis, & cruribus in libera contractione positis, spatio inter stratium, & vulvam vix relicto, ut fœtus sine noxa prodire possit? Si uterum in partu sese colligere, & constringere ad exclusionem fœtus, & si nimia fuerit illa constrictio, ac fœtus corpus tenellum vehementer comprimat eum suffocare posse Riverius testatus est (*p*), quæ damna, quæ pericula ex uteri compressione in ventrem jacente Muliere? Gravia esse, & lethalia, ejusce collocationis incommoda facit potissimum non solum retundi ab ea, & deludi vim, ac nisum illum, quo sibimetipsi molitur exitum fœtus in partu, sed usque adeo violentis, & crebris in ventrem pressionibus puerperæ ventrem obiici, ut cum hæc in atrocitate dolorum irrequieta, & impotens sui circumagatur calcitret, furat; tunc etiam gravissime laboret in utero fœtus; in partu vero compressus inter stratium, & corpus Matris facillime suffocetur, & pereat. Quæ pernicies abest a frigore? Totum inhorrescere corpus experimur, stridere dentibus, convelli. En Hippocratem (*q*): *Frigida semper convulsiones provocant*: & alibi (*r*): *Flatus oritur e terra, qui frigidus est, & siccus, & mortificans, indurans, & exsiccans*: & de natura pueri (*s*): *Frigus indurat, quæ in ventre sunt*. En Hoffmannum (*t*): *Aer nimis frigidus ad affectus spasmodicos disponit, & vasa coarctat*. En speciatim Riverium (*u*): *Sic aer frigidus & siccus, & flatus aquilonaris parturientibus valde infensus est, quia totum corpus constringit, sanguinem, & spiritus ad interiora repellit, & infanti a tepentibus illis locis exeunti valde noxius est.*

Graviores animi curæ, metus præsertim.] Tristissimos graviorum animi affectionum effectus in gravidis Mulieribus vidimus capite superiori (*x*), ostendentes retardari potissimum sanguinis cursum, hinc in uteri vasis subsistere ea ratione, qua aut disrumpantur, ut plus quam par est in extremitatibus dilatentur, unde hæmorrhagia, & abortus. Si vero hæmorrhagiam, & abortum promovere valent, cur mechanicam uteri structuram, aut fœtus motum, & situm, aut matris spiritum afficere ea ratione non valeant, qua naturalis partus ordo perturbetur? Præterquamquod hæmorrhagiam, & abortum necem fœtus inferre posse ex dictis adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

III. *Partus difficilis si diu protrahatur & matri, & fœtui necem pleruvque infert.*] Egregie docuit Hippocrates (*z*): *Puer cum partus instat, laborare incipit, & in periculum venire, cum in utero vertitur.* Licet enim magnam spem

(o) *juxta version. Marin. p.* 103. (p) *Cent.* 2. *p.* 487. *obs.* 7.
(q) *l. de fractur. p.* 191. *n.* 37. *Marin.*
(r) *De morb. popul. sect.* 5. *p.* 143. (s) *in com.* 6. *p.* 68.
(t) *Tom.* 3. *p.* 105. (u) *l. c.* (x) *com.* 10.
(z) *De octimestr. partu ex vers. Foes. p.* 258. *n.* 30.

ſpem fortunati exitus faciat in partus diſcrimine rectus infantis ſitus, qui plerunque talis eſt, cum dorſo vertebris lumborum matris obverſo, cruribus decuſſatis, manibus ad genua poſitis, naſo pugnis interjecto infans ſedet, ut oſtendit cl. Deventerius (*a*), licet juſta collocatione in cubili, aut ſella ad pariendum mater componitur, locus eligitur bene munitus, & purus: arceantur injuriæ aeris præſertim frigidi: adſunt Mulieres ſociæ comiteſque laborum, quæ puerperam fulciunt, recreant, fovent, confirmant: aſſidet obſtetrix, quæ prodeuntem fœtum humaniter excipit: momento tamen ſæpe omnis ſpes bona excidit, cum & recti ſitus in pravum perquam facilis mutatio ſit, & ad rectum ea ſe inſperato adjungant, quæ puerum de vitæ ſtatu, antequam naſcatur, dejiciunt. Quid porro ſperandum in eo caſu, in quo licet uteri poſitura ſit percommoda, fœtus tamen in illo prave ſeſe vertit? Nil facilius eſſe, quam ut funiculo ſtranguletur notavit Helvigius (*b*), compreſſis vero umbilicalibus vaſis in anguſtiis viarum colli uteri, & vaginæ ea ratione, qua ſanguinis circuitus præpediatur, ut animadvertit cl. Deventerius, breviſſime exanimatus infans excedat e vita. Quid ſi funiculus, & infans a frigore occupentur? Tanto citius ſiſti ſanguinis circulum, & convulſione oborta perire ex ſuperius dictis manifeſta res eſt. Quid ſi convellantur vehementius feminæ, pedibus calcitrent, ac præ doloribus fere ad inſaniam redigantur? Sub iis nempe immoderatis motibus funiculum umbilicalem diſrumpi, aut fœtum etiam ipſum convulſiones ita corripere, ut dilacerato funiculo intereat in ipſo partus exitu, dilaceratum funiculum ſecum ferens ſentiendum eſt. Apte cadit in hunc locum, quod tradit Fabricius Hildanus de duabus Mulieribus ex partu laborioſo extinctis, in quibus uterus diſruptus inventus eſt, & caput infantis in ventris capacitatem demiſſum. Quo ſatis conſtare poſſe conſtituit cl. Riverius (*c*), quantus ſit validi fętus impetus ad ſui excluſionem moliendam. Quid ſi membrum aliquod, manus, pes, genu, cubitus, vena umbilicalis, manus una cum pedibus, ſive tranſverſus infans ejiciatur? Quid ſi hæmorrhagia a conatibus, ac niſubus ſuperveniat, ut alibi dictum eſt (*d*)? Quid ſi uteri inflammatio (*e*)? Sed nullum propemodum dicendi finem faciam, ſi ſingula velim perſequi, quæ mortem & fœtui, & matri inferre poſſunt, cum Avicennas jam aperte docuerit, quod ſi Mulier quatuor diebus in partu laboret, vix fieri poſſe, quin fœtus moriatur, aut mater aliquid mali patiatur. Quod narrat Hollerius gravidæ cuidam manus fętus per umbilicum erupiſſe, & quidem quindecim diebus ad partum uſque, ſalva matre, vivo, & vitali fœtu, inter rariores caſus referendum eſſe, quibus confidendum non eſt, optime animadvertit Jo. Fortis (*f*).

IV. *Patet hinc ea omnia, quæ partum difficilem efficiunt, eadem & fętum extinguere &c.*] In partu difficili quomodo fœtus extingui queat hactenus demonſtratum eſt: interdum etiam ante labores partus ex cauſis abortum provocantibus mori, & ſi nondum determinatum pariendi tempus attigerit abortum facere, ſi vero ad illud tempus pervenerit, partum difficilem, quia ad legitimum, & naturalem partum fœtus cum Matre cooperari debet, ut e car-

(a) *Op. Chir. nov. lum. cap.* 23. *p.* 75.
(b) *Ap. Jo. Manget. Bib. med. pract. t.* 3. *lib.* 14. *p.* 845.
(c) *loc. cit.* (d) *Cap.* 3. *com.* 3. (e) *Cap.* 6. *com.* 3.
(f) *loc. cit.*

e carcere suo egrediatur, adnotavit laudatus Riverius. Hinc omnes causas quæ partum difficilem efficere valent, si majores gravioresque sint fœtum extinguere posse non immerito opinatus est.

V. *Excluso fœtu secundina quandoque retinetur, unde æquale vitæ periculum &c.*] Plerique Medicorum fœtus, ac secundinæ retentionem valde pertimuerunt, quod per aliquot dies in utero morantes fœdam putredinem acquirunt, unde febris acuta, nausea, lypothymia, dyspnœa, sudor diaphoreticus, extremorum frigiditas, hysterica suffocatio, epileptici insultus, & mors tandem subsequitur. Quod tamen non adeo constans est, ut in dubium revocari non possit, cum observationibus non paucis compertum sit fœtus jam mortuos, secundinas diu in uteri cavitate servari posse nullo fere ægrotantium discrimine. Has tamquam raros casus, ut notat Riverius (*g*) numero collegit Skenchius, & transcripsit Sennertus de multis Mulieribus narrans, quibus fętus in utero mortui, & corrupti sunt, officula vero per uterum, alvum, vesicam, & tumorem in Abdomine apertum excreverunt. Alteram idem Riverius subdit, quæ omnia fœtus ossa per umbilicum excrevit, & postea coalescente umbilico perfecte restituta est. Qui hæc diligenter teneat minus mirabitur duas historias a Jo. Forti referri (*h*), alteram Benedicti, Langii alteram, quarum illa constat Mulierem per tres integros Menses, hac vero per annos fœtum corruptum in utero continuisse superstites. Quo loco quæstio occurrit inter Medicos. Non defuerunt enim subtiliores Medici, qui acquiescere non modo potuerunt observationibus, quibus compertum est secundinas, fœtus mortuos diu in uteri cavitate corruptos servari posse nullo ægrotantium discrimine, sed ne iis quidem, quibus stabilitum est Menses, Lochia summe fœtida contineri, quin insignis inflammatio, aliique gravissimi morbi proficiscantur, nisi forte ab exteriore aere optime munita incorrupta serventur. Hinc fœtuum abortu natorum meminit quidem cl. Mauriceau (*i*), qui Mense plus uno jam mortui in ventre jacebant, sed qui vix ulla corruptionis præbebant inditia; alterius quoque, qui ad quinque usque Menses emortuus a Matre gestatus fuit, sed absque ulla insigni corruptione. Fętum etiam mortuum memorat Hildanus, qui trium Mensium spatio in utero servatus est, sed incorruptus: describit & alterum Elias Camerarius, qui in quatuor fere Mensium ætate constitutus ad partum usque naturalem fętum alterum comitatus est nullo prorsus aut fratris, aut matris detrimento, sed corruptionis expers, & propterea quod ab externo aere munitus, ut cl. viri Boerhaavius, Quesnay, la Mothe aliique, quos memoravimus ostenderunt. Quid de observationibus dicendum, & quæ in E. N. C. extant, & Kerkringii, & Ruyschii, quorum alibi meminimus (k), quibusque constat placentam aut in frustula divisam, aut integram, & incorruptam, aut aridam, & siccam per quadraginta & ultra dies, quatuor post Menses, per annum, & dimidium foras prosiliisse? His tamen quemadmodum explicandæ sint observationes a nobis prius allatæ viderint alii. Parum ne videatur officula vidisse cl. viros per uterum, vesicam, & tumorem in Abdomine apertum per umbilicum excreta, & postea omnibus hisce partibus coalescentibus Mulieres in pristinum valetudinis statum restitutas fuisse? O singularem illarum Mulie-

(g) *loc. cit.* (h) *l. c.* (i) *Vid. cap. 6. com. 3.*
(k) *cap. 6. com. 3.*

lierum felicitatem, quibus lacerationes, rupturæ, abſceſſus, ulcera viſcerum mirabili prorſus naturæ opere perſanata ſunt! Quibus rite perpenſis illud citra ullius erroris ſuſpicionem affirmari poſſe videtur, fœtus mortui, ſecundinæ retentionem ſemper periculi plenam. Niſi enim corruptio dictis de cauſis contingat, at illud ſaltem pertimeſcendum eſt, de ſecundina ſpeciatim loquendo, ut adeo uteri parietes diſtendat, ut naturalem extremorum vaſculorum, quæ placentæ avulſione aperta ſervantur corruptionem, atque coarctationem impediant, aut eoſdem in continuas nunquam intermiſſas, atque effrænes contractiones ſollicitent, quibus ſanguis vi utque impetu ex apertis eorum orificiis ejectus inſignes hæmorrhagias cieat non prius deſinentes, quam ejecta una vel altera maſſa carnoſa non ſolum ab integra placenta, ſed a nonnullis ejuſdem laciniis, & ſucco nutritio in iis per calorem condenſato repetenda, ut ſupra a nobis eſt demonſtratum (*l*). Quid de inflammationibus uteri dicam, quas relicta ſecundina ob violentam uteri contrectationem, quæ ab imperitis obſtetricibus fieri plerunque ſolet ad ejuſdem extractionem moliendam non raro ſuccedere citato loco oſtendimus, Niſi hæc triſti fato contingant, ſuppuratio præcaveri vix poteſt, quæ non omnis periculi expers eſt. Sed plura inferius, ubi de ſecundinæ extractione.

VI. *Si partus difficilis accidat Matris debilitate alimentis reſtaurantibus, vino &c.*] Medicamenta, quæ paſſim in partu difficili, ac laborioſo adhiberi ſolent a Medicis vix percenſeri numerando poſſunt. Inter interna omnia ex Cinnamomo deſumpta, aqua, pulvis, eſſentia, crocus ejuſque extractum, dictamus creticus, myrrha, & trochiſci ex eadem parati, Eryſimum in vino, decoctum Leucoji, Sabinæ, Filicis, Ariſtolochiæ, ſuccinum, & ex iiſdem elicitum oleum cum vino, aut aliquo liquore, cordialia cujuſvis generis valida, pulvis ſecundinarum, teſticulorum equi, mithridatum cum aqua ſucci Meliſſæ, tot. citr. ſcorzoner. theriacal. quibus elixir vitæ addunt: Inter externa ſternutatoria ex pyrethro, helleboro, pipere longo, caſtoreo, unctiones externæ ex oleo quidem ſuccini umbilico, ventri ex oleo lilior. albor. amygdalar. dulc. ſemin. lin.: fomenta ex plantis emollientibus, nec non origano, pulejo, calamentho, artemiſia, ſabina, lavendula, fœniculo, & ſimilibus, quæ paſſim ab Hipppocrate, Aetio, Oribaſio, Celſo, Camerario, Riverio, Geſnero, Amato, Jo. Forti, Augenio, aliiſque varie mixta, ac præparata commendantur. Pro amuletis vero lapis Aetites, ideſt Aquilinus in nido Aquilæ repertus femoris internæ parti prope pubem alligatus, gagates, pyrites, exuviæ ſerpentum plantis pedum appoſitæ, oculi leporis Menſe Martio capti ſtudioſe exempti, & cum pipere, in orbe exſiccati, aliaque id genus, quæ a Rhaſi, Serapione, Dioſcoride, Plinio, Æliano, Ficino, Hartmanno, Valeriola aliiſque recenſentur, quæque adeo eximias habere vires ad fœtum cum vivum, tum mortuum, & ſecundas expellendas reputantur, ut ſi diutius relinquantur, & uterum plane propellant. Non eſt cur hiſce aut ridiculis, inanibuſque, aut ſumme activis, & ſpirituoſis medicamentis diutius immoremur, cum jam de his ſatis ut arbitror dictum ſit, cum de Molis ageremus (*m*). Nunc innuiſſe ſufficiat peſſimæ ægrotantium incolumitati conſuli, ſi ea quæ pellendi virtute ſint prædita nullo habito cauſarum diſcrimine in uſum vocentur, &

Mu-

(l) *Ibid.* (m) *Cap.* 8. *com.* 17.

Mulieribus varie in partu laborantibus exhibeantur. Ad causas nimirum summo studio, omnique animi contentione attendendum, & ubi cognoveris partum laboriosum, difficilem a solidarum partium laxitate, a spirituum inertia, atque segnitie pendere, quod a Matris debilitate facile conjicies, tunc haud inficias ire ausim vinum generosius, cardiaca medicamenta supra recensita locum habere, licet a mitioribus semper exordiendum traderem, ut sunt aqua suc. Melis. Cinnam. confect. hyacinth. &c.

Quibus successu temporis si dolores segniores sint, levioresque, clysteres addantur ex ol. Chammom. &c.] Neque invitus etiam concesserim Clysteres non solum emollientes, sed irritantes locum habere, cujusmodi sunt, qui ex decoctione carminativa parantur addita Colocynthide, eaque omnia, quæ solidas concutiendi partes, fluidorum vero orgasmum, ac rarescentiam ciendi virtute donantur, unde spiritibus materia præbeatur ad vires erigendas, atque hinc partum promovendum apprime commoda, & necessaria, dummodo tamen a levioribus, segnioribusque doloribus indicentur, quos & accelerare ad partum opus est, & majores reddere. Ejusmodi sunt boli ex dictam. cretic. pul. trochis. de myrrh. borac. miner. decoctum dictam. Cretic. Croc. flor. lilior. albor. pulvis Heurnii, Tulpii, testiculor. equi, secundinar. aliaque, quæ passim descripta suo loco extant (*n*).

VII. *Si tenella sit, & angusta &c. ante partum, & in partu soli clysteres ex decoctione althe. &c.*] Quid porro mali pertimescendum non est, si spirituosa hæc, acria, atque extimulantia medicamenta in usum vocentur in eo casu, in quo partes, per quas transire fętus debet plus æquo angustæ, atque adstrictæ sint? Tunc enimvero ea in usum vocanda, quæ laxandi, atque emolliendi virtute sunt prædita; cujusmodi sunt clysteres ex decoctione alth. mercurial. lilior. albor.; pessaria ex butyro, adipe anserino, oleum amygdalarum dulcium, & si plethorica sit mulier venæ sectio ex brachio primum, mox pede. Hinc quæstio est inter Medicos, nolentibus aliis detrahendum esse sanguinem, aliis vero contendentibus quo ex loco mittendus. Quæstioni ansam dedit Hippocrates, qui venæ sectionem in partibus inferioribus his verbis proponit: *Si vero prægnans multo tempore cohibeatur, & parere non possit, sed diebus pluribus ex partus labore laboret, sit autem juvenis, & in vigore, & multo sanguine referta, secare oportet venas in malleolis, & sanguinem detrahere virium respectu habito.* Quod plerisque minus placuit adnotante Riverio (*o*), ceu remedium maxime reformidandum, cum in partu vires, quæ venæ sectione infringi possunt sint omni diligentia, ceu ad partum necessariæ servandæ. Hos tamen & falsa sentire, & ignorare prorsus, quæ scitu necessaria sunt, ac perutilia ostendit laudatus Riverius, docens si a plethora pariendi difficultas oriatur, quod innuere voluit Hippocrates, inquiens: *Si Mulier sit juvenis, & in vigore, & multo sanguine referta, dubium non esse quin maxime conferre possit, cum venæ plurimo sanguine refertæ omnes vias interiores angustiores efficere soleant.* Sed non levior contentio, ubi ad locum mittendi sanguinis ventum est. Hippocrates enim venas inferiores secandas esse tradidit, eumque sectatus est Riverius pro venæ sectione ab Hippocrate proposita acriter dimicans, nihil de loco differens. Cum ex saphena quoque sanguinem mittendum esse docuerint Jo. Fortis, & Mauriceau in Molæ expulsione; quæ laborem ac difficultatem

(n) *Vid. Cap. 8. com. 15.* (o) *L. c.*

tem non levem conjunctam habet, ut supra vidimus (*p*), eo res adacta, ut communi fere Medicorum consensu statutum sit, ubi sanguis in partu laborioso, ac difficili mittendus, ex venis inferioribus mittendum esse procul dubio asseruerint. His tamen minime assentitur Jacobus Mesnard (*q*), qui sanguinem ex brachio mittendum sustinet, ac tum præsertim cum os uteri non a natura, sed a sanguine uberius in uterum influente angustum factum sit: quo ex loco repetitis vicibus educendum esse jam & ipsi nos ostendimus, si plethorica fuerit Mulier, ac solum saphenam secandam cum depletis vasis sanguinis cursus ad inferiores partes accelerandus est, ac partus procurandus.

VIII. *Si absque hymenis laceratione graviditas contigerit, aut os uteri cicatrice aliqua &c.*] Qua ratione, aut modo Mulieres absque hymenis laceratione gravidæ fieri possint arduum adeo, atque insolens explicatu videtur, ut nisi solertissimi Mauriceau observationes aliter suaderent ad aniles fabulas referendum id esse plerique non immerito conjicerent. Ad hujusce rei statum melius intelligendum nonnulla in memoriam sunt revocanda, quæ supra dicta sunt (*s*) de sterilitatis causis, ex quibus constat laudatum Mauriceau juvenculas plures vidisse, quæ licet nullum verum, realemque pudendi virilis ingressum viris concesserint, eorum tamen ludis, ac jocis se gravidas deprehenderunt. Cujusce quidem præclari phænomeni rationem subtilius perquirentem eam in utero ad externum vulvæ ingressum vi actus venerei accedente, majorique tunc impetu ejaculante viro semine, ab utero eodem recepto reposuisse, dummodo recta linea externum orificium versus ejiciatur, cui ad amussim respondet internum, ostendimus. Neque ulla ratione observationibus deceptum, cum post conceptionem hymenem in Mulieribus integram omnino, atque parum adeo perforatam deprehenderit, ut vix digiti auricularis extremum introduci possit, in altera vero vix ut calami Scriptorii capacitatem æquaret, præsertim cum digitorum ope hymenem non modo exploraverit, atque ejusdem capacitatem detexerit, quæ callidis nonnullarum artificiis insigniter imminui potest, sed in iis viris expertum id fuerit, quæ eamdem dirumpere nulla ratione potuerunt. Quid si disrupta jam hymene, & conceptione secundum consuetas naturæ leges jam peracta cicatrice aliqua os uteri coaluerit? Quænam impellentia, aut alia ad partum promovendum medicamenta in usum vocentur? De hymenis laceratione vix suppetunt, quæ dicam, cum rarissimum sit id evenire, ne nulla ratione fieri posse dicam cl. Mauriceau insigni veneratione prosequens, qui id se deprehendisse testatus est (*t*), si vero oris uteri coalitus partum difficilem efficiat, nihil meo quidem judicio præstandum traderem, si illud excipias, quod in sterilitatis curatione supra dictum est (*u*), ut nempe chirurgica sectio instituatur iisdem omnibus servatis cautelis, quas ne repetendo obscuriores reddamus legi citato loco malumus, quam hic denuo referri.

IX. *Si tardus sit partus nullo autem graviore symptomate comitatus, frequenter Mulier deambulet &c.*] Nemo ignorat tempore partus jam jam imminente dolores lumborum, ac inguinum cum vi deprimente per vices ingruentes sentiri, & humorem aliquem glutinosum profluere, qui cum ru-

(p) *Cap.* 8. *com.* 16. (q) *Cap.* 6. *art.* 5. (r) *L. c.*
(s) *Cap.* 8. *com.* 2. (t) *L. c. com.* 10. (u) *L. c.*

bescere incipiat certissimum partus indicium est. Genuinos dolores a spuriis tactu dignoscere callidæ obstetricis est, cum spurii uteri os arctius constringant, genuini vero illud dilatent. Si hi per intervalla Mulierem corripiant, recta autem sit uteri, ac infantis positura, nonnisi solius naturæ auxilio opus esse, atque obstetrice, ut fœtum exeuntem humaniter excipiat, & funiculum umbilicalem abscindat manifesta res est. Si vero segnius invadant dolores, lenioresque, & partus in longius tempus protrahatur nullo insigni gravique Mulieris incommodo, dolores naturales suo tempore, & modo instar nimbi irruentes expectandi, quibus ventris, & intestinorum musculi adstricti tantam depressionem, impetumque in uterum faciunt, quasi a corpore expellendus esset, quorum dolorum impulsu aperiri uterum, ac fœtum in ostium expelli, & Mulierem partum edere deprehensum est: ideoque Mulieres brachiis sustentatæ confirmandæ, recreandæ, a medicamentis propellentibus abstinendum, aqua rumpenda non est, ut fere minus peritæ obstetrices facere plerunque solent, adversus quas altiori voce exclamavit cl. Harvæus, easque, ut alibi vidimus (*x*) justissimis objurgationibus increpavit.

X. *Si partus difficilis, ac laboriosus hæmorrhagiam uteri inducat, tunc fœtus statim extrahendus &c.*] Vid. caput 3. com. 5.

XI. *Si contra naturam positus sit infans totum perito pariter Chirurgo opus committendum.*] Si loco capitis altera solum manus, pes, genu, cubitus, vena umbilicalis, aut manus una cum pedibus prodeant, aut transversus ejiciatur infans grave periculum & matri, & fœtui impendere supra ostendimus. Quocirca omni studio curandum esse Medentes uno ore affirmant nullo modo ejusmodi partum excipiendum esse, sed in uterum retrudendum, & ad legitimam formam convertendum. Id fieri passim contendunt puerperam in lecto supinam collocando, capite demisso, & clunibus elatis, ventrem postea versus præcordia blande ipsis comprimendo, & in uterum fœtum ipsum compellendo: tandem occasionem infanti ministrandam esse alia forma exeundi artificiosa manu procurando, ut faciem tergo Matris obvertat, dein nates, & crura versus Matris umbilicum elevet, & ad legitimum partum acceleret. Quæ quamvis perbelle dicantur, nisi tamen obstetricandi artis peritia adstiterit, credi vix potest, quam male parturientium saluti consulatur. Exemplo sit fœtus, qui alterutro pedis, aut utroque primum prodit. Optime dictum est a plerisque naturalem situm procurandum eum obvertendo. Sed ecquis id se facilius, ac tutius obtinere posse confidat, quam pedibus (si uterque exierit) trahendo? Major difficultas in eo sita videtur, si alteruter tantum. Quærendum enim restat sinister ne sit, an dexter, & qua ratione situs, ut inde facilius appareat, ubinam etiam alter reperiatur, qui simul extrahendus est: Sed si forte obstetrix, aut Chirurgus introducta manu in pedem incidat alterius fœtus, nec plane id se offendisse assequatur, quid non periculi & Matri, & fœtui impendere judicemus? An pes qui primum prodit obligandus, dum alterum diligentius perquirimus? An repertis pedibus una vice trahendus fœtus nulla faciei habita ratione, quæ si pubem spectet, verendum est, ne mentum ab osse pubis præpediatur? An ad collum usque exeunte fœtu, capite vero grandiore existente solis pedibus omni vi avellendus nulla oris dilatatione quæsita, an

(x) *Cap. 6. com. 3.*

an etiam nisu in humeros facto? Quid si in violento nisu caput a reliquo corpore separetur, intusque occlusum permaneat? An sola manu ori intrusa, an uncinis in orbitam, aut aures immissis ejiciendum? Nisi autem præstare id valeat an sectio curanda, & ubi curanda videatur, qua ratione, aut modo? Quid si caput adhuc placenta obducatur? Hæc ne prius, quam illud ejiciendum? Sed jam fœtus alterutra, a utraque manu una cum capite exire primum cogatur. Unusquisque jam facile intelligit in uterum repellendam. Ecquando autem? Longe ne ab aquarum affluxu, nec ulla manus dilatantis ope? an doloribus veris, ac legitimis supervenientibus manus ejicienda, ut fętui locus præbeatur? Si sola manus exeat, aut etiam integrum brachium aqua ne frigida, aut linteo aqua imbuto prædictæ partes tangendæ, ut vivo existente fętu vi frigoris percitæ eædem cito retrahantur? Sed ecquis tantas habere vires fętum existimet, ut ex se nulla Chirurgi ope præstare id valeat? Vel si valeat ratione virium, ecquis ratione situs id efficere posse confidat? An manus introducenda, ut pedes inveniat, & una fętum dextere extrahat, an vero naturalis situs procurandus? Si primum facilius esse clare internoscat, an manus intra membranas, & fœtum, an vero intra easdem, & uterum immittenda? Mortuo jam fętu existente, an brachium ferro secandum, an vero variis contorsionibus a reliquo corpore prope articulum avellendum, ut nulla hinc ossis durities uterum lædat? Jam & pedes, & manus simul interdum extra uterum egredi nituntur. Qua ratione pedes a manibus distingui posse censeas, cum arcte adeo simul invicem uniti sint, ut eadem figura præditi videantur, & ubi id noveris an manus solum, vel pedes simul uteri fundum versus propellendi? Si aquæ non ita pridem effluxerint, an pedes trahendi nulla obversionis cura adhibita, an vero sicco utero existente caput ipsum, & manus repellenda, ut inde in naturalem figuram redactum exeat? Quid si genu primum prodeat? Quomodo a cubito discerni posse existimes, quomodo a capite, si vix illud digitis tangas? Sed jam ore dilatato id assequeris: an sinendum ut hac figura ulterius prodeat, an vero genu quoque projiciendum, ut pedibus ope digitorum inventis extractio perfecte contingat? Quid si homoplata uteri orificio aptetur? Quid si dorsum, si podex? Si primum an intus pellenda, ut caput in naturalem situm redeat, an vero curandum, ut pedes sint præ manibus, atque ad exitum perducantur? Sin alterum jam nulla ratione exitum sibi comparare posse fętum, immo in proximo suffocationis discrimine versari tam ipse intelligis, quam qui maxime. Pedum ne vero magis sollicitus eris in extractione tentanda, quam capitis? Si tertium tandem, quibusnam exire posse notis intelligas, & ubi exire nullatenus posse cognoveris, an per nates exitus procurandus, an vero podex projiciendus, & manu coxis applicata ad pedes usque, istos educendos credas perinde ac si primum prodierint? Quid de partu judices, in quo ventrem, pectus, aut latera fętus apponit? An manus oleis oblinita introducenda, qua fętus repellatur, & inde totus obvertatur? Recte quidem. Sed cum caput ab ore æque distet, ac pedes, quo eamdem dirigas ut caput, vel pedes digitis apprehendas, atque ad exitum pares? Quamquam nonne tutius pedes exibunt? Perpende quæso gemellos, eorum alterutrum manu, aut pede exire simul reputa. Putas ne optato extractionis fine potiri posse, nisi unius manum, aut pedem ab alterius manu, aut pe-

de clare dignoſcas? Quo modo autem dignoſcas, niſi manu immiſſa, quo tandem deſinant percipere ſcias, ut inde quinam prius extrahendus conſtituas? Funiculum quoque prius exeuntem contemplare, & an vivi, vel mortui fetus inditia præſeferat, diſtingue: Si vivi qua ratione intus pellendum exiſtimes, ne ulterius prolabatur, & infantis caput exire commode poſſit, quo tempore, quomodo ab externi aeris injuriis foveas, ſi denuo elabitur: elabente vero omni quantumvis adhibita diligentia, cum in mortis diſcrimine verſetur Mulier, & fetus, extractione ſubita per caput, an per pedes tentanda? Fetum monſtroſum & hydropicum animo, & cogitatione percurre, putas ne ſolam inciſionem rem omnem abſolvere? Si vero ſufficiat, quod in monſtroſo fetu, aut duobus ſimul arcte unitis difficillimum eſt, quomodo ſcindens ferrum injicies, qua arte elaboratum, quo dirigas, quas partes ſecueris? Sed nullum propemodum dicendi finem faciam, ſi ſingulos velim perſequi modos, quibus partus difficiles contra naturam contingunt, & in quibus ſummo obſtetricantium conſilio, dexteritate, prudentia, anatomica partium cognitione opus eſt, pelvis præſertim, ejuſdem capacitatis, & figuræ, oris uteri ſitus, ejuſdem ſtatus ante, & in partu, uteri deſcenſus ante puerperium, ut inſtantis partus ſigna ſilentio prætercam, naturalis, difficilis, pravæ infantis verſionis, ſitus, fœtuum numerum, inſtrumenta aliaque fere innumera, quæ cum olim a pleriſque Veterum Paulo Egyneta, Aetio, Celſo, Benivenio, Valeriola, Rouſſeto, Paræo, Carolo Stephano, Bauhino, aliiſque expoſita, nuperius vero dilucide explicata ab Henrico Deventerio, Franciſco Mauriceau, Puzos, Dionis, la Mothe, atque Italo noſtro Sebaſtiano Melli, qui hanc potiſſimum Chirurgiæ partem luculentiſſime petractarunt, partus difficilis cauſas clariſſime demonſtrarunt, & modum partus incommoda arte removendi ſignificanter indicarunt.

XII. *Si Mulier in niſu partus intereat, aut ante partum &c. ſectio periti ſemper Chirurgi manu &c.*] Chirurgica operatio, qua ſectis Abdominis tegumentis, & cæſo utero fetus educitur, cæſareo partui nomen fecit, qui duobus potiſſimum modis fieri olim conſuevit: Primum cum fetus, & mater viverent: deinceps cum mater mortua eſſet, & fetus viveret. De ſectione in ſecundo caſu variæ extant hiſtoriæ. Ita ab utero extractum fuiſſe Scipionem Africanum Plinius teſtatus eſt (*a*): unde primus Cæſar a cæſo Matris utero dictus fuit: Manlium item Carthaginem cum exercitu ingreſſum, ut refert Jo. Fortis (*b*): Sic Sanctium Navarræ Regem: Sic Villicam quamdam cum ob ulcus uteri parere non potuiſſet, viginti diebus ſine cibo, & potu perſtitiſſe, & ex eadem mortua extractum fuiſſe fetum ad Sacrum Fontem Fortunatum vocatum memorat idem Jo. Fortis (*c*). Sectio in priore caſu num ſit inſtituenda quæſtio eſt non levis momenti. Cum Mulieres in mortis diſcrimine prope certiſſimo conſtitutas nihilominus operatione cæſariana inſtituta adhuc ſuperſtites fuiſſe nonnulli deprehenderint, ad eamdem ut fetus vita ſervetur confugiendum eſſe aſſerere non dubitarunt. Ita fere Franciſcus Rouſſetus, qui plurimas hiſtorias refert, quatuor ab aliis relatas, ſex a ſe ipſo obſervatas, in quibus ſuperſtites ambo fuerunt, Mater ſcilicet, & fetus: ut eas ſilentio prætercam, quarum meminimus Skenchio, Sennerto, & Riverio præeuntibus, quibus conſtat Mulieres fe-

(a) *Hiſt. nat. cap. 9.* (b) *Cap. de part. cæſar.* (c) *Ibidem.*

fętibus in utero mortuis, & corruptis, officula per alvum, veficam, & tumorem in Abdomine apertum, umbilicum excreviffe, & poftea vifceribus coalefcentibus perfecte reftitutas fuiffe. Contrariam tamen fententiam alii fuftinent, & ab operatione cæfariana vivente adhuc matre ita abhorrent, ut nil crudelius, nil inhumanius, truculentius nihil præcipi poffe facile opinentur. Ita autem opinantibus anfam dedit cl. Mauriceau, qui inhumanum, crudelem, ac barbarum morem Mulieres vivas fecandi, ut fętus vita fervetur, altiori voce damnavit & e medio tollere quantum ei licuit conatus eft. Neque fane eum fallunt rationes multæ defumptæ non modo a necis periculo, quod in ejufmodi operatione Mulieribus impendet, fed nece ipfa procul dubio confequutura: quæ res rationes quæcumque a primis excogitari poffint, nihili prorfus faciendas effe, facile evincit. Neque vero excufatione digni videntur allato extremo Mulierum ftatu, cum morbi non raro citra omnem expectationem folius naturæ opere folvantur: multo minus inducta fpe poffe adhuc mulieres poft operationem Chirurgicam in priftinum valetudinis ftatum reftitui, quod omnino falfum effe maxime nobilium Chirurgorum experientia compertum eft, qui cum eamdem adhibuiffent, funeftam conftanter fuiffe ingenue confiteri non dubitarunt. Quo loco laudatus Mauriceau juftis fe laudibus æquare non poffe teftatur cl. Gulielmò, qui ut homines a trifti adeo, ac fumme perniciofa methodo abduceret, eamdem fe bis coram cl. Paræo inftituiffe fummo cum dolore fatetur, eamque ab aliis peritiffimis Chirurgis, qui eo nervos induftriæ omnes intenderunt, ut fecundum vota refponderet ter celebratam vidiffe, fed lethali femper eventu. Mirum eft inficiari Paræum operationem cujus meminit cl. Gulielmò celebratam vidiffe. Verum id effeciffe conftat, fi Mauriceu audimus, ne Pofteri ejufcemodi fævitiei eumdem indulfiffe intelligerent. Obfervationes fupra memoratas de fętibus in utero mortuis, & corruptis, quorum officula per alvum, veficam, tumorem in Abdomine apertum, umbilicum excreta funt fuperftite Muliere tanti facit, quanti poteft, ac debet. Mira eft enim naturæ vis, ejufque operandi ratio longe diverfa ab arte. Illa enim fi viis confuetis uti non poffit, alias molitur, & dum ex apertis partibus extraneorum corporum excretionem promovet, eodem ipfo tempore, eafdem nullo fuperveniente fanguinis fluxu confolidat, atque ad cicatricem perducit. Quod de vulneribus arte excitatis affirmari non poteft, per quæ infignis fanguinis copia ejici plerunque folet, præfertim fi magna fint, atque utero inflicta, ut fere in cæfariana operatione neceffum eft. Quæ potiffimum effecerunt, ut cl. Paræus, licet inficiaverit fe operationem, cujus meminit cl. Gulielmo celebratam vidiffe, eam tamen nonnifi poft Matris obitum inftituendam effe fcriptum reliquerit. Id quoque docere vifus eft Riverius ipfe, qui poftquam oftenderit fublata omni partus fpe, aut etiam jam mortui proxima nonnullos Authores ad fectionem Cæfarianam accedere, atque de ea quidem Francifcum Rouffetum elegantiffimum edidiffe tractatum monuerit, fubdit (*d*): *Attamen quia hæc operatio periculi, & terroris plena, raro, aut nunquam tentanda Medico prudenti, fi nomini fuo confulere voluerit*. Francifci Rouffeti meminit & cl. Jo. Fortis (*e*) plurimas hiftorias narrantis, quibus conatur oftendere eamdem operationem poffe aliquando fuccedere, at periculofiffimam effe non modo affirmavit, fed cum

(d) *Pr. med. lib.* 15. *cap.* 18. (e) *L. c.*

cum consulere eamdem potuisset in juvene nobilissima Orthopnϵæ vi prope ad suffocationem ducta, & accedentibus stertore, & impedita prorsus deglutione morti quamproxima, puero adhuc vitali existente, partum quidem Cæsarianum dubio procul in usum vocandum consuluit, a *Matre extremum spiritum trahente*, & paulo infra: *ultimo exhalante spiritu*. Rousseti meminit & cl. Mauriceau, at cum sustinere pugnacissime voluerit memorato illo suo tractatu ante Matris obitum institutam operationem servari ipsam posse temerarii, deceptorisque titulo insignivit. Sed quid hisce rebus diutius immoremur? Cur eam operationem celebrandam esse judicemus, quam cum dubiam, atque ancipitem esse ille idem affirmat, qui eam proponit, tum vero lethalem esse plerique uno ore consentiunt? Sed de rationibus altius adhuc repetitis, quibus liquido constare potest nullo unquam in casu viva adhuc Matre operationem Cæsarianam instituendam esse si quis curiosius doceri velit, adeat laudatum Mauriceau, qui argumentum loculentissime pertractavit si quis alius. Cum vero instituenda est, de modo etiam docebitur, quo instituenda, qui in eo primum versatur, ut Muliere jam morti proxima totum id præsto sit, quod ad operationem necessarium est, deinceps, ut Matrem extremum spiritum trahente aliquid inter dentes intrudatur, & uteri osculum ab obstetrice apertum servetur non ob id potissimum, ut plerique tradiderunt, ne deficiente aere fœtus in utero suffocetur, quod nullius putat esse emolumenti, sed ne a veteri, communique consuetudine recedentes omnem Medici muneris partem rite adimplere nullatenus videamur: deinceps ut cultro acutissima acie prædito, cujus descriptionem, ac figuram exhibet ænea tabula, confestim ad ventris incisionem inter Musculos rectos deveniatur, non tamen usque adeo profunda, sed ad peritonæum solum uteri longitudinis circiter, inde summa tantum cuspide Peritonæum incidendum ad digitos sinistræ manus intromittendos, quibus aliquantulum sursum peritonæum attollitur, ut dextera manu insinuetur ferrum ad ejusdem, quod elevatum est incidendum secundum vulneris longitudinem, atque ut tota manus intro devolvi possit usque ad uterum, qui æquali prorsus ratione secandus, ac peritonæum, curando quamdiligenter, ut leviter prima vice insigatur, & sensim pervadat, ut integre quidem, sed tuto pertundatur, & aperiatur. Quæ omnia aliquibus fortasse Veteres summa veneratione prosequentibus arridere nulla ratione poterunt, qui primum ad lateris partem per sinistrum Mulieris hypochondrium, utpote magis liberum, minusque impeditum circa uteri eminentiam operationem instituendam esse autumant: deinceps ad credendum vehementer adducti cum sint uteri crassitiem esse duorum, aut trium digitorum, eamque in gravidis etiam servari, ad digiti crassitiem novaculam prima vice infigi posse existimant. Sed his primum respondetur rationibus a majori promptitudine desumptis, qua operatio contingit incisione in medio ventris inter duos musculos rectos peracta, cum sola tegumenti, albæque lineæ sectio sufficiat, quando ad lateris partem duos obliquos transversosque musculos supra utrinque positos crassitiem insignem efficientes secari oporteret, atque propterea majorem sanguinis copiam effundi, quod licet parvi faciendum videatur, quo uberius tamen sanguis effluit, eo magis afferri impedimentum, quo operationem rite intueri Chirurgus possit perspicuum est. Quid quod eodem testante Mauriceau uteri crassities partus tempore monetam argenteam vix

æquet

æquet ea sui parte excepta, cui placenta adhæret, quo in loco substantia donatur quasi spongiosa, reliqua tamen subtiliori reddita, quemadmodum vesicæ contingit, quæ urina distenta tenuis apparet, vacua vero ad semidigiti crassitiem sese prodit? Ex quibus apparet, si ad digiti crassitiem ferrum prima vice infigatur summum subesse periculum, ne fœtus quoque sectis membranis lædatur. Uteri sectione peracta membranas quidem aperiendas, & digitis intromissis lacerandas, atque aquosa excrementa excernenda, sed cavendo diligentissime, ne fœtus lædatur, ut monuimus, omnes fere uno ore consentiunt. Sed hæc satis de Cæsariano partu.

XIII. *Ubi ex prægressis causis fętum extinguentibus, atque ex cessante ipsius motu admota ad ventrem manu &c. fętum esse mortuum cognoveris.*] Fętus mortui signa colligi primum ex cessante fœtus motu admota ad ventrem manu, aut tepentium rerum applicatione perspicuum est, quandoquidem inter potiora graviditatis signa sensibilem infantis motum recenseri supra a nobis est demonstratum. Idque ita verum plerisque Mulieribus esse videtur, ut etiam nulla causa præcedente, qua fętus ægrotare queat, debilis plus æquo evadere, aut alia ratione male affici, si ejusdem motum minime percipiant, statim de ipsius morte suspicentur. Quod ubi Medentes confirmatum habuerint rebus tepentibus admotis, & roborantibus, quibus ut ait Riverius (*f*) illius vis sopita solet exsuscitari, jam nullus ambigendi locus relinquitur, præsertim si causæ præcesserint, quibus in vitæ discrimen fœtus plerunque adducuntur, quas ad acutam Matris ægritudinem, ad copiosam sanguinis missionem, & inediam aptissime retulit Jo. Fortis (*g*), & exemplo didicit in Muliere, quæ cum gravida esset in octavo Mense angina Cynanche acutissima correpta fuit, ex qua cum immineret suffocatio repetitæ, ac liberales venæ sectiones celebratæ sunt, cucurbitulæ scharificatæ variis locis appositæ insigni tamen cum virium jactura, maxime vero quia affectionis, tempore parum, aut nihil cibi deglutire potuit, unde fœtus interiit. Quid si non hæc, sed alterutra ex iis, quæ difficilem partum efficiunt prægressa prius fuerit, aut quæ abortum promovent? Res clare apparet ex supra allatis (*h*), ubi ea omnia, quæ partum difficilem efficiunt, eadem & fętum extinguere ostendimus, eaque addenda, quæ abortum provocant, unde reciproca mortui fœtus, & partus difficilis causa.

Fœtum jam mortuum præter motus privationem indicare potissimum pondus ad latera, dum ab uno in alterum se Mulier convertit Hippocrates jam olim docuit (*i*): pondus lapidis diceres, qui ab una in alteram partem dilabitur. Quibus si accedit ventris frigiditas tactu sensibilis extincto, ut ajebant Veteres, calore nativo, & dissipatis spiritibus, quæ in fętu continebantur, oculi concavi, faciei pallor, partium extremarum frigus, mammarum extenuatio, quam præ cæteris Hippocrates (*k*) & Celsus (*l*) supra citati memorarunt, jam fętus mortui suspicionem foveri, aut confirmari tradunt omnes fere cum Veteres, tum Recentiores. Sed nisi fętidi odoris ex utero excretio contingat, quod putrescentis fętus inditium haberi consuevit, atque inde consequens ob elevatos vapores Abdomen infletur, teter odor, & graveolens spiritus non solum ex ore matris, sed etiam ex toto corpore exhalet, dictis vaporibus ad os ventriculi, & caput de-

(f) *L. c. cap.* 19. (g) *L. c.* (h) *Com.* 4. (i) *De superfęt.* 6.
(k) 5. *aph.* 54. (l) *De re med.* 7.

delatis certum capi posse argumentum fętus in utero mortui plerique tradiderunt. Sed ne his quoque omnino fidendum esse docuit Riverius (*m*), qui postquam jam dictas affectiones omnes numerando percensuit, *si ante fętum Secundina excludatur*, *certissimum est*, inquit, *fętus in utero mortui inditium*. Et revera habuit, cur non immerito de aliis omnibus in non levem suspicionem veniret. Si enim de motu sermo sit, quem percipere Mater asserit in fraudem facile induci possunt Medentes, ut cl. Mauriceau animadvertit, qui plures se vidisse Mulieres testatus est, quæ mortuos fętus pepererunt, ac ferme corruptos, quos pridie moveri se deprehendisse ajebant, alias e contra, quæ vivos fœtus edideruut, quos plures ante dies jam mortuos ex cessante ipsorum motu dicebant, propterea quod disruptis membranis, atque aquis effluentibus, ita quandoque uteri compressione fętus constringitur ut nulla sui parte moveri queat. Fœtidi odoris ex utero excretionem quod attinet, quam certum mortui fœtus argumentum esse plerique voluerunt, eam equidem tanti facio, quanti potuit, ac debuit laudatus Mauriceau, cum ab aliquo effusi sanguinis grumo diu in utero contento oriri possit, quod nullum affert impedimentum, quominus vitam vivere fętus possit. Quid vero dicendum putes de iis, quos ab externo aere munitos incorruptos per integros annos servari supra adnotatum est? His igitur alia addenda, quibus certius fętus in utero mortui argumentum sumi possit: inter quæ ab Auctoribus recensita *certissimum*, inquit Baglivus, *& fere infallibile est Tenesmus*, *sive crebra voluntas fæces dejiciendi Mulieri superveniens*. At si forte Diarrhęa laborante Muliere, aut Dysenteria, quæ in Tenesmum plerunque abeunt, nec fętus intereat, quis putet certissimum esse mortui fętus inditium? Quapropter aut omnia simul signa in unum colligenda, quæ ubi inter se conveniant certam diagnosim constituant, aut concludendum nullum esse maxime proprium, & inseparabile mortui in utero fętus signum, si illud excipias, cujus meminit Jo. Hallen. (*n*), qui cum adnotarit pro certo cognosci vix posse vivi ne, an emortui sint infantes in utero, ex tactu maxime signum omnium certissimum obtineri ait, videlicet cuticulæ capitis supremæ dissolutionem, quæ nonnisi post obitum infantis contingit. Subtilius ne an verius non facile dixerim, cum id multorum experientia compertum non sit.

Nec inflammationis periculum adesse, *dicta omnia impellentia in usum vocanda*.] Plerique Medicorum, ubi fœtum esse mortuum agnoverint, cum Mulieris statum periculi plenum esse existiment, vereanturque, ne ex frequentibus lipothymiis, aut syncope intereant, statim ad medica auxilia confugiendum esse constituunt, per os quidem aperientibus, irritantibus, & fœtum mortuum provocantibus, per uterum vero laxantibus, & eundem extrahentibus. Si vero medicamentis non cedat fœtus, ad ferrum, & manuale opus deveniendum. Ita fere Jo. Fortis, Riverius (*o*), aliique fere omnes Veteres, ut a Schenkio, & Sennerto colligi facile potest. Ab his equidem libentissime fuerim, si res sit cum Mulieribus, in quibus nulla uteri inflammationis inditia deprehendantur, quæ cum adsint tantum abest, ut ad istiusmodi impellentia medicamenta confugiendum esse intelligam, ut cane pejus & angue evitanda esse haud equidem intutum existimem pronuntiare.

Secus fœtus mortui eductio tentanda, *quemadmodum &c.*] Sed erunt nonnul-

(m) *L. c.* (n) *Synop. Med. ar.* 1479. (o) *L. c.*

nulli, qui a nobis jure merito postulaverint, quonam auxilii genere istiusmodi Mulieres pertractandas judicemus? Si enim fœtus mortui extractione Chirurgica dicamus, non leve subesse periculum ii nobis reponent, ne ferri introductione, aut manus contrectatione nerveas uteri fibras proritante, convellente, sanguinis cursus, qui segnior quam par est fieri incępit omnino sistatur, atque hinc vera inflammatio excitetur, aut jam facta augeatur, aut confirmetur. Emollientia hinc, ac relaxantia, cum externa, tum interna, ac medicamenta, quibus inflammatio parumper sedetur, antequam Chirurgica operatio instituatur pugnacissime sustinebunt. Est hæc nimirum trita, ac vulgaris methodus, cui acquiescere nulla ratione potuit cl. Mauriceau (*p*), qui ad inflammationis causam diligenter attendens, hanc omnī studio removendam esse subita fœtus mortui extractione scite admodum prudenterque opinatus est. Qua enim ratione, aut modo fieri posse dicamus, ut inflammatio usque adeo imminuatur, ut operationi locus detur, nisi eadem prius ad tollendam morbi causam instituatur? Immo eam tanto magis increscere ad corruptionem usque, quanto magis in longum protraheretur manifestissimum judicaverim. Sed hæc satis de tempore, quo fœtus mortui extractio instituenda.

Eaque manu primum, si fieri possit: contra vero etiam ferreis instrumentis.] Nunc de modo dicendum, circa quem variæ occurrunt Auctorum sententię ad trutinam, ut ajunt, revocandæ. Altera quidem illorum, qui solius manus ministerio instituendam putant: Altera illorum, qui instrumentis. Tertia demum, qui manu primum, si fieri possit, tum instrumentis. Priorem sententiam tenuit olim Carolus Stephanus, Bauhinus, aliique, ut ex Schenkio, & Sennerto constat: Alteram Paulus Ægyneta, Aetius, Celsus, Benivenius, Valeriola, Paræus: Tertiam demum Mauriceau, aliique, qui nuperrimis temporibus floruerunt Chirurgi magni nominis. Quem quidem modum antiquissimum esse constat ex Hippocrate, qui eumdem variis in locis (*q*) indicavit, quique in eo fere totus situs est, ut Elixir vitæ paretur, nec non vinum aromaticum reficiendis spiritibus exhibenda, & aspergenda: deinde ut solis manibus inunctis, quoties manus, aut pedes pręmittantur, ipsis apprehensis, fœtus extractio tentetur. Hanc variis aliis casibus, qui non raro contingunt illustravit cl. Mauriceau. Quid enim si pedibus apprehensus fœtus ob corruptionem insignem a capite separetur, atque in utero illud reliquo educto corpore superstes maneat? Tunc enimvero nulla interposita mora dexteram manum injiciendam docet, & alterum, aut duos digitos in os capitis immittendos, pollice mento apposito, ut sensim, sensimque attrahat. Quid si solus pes, aut manus primum egrediatur, eaque sic tumeant, ut nonnisi summo cum Matris nisu repelli intus queant? Tunc vero pluribus, iteratisque contorsionibus, eorum separationem ab articulis procurandam suadet, ut inde manus in uterum injici commodius queat, atque hinc pedes abripi pro contenti fœtus extractione. Ex quibus apparet nulla nec serra, nec cultro, nec uncino, aliisque instrumentis opus esse, si manus ope optato fine potiri valeamus. Quod magni faciendum est, ne aut Mulier in non leve aliquod vitæ discrimen adducatur, aut Chirurgus in insigne sui nominis detrimentum, si forte contingat, ut morbi vi pressa in ipsa operatione, aut paulo post Mulier intereat. Atque

 hisce

(p) *l. c. cap. 30.* (q) *lib. de exect. fœt. & 4. de superfœtatione.*

hisce finibus coercitam Caroli Stephani, Bauhini, aliorumque opinionem omni commendatione digniſſimam eſſe facile judicaverim. At ſi Mulieris valetudo ambigua ſit, immo ſummis periculis obnoxia, propterea quod nullam præſtare manus opem poſſit, non multum a ratione aberraſſe procul dubio ſentiendum, qui fœtus extractionem inſtrumentis moliendam eſſe conſtituerunt, atque ea fere ratione, quam Paulus Ægyneta, Aetius, Celſus, aliique Veteres Scriptores docuerunt, quæ in eo verſatur, ut reclinata in lecto ſupina Muliere, miniſtræ duo crura elevata utrinque ſuſtineant, & alas pudendi diductas ſervent; tunc Chirurgus ſiniſtram manum oleo madentem in uteri oſculum immittat, illudque dilatet, inquiratque locum uncino infigendo idoneum, ut poſtea dextera manu inſinuata, ſiniſtra infigatur, nec ſolum recta, ſed etiam in latera velut in dentium extractione fieri ſolet, extrahatur, in orbem quoque circumducendo. Uncinorum figuras, & conditiones exhibet cl. Mauriceau (r), atque iis quibus ordinaria fœtus extractio fieri ſolet, alium addit, quo caput a reliquo corpore ſeparatum, & in utero relictum extrahi poſſit, nec non inſtrumentum ab eodem inventum *Tiretete* gallico ſermone dictum, quod multo præſtantius uncinis eſſe tradidit, ſi rite Chirurgus utatur. Ex quibus liquido conſtare arbitror recte ſenſiſſe, qui fœtus mortui extractionem manus ope inſtituendam eſſe affirmarunt, recte, qui inſtrumentis, & eo ſolum in caſu, in quo manus fruſtra operatur, ut a laudato Mauriceau demonſtratum eſt, quem omnes fere hac in parte ſequuti ſunt.

XIV. *Idem dicendum de Secundina retenta, quæ ubi nec hæmorrhagia, nec inflammationis periculum &c. relaxantia, atque emollientia primum, mox impellentia &c.*] Utrum Secundina poſt enixum partum in utero retenta remediis, quæ paſſim ad Molas, & fœtum mortuum ejiciendum adhiberi ſolent ſit petractanda, an vero manus ope ſtatim ab utero divellenda, & extrahenda, vel demum totum naturæ opus committendum, nihil nec medicamentis agendo, nec manu, quæſtio eſt inter medicos tanta, ut nil ſit illuſtrius. Nonnulli, qui remediis in morborum curatione omnem fidem adhibent, nec ad ullam Chirurgicam operationem, licet eadem indicari videatur deveniendum eſſe exiſtimant, niſi primum a medicamentis initium duxerint, ii ſane ſecundinæ retentæ expulſionem eorum uſu procurandam eſſe in animum ſibi facile inducunt. Atque ea quidem vel externa ſunt, vel interna. Inter externa principem obtinet locum venæ ſectio, quæ ubi nulla cervicis uteri inflammatio, aut dolorifica uteri ipſius regionis tenſio prohibere videatur ex pede celebrata commendatur. Hanc ad fœtum mortuum expellendum adhibuiſſe conſtat cl. le Feure (ſ): hanc ad Secundinæ expulſionem promovendam Tulpium (t): hanc cl. Jo. Forti (u). Poſt venæ ſectionem ſequuntur injectiones in uterum inſtitutæ, eæque ex decoctionibus, aut oleis emollientibus paratæ, quibus ſe firmiter conſtanterque uteri dilatationem eodemque tempore Secundinæ expulſionem obtinuiſſe Salius teſtatus eſt (x) unde tanquam infallibile remedium prædicavit. Iiſdem quoque ad faciliorem uteri orificii dilatationem, ac Secundinæ corruptionem ciendam uti conſuevit cl. Mauriceau (z), atque ex decoctione quidem paratis malvar.

(r) *l. c. tab.* 27. (ſ) *op. tom.* 1. *ſ.* 314. *p.* 148.
(t) *lib.* 4. *obſ.* 42. *p.* 344. (u) *loc. cit.*
(x) *Com. in Avic. lib.* 3. *fen.* 21. *tract.* 2. (z) *loc. cit.*

var. alth. parietar. femin. lini additis magna copia oleis lilior. albor. butyri: quandoque vero ex decoctione hordei, agrimoniæ, malvar. alth. & ol. amygdal. dulc. ubi Secundinæ corruptionis suspicionem adesse deprehenderit, ad uterum a pravis iis impressionibus, quæ ab hoc potissimum fonte prodire solent, præcavendum. Jam interna medicamenta quod spectat ea cuncta numerando percensuimus de molis agentes (*a*), & de partu difficili (*b*), scilicet dictamum creticum, trochiscos de myrrha, boracem mineralem, castorium, pulverem Tulpii, Heurnii, Secundinas præp. earumque spiritum, jecur Anguillæ, pulverem testiculorum equi, aliaque id genus, quæ passim a viris cl. Hippocrate, Plinio, Bonaciolo, Geoffroji, Fallopio, Jo. Forti, Guarinono, Cardilucio, Corbejo, Etmullero, Junchero, Nentero, Gesnero, Augenio, aliisque ad secundas expellendas tantis laudibus efferuntur, ut si quid in summa rerum angustia sperandum, ab hisce fere remediis sperari jure merito posse confidant. Quid oleum Juniperi commemorem a Rulando commendatum, quid succum fol. levistici cum vino Rhenano a Foresto, quid Mercurium vitæ ab Angelo Sala, si pares habere insignes facultates sui tradunt Auctores? Qui Secundinæ retentionem e contra valde exhorrescunt, ac nisi statim post enixum partum eadem ejiciatur, in mortis discrimine prope certissimo Mulieres versari ad credendum vehementer adducuntur, ii sane neglectis quibuscumque medicamentis, spretisque periculis ad Secundinæ extractionem nulla interposita mora deveniendum esse facile constituunt. Istorum pavoribus ansam dedit primus omnium Massarias (*c*) qui Mulieres, quibus post enixum partum Secundina retenta fuit, ante quartum diem quandoque derepente interiisse testatus est: immo paulo infra (*d*) nullam vidisse, quæ ante quartum diem hac de causa non interierit, audacter affirmat. Hac eadem de causa ante quartum diem quoque sæpe sæpius perire Mulieres Petrus Franciscus Frigius scriptum reliquit (*e*): Rarissimum esse, ut corrupta exeunte Secundina convalescant. Citissime Mulieres vita privari, si retenta Secundina corrumpatur narrat Jo. Heurnius (*f*). Quid Salium memorem qui Secundinæ retentionem Mulieres certo certius ad interitum ducere haud dubie affirmavit (*g*)? Quid Christianum Langium, qui (*h*) nisi forte extrahi Secundina possit, aut quovis alio auxilii genere expelli desperatam rem esse tradidit, & alibi (*i*) desperatissimam? Quid Hildanum, qui post fœtus mortui extractionem ad Secundinæ quoque extractionem quamdiligenter attendendum esse admonuit, nisi enim id brevi contingat de Muliere actum esse (*k*)? Et quod magis interest, atque ad rem nostram potissimum facit, nisi eadem manus ope extrahi possit, remedia impellentia ore sumpta aut inutilia, aut noxia evadere, ac plerunque Mulieres misellas mori asseruit. Quid la Mothe, cui quoties Secundinam aliquam, utcumque exiguam feliciter extrahi contingit, toties Mulierem ab Orci faucibus eripuisse videtur, cum Secundinam in utero re-

(a) *Cap.* 8. *com.* 17. (b) *com.* 7.
(c) *Prælect. de morb. Mul. cap.* 13. *de puerp. p.* 408.
(d) *lib. c. p.* 409. (e) *Com. Epid. Hippocrat. p.* 3. *ægr.* 4.
(f) *Com. aph. Hippocrat.* 5. *aph.* 49.
(g) *Annot. in Altom. cap.* 115. *p.* 471.
(h) *Disput.* 44. *f.* 15. *p.* 590. (i) *Prax. Med. cap.* 24. *f.* 58.
(k) *Epist. ad Croqu. p. m.* 658.

tentam nonnisi ad extraordinarium naturæ effectum referendum esse procul dubio sustineat? Hinc queri juremerito videtur Vualdchmidius obstetrices, & adstantes sæpius nimis indulgere parturientibus, easque post enixum partum e sella dimittere, utut Secundinæ nondum extractæ sint: verum in eo errare gravissime, quandoquidem parturientem nunquam dimittendam, vel in lectum deducendam, nisi prius Secundinas reddiderit, eas vero tutius, ac commodius manu perita ab utero divelli, & extrahi, ubi funiculus umbilicalis, qui indicis loco est, recens adhuc est haud dubie asseruit, veritus fortasse ne eadem parumper retenta brevi putrescat, hinc febris, & dolor ventris insignis, & tormina infra umbilicum circa uteri regionem superveniat; sin frustulatim prodeat, aliquando crudelem hæmorrhagiam excitet, difficultas, anhelitus subsequatur, halitus fœtens intolerabilis, lypothymiæ, & tandem convulsiones, aliaque graviora accidentia, quibus Mulieres de medio tollantur, ut a Riverio præsertim demonstratum est (*l*). Quæ sane omnia si dixissent antequam cum multis, ac frequentibus, tum certis ac constantibus observationibus compertum fuisset retentam in utero Secundinam putrescere, & sexta, aut septima die prolabi cum Mulieris salute, quandoque tardius etiam diutius eadem retenta, & copiosa ex utero effluente sanie, nullum revera quæstioni locum reliquissent. Omnes enim Secundinæ retentionem, ut ipsi maximopere horrescentes ad ejusdem extractionem deveniendum esse uno ore affirmarent. Dolendum autem alias fere innumeras iis omnino contrarias observationes Medicis Græcorum, atque Arabum libros legentibus passim occurrere, quæ ansam plerisque dederunt ad vehementer credendum ubi levibus admotis medicamentis optato fine potiri non valeamus totum naturæ opus committendum, cum secunda putrescens facile postea elabatur. Hinc orta litigia. Jam vero cum secunda non statim post partum exierit, dolorem ventris insignem, & tormina infra umbilicum circa uteri regionem, & rigores, & febres supervenire Hippocrates primus omnium docuit (*m*), at cum discesserit secunda, sanari, & Mulierem subdit. Multum vero putrescere, discedere vero sexta, aut septima die, aut etiam tardius adjecit. Hippocratem Filomenus apud Aetium (*n*) sequutus est, qui postquam Secundinæ extrahendæ modum Medentibus indigitarit, & si uteri orificium adeo angustum fuerit, ut manus introduci non posset, remedia docuerit, quibus idem dilatandi facultas inest, atque alia multa percensendo numeraverit extrinsecus applicanda, sternutatoria, suffumigia, quibus impellendi virtus inesse reputatur, nec tamen sic dilatari queat, ut operatio rite succedat nihili faciendam secundæ retentionem tradit, cum paucos infra dies corrupta, ac saniosa ex utero excernatur. Filomeni opinioni omnino adhæret Paulus Ægyneta (*o*), qui Mulierem diutius divexandam esse inficiatur, si levibus nonnullis iteratisque conatibus extrahi Secundina non possit, quandoquidem eadem brevi post corrupta, ac putrida sit exitura. Si in Gyneciorum libris Moschionem audimus, in eo vero versamur, cui titulus *de utero* (*p*), Secundinam extrahendi modus passim occurrit, lenemque admodum, ac mitem esse oportere non modo constat, sed si hac etiam adhibita diligentia, adhuc tamen extrahi nequeat, ad ea quæ relaxandi, atque emolliendi vim habent confugiendum esse edocemur, quo plerunque

(l) *l. c. cap.* XX. (m) *de morb. mul.* (n) *Tetr.* 4. *serm.* 4. *cap.* 24.
(o) *lib.* 6. *cap.* 75. *p. m.* 264. (p) *Tom. t.* 1. *p.* 1. *c.* 14. *p.* 29.

que fit, ut omne id, quod uterum infestat, exeat tandem. Si inter Arabes facile principem Avicennam consulimus (*q*) Secundinam provido naturæ consilio commissam fœtidam, ac putrefactam prolapsuram esse non semel testatur, atque Ludi quoque cujusdam Medici antiqui opinionem affert, quæ cum Græcorum opinione plane convenit, ut Albucasim inter Arabes non obscuri nominis scriptorem præteream, qui quoties levibus non cedat Secundina, adhuc tamen desperandum non esse non modo asserit, sed injectiones in uterum adhibendas, quibus eadem corrumpatur, atque paucos post dies foras ejiciatur. His fere cum firmiter adhæruerint viri cl. Pedemontanus, Gordonius, Altomaris, Mercatus, Foesius, Rocheus, Piso, Cæsalpinus Christophorus a Vega, aliique a cl. Pasta memorati (*r*), eo res adacta, ut quibusnam fides habenda, difficile sit constituere, præsertim cum dubium non tollant omne & Petrus Forestus (*ſ*), qui quamvis Græcorum opinionem sectetur, in utero tamen quandoque relictam Secundinam necem intulisse deprehendit; & Fabricius ab Aquapendente, (*t*) qui licet Secundinæ retentionem minus pertimescendam esse docuerit, propterea quod corruptam paucos post dies eamdem exiisse sæpe viderit, quandoque tamen id non modo non accidisse, sed mulieris interitum vidisse testatur; & Elias Camerarius, qui fortem Secundinæ uteri parietibus adhæsionem magni faciendam esse admonuit, cum male puerperam minetur. Neque vero deterrere nos debent funestissimi casus, qui passim leguntur, & in Marchetto (*u*) narrante de utero loco Secundinæ abrepto, & extracto, & in la Mothe (*x*) de portione uteri substantiæ avulsæ, & in Werhof (*z*), & Bartholino (*a*), aliisque ab Hallero memoratis (*b*), qui perniciosissimos operationis effectus adnotarunt, cum eadem ab perito Chirurgo sit instituenda, a prudenti Medico consulenda, qui quo manus dirigenda, quid digitis apprehendendum ignorare non modo non debent, sed violentiæ gradus, quæ clauso jam uteri orificio, aut Secundina uteri parietibus firmiter adhærente necessario consequitur solidarum uteri partium resistentiæ, atque fluidorum per ipsas excurrentium indoli, parturientis viribus aptare, ad eas lacerationes, scissuras, abrasiones uteri substantiæ præcavendas, a quibus hæmorrhagias oriri Aretæus adnotavit (*c*), convulsiones Paræus (*d*), uteri inflammationes Platerus primum (*e*), mox Boerhaavius (*f*). Quod si probe diligenterque teneatur, jam quæstionis momentum eo redigi posse perspicuum est, ut sine labore summo, ac difficultate discutiatur. Ubi nimirum agere peritus debeat Chirurgus, prudens Medicus consulere, antequam operationem aggrediantur in ea sedulo, & accurate animum, curamque convertent, quæ cum Secundinæ retentione conjuncta sunt, & ubi nec hæmorrhagia, nec inflammationis periculum prohibeat, res vero sit cum debili, ac cachochyma muliere, non solum emollientia, & relaxantia, quibus uteri orificium, si plus æquo angustum sit, dilatetur, adhibebunt, ita suadente cl. Mauriceau, qui ut alibi a nobis di-
ctum

(q) *lib.* 3. *fen.* 21. *tract.* 2. *cap.* 16. *f.* 397.
(r) *l.c. consid.* 13. (ſ) *lib.* 28. *obs.* 79.
(t) *Op. di Chirurg. p.* 2. *cap.* 87. (u) *Obs. med. Chir.* 61.
(x) *Obs.* 399. *p.* 608. (z) *l. c. p.* 291. (a) *Cent.* 2. *hist.* 91.
(b) *De concept. tex.* 685. (c) *Lib.* 4. *cap.* 11. *p. m.* 70.
(d) *Gynæc. tom.* 2. *cap.* 18. (e) *Prax. tom.* 2. *cap.* 13.
(f) *apud Haller de concepti. tex.* 685.

ctum est (*g*) violentam uteri orificii dilatationem tanti faciebat, ut Secundinas hac de causa utero hærere sæpius maluerit, atque earum extractionem in alud tempus differre. Quod Paulus ipse Egyneta docere olim visus est (*h*) inquiens: *Si os occlusum sit, nec inflammetur, nullam vim adhibere necesse est, sed instillationibus lenibus, & copiosis insidentibus, insperfionibus, & cataplasmatis uti, ut sic aperto vulvæ orificio commode extrahi ..... possit*, nempe fœtus, de quo loquitur: cum idem in extractione quoque Secundinæ præstandum docuerit (*i*). Ex quibus apparet emollientia externa hic præ cæteris commendari, atque optime hac in re sensisse videntur Avicennas, Salius, Mauriceau, Jo. Fortis aliique, qui ad expellendam Secundinam injectionibus, ut supra vidimus, emollientibus usi sunt. Tum vero adhibebunt impellentia omnia, quæ in molis, & fœtu mortuo commendavimus (*k*), ita postulante Solidarum partium laxitate, cruoris, ac spirituum inertia, atque segnitie, ut illæ videlicet in validiores, vehementioresque contractiones agantur, hæ vero exagitentur, atque ea ratione afficiantur, qua opus est ad uberiorem spirituum secretionem, atque expeditiorem in universi corporis fibras, ac propterea ipsius uteri influxum, ut inde dictis de causis retenta Secundina extra uteri confinia educatur. Atque optime hoc in casu sensisse quoque videntur Hippocrates, Plinius, Bonaciolus, Geoffroy, Fallopius, Jo. Fortis, Guarinonus, Cardilucius, Corbejus, Etmullerus, Juncherus, Nenterus, Gesnerus, Augenius, aliique, qui hæc ad Secundinas expellendas insignes habere vires testati sunt.

XV. *Si e contra inflammationis periculum adsit &c. Solam venæ sectionem.*] A cl. Andrea Pasta quamlibentissime fuerim, qui eorumdem usum condemnat, si plethorica fuerit mulier, si robusta, si orgasmo sanguinis æstuet, ac rarescentia, si ad functiones omnes obeundas alacris, atque expedita: quo casu venæ sectionem ratione plenitudinis habita instituendam crediderim, atque eam multo magis, si uteri inflammationis suspicio adfuerit ex brachio primum, mox pede celebratam ob rationes alibi allatas (*l*), ex pede solum cum nihil istiusmodi accidisse noverimus, ut fere la Feure, Tulpius, Jo. Fortis tradiderunt.

XVI. *Si sanguinis hæmorrhagia urgeat ad Secundinæ extractionem statim deveniendum, etiamsi vim &c.*] Si hæmorrhagia sanguinis cum Secundinæ retentione conjuncta sit, ecquis ad ejusdem extractionem statim confugiendum esse non putet? Jam hæmorrhagiam ab extraneis corporibus prodeuntem nec venæ sectioni, nec adstringentibus medicamentis obtemperare, immo solam ejusmodi corporum extractionem ad cohibendum fluxum, vel morbi recidivam præcavendam parem esse D. Puzos præeunte alibi adnotavimus (*m*). Quo loco etiam longa experientia D. la Mothe (*n*) compertum esse vidimus perdurante sanguinis fluxu, aut extranei corporis nondum ex utero ejecti, aut alicujus tantum portionis, aut unius alicujus integri, perfectique in utero remanentis inditium prope certissimum præberi, quod quantumvis mole minimum sit, membranarum tamen uteri, vasorumque sanguinem effundentium orificia patula, & aperta conservat. Non immerito propterea ab eodem la Mothe traditum (*o*), etiamsi violenter sit dilatandum uteri ori-

(g) *cap.* 8. *com.* 15. (h) *cap.* 74. *lib.* 6. (i) *l. c. cap.* 75.
(k) *V. l. c. com.* 17. 18. (l) *V. cap. VI.* (m) *Cap.* 8. *com.* 8.
(n) *Obs.* 13. (o) *Obs.* 394.

orificium, Secundinam extrahendam, ut sanguis sistatur. Si hisce tantum finibus coerceatur illorum opinio, qui Massariam, Frigium, Heurnium, Langium, Hildanum, laudatum la Mothe, Vualdchmidium sectantes Secundinam statim a partu extrahendam prætendunt, non est cur multum pugnemus. Cum enim uteri orificium statim post partum apertum sit, nihilque aliud intuentibus appareat a vaginæ principio ad uteri usque fundum, quam insignis cavitas adnotante cl. Dionis (*p*), manum introduci in uterum commode posse, nullaque difficultate, ac Puerperæ dolore manifesta res est. Quod diligenter tenens Deventerus (*q*) vomitus, aut sternutationis promovendæ, aliarumque rerum, quæ Secundinam expellere reputantur minus sollicitus, quæ in angusto, duro, ac dolente utero summe esse nocua opinatur, manus injicit, ut ejus ope Secundinam educat, naturæ hac via laborem subtrahens, quam tamen ubi præ hæmorrhagiæ vi, aut inflammationis periculo res in arduo sita non sit, multo tutius operari sentiendum est, quam expertissimum quemque Chirurgum. Quid enim quod aliqua semper violentia opus sit in Secundina extrahenda? Cum nimirum difficulter ex utero plerunque ejiciatur, quod uteri parietibus firmiter adhæreat, eam avelli non posse, etiamsi aliqua sui parte separari jam cęperit, aut minus adhæreat, ut cl. Mauriceau fere tradit (*r*), quem cl. de Buffoon in hac parte sequutus est (*s*), nisi digiti inter ipsam, & uterum immittantur, eo usque dum tota separetur, perspicuum est. Quid si omni sui parte jam utero æqualiter adhæreat, atque ea ratione, ut unum idemque corpus videatur? Jam id non semel deprehendisse testatus est cl. la Mothe (*t*). Vel ab inferiori, ac posteriori uteri parte exordiamur, ut idem la Mothe animadvertit (*u*), quem cl. Solingenius, atque Hartranfftius sectati sunt (*x*), eodem ipso tempore, quo pollice, & indice Secundina paulatim avellitur, aliorum digitorum ejusdem manus dorso uteri parietes in arcum flexos servandos esse passim existimant, ut facilius hinc Secundina avellatur, atque uteri parietes in naturali eorum directione, ac situ permaneant. At si Secundinæ marginem ab uteri substantia manu in uterum immissa internoscere clare Chirurgus nequeat, non leve subesse periculum, ut digiti in ipsius corpus infigantur, aut eadem disrumpatur, nec integra omnino ejiciatur, aut in uteri quoque substantiam sese iidem insinuent, altiusque penetrent, atque hinc inflammationes uteri, aut sanguinis profluvia, aut sævissimæ convulsiones, atque alia læthalia symptomata proficiscantur aptissime adnotavit cl. Pasta. (*z*) Quod internoscere quamvis periti sit Chirurgi, immo certissima signa tradantur, eamdem ne semper Secundinæ retentionis causam esse judicemus? Jam frequentius Secundinæ retentionem ab interni uteri orificii constrictione repetendam esse cl. Mauriceau præeunte supra adnotavimus. Tunc vero optime se gerere, qui ab emollientibus, ac relaxantibus initium curationis sumunt dictum est. At in ejusdem dilatatione quasi per gradus procedendum jam Hippocrates docuit (*a*), cum ob alias rationes, tum ob hanc potissimum, ne uteri substantia discerpatur, aut

(p) *Des accouch. liv.* 1. *p.* 52. (q) *De art. obstetric. cap.* 28.
(r) *l. c. lib.* 2. *cap.* 10. (s) *hist. naturel. tom.* 4. *chap.* 11.
(t) *Obs.* 383. 389. 390. 393. (u) *l. c.*
(x) *Apud Haller. de concept. tex.* 685. (z) *l. c. n.* 199.
(a) *De morb. mul. lib.* 1.

aut inflammetur, ut jam Salius animadvertit (*b*). Adeo verum est magna semper violentia opus esse in Secundina extrahenda, quæ nisi a mortis discrimine prope certissimo, in quo mulieres sint constitutæ propter hæmorrhagiam indicetur, nunquam adhibenda.

XVI. *Si sanguinis hæmorrhagia urgeat, ad Secundinæ extractionem statim deveniendum, etiamsi vim adhiberi oporteat, quæ tamen &c.*] Hoc loco fateor me justis laudibus æquare non valere novam expertissimi Ruyschii methodum, quæ, ut conjicit laudatus Pasta, in evitanda non solum insigni in uterum violentia consistit, aut nimis notabili, ut cl. Mauriceau illam nuncupavit, sed in ea quoque, quæ insigni, minusque notabili minor esset, veritus enimvero, ne hæc eadem plus damni Puerperæ afferret, quam quod ex Secundinæ retentione impenderet. Si miti hac lenique ratione Secundinæ extractionem obtinere non poterat, ne in summum vitæ periculum mulierem adduceret violentia, quæ major esset adhibenda, omnem sollicitudinem relinquebat, Secundinam naturæ curæ, ac diligentiæ committens, ut eadem postea extra corporis confinia foras ejiceretur. Et vero ecquis non videat quemcumque violentiæ gradum plus damni afferre, quam Secundinæ retentionem? Id quod præ ceteris animadvertit cl. Werlhof (*c*) scriptum relinquens, tunc cum Secundina, aut aliqua ejusdem portio uteri parietibus firmiter adhæret frequentius quidem corruptione subsequente per se avelli, atque extra uterum cum symptomatibus minime spernendis exire, tutius tamen, quam si violenter extrahatur, atque uterus, aut adjacentes partes lædantur. Violentam Secundinæ extractionem remedium esse morbo deterius idem Mauriceau testatus est. Quapropter satius esse putat, ubi angustum nimis sit uteri orificium (*e*), nullaque insignis adsit hæmorrhagia (*f*), ut sæpe dicimus expulsionem naturæ committere, quam violentiam nimis notabilem utero inferre, quæ ejusdem inflammationem ciere valet, qua in majus vitæ periculum mulier adducatur: id quod pluribus etiam exemplis didicisse affirmat (*g*) in mulieribus, quæ in puerperio interemptæ sunt, quarum mortem non tam ad Secundinæ retentionem, quam ad inflammationem, qua uterus in violenta extractione affectus est, aptissime retulit. Hinc læthalem jure merito cl. viri Barbetta (*h*), atque Heisterus (*i*) appellarunt, damnavit Leporinus, ac expertissimus Werlhof expresse prohibuit. Quandoquidem demonstratum est externis, atque internis adhibitis medicamentis, ubi locum habere posse videantur, tentandam esse Secundinæ extractionem, sed cautissime, si vero optato fine hac ratione potiri non valeamus, satius esse opus omne naturæ committere, quam in violenta extractione majus vitæ mulierum periculum facere; jam liquido apparet omnes, qui hactenus de Secundinæ retentione scripserunt vera dixisse, dummodo tamen quæ scripserint non tamquam generale axioma accipienda esse illorum sectactores contendant, sed peculiari casui, variisque circumstantiis, quæ passim visuntur, aptanda.

XVII. *Quæ si brevi naturæ opere non ejiciatur solis injectionibus ex decoctione malvarum &c.*] Si nonnulli forte objiciant tunc cum nec medicamentis, nec

(b) *In Avicen. lib. 3. fen. 21. tr. 2.*
(c) *Obs. de feb. sect. 6.* (d) *oss. 164. 176.*
(e) *oss. 104. 597. 614. 639. &c.* (f) *oss. 235. 597.*
(g) *oss. 162. 294. 578. 658.* (h) *Chir. p. 2. sect. 5. cap. 155.* (i) *l. c.*

nec manu expelli, aut extrahi possit Secundina, suppurantia saltem in uterum injicienda, ut in pus mutata sensim effluat, ut præ cæteris a Riverio (*k*), & a Jo. Forti (*l*) traditum est, iis quamlibentissime indulgebimus: dummodo tamen mitiora seligantur, inter quæ decoctiones malvar. alth. parietar. semin. lin. addit. ol. lil. albor. & butyr. eminent, quibus ad faciliorem uteri orificii dilatationem, ac Secundinæ corruptionem ciendam uti consuevisse Mauriceau supra vidimus. Deinceps si uterus sit detergendus a pravis impressionibus, quæ a Secundinæ corruptione proficiscuntur parentur ex decoctione hordei, agrimoniæ &c. ut idem Mauriceau egregie præcepit. Sic enim fiet, ut facilius copiosum pus effluat ex utero, quod boni ominis esse, ac magnam vim facere ad sperandum fore, ut corrupta, ac putrescens Secundina sexagesimo quoque die foras ejiciatur Sennertus (*m*) adnotavit, nisi præ morbi vi jam citius mulier intereat, ut ipse Jo. Fortis testatus est. Quod licet cl. Pastæ minus arrideat, nunquam se vidisse affirmanti (*n*) Secundinæ corruptionem in longum adeo tempus protrahi, immo vix alteram, aut tertiam hebdomadem abortuum Secundinas attingere, exempla tamen earum, quæ suppuratæ, atque in pus summe fœtidum redactæ triginta, quadraginta post dies ex utero effluxere in Mauriceau (*o*) passim leguntur, atque cl. Werlhof (*p*) confirmare eadem videtur, qui cum docuerit satius esse Secundinam integram, aut aliquam ejus portionem, cum uteri parietibus firmiter adhæret in eodem relinquere, quam eam extrahendo utero ipsi, aliisque adiacentibus partibus noxam inferre, ad id vehementer credendum adductum fuisse subdit, postquam longa experientia compertum habuerit quamplurimas mulieres, quæ abortum eodemque tempore Secundinæ retentionem passæ sunt, quæ post aliquot etiam menses vel integram, vel in frustula divisam feliciter eamdem excreverunt.

(k) *l. c.* (l) *l. c.*
(m) *Pract. lib.* 4. *p.* 2. *sect.* 7. *cap.* 2. (n) *l. c. sect.* 103. *n.* 2.
(o) *Obs.* 297. 474. 551. (p) *l. c.*

F I N I S.

I N D E X

RERUM, ET VERBORUM.

Alu-

Cera-

D

Den-

Fu-

Cu-

I

R

Re-

Si

F I N I S.

Errata Corrige.

Pag. 8. lin. 10. obstet, abest. 12. 44. locorum, lochiorum. 12. 46. conjiciuntur, conjiciunt. 13. 45. Molne, Mothe. 15. 23. fluento, fluenti. 22. 1. Lanoius, Langius. 24. 40. fluxu, fluxui. 26. 23. eodem, eadem. 27. 28. tutum, intutum. 32. 27. sanguinis, lentescentis sanguinis. 40. 37. digesticorum, digestivorum. 43. 22. oleoi, olei. 68. 39. quod, id. 100. 22., & 180. 45., nec non. 184. 44. acuto, aucto. 104. 37. angelicum, anglicum. 111. 26. higmorum, Higmorum. 127. 16. disponamus, disponant. 128. 10. basis est, &, basis est aloes. ibid. 22. in quo, in quæ. 138. 38. spes, spe. 133. 6. .s. m. ℥ .s. m. 145. 2. scirhosa, scirhosus. 151. 29. censent, censeant. 155. 14. aboritur, oboritur. 181. 31. sic suo, sic a suo. 186. 29. quæ, qui. 193. 33. ut, &. 201. 29. id comate suo excitant, idiomate suo vocitant. 205. 4. afficere, efficere. 206. 33. vigere, rigere. 207. 4. Littorio, Littrio. ibi. 25. oculis, ovulis, 209. 8. hujusce. Qui, hujusce Ævi. 214. 12. ptimum, primum. 225. 39. pylari, pylori. 235. 24. ad i, ad ℥ i. 237. 26. junguntur, unguntur. 247. 28. thermopotatione.... gravitatis, thermopotationem.... graviditatis. 261. 35. qui, quæ. 267. 8. fovendum, ad fovendum. 279. 32. difficili, difficilis. 280. 19. excretione, excretionem. 283. 21. funiculum, funiculus. 291. 6. a utraque, aut utraque. 293. 41. mortui, morti. 294. 4. a Matre, at Matre. ibid. 18. matrem, matre. 295. 43. dutrescentis, putrescentis. 300. 11. superveniat, superveniant.